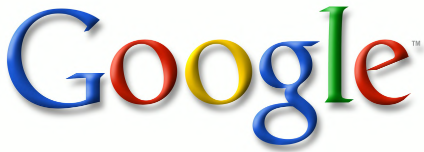
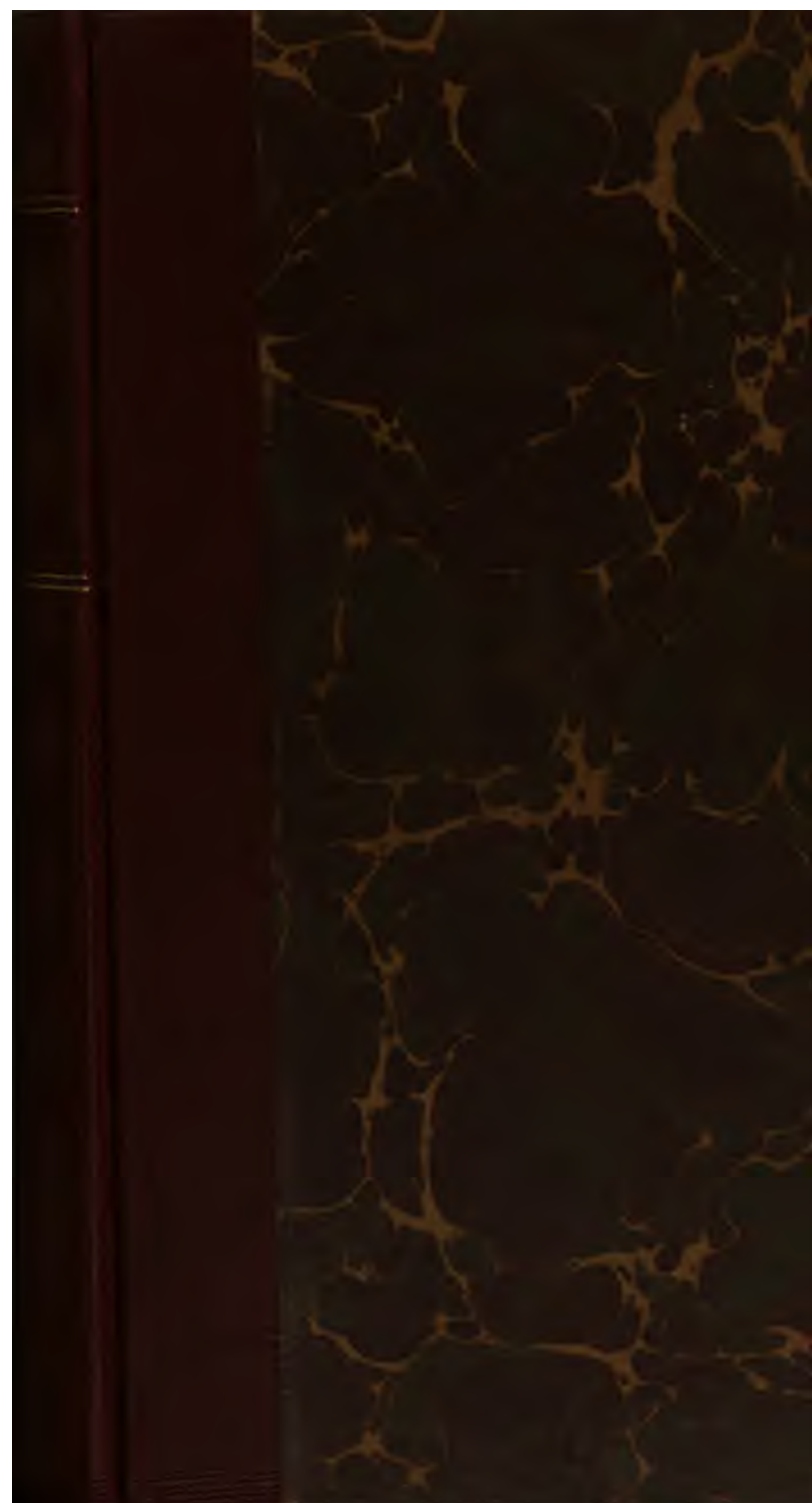
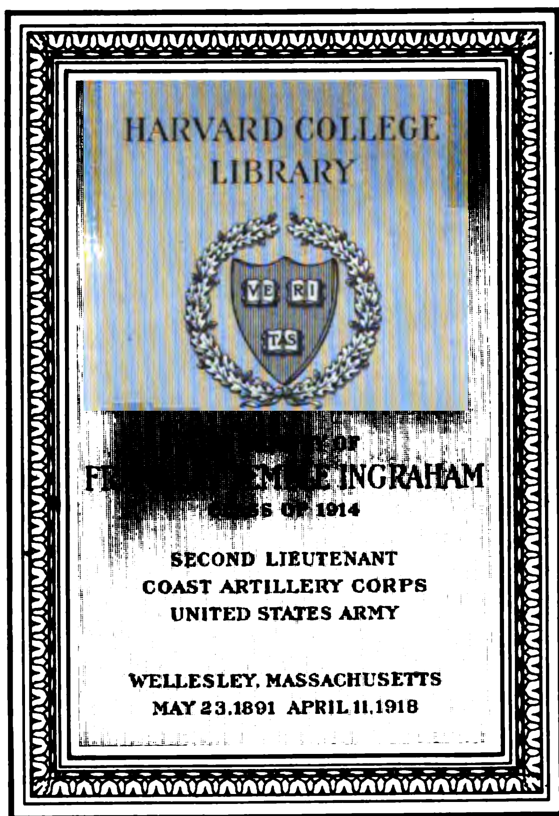

HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI TAS
[illegible] OF
F[illegible] INGRAHAM
[illegible] OF 1914
SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY
WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23.1891 APRIL 11.1918
TIFFANY & CO

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE
VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE

1894

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

—

1894

Zitting van 17 Januari 1894.

Aanwezig de heeren H. Claeys, bestuurder, C. Hansen, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, G. Gezelle, E. Hiel, A. Snieders, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, E. van Even, H. Sermon, K. de Flou, werkende leden;

de heer A. de Ceuleneer, briefwisselend lid.

Door de heeren J. Bols, J. Broeckaert en J. van Droogenbroeck, werkende leden, en den heer A. Janssens, briefwisselend lid, is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting deelt de bestendige secretaris de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Annuaire de l'Académie Royale, des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. 1894.

Bulletin de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1893. Nr 11.

Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen. door AUG. THYS.

Cornelius Nepos. Nederlandsch, van A. Verdoodt, Pr.

Huiswet, door JORIS ROMMENS.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Parnas-Galm, door J. VAN DER BORGHT, 1815.

Dit zijn zonnestralen. Gedichten voor onze jeugd, door J. van Droogenbroeck, 8°, zeer veel vermeerderde druk, 1894.

Jacob van Artevelde, door G.-J. DODD.

Bij het zilveren jubelfeest van 's Konings inhuldiging, door denzelfde.

Door den heer J. TE WINKEL :

De Vlaamsche Beweging en haar belang voor de Noord-Nederlanders.

Een fragment van den Perchevael.

Door den heer JOHAN WINKLER :

De Hel in Friesland. Eene naamkundige bijdrage.

Door den heer ERN. SOENS :

Het Socialismus; zijne gronden onderzocht en zijne onmogelijkheid bewezen, door V. CATHREYN, S. J., uit het Hoogduitsch vertaald. 1892.

Door den heer DE QUÉKER :

Œuvre du Travail. 3e section. *Rapport,* (5 exempl.).

Door de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde, te Leiden :

Levensberichten der afgestorven Medeleden van dit Genootschap. 1893.

Handelingen en Mededeelingen, idem, 1893.

Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde, 1894, 1e aflev.

Door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen :

Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland. 7e deel, 3e stuk.

Levensberichten van Zeeuwen. 4e aflevering, 1893.

Door het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde :

De vrije Fries. 6e deel, 3e aflevering.

Door den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde :

Gedenkschriften. 2e reeks, 5e deel, 1e aflev.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894. Nr 1.

De heer Bestuurder drukt het vertrouwen uit, dat het ingetreden jaar vruchtbaar moge zijn voor de werkzaamheden der Academie, en dat de goede verstandhouding tusschen de leden, die tot heden onafgebroken heerschen mocht, zal voortduren. De afscheidsrede, door den voorgaanden Bestuurder,

den heer P. Génard, in December l.l. uitgesproken, herinnerende, vraagt hij een woord van dank voor hem, die, niettegenstaande eene zware ziekte, de Academie eene groote toewijding heeft betoond en meer heeft verricht dan zijne krachten hem veroorloofden. *(Toejuichingen.)*

De bestendige secretaris deelt een schrijven mede vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, waarbij aan de Academie een verslag wordt gevraagd, zoo uit het oogpunt van rechtswetenschap als in opzicht van rechtstaal, over het werk des heeren JORIS ROMMENS, advocaat te Roeselare, getiteld : *Huiswet. De persoonlijke familiebetrekkingen volgens het Belgisch burgerlijk Wetboek, beknopt en ten gerieve van eenieder beschreven.*

— De vergadering, geraadpleegd, duidt aan. om gemeld werk te onderzoeken, de heeren Obrie en de Pauw.

Mededeeling wordt gedaan van het koninklijk besluit, waarbij de benoemingen der heeren H. Claeys, als bestuurder, en C.-J. Hansen, als onderbestuurder der Academie voor 1894, goedgekeurd worden.

Door den heer P. Willems, voorzitter der Commissie van middelnederlandsche letteren, wordt

aan de vergadering bekend gemaakt dat in de voormiddagzitting dier Commissie aangeduid zijn als candidaten voor de openstaande plaats, de heeren Hansen en van Even.

De heer Coopman vraagt het woord. Het ware (zegt hij) wenschelijk dat er maatregelen konden genomen worden om het groote werk van wijlen den heer Stallaert : *Glossárium van verouderde rechtstermen*, *kunstwoorden* en *andere uitdrukkingen*, *uit Vlaamsche*, *Brabantsche en Limburgsche oorkonden*, onvoltooid gebleven, tot een goed einde te brengen. De Maatschappij der Nederlandsche letterkunde, te Leiden, namens welke dit werk wordt gedrukt, en de heer Brill, uitgever, verlangen niets zoozeer als het *Glossarium* voltrokken te zien, en daar het past, dat ook het overblijvende gedeelte door Zuid-Nederlanders bewerkt worde, vraagt hij, namens de familie des heeren Stallaert, of één of meer leden der Academie zich daarmede zouden willen gelasten.

De vergadering, instemmende met de redenen, welke den heer Coopman bewogen hebben tot het doen dezer mededeeling, drukt hem deswege haren dank uit, en verzoekt de heeren de Flou, Gailliard en van Droogenbroeck met de familie des heeren Stallaert in betrekking te treden.

Dagorde.

Worden gekozen : tot leden der Commissie van Rekendienst, voor het jaar 1894, de heeren de Pauw, Obrie en Mathot.

Tot werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer K. Stallaert, jhr Aug. de Maere-Limnander, te Gent.

De heer bestuurder verklaart te 4 uren de zitting geheven.

Zitting van 21 Februari 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, van Droogenbroeck, Coopman, de Vos, Broeckaert, Bols, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, jhr. de Gheldere en Janssens, briefwisselende leden.

Door de heeren Coremans, Génard en Sermon, werkende leden, is bericht gezonden dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting, legt de bestendige Secretaris de lijst neer der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

De werken van J. van den Vondel. Uitgegeven door Mr. J. VAN LENNEP.

De Vlaamsche Kunstbode, 1893.

Claribella, door POL DE MONT, 1893.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1893. Nr 12.

Bibliographie de Belgique, 1893. N[rs] 11 en 12.
Légendes flamandes, par CHARLES DE COSTER.
Eudore Pirmez, par ALBERT NYSSENS.

Namens den heer Gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen :

Officiëele Processen-verbaal en stenographisch verslag der zittingen van den Provincieraad van Oost-Vlaanderen, 1893.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Harp-zang tot lof der Belgen : wegens hunne zegenpraalende dapperheyd, betoond in den veldslag der Belle-Alliance, door J. VAN DER BORGHT. Antwerpen, 1815, 8°.

Verzameling van jubeldichten en gezangen opgedraegen aen den heer Fr. Canneel.... op den dag der viering van zyn plegtig jubelfeest. Brugge, 1836, 8°.

De Zon. Dithyrambe door A. VAN HASSELT, student. Rotterdam, 1825.

Bede voor Zijne Majesteit Leopold I, en deszelfs vorstelijk stamhuis. Bekroond gedicht door K. BOGAERD. Gent, 1863, 8°.

Door den bestendige Secretaris der Academie :

De ambachten of neringen in vroegeren tijd, door FR. DE POTTER. Loven, 1894, 4°.

Door den heer G. GEZELLE :

Hondert schoone exempelen tot bewys der

deughden, by een vergadert uyt diversche son oude als nieuwe weireldlycke ende gheestelycke schryvers. Antwerpen..... (Goedkeuring van 1630.)

Eerlyke ende gelukkige reyze nae het heylig Land, ende stad van Jeruzalem; beschreven en bereysd door JAN VAN DER LINDEN, pater van de Cellebroeders tot Antwerpen. Gent, wed. Jan Meyer. 1740, kl. 4°.

Den vriend der kinderen. Vertaelt uyt het Fransch. Kortryk, L. Blanchet, (1778), kl. 4°.

Kabinet der christelyke wysheyd. Gent, J. Begyn, z. j., kl. 4°.

Een groote bundel volksliederen van het midden der vorige eeuw tot onzen tijd, gezongen op de markt der voornaamste steden van het Vlaamsche land.

Door het Historisch Genootschap, te Utrecht :

Brieven van prins Willem V aan baron van Lijnden van Blitterswijk, 1893.

Door de Redactie van *Biekorf* :

Nr 24 van het vierde jaar, en Nrs 1 en 2 van het vijfde jaar dezes tijdschrifts.

Door den heer SIFFER :

Het Belfort, 1894. Nr 2.

Le Magasin littéraire, 1894. Nrs 1 en 2.

Mededeeling wordt gedaan van het koninklijk besluit, gedagteekend 13 Februari, waarbij de verkiezing van jhr. Aug. de Maere, tot werkend lid der Academie, wordt goedgekeurd.

Bij brief van 18 Januari 1894 drukt de Maere zijnen dank aan de Academie uit voor zijne benoeming tot werkend lid.

De heer Bestuurder neemt het woord en drukt zich uit alsvolgt : « Mijne Heeren, het zal met de medestemming van u allen zijn dat ik Jhr. de Maere geluk wensch over zijne benoeming tot werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie en hem welkom heet in ons midden. Sedert jaren heeft de heer de Maere zijne veelzijdige bekwaamheden gewijd aan de opbeuring van het Vlaamsche volk, aan het verdedigen onzer taalrechten, aan het heroveren onzer welvaart.

In den laatsten tijd hebben de groote vergaderingen onzer volksbonden, evenals onze plechtige Nederlandsche congressen, in waardeering van zijn karakter, zijn talent en zijn bewezen diensten, den heer de Maere tot het voorzitterschap geroepen. Den dank en de hulde van Zuid en Noord heeft hij zich waardig gemaakt. Onze Academie telt hem, van haar ontstaan af, onder hare voorname vrien-

den en voorstanders. Van vele zijden, waar men uitstekende verdiensten vereert en de belangen onzer duurbare instelling behartigt, betuigt men dat de benoeming van Jhr. de Maere het grootste genoegen verwekt. »

Jhr. de Maere beantwoordt deze toespraak volgender wijze :

Mijne Heeren,

Niets kon mij aangenamer zijn, bij mijne eerste verschijning hier, dan door onzen achtbaren Bestuurder, den heer Claeys, te worden begroet; niet alleen omdat hij is een letterkundige, op wien Vlaanderen zich beroemen mag en wiens bezielde geschriften, èn in Noord èn in Zuid-Nederland, hoog worden geschat, maar ook omdat ik de eer heb, hem onder mijne persoonlijke vrienden te mogen rekenen. En inderdaad, gij hebt hem gehoord en gij zult met mij bekennen, dat het wel aan zijne genegenheid is, dat ik al het welwillende, het goede en het onverdiende, hetwelk hij van mij heeft gezegd, verschuldigd ben. Maar hij heeft mij niet overtuigd, en als ik zie, wie mij hier omringen, die dichters, die geschiedschrijvers, die beoefenaren der wetenschap in alle hare richtingen, dan houd ik staande, dat ik niet ben de rechte man op de rechte plaats, en dat niet mijne verdienste, maar uwe gunst alleen mij hier heeft gebracht.

Door mij in uw midden te roepen en mij de plaats in te ruimen van den diepbetreurden en verdienstelijken heer Stallaert, dien ik niet vervangen kan, hebt gij willen bewijzen dat de voorraad, ja de schatten van kennis en geleerdheid, alreede door U vergaderd, voldoende waren en u toelieten het lidmaatschap uwer Academie te verleenen aan iemand, die hoegenaamd niet bij machte zijn zal, dien voorraad te vermeerderen In mij hebt gij willen huldigen een geboren Vlaming, die zijn vaderland van harte bemint en vele jaren van zijn leven aan de opbeuring van het Vlaamsche volk heeft besteed.

En indien ik mij aldus uitdruk, Mijne Heeren, is het alleen om mij, in mijne eigene oogen, te verontschuldigen, wanneer ik van deze plaats tot u spreek, want deze plaats is het heiligdom van den geheelen Vlaamschen stam. Van deze plaats zullen uitgaan die stroomingen van gedachten, die het Vlaamsche volk moeten bezielen; hier zal zijne zedelijke ontvoogding worden voorbereid, hier zal het leeren denken en spreken en zal zijne gewestelijke en dagelijksche spraak worden vervormd en verheven tot eene zuivere, welluidende en taalkundige taal, en uw koninklijk paleis zal zijn niet alleen de tempel der Wetenschap, maar ook een tempel van verzoening, van eendracht en verdraagzaamheid. Hand aan hand zullen wij hier oprichten het bolwerk onzer hedendaagsche beschaving, en ook de gedenkzuilen van ons glansrijk verleden, want wij zijn Vlamingen en weten wat wij aan dien naam ver-

schuldigd zijn. Gedurende eeuwen was Vlaanderen een brandpunt van verlichting; gedurende eeuwen schitterde de Vlaamsche kunst aan den hemel der volkeren als eene sterre van eerste grootte, en daarom was het eene gelukkige ingeving vanwege de hooge Regeering, de Koninklijk Vlaamsche Academie te hebben gesticht en U te hebben aangesteld als de leeraren van eenen eeredienst, die het geloof, de hoop en de liefde der Vlamingen voor het schoone, het groote en goede zal verkondigen.

(*Toejuichingen.*)

Bibliographische aanteekening.

Ik heb de eer, de aandacht mijner geachte Medeleden te vestigen op de nieuwe gift, aan de Academie gedaan door ons achtbaar Medelid, den heer Guido Gezelle, namelijk eenige dier oude leesboeken, welke vroegertijds op elke huistafel lagen en in iedere school van het Vlaamsche land in de handen der jeugd werden gegeven, alsmede eene vrij aanzienlijke verzameling straatliederen, gedeeltelijk tot de XVIIIe eeuw, gedeeltelijk tot onzen tijd behoorende.

Het kan den denker niet onverschillig zijn, na te gaan wat de gewone lectuur onzer vaderen is geweest, welke beginselen hun werden voorgehouden voor het maatschappelijk en het bijzonder

leven, aan welk geestesvoedsel zij zich te goed deden in de ernstige aangelegenheden des levens en wat hun tot uitspanning en genoegen verstrekte.

Vooral de liederenverzameling heb ik onderzocht, en deze zeer merkwaardig bevonden. Zekerlijk levert het straatlied, hier evenmin als bij andere volken, in het opzicht van taal- en dichtkunde, weinig belang op, daar de vervaardigers ervan, doorgaans tot de geringe klasse behoorende, geene literarische opleiding hoegenaamd bekomen mochten; anders, evenwel, is het, onder betrekking der zedegeschiedenis, en ja, voor een zeker gedeelte althans, der staatkundige geschiedenis van het volk.

Het is mij uit de ons medegedeelde liedjes gebleken, dat ze, door den band, de traditiën uit vroeger tijden getrouw waren, namelijk dat de dichters er zich op toelegden de hoedanigheden te bewaren, welke noodig zijn om de menigte te behagen en door haar te kunnen gezongen worden. Te allen tijde bleef het lied in Vlaanderen vaderlandslievend, en 't eerbiedigde de goede zeden, zelfs in 't verhaal van vrijagies, waar men wel nu en dan een vrijpostigen zet, of ietwat grof zout, in aantreft, doch hetwelk noch den zanger noch den toehoorder het schaamrood op het voorhoofd kon jagen.

Het is mijne bedoeling niet, MM., een overzicht te geven van de talrijke liederen, waar de heer Gezelle onze verzameling mede verrijkt heeft; ik zal mij, vooralsnu, bepalen bij de opgave

teniger namen van *componisten* — zóó betitelen zich de meeste liedjesdichters voor de markt — welke ik in den bundel heb aangetroffen. Er zijn er van oost en west, te weten : JAN LEFEVRE, van Waregem (1809); ANNA-THERESIA DE VOS, geboren te Beveren-Waas en vermoedelijk te Brugge gevestigd in 1813; JAN RAMACK, 1814; FRANS-JAN CLOCQUÉ, geboren te Loven; JACOB BRUYNSTRAETE; PIETER FONTEINE; JAN DE BUSSCHERE; ADRIAAN DE MOOR; DOMIEN VAN HAN, geboren te Brugge; PIETER STEENKISTE. Bij deze komt nog een zich betitelende « vrye componist van de Basseville der stede van Meenen », die zijnen naam niet opgeeft. Voor deze stad, en voor enkele andere, komt weleens, na het Vlaamsche lied, een Fransch, ongetwijfeld ten gerieve van de toen aldaar verblijvende Franschsprekende bevolking.

Opmerking verdient het dat — voor een gedeelte, ten minste — de spreuk : *de oudste liedjes zijn de slechtste niet*, waarheid is. Vergunt mij, MM., te wijzen op twee voorbeelden. Het *Vermakelyck liedeken van een meysjen, die op Willebroeck kermis den leeuw heeft gesien*, steekt, in het opzicht van vorm, vrij gunstig af bij de meeste straatdeuntjes van den nieuweren tijd. Luister :

Mars en Belloon, schoon
die nu syn te velde,
Mars en Belloon, die schoon
als nu slaen den oorloghs-toon,

laet die maer swieren
en tieren,
vrij raesen
en blaesen
cornetten, trompetten
voor Pruyssen op sijn troon.

Een ander liedje, gelijk het vorenbedoelde van de XVIII[e] eeuw, en getiteld *Weergaloose Victorie..*, heeft tot aanhef de volgende regelen :

Laet, Nederlanden,
t'vreugde vier branden;
Slaet trommels, speelt op auboon en fluyten;
Laet, Nederlanden,
t'vreugde vier branden.
Pruyssen die begint te muyten;
Hy heeft verkregen
Heer Luthers zegen,
Want het geluck die stoot hem soo tegen,
dat hy al beven
nu schynt te geven
den lesten asem van 't leven.
Laet, Nederlanden
t'Vreugde vier branden!

Nog verdient opmerking, dat vele liedjens, zelfs tot in de jaren '40, vergezeld waren van een in proza gesteld relaas van het feit, hetwelk bezongen werd, en zulks vooral wanneer er quaestie was van eenen grooten veldslag of van eene staatkundige omwenteling. Zóó diende het vliegblad, in den tijd dat er, niet alleenlijk, nog geen centgazetje bestond, maar dat zelfs weinig burgers de één of hoogstens driemaal ter week verschijnende

gazet te huis ontvingen — tot nieuws- evenzeer als tot zangpapier.

De Academie zal, ik twijfel er niet aan, onzen achtbaren vriend Gezelle dank weten voor zijn geschenk, en ware 't mij vergund iets daarbij te voegen, 't zou de wensch zijn dat ook door anderen onder ons pogingen wierden aangewend om verzamelingen te bekomen van straatliederen uit Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent en Loven, ten einde onzen voorraad te vermeerderen, en alzoo de bouwstoffen te vereenigen voor de geschiedenis van het straatlied, waarover, zoo ver mij bekend is (behalve een zeer lezenswaardig opstel van vader DE HOON, in het *Taelverbond* van 1854) nog niets geschreven werd.

Nopens de belangrijkheid van zulk een werk zullen mijne achtbare collegas, denkelijk, met mij het wel ééns zijn.

FR. DE POTTER.

Letterkundige wedstrijden voor 1894.

De Academie heeft ontvangen :

Ten antwoorde op de tweede prijsvraag : *Taalkundige studie over de VII Vroeden binnen Rome*, ééne verhandeling (klank- en vormleer), met kenspreuk : « Gode herte mach niet liegen. »

Eéne verhandeling ten antwoorde op de derde

prijsvraag : *Volledige lijst der op buitengewone wijze samengestelde werkwoorden, als knikkebeenen, blinddoeken, schuddebollen, watertanden, druipstaarten enz., met aanduiding van de streekspraken, waarin zij voorkomen; eene studie over hunne etymologie, hun karakter over het algemeen en de geschiedenis van hun ontstaan.* — Kenspreuk : « Na dit een beter. »

Ter beantwoording van de vierde prijsvraag : *Eene volledige lijst van de huidige in onze taal meest voorkomende* gallicismen, *met aanduiding van de zuiver Nederlandsche woordschikkingen of uitdrukkingen*, twee verhandelingen :

Nr 1, met kenspreuk : « C'est icy un livre de bonne foy, lecteur. »

Nr 2, met kenspreuk :

« Frankreich hat es weit gebracht,
Frankreich kan es schaffen,
Dasz so manches Land und Volk
Wird zu seinem Affen. »

Voor de zesde prijsvraag: *Eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Smid. Zooveel mogelijk met bijvoeging der afbeelding van de opgegeven voorwerpen*, zijn twee antwoorden ingekomen :

Nr 1 met kenspreuk : « Uit taalmin. »

Nr 2 met kenspreuk : « Vlaamsch en Vrij. »

Voor de zevende prijsvraag : *Eene volledige*

Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Timmerman. Ook zooveel mogelijk met afbeelding van de opgegeven voorwerpen, is één antwoord ingezonden, hetwelk tot kenspreuk heeft : « Vlaamsch en vrij. »

De heer Bestuurder verleent het woord aan den heer J. van Droogenbroeck, die de vergadering het volgende mededeelt :

In 1890 werd door de Koninklijke Vlaamsche Academie eene prijsvraag uitgeschreven voor het leveren eener lijst van rechtstermen.

Onze verwachting werd teleurgesteld.

Zelfs op het gebied van strafrecht en -rechtspleging, waar zooveel zaken in het Nederlandsch behandeld worden, liet de uitslag veel te wenschen.

Het wordt nochtans noodzakelijk, vaste, geijkte benamingen in te voeren, welke in al de plaatsen, waar de wetten aangaande het gebruik der Nederlandsche taal in strafzaken verplichtend zijn, dienen gebruikt te worden.

Een ministeriëel besluit van 12n Juli 1890 heeft eenen Vlaamschen leergang van strafrecht en rechtspleging bij 's Rijks Universiteiten ingesteld en de Hoogescholen van Leuven en van Brussel hebben dit voorbeeld gevolgd.

Meer dan ooit wordt het noodzakelijk, dat de rechtstaal in strafzaken officiëel vastgesteld

worde; zoo niet, dan zal de onzekerheid in de beteekenis der rechtstermen door het onderwijs niet weggenomen, maar integendeel vergroot en verbreid worden.

In Noord-Nederland hebben de juristen er zich op toegelegd, het nieuwe wetboek van strafrecht te zuiveren en op te klaren. Geholpen door den uitmuntenden taalgeleerde, Prof. M. de Vries, zijn zij er in geslaagd een meesterstuk, niet alleen van wetgeving, maar ook van taalkunde voort te brengen. Het gewijzigd wetboek van Strafvordering heeft ook onder het taalkundig opzicht groote veranderingen ondergaan. Naar hetgene wij vernomen hebben, zijn de Hoogleeraren van het strafrecht bij de Noordnederlandsche Universiteiten thans bezig met het verzamelen eener lijst van uitheemsche termen. om deze te vervangen door zuiver Nederlandsche.

Ten einde mede te werken aan het regelen eener gemeenschappelijke rechtstaal in Noord en Zuid, is door het laatste Nederlandsch taal- en letterkundig Congres te Arnhem een voorstel aangenomen, waarin de wensch uitgedrukt wordt, dat de Belgische Regeering eene Commissie van taal- en vakgeleerden zou benoemen ten einde het beoogde doel te bereiken.

Opdat de beraadslagingen dezer Commissie vruchtbaar zouden zijn, is het nuttig, dat een grondslag gelegd worde, waarop men later zou voortwerken.

Daarom stellen wij voor, dat door onze Vlaamsche Academie een werk zoude uitgegeven worden, dat de algemeene grondbeginselen van strafrecht en -rechtsvordering behandelt. Op dit stuk kan volkomene gelijkheid tusschen Noord en Zuid verkregen worden; de begrippen zijn dezelfde voor beide wetgevingen; de benamingen mogen dan ook geen verschil opleveren.

Ik heb de eer het eerste gedeelte van zulkdanig werk aan de Academie ter beoordeeling aan te bieden.

Het wordt geschreven door den Heer H.-M.-M. de Hoon, belast met den Vlaamschen leergang van Strafrecht en -rechtspleging aan de Hoogeschool te Brussel, en het is gesteund op de grondgedachte, dat wij, om een einde te stellen aan de wartaal, die thans bij ons heerscht, zooveel mogelijk moeten te rade gaan bij de Noordnederlandsche schrijvers-rechtsgeleerden, om eene degelijke wetenschappelijke rechtstaal te bekomen.

Het werk des Heeren De Hoon omvat het eerste gedeelte van het Wetboek van Strafrecht en de algemeene leerstukken van het Wetboek van Strafvordering.

Het behandelt achtereenvolgens, ontledenderwijze, de onderscheidene artikels dezer Wetboeken.

Volgens den Schrijver berust de strafbaarheid van den dader op den vrijen wil; zijn werk is dus geheel in overeenkomst met de wijsgeerige zienswijze van wijlen professor HAUS.

Eene verzameling van de meest gebruikte en gebruikelijke *formulen* en rechtstermen zal het boek sluiten.

Ik geloof dus, in het belang van het onderwijs van het recht in onze Hoogescholen; van de rechtspleging in onze gerechtshoven; van de Heeren advocaten, die in de moedertaal pleiten, en van de voor de rechtbank verschijnende onder onze medeburgers — alsook in het belang en voor de eer onzer taal — te mogen voorstellen, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie een gunstig besluit neme over het aanbod des Heeren De Hoon en in haren schoot eene commissie benoeme om het hier neergelegde handschrift te onderzoeken. Het verslag dezer commissie zou in de eerstkomende zitting worden voorgelezen en, zoo noodig den Heer De Hoon medegedeeld, die, ik twijfel daaraan geenszins, niets beter wenscht dan mede te werken, waar het de belangen onzer rechtstaal geldt.

De Academie, geraadpleegd, benoemt eene commissie van drie leden om het werk des heeren De Hoon te onderzoeken.

De heer Coopman brengt verslag uit over de 22e zitting van de Commissie voor nieuwere taal- en letterkunde.

Waren aanwezig : de heeren Hiel, voorzitter, Micheels, ondervoorzitter, Daems, de Vos, Hansen, Obrie, leden, en Coopman, secretaris.

De Commissie drukt de volgende wenschen uit :

1° dat het Bestuur der Academie, dit jaar en volgende jaren, in tijds maatregelen neme opdat een der buitenlandsche eereleden als spreker optrede in elke jaarlijksche openbare zitting;

2° dat het Bestuur der Academie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs verzoeke zoo spoedig mogelijk eene beslissing te nemen betreffende de inrichting van de Commissiën van Nieuwere taal- en letterkunde en van Bibliographie en Geschiedenis.

Na onderzoek heeft de Commissie beslist, dat er geene reden bestaat om de heruitgave van de *Teuthonista* door de Academie aan te bevelen.

In dezelfde zitting werden verslagen voorgelezen door den heer Micheels, over bijdragen voor de Bloemlezing uit de XVIe, XVIIe en XVIIIe eeuwsche dichters en schrijvers; door de heeren de Vos en de Flou over Vak- en Kunstwoordenlijsten.

In eene t. k. vergadering der Academie zal de Commissie de uitgave van eene door haar goedgekeurde, maar eerst door den opsteller te volledigen Vak- en Kunstwoordenlijst over de *Steenbakkerij* voorstellen.

Dagorde.

De Academie keurt het ontwerp der begrooting goed voor het jaar 1894, door de Commissie van Rekendienst aangeboden. Zij benoemt vervolgens de keurraden voor de letterkundige wedstrijden en bekomt mededeeling van het verslag des heeren Coopman, namens de daartoe aangestelde Commissie, over de laatstverschenen aflevering van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*.

De zitting wordt te 4 uren geheven.

Zitting van 21 Maart 1894.

Aanwezig, de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Mathot, Micheels, Obrie, van Droogenbroeck, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

Hebben zich bij brief verontschuldigd : de heeren Bols, Daems, Génard en van Even, werkende leden, en de heer Fr. Willems, briefwisselend lid.

Door den bestendigen secretaris wordt lezing gedaan van het verslag der voorgaande zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle, 1893-1894.

Verduitsching onzer meest gebruikte doopnamen, door REEBRECHT SCHRIJVERS. St.-Truiden, 1888.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, 1893, 5e et 6e bulletins.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1894, N° 1 en 2.

Vocabulaire de noms wallons d'animaux, par JOS. DEFRECHEUX. 3e édition.

Bibliographie de Belgique. 1894. Nr 1.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

De Roomsch catholyke Priester, door P. VISSCHERS. Mechelen.

Lykrede van den zeer eerw. Joannes-Marcellinus Darras, pastor-deken van Thielt, door B. VAN HOVE. Brugge, (1855).

De Fransche vryheid, gedicht door G.-J. DODD, (1848).

Compte rendu de la séance solennelle du 11 février 1884, *tenue par les Sociétés de littérature flamande du pays.* 2e édition.

Door den heer J. BOLS :

Kerkboek met uitleg, bewerkt door J. BOLS. Doornik, Desclée, Lefebvre en Cie, 1894.

Door den heer G. Gezelle :

Het dobbel kabinet der christelyke wysheyd. Gent, z. j.

Den vriend der kinderen. (Onvolledig).

De Historie van den ouden Tobias. Antwerpen, M. Verdussen.

De Historie van den koninglyken propheet David. Gent, B. Poelman.

Het leven ons Heere Jesu-Christi. Getrokken uit het Spaensch der eerw. Vaderen Petrus de Ribadineira en L. de la Puente. Gent, J. Begyn.

— Idem. Ibidem, B. Poelman.

Het leven der alderheyligste en alderzuyverste moeder Gods ende maegd Maria. Gent, B. Poelman.

— Idem. Ibidem, gezusters De Goesin.

— Idem. Ibidem, J. Begyn.

- Idem. Ibidem, J. Meyer.

Honderd schoone exempelen tot bewys der deugden.

De vrouwen-peirle ofte dryvoudige historie van Helena de verduldige, Griseldis de zachtmoedige en Florentina de getrouwe, Ibid., J. Begyn.

De kleyne christelyke Academie, dat is : de oefenplaetse der geleerdheyd, door J. B. V. L. P. Ibid., J. Begyn.

— Idem. Ibidem, B. Poelman.

— Ibidem. Antwerpen. (Onvolledig)

De schoone historie van den vromen en godvruchtigen jongeling Joseph. Ibid., B. Poelman.

Den nieuwen spiegel der jongheyd ofte gulden A. B. C. ... in rym vertoont door Ferdin. Loys, priester. Ibid., B. Poelman.

Den Nederlandschen verstandigen hovenier. Gent, Ph. Gimblet.

Den uytersten wille van Lowys Porquin. Anwerpen, J. van Soest.

Wonderlyk leven van de heylige Godelieve,

maegd en martelaeresse. Kortrijk, L. Blanchet.

Het leven en martelie van den heyligen Carolus Bonus, graeve van Vlaenderen. Brugge, wed. de Moor en Zoon.

Het wederkeeren ofte tweede deel van de eerlyke ende gelukkige reyze naer het heylig Land ende stad van Jeruzalem, beschreven ende bereyst door broeder Jan van der Linden. Gent, J. Begyn.

— Idem. Ibid., B. Poelman.

Weergalooze, onbreekbare en standvastige liefde, afgebeeld in Cobonus en Pecavia. Antwerpen, J.-H. Herleyn.

Abraham de Aartsvader, door ARN. HOOGVLIET. Brugge.

Gelegenheidsdichten, door den eerw. heer J. VERBEECK. Antwerpen.

Bij het afsterven van George de Coninck. Roeselaere.

Albrecht Rodenbach. Brugge, 1880-1884.

Katholieke Ziekentroost of maatschappij van onderlingen bijstand ingericht te Yperen. 1886.

Gemmulae linguarum latinae, gallicae, italicae et germanicae. 1641.

J. van den Vondels treursspelen. Amsterdam, 1661.

De lastigheid der rijkdommen, blijspel naar d'Allainval.

Redevoering uitgesproken door den heer D. VAN BESELAERE, *in den Westvlaamschen Bond te Kortrijk.* 1870.

Hoe men geld verdient, naar FREEDLEY, door GLAUCUS. Rotterdam, 1874.

Zoete en zure herinneringen (1865-1890) door J.-M. BALLINGS. Maaseik, 1890.

Verspreide en nagelaten gedichten van J.-J.-A. SNEYERS. Lier, 1878.

Het bestuur en de natie, door ZETTERNAM. Antwerpen, 1850.

Conferentie van den H. Vincentius à Paulo, te Ardoye, 1856.

Ter dierbare gedachtenis van onzen vriend en medemaat mijnheer Amédée Donck, student. Roeselaere, 1889.

Bloemen geplukt op het graf van Mijnheer August de Rynck, gewezen pauselijken Zouaaf. Roeselare, 1871.

Weerdigheid des Priesters, gedicht door Ed. Verschelde.

Een woordje over het Vlaamsch tooneel ter gelegenheid der wedstrijden van Antwerpen. Antwerpen, 1849.

Reglement van het Nederduitsch Taelverbond. 1848.

Het Liberalisme. Eene waarschuwing voor katholieken, (door Huys, pastoor-deken van Poperinge). Brugge, 1876.

Jubelzang op den 50n verjaardag der inrichting van St.-Josephsgesticht te Kortrijk, door J. BENOOT. Kortrijk, 1889.

Ter gelegenheid van de eerste Communie

van Paulus Robberecht..., door E. DE B. Tielt, 1867.

Edmond Minne, een ouderlijk kruisken, en Raveschoot; ofte drie naamveranderingen door K. VAN DE PUTTE. Gent, 1877.

De rechte onderwijzingen van de Fransche, Engelsche en Nederduitsche talen, door WILLEM BEYER. Dordrecht, 1661.

Het Botermaken, door FRED. D'HONT. Ieper, 1880.

Door den heer Dr. R. FRUIN :

Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde. Derde reeks, 8e deel, 1e en 2e aflevering.

Door het Gemeentebestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad. 19e deel, Nr 2.

Door den heer J. MUYLDERMANS :

Kruimels van de tafel. Gent, 1894.

Ter nagedachtenis van den zeer eerw. heer kanonik J.-D. la Force. Baarle-Hertog, 1894.

Door den heer JAN CRAEYNEST :

Hoe dient onze tale te heeten?

Door de Uitgevers van *Biekorf*, Nrs 3, 4 en 5, 1894.

Door den heer TH. SEVENS :

Kortrijk in 1302 en de slag der Gulden Sporen.

Door den heer P.-J. BACKX :

Katholieke Werkmansvereeniging Vrede. Antwerpen, 8e verjaringsfeest, 1893.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894. Nr 3.

Cesar. Oorlog in Galliè. Nederlandsch van A. VERDOODT, Pr. 1e en 2e afl.

Briefwisseling.

Bij brief van 23 Februari bericht de heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs dat hij den heer G. Kasteleyn, beeldhouwer te Gent, gelast heeft met de vervaardiging des borstbeelds, in marmer, van wijlen Dr F.-A. Snellaert, voor de ontvangstzaal der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Het inrichtingscomiteit voor het Xe internationaal Congres der Oostersche talen, hetwelk dit jaar te Geneven bijeen zal komen, noodigt de Academie uit tot deelneming aan deze werkzaamheden.

Dagorde.

De heer Bestuurder verleent het woord aan den heer E. Hiel, die het volgende dichtstuk voordracht :

O VLAANDERLAND, WELK ANGSTGEKERM...

1382.

O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?
. . . .
Het is de lieve maand van Mei,
Ranonkels vlammen in de wei,
En in het loover, op de branken,
Daar zingen vinken heldre klanken.
Terwijl het buiten vroolijk geurt,
Wordt er in huis en hut getreurd.
O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?
. . . .
De Graaf van Vlaandren, Lodewijk
Van Male drukte op arm en rijk,
Met lasten, zwaar gelijk het lood;
Daardoor ontstond er hongersnood.
De kindren stierven langs de straten,
Men moest die bloeikens overlaten
Aan hun ellendig lot. 't Geween
Der moeders breekt een hert van steen...
Ze zoeken, hopeloos, naar brood,
Doch, vinden, ach, den hongerdood!
O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?
. . . .
Terwijlent viert de snoode Graaf
Te Brugge feest!..
Hij, Fransche slaaf,

Hij spot in deze schoone stad,
Omdat het volk geen eten had
Te Gent.
Doch daar, daar was een man,
Die zei : « O Kindren, als ik kan
Verlos ik u. »
Van Artevelde
Genaamd. Wat 't volk van hem vertelde
Was waar en goed. Het sprak vol hert
Zijns grooten vaders. Deze werd
Door Fransch verraad vermoord... Zijn land
Was hem te lief. Zijn zone bant
Dien laffen moord niet uit den geest;
Maar uit zijn koene blikken leest
Het volk de liefde voor zijn land,
En ook de wraak, die hevig brandt.
O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?
. . . .
Hoewel hij geene kindren had,
Toch waren kindren hem een schat
Van liefde. Een moeder kon haar kind
Niet meer beminnen, dan hij mint
De kleinen, die thans hongrend sterven...
O Moest hij voor hen 't leven derven!
Hij trekt ten strijde en roept het volk
Van Gent bijeen.
« Ik ben de tolk
Der waarheid! — roept hij; Volk, o luister :
Steek, steek u in des Graven kluister,

Kniel, kniel, tot gij gena verwerft!
Of sluit uw stad, o Poorters, sterft
Ellendig, ofwel kiest terstond
Zes duizend mannen, vroom en pront;
En waagt te Brugge gauw de kans,
Met zwaard en knods en bijl en lans.
En 't plofmuziek der Dulle Griet,
Die heur granieten walzend schiet,
Ver over vesting, wal en schans,
En drijft de vijands dol ten dans.
O kindren, eer de zon zal dalen,
God is met ons! -- we zegepralen! »

. . . .

O, Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?

. . . .

« Gawij! Gawij! » riep 't fiere Gent.
Zes duizend mans, beroemd, gekend
Voor hunnen moed, ja, volgden blind
Van Artevelde. Maar elk kind
Werd eerst gekust. De traan in de oogen,
Ach, scheiden moeders diep bewogen.
O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?

. . . .

Het was een heerlijk lenteweer,
Elk Poorter dacht zich Edelheer.
En snerpte hen de hongerprang,
Ze zongen toch hun krijgsgezang,
Met trompen, fluit en trommelklank.

Krijgslied.

Ons sieraad is 't kaproen,
Ons schild de Dulle Griet,
Ons bed het weidegroen,
Ons hert het keerlenlied :
Gent, hou en trouw!

En zijn de dagen lang,
De nachten rustloos kort...
Bij 't vroolijk Vlaamsch gezang,
Den vijand neergestort.
Gent, hou en trouw!

Wij draven door het land,
Het zwaard is uit de scheê!
De leeljaart brengt ons schand,
Den leeljaart schand en wee!
Gent, hou en trouw!

Het klonk ten laatste doodsch en bang,
Bedreigend door de breede beemden :
« Gent, hou en trouw ons levenlang!
« Haat vuig verraad! Haat valsche vreemden! »
Zoo naakten zij de Brugsche stad,
Daar rusten ze iewat, afgemat
Van honger.
« Ei, ei, kaproenen!
Geen keert nog huiswaarts om te zoenen
Zijn kroost... Hier vallen ze in de val
Vrijwillig! » — Riep, met dwaas gebral
De Graaf.

Schier dood van moeite, zwermt
Het Gentsche leger rond, maar kermt
Toch niet... Ach, leed het leger zeer,
Van Artevelde leed nog meer
Bij 't zien van al dit bitter wee...
Hij dacht aan Vlaandrens vreugd en vreê,
Indien het van het Walsche ras,
Van vreemden dwang gereinigd was.
O Vlaanderland, welk angstgekerm,
Stijgt uit den mond van rijk en arm?

. . . .

Opeens een stokoud wijveken kwam,
Ze bood zoo mild een boterham
Aan 't legerhoofd. 't Was alles wat
Het schamel schaap nog over had.
Hij dankte en zei : « Hoe moederken zoet,
Zes duizend mans daarmeê gevoed?
Dat kan niet zijn!.. 'k Heb honger, ik,
Ja, voor zes duizend... Heb geen schrik...
Ginds galmt het sein dat ons verlost!
Hij sprak, en als een bliksempost
Schoot hij vooruit te Bruggewaart.
O Vlaanderland, welk angstgekerm
Stijgt uit den mond van rijk en arm?

. . . .

Daar draaft de snoode Graaf te paard,
Aan 't hoofd van Fransche soldeniers...
Bij God!.. Het is wat schoons! wat fiers!
Zijn eigen volk te dooden... Hoort
De Dulle Griet barst los en boort

Door Fransch gespuis en Riddrenstoet...
Die vluchten gansch verward, verwoed
Naar Brugge heên... Waar zich de Graaf
Verschool, als een gemeene slaaf,
Voor 't toornen van zijn volk beducht,
Dat zegepraalt, maar hongrend zucht
Door zijne schuld.
« Met ons is God!
Gedenkt thans onzer kindren lot! »
Roept Artevelde, hoog van zin :
« Hier zegepraalt de kindermin,
In 't hert gevoed, door mannenmoed...
Knielt, wijl ons de avendzon begroet! »
. . . .
Ze knielden weer en zegden ferm :
Den dank aan God voor rijk en arm!

EMANUEL HIEL.

De heer Bestuurder dankt den heer Hiel voor de mededeeling van zijn gedicht en verleent daarna het woord aan verschillige Leden, ter behandeling eeniger vraagpunten van huishoudelijk belang.

De zitting wordt te 4 uren geheven.

Zitting van 18 April 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, van Droogenbroeck, Coopman, De Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de Ceuleneer en de heer J. Willems, briefwisselende leden.

Door den bestendigen Secretaris wordt lezing gedaan van het verslag over de vorige zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1894, nr 2.

Bibliotheca Belgica, aflev. 120-123.

Volkskunde, 5e jaar.

Door den heer Gailliard :

Klucht-spel van laudate de mode ofte den triumpherenden boer af-gebeelt in het vernietigen van den onnuttighen vertugadin. Brugge, 1740.

De Brugsche Triumph-karre. Liedeken. Gent, 1791.

Redevoering over de vernietigde bedelary, door K.-A. van Beughem.

Eenige woorden van eenen waren Belg (J.-B. DAVID) *over de tegenwoordige Staetsomstandigheden*, Loven, 1841.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Op de gelukkige zegepraelen, behaeld doór de Hoogvorstelijke Bondgenoóten op de Fransche legers, den 18 *Juni* 1815, door M.-J. VAN DER MAESEN. Antwerpen, 1815.

Door den heer J. Broeckaert :

De vrijheerlijkheid van Moorsel, Gevergem en Wieze, en hare costumen.

Oudheidskundige kring der stad en des voormaligen lands van Dendermonde. Gedenkschriften. 5e deel, 2e afl.

Door den heer K. de Gheldere :

Van ons Heeren wonden. Naar een Brugsch handschrift. *(Overdruk)*

Door den heer Th. Coopman :

Nieuwen Nederlandschen Voorschriftboek..... waer zyn bygevoegt eenige korte verhandelingen op de verbastering der Nederduitsche tael, door A. S., *schoolmeester der stede van Cassel.* Ieper, 1813.

Door den eerw. P. O. LOOSEN, S. J. :

Gilberta. Vrij naar het Fransch proza van V. VAN TRICHT, in Nederlandsche verzen vertolkt. Gent, 1892.

Shakespeare-Bacon. Ibid. id., 1893.

Amor. Letterkundige studie.

Pater Damiaan, apostel der melaatschen. Huldezang. Derde druk. Loven, K. Peeters, 1893.

Prins Boudewijn in memoriam, door J.-P. VAN KASTEREN, S. J. Gent, van der Schelden, 1891.

Door den heer J. MAC-LEOD :

Voordracht, gehouden te Lier, den 25 Februari 1894, *bij gelegenheid van de stichting der vierde afdeeling van het Kruidkundig Genootschap Dodonaea.* (Overdruk).

Door den heer AD. REYDAMS :

Eenige bladzijden uit de geschiedenis der vrijheid en voogdij van Moll, Baelen en Desschel. Mechelen, 1893.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. XIIIe deel, 2e aflev.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894. Nr 4.

Door den Uitgever van *Biekorf*, nr 7, 5e jaar.

Mededeeling wordt gedaan van een schrijven van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, waarbij gemeldt wordt dat

de heer Duwaerts, beeldhouwer te Antwerpen, door de Regeering gelast is met het vervaardigen des borstbeelds, in marmer, van K. Ledeganck, voor de Koninklijke Vlaamsche Academie.

Bibliographische aanteekeningen.

De heer JAN MORUANX, oud leeraar in de koninklijke Athenaea, heeft vóór eenigen tijd eene reeks brieven over de Vlaamsche belangen in een weekblad van Schaarbeek laten verschijnen. Die brieven heeft hij in een vlugschrift onder den titel : *Lettres sur le mouvement flamand*, vereenigd en mij verzocht de Koninklijke Vlaamsche Academie in zijnen naam een exemplaar daarvan aan te bieden.

Voor de Vlamingen bevat dit geschrift weinig nieuws; ook heeft de heer J. MORUANX hen niet willen overtuigen en zich daarom van de Fransche taal bediend. Zoo kunnen degenen, die of uit onkunde of uit kwaadwilligheid onze belangen miskennen, den waren toestand onzer aangelegenheden zonder moeite leeren inzien.

J. MICHEELS.

In naam des schrijvers heb ik de eer der Koninklijke Vlaamsche Academie een exemplaar aan te bieden van een werk, dat zooeven van de

pers gekomen en getiteld is : ***Geschiedenis van het voormalig Minderbroedersklooster van Antwerpen*** (1496-1797), door P. STEPHANUS SCHOUTENS. 418 bl., 8°, (zonder titel, tafel en bladw.)

Tusschen de talrijke en tevens verdienstelijke monographieën, welke sedert eenige jaren in ons land verschenen zijn, zal het werk des heeren Schoutens eene voorname plaats innemen en dit onder verscheidene opzichten.

Het werk is gedeeltelijk opgesteld naar onuitgegevene bescheeden, welke met veel kennis en geduld bijeengebracht zijn.

Het klooster der Minderbroeders te Antwerpen was het voornaamste dier orde in de Nederlanden; daarin konden tachtig kloosterlingen wonen.

De merkwaardigste hoofdstukken dezer geschiedenis zijn die, welke handelen over de tweede helft der XVIe eeuw en over het einde der XVIIIe. In de XVIe eeuw wierd het klooster geplunderd, de kloosterlingen wierden op een schip gezet en de stad uitgebannen; het klooster wierd aangeslagen en op de Vrijdagmarkt openbaar verkocht, en om het herbouwen te beletten, deed het Magistraat van 1580 eene of twee straten door de gronden trekken, waar men dan alras begon huizen op te bouwen; maar in 1585 moest de stad zich aan den hertog van Parma overgeven en de Minderbroeders kregen wat er van hun klooster nog overgeschoten was terug. Zij herstelden het zoo gelijk zij konden, dat is, gelijk hunne geldmiddelen het

toelieten. Zoo bestond het dan twee eeuwen voort, gedurende welke de geschiedschrijver slechts geschillen, gedingen, plechtigheden enz. aan te teekenen heeft; maar op het einde der XVIIIe eeuw, nadat de Minderbroeders door Jozef II geplaagd en gekneveld waren geworden, werd in 1797 hun klooster door de Franschen aangeslagen en geplunderd. De paters werden uiteengejaagd en nooit hebben zij hun klooster kunnen herinrichten.

Dat er gedurende al dien tijd in dat klooster van eene orde, welke voor leus aangenomen had: *In sanctitate et doctrina*, eenige beroemde mannen moeten geleefd hebben, zal geene verwondering baren. Het was daar inderdaad dat de Aartshertogen Aalbrecht en Izabella Pater Jan Neyen kwamen zoeken, om hem als vredesonderhandelaar naar Maurits van Nassau en Olden-Barneveld te sturen. Gelukte Pater Neyen niet in het sluiten van den eindelijken vrede, hij toch was het die in 1607 het twaalfjarig bestand verkreeg, hetwelk eene weldaad voor ons vaderland geweest is.

Bijna omtrent denzelfden tijd leefde daar ook P. Jozef Bergain of Bergaigne, een Antwerpenaar van geboorte, die, na in zijne orde de voornaamste waardigheden bekleed te hebben, zevende bisschop van 's Hertogenbosch en later aartsbisschop van Kamerijk en Prins des heiligen Rijks wierd. Ferdinand III, keizer van Duitschland, hield hem in groote achting en Philip IV, koning van Spanje, benoemde hem zijnen gevolmachtigde bij de vre-

desonderhandelingen van Westphalen. Hij stierf zelfs te Munster in 1647. Zijn lijk werd later naar Antwerpen overgebracht en in het Minderbroedersklooster begraven. P. Hendrik Sedulius diende ook als afgezant des hertogen van Beieren bij Paus Paulus V.

Talrijk zijn ook de Vlaamsche schrijvers, die in dat klooster verbleven hebben en waarvan de heer Schoutens eene korte levensbeschrijving en de lijst hunner werken opgeeft. De voornaamste onder deze is wel P. Willem Smits, geboren te Kevelaar, overzetter des Bijbels en stichter, in zijn klooster, van een *Musœum philologico-sacrum.* De schrijver schetst ons hoe Smits er toe kwam den Bijbel over te zetten, zijne voorbereidende studiën, al de tegenkantingen, de wederwaardigheden en de weinige aanmoedigingen, welke hem ten deele vielen. Zijn Musœum was eene soort van hoogeschool voor het aanleeren der Oostersche talen, welke voor de Bijbelstudiën onontbeerlijk zijn; hiermede had hij ook weinig bijval. Met taaien moed zette hij nochtans zijn werk door; zijne overzetting wierd en wordt nog hoog geprezen; maar hij kon ze niet voltrekken. Zijn leerling en medebroeder Pieter van Hove zette het werk voort, maar kon het evenmin ten einde brengen.

Verder bevat het boek nog vele wetenswaardigheden, maar van meer huishoudelijken en godsdienstigen aard.

Eene kritiek zal ik mij nochtans veroorloven :

's schrijvers stijl is hier en daar wat gemeenzaam, wat te weinig historisch; maar hij is zijne taal volkomen machtig en wij aarzelen niet te zeggen, dat zijn werk eer doet aan de Vlaamsche letteren.

Pater Stephanus Schoutens heeft, laat het mij herinneren, aan onze Commissie van bio- en bibliographie reeds diensten bewezen met namen van Vlaamsche schrijvers bekend te maken, met Initialen en Pseudonymen te verklaren, met jaartallen aan te geven enz.

H. SERMON.

Dagorde.

Worden gekozen om met de leden van het bureel candidaten aan te bieden voor de openstaande plaatsen : de heeren jhr. de Maere, Micheels en Snieders.

Na lezing der verslagen over *de Huiswet*, door den heer ROMMENS, en over het hs. des heeren H.-M.-M. DE HOON : *Strafvordering en Strafrecht*, verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 16 Mei 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, van Droogenbroeck, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, de Maere, werkende leden.

Na lezing van het verslag voor de voorgaande zitting, biedt de bestendige Secretaris de lijst aan der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens het Staatsbestuur :

Sept essais d'Emerson, traduits par I. WILL, *avec une préface de Maurice Maeterlinck.* Brussel, 1894.

Un drame judiciaire en 1813, par AUG. THYS. Antwerpen, 1894.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1894, N° 3.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. 1e jaar, 1893.

Door jhr. de Pauw :

Légendes flamandes, par CH. DE COSTER.

Au siècle de Shakespeare, par GEORGES EEKHOUD.

Door den heer L. MATHOT :
Acte flamand émanant de l'échevinage de Liége au XIVe siècle. Brussel, 1894.

Door den heer J. BROECKAERT :
Dendermondiana. II. (Uittreksel.) Dendermonde, 1894.

Door den heer Poffé :
Beschrijving en rijkdom in Belgisch-Congo, naar het Fransch van Maurits de Ramaix.

Door den heer W. DE VREESE :
Jacques van Maerlant. Extrait de la *Biographie nationale*. 1894.

Door den heer Siffer :
Het Belfort, 1894, nr 5.
Cornelius Nepos. Nederlandsch van A. Verdoodt.

Door de redactie van *Biekorf* :
Nr 8, 5e jaar, dezes tijdschrifts.

Briefwisseling. — Ingezonden stukken.

De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden, drukt bij brief van 18 April

hare hooge tevredenheid en erkentelijkheid uit over het besluit der Koninklijke Vlaamsche Academie, de geheele boekerij van wijlen den heer K. Stallaert aan te koopen, met het inzicht, de voltrekking van het *Glossarium*, door gezegd lid onvoltooid nagelaten, mogelijk of gemakkelijk te maken.

Het comiteit, te Eekloo tot stand gebracht onder het voorzitterschap der heeren Baron t' Kint de Roodenbeke, staatsminister en voorzitter van den Senaat, en Philip de Wachter, burgemeester der genoemde stad, deelt de Academie schriftelijk mede dat de gemeenteraad van Eekloo, in zitting van 14 Maart ll., heeft besloten, een standbeeld op te richten aan den dichter K.-L. LEDEGANCK.

Van dit comiteit ontving de Academie verder een gedrukten omzendbrief, de deelneming in het ontwerp verzoekende van alle Taalbroeders.

Het inrichtend comiteit van het *Congrès d'histoire et d'archéologie*, dat van 5 tot 8 Augustus 1894 te Bergen zal worden gehouden, noodigt de Koninklijke Vlaamsche Academie uit tot het bijwonen dier vergaderingen.

Bibliographische aanteekeningen.

De heer Ferd. van der Haeghen, ons hoog-geacht binnenlandsch eerelid, heeft de Academie een ontwerp medegedeeld voor eene Algemeene Lijst der boeken, berustende in de openbare bibliotheken van alle landen, dit wil zeggen : eene verzameling catalogussen van al de bibliotheken, in Europa bestaande.

Dit ontwerp werd door den heer van der Haeghen voorgelegd aan de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten, in zitting van 4 December 1893, waar het een gunstig onthaal mocht vinden. En wèl te recht. De man van wetenschap en studie, die vele boeken te raadplegen heeft, ondervindt schier elken dag hoe moeilijk het is om hetzij vroeger gedrukte teksten na te zien, hetzij getuigenissen van verschillige schrijvers te vereenigen ter opheldering van eenig punt in verband met de wetenschap, de schoone kunsten of de letteren. Tot heden is het onmogelijk, over welk onderwerp dan ook, eene volledige bibliographie te hebben, volkomen op de hoogte te geraken van hetgeen, in betrekking met het onderwerp, werd uitgegeven. Over het algemeen zijn de catalogussen der openbare verzamelingen al te beknopt, en diegene, over een veertig- of vijftigtal jaren en vroeger samengesteld, onnauwkeurig en weinig volledig. Men schreef en schrijft nog doorgaans van den titel eens boeks slechts een gering getal woor-

den, onverlet latende de verdere hoofding, in welke soms eene zeer belangrijke aanduiding voorkomt, welke den zoeker van het grootste nut kan wezen. Indien zulks waar is voor een boek van gewoon gehalte, in vele plaatsen bekend, — en tegenspraak is hier niet te vreezen — hoe beperkt wordt dan de studie van den navorscher, bij 't gemis van boeken, die slechts in een gering getal zijn, hem ten eenemale onbekende handen hoewel er van die boeken soms in eene of andere openbare bibliotheek een exemplaar onder 't stof verborgen zit.

Nu, het lijdt geen twijfel of het gebied der studie zal op verbazende wijze uitbreiding nemen van zoodra eene algemeene lijst zal bestaan van hetgeen in de voor eenieder toegankelijke boekverzamelingen voorhanden is.

De heer van der Haeghen zet zijn plan beknopt, maar duidelijk uiteen, en bewijst, zonder tegenzeg, de gemakkelijke uitvoering daarvan.

Zekerlijk zouden de kosten zulker aanzienlijke, om zoo te zeggen nooit te eindigen uitgave ontzaglijk zijn, maar volgens het ontwerp zou dit geen bezwaar opleveren : ieder land, bij een werk als het hier bedoelde, bate vindende, zouden de kosten door al de belangstellende Regeeringen worden gedekt, namelijk in verhouding van het getal en de belangrijkheid der meewerkende boekverzamelingen.

Ook de vraag : waar zou het hoofd zijn, dat alles, met betrekking tot het reuzenwerk, regelt,

en leidt? is in het ontwerp beantwoord : het bureel en de drukkerij der bulletins zouden behooren ingericht te worden in eene stad, voorzien van eene belangrijke, welgeordende boekverzameling, en dit bureel, hetwelk zich medewerkers in andere landen zou toevoegen, zou al de moderne catalogussen, alsmede al de andere werken van bibliographischen aard, uitpluizen en voor het bepaald, blijvend opstel benuttigen.

Wij zullen niet stil blijven bij hetgeen den eigenlijken arbeid, alsmede de indeeling van het ontworpen werk, vereischt. Dit zal, overigens, eerst dàn met vrucht kunnen geschikt worden, wanneer de meening en de voorstellen van al de belangstellende boekbewaarders zullen ingezonden en besproken zijn, wat misschien best op een uitsluitelijk daartoe ingericht congres geschieden zal. Vooralsnu zal het volstaan, denken wij, te wijzen op het onwaardeerbare nut, dat de mannen van studie en wetenschap uit eene Algemeene Boekenlijst putten zouden, en de Academie te verzoeken het ontwerp goed te keuren, gelijk bereids door andere geleerde genootschappen, zoowel van buiten 's lands als van België, is gedaan. Later, wanneer de Bestuurders der groote boekverzamelingen in Europa hunne onontbeerlijke medewerking zullen toegezegd hebben, zal de Koninklijke Vlaamsche Academie zonder twijfel bij de Belgische Regeering aandringen om de uitvoering van het groote werk, door middel eener behoorlijke toelage, te verzekeren.

FR. DE POTTER.

Namens den heer Willem de Vreese bied ik aan de Academie een overdruk aan der levensschets van Jacob van Maerlant, verschenen in de *Biographie nationale*. Dit werkje van 29 bladzijden, op twee kolommen, geeft een beknopt, maar zaakrijk overzicht van de schriften des beroemden mans, welke, na zeshonderd jaren, nog de algemeene belangstelling wekken. De jongste, meest vertrouwbare ontdekkingen omtrent zijn leven (waar, jammerlijk, te weinig van bekend is) en omtrent zijn geestesarbeid, zijn door den heer de Vreese wijselijk benuttigd. De « vader der Dietsche dichteren allegader », zooals men Jacob van Maerlant korten tijd na zijn verscheiden betitelde, wordt er beschouwd als dichter, wijsgeer, zedeleeraar, christen en volksvriend, die reeds gedurende zijn leven blijken van hooge waardeering ontving, maar ook aanvallen van afgunst had te onderstaan. Van de ontleding der schriften mag worden gezegd, dat de heer de Vreese daarbij zeer oordeelkundig is te werk gegaan. Zijne bijdrage zal in de verzameling der *Biographie nationale* eene merkwaardige plaats beslaan.

Eéne kleine opmerking zij ons veroorloofd : Sprekende van den *Spiegel historiael* zegt de Schrijver : « Il est à remarquer que l'Assomption corporelle de la Vierge n'était pas encore un dogme au XIIIe siècle. » — Maria's Hemelvaart is sedertdien niet als dogma uitgeroepen.

FR. DE POTTER.

De heer Gailliard biedt namens de Commissie van Middelnederlandsche letteren verslag aan over de zending, hem en den heer de Flou door de Academie opgelegd. In de eerstvolgende zitting zal de heer de Flou eene omstandige mededeeling doen over hunnen gezamenlijken arbeid in het British Museum.

De heer Coopman leest het verslag over de zitting, gehouden door de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

De Commissie stelt voor dat de Koninklijke Vlaamsche Academie haar veroorlove eene eerste *Vak- en Kunstwoordenlijst*, met enkele plaatjes voorzien, uit te geven (Nr 1. *De Steenbakkerij.*)

Zij stelt insgelijks voor :

dat voortaan de dagorde van de maandelijksche algemeene zitting der Academie opgesteld worde :

1° dat de eerste plaats vergund worde aan de werkzaamheden der Academie, welke voorgeschreven zijn door de wetten;

2° dat, bij ontstentenis van zulke werkzaamheden, de eerste plaats worde ingeruimd aan de voorlezingen, te houden door de heeren Leden;

3° dat, na elke dezer lezingen, eene Commissie van drie Leden worde benoemd, om te beslissen of ja dan neen de gelezene verhandeling in de *Verslagen en Mededeelingen* zal opgenomen worden.

Voornoemde Commissie drukt insgelijks den wensch uit dat de verslagen betreffende het Woor-

denboek der Nederlandsche Taal in de *Verslagèn en Mededeelingen* der Academie zouden opgenomen worden.

De heer Coopman, namens de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde, licht die voorstellen en dien wensch toe.

De Academie beslist, bij eenparigheid van stemmen, tot de uitgave van de aangeboden eerste *Vak- en Kunstwoordenlijst.*

Het andere voorstel en de uitgedrukte wensch zullen, krachtens de wetten, behandeld worden in de eerstvolgende zitting.

Dagorde.

De vergadering beslist dat de jaarlijksche openbare zitting der Academie zal plaats hebben den Donderdag, 21 Juni, daags na de gewone maandelijksche bijeenkomst.

De besluitselen worden medegedeeld van de verslagen der keurraden over de ingezondene prijsverhandelingen, de verslagen zelven te uitgebreid zijnde om gedurende de zitting te kunnen gelezen worden. Het bureel zal deze verslagen onmiddellijk ter perse doen leggen en zoo spoedig mogelijk aan de Leden toesturen.

De lijst der voorgestelde candidaten voor de openstaande plaatsen wordt, op verzoek van enkele leden, met eenige namen vermeerderd.

De heer bestuurder sluit de zitting te 4 uren.

Verslagen over de wedstrijden (1894).

TWEEDE PRIJSVRAAG.

Taalkundige studie over de VII Vroeden binnen Rome.

Verslag van den heer P. WILLEMS, eersten beoordeelaar.

Met het stellen dezer prijsvraag wilde de Academie de aandacht roepen op het Middennederlandsch gewrocht, dat voor de eerste maal, op last onzer Academie, in 1889, werd uitgegeven door ons betreurd afgestorven lid, K. Stallaert.

Eén antwoord is op de prijsvraag ingezonden. Het heeft tot kenspreuk : « Gode herte mach niet liegen » (VII Vroeden, v. 1573). Het behelst 78 bladzijden in 4°. en is verdeeld in twee deelen van ongeveer gelijken omvang : Klankleer en Vormleer.

Het eerste deel, Klankleer, gaat van bl. 1 tot bl. 39; het tweede, Vormleer, van bl. 40 tot bl. 78.

De schrijver volgt in het algemeen het plan dat hem werd aangeboden in de « Sammlung kurzer Grammatiken Germanischer Dialecte » uitgegeven te Halle.

Het eerste Deel bevat vijf Hoofdstukken. Het eerste handelt over de spelling van klinkers, mede-

klinkers en spelling in rijm; het tweede, over de verandering van oorspronkelijke klinkers door rekking en verkorting; het derde, over de klinkers in beklemtoonde lettergrepen met een aanhang over beklemtoonde klinkers in vreemde woorden.

Het vierde Hoofdstuk handelt over de klinkers in onbeklemtoonde lettergrepen.

In het vijfde Hoofdstuk worden achtereenvolgens de verschillende groepen van medeklinkers bestudeerd, waarna de schrijver overgaat tot de veranderingen van algemeenen aard, welke de medeklinkers ondergaan door verscherping en verzachting, door geminatie, metathesis enz. Het Hoofdstuk sluit met de behandeling der medeklinkers in vreemde woorden.

Het tweede Deel is insgelijks verdeeld in vijf Hoofdstukken.

Het eerste behandelt de verbuiging der zelfstandige naamwoorden, eerst, de sterke verbuiging, waarbij de schrijver, in elke onderverdeeling, wijst op de betrekking met de oudgermaansche —o, —jo, —i, —u stammen. Daarna de zwakke verbuiging, eindelijk de consonantstammen.

Het tweede Hoofdstuk, handelende over het bijvoeglijk naamwoord, bestudeert eerst den onverbogen vorm; verder de sterke en de zwakke verbuiging, daarna de zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden en het tegenwoordig deelwoord, eindelijk de trappen van vergelijking.

In het derde Hoofdstuk worden de voornaamwoorden; in het vierde, het telwoord behandeld.

Het vijfde Hoofdstuk, dat het werkwoord tot onderwerp heeft, behandelt eerst de klassen en de vormen der sterke vervoeging, verder de zwakke, de praeterito-praesentia, eindelijk de werkwoorden *doen*, *gaen*, *staen*, *syn*.

De stof der prijsvraag « Klank- en Vormleer van den VII Vroeden binnen Rome » is volledig en streng wetenschappelijk behandeld. De schrijver bezit eene grondige kennis der Oudgermaansche talen en van het Middennederlandsch; en zijn werk verdient alleszins met den uitgeloofden prijs vereerd te worden.

Ik wil niet zeggen dat ik in al de meeningen en in al de stellingen van den schrijver deel. In tegendeel verschilt mijn gevoelen van het zijne in een groot getal van taalkundige uitleggingen. Maar ik meen dat het niet tot de taak der verslaggevers behoort in redetwisting te treden met den schrijver over taalkundige vraagstukken, die op verscheidene wijzen kunnen opgelost worden.

Ik zal mij derhalve beperken tot twee algemeene aanmerkingen.

Vooreerst, alhoewel de stelling der prijsvraag hem daartoe niet dwong, zou de schrijver een nuttig werk geleverd hebben, indien hij de hoofdverschillen had aangeteekend, welke de taal van den VII Vroeden onderscheiden van de taal van van Maerlant. Stallaert zei in zijne voorrede : « De taal is doorslaand die van een Brabander ». « De taal der VII Vroeden, zegt op zijne beurt de

bewerker onzer verhandeling, is, *zooals het werk getuigt*, doorgaans die van een Brabander ». « *Zooals het werk getuigt* », is kort en bondig; maar die getuigenissen had ik gewenscht bijeenverzameld te zien.

Ten tweede, de schrijver gebruikt naar het voorbeeld der jongere taalkundigen, grammatische benamingen, die aan alle talen der wereld ontleend zijn. *Ablaut*, *Umlaut*, *Anlaut*, *Inlaut*, *Auslaut*, *Geminatie*, *Metathesis*, *Svarabakti*, enz., dat is Hoogduitsch, Latijnsch en Fransch, Grieksch en Sanskriet. Dit mengelmoes van vreemde woorden geeft aan de taal onzer Nederlandsche philologen een onhebbelijk aanzien dat den afkeer verwekt van alle lezers die in de jongste geheimen der vergelijkende Germaansche taalstudie niet ingewijd zijn. Is het dan niet toegelaten omluid, afluid, aanluid, binnenluid te zeggen? Is het niet redelijker te spreken van verdubbeling en overstelling van medeklinkers? Zou de svarabakti of anaptyxis, of hoe men de klinkerontwikkeling, die aldus bestempeld wordt, ook noeme, niet door een Nederlandsch woord kunnen vertolkt worden?

Tegenwoordig staan, zonder twijfel, de Duitsche geleerden aan het hoofd der taalstudie, en in alle vakken der taalwetenschappen moet bij hunne geleerde werken raad gezocht worden. Maar laat ons daarom toch niet onze Nederlandsche taal verhoogduitschen, noch, door al te grooten eerbied voor het tegenwoordige Duitschland, in ons Midden-

nederlandsch Hoogduitschen invloed zoeken, die niet bestaan heeft. De schrijver der verhandeling kon aan die algemeene bekoring, welke onze jongere taalkundigen verlokt, niet ontsnappen.

Zoo zegt hij bl. 8 :

« De vorm *wale*, v. 216 (rym op *sale*) = *wel* (oudsaks. *wel*) gaat terug op oudhoogd. vorm *wala* ». Het Oudnoordsch heeft *vel* en *val*, het Oudsaksisch bezit *wel*, *wela*, *wala* en *wola*. Onze Nederfrankische Psalmen, die, hetzij terloops gezegd, niet, zooals de schrijver der verhandeling schijnt aan te nemen, in het min of meer algemeen Oudnederfrankisch, maar in één Oudnederfrankisch dialect geschreven zijn, en juist niet in datgene, waaruit het Vlaamsch of het Brabantsch of het Hollandsch gesproten zijn, deze Psalmen toonen insgelijks *wala*, dat heden nog in zekere Maaslandsche dialecten van algemeen gebruik is, terwijl het Oudhoogduitsch bij voorkeur *wola* bezigde. Is er dan welke hoegenaamde reden om te bevestigen dat het *wale* van den VII Vroeden op een Oudhoogduitschen vorm teruggaat?

V. 2738 leest het handschrift :

Ende die gayole met wasse bedropen.

« *Wasse*, zegt de bewerker bl. 30, staat onder den invloed van Hoogduitsch *wasser* », en bl. 38 geeft hij hetzelfde woord op als een voorbeeld van afkapping der *r*.

Heeft dan de schrijver der VII Vroeden, uit enkele luim, zonder de minste reden, een gerad-

braakt woord gebruikt dat noch Hoogduitsch noch Nederduitsch is? Twee verzen hooger had hij geschreven :

Vant hi metten watre den pot.

Heeft hij v. 2738, misschien ook niet geschreven :

ende die gayole met watre bedropen.

En was het misschien niet de afschrijver, wiens onachtzaamheid aan den heerlijken vorm *wasse* het leven schonk?

Maar, in het algemeen, hebben onze Germaansche philologen (de schrijver onzer verhandeling niet uitgesloten) voor de afschrijvers een' onbegrensden eerbied, welke, door langere ervaring, bij de klassieke philologen zeer gedaald is.

Om te eindigen nog eene opmerking. Bl. 9 staat :

« Vers 1210 vinden we als rijmwoord op *verstaen daen* voor *dien*. Heden nog in enkele Vlaamsche vooral Brabantsche dialecten spreekt men uit *daen* : een klank die voortgesproten is uit de nieuw Nederlandsche uitspraak der *y* met slappe spreekorganen ».

Het komt mij zeer onwaarschijnlijk voor dat de schrijver der VII Vroeden zoo een platten dialectischen vorm gebruikt hebbe. Van den anderen kant vinden we als acc. mannelijk enkelvoud van het aanwijzend voornaamwoord in de Oudgermaansche dialecten de volgende vormen : got. *thana*, Noordsch *thann*, Angelsaks. *dhone*, *dhaene*, *dhane*, Oudsaksisch *thèna*, *thana*, *thiena*. Zou aldaar niet de oorsprong te zoeken zijn van den vorm *daen*?

Maar genoeg. Deze aanmerkingen verminderen niet de innerlijke waarde der verhandeling, welke, zooals ik hooger zeide, verdient met den prijs bekroond te worden.

Leuven, 27 April 1894.

Verslag van den heer DAEMS, tweeden verslaggever.

Ik deel te eenen male het gevoelen van mijn hooggeachten Collega, Hoogleeraar P. Willems, nopens de waarde der ingezonden verhandeling over « Klank- en Vormleer der *VII Vroeden,* » en besluit met hem tot het toekennen der uitgeloofde belooning.

Tevens zij het mij toegelaten ook met hem de aandacht te trekken op dat Babelachtig gebruik van benamingen aan allerhande talen ontleend, behalve aan de ééne onze. Louter uitstalling van goedkoope geleerdheid kan dit niet zijn. Ik zeg « goedkoope »; want toch de geleerdheid tot de kennis dier namen vereischt reikt niet ver. Gebeurt het om nauwkeurigheid en duidelijkheid van uitdrukking te bevorderen, zoo is het te rechtvaardigen; maar zulks zal wel niet zóó algemeen het geval zijn en eischt dan vast nog wel geenen voorraad uit vijf, zes talen aangevoerd.

Verslag van M. VAN DROOGENBROECK, derden verslaggever.

Gaarne treed ik het voorstel mijner geachte collega's Dr Willems en Kanunnik Daems bij en stem dus ook voor de toekenning van den uitgeloofden prijs.

Echter, daar de Academie het recht heeft te vergen, dat de schrijver acht geve op de aanmerkingen der leden van den Keurraad, zou ik gaarne zien, dat dit recht hier toegepast werde, inzonderheid wat de aanmerking betreft op het gebrek aan bewijs: *dat de taal doorgaans die is van een Brabander.* Ik trek dit niet in twijfel; maar het vaststellen der kenteekenen van een dialect is van belang voor verdere taalstudie; want hierdoor kunnen b. v. slecht afgeschrevene woorden te recht gebracht, duistere zinnen opgeklaard worden.

Eene tweede, even gewichtige aanmerking, namelijk die, aangaande het uitstallen van een groot aantal vreemde termen, zou ook in overweging dienen genomen te worden en het middel tot het verhelpen van dit gebrek met ijver opgezocht en toegepast.

Misschien ware het hier vooralsnu voldoende eene volledige lijst der aangewende spraak- en taalkundige benamingen met de gelijkbeteekenende zuiver nederlandsche, of, ten minste, met duidelijke omschrijving, vooraan te stellen.

Ik weet wel, dat de Duitschers tegen het

gebruik dier vreemde benamingen niet opzien; maar ik weet ook, wat moeite het kost, door die vreemde woekerplanten heen, den weg tot de kennis te vinden.

Wil men de taalstudie bij onze jonkheid aanwakkeren, zoo make men ze aantrekkelijk, eenvoudig en klaar.

Wanneer men *over* eene taal schrijft, is het best, dat men *in* die taal schrijve.

Op één punt wil ik nog wijzen :

Mij dunkt dat, bij de studie der taal, de plaats waar het onderzocht woord aangetroffen werd, de aandacht verdient; zoo de vorm met den gewonen verschilt, of indien de beteekenis verwrongen schijnt, valt na te zien of dit woord niet als rijm en vooral als tegenrijm dient.

Men houdt met de onbegrensde liefde tot de vrijheid en de verregaande rijmzucht onzer poëten niet genoegzaam rekening en vergeet dat het rijm de vader is van veel ongerijmdheden.

Ook de redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal zou op deze zaak wel mogen acht geven.

DERDE PRIJSVRAAG.

Verslag van M. J. VAN DROOGENBROECK, eersten verslaggever.

Een zeker getal werkwoorden zijn samengesteld op eene buitengewone wijze, als daar zijn : knikkebeenen, blinddoeken, schuddebollen, watertanden, druipstaarten, *enz.*

Men vraagt eene volledige lijst dezer woorden met aanduiding van de streekspraak waarin zij voorkomen, eene studie over hunne etymologie, hun karakter over het algemeen en de geschiedenis van hun ontstaan.

Een antwoord is ingezonden met kenspreuk « Na dit een beter ».

Dit antwoord bestaat uit eene reeds merkwaardige lijst woorden van bedoelden aard, en die zonder veel inspanning zou kunnen volledigd worden bij middel der idioticons van SCHUERMANS, RUTTEN, TUERLINCKX, HALBERTSMA, der dialecticòns van L. LEOPOLD en J. WINKLER en van het tijdschrift *Loquela*, waarvan de algemeene tafel der tien eerste jaren onlangs verscheen; ook ware nu en dan eene verwijzing naar het Duitsch, of eenige andere Germaansche taal, niet ongepast.

De exerpten zijn over 't algemeen talrijk genoeg en met oordeel gekozen, waar te kiezen viel; want sommige woorden b. v. *blindpotten* schijnen maar bij eenen auteur (hier Coornhert) aangetroffen.

De schrijver heeft evenwel zich vergist, met uit de voorbeelden, welke in de prijsvraag zijn opgegeven, te besluiten dat het alle samenstellende afleidingen zijn en wel *diegene waarvan het eerste lid een werkwoordstam, het tweede een zelfstandig naamwoord is.* De steller dezer prijsvraag had nochtans zijne voorbeelden met inzicht gekozen en het woord *blinddoeken* er bijgevoegd om te laten gevoelen, dat niet alleen *uit eenen werkwoordstam vóór een naamwoord* gevormde werkwoorden, maar ook andere, als b. v. *botmuilen, bleekneuzen, muilbanden, blinddoeken,* dienden opgenomen en bestudeerd te worden.

En het scheen natuurlijk dat, van dit slag van woorden uitgaande, er weldra eene classificatie zou gemaakt worden, die het bestudeeren van het besproken taalverschijnsel vergemakkelijken moest.

Trouwens, de scheidslijn trekken tusschen de al of niet in deze prijsvraag bedoelde woorden gaat niet bij middel eener formule, zooals door het antwoord gegeven wordt; deze formule kan maar dienen tot het beperken der keuze en bemoeilijken der etymologische verklaringen.

Aldus zou b. v. het woord *brandmerken* eene plaats vinden naast *stampvoeten*; want beide woorden bestaan, volgens de formule, uit eenen werkwoordstam (brand en stamp) en een naamwoord (merk en voet); dat iets geheel eigenaardigs het laatste woord van het eerste onderscheidt, springt nochtans in het oog.

Deze korte aanduiding zal voldoende zijn om te laten zien, dat, wanneer de schrijver zich bepaalt, zooals hij hier deed, bij de « werkwoorden afgeleid van eenen verbalen stam met een zelfstandig naamwoord » en dan dit slag van woorden nog beperkt door eene *formule*, het hem onmogelijk is eene goede studie over hunne etymologie te leveren.

Ook bleef deze in het antwoord grootendeels achter; want de toepassing der eenige formule gaat niet altoos zonder wringen en keeren, b. v. in *Langvingeren*, waar *lang* niet een werkwoordstam maar een adjectief is, enz.

Uit dit gebrek aan goede etymologische studie vloeit ook voort, dat de studie over het karakter dier werkw. in het algemeen, niet mogelijk was; daarom heeft de schrijver zich vergenoegd met te zeggen :

« Alwie de volgende blz. leest, zal zien dat « het antwoord daarop met weinige woorden te « geven is: bij de formule hunner samenstelling « is niets anders te voegen, dan dat het overgroot « getal onzijdige w.w. zijn, terwijl het tevens « iedereen treffen zal, dat onze taal met bewon- « derenswaardig gemak dergelijke werkwoorden « vormt. »

— Dat onze taal met gemak *eene zekere afdeeling* dezer ww. zooals *blinddoeken* vormt, is waar; maar dat zulke, zooals *kortstaarten* en, nog veel minder, dusdanige als *schoorvoeten* of

klappertanden naar beliefte zouden gemaakt worden, is verre van bewezen.

Wat de bemerking omtrent de onzijdigheid veler dezer ww. aangaat, ik acht deze van weinig gewicht, zoolang zij niet dient als uitgangspunt tot diepere navorsching.

Er zit iets anders in het karakter dezer vreemdgevormde woorden, waarvan maar enkele tot de keurige taal behooren; het doel der prijsvraag was inzonderheid dit karakter te doen in 't licht brengen en daartoe was de zoo volledig mogelijke lijst der ww. noodzakelijk. Door onderlinge vergelijking van hun samenstel, door nadere beschouwing van hunne oorspronkelijke beteekenis en van de figuurlijke, waarin ze later gebruikt werden, door onderzoek en toetsing van aard en toon, zou dit wonder taalverschijnsel zoo niet volkomen, dan toch te grooten deele uitgelegd worden.

Dat zulke zaak niet licht is uit te voeren, staat vast; doch dat ze mogelijk is, mag niet betwijfeld worden — en dat ze nuttig is, bewijst het artikel *Glarieoogen* in het Woordenboek der Nederlandsche Taal.

Uit hetgene voorgaat blijkt, zoo ik meen, dat de prijsvraag van genoegzaam belang is om aangehouden te blijven.

Ik heb de eer dit voorstel te doen.

Verslag van den heer ALBERDINGK THIJM, tweeden verslaggever.

Na de verklaring door den heer J. Van Droogenbroeck, aan de door Z. E. zelven gestelde prijsvraag, gegeven, en na de vergelijking dier opheldering, bij hetgeen de schrijver van het antwoord heeft geleverd, is er geen twijfel meer over, dat het werk slechts voor een deel aan den geest en aan de letter der vraag beantwoordt.

De weg, om het antwoord uit te breiden en volledig te maken, wordt door den steller der vraag zelven aangewezen. Het is daarom geheel overbodig er op te wijzen; men zou slechts in herhalingen vervallen.

Wil men nu toch eenige opmerkingen hooren van minder belang?... De schrijver verklaart *druilooren* door *talmen*, maar ook door *sluimeren*, zonder opgave van bewijs; *druilooren* is verwant met *talmen, laf, moedeloos zijn, zich vervelen* en *vertijdeloos wezen*, maar de verwantschap met *sluimeren* is bedenkelijk.

Ringelooren wordt verklaard door *plagen, tot last zijn;* doch bijna alle aangehaalde voorbeelden doen denken aan *den meester, den baas spelen.* De schrijver haalt zelf aan : *zich door eene meid* (eene dienstmaagd) *laten ringelooren.*

Kikhalzen wordt niet uitgelegd. De uitlegging van *kokhalzen* luidt aldus : « *Kokhalzen*, onz. w.w. van *kok* en *hals* uit den *hals kokken;* dat is het

geluid *kok* voortbrengen, als teeken van walging.

Trouwens de schrijver bekent zelf : dat hij het onderwerp heeft « afgebakend » en dat een « regelmatig opsporen van bewijsplaatsen.... uit de Middelnederlandsche periode ... (hem) ondoenlijk was. »

De opsteller schrijft : « *Slikkertanden*, van *slikkeren* met tand. Met de tanden slikkeren; eten. » Doch slikken beteekent menigmaal *likken*, b. v. der vingers, zoo in 't hgd. *schlecken*, *abschlecken* b. v. in Hoofts' Brieven, bij van Vloten II, 243.

Slikkeren, *slickeren* is bij Kilian *slorpen*, *slickerij*, bij Vondel (v. L. I, 534) *smulzucht*. — *slikkertanden is dus eene oneigenlijke uitdrukking*.

Of *spillebeenen* en *spillevoeten* werkwoorden zijn wordt niet bewezen.

De bewijsplaatsen voor de beweringen des schrijvers zijn niet altijd duidelijk aangegeven.

De aanhalingen uit Vondel : I, 32; 3, 94; 3, 86; uit Spieghel, *Hertspieghel*, 48; Coornhert, 3, 147 *d*; Ten Kate, 6, 222; Cats, II, 365 *a* zijn niet duidelijk genoeg.

Daar de schrijver er kans op ziet, « Na dit een beter » werk te maken, sluit ik mij aan bij het voorstel van den heer Van Droogenbroeck den ijverigen opsteller aan te moedigen nogmaals de hand aan de zaak te slaan.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, derden verslaggever.

In zijne *Inleiding* (blz. IV), zegt Schrijver openhartig :

« Aan één eisch wordt in dit antwoord zeker niet voldaan : volledig zal deze lijst wel niet zijn. »

Evenwel verdient de oogst van werkwoorden, dien hij aanbiedt, mijns erachtens, eene zeer loffelijke melding. Hij stelde er 227 te boek en dit aanmerkelijk getal pleit buiten allen twijfel voor zijne vlijt en oplettendheid, evenals de behandeling van vele dier woorden allergunstigst getuigt voor zijne belezenheid en taalkennis.

Neen, volledig is de lijst niet; maar het komt mij voor, dat Schrijver, tot het verzamelen zijner bouwstof, over een bijzonder uitgelezen en rijk materieel beschikt; zoodat het hem, naar mijne meening, niet veel tijd of inspanning kosten zal, om zijne lijst aanzienlijk uit te breiden.

Ik maak, natuurlijk, onderscheid tusschen de onvolledigheid, welke Schrijver bedoelt en de onvolledigheid op dewelke mijn hooggeachte vriend en collega, de heer J. van Droogenbroeck, het oog heeft.

Hun verschil van zienswijze ligt niet aan de eigenlijke prijsvraag, die zeer duidelijk is, maar spruit voort uit de daarin gestelde voorbeelden : de werkwoorden **knikkebeenen, blinddoeken, schuddebollen, watertanden, druipstaarten.**

Schrijver, zonder zich veel te bekreunen om de rest, is op die voorbeelden regelrecht afgegaan : zijne *formule* is, volgens hem, de uitkomst dier voorbeelden. Zij luidt : « de opge-
« noemde werkwoorden zijn alle *samenstellende*
« *afleidingen,* en wel diegene, waarvan het eerste
« lid een werkwoordstam, het tweede een zelfstandig
« naamwoord is. »

Dit is zeer waar voor **knikkebeenen, schuddebollen, watertanden** en **druipstaarten**, evenals het waar is voor de in de lijst niet opgenomen werkwoorden **kronkelstaarten, pruilmuilen, zeevermuilen** en nogal andere ontbrekende.

Maar **blinddoeken?** — Dit zal het *corpus delicti* zijn, waar de eerste verslaggever zich op beroept om tegen den Schrijver te rechten. « De
« steller dezer prijsvraag » — zegt hij — « had
« nochtans zijne voorbeelden met inzicht gekozen
« en het woord **blinddoeken** er bijgevoegd om
« te laten gevoelen, dat niet alleen uit eenen
« *werkwoordstam,* vóór een *naamwoord* gevormde
« werkwoorden, maar ook andere werkwoorden...
« dienden opgenomen en bestudeerd te worden. »

Schrijver heeft, zonder erg inzicht of achterdocht, **blinddoeken** in het *formulier* zijner lijst gevat en aldus verklaard :

Bldz. 5. — « **Blinddoeken,** bedr. ww. Van
« *Blinden,* blind maken, en *Doek.* Iemand met
« een doek (voor de oogen) blind maken. Niet
« bij Kil. ‖ De duyvel heeft mijn wel dapper gaen
« blintdoecken, *Schijnheiligh,* 10.

hy ruckt uyt zynder schee
'tGeblintdoeckt handstaal daar hy met (ô
schricklyck wee)
Bourbon twee wondel geeft.
Vond. 1, 32. »

Blinddoeken heeft Schrijver geblinddoekt : hij heeft niet bemerkt, dat het eerste lid van dat werkwoord geen verbiale stam, maar een **bijvoeglijk naamwoord** is, eene eigenaardigheid die het gemeen heeft met eenige andere, die insgelijks tot dat raar slag van werkwoorden behooren.

En nu, dat ik den blinddoek heb weggenomen, zal de klaarziende Schrijver duidelijk begrijpen wat de eerste rechter en steller der prijsvraag hem ten laste legt, t. w. de onvolledigheid zijner lijst, die grooter is dan hij scheen te vermoeden; zijne *formule* die geen steek houdt; ook en bijgevolg, de onvoldoendheid zijner inleidende studie bij ontstentenis van eene klasse-indeeling en van de kenmerking en toelichting van het onderscheid, dat er bestaat tusschen enkele dier werkwoorden, welke overgankelijke of *bedrijvende* en de andere, welke onovergankelijke of *onzijdige* zijn.

Maar nu, dat ik hem licht heb gebracht, kan ik nog maar niet vatten hoe het mogelijk is, dat Schrijver 12 *bedrijvende* werkwoorden kon aanteekenen, zonder eens het *waarom* op te sporen en uit het *daarom* het noodige gevolg te trekken voor deze en voor de andere.

Hoe het zij, ik meen te mogen staat maken op de welbekende toegevensgezindheid mijner achtbare mederechters en collega's; want, m. i., heeft Schrijver reeds die groote verdienste, eene vraag te hebben aangedurfd, tegenover welke anderen zijn teruggeweken en wier omvang en belangrijkheid, in taalopzicht, door weinigen wordt bevroed.

Ik herhaal, dat hij, zonder omzien, op de gestelde voorbeelden is afgegaan. In de prijsvraag komen er *vijf* voor. Van *vier* is het tweede lid — het naamwoord — een lichaamsdeel : *been, bol, tand, staart*, en het *vijfde* — het ondeugende *blinddoeken* — heeft geene andere betrekking dan op een lichaamsdeel : *oog*. — Welnu, hij is buiten dat naar zijne opvatting afgeteekend spoor niet getreden; want van **223** zijner geboekte werkwoorden — de 4 overige schreef hij niet zonder twijfel neer — is het tweede lid een lichaamsdeel of iets dat tot het lichaam van mensch of dier behoort : **aars, arm, baard, balg, been, bek, bil, bol, gat, haar, hals, hiel, hoofd, kaak, knie, kop, lip, mond, muil, nek, neus, oog, oor, schouder, staart, tand, tong, vinger, vlerk, vleugel, voet, vuist, wang, wiek.** — Ik stel dit vast met nadruk; want de hooger bedoelde verkeerde opvatting vermindert wel grootendeels de waarde der voorafgaande studie; maar niet de waarde der eigenlijke verzameling en der ongeveer 370 excerpten uit bekende schrijvers en taalkundigen, waarmede het werk rijkelijk gestoffeerd is.

Die verzameling was natuurlijk eerst en vooral hoofdzaak; maar nu dat de Schrijver beter ingelicht is over de bedoeling van den steller der prijsvraag, zal hij de inleidende studie niet langer als bijzaak beschouwen, ze spoedig aanvullen of beter omwerken met al den ernst en al de kunde, die ik in het overige zijner verhandeling meer dan eens heb mogen vaststellen.

De beteekenis van het gevraagde werk is in het geheel niet gering. — Hoe dikwijls is het mij gebleken, dat onderwijzers en leeraars in Nederlandsche taal niet al te best weg weten met de verklaring van sommige dier woorden! — Ook is dezer studie inzonderheid. belangrijk voor de personen, — wier aantal jaarlijks aangroeit in België, — die het Nederlandsch als vreemde taal aanleeren en allicht, door de gewone vorming van onze werkwoorden als algemeenen regel te nemen, in verwarring kunnen geraken bij het aantreffen van zulke verschijnselen. Zij, die prijs stellen op de uitbreiding van ons taalgebied hier en elders, moeten onze taal niet alleen zuiver spreken en zuiver schrijven om ze behaaglijk te maken; maar tevens alles beproeven wat mogelijk is tot uitroeiïng van het al te ingeworteld vooroordeel als zou « het Nederlandsch eene moeilijk aan te leeren taal zijn! » Deze kan er, overigens, niet dan bij winnen door de nadere beschouwing en het dieper onderzoek van hare vormen.

Studiën als deze, door middel van wedstrijden, uit te lokken, te bekronen en in ruimeren kring te verspreiden, behoort ook tot de verhevene roeping van de Koninklijke Vlaamsche Academie van Nederlandsche Taal- en Letterkunde, en het komt er, naar mijn oordeel, vooralsnu niet zoozeer op aan, dat sommige dier werken volledig en volmaakt wezen, dan wel dat zij, bij hunne verschijning, de belangstelling wekken en andere jonge taalbeoefenaars aansporen tot navolgen èn verder opzoeken èn verbeteren èn volledigen, met één woord, tot onverpoosd, ernstig en grondig bestudeeren onzer taal, — hetgeen deze, in Zuid-Nederland, broodnoodig heeft.

In dien zin en met dát doel voor oogen, acht ik een werk als het hier besprokene, bekronens- en uitgevenswaardig. Zijne goede hoedanigheden zijn talrijk en worden verreweg overwegend, als de Schrijver de wenken en wenschen van de heeren rechters J. van Droogenbroeck en Prof. P. Alberdingk Thijm in acht neemt en ze naar eisch beantwoordt. En dat hij zulks doen kan en doen zal, wordt door geenen van beide geleerde Collega's in twijfel getrokken.

Edoch, ik moet, op mijne beurt, de aandacht van den Schrijver op iets vestigen; iets, waar ik, in weerwil van mijne inschikkelijkheid, niet blindelings over heenstappen mag. De enkele onnauwkeurigheden, die ik doorhaal, kunnen bijdragen — dit hangt grootendeels van de persoonlijkheid of het

gezag van den mij onbekenden Schrijver af — tot het bekrachtigen van verkeerde begrippen betreffende de Zuidnederlandsche « gewestwoorden ». Blijkbaar is Schrijver daar niet zeer mede vertrouwd.

Zoo b. v. teekent hij aan :

Bldz. 7. — « **Bolaarzen**, onz. ww. — Van *Bollen* met *Aars*. Met het aars (over den grond) bollen, » aars over bol tuimelen; « **thans verouderd.** »

— Het verdient vermelding dat **Boleerzen** in Haspengouw nog leeft = *buitelen*, *tuimelen* (zie Aug. Rutten) en **Bolaarzen, boleerzen, bolijzen** ook in Brabant en Antwerpen.

Bldz. 2. — « **Blaaskaken**, onz. ww. — Van *Blazen* met *Kaak?* of denominatief van *Blaaskaak?* Met de kaak blazen, en vandaar : bluffen, pochen. »

— *Blaaskaken* is algemeen Nederlandsch ; maar in 't Zuiden zegt het volk ook **Blafkaken**, dat mede algemeen Nederlandsch is.

Bldz. 14. — « **Druipneuzen**, onz. ww....... Den neus « laten hangen » ; vandaar : beteuterd, beschaamd zijn. **In Vlaanderen in gebruik.** »

— *Druipneuzen*, algemeene uitspraak **drupneuzen**, is, in dien zin, heel Vlaamsch-België door bekend.

Bldz. 40. — « **Knoezelvoeten**, onz. ww. — Van *Knoezelen* en *Voet*. In West-Vlaanderen gebruikelijk voor wat men in Oost-Vlaanderen *knoeselen* heet : de knoesels, d. z. de enkels, bij het loopen tegen elkander stooten. »

— Dit is dubbel verkeerd : *knoeselen, knoezelen* is niet alleen Oost-Vlaamsch, maar ook West-Vlaamsch en Brabantsch en Kempisch, met één woord algemeen Zuidnederlandsch. Heremans en Van Dale geven het insgelijks.

En waar *knoeselen* gebruikt wordt, is *knoezelvoeten* te huis. Zie ook Sleeckx : *knoezelen, knoezelvoeten*.

Bldz. 41. — « **Kokermuilen**, onz. ww. — Van ***Kokeren** en **Muil**. Een muil, een gezicht trekken als iemand die *kokert*. *Kokeren = walgen, is op te maken uit het Hgd. *köken*... — In West-Vlaanderen zegt men ook *konkermuilen*. »

Daarop valt aan te merken :

1° konkermuilen = guitig meesmuilen ;

2° De Bo verklaart het als volgt (W.-Vl. Id., blz. 483) :

« Glimlachen met de lippen een weinig vooruit « te steken op wijze van eenen koker, alsof men « schuifelen zou. Het kokermuilen is een teeken « van eene inwendige vreugd en voldoening die « men eenigszins zou willen verbergen. Als hij de « klucht verteld had, schoten allen in eenen lach

« uit, en hij kokermuilde. Kokermuilen als men « geprezen wordt. — Weiland heeft dit woord. « Wij zeggen ook *konkermuilen* » ;

3° *Konkermuilen* is algemeen Zuidnederlandsch ; nergens beduidt het « een gezicht trekken als iemand die walgt ». Het is ook als meesmuilen aangestipt bij Van Dale. De uitlegging van De Bo is de juiste.

Bldz. 43. — **Kortvlerken**, bedr. ww. — Van *Korten* en *Vlerk*. (Een vogel) zijne vleugels korten ; en figuurlijk iemand in bedwang houden ; in West-Vlaanderen nog in gebruik. Zie De Bo, 494... »

— Bij De Bo, ter aangewezen bladz. : « *kortvlerken, kortwieken, fnuiken*. Fig. : in bedwang houden. — Te Brugge zegt men *kortvlechten*. »

Bij Heremans : « *kortvlerken, kortvleugelen* (zie *kortwieken*). »

Bij Van Dale : « *kortvlerken* (zie kortwieken). »

In Oost-Vlaanderen meest : *kortvleuringen*.

In sommige Oost- en West-Vlaamsche streken : *kortvle(e)rikken*. (*Vlerk*, Mnl. *vlederik*).

Elders, zoowel -vlerken als -vleugelen.

Zoodat het woord niet alleen in West-Vlaanderen, maar overal nog gebruikt wordt.

Bldz. 47. — « **Krimpneuzen** (zie *Kiliaan*).

— In Haspengouw, volgens Rutten, blz. 124, *beteuterd staan*.

Elders wordt het uitgesproken *krempneuzen*, *kremneuzen*, *krimneuzen*. Naar mijne meening, in Noord-Nederland, verouderd; niet in 't Zuiden.

Bldz. 70. — « **Pruimbaarden**, onz. ww. — Van *Pruimen*, met *Baard*.

« De bet. is : « zachtjes glimlachen van inwendige voldoening. » (De Bo). Het woord zal dus wel moeten ontleed worden : *in zijn baard pruimen*. *Pruimen* bet. in Oost-Vlaanderen : pruilen, een afgunstig gezicht trekken, en deze beteekenis kan afgeleid zijn van eene algemeenere : glimlachen. Het woord is alleen in West-Vlaanderen bekend... »

— Die uitleg komt mij eenigszins gewaagd voor; immers **pruimen** beteekent in Oost-Vlaanderen en ook *elders* in Vlaamsch-België, in 't Fransch **bisquer**.

Schuermans verklaarde het woord eerst als volgt (bl. 511) : « **Pruimen**, o. w., ergens op *pruimen* : ergens op staan kijken zonder er iets van te genieten :

> *Toe, Franschmans, spiegelt u daeraen,*
> *En pruymt, zei Pierlala.*
> (*Snoecks alm.*, 1861, *blz.* 52.)

't Zal wel op hetzelfde uitkomen als *pruilen*, fr. *bouder*, *faire la moue* (Oostv.). »

— In zijn *Bijvoegsel* (bldz. 252) verbeterde hij die verklaring aldus :

« *Pruimen : op iets staan pruimen*, omdat men het niet heeft, noch bekomen kan, preutelen, grommelen, fr. *bisquer*. »

— *Fig*. is *pruimen* = spijtig zijn, inwendig nijdig zijn, zoodat deze beteekenis moeilijk is overeen te brengen met het excerpt uit De Bo : *de schoolmeester pruimbaarde, als hij zag hoe zijne leerlingen in den kampstrijd boven al de andere zegepraalden*. »

Schuermans geeft « **P(l)uimbaarden** = monkelen van blijdschap en als zegepralend. »

Schrijver teekent ook, naar De Bo, **pruimbekken** aan, als synoniem van *pruimbaarden*, « en alleen in West-Vlaanderen. »

— Hier en daar in *Oost-Vlaanderen* is **pruimbekken** = *spijtig, nijdig zijn en daarbij een leelijk gezicht trekken*.

Zooeven zegde ik dat de *fig*. beteekenis van *pruimen* is, in 't Fr. : *bisquer*; maar feitelijk bediedt dit woord in 't Fr. : *chiquer*. En daarom veroorloof ik mij de vraag of schrijver, in deze laatste beteekenis, de ware verklaring van *pruimbekken* en *pruimbaarden* niet zal vinden?

Bldz. 71. — « **Puiloogen**, onz. ww. — Van *Puilen* met *Oog*. Met uitpuilende oogen kijken, staren; hetzij toevallig, hetzij doorgaande. Thans in West-Vlaanderen nog gebruikelijk... »

— Neen, het is in alle Vlaamsche gewesten

gebruikelijk. Ik verwijs schrijver naar Schuermans, die het woord goed uitlegt, (bldz. 513-514) :

« **Puiloogen**, o. w., puiloogig zijn, puiloogen hebben : *Hij puiloogt van gramschap. Hij drinkt dat hij puiloogt*, hij drinkt zoo fel dat het vocht hem uit de oogen komt. Zijne oogen puilen hem uit het hoofd. (Vl., Kempen en elders). Kil. vert. : *puyloogen* door : *oculos exerere* en Plant. : *puylen* oft *oogen puylen*, in 't oud fr. *couler des yeulx, estre chassieux*, l. *lippire;* en : « drinken dat de oogen puylen : *boire jusqu'à ce que les yeulx luy coulent*, l. *ad lacrymas bibere.* » Z. *puilen* bij Weiland. »

Voor **Puiloogen** geeft schrijver een excerpt uit Vondel :

De wijngaert krult om 't hooft van Wijnmaent, schier verdronken.

Hij **puiloooght** *vast op 't vat, waer by zijn blijschap swoer.*

Ik bied er hem een aan van eenen nog zingenden Vlaamschen zanger :

Hoe dreigend **puiloogt** *hier het diertje, schor kwakend!* (1)

---

(1) Uit *Verhandeling over de toepassing van het Grieksch en Latijnsch Metrum op de Nederlandsche poëzij*, door J.-A. van Droogenbroeck, bekroond door de Koninklijke Academie van België, 1886. Bldz. 28, IX. De *iambische trimeter skazon, ook Hipponaktisch vers* of *hinker* genaamd :

« O staak uw minnedichten! speelt bij jonkvrouwen
Ge de rol des ezels? Blijf met uwen tuil distels

Een bewijs te meer dat *puiloogen* nog elders dan in West-Vlaanderen gebruikelijk is.

Bldz. 65. — « **Pimpoogen**, onz ww., afleiding onbekend. Door Kiliaan met *pinkoogen* gelijk gesteld. »

— Die afleiding ligt m. i. voor de hand. In Brabant is *pimpoogen* nog niet uitgestorven: maar men zegt meer *pimpeloogen* en **pimpelen** beteekent heden nog in Z.-W.-Limburg : **pinkoogen**.

Nu zou ik nog wel iets moeten zeggen over *kruisbeenen* (bldz. 49), *krophalzen* (bldz. 49), *piepoogen* (bldz. 64), *schemel-*, *schemeroogen* (bldz. 80), enz., en zelfs de voorgaande kantteekeningen uitbreiden; doch genoeg. Ik wil enkel nog ter loops de vraag stellen of het tweede deel der prijsvraag : « aanduiding van de *streekspraken*, waarin de (begeerde) woorden voorkomen; eene studie over hunne etymologie, hun karakter in het algemeen en de *geschiedenis* van hun ontstaan » niet al te

Maar achterwege! Zing ons vaderlandsliedjes :
— Met vervaarlijk bulderen, helden uit hun graf halen,
Onze oude grootheid roemen, zelf u held wanen,
In verbeelding groot zijn — (opgeblazen kikvorschje,
Hoe dreigend **puiloogt** hier het diertje, schor kwakend)! —
Ja zóo verwekt ge, zanger, stille glimlachen
En zachte jonkvrouwharten voelen meelijden
Als in 't zweet uws aanschijns ge uwe verzen uitbrabbelt. »

omvattend of al te veeleischend is om zoo maar ineens behandeld te worden? of dit waarlijk niet vele jaren volijverige studie zou vergen? — Inderdaad, het komt er hier niet alleen op aan *bewijsplaatsen* aan onze XVIe en XVIIe-eeuwsche schrijvers te ontleenen en zelfs tot de Middelnederlandsche periode op te klimmen, zooals de Schrijver zeer wel gedaan heeft; maar daarvoor is insgelijks eene grondige kennis van onze nog niet genoeg bestudeerde « gewestspraken » onontbeerlijk. En men vergete niet, dat de wording en de geschiedenis van vele, om niet te zeggen van de meeste dier eigenaardige woorden, in het altijd naar beelden en kleuren zoekende Zuid-Nederland besloten liggen.

Hoe zou ik het, derhalve, den Schrijver kunnen euvel opnemen, dat hij dat deel der prijsvraag op onvoldoende wijze heeft beantwoord, als ik — die meen dat wij van het zoogezegd *taalparticularisme* alles moeten nemen wat het zoo gedoopt *neerlandisme*, in Zuidnederlandsch opzicht verrijken en steunen en sterken kan, — hier en daar in Vlaamsch-België, heel verstandige mannen aantref, die niet eens het nut en de waarde van de voortreffelijke *Idioticons* van Schuermans, De Bo, Tuerlinckx, Gezelle en Rutten willen begrijpen; die, wanneer er gewezen wordt op de dringende noodzakelijkheid van volledigende *Idioticons* over Oost-Vlaanderen, Waasland, Antwerpen, Limburg en zoo mogelijk, om verscheidene redenen, over Noord-Brabant en Zeeuwsch- en Fransch-

Vlaanderen, onverschillig blijven of de schouders ophalen! — als ik, in 't Noorden, ervaren en geëerde taalgeleerden woorden uit Middelnederlandsche oorkonden halvelings of verkeerd hoor uitleggen, bij gebrek aan voldoende kennis van onze Zuidnederlandsche gewestspraken (1), of ze, uit onze *Idioticons*, als Zuidnederlandsch, woorden zie boeken, die *specifiek* West- of Oost-Vlaamsch of Limburgsch of Haspengouwsch of Hagelandsch zijn of omgekeerd, en daardoor de toekomstige zware taak der Vlamingen, d. i. zifting en schifting van hunnen taalschat, nog wat moeilijker maken!

Waar de besten zondigen, meen ik het den Schrijver niet te mogen aanrekenen als hij zich soms misgrepen heeft; vooral niet daar ik hem gelegenheid tot aanzuivering toedenk.

Nog één woord. — Hij zorge er voor de cijfers zijner excerpten door duidelijke aanwijzingen te vervangen; want niet iedereen heeft toegang tot de schatrijke taalgraan-schuur, waar hij ze gewand heeft.

---

(1) Ik ben de eenige en de eerste niet, die dat zeg : reeds in 1858 schreef mijn hooggeacht medelid Guido Gezelle (*Vlaamsche Dichtoefeningen*) : « Van Maerlant is voor ons geen oud boek, nog *Kiliaens Etymologicon* ook niet, vele woorden die daar als *Vetus flandricum*, d. i. oud vl. geboekt staan, hooren wij dagelijks, en 't valt ons aardig op, als wij, bij door en door geleerde uitleggers van oude gedichten, lange en verkeerde noten vinden, op een woord, daar wij, van kindsbeen af, meê gespeeld hebben. »

Besluit.

Ik heb de eer voor te stellen aan het werk : **Na dit een beter,** den uitgeloofden prijs *voorwaardelijk* toe te kennen ; d. i. dat, ingevolge eener vroeger genomen beslissing der *Koninklijke Vlaamsche Academie*, den Schrijver drie maanden tijds worde vergund tot wijziging en vollediging, en het herziene werk maar afgedrukt worde na overzicht door en goedkeuring van mijne achtbare medeleden, de heeren J. van Droogenbroeck en Prof. P. Alberdingk Thijm.

Brussel, 1 *Mei* 1894.

VIERDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene volledige lijst van de huidige in onze taal meest voorkomende gallicismen, met aanduiding van de zuiver Nederlandsche woordschikkingen of uitdrukkingen.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

In antwoord op de 4e prijsvraag der Koninklijke Vlaamsche Academie zijn twee lijsten, of beter verhandelingen, ingekomen.

Nr 1 met kenspreuk :

C'est icy un livre de bonne foy, lecteur.

Nr 2 met kenspreuk :

Frankreich hat es weit gebracht,
Frankreich kann es schaffen,
Dasz so manches Land und Volk
Wird zu seinem Affen.

Nr 1 bevat : 233 bladz. met de *Inleiding* (11 bladz.) en de *Lijst der aangehaalde schrijvers, met aanwijzing der gebruikte uitgaven en afkortingen* (3 bladz.), zonder de opgave van den *Inhoud* (3 bladz.).

206 bladz. zijn maar gedeeltelijk beschreven.

Nr 2 bevat 306 bladz., met de *Inleiding* (12 bl.) en het *Nawoord* (3 bladz.), zonder de *Lijst der opgenomen gallicismen en andere te wraken uitdrukkingen* (7 bladz.) en de *Lijst der geraadpleegde en aangehaalde schrijvers, werken, tijdschriften, week- en dagbladen* enz. (6 bladz.).

Als inleiding tot verdere lofspraak zij gezegd, dat de twee verhandelingen, bij de lezing, eene alles behalve streelende gedachte in mij hebben verwekt; veeleer iets, dat zweemt naar onrust en onlust; iets als het onpleizierig gevoel van iemand, die met dokters of heelmeesters te doen heeft. Beurt om beurt hebben zij mij doen griezelen van bekommernis en — waarom het verbloemen? — van wrevel, om den voorbeeldigen ijver, waarmede zij mijnen Flaminganten-trots op het paalhout hebben gespijkerd.

Staroogend las en herlas ik die twee opengelegde zondenregisters en herdacht vaak met weemoed,

erkentelijkheid en berouw tevens, Jonckbloet, Koenen, Van Dale, M. de Vries en andere tegen gallicismen edelmoedige waarschuwers van over den Dijk. Of ze 't wel meenden met den hardhoorigen verloren Zuiderbroeder! die, helaas! nog heden ten dage in den argeloozen waan verkeert, dat hij, zonder verdere inspanning, veel heeft goedgemaakt, als hij op eenig congres of andere feestelijke vergadering, het « rond en hartig lied » mede aanheffend, luidkeels heeft ingestemd met het « *Nêerlandsch bloed*, **van vreemde smetten vrij!** »

Eerlijk en met licht te begrijpen voldaanheid heb ik de deugd van de beide prijsvragende foltertuigen op mijn eigen vleesch beproefd — en toen ik, na die heilzame kunstbewerking, op mijn verhaal mocht komen, had ik dit niet zoozeer dank te weten aan het besef van mijnen academischen keurderplicht, dan wel aan de overweging van de troostrijke gedachte, dat de liefde voor zijne Moedertaal den Vlaming kracht naar kruis schenkt en de oprechte belofte van boete en beterschap die kracht vertienvoudigt.

Het heugt mij niet meer, waar ik ergens gehoord of gelezen heb, dat een boek eene daad moet zijn; maar wel weet ik thans, dat ook eene prijsvraag, zooals deze, welke hier besproken wordt, eene daad wezen kan : pas gesteld, werd zij, zonder dralen en falen, beantwoord door mannen die, der zake kundig, als zwaardridders in het krijt zijn getreden om den zondigen taalgenoot te tuchtigen

en het heidensch gallicisme te schild en te speer te vervolgen.

« Het is slechts te bejammeren » — zegt Nr 1 — « dat een werk over de bij ons gebruikelijke gallicismen niet reeds sedert lang geschreven werd; en het is eene niet geringe verdienste der Koninklijke Vlaamsche Academie ook in dezen de eischen des tijds gevoeld en begrepen te hebben. »

Die welgemeende lof zal het koninklijk Genootschap te welgevalliger wezen, als het ten minste één van de aangeboden werken bekronen mag.

Nr 1

heeft zijne opgegaarde stof volgenderwijze verdeeld :

I. Gallicismen in den Woordenschat.

A) Woorden, die naar het voorbeeld van Fransche woorden gevormd zijn, maar in het Nederlandsch eigenlijk niet bestaan.

B) Woorden, waaraan, onder den invloed van het Fransch, eene beteekenis wordt toegekend die ze in zuiver Nederlandsch niet hebben.

II. Gallicismen in de constructie.

A) Werkwoorden die verkeerdelijk bedrijvend gebruikt worden, en omgekeerd.

B) Verkeerd gebruik der hulpwerkwoorden *hebben* en *zijn*.

C) Het gebruik van *zijn* ter omschrijving van het passief.

D) Verkeerd gebruik van *zijn* als onpersoonlijk werkwoord.

E) 1° Het werkw. *eindigen* met eene onbepaalde wijs.

2° Het werkw. *gaan* met eene onbepaalde wijs.

3° Het werkw. *komen* met eene onbepaalde wijs.

4° Het werkw. *zien* met eene onbepaalde wijs.

F) Overbodig gebruik van *zich* in den 3den naamval.

G) Misbruik van het wederkeerig werkw. ter uitdrukking der reciprociteit.

I) Verkeerd gebruik van den dubbelen accusatief.

J) Verwarring van *moeten* en *hoeven*.

K) Overbodige omschrijving der trappen van vergelijking.

L) Misbruik van het meervoud van abstracte znw.

M) Misbruik van het lidwoord vóór eigennamen.

N) Verkeerd gebruik der voorzetsels.

1) Bij bepalingen bij zelfst. nw.

2) Bij bepalingen afhangende van bijvoegl. nw.

3) Bij bepalingen afhangende van een werkw.

a) **Aan**

b) **Van**

c) **Voor**

d) bij de bepaling afhangend van het lijdend geslacht.

e) de onbepaalde wijs met *van te*.

4) Verkeerd gebruik van voorzetsels bij adverbiale bepalingen.

a) Maatbepalingen.

b) Plaatsbepalingen.

c) Prijsbepalingen.

d) Afzonderlijke gevallen.

Daarbij is gevoegd :

1. Gebruik van het ww. in plaats van het verbaal abstract.

2. Het ww. *zijn* met eene bepaling ingeleid door *van*.

3. Gebruik der voorwaardelijke wijs.

Enz., enz.

Op die indeeling valt niets af te wijzen : zij is redematig en getuigt reeds voor de kennis van den bewerker.

De stof, welke hij aanbrengt, kon rijker wezen als hoeveelheid; maar in den zin van verscheidenheid en — om een woord te bezigen, dat bij zulke tentoonstelling past — van gewicht, meet hij ons de maat vol.

Dit vloeit eens- en anderdeels voort uit 'Schrijvers opvatting van de gestelde prijsvraag.

Verreweg de meeste van de voorbeelden, welke hij aanhaalt, neemt hij uit schrijvers, die tot de *levenden* behooren. Hij wil bewijzen dat de fouten door dít geslacht begaan worden. Doode schrijvers worden nagenoeg alleen dan door hem aangehaald, als hij bij toeval geene andere voorbeelden opgeteekend heeft. Ook wil hij, dat de fouten tot de *litteraire* taal behooren en ziet derhalve met minachting neer op nieuwsbladen en officieele stukken, « die niets anders zijn dan één monster-

achtig gallicisme van de eerste letter tot de laatste ». Hij behandelt ze uit de hoogte en verkiest de gelegenheid niet te baat nemen, om er naar te schieten, hetgeen mij laat vermoeden, dat hij noch met de eene noch met de andere bijzonder goed bekend is; want anderszins had hij — mits keur — er wel iets uitgemonsterd, dat geen maller figuur zou maken dan zijn uitgestald *litterair* goedje.

In dit opzicht is zijn werk zeer belangrijk en moet het de aandacht wekken, omdat de moedige schrijver eene bonte verzameling woekerplanten aan den dag heeft gebracht, meestal gegaard in den tuin van corypheeën van het Zuidnederlandsch zangerenkoor. Zijne critiek is « niet alleen afbrekend, maar ook opbouwend ». Naast de aanwijzing der fout (natuurlijk met vermelding van den naam van den schrijver en van het werk, uit hetwelk hij ze aanhaalt), geeft hij de zuivere Nederlandsche uitdrukking op; een en ander zoo beknopt mogelijk.

Toon en trant zijn kalm en deftig, en het is zeer waar dat de Schrijver, blijkbaar, « de grondbeginselen der nieuwere taalwetenschap huldigt ».

« Mijn werk » — zegt hij — « heeft de pretentie niet een wetboek te zijn : het deelt geene bevelen uit, maar geeft alleen waarschuwingen voor de Vlamingen van goeden wil. Het staat iedereen vrij die waarschuwingen in den wind te

slaan. Blijkt het later, dat het geheele volk dit wezenlijk gedaan heeft, dan zal dit een vonnis zijn, waartegen geen hooger beroep kan aangeteekend worden, en zal een werk als dit alleen nog eenige historische waarde hebben. »

Dit houd ik voor een al te groote inschikkelijkheid en zedigheid; want het schijnt mij toe, dat Schrijver te vast op zijn stuk staat en dat stuk te goed verstaat, om zoo maar zonder slag of stoot in de uitspraak der spraakmakende gemeente te berusten. En hij zou ongelijk hebben, indien hij anders handelde.

Het doet me deugd te mogen zien en hooren, dat de Schrijver aan de toekomst niet wanhoopt; maar vertrouwen stelt in de opleiding van het thans opkomende geslacht, « als onderwijzers en leeraars willen zorgen, dat de kinderen, welke zij tot menschen moeten vormen, hunne taal in al hare zuiverheid leeren kennen, waardeeren en hanteeren ».

En ook om die reden houd ik het voor waar, dat zijn boek, hetwelk dáártoe zal medewerken, bekronenswaardig is.

Is er nu niets, bij de behandeling, zijne aandacht ontsnapt? niets dat vatbaar is voor aan- en opmerkingen?

Laat ik beproeven enkele van zijne opstellen te toetsen.

Bldz. 128 is aangeteekend :

« **Huwen, trouwen**. In navolging van het

Fransch *marier*, worden de ww. ***huwen*** en ***trouwen*** vaak als zuiver bedrijvend ww. gebezigd. Dit is met ons taalgebruik in strijd. In het Fransch zegt men : *il 'a marié une sœur de son ami;* in het Nederlandsch moet men zeggen : *hij is met de zuster zijns vriends getrouwd.* »

Wel is 'Schrijvers aanmerking betreffende *ons* taalgebruik zeer gegrond, maar 't zou mij leed doen indien men zijn Fransch' verdacht. *Il a marié...* in den zin van.... *getrouwd*, is Gentsch Fransch, Belgisch Fransch, Hollandsch *Fransch*; maar geen Fransch Fransch. In dit Fransch zegt men : « *Il a épousé la sœur de son ami* », zoodat *zijn* Fransch (en ook dat van Kramers-Bonte) beteekent : « *Hij heeft de zuster zijns vriends* **uitgehuwd, uitgehuwelijkt.** »

(Zie : *Les* 600 *expressions vicieuses belges, recueillies et corrigées par* V. GALAND, 2e *édition* (*scolaire*), *quatorzième Mille*, 1892, *Charleroi, Michel Hubert* : **Expression vicieuse** : *Il a marié sa cousine*, au sens de : *a épousé, s'est marié à, avec...* **Correction** : *les parents, le prêtre, l'officier de l'état-civil marient*, c.-à-d. *unissent*.)

Schrijver veroordeelt de uitdrukking **Van (de) eerste klas(se)**, omdat het een gallicisme is (**de première classe**). « Sprekende van zaken » — zegt hij — (blz. 56) — « kan men in het Nederlandsch de adverbiale bepaling *van belang* gebruiken,

of wel eene omschrijving, al naar het verband. Sprekende van personen, d. w. z. dus bij qualitatieve znwoorden, zegt men *van de ergste soort.* »

Hij veroorlove mij de vraag : of dat wel altijd mogelijk is en of wij die uitdrukking moeten wraken?

In het Engelsch treft men ze bijna dagelijks aan; b. v. : « *He is a first class banker.* » — En schrijft de practische Engelschman niet : « *He is a* a[1] *banker* »? — A[1] = *first class.* En leeft die uitdrukking niet in den mond van het volk van Engeland en Amerika? « *How do you do? — I' first class, to day.* »

Daarom zou ik den zin : « *Er is goed en slecht Nederlandsch, geen Nederlandsch van tweede klas* », niet in 't bijzonder afkeuren.

Plaats (blz. 84). — Volgens Schrijver is *plaats*, waar een *plein* bedoeld wordt, een gallicisme. Ik ben het met hem eens; maar als hij zegt : « vooral gewoon is de samenstelling *dorpsplaats* » en *plaats* afkeurt, meen ik, dat hij het mis heeft. Doorgaans is de *plaats* van een dorp geen plein; wel het *behuisde* deel van het dorp, w. z. de kerk, de school, het gemeente- of *wethuis*, met de huizen rondom. Soms is *plaats*, in dien zin, enkel eene (behuisde) **straat** (1).

---

(1) Zie *Plaats* = *straat*, « Etymologisch Wdb. der Neder-

Onze boer zegt : « ik ga naar de *plaats* ». Door « plaatsenaar » bedoelt hij iemand die op de *plaats* woont.

Dorpsplaats beschouw ik veeleer als een *pléonasme;* want onze boer zegt ook : « ik ga naar het *dorp* ». — Dorp = plaats.

De plaats van een dorp of van eene stad is insgelijks wat men heet de *kuip*.

N. B. — Schrijver van nr 2 noemt *kuip* « een zonderling woord » (bldz. 82). Men treft het aan in oude oorkonden en is heden nog gangbare munt. Zie ook Kiliaan : « *kuype der stad* ».

Bldz. 80. — **Wapenschouwing.** Hier vergeet Schrijver, dat er een onderscheid bestaat tusschen « *Passer la revue des troupes* » en « *Inspection d'armes* ».

Bldz. 154. — **Zich bevragen** noemt Schrijver « een monstrueus gallicisme ». — Het spijt me, dat hij den gelukkigen inval niet gehad heeft een groot deel der verantwoordelijkheid van dat gedrochtelijk ding op den rug van de Hollandsche couranten te schuiven. Wij, arme Vlamingen, staan reeds zoo onmeedoogend belast en beladen.

Bldz. 124. — Wat Schrijver aanteekent tegen

---

landsche Taal », door Hoogl. Dr. JOH. FRANCK. Zie ook Kiliaan : *Plaetse*.

Feesten is zeer gegrond. Graag had ik daarbij iets vermeld gezien over het Zuidnederlandsche woord **besteken**.

Bldz. 131. -- **Vergezellen** is ja een gallicisme; doch het wordt ook en zeer dikwijls in Noord-Nederland aangetroffen, b. v. : « *de goederen moeten vergezeld zijn van roode vrachtbrieven* ». (Zie o. a. de Nederlandsche vertaling van de « Overeenkomst van Bern », art. 6, Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, nr 258, 1892 : « *Elke internationale zending moet vergezeld gaan van eenen vrachtbrief enz.*)

Bldz. 106. — « **Verzekeren**. In zinnen als de onderstaande is het gebruik van het woord *verzekeren* een stuitend gallicisme. *Assurer le service* luidt in het Nederlandsch : *zorgen dat de dienst gedaan wordt.* || Meer dan eens was ik... onnoozel genoeg, om, half ziek, den dienst nog te verzekeren... »

Is dat wel een « stuitend » gallicisme? -- Bedenk toch, dat de beteekenis van « assurer *le service* » zeer eng en tevens, in menig geval, zeer breed is. Strikt genomen, wil het zeggen : « *den dienst op zich nemen* »; soms « *waarnemen; zorgen dat de dienst, ook door anderen of helpers, gedaan wordt* ». — Maar, er schuilt nog iets anders onder, t. w. « *voor den dienst* **instaan** » — « *er* **verantwoordelijk** *voor zijn* ». Zoo b. v.

in : « *Le garde-barrières* **assurera** *le service de 7 h. m. à 7 h. s. etc.* » neemt de sluitboomwachter den dienst op zich en staat hij voor den dienst in; hij is o. a. verantwoordelijk voor de veiligheid van de treinen, voor de veiligheid van het personeel, voor de veiligheid van het publiek enz.; hij moet den dienst **zeker maken**; zoodat m. i. dit alles niet behoorlijk kan uitgedrukt worden tenzij door **zeker maken = verzekeren**, en dit is zóo waar, dat men het woord **assurer** zelden gebruikt als iemand niet tot verantwoording kan geroepen worden. De sluitboomwachter, met en door zijnen dienst, verzekert het leven van eene menigte personen. En men zegt toch wel : *zijn leven verzekeren.* Die bediende verzekert de veiligheid. En ik meen, dat « *de openbare veiligheid verzekeren* » goed Nederlandsch is. Men lette er op, dat in het door mij gekozen voorbeeld : « *de sluitboomwachter* **verzekert** *den dienst* enz. » verzwegen is « ... *de uitvoering, de veiligheid enz. van den dienst* ».

Dit zou ik kunnen toelichten dóor moeilijker gevallen; doch ik wil hier enkel in bedenking geven of wij, vooraleer van gallicisme of wantaal te spreken, niet moeten afrekenen met de *conventioneele* beteekenis, die vele woorden, in elke taal en op velerlei gebied, met elken dag, aannemen?

Bldz. 170. — « Een ander gallicisme is het gebruik in het mv. van stofnamen. Het mv. is

alleen dan gebruikelijk, wanneer men de verschillende soorten eener stof onderscheidt. »

Schrijver vestigt wijselijk de aandacht op dien vasten regel; doch ik kan niet zien of zijne aanhaling : « *De beroemde vlaamsche lijnwa*den » afkeurenswaardig is; immers « *vlaamsch lijnw*aad *wordt of werd zeer gezocht; want vele vlaamsche lijnw*aden *zijn of waren beroemd* ». Hij gelieve of zijn excerpt te volledigen of het, met toepassing van den regel, in gunstigen of ongunstigen zin, op te helderen. In een ernstig werk als het zijne, is strengheid plicht; doch tevens, zoowel in het belang van den aangehaalden schrijver als van den leergierigen lezer, onberispelijke duidelijkheid en stiptheid.

Bldz. 164. — « Een der ergerlijkste gallicismen is de omschrijving van de trappen van vergelijking in gevallen waarin ons taaleigen zulks niet toelaat. De overtreffende trap wordt in het Nederlandsch alleen welluidendheidshalve omschreven; de omschrijving van den vergrootenden trap is noodwendig, wanneer men twee verschillende hoedanigheden van eene zelfstandigheid met elkander vergelijkt : *Hij is meer geleerd dan verstandig.* || »

Ik onderschreef dien engen regel vooraf, evenwel niet zonder de vraag in het midden te brengen of wij niet wat ruimte mogen vergunnen aan de lief-

hebbers van taalmuziek? 't Zou er mooi uitzien met onze « *ondernemender*, *helderderen*, *bitterderen*, *eenvoudigeren* » enz., inzonderheid als twee of meer lamme bn. in denzelfden trap elkander nahinken!

In het Engelsch gebruikt men den uitgang *er* enkel in woorden van ten hoogste drie lettergrepen.

Bldz. 24. — « **Aanbevolen brief.** Uit onze officieele stukken is *aanbevolen brief* van lieverlede in de gewone taal doorgedrongen. Men zegt in goed Nederlandsch **een aangeteekende brief.** »

In zijne *Inleiding* (*bldz. 6*), legt Schrijver, met loffelijke openhartigheid, de verklaring af, « dat hij gemeend heeft zich in het opnemen van dit goedje, w. z. de gallicismen die in couranten en officieele stukken bij de vleet voorkomen, te moeten beperken ».

Derhalve heeft hij er geene schuld aan, als hij niet eens gehoord of gezien heeft, dat het woord **aangeteekend** staat in alle officieele stukken, gedrukte formulieren, opschriften enz. van de Belgische posterijen. Hij zal ook niet weten, dat er, ten huidigen dage, bijna geen verschil meer bestaat tusschen de officieele Nederlandsche terminologie van het post-, telegraaf- en telephoonwezen van België en die van Nederland; geen verschil meer tusschen die van het Belgisch zeewezen en die van de Hollandsche *marine*.

In weerwil van het ontzag, waarmede ik tegen

het Noordnederlandsche **aangeteekend** opzie, kan ik van het Zuidnederlandsche **aanbevolen**, dat het önschuldig slachtoffer van de noodwendige « eenheid » werd, niet zonder deernis afscheid nemen.

Voorshands stel ik vast, dat telkens als eene *nieuwigheid* te gelijker tijd het licht ziet in landen of gewesten, die dezelfde of nagenoeg dezelfde taal taal spreken, die nieuwe doopelinge onderscheidene namen worden gegeven. Men denke even aan de Belgische *carte correspondance* (1), dat voor het Fransche *carte postale* heeft moeten zwichten; aan het Noordamerikaansche *metals* en het Engelsche *rails*; aan het Fransche *gare* en het Belgische *station*; aan het Fransche *consigne* en het Belgische *dépôt des bagages*; aan het Haagsche *garde-robe* (niet in de beteekenis, die men heden in Frankrijk aan dat woord hecht) en het Zuidnederlandsche *reisgoed in bewaring*; aan het Engelsche *workman* en het Zuidamerikaansche *mechanics*; aan honderd stuks verouderde « nieuwigheden » meer, die op onderscheidene wijze *gekerstend* werden.

Is nu juist dàt woord het beste, dat door de grootste menigte gebruikt wordt?

Zoo ja, dan heeft voorzeker **aangeteekend** de voorkeur. Maar **aangeteekend** is, streng genomen,

---

(1) Naar het Duitsch van den Oostenrijkschen uitvinder Professor Hermann : **Correspondenz-Karte** (1 October 1869).

niet *recommandé*. *Aangeteekend* wil zeggen *enregistré*, niets meer. — Iemand, die eenen brief van waarde aan de post bezorgt, is er niet zoo zeer op gesteld, of die brief al of niet wordt **aangeteekend** (d. i. *opgeschreven*). Hij *beveelt* dien brief bij de post *aan*; hij verlangt dat de postman er bijzonder zorg voor drage, dat de *bestemmeling* (in Noord-Nederland *geadresseerde*, een woord, dat, naar ik hoop, nooit eenen stoel zal bekomen in den tempel der Eenheid), hem ongeschonden ontvange. 't Is wel stellig eene **aanbeveling**, die hij doet.

Kortom, de geheele zaak bestaat namelijk hierin — iets wat in taalaangelegenheden al te dikwerf over het hoofd wordt gezien — : de zijde vanwaar men de zaak beschouwt. Ik heb mij laten gezeggen, dat in Noord-Nederland de ambtenaar op den voorgrond staat : 't is immers hij, die den brief *aanteekent*. In Zuid-Nederland komt het mij voor, dat het volk heer en meester zou willen zijn : 't is daar het volk, dat den brief *aanbeveelt*.

Nu ben ik niet zóó vermetel, het ontslapene **aanbevolen** tot een nieuw *Vlaamsch* leventje te willen opwekken. Volgens mijne bescheiden meening mocht ik de gelegenheid niet laten voorbijgaan om mijnen taalbroeders uit het Zuiden nogmaals op het hart te drukken 1° dat sommige hunner woorden niet slecht zijn, omdat zij in het Noorden niet of niet meer gebruikt worden; 2° dat zekere Nederlandsche woorden omdat zij — zooals mijne

West-Vlaamsche vrienden zeggen — de *weersplete* schijnen van Fransche, toch geen gallicismen zijn en 3° dat eenheid van taal een heel mooie zaak is; maar, in het belang van beide partijen, alleen eervol en duurzaam wezen kan, als Noord en Zuid het voor redelijk en waar houden, dat wel begrepen leenplicht de dubbele bediedenis heeft van geven en nemen.

Met genoegen heb ik vastgesteld dat er kans bestaat om het, op dat stuk, stilzwijgend eens te worden met het Noorden, dat reeds verscheidene zoogenaamde officieele Zuidnederlandsche woorden overnam; laatstelijk nog het Belgische *postbewijs*.

Bldz. 216. — « **In twee woorden**. Naar het mij voorkomt is de uitdrukking *in twee woorden* in haar geheel af te keuren; **met korte woorden** — want zoodanig is immers de beteekenis — komt beter overeen met ons taalgebruik, en is derhalve verkieslijker ».

Ik dring mijne zienswijze niemand op; maar ik verkies : **in het kort, kortom, kortweg.**

Bldz. 232. — « **Voorbehouden**. De uitdrukking *voorbehouden plaats* en derg. is eene der meest gebruikte gallicismen. De goed Nederlandsche uitdrukking is *besproken plaats*. »

Zeer zeker. Edoch niet altijd; niet b. v. als het woord *besproken* met iemands deftigheid niet lijken zou. Zoo las ik onlangs in een nieuwspapier,

— 't moge hier gelden als een bewijs, dat de krant soms nog iets anders levert dan *goedje* — : « *De eereplaats had men voor den voorzitter* **onbezet gelaten** », m. i. eene flinke Nederlandsche vertaling van : « *On avait réservé la place d'honneur au président.* »

Maar *voorbehouden* komt maar al te dikwijls voor in : « **zich** *het recht* **voorbehouden** » — « **se réserver** *le droit* ». Dit *gemeen* gallicisme had schrijver niet mogen vergeten.

Bldz. 64. — « **Net.** — **In het** — **(over) schrijven.** Te Gent hoort men onder de schoolkinderen niet zelden de uitdrukking *in het net schrijven* of *in het schoon schrijven*, met betrekking tot een of ander schoolwerk. Een en ander is letterlijk vertaald naar het fr. *écrire au net*, en *écrire au propre*, uitdrukkingen die waarschijnlijk op de bedoelde wijze het eerst werden vertaald door onderwijzers, van wie de leerlingen ze gaandeweg overnamen. De goede Nederlandsche uitdrukking is eenvoudig **overschrijven**. | Constant schreef zelf zijn klad in het net over... »

In die uitspraak kan ik niet berusten. Uit een boek kan ik iets na-, af- (uit-) of overschrijven. Ook heb ik van het klad overgeschreven, zonder dat het daarom netjes (of *in het net*) (over)geschreven was.

J.-H. van Dale, die geen Gentsche schoolmeester is geweest — geeft *in het net schrijven*.

In het schoon schrijven is evenmin Gentsch; wel een spruitje van *schoonschrift* ‖ een net geschreven schrift. (Zie *Van Dale*.)

Laten wij, vooralsnu, die sprikjes en sprietjes onverlet : wij hebben zwam en zwart genoeg te weren. Geen gruis en grind gekruid, vooraleer de Fransche steen gekloven en geklopt zij en over de grens gekard!

Bldz. 80. — **Opmerkzaamheid.** — Fr. *attentions,* — « heet in het Nederlandsch *beleefdheid, welwillendheid, zorg, voorkomendheid,* al naar het verband ».

Mag ik er bijvoegen *hoffelijkheid* en *oplettendheid?* en een woordje dat op en top Hollandsch is?... **attenties.**

Wat heb ik het, in 't schoone land van Vondel en de Vries, vaak gehoord : « *Dat jong mensch heeft alle* **attenties** *voor de dames* »!

Dit noopt mij tot aanvulling van bldz. 68. — **Onderscheiding** — een gallicisme — Fr. *distinction*, Hg. *Vornehmheit.*

Schrijver wraakt *onderscheiding*, door Vosmaer gebruikt; maar geeft het goed Nederlandsch woord niet op. Hij zal het mij derhalve ook niet ten kwade duiden, dat ik mijnen taalgenooten er aan herinner, dat op den invoer van het *courant* Hollandsche **distinctie** zware verbodsbepalingen drukken.

Och! als ik de gemak- of modezucht van den Nederlander. — die bastaardwoorden fokt als edel Hollandsch vee, – vergelijk met het streven van den miskenden Vlaming, die, uit afkeer voor het vreemd ras, water en bloed zweet om een stuk van een inheemsch woord te beitelen, dat, wel is waar, met het echt Nederlandsche dikwerf overeenkomt als het fetisjbeeld van den Congolander met de Venus van Milo, -- dringt niet zelden, in mijn bezorgd gemoed, een gevoel van bewondering voor den naïeven *kunstenaar* en een straal van hoop op zijne toekomst; want zijne bedoeling is goed en zijn wil is kloek. Voortaan zal hij, met verdubbelde krachten, zich kunnen inspannen tegen het gallicisme, dat hij tot heden niet kende, dewijl niets of niemand hem doeltreffend onderricht had omtrent de listen en lagen van dat gepoeierd schepsel.

Hem tot de vervulling van dien plicht te hebben opgeroepen zal voor de Koninklijke Vlaamsche Academie een zegen wezen; hem zijne taak lichter te hebben gemaakt, eene eer voor den schrijver van *C'est icy un livre de bonne foy, lecteur.*

Men beoordeele dezes werk niet naar mijne kantteekeningen; want dit zijn immers maar kleinigheden, tegenover al het voortreffelijke, dat het in ruime maat bevat.

Hij veroorloove mij nog enkele ditjes en datjes.

Bldz. 79. — **Onweer maken.** Zijn opstel is onvolledig.

Bldz. 86. — « **Plaatsen.** *Geld plaatsen.* In goed Nederlandsch zegt men **geld beleggen.** »

Hij vergete niet, dat **geld uitzetten**, alhoewel Zuid-Nederlandsch, ook goed Nederlandsch is.

In de officieele stukken van de Belgische Posterijen, lees ik **geld beleggen** (*spaarkas*).

Bldz. 101. — Ik ken het ow. zw. ww. **trammen** = *met de tram rijden*; maar *tremmen* niet.

Bldz. 136. — Schrijver zal toegeven, dat er op het verkeerd gebruik van de hulpww. **hebben** en **zijn** veel meer te zeggen valt.

Bldz. 227. – Mag ik Schrijver verzoeken enkele goede voorbeelden omtrent de omschrijving met *zullen* aan te halen, tot les en leering van den minder bevoegden lezer?

Bldz. 36. — « **Evenredig.** In het Nederlandsch kan men alleen zeggen dat *zekere hoeveelheden onder elkander evenredig zijn.* Het is een gallicisme, in zinnen als de onderstaande, bnw. te gebruiken vergezeld van eene bepaling ingeleid door *met*, in navolging van fr. *proportionné à.* Het Nederlandsch zegt *in verhouding tot.* ‖ *Het huisraad was evenredig tot den disch....* »

Ik moet hier de bedenking opperen, dat de goede uitdrukkingen, welke Schrijver opgeeft, niet altijd goed passen in de door hem gelezen excerpten. Ook in dit geval, zou « *Het huisraad was* in **verhouding tot** *den disch* » me tamelijk doctoraal voorkomen. Ik heb wel eens gehoord : *stond*

gelijk met; maar ik zou verkiezen : « *Het huisraad was even goed* of *even keurig, even slecht, even arm* of *even rijk als de disch.* »

Bldz. 33. — « **Drager** (aandeelen onzer stadsleeningen). Men zegt in 't Nederlandsch : **houder en toonder.** »

De critiek is gegrond. Evenwel verwaarloost Schrijver het verschil te doen uitschijnen tusschen **aan houder** (*au porteur*) en **aan toonder** (*à vue*), en dat verschil is merkelijk groot.

Ten slotte, druk ik nogmaals mijn leedwezen uit, dat Schrijver het aanhalen van *officieele* gallicismen nietswaardig acht. Enkele monstertjes zoowel uit Noord- als uit Zuidnederlandsche bescheiden zouden ontegenzeggelijk nut stichten; want de groote gemeente heeft doorgaans gehoor voor wat *officieel,* goed of slecht, is.

Als een bewijs geldt, dat ik, tijdens de laatste vijftien jaar en van jaar tot jaar, in Vlaamsch-België, eene steeds toenemende beterschap vaststel, betreffende het, vroeger algemeen, verkeerd aanwenden van een aantal woorden, welke Schrijver aanteekent. Wij danken zulks buiten kijf aan het gebruik van de goede uitdrukkingen, door enkele takken van het Hooger Bestuur in België.

Ik noem op :

Bldz. 67. — **Aannemer, aanneming** en niet

ondernemer, *onderneming*. — In den zin, bepaald door het Wdb. d. Nld. Taal, 10, 1422, **ondernemer van den besteldienst** (*Entrepreneur du service des Messageries*; —spoorwegen) en **Ondernemer van den postwagendienst**; — id. Posterij).

Bldz. 196. — **Bevracht met** en niet — *van*.

Bldz. 198. — **Handelen over** en niet — *van*.

Bldz. 195. — **Beschikken over** (iets) en niet — *van*.

Bldz. 101. — **Overstappen** en niet *veranderen*.

Bldz. 201. — **Overlasten met** en niet — *van*.

Bldz. 202. — **Samengesteld uit** en niet — *van*.

Bldz. 216. — **Met één woord** en niet *in* — —.

Bldz. 217. — **In dit opzicht** en niet *onder* — —.

Verder de *Plaatsbepalingen* (bldz. 212), de *Prijsbepalingen* (bldz. 215), de *Maatbepalingen* (bldz. 211) enz., enz.

Bijzonder veel is het wel niet; doch het voorspelt eene betere toekomst, alhoewel het ten huidigen dage, in de taal van den Vlaming, krioelt van gallicismen, op zulke wijze, dat de Schrijver, die stellig een bekwaam beoefenaar van het Nederlandsch is, niet aarzelt te spreken over **krankzinnige** gallicismen (*gallicismes insensés*, gallicismen die het in de hersenen scheelt!), als wilde hij daardoor eens te meer vaststellen dat niemand er vrij van blijft!...

*
* *

is mij niet minder welkom.

In zijne *Inleiding* — een goed stuk alhoewel het op enkele plaatsen wat wildweidig geschreven en te donker gekleurd is — legt Schrijver uit, waarom hij zijn materiaal volgenderwijze geschikt heeft :

1. Spelling.
2. Lidwoord van bepaaldheid :
   a) Gebruik,
   b) Weglating.
3. Lidwoord van Eenheid :
   a) Gebruik,
   b) Weglating.
4. Zelfstandig Naamwoord.
5. Geslachten der Zelfstandige Naamwoorden.
6. Meervoud.
7. Bijvoeglijk Naamwoord.
8. Voornaamwoord : persoonlijk, wederkeerig, bezittelijk. Voornaamwoordelijke bijwoorden. — Aanwijzende voornaamwoorden :
   a) Zelfstandige naamwoorden;
   b) Bijvoeglijke voornaamwoorden;
   c) Onbepaald voornaamwoord.
9. Werkwoord :
   a) Het werkwoord op zich zelf.
   b) Het werkwoord in vaste uitdrukkingen.
   c) Samengestelde werkwoorden bij welke, onder Franschen invloed, een deel der samenstelling wegvalt.

d) Wederkeerig werkwoord.

10. Telwoord.
11. Voorzetsels.
12. Voorzetsels bij bijvoeglijke naamwoorden.
13. Voorzetsels bij werkwoorden.
14. Voorzetsels op zich zelf.

Tusschen.

15. Bijwoord.
16. Voegwoord.
17. Woordschikking en Zinsverband.

« Ik achtte het doelmatig » — zegt hij — « het gallicisme in aard en wezen te bestudeeren; want de Fransche invloed doet zich zelden voor in de spelling; in de vorming, het gebruik van zelfstandige naamwoorden; hun geslacht kan onder Franschen invloed gewijzigd zijn, of in strijd blijven met het geslacht, dat zij hebben in de beschaafde Nederlandsche taal; het gallicisme kan bestaan in 't gebruik van een verkeerden meervoudsvorm of het toekennen van een meervoud aan woorden, die er in 't Nederlandsch geen hebben; het lidwoord wordt, weer naar 't voorbeeld van het Fransch gebruikt, waar het niet past, of weggelaten waar het integendeel zou moeten voorkomen; het bijvoeglijk naamwoord kan naar Fransch model gevormd zijn; het kan een beteekenis aannemen, waarin het in 't Nederlandsch niet gebruikelijk is; het kan verkeerd praedicatief of attributief gebezigd worden enz., enz. Aldus doet de invloed van het Fransch zich bij ieder woordsoort gelden; ook

de woordschikking ontsnapt aan dien invloed niet.

Het is alleen wanneer men op die wijze de gallicismen bestudeerd heeft, dat men een klaar denkbeeld krijgt van den Franschen invloed op onze taal. Dat is de reden, waarom ik de stof heb ingedeeld zooals (hiervoren) het geval is. Doch om de practische bruikbaarheid van het werk te verhoogen is er achteraan eene volledige alphabetische lijst der opgenomen uitdrukkingen aan toegevoegd, alsmede eene der aangehaalde en geraadpleegde schrijvers, werken, tijdschriften, week- of dagbladen. »

Ik laat onbesproken of de indeeling van nr 2 evengoed of beter aan den eisch der wetenschap beantwoordt dan die van nr 1; immers ook in deze verwarde zaak, moet het aantal klassen en nummers worden geregeld naar de hoeveelheid en de verscheidenheid.

Nr 2 is lijviger. Of het daarom *rijker* is, valt verder te onderzoeken. Bonter is het in elk geval : gallicismen in overvloed; uit dag- en weekbladen en tijdschriften en officieele uitgaven; uit tooneelwerken en schoolboeken; gallicismen begaan door bekende en onbekende schrijvers; van levenden en dooden; gallicismen, die op 's Heeren straten loopen; andere, die sedert lang in 's Heeren schoot rusten, maar nog zouden kunnen verrijzen; gallicismen, die veeleer knoeierig en onzinnig vertaalwerk zijn, als b. v. :

Bladz. 129. — **Vliegbrug** = *pont volant*;

Bladz. 238. — **Zich de hersens uitputten** = *se creuser la cervelle;*

Bladz. 37. — **Doodleven** = *Nature morte;*

Bladz. 47. — **Nijverheidsridder** = *chevalier d'industrie*;

Bladz. 54. — **De samentrekking van het bestuur** = *la centralisation;*

Bladz. 115. — **De fijne bloem des gezelschaps** = *la fine fleur de la société;*

Bladz. 51. — **Pruilkamertje** = *Boudoir*;

Bladz. 46. — **Kunstenaarsreuk** = *flair d'artiste*;

Bladz. 180. — **De gansche vergadering moet dit gevoelen omhelzen; want men heeft U den ganschen avond laten tapisseeren....** = *niet ten dans geleid* = *faire tapisserie.*

Bladz. 187. — **Ik heb mij laten wijs maken, dat men Parijs maar moet zien, om eensklaps verstand te zweeten door alle poriën!...**

Bladz. 121. — **Eene vrouw..., die geen hemd op haar lijf heeft, en wier deugd aan borgtocht onderworpen is!...** = *dont la vertu est sujette à caution;*

en meer andere rare vogels van dien aard, die als om strijd snappen en snateren, krassen en kwaken, genoeg om er dol van te worden.

Geen wonder, dat Schrijver hekelig en stekelig wordt; sommige letteroefenaars smalend toespreekt; anderen uitjouwt en weer anderen — wellicht tot

vergoelijking en verzachting van zijne zenuwaandoening — het wierookvat op den neus stuksmijt; met één woord, dingen doet en schrijft, die misschien niet ongepast zijn, maar in een ernstig wetenschappelijk werk niet te pas komen.

Hij werpe al dien rommel over boord : zoo loodsen wij ook Nr 2 met zijn overige kostbare lading *Prijshaven* veilig binnen.

Want nr 2 is ook over zee op ontdekkingstocht uit geweest.

« Feitelijk kan er bewezen worden » — zegt hij — « dat er over de wereld, waar menschen van onzen stam wonen, een *algemeene taal* geschreven wordt. Die taal zal men lezen in den *Nederlander* van Chicago; in de *Nieuwe Surinamsche Courant* van Paramaribo; in den *Zuidafrikaan* en *Ons Land* van Kaapstad; in het aan de Paarl verschijnende tijdschrift *Jong Zuid Afrika*; in den *Natal Afrikaner* van Natal; in den *Express* van Bloemfontein; de *Volksstem* van Pretoria; de *Deli-Courant* van Kotta-Radja in Atjeh; de *Locomotief* van Samarang; den *Java-Bode* van Batavia; kort in de bladen die in onze taal, buiten ons werelddeel verschijnen.

In deze taal, *het* Nederlandsch, zal men de schrijfwijzen, woordvormen, uitdrukkingen vinden, in de plaats waar sommige verstokte particularisten bepaalde Zuidneerlandismen stellen, die van de algemeene beschaafde taal afwijken. Juist om te doen inzien, dat die algemeene taal over de wereld *bestaat*, ontleen ik excerpten aan de opgenoemde bladen,

waar het te pas komt. Daardoor treedt, bij de betrokken uitdrukkingen, de invloed van het Fransch op onze moedertaal in Vlaanderen, nog duidelijker in 't licht en mijn betoog wordt er krachtiger door. »

En, laat ik er bijvoegen : dát verhoogt de degelijkheid en het nut van het werk, en däárdoor wint nr 2 het, vooral in dát opzicht, op nr 1. Schrijver stelt zich niet tevreden met het aanhalen en bewijzen van fouten; maar voert daarnevens *goede* voorbeelden aan; hij schenkt *modellen*, naar dewelke zijn landgenoot zich voortaan zal richten; zoodat nr 2, getuigenis gevend van studie, belezenheid, kennis en practischen zin tevens, niet alleen door den meester, maar ook door den leerling zal gebruikt en gewaardeerd worden.

Op enkele kleinigheden wil ik zijne aandacht vestigen.

Bladz. 24. — « **Stad** (**in** —), gallicisme, *en ville*. Op brieven zullen wij schrijven T/s, d. i. **ter stede, te der stede.** »

Het zou eigenlijk moeten zijn : **te dezer stede.** Ik verkies het in Noord-Nederland veel gebruikte en ook hier niet onbekende **Alhier.**

Bladz. 18. — *Grammaticale* **bediening**, zegt schrijver.

Mijn Hollandsche professor heeft mij geleerd : *grammaticale* **betrekking** (1).

Bladz. 21. — **Politiek (in—).**
Schrijver kan er bijvoegen, dat de zoogenaamde « mouche » of « politie-agent in burgerkleeding », in Holland, een « politieke » heet.

Bldz. 25-26. « **Speelgoed (een—).** Speelgoed is een verzamelwoord, dat niet een afzonderlijk voorwerp kan aanduiden en daarom ook niet met het lidw. van eenheid kan voorkomen; anders zou het ook een meerv. hebben; wie hoorde ooit van de *speelgoederen* gewagen! De schrijver heeft doodeenvoudig niet geweten, dat onze taal voor *un jouet*, *een speeltuig* bezit. »

Ik antwoord : men zegt niet « *een* speelgoed », en wel om de reden, die N^r 2 opgeeft; maar deze is mis, wanneer hij « speeltuig » in de plaats stelt. In Zuid-Nederland wordt met *speeltuig* niets anders bedoeld dan *instrument de musique* (officieel Hollandsch *muziekinstrument*).
In goed Nederlandsch zegt men « *een* **stuk** *speelgoed* ».

Bldz. 34. « **Beschikbaarheid (in—).** *Onderwijzeres in beschikbaarheid*, Fr. : *en disponibilité.* »

---

(1) Eene reden te meer om, ingevolge mijn voorstel aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, de grammaticale terminologie voor Noord en Zuid, in het belang van het taalonderwijs, ten spoedigste en eens vooral te regelen.

Schrijver wil « op **wachtgeld** ». Dat is 't; want *in beschikbaarheid* is koddig en de rest... *shocking*.

Hij voegt er bij : « De Noord-Nederlander noemt *un instituteur en disponibilité*, *een onderwijzer op wachtgeld*, of, weinig wars van bastaardwoorden, waarvan hij trouwens een eigenaardig gebruik weet te maken, *op nonactiviteit*. »

Voor dat « eigenaardig gebruik » wil ik bedanken. Trouwens, dat « *op nonactiviteit* » gaat niet aan in België, waar het Fransch *non-activité* eene andere beteekenis heeft. Zoo is het personeel van alle ministeriën ingedeeld in drie klassen :

a) *le cadre d'activité;*

b) *le cadre de disponibilité*; d. z. de ambtenaars *(fonctionnaires)* en beambten *(employés)*, die, wegens ziekte of andere gewichtige, *niet oneerlijke*, redenen van hunnen dienst verwijderd zijn;

c) *le cadre de* **non-activité**; d. z. de *a*) en *b*), die, wegens straf, buiten dienst gesteld zijn, met of zonder toekenning van *een deel* hunner bezoldiging.

Bldz. 119. — « **Koninklijke baan.** — Men spreekt in 't Fransch van *une route royale*; hetgeen hiermede bedoeld wordt is de *heerbaan*, de *heerweg*. »

Vroeger was heerbaan (heirbaan) = *route militaire*, ook *route royale*. Heden is eigenlijk *route*

royale = **Rijksweg, rijksbaan**. In België hebben wij : *a*) **gemeentewegen** = *routes communales*, *b*) **provincie-wegen** = *routes provinciales* en *c*) **Rijkswegen** = *routes de l'État*. Voorts heeft men *routes militaires*, ook genaamd *routes stratégiques*. In Zuid-Nederland heet *voirie vicinale* = **buurtwegenis** en *voirie provinciale* = **provincie-wegenis**.

Bldz. 159, stelt Schrijver de vraag of « *Het spel is* **gedaan** » geen Nederlandsch is?

Ik zal de vraag niet ontkennend beantwoorden; maar de « spraakmakende » gemeente zegt : « *het spel is* **uit** ».

Bldz. 159. — « **Gedaan**. De priester **doet** de mis; wanneer het misoffer ten einde is, is de mis *gedaan*, namel. geëindigd. Zou men dan niet mogen zeggen : « Wat waren wij, jongens, tevreden, toen de hoogmis **gedaan** was..? »

De priester **doet** de mis; (men denke even aan de spr. uitdr. : « *twee missen voor één* (hetzelfde) *geld* **doen** ; » maar de priester *leest*, *bedient* ook de mis. — Het volk zegt zoowel *de mis is* **gedaan** als *de mis is* **uit**. *De kerk is* **uit** is bepaalder : niet alleen is de dienst uit; maar er is niemand meer in de kerk.

Bldz. 215. — « **Brug** (eene — **werpen**). In Zuid-Nederland is de uitdrukking *eene brug over*

eene rivier werpen niet ongewoon; men zegt in 't Fransch *jeter un pont sur une rivière*. In 't Nederlandsch wordt *eene brug geslagen*. »

Voorzichtig!... In 't Nederlandsch **slaat** men *alleen* **gierbruggen**. Vaste bruggen of — beter, in dit geval, om elk misverstand te vermijden — bestendige bruggen worden **gelegd**; zelfs zijn er bruggen die men **hangt** en andere, zooals de kettingbruggen, die men **spant**.

Bldz. 111. (1) — **Reisgidsen** = *Guides des voyageurs*. Tegen *reisgids* als tegen zoovele uitdrukkingen op zichzelf, is niets in te brengen. Maar toch zijn ze het kenmerk onzer verslaving aan het Fransch. »

Voor de etymologie van *reis* en *gids*, verzend ik Schrijver naar het voortreffelijk *Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal*, door professor J. Vercouillie.

Maar, op de etymologie of op de vorming

(1) « Onze spoorwegboekjes » — zegt Schrijver — voor « Reisgidsen ».

Dat is zeer verkeerd : 1° omdat er twintig, ja vijftig en meer onderscheidene « spoorwegboekjes » bestaan, die op verre na *geen* reisgidsen zijn; 2° omdat in de *reisgidsen* niet alleen de dienstregeling van de spoorwegtreinen voorkomt; maar ook die van postwagens, stoombooten enz.

En, wat wil het zeggen : *Reisgidsen zijn het kenmerk onzer verslaving aan het Fransch?*

zal hij het wel niet gemunt hebben. Mogelijk meent hij, dat het woord eene vertaling is of slaafsche navolging van het Fransche *Guide des voyageurs?*

In dit geval, heeft hij het mis, omdat :

1° er vroeger in België bestond l'*Indicateur ;*

2° men in Frankrijk zegt *Indicateur* of *Livret* en de vermelding *Guide officiel* op den omslag van het *Livret Chaix continental* en andere boekjes van dien aard, betrekkelijk nieuw is;

3° de Italiaan de oude Fransche benaming tot heden behouden heeft : *L'Indicatore ufficiale strade ferrata, tramways a vapore, navigazione, poste e telegrafia del regno d'Italia* ;

4° de Nederlandsche *Reisgids* reeds bestond, toen elders het woord *Indicateur* nog officieel gebruikt werd;

5° België een *Indicateur des Postes* bezit en Nederland een *Postgids ;*

en, in elk geval, m. i. *Reisgids* minder het kenmerk is van verslaving aan het Fransch dan het Oostenrijksche *Cours-Buch*, *Der Conducteur* enz. en het Duitsche *Coursbuch*, *Kursbuch*.

De gevolgtrekking ligt voor de hand.

Bldz. 36. — **Betrekking** voor *correspondance (des trains)* zal Schrijver nergens aangetroffen hebben. In al de stukken van de Belgische Staatsspoorwegen, staat het Nederlandsche **aansluiting**. (Zie o. a. den Belgischen officieelen Reisgids :

De aansluiting, te Luik, met trein n^r ... uit Keulen... enz. »

Er komen in n^r 2 te veel woorden voor, die niet gevat zijn in de spiegellijst van een excerpt. Het is jammer; want de wetenschappelijke waarde van werken als dit, klimt met de goede keus van het excerpt en den helderen klank van den naam des aangehaalden schrijvers.

Bldz. 49. — **Opheldering.** « *Ik* **had** *zooeven eene* **opheldering** *met mijne tante.* » (**Sleeckx,** 5, 248), — « *J'eus une explication avec ma tante. Explication* beteekent *opheldering*, maar niet in dezen zin; men spreekt van de *opheldering* van eene duistere plaats in een boek; maar het Fransch *avoir une explication avec quelqu'un* wordt vertaald door *iemand om rekenschap vragen* en *s'expliquer avec quelqu'un* door *iemand rekenschap geven of vragen.* »

Zeer wel; edoch... ik vermoed, dat de voorname dames uit België's hoofd- en hofstad niet altijd of niet geheel en al ongelijk hebben, als zij, meesmuilend, zeggen : « Het Vlaamsch? foei!... Het Hollandsch? dàt is beschaafd, fijn!... » — Ik mag niet onbescheiden wezen, en toch veroorloof ik mij Schrijver den vriendelijken raad te geven, zijne Hollandsche suikertante nooit *om* of *rekenschap* te vragen; want hij zou gevaar loopen er de suiker bij in te schieten... In 't Hollandsch zegt men

gewoonlijk : « *Ik heb er tante eens over aangesproken*; » — al naar het verband — « *Ik heb met tante een hartelijk woordje gehad* ».

In het Engelsch : « *I had a chat with my aunt* ».

Op heeterdaad betrap ik mij hier op een Fransch vers, waarin het woord *nuances* rijmt op *convenances*... Ik schrijf het niet neer. Waar is dat goed voor? Laten wij eerst onzen Vlaamschen tuin zuiveren van Parijzer distels en doorns, eer wij er aan denken Haarlemmer tulpen of hyacinten te kweeken.

Om die reden schuif ik eenige mijner aanteekeningen op nr 2 ter zijde.

Bldz. 61. — « **Dimension** wordt vertaald door **afmeting** ».

Ja; doch er zijn gevallen dat « grootte », « breedte » of « hoogte » gevergd wordt.

Blzd. 118. — **Goed.**

Schrijver gelieve zijn opstel te volledigen of er in te voegen het woord, dat men doorgaans bezigt in Noord-Nederland : « *op een* **mooien** *dag* » — « *gij hebt* **mooi** praten ».

Op die wijze wordt hij het gansch eens met zijnen tegenspreker en breekt hij **schoon** voorgoed den nek.

Bldz. 119. — « Een taalgeleerde schreef :

« Het fransche *blessant* kan zelden door *kwet-*

send vertaald worden. Hier zou *beleedigend* keuriger wezen? »

Schrijver van nr 2 wijst hem terecht :

« Deze aanmerking strookt niet met de werkelijkheid; *kwetsen, kwetsend* zijn in dezen zin in 't Nederlandsch wél gebruikelijk ».

Zoodat beide taalgeleerden **stootend** (*blessant* = *vexant*) vergeten. Een **stootend** woord is soms *een* **beleedigend** woord. Altijd die *nuances*!...

Bldz. 126. « **Ik maak mij sterk** *u dat te bewijzen* » = « *je me fais fort de vous démontrer cela* », is een gallicisme, dat in het algemeen Nederlandsch gedrongen en door **Van Dale, Kramers, Delinotte en Nolen** opgenomen is; het is er niet te meer aanbevelenswaardig voor; licht kunnen we deze gedachte in goed Nederlandsch uitdrukken : « **ik neem op mij**, *u te bewijzen; ik kan u zonder moeite bewijzen* enz. ».

Dat « *ik maak mij sterk* » heb ik nooit voor lief genomen en heb meer dan eens « op mij genomen » « zonder moeite te bewijzen », dat men de *gedachte* uitdrukken en het woord *sterk* behouden kan, zonder ze al te zeer te verwateren. Ik schreef : **Ik voel mij sterk genoeg** *enz.*, op gevaar af te moeten hooren : er is nog een gallicisme-reukje aan.

Het scheen mij toe, dat het zedige woordje *genoeg* het woord *sterk* nog wat *sterker* maakte!

Nu, hoe het zij, ik houd het met vader Grimm, die ons wijze wenken heeft gegeven over het niet al te veel besnoeien van de taal.

Snoeien is nuttig en noodig; maar als wij er op uit zijn den levenden boom, als garst, te *pellen*, dan kunnen wij hem liefst dadelijk *vellen*.

Bldz. 206. — « **Bezoek** (— **maken**). In 't Noorden moet, op **Visites** *maken*, **bezoeken** *maken* wel volgen. Dit is geene reden om ons Nederlandsch *een bezoek brengen* zoo licht prijs te geven. »

Natuurlijk; doch in het Nederlandsch ken ik *drie* bezoeken : 1e *bezoeken*, kortaf; 2e een bezoek *brengen* en 3e een bezoek **afleggen** (uit plicht of beleefdheid).

Bldz. 291. — « Laat ons *altijd* naar boven gaan, het getal is volledig. *Allons toujours en haut, montons toujours*. — Dat *toujours* kunnen wij heel wel vertalen door *ondertusschen*, *maar*, *toch*, *even*. »

Ik mag niet vergen, dat Schrijver zich ook aanstelle als meester van den scherpen zwaarde tegen *Fransche* of *zoogezegd* Fransche uitdrukkingen. Anders zou hij, ongetwijfeld, *montons toujours*, dat hij bij geenen goeden Franschen schrijver aantreft, een hoofd korter maken, en den goeden Vlaming bemoedigend toeroepen : *Gij* pleegt gallicismen;

maar *zij* hebben de grootste schuld daaraan, *zij*, die, in weerwil van uw natuur- en burgerrecht, U, in school en huis, in gerechts- en raadzaal, in leger en bestuur, eene vreemde taal opdringen, die zij zelven slecht schrijven en nog slechter spreken; zoodat gij uwe Moedertaal, het echt Dietsch *verleeren* moet, zonder die vreemde, het onvervalscht Fransch, ooit te kunnen *aanleeren*. En meent niet, dat de veronachtzaming *uwer* taal, die om zoo te zeggen in uwen geest is vastgegroeid, geen zeer schadelijken invloed heeft bij de studie van de Fransche; dezer eigenaardigheden zult gij nooit vatten; want uw natuurlijk taalgevoel werd gekrenkt en verdoofd. Daardoor misbruikt gij ze beide; en misbruik leidt tot onbruik, verarming, dood. 's Levens wet wil, dat ieder volk eerst leere denken en zijne denkbeelden nauwkeurig uitdrukken in *zijne* taal, wier klank en kleur, vorm en rijkdom in overeenstemming zijn met zijn oog en oor, met zijn keel- en hersenvermogen. Alleen die taal is de taal der beschaving en al de andere, die een volk zich, daarna, door die taal, in meerdere of mindere mate eigen maakt, zijn niets anders dan vruchten dier beschaving.

Maar, vergis ik mij niet? Schrijver heeft dat wèl gezegd : elk hoofdstuk, elke bladzijde van zijn werk, met één woord, geheel zijn werk zegt het beter dan ik het uitdrukken kan.

En ook daarom is zijn arbeid bekronenswaardig.

Besluit.

Nr 1 en Nr 2 leverden *goed* werk, dat veel kwaads zal verhelpen; in Noord en Zuid zal besproken, geprezen en wellicht een beetje beknibbeld, in elk geval door ruimer bespreking gezuiverd en gehard worden.

Maar later, als het de vuurproef doorstaan heeft, volledigd, beblokt en beheid werd, kunnen de schrijvers, te zamen of afzonderlijk, het tot meesterwerk opbouwen.

Er is maar éen prijs uitgeloofd. Edoch, de Koninklijke Vlaamsche Academie heeft bewezen, dat zij ware verdienste weet te waardeeren. Derhalve stel ik voor, dat zij den niet toegewezen prijs voor de 1e prijsvraag op de 4e overbrenge en, voor deze, *twee* eerste, d. i. *onverdeelde* prijzen toekenne : eenen aan den schrijver van *C'est icy un livre de bonne foy, lecteur*, en eenen aan den schrijver van *Frankreich hat es weit gebracht* enz.; — de twee werken — na wijziging door de Schrijvers en, wat die wijziging betreft, onder toezicht van twee of drie mijner hooggeachte Collegas — afzonderlijk, of, als het mogelijk is, in denzelfden bundel vereenigd (1), uitgeve.

Brussel, 31 Maart 1894.

---

(1) In dit geval, met eene volledige alphabetische lijst der, in de twee werken opgenomen uitdrukkingen.

Na onderzoek der twee ten prijskampe ingezondene verhandelingen over de *galliscismen,* ben ik het eens met mijn geacht medelid den heer Coopman, om te verklaren dat zij der bekroning ten volle waardig zijn.

Eene kleine opmerking.

Waar de Schrijver der verhandeling n° I zijn spijt uitdrukt, dat « een werk over de bij ons gebruikelijke gallicismen » niet reeds lang geschreven werd, vergeet hij, dat reeds in 1853 de Gentsche letterkundige maatschappij « de Taal is gansch het Volk » zulk werk bekroonde, namelijk de verhandeling over de barbarismen, inzonderheid de gallicismen en germanicismen in de Vlaamsche schriften voorkomende, door Pr. van Duyse. Dit schrift werd nooit in druk gegeven. Ware het niet mogelijk het bij de uitgave van de door de Academie te bekronen verhandelingen te benuttigen?

JAN BROECKAERT.

Verslag van den heer JULIUS OBRIE, derden verslaggever.

Ons geacht medelid, de heer Coopman, heeft de beide ingekomen antwoorden met zulke nauwlettende zorg tot in hunne geringste bijzonderheden onderzocht en getoetst, dat het werkelijk bijna overbodig mag heeten aan zijn uitvoerig verslag nog iets toe te voegen. Daar het hier echter eene zaak geldt die voor de instandhouding en voor

den bloei onzer moedertaal van het hoogste belang is, zal het mij wel vergund zijn hierbij nog enkele vluchtige kantteekeningen te maken.

Met den heer Coopman betreur ik het dat de schrijver van de eerste woordenlijst, onder kenspreuk : *C'est icy un livre de bonne foy, lecteur,* goedgevonden heeft bij het samenstellen van zijn werk geene rekening te houden met de gallicismen, die in officieele stukken voorkomen. Ze alle op te noemen zou echter wel onmogelijk wezen : het getal dier woekerplanten schijnt nog altijd niet af te nemen, tenzij in een enkelen tak van het staatsbestuur, namelijk in dien der spoorwegen. In de laatste jaren ging onze taal daar met reuzenstappen vooruit. Stukken, die vroeger van gallicismen wemelden, zijn thans doorgaans in zeer zuiver Nederlandsch gesteld : de Nederlandsche uitgave van het Belgische spoorboekje is daarvan wel het treffendste voorbeeld. Ook in de opschriften der stations is eene groote verbetering waar te nemen. Enkele overal gebruikte uitdrukkingen zagen wij nochtans hoe eerder hoe liever verdwijnen : bij voorbeeld *rechtstreeksche trein* voor *train direct.* Dat is nu o. i. een allerongelukkigst gallicisme : elke trein, die iemand zonder overstappen naar de plaats zijner bestemming brengt, kan een rechtstreeksche trein heeten. Met het woord *rechtstreeksch* wordt niet weergegeven het denkbeeld, dat door het Fransche *train direct* wordt uitgedrukt : namelijk dat van eenen trein, die aan de tusschen-

stations niet stopt, maar *doorloopt.* Waarom dus niet eenvoudig gezegd : *doorloopende trein?* Wat de vertaling der wetten en koninklijke besluiten betreft, deze laat nog dikwijls veel te wenschen over. Reeds in 1880 heb ik in mijne studie over de Nederlandsche rechtstaal op de gebreken dier vertaling gewezen en daarbij tevens het eenige doeltreffende middel ter verbetering aangewezen, namelijk het opdragen dier vertaling aan eene commissie van taalkenners en vakmannen (1).

Jammer is het dat geen der beide inzenders op het denkbeeld kwam aan zijn werk ook eene lijst toe te voegen van een bijzonder stuitend soort van gallicismen, dat vooral in de Vlaamsche pers en nu en dan ook wel in enkele boeken voorkomt : ik bedoel dien half Franschen, half Nederlandschen vorm, waarin men zoo dikwijls uitheemsche eigennamen van volkeren, landen, plaatsen en rivieren weergeeft. Alzoo spreekt men in onze Zuidnederlandsche dagbladen van *Ierlanders* voor *Ieren,* van *Schotlanders* voor *Scholten,* van *Styrië* voor *Stiermarken,* van *Varsovia* voor *Warschau,* van de *Vistula* voor de *Weichsel,* enz. enz. Mijns inziens zou onze Academie een verdienstelijk werk verrichten door het uitschrijven eener prijsvraag voor het samenstellen eener algemeene Fransch-

(1) *De Nederlandsche Rechtstaal,* voordracht gehouden in de Vlaamsche Conferentie der Balie van Gent. (Gent, 1880), blz. 5-6.

Nederlandsche geographische woordenlijst. Voor vele onzer dagbladschrijvers zou eene dergelijke lijst zeker zeer nuttig zijn en ook in Noord-Nederland zou men er weleens, wat de Belgische plaatsnamen betreft, zijn voordeel mede kunnen doen : dan zou ons wellicht dat akelige *Ostende* voor *Oostende* niet langer uit alle Noordnederlandsche dag- en weekbladen en ook uit de meeste Noordnederlandsche boeken zoo onaangenaam tegengrijnzen; dan zou men ons niet langer spreken van *Tronchiennes*, alsof er een Waalsch dorp in de onmiddellijke nabijheid der stad Gent bestond!

Op bladzijde 232 van het eerste handschrift wordt terecht de hier te lande algemeen gebruikelijke uitdrukking *voorbehouden plaats* gewraakt als een gallicisme, dat door *besproken plaats* moet vervangen worden. Dat *besproken plaats* de goede uitdrukking zij, waar er sprake is van eene plaats, waarvoor betaald wordt, b. v. in eenen schouwburg, in een paardenspel, of in eene concertzaal, stem ik gaarne toe, maar zou die uitdrukking wel bruikbaar zijn, waar het geldt eene plaats, die b. v. bij gelegenheid eener openbare plechtigheid voor de overheidspersonen bestemd is? Op die vraag meen ik dat het antwoord ontkennend moet luiden. Naar aanleiding der uitdrukking *voorbehouden plaats* wordt door mijnen collega, den heer Coopman, aangemerkt dat hier had behooren vermeld te worden het maar al te dikwijls voorkomend gallicisme *zich het recht voorbehouden*.

Met deze opvatting kan ik mij niet vereenigen : naar mijne bescheiden meening ligt in die uitdrukking niets verwerpelijks, evenmin als in het bij Kramers en Bonte aangegeven voorbeeld : « Hij heeft de vruchten van zijn tuin verkocht, doch *zich* drie boomen *voorbehouden.* »

Waar deze geachte beoordeelaar bij *zich bevragen* zijne spijt uitdrukt omdat de schrijver niet den gelukkigen inval kreeg een groot deel der verantwoordelijkheid voor dat taalmonstertje op den rug der Hollandsche couranten te schuiven, moet ik om der waarheid wille tegen die bewering opkomen. Nooit heb ik die onzinnige uitdrukking in eene Noordnederlandsche courant gevonden : laten wij maar ootmoedig bekennen dat deze giftige vrucht op Vlaamschen bodem werd geteeld.

Omtrent hetzelfde handschrift wenschte ik nog even aan te teekenen dat bij *opmerkzaamheid*, bladz. 80, door den schrijver ten onrechte wordt beweerd dat alleen *beleefdheid* in de beteekenis van het Fransche *attentions* in het meervoud kan gebezigd worden. Ook van *oplettendheid,* dat hier werd vergeten, wordt in die beteekenis de meervoudsvorm gebruikt. Zoo vindt men bij Van Dale : « hij bewees haar *vele oplettendheden.* »

Voor het overige aarzel ik geen oogenblik te verklaren dat ik het, wat de waarde der ingezonden antwoorden betreft, geheel en al eens ben met de heeren Coopman en Broeckaert : met hen ben ik van meening dat zij beide verdienen bekroond te worden.

Buitengewone Prijskamp.

A.

ZESDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den SMID. *Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.*

In het antwoord zullen de mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Twee antwoorden werden ingezonden : een met kenspreuk *Uit Taalmin!* een ander met kenspreuk : *Vlaamsch en Vrij!*

Nr 1.

Kenspreuk : *Uit Taalmin!*

De lijst van de boeken, welke de schrijver geraadpleegd heeft, pleiten reeds voor zijn werk. Het zijn :

Nederlandsche.

Nederduitsch letterkundig Woordenboek, door P. WEILAND.
Kunstwoordenboek, door P. WEILAND.
West-Vlaamsch Idioticon, door DE BO, heruitgegeven door E. H. SAMIJN.

Nederduitsch-Fransch Woordenboek, door KRAMERS en BONTE.

Nederduitsch-Fransch Woordenboek, door HEREMANS.

Engelsche.

Technological Dictionary English-German-French, by prof. Dr FRANK, Dr of the polytechnical School of Hannover.

The royal Dictionary English and French, by A. BOYER.

The royal Dictionary English and French, by prof. FLEMINGS and TIBBINS.

Nudgent's improved Dictionary, by BROWN and MARTIN.

Workshop receipts, by ERN. SPON.

Duitsche.

Neues Wörterbuch der französischen und deutschen Sprache, von A. MOLÉ.

Dictionnaire complet des langues française et allemande, par MOZIN-PESCHIER.

Fransche.

Nouveau Dictionnaire Universel des Arts et Métiers, dictionnaire technologique, par MM. FRANCŒUR, ROBIQUET, PAYEN et PELOUZE. Edition augmentée par Mr DRAPIEZ.

Dictionnaire Larousse.

Bibliothèque Industrielle instituée par le Gouvernement (*Manuel du Serrurier*).

Id., ibid. (*de la connaissance des métaux*).

Manuel Roret { *Chauffage et ventilation.* / *Le Serrurier.* }

Dictionnaire Français illustré et encyclopédie universelle, par B. DUPINEY DE VOREPIERRE.

Het bevreemdt mij, dat de Schrijver geen enkel Hoogduitsch of Engelsch werk, hetwelk in het bijzonder over het smidsvak handelt, heeft ingezien. Daar zijn er nogal eenige! En vooral geen Noordnederlandsch! — Deze laatste leemte

kan hij, als 't noodig is, zonder veel moeite aanvullen, vooraleer hij zijn werk aan den drukker toevertrouwt : hij leze b. v. : « **De Smid,** *practisch handboek voor bouwmeesters en werkbazen, voor bouw- en ambachtscholen. Naar 't Duitsch voor Nederlanders bewerkt, 2 deelen gr.-8°, met 37 uitslaande platen, door* F. FINK. »

Hoe het zij, ik verklaar volmondig, dat, voor eene eerste proeve op dit gebied in Zuid-Nederland, *Uit Taalmin!* mijne verwachting heeft overtroffen.

Wel beweer ik niet dat het volledig is; want het ambacht van den **Smid** is immers zeer uitgebreid; maar met genoegen heb ik vastgesteld dat nagenoeg al de vakwoorden, die voorkomen in de hierboven aangewezen handboekjes van Roret en van de Nijverheidsboekerij, zijn aangeteekend. En dit is, vooralsnu, voldoende : in den leergang van technologie aan *l'École du génie civil*, te Gent, worden er niet veel meer aangeleerd dan degene, welke in die werken opgegeven zijn.

De uitleg der woorden, met opgave van de Fransche, Duitsche en Engelsche benamingen, is kort en over het algemeen zeer duidelijk.

Uit Taalmin! bevat meer dan één goed gevormd echt Dietsch en door onze smeden gebruikt woord, dat men te vergeefs zoeken zou in de beste woordenboeken, en dat verdient daarin opgenomen te worden.

De 490 gegeven schetsen of penteekeningen strekken den schrijver tot lof. Zij bewijzen, dat hij

het behandeld onderwerp terdege kent, een vakman is of althans, te oordeelen naar zekere kleine, maar gewichtige bijzonderheden, door eenen zaakkundige met raad en daad geholpen werd. Die schetsen zijn net en nauwkeurig, met veel zorg geteekend en uitgewerkt; zij volledigen op voortreffelijke en aanschouwelijke wijze den zin der woorden, zoodat het boek beantwoordt aan het doel, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, met het uitschrijven van prijsvragen over Kunst- en Vakwoordenlijsten, beoogt. Voor den ambachtsman zal het eene degelijke handleiding wezen; een welkome gids voor baas en bouwmeester, en vooral voor den leeraar; en als deze nu maar geleidelijk afbreken wil met den Franschen sleur, kan hij, met behulp van *Uit Taalmin!* in zijne Vlaamsche leerlingen eene levendige zucht naar de kennis en het gebruik van het Nederlandsch Kunst- en Vakwoord wekken.

Valt er op de aangeboden verzameling, welke den Steller vrij wat werk heeft gekost, in 't geheel niets aan te merken in minder gunstigen zin?

Eene woordenlijst als deze kan evenmin als het lijvigste woordenboek op volledigheid bogen en moet om die reden, vooral nu, enkel als eene eerste proeve in Vlaamsch-België verspreid worden, om iedereen, taal- of vakgeleerde, die het niet op zich durfde nemen zulke lijst aan te vatten en op te maken, toch de gelegenheid te verschaffen ze haarfijn te onderzoeken en aldus het zijne bij te brengen tot terechtwijzing van mogelijke onnauwkeurigheden of tot aanvulling van vermoedelijke leemten.

Met dat doel, ware, mijns achtens, als inleiding, een verzoek van den Schrijver, gericht tot alle welmeenende zaakkundigen, welke den eersten druk van zijn boek zullen doorbladeren, hoogst nuttig

Daar ik overtuigd ben, dat hij mijnen wenk zal begrijpen en alhoewel ik, evenals vele mijner waarde Vlaamsche strijdgenooten, al niet veel meer van het edel smidsambacht ken dan het volarms **mokeren** op al het uitheemsche, dat onze Moedertaal verarmt en bedreigt, op al het onrecht, dat ons volk verduren moet, veroorloof ik mij hem eenige aanteekeningen aan te bieden.

Hij beschouwe ze vooral niet als eene afkeuring van zijn werk; maar neme er van wat hem oorbaar toeschijnt.

Met de Duitsche, Engelsche en Fransche woorden moet men voorzichtig te werk gaan; want in twee of meertalige woordenboeken, treft men doorgaans eene heele reeks uitdrukkingen aan, zonder de omstandige beschrijving van elk woord of de aanwijzing der gevallen waarin elk woord van toepassing is, zoodat bijgevolg, als men voor die talen geen vakman raadpleegt, de keus van het woord verkeerd kan uitvallen.

Zoo geeft de verzameling op :

« **Braseeren**, w.w.; ook **Hardsoldeeren** enz. Fr. : *braser*; Eng. : *to solder*; Hgd. : *löthen.* »

Het Engelsch *to solder* wordt gebruikt in alge-

meenen zin (Fr. : *souder*); maar, in dit geval, moet het zijn : *to braze* (zie *Webster's condensed dictionary of the English language*).

Voor *braseeren* vestig ik zijne aandacht op het Nederlandsche woord **wellen.**

Afval... Het Engelsche *waste* heb ik tot heden enkel gebruikt gezien voor *afval van spinstoffen*. In de spoorwegboekhouding beteekent het : « *déchets de coton pour le graissage et le nettoyage* ». Ook *waste* = Hgd. : *Abfall*, bij het smelten van metalen.

« **Deurkruk,** v. nw. Fr. : *béquille.* » M. i. ware voor de afbeelding nr 81 beter de Nederlandsche benaming **deurknop,** Fr. : *crosse.*

Afsnijdsel, Fr. : *cisaille.*

Cisaille(s) komt meer overeen met *snippers*, *metaalsnippers.*

Het niet gegeven woord *Rognure(s)* (in den handel : *rognures de métaux communs*) = *afsnijdsels, afknipsels*, luidt in 't Engelsch *shreds* (*of plate*).

Stokbeitel, Fr. : *ciseaux à manche.* — Is het niet *tranche à manche ?*

« **Braam** : de braam van gegoten, gevijld of gekapt metaal. »

— Best; maar het Hgd. : *Formnaht, Gussnaht* zal bijgevolg niet juist zijn, aangezien dit alleen op het vormen of gieten slaat.

Opstuiken, Fr. : *renfler*. — Ik meen dat *réfouler* meer gebezigd wordt.

Olie. — *Koolzaadolie* (voor alle gewoon werk, drillen enz.) is, als ik het goed voorheb, in het Hgd. niet alleen **Rüböl**. — *Rüböl* is de min of meer algemeene benaming van *huile de colza, de navette ou de rabette* (raapolie).

Bij « **Afteekenen**, ww. : de afmetingen van een werk op het plaatijzer teekenen, Fr. : *marquer; Eng.* : *to mark;* Hgd. : *abzeichnen* », mis ik ongaarne het Nederlandsche, ook in sommige gewesten van Vlaamsch-België gebruikte woord **afschrijven**.

De uitleg kan volledigd worden als volgt : « de klinknagelgaten afteekenen, d. i. op het stuk een merk zetten waar elk gat moet geboord of geponsd worden ».

In deze beteekenis, ontbreekt het Fr. : **tracer**.

Bij **alaamzak**, vermelden het Fr., bekend als *sac à outils*.

Alkohol, in Noord-Nederland *spiritus* en **spiritus-lamp** voor *alkohol-lamp*.

Anker. Voor de bouwwerken zijn de onderscheidene soorten van *ankers* niet opgegeven. Ook meen ik de vraag te mogen stellen of het anker van de schets nr 9 geen **sleutelanker** is? En of het niet wenschelijk ware **ankersleutel** in de beteekenis van sleutel van dat anker, op te nemen? Die sleutel heet in 't Fr. : *bourdon*. En zou er geen bijzondere naam

bestaan voor het anker van de 10e schets? In 't Fransch : *ancre ornée.* Ik heb het soms *sieranker* hooren noemen; doch dit was wellicht maar eene vertaling. Voor het ontbrekende Fransche *ancre à pistolet* ken ik geene Nederlandsche benaming. Het is eigenlijk, naar ik meen, een *hoekanker*; maar om elke verwarring te vermijden ware *krukanker* misschien het gepaste woord.

Appel. — In Noord-Nederland, **knop**, en dit woord zou ik verkiezen voor de schetsen 14bis en 17.

Arduindook. — Is dat niet wat men in 't Fr. noemt : *doguet de scellement?*

Asschenbak. — Waarom niet *Aschbak?* — Men zegt toch *Aschgat*, *Aschhoop*, *Aschhok*, *Aschkolk*, *Aschkuil*, *Aschkar* enz.

Balk, Fr. : *poutrelle.* In N.-Ndl., zegt men **ligger**, *ijzeren* **ligger**, en dit woord verdient, in menig geval, de voorkeur.

Balkon. De uitlegging van dit woord kan aanleiding geven tot misverstand; zij is niet zeer duidelijk.

Bankvijs. — Ik zou er graag **bankschroef** bij vermeld zien. *Vijs* is ja Zuidnederlandsch; *schroef* Noordnederlandsch; maar *schroef* is ook in Limburg en in andere Belgische gewesten niet onbekend.

De **Bolvijlstaak** (schets nr 30bis) zal zeer waarschijnlijk, in N.-Nederl., *kogelbankschroef* heeten; want het woord *kogel* treft men ook aan in « de

Amerikaansche lamp met **kogel***beweging* »; verder in **kogel***verbinding* = *joint sphérique ou à boulet* = *ball-and-socket joint.*

De *evenwijdige* vijlstaak (schets 30bis) komt mij te Fransch voor : « *parallèle* ».

Afslagbeitel kan goed zijn; maar in de spoorwegwerkplaatsen, te Mechelen, heb ik **kapbeitel** gehoord.

Belmetaal — **Klokspijs.** Heet dat in 't Fransch ook niet *bronze phosphoreux?*

Beslag wordt insgelijks en dikwerf gebezigd voor **belegsel,** Fr. : *armature.* Men treft het aan in *poutre armée* = *beslagen balk*, en het komt mij eenigszins gewaagd voor *beslag* alleen te vermelden voor *wielen*, te meer daar, in Zuid en Noord, het (ontbrekende) **wielband** gekend is en gebruikt wordt.

Betemperen. Ik meen **temperen** te mogen verkiezen. In de voornoemde Hoofdwerkplaatsen van Mechelen, ook te Antwerpen, heb ik het **harden,** naar het Engelsch *to harden* en het Hoogduitsch *härten*, hooren noemen.

Blaasgat. Daarvoor staat het Fr. : *tuyère*; maar is *tuyère* eigenlijk niet de *blaasbalgpijp*, die den wind van den blaasbalg naar het blaasgat voert?

Blakerhandhaaf is m. i. nogal gezocht. — Dergelijke woorden krijgt men ons volk in den mond niet. Al naar het past, zou *Blakerknop* of *handvat* of *greep* beter wortel schieten.

Blik. Bij den uitleg mag men voegen, dat **het** woord blik ook gebezigd wordt, niet alleen voor **ijzer**, maar ook voor koper, zink enz. Zoo : *cuivre de doublage* = *scheepskoper*, ook, en nauwkeuriger, *koperblik*.

Boschkolen = **Houtskolen** is juist; **maar bakkerskolen**, als synoniem, is minder juist, alhoewel Kramers en anderen het geven. Met *Boschkolen* maakt men o. a. de zoogenaamde *houtplaten* (*tôles polies au bois*), iets wat stellig niet geschieden kan met *bakkerskolen*. Ik zou dus ook voor *braises* = *boschkool*, liever zien aangeteekend : *charbon de bois*.

Houtbout voor *tirefond*, noem ik een flink woord. Zaak is te weten of het in Zuid-Nederland gebezigd wordt. — In 't Noorden houdt men aan het Fr. : *tirefond*.

Bouterolle is Fransch en moet plaats maken voor **dopijzer**.

Brandels is Zuidnederlandsch; bijvoegen : *haardijzer*, algemeen Nederlandsch.

Breekijzer. Hier mocht wel vermeld zijn, dat men dit in 't Belgisch Fransch noemt *brequage*.

Broos, van ijzer, heet in 't Fr. : *cassant*.

Buissleutel. — Ook **stovesleutel**, zegt Schrijver. — Het is **kachelsleutel**. In 't Fransch heb ik nooit gehoord *clef de tuyau*, wèl *clef de poèle*.

Dag. De uitlegging is niet duidelijk genoeg. Ik voeg daarom eenige woorden in het opstel van den Schrijver.

« Vele sloten hebben twee schoven en heeten
« dan dag- en nachtsloten (Fr. : *serrure double* of
« *serrure à double tour*). Het eene schof dient enkel
« om de deur toe te houden en wordt alleen door
« eene kruk bewogen; men noemt het « de dag » of
« « het dagslot » (sch. 77); het andere schof wordt
« door middel van eenen sleutel bewogen en dient
« om allen in- en uitgang te beletten aan hem, die
« geenen sleutel heeft: het heet « de nacht » of « het
« nachtslot » (sch. 78).

« De deur is in het dagslot : *la porte est fermée*
« *à simple tour.*

« De deur is in het nachtslot : *la porte est fermée*
« *à double tour.* »

Dommekracht. In 't Fr. *cric à vis*, ja. — De Schrijver vergete echter niet dat er verscheidene soorten van *crics* zijn : le *cric épicycloïdal*, le cric « *tom-pouce* », enz.

Benevens de vermelde andere Nederlandsche of gewestelijke woorden, mag de Schrijver ook zetten : **winde**, net als in 't Duitsch. Ik heb het, in December 1893, aangeteekend te Oostende en te Tienen, uit den mond van werklieden. Het wordt overigens in Noord-Nederland algemeen gebruikt.

Fokkezwart. In 't Noorden eenvoudig « **zwartsel** ». Om de kachels te poetsen, wrijft men ze eerst met *zwartsel* in en daarna met potlood.

Fornoois. Ik ken die spelling niet; wel **forneis** en **fornuis**.

Grijze kolen. Hgd. *Glanzkohle*. Ook *Glans-kolen* in Noord-Nederland.

Gerebd is Gentsch, Brugsch enz., gewestelijk. **Geribd** is beter en Nederlandsch.

Glassponde. — Ook **raamijzer**. Het Fransch *fer à battée* ontbreekt.

Haak. — *Klare haken* is goed; maar in N.-Nederl. zegt men *geschuurde* of *wit geschuurde haken*. – Het Fransch *crochets polis* is niet vermeld.

Hecht (*vijlhecht* enz.) is den Verzamelaar ongetwijfeld ontsnapt. Ik ben overtuigd dat hij het verschil tusschen *hecht*, *steel* en *handhaaf* goed vat en het voldoende zal zijn daar zijne aandacht op te vestigen.

Hou(t) vast is in het Fransch ook : *clou à patte*.

Houvast (van grendel of schuif) zal insgelijks wel **de Stuit** heeten.

IJns = ijzeren omgebogen handvatsel voor ketels, emmers enz. — Die spelling ken ik niet. Bij Kiliaan *Eynse*, *Heynse*. In Oost- en West-Vlaanderen : *einze*, *heinze*, *heize*; in Haspengouw : *eis*. Nederlandsch : *Hengsel*.

IJzer. Dit opstel schijnt me niet drukvaardig toe. Het moet bijgewerkt worden met de Engelsche

en Duitsche benamingen. Ontbreken o. a. : *L-ijzer, dubbel T-ijzer, winkelijzer, hoekijzer, haakijzer, hoefijzer, staafijzer* enz.

Emeridoek heb ik weleens te Brugge, Gent en ook elders gehoord. Ik weet niet of men dat insgelijks *ijzerdoek* heet. **Smergeldoek** (zie het Hhd. : *Schmirgeltuch*) is Nederlandsch. Men zegt ook *Amarildoek*. Maar **ijzerdoek** is, in elk geval, insgelijks *fijn en dicht geweven ijzerdraad* = in 't Fr. : *treillis en fil de fer, toile métallique en fer.*

IJzerslakken ontbreekt.

Invetten is goed; maar **insmeeren** mocht er bij staan.

Klaarvijlen. Zegt men insgelijks niet **witvijlen?**

Kram. De kram van schets 202 noemt men ook : *anneau à pointes*, in Noord-Nederland *Hoef.*

Noot (de — van eene scharnier) heet ook *lede.* Fr. *charnière* of *nœud* (*fiche à 5 nœuds*).

Pomparm. — Het algemeen gekende en gebruikte **zwengel** ontbreekt.

Aanpassen voor *ajuster* is m. i. het ware woord niet. Ik beveel den schrijver het meermaals gehoorde **paswerken** (**ajusteur** = **paswerker**) aan.

Het **aanbeeld** (ik verkies, met Van Dale, de schrijfwijze aa*n*-, in plaats van aa*m*beeld) met twee speerhaken aan elken kant, in 't Fr. : *bigorne double*, is niet vermeld.

Nog zou ik, als onvermeld gebleven, kunnen opnoemen : **Tapleger**, *Taphanger* = *coussinets d'essieu*, **Stander** = **pookstander**, **Plat** (een plat op den wielband), **Krulmoer** = *écrou à ailes*, **Schuif** (*kachelschuif*), **Doorsneêpasser** = *compas de diamètre*, **moker**, **beugel**, **flens** enz., enz.; doch al somde ik er tienmaal meer op, het zou de waarde van hetgeen de Verzamelaar gaf, niet verminderen in het opzicht van hoeveelheid en degelijkheid.

Echter ware het wenschelijk, dat Schrijver de spelling van het geheel eens grondig overzag, zich daarbij voegde naar de spelling van De Vries en Te Winkel, (*J.-H. Van Dale's Nieuw Woordenboek der Nederlandsche Taal* (1), b. v.), en zich maar voor zooveel met de volksuitspraak inliet als het volstrekt noodig is.

Aan woordensmederij heeft Steller zich niet bezondigd.

Hij zal het met mij eens zijn, dat eene hoofdvoorwaarde voor elke Kunst- en Vakwoordenlijst hierin bestaat, dat zij eerst en vooral eene zoo volledig mogelijke en keurige verzameling zij van de *algemeen gebruikte* uitdrukkingen, die zóo voorgesteld en toegelicht zijn, dat zij voor het vakonderwijs heel het Vlaamsche of ja heel het Dietsche land door gebezigd kunnen worden. Het is dus

---

(1) Derde, vermeerderde en verbeterde druk door J. Manhave, 's Gravenhage; en Leiden, Martinus Nijhoff, A. W. Sijthoff, 1884.

zaak, dat men aan den *algemeenen* term de *hoofdplaats* inruime en daarnevens, als er een is, de volksbenaming of het gewestwoord vermelde. Niets belet, desgevallende, dit woord a.b.c.-wijze in te deelen en in kleinere letter te drukken, met verwijzing naar den hoofdterm. Ik bedoel die gewestwoorden, welke wij als eene wezenlijke taalverrijking mogen beschouwen. Zij zijn, in menig opzicht, van het grootste belang èn voor de taal èn voor het vak; want niet zelden bezit een stuk gereedschap of eene wijze van bewerking, overal elders onder een gemeenschappelijken naam bekend, in eenige streek of gemeente (die men in dat geval noemt), een eigenaardigen naam, omdat het voorwerp of het voortbrengsel zich door meer of minder eigenaardigheid van vorm of maaksel kenmerkt; zoodat met het woord ook het voorwerp in ruimeren kring verspreid kan geraken.

Ik vestig daarop in 't bijzonder de aandacht van den Schrijver, voor het geval dat hij er wilde in toestemmen zijne lijst eenigszins te overzien.

Ten slotte meen ik hem te gemogen gelukwenschen : hij ondernam eene gansch niet gemakkelijke taak en toch beantwoordt zijn werk aan al de eischen der prijsvraag, aan sommige op voortreffelijke wijze.

Nr 2.

Kenspreuk : *Vlaamsch en Vrij*
bevat ongeveer 279 woorden.

Bij 116 is aangeteekend : *geh(oord)* te Kortrijk of Kortrijksche « smed » of Kortrijksche « smeds »; bij 70 andere : *geh(oord)* te Lichtervelde, Brugge, Asper, Oostende, Tielt, Mannekensvere, langs de Leie, in 't Noorden (van Brugge), Gistel enz. Zoo worden dertig en meer andere West-Vlaamsche gemeenten opgenoemd. ± 15 woorden zijn overgeschreven uit De Bo's *Idioticon* en ongeveer 90 uit *Loquela*.

Eenige aanhalingen zullen voldoende zijn om den aard en de strekking van deze woordenlijst te kenmerken.

Afpramen, praamde af, afgepraamd.
= pramend verscheen doen, met eenen hefboom doen breken. — « Ze hadden 't ijzer van voor het veister afgepraamd en aldaar in huis gebroken.
Geh. Ruddervoorde.
« Loquela », VII, 73.

Bootkruine, de,
= fr. *enclumeau*. Hij had drie pond gouden geld, maar de hamer en de bootkruine was er bij.
Uit een Hs. van deken De Bo.

Brandla, de,
= brandlade, eene lade of kiste die zoo gemaakt en ingericht is dat hetgene zij bevat vrij blijft van

brandscha. « Zie 't Manneken uit de Mane, Volks-almanak van Vlanderen », 1885, bl. 76.
« Loquela », IV, 89.

Dakveister, de,
— dakveister met op- en neerslag in gegoten ijzer.
Kortrijk.
in 't Fr. : *châssis à tabatière en fonte.*

Hoefijzer, het,
z. « Rond den Heerd », 1882, bl. 54, sponde a.

Koûsmed, den
= smid die niet vele te doene en heeft, omdieswille dat het maar 'ne flauwbakker en is, en wiens vuursteê bijgevolg dikwijls koud ligt.
geh. Leerne.

Martelare, den,
= een die maar half zijn werk en kan doen.

« En ja, ge verstaat; dat is lijk als men zegt : g'hebt apostels en g'hebt martelaars; g'hebt smeds en g'hebt sjouwers. Als hij op nen winkel wrocht hij en hadde maar twee frank daags.
geh. Brugge.
« Loquela », XI, 5.

Zeesie, de,
uitspraak *ee* gelijk in twee = zeissen.
geh. Poperinghe.
« Loquela », I, 13.

De Steller heeft oogenschijnlijk de eischen of het doel van eene Kunst- en Vakwoordenlijst niet

gevat : hem was het m. i. doodeenvoudig te doen om « woorden », die hij, op West-Vlaamsche wijze, « gesant » en verklaard heeft, wel is waar niet zonder kennis van het ambacht, van den kleinsteedschen en plattelandschen smid, die alle karweitjes aan- en waarneemt ; — doch zonder maat of keus of regel, en vooral zonder eenige voorlichting of vooraſgaande behoorlijke studie van het vak en dezes omvang en tallooze onderdeelen.

Ook meen ik niet te moeten wijzen op taal en stijl, om te mogen besluiten dat nr 2 niet in aanmerking kan komen.

Dit belet niet, dat ik den Steller dank betuig voor den aangeboden arbeid ; want eenige zijner West-Vlaamsche woorden zouden, als toelichting en vollediging, nevens sommige woorden eigen aan andere Vlaamsche streken, niet onwelkom zijn in de degelijke Kunst- en Vakwoordenlijst nr 1.

Betreffende het al of niet wenschelijke van « gewestelijke » Kunst- en Vakwoordenlijsten, verzoek ik den Verzamelaar mijn verslag B over de « zevende vraag » te willen inzien.

Besluit :

Ik stel aan de Koninklijke Vlaamsche Academie voor :

1° den uitgeloofden prijs toe te kennen aan het werk met kenspreuk : *Uit Taalmin!*

2° den Schrijver te verzoeken het nog eens te overzien ;

en 3° het onder hare bekroonde werken op te nemen.

Brussel, 7 *Maart* 1894.

Verslag van den heer K. de GHELDERE, tweeden verslaggever.

Ik voeg mij geheel en gansch bij de beoordeeling van den achtbaren heer Coopman,, aangaande de weerde van de twee ingezonden antwoorden op de prijsvraag. Ik zal mij veroorloven eenige aanteekeningen nevens de zijne te stellen op antw. « *Uit taalmin* ».

Braseeren. *Wellen* is in W.-Vl. gebruikelijk, en staat opgegeven in antwoord « Vlaamsch en Vrij! »

Alkohol. Hier kennen de smids of andere ambachtslieden het woord « Alcool » niet; zij zeggen altijd *Spiritus*.

Asschenbak. Waarom niet *Aschbak?* vraagt de achtb. heer Coopman. Omdat *Aschbak* een onhebbelijk woord is. Zulke wanluidende woorden kunnen over de lippen van 't volk niet. « Asschen » is het meervoud van *Assche*, en *Asschenbak* is *Bac aux Cendres*, gelijk *Asschen-Woensdag* le *Mercredi des Cendres* is. « Waar de Grammatici ook een handje in gehad hebben, dat is de afkapping van den uitgang der substantiva die in ons Nederlandsch daarheen loopen als honden zonder

staart », zegt Halbertsma... « Men moet veel geschreven en in het openbaar hebben gesproken, om te weten welk een heirleger van monosyllaba door dezen dommen streek in het aanzijn werden geroepen, *tot eenen waren vloek voor den zang en de welluidendheid der rede.* » Enz (Aant. op Maerlant. Inleiding blz. 24.)

Balkon. Zóó zegt het volk in nabootsing onzer Franschsprekende Vlamingen. Ware de vorm *Balkoen* niet verkieslijker? Vergelijk *baroen, fatsoen, latoen* enz.

Jupiter riep van zijnen balkoen :
wij hebben in de helle geen kwezels van doen!
zegt het oude liedje.

Afteekenen. Afschrijven wordt in W.-Vl. bijna altijd gebruikt voor *afteekenen.*

Afslagbeitel. Kapbeitel : is dat de westvlaamsche *Kantbeitel* niet (zie De Bo)?

Beslag. Wielband wordt in Wvl. niet gebezigd. Altijd, *beslag* of *hoepel* van de wielen.

Temperen. Harden (uitspr. *harten*) wordt in Wvl. ook gebruikt.

Blakerhandhaaf. Nog al gezocht, zegt M. Coopman terecht. Al zulke fabrikaatwoorden (*evenwijdige* dit of dat, *buigtuig*, *schroefboortuig*, enz.) zijn voor de spraakmakende gemeente dood geboren.

Boschkolen en *bakkerskolen* zijn beide wel *houtskolen*, maar verschillig van herkomst, en het volk maakt daar onderscheid in.

Houtbout wordt hier gebezigd, maar *tirefond* ook.

Dommekracht. De schrijver geeft *Duitsche winde* op, alhier ook gebezigd. Het woord *winde*, dat M. Coopman afgehoord heeft, wierd waarschijnlijk slechts als *verkorting* gebezigd, want eene *winde* is niet altijd eene *Duitsche winde*. Hier zeggen ze meest *Dommekracht*, maar ook somtijds *Duitsche winde*.

Pomparm. De W.-Vl. gebruiken het beeldrijk woord *duwer* (le presseur), dat ook wel zou mogen gemeld worden.

Krulmoer en *Doorsneepasser*, die M. Coopman als onvermeld gebleven aanteekent, zijn aangehaald bij de w. *moer* en *passer* Maar *unster* (unsel, Kiliaen) — *braamdraad* of *doorndraad* — *vuurstaan* of *heerdstaan* — *klemhaak* (sergeant, serre-joint) — *hoepel* en *hoepeltang* (zie De Bo) zijn in de pen gebleven, geloof ik.

Zouden de volgende woorden, en diergelijke, die m. i. geen vakwoorden van het smidsambacht zijn, niet beter weggelaten worden? *schouwvager; laag; ladder; rul* en *ruw; scheef, scheel* en *schuinsch; scherp; halszeel* en *schouderband; begeven* enz.

Schroefdraad fr. pas de vis, filet. De *schoefdraad* is de *filet*, en de *schroefgang* is de *pas de vis;* twee verschillige zaken.

Schroefboortuig. Waarom niet eenvoudig *schroefboor*? (zie Kramers).

Polyststaal. Wij hebben daarvoor een Vlaamsch woord *Boenijzer* (zie De Bo).

Paslood. Smids (en ook metsers) gebruiken nog het *schietlood*, een houten klompje waardoor eene lange koord kan glijden, die aan het uiteinde voorzien is van een lood. Gebruikt om te zien of iets valrecht in den haak staat.

Leugenzwee. Schrijver verzendt naar *zwee*, maar *leugenzwee* vind ik daar niet (zie De Bo).

Komfoor. Voor dat bastaardwoord hebben de W.-Vl. een Vl. w. *Lauwer* (zie De Bo). Meldensweerd. Ik heb de *chaufferettes*, in de spoorwegwagens gebruikt, nog *lauwbuizen* hooren noemen, en dat is een knap woord uit den mond van 't volk.

Panne van eene stoof. Ik vestig de aandacht van schrijver op de woorden *hulle*, *plaat* en *schijf.*

Kalkoen van een peerdijzer (zie De Bo).

Kapitelstok. Aan de ketens om honden, peerden enz. te binden, is aan het hoofdeinde een *veerhaak* (uitspr. vleerhaak), en aan 't ander einde een *Kapitelstok*, kleine ijzeren roede om door den ring van de keten te steken.

Opdoen, ook *opreeden* (zie De Bo). Maar dat is eigenlijk ook geen vakwoord van 't smidsambacht.

Verkrachten, ook *verwringen.*

Keten. In Veurnambacht noemt men *Eerketen*, eene keten met lange schakels, waar de voorste peerden aan trekken, als men met meer dan twee peerden het land beploegt (zie De Bo *eeren* en *eerploeg*).

Leegaard. Volks : *teert.* Zoo spreekt het volk

dat woord uit in 't zuiden van Wvl., gelijk ze zeggen *weirken, de keirke* enz. Maar het is *terd*, metath. van *tred*. Hier wordt de *leegaard* eene *wippe* genoemd.

Tin. Wierd het fijn tin, waar eertijds de versierde schotels mee gemaakt wierden, geen *rozetin* genoemd?

Boomschaar. Zoo heet ook de schaar om boomen te snoeien, *le sécateur*.

Vensterslot. Hier noemt men dat tuig altijd *Venstersluiting* of de *sluiting* (van de of het venster.)

Eenzijdig slot — tweezijdig slot — uitwendig slot — geheimslot schijnen mij altemaal zuivere boekenwoorden, die niet leven in den mond van 't volk.

Koudbeitel. Volks. *koebertel*. Hier zegt men *koudbeetel*.

Broek ook *Band*. Hier *sluitband*, een zeer schoon woord.

Besproeier. Hier *kwispel* of *waterborstel*.

Buigtuig. Waarschijnlijk een *ongesproken* woord (?) Hier *Plooimachien*.

Draaispank. Hier *draaimassche*.

Duimhaak. Hier *steenhaak*. De *gondshaak* verschilt *hier* van den *steenhaak*. De *gondshaak* is voor hout gebezigd en wordt er in geslegen of gedraaid. Volgens De Bo nochtans is *duimhaak* en *gondshaak* hetzelfde.

Duwer van een klinkslot. Hier de *lippe*.

Elleboog. Gewone haakelleboog = zwee elleboog.

Heerdplaat, *schouwijzer*, *vuurijzer*.

Hoefhamer = *beslaghamer*.

Kersrood (hitte) = *kriekrood*.

Borst is hier het geblonken rond voorstuk der kookstoven,

Kookstoof. Hier heb ik eene *ménagère* eene *tafelstoof* nog hooren noemen.

Metaalzaag. Hier *ijzerzaag*. *Metaal* is een onbepaald begrip voor 't volk.

Muurboor. Hier *steenboor*. Enz.

Schrijver van « Uit taalmin » neme van mijne aanteekeningen wat hem oorbaar schijnt. Hem geluk wenschende over zijn kundig gewrocht, eindig ik met hem te verzoeken de *streken* aan te halen alwaar gebezigd worden sommige min gekende woorden, zooals : *slang*, *wachter*, *broek*, *sloof*, *slagbel* enz.

Couckelaere, 30 *Maart* 1894.

Verslag van den heer L. MATHOT, derden verslaggever.

Na het zoo volledig verslag van den achtbaren heer Coopman en de grondige aanmerkingen van Dr. de Gheldere kan ik kort zijn.

Ik voeg mij volgaarne bij mijne achtbare collega's,

om het prijsschrift met kenspreuk « *Uit Taalmin* » een zeer verdienstelijk werk te noemen. De vakwoorden zijn doorgaans juist aangehaald, het zijn geene kunstmatige fabriekwoorden, en, op weinige uitzonderingen na, te Antwerpen, in het smedersambacht, nog dagelijks gehoord. De uitleg is meestal klaar, duidelijk, bondig; de afbeeldingen, welke den tekst opluisteren, zijn uitmuntend geteekend. Zelf onbevoegd in het ambacht, heb ik het noodig geacht het werk aan het oordeel van verscheidene kundige vakmannen te onderwerpen; allen spraken er met lof over.

Indien de schrijver van deze woordenlijst zijn opstel nog eens aandachtig wilde overlezen, het volledigen, verbeteren in den zin als door de vorige verslaggevers werd aangeduid, zou de Academie een uitmuntend leerboek kunnen uitgeven.

Het is meer dan tijd zulke uitgaaf te ondernemen. Vele onzer Vlaamsche vakwoorden zijn reeds in onze werkhuizen door Fransche basterdwoorden verdrongen. De mekaniekmakers vooral hebben eene reeks onhebbelijke, onverstaanbare vakwoorden, door den omgang met Waalsche en Brusselsche werkers, in het smedersambacht ingevoerd.

Terloops een handvol aanmerkingen.

Alkohol of *alkool* is bij onze smeders altijd in Antwerpen *spiritus* (spirituslamp, enz.) genoemd.

Aschbak is, zonder uitzondering, in de gesproken taal *Aschenbak*.

Betemperen wordt zelden gehoord; meestal *temperen* of *harden*.

Houtskolen is een woord niet in den mond van het volk : wel *Boschkolen*, of liever in de gewesttaal : *boskool* of *buskool*. Zooals de heer Coopman terecht aanmerkt, *Boschkool* en *Bakkerskool* zijn niet synoniem en kunnen bij de smeders tot dezelfde werkzaamheden niet aangewend worden.

Fornoois heet insgelijks *Forneis* ten onzent.

Gerebd wordt altijd *geribt* geschreven en uitgesproken.

IJns wordt in Antwerpen en omstreken nooit gehoord, maar wel *eis*.

Emeripapier wordt in den smederswinkel niet gebezigd : uitsluitend *schuurpapier*.

Wachter, eene draaiende windbuis boven eene schouw, noemt men te Antwerpen *een Gek*.

Ik zou dergelijke aanmerkingen kunnen verlengen, maar m. i. volstaat het er de aandacht van den schrijver der prijsvraag op te vestigen. Met zijne drukproeven aan eenige bekwame meesters van werkhuizen in de voornaamste steden te onderwerpen, zou men tot vollediging van de woordenlijst en tot eene gezaghebbende juiste verklaring der woorden geraken.

Zelfs het tweede ingezonden prijsschrift : « *Vlaamsch en Vrij* », hoe onvolledig ook, zou nuttig kunnen geraadpleegd worden.

Sommige gewestwoorden verdienen, door gepastheid, klaarte en bondigheid, in de algemeene woordenlijst van het ambacht opgenomen te worden.

Maar in toevoeging en verbetering van de

ingezonde woordenlijst, zou m. i. met veel behoedzaamheid moeten te werk worden gegaan.

Zoo o. a. merkt een der vorige verslaggevers op dat nevens het woord *brasseeren*, *wellen* vergeten werd. Heel waar, en te Antwerpen is in alle werkhuizen *wellen* nog van dagelijksch gebruik, doch zijne bediedenis is niet dezelfde als *brasseeren*. Door *wellen* verstaat men, althans ten onzent, het bijeenvoegen, bij middel van vuur en hamer, van twee stukken of staven ijzer, in dier voege dat zij, zoo dooreen gesmeed, tot één enkel onafscheidbaar stuk doorwerkt en samengevoegd worden, terwijl door *brasseeren* ook wel hardsoldeeren verstaan wordt : de aaneenlassching, aaneensoldeering, door middel van borax en koper, van twee stukken ijzer of staal. *Wellen* wordt gebruikt voor het aaneensmeden van groote en zware stukken; *brasseeren* voor het aaneenlasschen van kleinere en fijnere stukken.

Doch, het schijnt mij overbodig over dit alles langer uit te weiden, en het zal volstaan er de aandacht op te vestigen.

Ten slotte voeg ik mij bij de vorige verslaggevers om aan de vergadering voor te stellen, aan het werk « *Uit Taalmin* » den uitgeloofden prijs toe te kennen.

Antwerpen, den 15 Mei 1894.

B.

ZEVENDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene volledige **Kunst- en Vakwoordenlijst** *over het ambacht van den* TIMMERMAN. *Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der vermelde voorwerpen.*

In het antwoord zullen de mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Ter beantwoording van bovengestelde vraag is éene verzameling ingezonden.

Kenspreuk : *Vlaamsch en Vrij.*

De Steller is dezelfde, die de Kunst- en Vakwoordenlijst nr 2 over het ambacht van den **Smid** heeft aangeboden.

De besproken verzameling bevat ongeveer 370 woorden, waarvan 190 genomen zijn uit *Loquela* of voor dewelke naar dit tijdschrift verwezen wordt.

Bij 63 is aangeteekend Kortrijk; bij 22 Brugge.

132 werden *geh(oord)* in andere West-Vlaamsche gemeenten (48); 22 in 14 Oost-Vlaamsche gemeenten en 2 (overal) in Oost-Vlaanderen; — 1 komt uit het Land van Aalst en 1 uit de Kempen; — 2 zijn Waaslanders; — 10 behooren te huis in (6) Ant-

werpsche plaatsen; — 5 in (4) Brabantsche; — 5 zijn afkomstig uit het Limburgsche en 2 uit het Luiksche; — 3 leveren het levend bewijs dat onze moedertaal nog niet uitgestorven is in Fransch-Vlaanderen.

Dit werk getuigt van grondige kennis onzer gewestspraken, inzonderheid van de West-Vlaamsche; maar tevens van niet bijzonder veel practischen zin.

Meer dan een nagevorscht woord verdient ongetwijfeld eene plaats in het juweelenkistje van de geleerde en geletterde banierdragers onzer taalminnende « santersgilden », aan wier zoeken en zeven menigeen, in Vlaanderen, den sleutel tot de « rijve » van ons eerbiedwaardig oud Dietsch verschuldigd is; maar het zou te bezien staan, wat de Vlaamsche handwerksgezel, die naar Nederlandsche kennis wacht en smacht, er van zeggen en er meê uitrichten zou, indien wij hem die parels van onderscheiden vorm en kleur en waarde in de vereelte hand legden.

En de wijze, waarop sommige woorden verklaard worden, moge schilderachtig heeten; maar of ze doeltreffend is?

Men oordeele :

Krane, kraneke, krake,
de allereerste kranen die ik ooit gekend hebbe zaten onder de nette van eenen grijpzuchtigen « vogelaar », in den kop- en tafelloozen vlaamschen « schat der fabolen », dien ik, op veel vroeger dagen, hielp om den hals brengen en in stukken lezen.

Voor al den uitleg, zie *Loquela* III, 25-40.

Broekschouwe, de
= spriette schouwe, geh. Lichtervelde; voor uitleg, zie *Loquela* VIII, 65-66.

Eerszijpte,
stemzate *ee*, uitspr. *œssüpte*
= zijpende en zinkende ten eerzewaard, b. v. eene hollebol- of billardtafel, die zinkt al den kant van den endband; — geh. Wijnghene. *Loquela* IV, 10.

Pakan, den,
stemzate op *-an*,
in 't Fr. *la rampe de l'escalier*,
= gelent, leune, reeze, b. v. van eenen trap.

Hij sleerde langs den pakan van den trap, en hij viel, d'hersens in de kele, op den grond.
geh. Handzame.

vrglkt het w. *wergaai*,
in 't Eng. *hand-rails*.
Loquela IX. 13.

Riesschaalde planken, zie De Bo, Kortrijk.

Elke oningewijde in dergelijke wetenschappelijkheid, zal deemoedig verklaren, dat hij veel hoogeren prijs stelt op het, in deze lijst voorkomende, nagenoeg 150-tal woorden, die algemeen of bijna algemeen Nederlandsch en daarom algemeen begrijpelijk zijn, onder beding, natuurlijk, dat Steller niet stelselmatig of moedwillig houde aan zijne, in onzen tijd niet meer te billijken schrijfwijze zw*ee*, we*gg*e, roef*e*, *ee*kenherte, st*ee*ger, waterpasser*e*, af*t*emmeren, afschuin*sch*en, b*ee*tel,

boomzag*e*, fijnschav*e*, *f*liering, lijmtang*e*, k*er*weien, ko*f*erla, grep*e*, waterv*ei*ster, enz., enz.

De « afbeeldingen » of beter de hier en daar uitgeknipte « prentjes » laat ik onverlet; wijs niet op het gemis aan Hoogduitsche benamingen en wil niet drukken op menige andere onvoldoendheid en onnauwkeurigheid.

De Verzamelaar, die, ik beken het graag, veel vlijt en tijd aan zijn werk geofferd heeft, is niet begonnen met het begin : hij heeft zich zoo maar aan den arbeid gezet zonder bepaald en met zorg ontworpen plan; niet eens een ernstig vakboek geraadpleegd; geen kijkje gewaagd in b. v. de reeds dikwerf herdrukte « *die Schule des Zimmermanns* » van B. Harres of in eenig ander Hoogduitsch of Engelsch, Fransch of ja Platduitsch handboekje; ook niet in het overal te verkrijgen werkje : « *De samenstelling der voornaamste timmerwerken, practisch handboek voor ambachtslieden* », (1) dat J.-G. VAN GENDT Jr. voor Nederland bewerkte naar de zesde Duitsche uitgave van Harres; niet eens eene Nederlandsch verhandeling! alhoewel in 't Noorden de technologie van de burgerlijke bouwkunde — om enkel van deze te spreken, — zooals zij onderwezen wordt aan de polytechnische school van Delft, echt Nederlandsch

---

(1) Amsterdam, C.-L. Brinkman, 1879. — Tweede uitgave, met 309 afbeeldingen tusschen den tekst.

is gebleven en die van de kleinere ambachten ongemeen zuiver, zelfs in den mond van den man des volks.

De Schrijver van *Vlaamsch en Vrij* schijnt mij toe een te begaafd man te zijn om hem te durven verdenken, dat hij geen open oog voor de werkelijkheid heeft en zich vleit met de gedachte, dat wij, Vlamingen, die schier met de wanhoop des drenkelings, tegen den Franschen stroom opworstelen, alleen met grootendeels West-Vlaamsche of andere gewestelijke Kunst- en Vakwoordenlijsten — al waren ze nog zoo onberispelijk — in de lagere en hoogere vakscholen van Vlaamsch-België, ooit aan wal zouden kunnen geraken. Hij zal toegeven, dat, hetgeen soms uitermate lief en boeiend is in de poëzie en zeer wetenswaardig en nuttig in de dialectstudie, ontoereikend, ijdel en gevaarlijk wezen zou op het algemeen gebied van de alomvattende en gestrenge wetenschap. Hem en allen, die met hem ijveren, houd ik voor te *Vlaamsch* van geest en gemoed, voor te *vrij* in hun denken en doen, als dit tot het best hunner land- en taalgenooten strekt, om niet overtuigd te zijn dat zij, na eenige aandachtige beschouwing van den toestand, waarin wij verkeeren, zullen beseffen en beamen, dat wij met beide handen moeten putten in de schatkamer van het Noorden, niet om als meineedigen den eeredienst onzer *volks*taal te verloochenen, maar om die duizenden woorden, welke wij uit een vroeger eigen leven hebben kun-

nen behouden en die thans, bij gebrek aan de lucht en het licht van wetenschappelijk onderwijs en beschaving, levende sterven, — door het beste wat het Noorden schenken kan te bevruchten en nieuwe wortels en kiemen te doen schieten.

Dat is de weg, dien wij m. i. moeten opgaan. En dat zulks de bedoeling is van de Koninklijke Vlaamsche Academie, blijkt uit haren oproep — 8 November 1890 — gericht « tot alle Zuid- en Noordnederlandsche, tot alle andere Dietsche taal- en rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, land-, tuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en kunstenaren, zeevaart- en werktuigkundigen, ingewijden in de stelsels van legerinrichting en landsverdediging, ervarenen in de visscherij, in het handels- en nijverheidswezen, ambtenaren van elken rang en elke roeping; met één woord tot allen die, door hunne wetenschappelijke opleiding of bepaalde studiën, hunne bekwaamheid op eenig practisch gebied der menschelijke bedrijvigheid, diensten kunnen bewijzen en bijdragen tot de loutering en verrijking onzer gemeenschappelijke Moedertaal. »

« In deze zaak » — verklaarde zij — « ligt het uitgeven van gewestelijke idioticons volstrekt niet op mijnen weg;... ik verlang zuivere echt Nederlandsche of Nederduitsche vakwoorden en uitdrukkingen... en, indien het een *provincialisme* geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking. »

In dien zin en naar dat voorschrift heb ik ook deze aangeboden Kunst- en Vakwoordenlijst beoordeeld.

Al bevat nu de verzameling van den mij onbekenden, doch blijkbaar volijverigen en geleerden taalvorscher een hoop krullen, ook stukken, die door huiszwam en vuur zijn aangetast, zij kan evenwel wijzen op menig blok deugdelijk naald- en loofhout, dat veêr- en draagkracht genoeg bezit om, als plank en paal, karbeel en trekker, spar en schoor, verwerkt te worden in de Nederlandsche wetenschappelijke en technische terminologie, die de Koninklijke Vlaamsche Academie wil aanleggen en opbouwen met de medehulp van allen, die, van den hachelijken toestand van taal en volk bewust, innig overtuigd zijn, dat van de vervlaamsching onzer vakscholen en gestichten van hooger onderwijs, de toekomst van het Dietsche ras in België afhangt.

Besluit :

Ik stel aan de Koninklijke Vlaamsche Academie voor, de gestelde prijsvraag aan te houden en opnieuw uit te schrijven voor het jaar 1896.

Brussel, 9 *Maart* 1894.

Verslag van den heer K. DE FLOU, tweeden beoordeelaar.

De verklaring der opgezamelde vakwoorden, en de vorm zelf dier woorden, werden niet gegeven in de Nederlandsche taal, maar wel in die afwijkende schrijftaal, die gemeenlijk, hoewel ten onrechte, met den naam van Westvlaamsch bestempeld wordt. Slechts bij uitzondering troffen wij de algemeen gangbare vormen aan. Dit is wellicht toe te wijten aan de omstandigheid, dat de verzamelaar maar eene enkele bron geraadpleegd heeft, te weten het maandschrift *Loquela*; het gebeurt metterdaad maar enkele keeren, dat hij naar eene opgave uit *De Bo's Idioticon* verwijst, of dat eene zijner definitiën de kenteekens van eigen behandeling draagt. In alle geval strekt het bijeengezamelde zelden verder dan het gebied van het Westvlaamsch taaleigen.

Het is er dus verre van af, in de geleverde verzameling eene *volledige* lijst van de *Nederlandsche* vaktermen des Timmermans te kunnen zien. Weliswaar kan eigenlijke volledigheid weinig meer dan nabijgekomen worden; doch hier werd zelfs het minimum van hetgeen, ook voor hen, die geene timmerlieden zijn, bereikbaar was, niet geleverd. Niets toch van al hetgeen in Oostvlaamsche, Brabantsche, Limburgsche, Hollandsche en Friesche werken of tijdschriften te lezen staat, kwam bij den Verzamelaar in aanmerking, evenmin als het vele, dat aangaande het bedrijf van den timmerman,

niet alleen in speciale boeken, maar ook in de gewone woordenboeken van België en Nederland reeds voor de hand ligt en weinig meer dan rangschikking of betere toelichting behoeft.

Aan toelichting nu werd ons weinig geschonken; ja, enkele woorden werden onopgehelderd voorbijgegaan; nog andere, als : *boenen*, *bouten*, *brandbluschersleeren*, *broekschouwe*, *grendeldeure*, *voorhoofden* zijn eigenlijk geene timmermanswoorden.

Al is het hier besproken werk nog zoo onvoldoende, toch levert het ons een treffend bewijs van de veelvuldigheid der vaktermen van den timmerman. Als er uit één enkel tijdschrift, dat alleen de studie der levende volkstaal beoogt, over de 370 woorden en woordvormen kunnen bijeengelezen worden, die men meestendeels aan een toevallig hooren, zelfs niet eens aan een begin van vakwoordenstudie, te danken heeft, en als men daarbij die vele beeldrijke, korte en kristalhelderde benamingen bewondert, die evenveel bastaardwoorden kunnen vervangen, dan begint men zich eerst voor goed een denkbeeld te vormen van hetgeen eene *algemeene*, *Nederlandsche Vakwoordenlijst* wezen zou, als men de hooger aangehaalde verzamelwerken en woordenboeken raadpleegde en vervolgens al het opgegaarde *bij de timmerlieden zelven*, in elk gewest van ons taalgebied, aan eene strenge toetsing onderwerpen kon.

In eene bij het werk gevoegde nota geeft de Verzamelaar te kennen hoe gebrek aan tijd en lang-

durige ziekelijkheid hem verhinderd hebben zijne lijst te volledigen, en biedt hij aan, dit naderhand te doen.

Ik zou er veel in vinden, de gestelde prijsvraag opnieuw uit te schrijven, vooreerst omdat een arbeid als deze veel meer tijd en navraag vereischt, dan voor het inleveren van gewone verhandelingen het geval is, en vervolgens om de mededingers beter in staat te stellen hun werk met gezeten zinnen te herzien, te volledigen of te zuiveren van hetgeen er, bij nader inzicht, blijken mocht niet toe te behooren.

Brugge, 20n *Maart* 1894.

Verslag van den heer A.-J.-M. JANSSENS, derden beoordeelaar.

Aan de vraag naar eene **volledige** *Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den timmerman* durf ik niet zeggen dat het ingezondene werk voldoet, en wel voor de volgende redenen :

Ten eerste, omdat het te weinig rekening houdt van de vakwoorden, die in Noord- en Zuid-Nederland geboekt staan.

Ten tweede, omdat het onder de vakwoorden, bij de timmerlieden afgeluisterd, sommige bijzondere vakken, namelijk het dakwerk, verwaarloost.

Ten derde, en deze is mijne bijzonderste reden;

omdat het geen goed bescheid en geeft over de uitgestrekheid van het volksgebruik. 't En is inderdaad niet genoeg te melden waar dit of dat woord is gehoord geweest. Het belangrijkste ware te weten in welke andere gewesten dit woord verstaan en gebruikt wordt.

Het werk : *Vlaamsch en Vrij* en is niet te min eene merkweerdige bijdrage, die aanmoediging verdient.

Ik veroorlof mij te twijfelen of het opnieuw uitschrijven der prijsvraag, door mijne medeverslaggevers aanbevolen, eene goede uitkomst mag te gemoet zien.

't En schijnt mij overigens niet dat het inzicht der Academie was, iets volledigs te eischen. Immers, in den omzendbrief, door den heer Hansen, in de zitting van 19 November 1890, voorgelezen, zie ik dat de Academie haren oproep deed tot *het opstellen en indienen van woordenlijsten of eenvoudig tot het aanbrengen van* **grond- of bouwstof.**

Zij vroeg dus bijdragen in den aard van deze die ik hier beoordeel.

De Academie scheen te verstaan dat iets volledigs vooralsnu onmogelijk was.

Zij moedigde de *onderwijzers* en de *leerende jeugd* aan, om *uitdrukkingen te verzamelen uit den mond van den ambachtsman.*

Daaruit blijkt dat het wel de gesprokene taal is, die vooral diende geraadpleegd te worden.

Zelfs de Noord-Nederlanders vroeg men naar

uitdrukkingen door het gebruik, in spreek- *en schrijftaal, geijkt.*

Ter loops, en zonder woordenspeling gezeid, 't en valt mij niet duidelijk wat het zijn mag : eene uitdrukking der spreektaal, door het gebruik geijkt. 't En is toch de *beschaafde* taal der timmerlieden niet? De ambachtsman en heeft immers maar éēne taal, die van zijnen stiel, gemaakt naar zijnen mond, gelijk zijn gereedschap naar zijne hand; die taal en heeft niet noodig geijkt te worden.

Wil de omzendbrief zeggen dat de spreektaal moet geijkt zijn door een algemeen of ten minste door een *uitgestrekt gebruik*, om te mogen voor algemeene taal gelden, dan stem ik er zeer geern mede in.

Hoe zal men nu te wete komen hoeverre het spreekgebruik van een woord is uitgestrekt?

Hoe anders als door het samenbrengen van een groot getal plaatselijke opzoekingen?

Ongelukkiglijk liggen zulke opzoekingen niet in de macht van éénen man, en daarom is 't dat de prijsvraag niet *volledig* en kan beantwoord worden.

Eene dobbele werking zou er, mijns dunkens, noodig zijn om tot een goed einde te komen.

Vooreerst het werk der geleerden, die zouden opzoeken al wat, in Noord- en Zuid-Nederland, in woordenboeken, idioticons en vakwerken van ambachtswoorden te vinden is.

Zulk eene prijsvraag kan met nut worden uitgeschreven, en de oplossing zou eene *volledige* lijst kunnen leveren, indien er voor elke streek idioticons bestonden.

Maar zulks en is ongelukkiglijk het geval niet, en daarom blijft het noodig het werk der geleerden aan de volkstaal te toetsen, vooral in die streken, waar geene idioticons bestaan.

Uit die dobbele werking zou blijken hoe talrijk de woorden zijn, die nu als gewesttaal verwaarloosd worden, en die nochtans, door hun uitgestrekt gebruik, verdienen in de woordenboeken opgenomen te worden.

Om deze bewering te staven, moge de proef gelden die ik gelegd heb op de 299 in West-Vlaanderen opgeteekende woorden, van dewelke er maar een zestigtal bij *Van Dale* te vinden is.

He wel, 149 dier woorden zijn bij de timmerlieden van 't Land van Waas mondgemeen. Nog 49 andere zijn er, zoo niet gebruikt, ten minste verstaanbaar. Dit zegt genoeg hoeveel de geschrevene taal zou kunnen verrijken door het nauwkeurig opzoeken en vergelijken der volkstaal.

Ik stel dus voor, een deel van den prijs aan *Vlaamsch en vrij* toe te wijzen, omdat dit werk, alhoewel het niet en beantwoordt aan de vraag naar eene *volledige* vakwoordenlijst, ten minste eene belangrijke bijdrage heeft aangebracht van die *grond- en bouwstof*, uit den *mond van den ambachtsman* gewonnen, waarop de omzendbrief der Academie de aandacht der navorschers heeft ingeroepen.

Zitting van 20 Juni 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder; Hansen, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, van Droogenbroeck, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, de Flou, Bols, jhr. de Maere, werkende leden;

de heeren F. van der Haeghen, binnenlandsch eerelid, en Janssens, briefwisselend lid.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Bibliographie de Belgique, 1894, Nr 3.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, 1894. Nr 1.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. 1894, Nr 4.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. Classe des Sciences. Programme de concours pour 1895.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Levensschets van Jan-Frans Willems. Uit het Fransch vertaald naar P. DE DECKER.

Het zilveren jubelfeest van mevrouw Daenens, geb. Diana Robyn. Gent, 1844.

Door de Uitgevers van *Biekorf* :

De 9e, 10e en 11e afleveringen van dit tijdschrift.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894, Nr 6.

Magasin Littéraire, 1894. Nr 5.

Door den heer Splichal :

Kempisch Museum, 3e jaargang, nr 4.

Door den heer Arseen van der Schelden :

Aan den zeer eerweerden heer Andreas Verrept, ter gelegenheid van zijne eerste Onbloedige Offerhande... te St.-Stephanus-Woluwe. Mechelen, 1822.

Aenspraek van den zoo genaemden reus oft Drunum-Antigoon. Antwerpen, 1816.

Door den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas :

Annales, 14e deel, 4e aflevering.

Briefwisseling.

Een schrijven van 7 Juni 1894, onderteekend door den heer J. de Burlet, minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, drukt dezes tevredenheid uit over den uitslag der zending, welke de Academie aan de heeren de Flou en Gailliard had opgedragen, ten einde navorschingen te doen in de bibliotheken en andere verzamelingen van handschriften, in Engeland, waar nog stukken uit de middelnederlandsche letterkunde te vinden zijn. De heer Minister voegt erbij dat hij met de meeste dienstvaardigheid zijne tusschenkomst zal verleenen tot het verkrijgen, ter inzage, van de handschriften, welk door de Commissie, gelast met het uitgeven van Middelnederlandsche werken, zouden aangeduid worden als berustende in eenige Engelsche openbare verzameling.

De bestendige Secretaris vraagt het woord.

Hij deelt de vergadering mede, dat in de tweede helft der maand Juli te Gent een groote historische stoet zal uitgaan, die ongetwijfeld de belangstelling van de Leden der Academie verdient. Hij stelt voor, de maandelijksche zitting der Academie, welke den 18 Juli zou dienen plaats te hebben, te verschuiven tot den 22, op welken dag de stoet voorbij het lokaal der Academie zal komen.

De vergadering treedt dit voorstel bij.

Bibliographische aanteekening.

Mij voor eenige dagen voor zaken, de Bibliotheek betreffend, bij den heer Cam. Vyt, boekhandelaar alhier, bevindend, toonde deze mij een oud handschrift in Nederlandsche verzen, getiteld : *Cornicke van Brabant*. In de meening dat het wellicht een reeds uitgegeven geschrift zou zijn, verzocht ik het ter inzage te mogen ontvangen.

Op de Bibliotheek terug gekomen, raadpleegde ik het werk van den heer L.-D. Petit, waarin een volledige lijst van soortgelijke werken voorkomt.

Na alle werken door den heer Petit genoemd te hebben doorloopen, kwam de heer Arnold tot de overtuiging, dat geen dezer op dezelfde wijze aanvangt als het nieuw ontdekt Handschrift.

Het is dus onuitgegeven.

Het Handschrift is geschreven op papier, in lang-klein-folio formaat (agenda-formaat), en bevat 54 genommerde bladen, dus in het geheel 107 bladzijden. Elke bladzijde telt van 35 tot 44 regels.

Te oordeelen naar de lijnen en watermerken, behoort het papier ongetwijfeld tot de eerste jaren der XVe eeuw.

Het jongste vermelde feit is van 1414, en dit jaar is dus waarschijnlijk dat der samenstelling, en, te oordeelen naar het schrift, ook dat der overschrijving.

Naar alle waarschijnlijkheid is het werk volledig. Het bestaat uit ongeveer 4000 verzen, maar aan-

gezien ik het niet heb gelezen, ben ik ook niet in staat een oordeel uit te spreken over de letterkundige waarde.

Ten einde de Academie in staat te stellen hierover te oordeelen, laat ik de eerste helft der eerste bladzijde hier volgen :

> Jesus Maria salve.
> Behouder alder werelt wyt
> Christus heere ghebenedyt
> Coeninck der ewiger glorien
> Ic bidde v vriendeliken
> Dat ghy myn herte op desen tyt
> Verlichten wilt eñ mijn memorie
> Ende mijn rude plompe sinne
> Soe ontpluken die ic kinne
> Slecht eñ rut dese hystorie
> Te makene maer noyale(?) minne
> Die ic drage te mer herte binnen
> Toten vromē brabantsche heerñ
> Die vter troyen der ryker warande
> Ghesticht hebben alle de lande
> Die men vint in dessyde der meere
> Ghelyc dat *Jacop van Merlant*
> Maecte in een buexken dat ic vant
> Ghedicht staen scoen eñ cleere
> Welc boec es van cleinder spasien
> Eñ *es geheten Jacop Clarasien.*
> . . . . .

In deze laatste regels is sprake van een tot dusverre onbekend werk van Maerlant : ***het boec geheten Jacop*** [van Maerlant] ***Clarasien.*** Hetzelfde werk wordt nog genoemd op bladz. 9 r°, en ook verder in het Handschrift komt Maerlant's naam meermalen voor.

De dichter maakt zich bekend op fol. 53 v°.

. . . . .
Besitten moet hoeghe Jherusalem
Dies bit hennen van merchtenen
Int yaer ons heē m. CCCC
Eñ xiiij wie dats v'wondert
In meerte de x. calende
Soe makes henne een eynde
Die gode bit.....

Hendrik van Merchtene is een geheel nieuwe naam in de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Het moet een in de XIVe eeuw geboren dichter zijn, die ongetwijfeld het dorp Merchtem, in Brabant, niet verre van Brussel gelegen, bewoonde, en die wellicht Heer was over deze plaats. Alph. Wauters (*Histoire des environs de Bruxelles*, II, blz. 93) noemt een Sire de Merchtem, die in 1231 eenige renten afstond aan de abdij van Affligem.

Ons Medelid dr Guido Gezelle verklaart, na het Handschrift gelezen te hebben, dat onafhankelijk van het letterkundig belang, ook de beoefenaar der Geschiedenis daarin bijzonderheden zal aantreffen die niet van belang zijn ontbloot. Dr Gezelle heeft zich bereid verklaard zich met de bezorging der uitgave te belasten, indien daartoe wordt besloten.

In denzelfden band is, achter de *Cornicke van Brabant*, nog eene andere, kleinere kroniek gebonden, in handschrift van later tijd, in onge-

bonden stijl en van gering belang. Daarin worden, op 16 bladzijden en op hoogst beknopte wijze, de gebeurtenissen verhaald, voorgevallen in de jaren 1288 tot 1461. Geheel aan het einde leest men : *Item int selve jaer* (1461) *was merchtenen verberrent vanden moerbranders.*

De heer Cam. Vyt heeft mij dit onuitgegeven Handschrift voor een zeer matigen prijs afgestaan, zooals hij dat meermalen doet daar waar het onze Openbare Boekerij geldt. Men kan zijne wijze van handelen in deze niet genoeg loven. De liefde van den heer Vyt voor alles wat strekken kan tot uitbreiding der historische wetenschap, verdient, evenzeer als zijne belangeloosheid, eene gepaste waardeering.

F. VAN DER HAEGHEN.

Dagorde.

De Academie gaat over tot de stemming over de besluitselen van de keurraden der letterkundige wedstrijden voor 1894.

De prijswinnaren zullen bij telegram verwittigd worden dat de uitreiking der belooningen den volgenden dag zal plaats hebben.

Vervolgens gaat de vergadering over tot kiezing van twee leden : één briefwisselend en één buitenlandsch eerelid.

De namen der gekozenen zullen op de plechtige zitting worden bekend gemaakt.

Gezien het gevorderde uur, wordt de behandeling der andere punten van de dagorde verschoven tot de eerstvolgende zitting.

Openbare zitting van 21 Juni 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermoen, Bols, Coremans, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de heer F. van der Haeghen, binnenlandsch eerelid;

de heeren Janssens, jhr. de Geldere en de Ceuleneer, briefwisselende leden.

Kwaart na twee uren verklaart de heer bestuurder de zitting geopend.

Na lezing van het telegram, namens Z. M. den Koning gezonden in antwoord op den heildronk, Hem, en de Koninklijke Familie, daags te voren op het jaarlijksch banket der Academie toegestuurd, deelt hij mede dat de heeren V. Begerem, minister van Justitie, R. de Kerchove, gouverneur van Oost-Vlaanderen, Bruneel, schepene der stad Gent, Lammens en Vercruysse-Bracq, senators, Arthur Verhaegen, lid der bestendige deputatie van Oost-Vlaanderen, schriftelijk het spijt hebben uitgedrukt, verhinderd te zijn de zitting bij te wonen.

Onmiddellijk daarna leest de heer bestuurder Dr H. Claeys de volgende redevoering :

JAN VAN RUUSBROEC'S TAAL EN STIJL.

Een treurig voorval heeft op mij den plicht overgebracht (of, ik neem wel aan, het voorrecht) van als Bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Academie, bij deze plechtige vergadering het woord te voeren.

Voor dees jaar 1894 was, bij eenparigheid van stemmen, tot Bestuurder uitgeroepen geworden de heer Stallaert, de geleerde navorscher onzer oude letterschatten en moedige voorstander onzer taalrechten nù — door beide die hoedanigheden een waardig opvolger van ons hooggeachten oud-voorzitter den heer Génard.

Ontijdig is Karel Stallaert uit ons midden heengegaan, nalatende aan onze dankbare herinnering het voorbeeld van eenen werklust dien hij, tot zijne laatste dagen, in krachtig en vruchtbaar leven heeft onderhouden, en van eene oprechte liefde en edelhartige toewijding aan de Vlaamsche zaak in het algemeen, en, in het bijzonder, aan onze duurbare Vlaamsche Academie, welker goed recht hij, nog niet lang geleden, met jeugdige geest-drift verdedigd heeft. Zijnen naam zullen wij, naar plicht van dankbaarheid, in eervol herdenken bewaren.

Het was door hem, dat, bij afwezigheid van

den heer Bestuurder, de plechtige zitting van verleden jaar werd geopend, toen de heer Hansen ons de landkaart van het uitgestrekte rijk onzer Dietsche spraak voorteekende. Gelijk dezes kundige redevoering de uiterste grenzen van ons taalgebied beschreef in de ruimte, zoo, nadenkende bij mij zelven hoe ver dit gebied zich ook uitstrekt in den tijd, kwam ik er toe, mijne heeren, u tot een afgelegen verleden terug te voeren; en gelijk de heer Hansen ons de tongvallen sprak van Groningen en Duinkerke, van Hannover en Hamburg; ons naar de Transvaal en den Oranje-Vrijstaat, naar Oost- en West-Indië bij Nederlandsch sprekende volksstammen bracht, en ten slotte de boeiende liederen van Klaus Groth en Fritz Reuter voordroeg, zoo wil ik trachten uwe Vlaamschlievende belangstelling te verdienen, met, uit de verte van meer dan vijf eeuwen, u de klare krachtige klanken onzer taal te doen vernemen door de stem van *her Janne Rusbroec, den iersten prior van Gruenendale.* (1)

Verleden jaar had ik de eer, enkele woorden over den middeleeuwschen prozaschrijver te zeggen, toen ik den heer Willem de Vreese den prijs behandigde, toegekend aan het degelijk werk over de *Klank- en Vormleer in de werken van Jan van Ruusbroec.* Gij ziet, 't is in een studiekring,

(1) Zoo op het einde van het boek der VII trappen.

reeds door de Vlaamsche Academie geopend, dat ik mijn letterkundig onderwerp heb gekozen.

Jan van Ruusbroec, wiens langgerekte levensbaan zich van 1294 tot de laatste maand van 1381 uitstrekt, is de bewonderde mysticus, dien te Groenendale in het Soniën-bosch de geleerde dominikaner Taulerus van uit de Rijnstreken, en de beroemde Geert Groote van uit Noord-Nederland, als zijne leerlingen in het beschouwende leven, kwamen bezoeken en raadplegen; hij was de streng orthodoxe Godgeleerde, die, ja, bestreden door Gerson, omtrent 1400, gelijk later ook door Bossuet, en als pantheïst aangeklaagd, door Duitsche en Spaansche theologen werd voorgestaan, en, twee jaren nu geleden, door onzen Waalschen landgenoot, weleerwaarden Auger, in doctorale dissertatie ter Hoogeschool van Leuven, tegen alle lasterlijke aantijging van verkeerde leerstelsels vrijgepleit; hij was de heilige kluizenaar, diep gedrongen in de geheimen van hoogere liefde, en ter eere van wiens heldhaftige deugden de zaligverklaring, (waarvan het proces in de 17[e] eeuw werd onderbroken), thans door Zijne Eminentie Kardinaal Goossens opnieuw gevraagd wordt; hij was de begeesterde denker en dichter, die eenzaam wandelend in de lommerrijke dreven van Groenendale, zijne blikken weidde aan nevelige, geheimzinnige visioenen, opdoemend verre voorbij den gezichteinder van gewoon menschelijk weten en ervaren; de denker en dichter, wiens vreemde en verrassende vormen Ernest Hello verbaasden en verrukten

en wiens ongepeilde bespiegelingen voor den poëet van het mystische drama, Maurits Maeterlinck, eene aantrekkelijkheid hebben die tot studie en vertaling noopten; hij is de groote prozaïst, die ons tot fiere vreugde wekt in de schoonheid, in de kracht, in de glorie van ons Vlaamsch.

En ook dit mag niet achterblijven : hij is de geniale schrijver, die, alleen in de middeleeuwen, zich door gewrochten in zijne Vlaamsche moedertaal heeft wereldberoemd gemaakt, die door Surius van Keulen in volledige Latijnsche vertaling werd uitgegeven, en die, alom gehuldigd en gevierd, slechts in zijnen te-huis, bij zijne taalgenooten, is vergeten geworden.

De werken van Jan van Ruusbroec zijn geestelijke schriften; onze aanhalingen zijn bladzijden van godsdienst en devotie, maar, och neen! bij een ontwikkeld publiek zal aan inhoud en aard geen andersdenkende zich storen. Het zijn niet alleen geloovigen, die den prachtigen gothischen tempel binnentreden en de oogen open hebben voor de slanke pijlers en stout getrokken bogen; de naam van Franciscus van Assisië houdt den schouwburg voor het meesterstuk van Tinel niet gesloten, en er wordt nog niet gemeld dat een bezoeker onzer Wereldtentoonstelling, om den wille van Kruisberg en Lieve-Vrouwebeelden, buiten oud Antwerpen zou gebleven zijn. Voor u allerminst, mijne heeren, hoef ik mij over de keuze van onderwerp en citaten te verontschul-

digen. Taal en stijl verplaatsen ons verre boven het alledaagsche van een leerboekje of een zedenpreek. Een machtige geest beheerscht en herschept de stof en deelt met zijn bezielenden adem aan wat koud en dor is, gloed en leven mede. Overigens geen vooroordeel ter wereld kan ontkennen dat het godsdienstig gevoel in alle kunstvormen tot onsterfelijke schoonheden is ontloken.

De leering zegt eenvoudig : Christus heeft ons verlost van de slavernij des duivels. Uit van Ruusbroec's dichterlijke opvatting rijst een beeld, een beeld van roof en verdrukking, van kamp en zegepraal.

« *Siet, die brudegom komt, gaet ute hem te ontmoeten.* Dese brudegom is Christus, de menschelike nature is de bruut, die God ghemaekt hevet tot den beelde en tote den ghelike sijns selfs. En hi hadse gheset, inden beghinne, in die hoechste stat en in die scoenste, en in die rijcste en in weldichste van ertrike : dat was in den Paradise. En hi hadde haer onderworpen alle creaturen, en hi hadse gheciert met graciën; en hi hadde haer ghegeven een ghebod, dat si, met ghehoirsamheden, hadde mogen verdienen ghestadicht en ghevest te werdene met haren brudegom in ewigher trouwen, en nemmermeer te vallene in enighe zwaerheit ofte in enighe sonde.

Toen quam een verschalker (1), de viant vander hellen die dit beneet, en hi bedroech de vrouwe (2) en si beiden bedroeghen den man,

---

(1) Tekst : Scalc.

(2) Tekst : wijf. Doch wij achten het overbodig bij

daer die nature te eenen male in bestont. En hi ontscaecte die nature, die bruut Gods, met valschen rade; en si wart verdreven in een vremt lant, arm en ellendich, en ghevangen en bedruct, ende beseten van hare vianden, als om nemmermeer tot haer land terug noch tot verzoening te commene.

Mer toen het Gode tijd dochte, en hem des lijdens zijner beminde ontfarmde, soe sant hi sijnen een gheborenen Sone in ertrike, in een rikelike sale en in eenen gloriosen tempel, dat was die lichame der maghet Mariën : Daar troude hi dese bruut, onse nature, ende verenichde se met sinen persone, van den puersten bloede der edelder maghet. Die priester die de bruut troude, dat was die heylighe Gheest... Aldus heeft Christus, onse ghetrouwe brudegom, met hem verenicht onse nature, en heeft ons bezocht in vreemde lande, en gheleert in hemelsche seden en in volcomen trouwen; ende hi heeft ghearbeit en ghestreden alse een kampioen tegen onse viande, en hi hevet dat ghevankenisse ghebroken, en den strijt verwonnen en onse doot ghedoot met sine doot. »

Eene edele opvatting voorwaar! Een treffend beeld, volgehouden, afgewerkt, omkleed met rijke, zwierige taal!

---

elke kleine wijziging ook den oorspronkelijken tekst aan te duiden. Wij hebben het inzicht niet, tot studie van oude woorden en grammatikale vormen en syntaxis den tekst aan taalgeleerden voor te leggen. De literarische schoonheid doen waardeeren en genieten is ons eenig oogwit en al wat bij hooren of bij lezen vreemd voorkomt of aarzelen doet en niet onmiddellijk wordt begrepen, ruimen wij uit den weg. Zoo vervangen wij *doghen* door *lijden*, *bestoet* door *bestond*, *ghebruken* door *ghenieten*, *gherinen* door *aanraken*, *gevaen* door *gevangen*, enz. waarmede toch geenerwijze de tekst ontaarden zal. — Het voegwoord *en* schrijven wij *en*.

Zoo begint de voorrede der *Geestelijke Bruiloft.* De uitdrukking : *onze dood gedood met zijne dood,* uit het kerkelijk Latijn overgenomen, komt meermalen voor in de werken van onzen grooten mysticus. Hij zal ze ook omschrijven in deze woorden : *wij leven van zijn dood.* Contrasten in woord en beeld heeft hij in menigte.

Gij hebt door uwe toejuichingen, mijne heeren, bij het hooren dezer eerste klanken, aan de taal van van Ruusbroec hulde gebracht. Wij begroeten met u te zaâm onze schoone moederspraak, die, over lange tijden van verval, verbastering en verdrukking heen, uit de verte van vijf eeuwen, ons toeklinkt zoo verkwikkend en zoo kloek van frischheid en kracht!

Een ander voorbeeld van dichterlijke omwerking uit het *Boek der zeven trappen in geestelijke minne :* kapittel XII, zal handelen over de deugd van liefde, maar de titel zelf van het hoofdstuk kondigt de dichterlijke voorstelling aan : het luidt : « van der hemelscher melodiën. »

« Onse hemelsche Vader heeft ons ewelic gheroepen ende vercoren in sinen gheminden Sone en hi heeft onse namen ghescreven, met den vinghere sijnre minnen, in dat levende boec sijnre ewighe wijsheit; en wi selen hem ewelic antwoerden met al dat wi vermoghen in ewighe vereering. En hier beghinnen alle sanghe van inghelen en van menschen, die nemmermeer vergaen en selen.

Die ierste maniere van sanghe, dat is minne te Gode en tote onsen evenkersten. Daerom sant

die Vader sinen sone, dat hi ons dien sanc leren soude; want die dien sang niet en can, hi en mach ten hemelschen chore niet gaen, hi en heeft const, noch choercleet aen. Jhesus onse ewighe minnere, doen hi ontfangen was in den werdighen lichame sijnre moeder, toen sang hi in den gheeste glorie en ere sinen hemelschen Vader, ende ruste en vrede allen menschen die goets willen sijn.

En dat selve liedeken songhen die inghelen, inder nacht doen hi gheboren was vander maecht Marien sijnre moeder, en des ghedinct die heylighe Kerke, en singt dit liedeken sonderlinghe in beyde dese feesten. Want Gode minnen en den evenkersten tot Gode, om Gode en in Gode, dat is die hoechste stemme en die blijdste die men singhen mach in hemel en in erde. Aert en const van desen sanghe dat is die heylighe Gheest. Christus, onse cantere en onse overmeester, heeft ons ghesonghen van beghinne, en hi zal ons vore singhen ewelic, den sang van trouwen en van ewigher minnen. En wi selen hem alle navolghen, met al dat wij vermoghen, beide hier ende in die chore der glorien Gods. Ware, ongeveinsde minne es die ghemeine sang dien wi alle connen moeten, selen wi te choere gaen met den inghelen en met den heylighen in dat rike Gods...

Dit is die ierste maniere van hemelsche sanghe, die de wijsheit Gods leert, overmits den heylighen Gheest, allen haren discipulen die hare ghehoirsam sijn. »

En zoo tellen wij vier wijzen van hemelsche melodie, waar Christus onze « cantere en voorsanghere » zal zingen met

« zijne glorieuser zoeter stemme een ewigh liedeken, dat is lof en eere sinen hemelschen Vader. En wi selen alle nasinghen dat zelve liedeken met bliden moede, met claren stemmen

eewelic al sonder einde. Blischap ende glorie onser sielen sal vloyen in onse sinne en door alle onse leden, terwijl Christus ons sal toonen sijn claer aenschijn en dat glorieus lichaem met alle dien teekenen van trouwen en van minnen die daer in gheprint sijn. »

Wij kunnen voortgaan onder het geleide van zeer bekwame, hoog geëerde meesters, en zoo doende, een veilig pad volgen.

Dr Jonckbloet zegt : « al zijn geschriften kenmerken zich door *kracht en innigheid van taal en voorstelling*; doorgaans ook *door eenvoud*, hoewel des schrijvers *onuitputtelijke phantasie* hem wel eens tot valsch vernuft verleidt. Voorts munten zij uit door een vloeienden stijl, zoodat dit alles Ruusbroec's aanspraak wel wettigt op den naam van Neêrland's besten prozaschrijver uit de middeleeuwen.

« Ten slotte zij nog opgemerkt, dat, zoo de christelijke mystiek de grootste plaats in die geschriften beslaat, zij toch ook *menigen practischen wenk* bevatten, vooral voor het leven der geestelijken. Men zal dit niet vreemd vinden van den man, die tot de innigste vrienden behoorde van den beroemden Geert Groote (*Gerardus Magnus*), welke vaak weken en maanden in het gesticht van Groenendaal doorbracht. » (Dr Jonckbloet, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*).

Wij zullen op de aangewezen hoedanigheden terugkeeren, en naast Jonckbloet ook Prof. David raadplegen.

Voor kracht van taal kan eerst gewezen worden op kernachtige en forsche uitdrukkingen, in den aard van het reeds aangehaalde : « wij leven van zijne dood. » De lezer zal niet vragen dat wij zelven door bijzondere aanteekeningen het eigenaardige der beeldspraak telkens doen opmerken :

« Die ghierige mensce gheeft den hemel om die erde, hoewel dat hi se verliesen moet... *Hi kiest die sloestere voor die kerne, en die scale voor den door.* » (*VII Trappen, C. II*).

« Wi selen aensien *Jhesus*' lijden en sine doot en dat milde uutstorten sijns bloets uut liefde om onsen wille. *En dat beelde selen wi drucken en formen in herte, in sin, in siele, in lijf, in al onse nature ghelijc enen seghele, die ghedruct en gheformt es in 't was.* » (*Id. C. III*).

Tegenstrijdige gevoelens en gedachten laten den mensch geene rust. Dat heet bij van Ruusbroec :

« *Si knaghen dat herte ute sinen buuck en dat marck ute sinen beenen.* »

Van sommige zielsgevaren zegt hij :

« Dat is verghift en eeuwig venijn, dat den duvel wel behaecht en *dat si met hem ewelic drinken selen in die onreine camere der hellen* (*Id. C. XX*).

Die helle is « een kerker der gherechticheit Godes. » « Die ghierige vrecke herten selen doorgoten werden ende vervollet met bernenden vlammen, als gloeyende silver en goud en als ghesmolten metael. » « Die verdoemde menschen moeten ewelic bi een bliven, als een dinc dat men te gader siedet in enen pot. » « Si selen boven ghestopt sijn en bedect als een pot daar men in stoeft. » « Waert moghelic dat een man ware van metale, en viele op hem een dropel

vanden helschen zweete (der gedoemden), hi soude versmelten. » (*Van den Kerstenen ghelove.*)

Wie heeft van Gods liefde, tot wederliefde wekkend, gesproken in zoo krachtig figuurlijke taal als deze :

« Die heylighe Gheest roept in ons met luider stemmen sonder woorde : Mint die minne die u ewelic mint. — Die stemme es vreseliker dan die donder. Die blixemen, die daer ute comen, openen ons den hemel, en toonen ons licht en ewighe waerheit... Minne en zwijcht niet stille; si roept ewelic sonder ophouden : Mindt die minne... God leeft in ons met sijnre ghenaden : Hi leert, hi raet, hi ghebiedt ons dat wi minnen. »

Dus ook waar de schrijver uit zich zelf tot liefde vermaant :

« Alse ghi ten Sacramente gaet, soe seldi u oefenen *met gheestelicken honghere en dorste tot der ewigher spisen, alsoe dat alle uwe binnenste crachten en alle uwe aderen ghieren ende gapen ghespijst en ghesaet te werdene.* » (*Boec der VII Sloten.*)

Een beeld van den goddelijken Gekruiste :

« Christus onse brudegom, ghewont toter doot, ghelaten van Gode en van allen creaturen, stervende ane dat cruce, *hanghende als een stoc dies nieman en achte, ten si Maria, sine arme moeder, die hem niet ghehelpen en mochte.* » (*Geestelijke Bruloft. Eerste boek. C. V.*)

De liefde van Christus is « ghemeine », « allen menschen te profite. »

« Hij was ghemeine in minnen, in leringhen,

in berispene, in troestene met sachtmoedigheden, in ghevene met miltheden, in verghevene met onfermherticheden. Sijn siele en sijn lijf, sijn leven en sine doot en sijn dienst was en es ghemeyne, sine sacramente en sine gaven sijn ghemeine... *Christus en hadde niets eighens, maer al ghemeine, lijf en siele, moeder en discipule, mantel en roc.* Hi at, hi dranc om onsen wille; hi leefde, hi starf om onsen wille. *Sine pine en sijn lijden en sijn ellende was hem eyghen; maer dat profit en die nutscap die daer af comen es, die es ghemeine.* En die glorie sijnre verdiensten sal ewelike ghemeine sijn » (*Geestelijke Bruloft. Tweede boek. C. XLVII.*)

Van Ruusbroec leeft het hoogste liefdeleven. Geene bloot menschelijke levensondervinding achterhaalt en ontleedt den toestand zijner ziel in den « ewighen honghere te Gode », honger dien God niet stillen kan, « al gave hi desen mensche alle die gaven die hi verleenen mochte, *sonder hem selven;* — nochtan bleve die gapende ghier des gheests hongherich en onghesaedt. » (*Geestelijke Bruloft.*)

Met zachter kleuren wordt dit zielsverlangen geschilderd in de volgende voorstelling, waar *kracht en innigheid van taal* samengaan :

« Bi wilen valt die woedighe mensche in een verlanghen en in ene onghedueríghe begherte ontbonden te sine van den kerkere sijns lichamen, op dat hi verenicht werde metten ghenen dien hi mint. Soe slaet hi sijn inwendighe oghen op, en scouwet die hemelsche sale vol glorien en vreughden, ende sijn lief ghecroent daer binnen, uit-

vloyende in sine heylighen in riker weelden, des hi derven moet. Soe siet hi neder, en merket dit ellende daer hi in ghekerkert es, en die hi niet ontgaen en mach : soe vloyen tranen van droefheden en van jammere. »

Geen natuurdrift in dronken genot kent uitingen en kreten van weelde zoo geweldig als « die stormende, woedighe minne » in den « stride tusschen Gods gheeste en onsen gheeste. »

« Bi wilen wert die welheit soe groet, dat den mensce dunct dat sijn herte sceuren sal. »

« Innighe verwoetheit van minne eet des menschen herte en drinct sijn bloet. »

« Die minnende cracht ghevoelt dat aenraken Gods... En boven dit aanraken, in den stillen wesene dies Gheests, zwevet ene onbegripelike claerheit... Daer leeft en regneert God inden gheeste en de gheest in Gode. »

En nochtans

« al dat wi ghesmaken teghen dat ons ontblijft, dat es niet een druppel waters teghen alle die see... Soe wij 't meer ghesmaken, soe die lust en hongher meerre wert... wi teren op sine onghemetenheit, die wi niet verzwelghen en moghen; en wi streven naer sine ongheëintheit, die we niet vervolghen en mogen. » (*Geestelijke Bruloft.*) (1)

En ziet hoe hoog dit streven den geest langs de steile baan der beschouwing opleidt, « zonder dat het verhevene zijner onderwerpen, zegt David,

---

(1) Ook in den « Blickende Steen ».

het afgetrokkene zijner bespiegelingen hem ooit de eigenaardigheid der spraak of de gepastheid der uitdrukkingen doet mistreffen. »

« Onse hemelsche Vader, hi leeft en regneert in ons, eenheit in drieheit, drieheit in eenheit, gheweldigh God in dat overste onser ghescapenheit... En overmits onse doechtsame leven en sine ghenade, soe leven wi in hem en hi in ons, met allen sinen heylighen. En alsoe sijn wi alle ene vergaderde enichheit met hem in minnen. En die Vader met den Sone hebben ons ghegrepen, omhelst en overformt (transformare) in eenheit haers Gheests. En daer sijn wi met den godliken personen eén minne en één ghenieten. En dit ghenieten is volmaect in dat wijseloze wesen der Gotheit. Daer sijn wi alle met Gode ene eenvuldighe, weselike salicheit : daer en is noch God, noch creature, na wijse der persoonlicheit. Daar sijn wi alle met Gode sonder ondersceet ene grondeloze eenvoldighe salicheit. Daer sijn wij alle verloren, ontsonken ende ontvloten in ene onbekende demsterheit. » (1)

Zoo stelt van Ruusbroec zich op onmeetbaren afstand van alle gewoon-menschelijke gewaarwording, op hoogten die duizelen doen, over afgronden in wier donkere holten en diepten onerkenbare klanken omdolen en in geweldige galmen

---

(1) Tot vollediging of verklaring, het volgende :
« Ik hebbe ghesait dat geene creature en mach soe heylich sijn noch werden, dat si haer ghescaperheit verliese en God werde, oec niet die siele ons Heren Jhesu Christi, die eewelic creatnre sal bliven, en een ander van Gode. » (*Hoogste Waerheid*. C. II.)

naar omhoog dringen, voor onafzienbare wildernissen, « demstere woestinen » over welker onbegrensde ledigheid de « duystere stilte » zweeft van

« een weten wijseloos
Dat boven de reden blijft altoos
En dat niet mag in de redene dalen;
Redene en mag boven haer niets (achter)halen;
Verklaerde onwise is een spiegel fijn
Daar God in licht zijnen ewigen schijn...
Onwise en is God niet
Maer si es dat licht daer men Hem mede siet. »

Waar willen wij heen met aanmerkingen over stijl en taal in dat ongekende der beschouwing? De dronkenheid en woede des minnenden beschouwers stormt uit in onbegrepen woordenvloed. Somtijds ook is het eene kindertaal zonder kritiek in hare oneerbiedige naïeviteit; somtijds een omstandig beschrijven van gewaarwordingen — psychologie van het « overwesenlicke » — die wij vergeefs trachten na te gaan, bepaald gelijk als de kranke in ijlkoorts voorwerpen en personen ziet en aanwijst, noemt en toespreekt, waar wij vruchteloos de oogen naar wenden; somtijds de verbijsterende opvaart naar sferen van bovenaardsch licht door geen menschenoog in te staren. Zelfs in zijne naaste omgeving werd men somwijlen niet wijs uit wat men hoorde. Geert Groote, zich tot een gemeenzaam onderhandelen verstoutend — cum ausu quodam familiari — vroeg hem : « Pater Prior, hoe durft gij zoo diepzinnige dingen schrijven?

Daaruit bestrijdt men u; daaruit lastert men u. »

Broeder Geeraert, prior der toenmalige Karthuizer-gemeente nabij het stedeken Hérines, in Waalsch-Brabant, en waarschijnlijk de eerste verzamelaar van van Ruusbroec's mystieke werken, schrijft in zijnen « prologhe » :

« Wi sonden tot desen her Jan *om verclaert te werden bi sijns selfs spreken van enighen hoghen woerden, die wi vonden in desen boeken...* ende baden hem dat hi wilde tot ons comen... Ende hi quam, van over .V. grote milen te voet gaen, bi sijnre goedertierenheit, al wast hem pijnlijc. »

Doch van Ruusbroec leert hoe men « met de gave der verstandicheit » zal leeren begrijpen :

« Wi dat sal verclaren,
Hi moet over varen
In die overweselicheit. (1)
Dat onghemetene clare,
Des wert hi daer gheware,
Indes gronds eenvoldicheit.
Soe wert hi doirvloyet,
En altemale vergroyet
In lichte der waerheit.
Dat licht scijnt ghemeine
Op alle die sijn reine,
En verclaert al na weerdicheit.

Soe moghense dan staren,
En scouwen sonder sparen
Dat anscijn der ghebrukelicheit.

---

(1) Overweselec = superessentialis.

Altoes salmen scouwen
Dies men ghebruket met trouwen,
Verre inder verlorenheit.
Dat lief es verre ontfaren :
Dat doet altoes staren
In die hoghe salicheit.
Nochtan soe eest begrepen,
En lief van lieve beseten,
Inder woestinen enicheit.
Aldus soe selen wi bliven,
En al onse leven crighen
In die hoghe afgrondicheit.

Noch wil ic u verclaren
Viere dinc die doen vervaren,
En beroven verstendicheit.
Die soect ertschen smake,
Hi en can niet gheraken
In die hoghe ghebrukelicheit.
Hi en mach niet verclaren,
Want hi is verladen
Met beelden der verganckelicheit.
Hi sal cume gherisen : (1)
Dat doet dranc en spise,
Want hi levet in gulsicheit. »

Waarlijk, van begrijpen en niet begrijpen worden voor velen moeilijk te begrijpen redenen opgegeven...

In *die Spieghel der ewigher Salicheit* (C. VII.) bekent van Ruusbroec zelf dat zijne « worde wonderlike luden, » maar hij voegt erbij : « die minnende die verstaen my wel. »

---

(1) Zich niet kunnen verheffen.

Men oordeele of wezenlijk hetgene onmiddellijk voorgaat, « wonderlike luudt » :

« Christus minne die is ghierig en milde : al gheeft hi ons al dat hi heeft en al dat hi is, hi nemt ons oec weder al dat wi hebben en al dat wi sijn; en hi eyst ons meer dan wy gheven moghen. Sijn hongher is sonder mate groet : hy verteert ons al uut te gronde; want hi es een ghierich slockaert en heeft den mengerael (1) : hi verteert dat merch uut onsen benen. Nochtan gonnen wij's hem wel, eñ so wij's hem nog meer gonnen, soe wij hem beter smaken (hem meer genieten). Ierstwerf bereyt hi sine spise, en verbernt in minnen al onse sonden en ghebreken. En alse wi dan gesuvert sijn ende in minnen gebraden, so gaept hi als die ghier die 't al verslocken wilt... Mochten wi sien die ghierige lust die Christus heeft tote onser salicheit, wi en mochten ons niet onthouden hem in die kele te vlieghen. »

Wil iemand de bemerking maken dat in die wondere woorden, en ook wel ergens in onze eerste aanhalingen, de kracht overslaat tot ruwheid, wij zullen het niet tegenspreken. Maar wat zou die bemerking al beduiden? Hier valt, gelijk in alle goede critiek, te berekenen hoe hoog de dichter zich verheffen kan; niet, welke fouten hij tegen den gevestigden « goeden smaak » heeft bedreven. Van Ruusbroec zegt al eens wat hem voorkomt, in « gruwelicke » naaktheid en verpletterende ruwheid van beeld en woord. Maar in hem is eene

(1) Dat is die vraet, den heeten onversadeliken honger.

natuurgave die beeld en woord treffend maakt; die, zonder dat hij het zoekt of weet, klank en harmonie aan zijne taal meêdeelt; die, waar hij onderwijst, hem nauwkeurig en duidelijk leert zijn; waar liefde, gramschap, verachting hem driftig maken, de uiting ervan in hevigen gloed doet opgaan; hij is de machtige ziener der woestijn die zijn vreeselijk « wee » tegen de wellustige wereld roept; hij is de arend der liefde « wiens starcke, scarpe ooghe voor den scijn der sonne niet wijken sal »; hij is de ingetogen minnaar van « oetmoedicheit, verduldicheden, afghesceidenheyt, ontfaermicheit » en bij hem — « le style c'est l'homme. » Hij is geen schrijver van gepaste en afgemeten volzinnen, die

op zijn beklad papier
Drie woorden voor het minst verandert van de vier; (1)

gelijk Homerus herhaalt hij zich zelf bij heele reeksen van regelen; hij kan ruw en rauw zijn als Shakespeare; al wat de wetenschap van zijnen tijd oplevert, voert hij aan en mengt hij ondereen met leer en bespiegeling over mystisch leven; hij valt aan het rijmen in proza, men weet niet waarom — men zou zeggen, uit louteren lust in het rijm; hij is daarbij onregelmatig in het uitbreiden van zijn onderwerp en het indeelen van

(1) Tollens.

zijne tractaten; Prof. David, met zijn schranderen blik, kan soms den draad er niet van volgen.

De « kleine critiek » « qui n'admet comme *pouvant être* que ce qui est dans ses habitudes... qui n'aime que les petites choses, les petites proportions... qui n'aperçoit dans le génie que le côté négatif, le défaut » (1), zal oordeelen dat van Ruusbroec verre staat beneden hetgeen hare aandacht waardig is. Maar — wie alleen van zuiver letterkundig standpunt hem beschouwt, kan ook teleurgesteld zijn. Wij staan op den drempel van een geheimzinnig heiligdom, waar schoonheden in zijn op te merken, schoonheden die wij kunnen aantoonen (gelijk we nu doen), maar dat, in al zijne bijzonderheden, slechts den ingewijde voor de moeite van een omstandig onderzoek beloonen kan. « Il ne faut pas s'attendre à une œuvre littéraire; vous n'apercevrez autre chose que le vol convulsif d'un aigle ivre, aveugle et ensanglanté, au-dessus de cimes neigeuses. » (2)

Daar is wel iets af te dingen op die woorden : gegrepen uit de rijke phantasie van den schrijver, zijn zij misschien niet objectief kenmerkend.

Nochtans het besluit : « il ne faut pas y entrer par curiosité littéraire » is waar. Doch Vlamingen, als wij, zullen door de gansche uitgestrekt-

---

(1) Ernest Hello.
(2) Maeterlinck.

heid van Jan van Ruusbroec's werk het genoegen smaken, in forschen stijl, of gemoedelijk en eenvoudig en schilderachtig, zich onze taal, wonder van bloei, te zien ontplooien. Van Ruusbroec « heeft het vermogen der Nederduitsche taal ontwikkeld, met haar dienstbaar te maken aan de hooge bespiegelingen der christelijke Mystiek, waar vóór hem, misschien nimmer, of zeker door niemand zoo wel, zoo keurig, zoo nadrukkelijk in de landspraak over geschreven was geworden. »

Zoo leert ons Prof. David. Doch wij ontmoeten ook van Ruusbroec, buiten het abstracte van « overwesenlicke » beschouwingen, op het gebied der beschrijving van meer gewone deugden en ondeugden. Hij is meester in menschenkennis. Een fijn ontleden, niet alleen van enkele toestanden der ziel, gelijk in « dat boec van den vier becoringhen », maar van karakters in hun geheel, geeft aan menig hoofdstuk eene eigenaardige verdienste. Zoo het elfde kapittel der *VII Trappen* : « hoe vele menschen groet sijn ende dolen in vele poenten ».

Ik zou dit merkwaardig hoofdstuk wel in zijn geheel willen meêdeelen. In eene bloèmlezing uit van Ruusbroec zou het niet mogen ontbreken. Het is eene psychologische studie, getuigende van diepe en juiste opmerkzaamheid. De soort menschen, die de schrijver er in voorstelt, worden aangemeld als volgt :

« Ende al ist dat si verstandigh sijn en

subtijl in redeliken lichte, si behaghen hem selven, en si begheren anderen menschen te behaghene. En dit sijn afkere van Gode, en principalen wortelen van allen sonden. »

Dan wordt met helder oog de uitgroei dier wortelen in dagelijksch, praktisch leven nagegaan en met vaste hand geschetst.

Voorts al wat hij schrijft over de « partiën van quade en goede menschen » is merkwaardig als karakterstudie.

Wij laten eenige regelen volgen over de « gehoorzaamheid » :

« Ten 5de, so is si oec manlike en fier, want wat men haer heet, dat gripet si aan met soe fieren ghemoede, dat haer gheen gebot te zwaer sijn en mach. En mocht sie alleen dàt doen wat reeds ghedaen was, het soude haer alte clein dunken, want si is zoo fier, en gunt aan Godt soe groter eren, dat sy al vergheet wat si ghedaen heeft oft doen mochte, en siet alleen an, wat h e m toe behoirt voor wien dat syt doet; en dan begheert ze meer te doen. Maar ook al gave haer Gode al dat hi verleenen mochte, sonder hem selven, het en ware haer niet ghenoech, want die fiere gront en mach niet versaet werden dan met hem selven. »

Wie de « zelfbeschrijving » van elegische dichters, of den aard van sommige zielbeheerschende gevoelens heeft nagegaan en doorgrond, zal onmiddellijk de diep zielkundige waarheid dezer regelen uit de « gheesteliker dronkenheiden » erkennen :

« Bi wilen dunckt hem dat al die werelt dies

ghevoelt dies hij ghevoelt; selke wile dunct hem dat nieman dies en ghesmaect daar hi in gheraect es. Dicwile dunct hem dat hi dese welheit nemmermeer verliesen en mach noch en sal; bi wilen wondert hem dat alle menschen niet Godlic en werden. »

Eene gemoedelijke opleiding ter deugd van ootmoedigheid, (een der *menige practische wenken*, waar Dr Jonckbloet van gewaagt, bij *innigheid van taal en voorstelling*,) is voorhanden in « dat boec der twalef dogheden, c. I. »

« En die ootmoedige mensch dan voirt aensiet dat sijn Here sijn God heeft gheleden die scandelicste en die bitterste en versmaedste doot die ye mensche leet; dat hi geen drupel bloets in sinen preciosen lichaem en behielt, en dat sijn heijlighe, preciose, scone, lieflike lichaem alsoe doergaet en ghescheurt was, dat men geen punt van eenre naelde mochte vinden daer aen gheheels; en dat si hem die doot aendeden, die hi van niet gescapen hadde tot alsoe groter eren als ene salichheit mit hem te bezitten: en hi die bittere doot leet van minnen, bij die misdaet die si hem aendeden, en hi vol trouwen was ghekeert tot hem die hem die doot andeden, daer hi hinc aen den cruce in soe groter bitterliker scanden; sine arme ontploken hem te ontfane, sijn hooft neijghde hem te cussene, sijn herte ontploec hem om daer in te wonen, sijn bloet gestortte, hem daer in te wasschen; en dat al cleine is dat ic scriven mach jegen dat ghi in u selven bevinden selt, wil dij's waernemen en mit minnenden oghen aensien En dat wij niet allene hem des niet gedanct en hebben, dat onse Here onse God al dit wonder met menscheliker natuer ghewrocht hevet; mer dicwijl ondancbaer; niet eens, mer menich werven, en dat hi

ons gespaert heeft in onsen sonden en behoed, en de oec menighe bode tot ons gheseint heeft, die wi alle ghedoot hebben en versmaet. Dan hebben wi di bode Gods ghedoot en versmaedet, als wi goede vermaninghe en goeden exempelen van heylighen goeden luden in ons ghedoot hebben, om onse ongheoirdende gheneijchtheit ghenoech te sijn. »

Hier voert de « vlucht van zijn bespiegelingen » niet te hoog. Niets bevreemdt, niets verbijstert in die liefderijke beschouwing. Ademt in die gevoelvolle woorden de innige, oprechte ontroering des harten niet?

Neen, der « woestinen enigcheit » maakt den ziener van Groenendale niet norsch en ontmenscht. Zijn woord, waar bijv. de gedachte aan Gods weldaden hem verteedert, is zacht en vol zalving; en het is met voorliefde dat hij, in het beschouwen van geestelijke zaken, zich naar die zijde des onderwerps keert welke levendigst tot het harte spreekt; zijn fijn gevoel doet hem die zijde, voor anderen verborgen, onverwachts erkennen :

« en uut sijnre sielen (van sint Peter) vloyden tranen bitter en soete, bitter omme sine sonden, *soete en vol bliscapen omme die trouwe die hi in Christo ghevoelde.* »

Christus « heeft den nacht ghechiert met siner gheboirten » :

« die inghele songhen hem glorie in den hemel, *en hi weende bi sijnre moeder inder cribben.* » (*VII Trappen*, C. VIII).

Men denke ook niet dat die geest, gewoonlijk omzwevende in de ledige ruimten van het ongeziene, of « van minnen dronken en in Gode ontslapen in een donker claer » (1) aan aardsche aangelegenheden en aan menschelijk lijden geene aandacht leenen kan. Hoe liefderijk is zijn medegevoel bij hetgeen de kranke te verduren heeft : in zoete, eenvoudige taal (2) onderwijst hij omstandig de verpleegster der zieken in hetgeen tot bate van lijf en ziel dient gedaan te worden :

Beveelt men u oec die siec ofte cranc syn, soe dient hem blide, saechte ende oetmoedich, en sonder murmeracie. Eest oec dat si pinlic en onghedoechsam sijn, peinst dat ghi Christo dient, en toent uwe aenschijn soe saechtmoedich ende soe goedertieren, dat si hem scamen moghen vore Gode en vore u. Ende soe si armer en sieker sijn en min vrienden hebben, soe ghi hem eer dienen selt. Ende en siet niet allene ane den ghenen dien ghi dient, maer noch meer Gode, daer ghi omme dient. Hoedt u met groten erenste, dat ghi de sieke niet en bedroeft noch en bedruct met uwen woerde, noch met werken, noch met ghelate; maer alse ghise vint bedroeft ofte onverduldich, dan seldise troesten met den lijdene ons Heren en met den lijdene der heylighen, hoe si blidelijc geleden hebben. En daer omme sijn si nu glorioes ende salich in dat ewighe leven. En alse die sieke enich dinc begheren dies hem noet is, des seldi hem ghehulpen soe ghi ierst moecht. Begheren si oec

---

(1) In quadam caliginosa claritudine. (*Hoogste Waerheid*. C. XIII.)

(2) Zie hooger Dr Jonckbloet : « doorgaans ook door eenvoud... »

dat hem niet goet en ware, daer si ave versieken (1) souden : eest dat ghi dan ontsiet, soe seldi u ghelaten ochte ghijs niet en verstont ofte niet en horet. Eest dan dat sijt emmer (2) hebben willen, soe seldi hen segghen dat hen deren soude. Eñ willen si dan niet aflaten, soe werct met rade van uwen oversten, ofte metten ghenen die vroeder sijn dan ghi. Al dat ghi hen bereidt in spisen ofte in dranke, dat doet alsoe reynlic, eñ dat maect alsoe smakelijc ofte ghi cont, dat hem ghenoeghe, en ghi vrede behout in beyden siden. Ghi selt hen hare bedde vermaken, en al dat ghemac doen dat ghi moecht, nu dat si teder zijn en sijs behoeven Ghi selt bij hem bliven en waken, hebben sijs noot. Ghi selt bi hem alsoe blide sijn, en alsoe speellic en vermakelic van woerden, dat yeghewelc sieke uus beghere. Goede woerde en goede exempele van onsen Here en van sinen heylighen, seldi hem segghen, eest dat sijt horen willen, alsoe dat si alle geestelic ghespijst werden ane der sielen, daer ghi yeghenwoirdich sijt. »

Aan den lijder zelf, en overigens aan elken Christen, leert hij onderwerping aan Gods wil :

« Gods wille mint hi boven al wat hem God geven mach. En daarom is den alren besten gebede, datmen bidden mach : « Here, gheft mij dat gi wilt, en doet, Here, mit my dat ghi wilt in alre wys. » Dit ghebet gaat boven te bidden dit of dat, en is daer boven hogher dan hemel boven die erde is. Want al ist herde genoechelic te ghevoelen antwoerde van Gode in onsen gebede, daer wi bidden om gracie en om die hulpe Gods, veel genoechliker ist, ten wille Gods te staen, en sinen

---

(1) Versta, *zieker worden.*
(2) *Immer voort.*

wille voir al, en na al, en in al te begeren. Want dat was dat hoechste ghebed dat Christus, onse ghetrouwe lieflike vrient, ghebede, als daer hi sprac naden lesten avont mael : « Niet, Vader, minen wille, mer dinen wille geschie. »

Dit was den Vader dat ghenoechelicste woert, dat eerlicste en minlicste woert, en ons dat orberlicste en salichste, en den duvelen dat schaemtelicste ende verveerlicste, dat Christus ye gheprac. »

Bij aanbeveling en beschrijving van deugden wordt soms de lyrische toon aangeslagen :

« O heylige siele! wees alleen, op dat ghi hem alleen moghet behooren dien ghi voer al vercoren hebt. Vlied gheveinsde betoninghe; vlied van dinen vrienden; vlied van onnutter gheselschap, en alle scadelike menichfoudicheit; vergeet dijns volc en dijns vader huys, en die sal dine scoenheit begheren. Vlie niet metten lichame, mer metter herten en metten gheeste; want God is een Gheest, en daerom begheert hi niet alleen eenheit des lichaems mer des herten. »

Die « enichheit » met God doet het harte

« swemmen in weelden, ghelijc den vissche inden watere; » « dit is die donkere stille, daer alle minnende in sijn verloren. Maer mochte wi ons aldus in deughden ghereeden, wi souden ons schiere vanden live ontcleeden, ende souden vlieten in die wilde zeebaren; nemmermeer en mochte ons creature achterhalen... Dat gheve ons die godlike minne, die en ghenen bedeleere en ontseit. »

In de plaats, waar wij die woorden uit nemen, wordt God genoemd de afgrond, de « abys der ongenaemtheit. » Men lette op dit machtig negatief :

een stomstaan van verstand en woord voor het onpeilbaar mysterie der Godheid! En het slotwoord « die ghenen bedeleere en ontseit », is dat niet gemoedelijk en lief? Is het niet « inghegheest », om een woord van van Ruusbroec te gebruiken, door kinderlijke gemoedsstemming, ootmoedig en dankbaar, jegens den milden Vader?

Wij zullen lichtelijk begrijpen, MM. HH., dat, wanneer die man der hooge idealen van geestleven en zaligende liefde afdaalde tot de lagere wereld met hare voor hem ijdele strevingen en valsche begrippen, hare jacht op « corte genuechten », haar ergerend zedenverval, de aanblik hem kwetste en pijnlijk griefde.

Wat hij eerst en diepst gevoelt bij het zicht van zonde en zielsellende, het is « compassie » met

« de dolinghe en dwalinge der menschen, onachtsaemheit haers Gods en hare ewigher salicheit, ondanclijcheit al dies goets dat hem God ghedaen heeft, en alle der pinen, die hi dore hem gheleden heeft, en dat si vremde sijn en onbekent en ongheoefent in dogheden, beheindigh en scalc in alre quaetheit en in ongherechticheit, hare nauw merken dat verlies en dat ghewin ertscher dinghe, onachtsaem en roekeloos Gods en ewigher dinghe en hare ewigher salicheit. Dit ghemerc maect inden goeden mensche grote compassie tot alre menschen salicheit. » (*Geestelijke Bruloft*, I, c. XVIII).

Dikwijls nochtans schouwt hij de zaak zoo diep niet in; dan, zonder het wezen en de gevolgen van verkeerd handelen na te gaan, blijft hij bij het

uiterlijke der « dore » (dwaze) wereldschgezindheid; het dwaze en onhebbelijke, niet het rampzalige, niet de tragische, maar de bespottelijke zijde staat voor zijne oogen. Dan levert hij aardige schetsen, waar het de dames der veertiende eeuw bij ontgelden: deze verzinnen voor

« hare cleedere menighe visevase omme behaghelheit. Si maken ane hare hoefde bulte van hare, dat sijn des duivels neste, daer si in sculen. Maer dunct hen dat si edel sijn van gheboerte, so moetense hebben ane hare anschine cromme hoerne alse gheiten, daer si den duvel mede gheliken. Ende dan gaense hen spieghelen ochte si scoen ghenoech sijn den duvel ende der weerelt te behaghene.... Ende selke gaen ter kerken, ende horen eene messe, opdat si hare behaghelheit vertoenen moghen den volke. » (Geestelijk Tabernakel. c. CXXIII.)

Er kan wel ietwat veertiende-eeuwsch in sommige vormen en vrome praktijken onzer dagen nog waargenomen worden...

Met strengen ernst zegt hij van

« Die willen wreken
En niet vergheten
En node vergheven, »

« si bidden wrake en ordel over hen selven, alsi haren *Vader onse* lesen. »

Het hevig uitvaren van den schrijver is voornamelijk gericht tegen de misbruiken, bevonden bij dezen aan wie « Christus sijn volck heeft toevertrout ». Hoe voelt hij zich van bittere smart

gewond als hij den gruwel des kwaads in de tenten der liefde ziet insluipen, het heiligdom bezoedelend en onteerend! Hoe ongenadig kastijdt dan ook de geesel zijner verontwaardiging de tuchteloosheid en de ongeregeldheden! Wat gloed in die wrekende taal van edelen toorn, van verachtenden afkeer en walg!

De rijke prebenden, aan de kerkelijke waardigheden gehecht, blijken een aanloksel geweest te zijn voor wereldlingen die, geenerwijze door priesterlijke roeping tot de heilige orden voorbestemd, dan ook tot priesterdeugd en kloosterleven onbekwaam waren :

« Sijmonie regniert sere. Digniteyde, die rijc sijn, die moet men copen : selver en gout hevet in desen tiden groet vermoghen. Die penninc is machtigh boven Gode, boven recht, boven ghenade en Gods ghebode. » (*Twaelf Beghinen.*)

Geld- en eerzucht, « die Christum vercopen om ghelt aen de sondaren », pracht en weelde van dezen voor wie « hare cloester een kerker is en de werelt een paradijs », zijn gewoonlijk het mikpunt zijner aanvallen; soms ook verdere ongebondenheid des levens; maar vooral het gemis aan « bruederlicheit » verwijt hij aan de vervallen geestelijke gemeente, gemis aan « oetmoet ende eendrachticheit in bruederliker minnen. » De « groote heeren » geven zich alles toe, aan de arme broeders laat men over strengheid van leven en boetvaardigheid te oefenen :

« Al luudde men de clocken in twee si (die heeren) slapen so vaste, si en comen niet. »

« Men moet hem des avonts vraghen wat si des anders daghes eten en drincken willen en hoe men 't hen bereyden sal. » (*Zeven Sloten.*)

Maar « die choor houden en ten reeftere gaen, si hebben moes en broet en een ei ofte .ij.: dat dunct den heren ghenoegh. »

Elders heet het

« pottage, twee haringen ende dunne bier; » « ende, al riepen si dat men 't in den hemel hooren mochte, men gave hen niet een ey, ofte enen halven harinc meer dan sy pleghen te hebben. »

Wij mogen het wel zeggen : van Ruusbroec past den stijl naar het onderwerp, en spreekt ronduit. Ook bij grover misdoen windt hij er geen doekjes om. Doch alle vergrijp tegen gelofte en regel wordt bij den betrachter der volmaaktheid ten strengste beoordeeld. Zulks moet men indachtig blijven, wil men de besproken zake niet soms verkeerd opnemen. Bij eene harde kastijding is men genegen zich ongehoorde wanbedrijven voor te stellen, en na zijne bestraffende woorden leest men al eens : « ende hier ave comt bi wilen sonde. » Van de gesloten kloosters voor mannen en vrouwen getuigt hij lofsprekend : « die bliven haren beghinne alre ghelijcst. » Van twee monniken, die zich bekeeren, zegt hij dat zij, om boete te doen, kloosterlingen werden — de een minderbroeder, de ander predikheer. Zoo is er ook te letten op de beteekenis van « monnik » : bijvoorbeeld « die monike riden ghewa-

pent en met langhen zweerden alse ridderen. » (VII sloten.) Om het even, redenen tot geduchte gispingen ontbraken allerminst :

« Sonde en scande es eere (ge)worden in der werelt oeghen, maer niet alsoe voor die gherechticheit Gods. »

Doch het is niet uit lust, het is met tegenzin, dat hij de etterwonden doorvlijmt : « niet meer en willic spreken van den quaden papen, » zegt hij in hoofdstuk CXVI van zijn *Geestelick Tabernakel.*

Hij vindt verkwikking en troost in het schrijven der « regule van goeden papen, »

« die Christus vercoren heeft en geseint boven al sijn volc... Si openen den hemel den onnoselen met Christus hant, in sinen name; en si ontsluten den hemel den sondaren die, met ghelove en met waardigen (be)rouwe, ongheveinst haer sonden beliën en ghenade soeken aen die ontfermherticheit Gods. »

« Goede priesteren dat sijn heylighe vate... Si draghen Christum ghebeelt in hare herte, si oefenen daghelics sine passie, sine doot, sine trouwe, sine minne in hare ghedachten. Si sijn middelaren tusscen die sondaren en Gode; si sijn ghenadigh en goedertieren allen menschen die hens behoeven; si offeren Jhesum ghemartelijt, van minnen ghestorven, sinen hemelschen Vader voir levende en voir dode... » (*Twaelf Beghinen*)

Veel van hetgeen wij in de laatste bladzijden meêdeelden, hoort tot het gebied der historie, buiten hetwelk wij blijven moeten. Het eigenaardige nochtans van eenige uittreksels bracht er ons toe dezelve

meê te deelen, daar zij de kennis van van Ruusbroec's letterkundig karakter helpen volledigen. Met Dr Jonckbloet's woord « rijke phantazie » keeren wij tot zuiver literarische citaten terug.

Wij hoorden reeds hoe van Ruusbroec de voorstelling van een leerpunt omwerkt in beeld; hoe de enkele vingerwenk van het woord *verlossing* zijne opmerkzaamheid wekt en hem doet zien dat in de gedachte stof tot eene beeldrijke uitbreiding besloten ligt. Levert de gewone formuul der leering zelve hem het beeld, hij drukt het krachtig uit :

« Christus sceurde de helsche poirten, hi brac die ijserine grendele, en verloste sine uutvercoorne vrienden uut des duvels kerker. »

Kwistig zaait de phantazie over het werk van van Ruusbroec de meest verscheidene vergelijkingen. Nu eens dient de vergelijking om toepassingen van zedeleer te maken op hetgeen in kerk- of tempelplechtigheden symbolische beteekenis hebben mag ; dan weder om het bovennatuurlijke in natuurlijke beelden vat- en tastbaar voor te stellen ; of nog om de aanbeveling van zedelijke deugden op voorbeelden te steunen Wij laten eene reeks van vergelijkingen volgen :

Uit de *Geestelike Bruloft* :

« Alse dat natuerlike vier, overmits sine hitte en sine cracht, op ghedreven heeft dat water tot den walle, (tot koken,) dat is sine hoechste werc. Soe drayt dat water en valt weder op den selven

gront, en wert dan op ghedreven tot den selve werke van crachte des viers; alsoe dat dat water altoes wallende si, en dat dat vier altoes drivende si.

Alsoe ghelikerwijs werct dat inwendighe vier des heylichs Gheests. Het drivet en stoket, en jaghet dat herte en alle die crachte der sielen tot den walle, dat es Gode te dankene en te lovene. Ende soe valt men weder op den selven gront daer de Gheest Gods berret (brandt :) alsoe dat dat vier der minnen altoes berne, en dat dat herte des menschen altoes danke en love met woerden en met werken, en altoes in nederheden blive : soe dat men groet achte dat men doen soude en dat men gheerne dade, en cleyne achte dat men doet. »

Uit het *Geestelik Tabernakel* :

« De deugden Christi zijn alle alse gulden liliën van hemelschen roke, die hemelryk en ertrijke vervult hebben en verblyt; want si sijn gewortelt in de substantie sijner onnoozelheid en sie wiesen ende gingen op uit eenen diepen dale syner ootmoedigheit ende si hadden die heete sonne zijner minnen en sijner brandender lust daer hij syns vaders wille mee volbrachte. »

« Christus was zelf een mirreboom, dat es i boem der bitterheit; want sine lijflike nature was in bevenden anxte, ende zijn gheest berrende in staerken brande van minnen. Ende ute desen tween so vloyde die mirre dore die scorse vanden boeme, dat was bloedigh sweet ute sinen heileghen lichame. »

« Een exempel hoe hem de mensche oefenen en de dragen zal in deser wisen : »

« Ene cleyne ghelikenisse willic u segghen, op dat ghi niet en doelt, mer u wel regeert in desen wesene, soe seldi merken ende doen alse die wise

bye : si woent inder enicheit, met vergaderinghen haerre gheselscap, en vaert ute, niet in storme, mer in stillen ghesaten wedere, in schinen der sonnen, op alle die bloemen, daer men soeticheit in vinden mach. Si en rust niet op ghene blome noch op ghene scoenheit ofte soeticheit ; mer si trect daer ute honich en was, dat is soeticheit en materie der claerheit, en voeret in die vergaderde enicheit, op dat sy vruchtbaer werde tot groter nuttigheid. Dat ontplokene herte daer Christus, die ewighe sonne in schynt, daer doet hi groyen en bloyen, en vloyen dat herte en alle die inwendighe crachte met vrouden en met soeticheden. Soe sal die wise mensce doen alse die bye, en sal vlieghen, met ghemerke, en met redenen, en met onderscede, op alle die gaven en op alle die soeticheit diere hi ye ghevoelde, ende op alle dat goet dat hem God ye ghedede, en, met den strale der caritaten en ynnichs ghemercs, proeven alle die menigvuldicheit des troets en des goets ; en niet rusten op ghene bloemen der gaven, maer al gheladen met danke en met love weder vlieghen in die enicheit, daar si met Gode rusten en wonen wilt. »

Uit de *Twaelf Beghinen* :

« Ghelikerwijs dat als gloyende yser overformt ende gheenicht is den viere — dan, alsoe verre als yser is, soe is vier ; en alsoe verre als vier is, soe is yser ; maer elc behout sine materie en sine nature Alsoe ghelikerwijs en wert des menschen gheest niet God ; maer hi is Gods-formich .. en alsoe verre als God God is, soe is die minnende gheest Gode gheenicht in minnen. » (C. XIV.)

Ik ken geen tweeden schrijver die een zoo verheven denkbeeld als dit der laatste regelen, met eene zoo juiste en duidelijke vergelijking heeft achterhaald en omsloten.

Hij herhaalt die vergelijking meer dan eens, bijvoorbeeld in het boek der Hoogste Waarheid, C. VIII, waar hij ze nog met eene tweede, even schoon, opheldert :

« Dat ijser is binnen int vier en dat vier in 't ijser. En aldus es die locht in den lichte der sonnen, en dat licht der sonnen in der locht, alsoe ghelikerwijs es God altoes in den wesene der sielen. »

Bij de andere vergelijkingen is het gekozen voorwerp edel, de toepassing natuurlijk, de omstandige beschrijving woordenrijk.

Vindt men ook in van Ruusbroec vergelijkingen waar hij van hetgeen in de natuur bestaat afwijkt — *des comparaisons irréalisables*, zegt M.? Men kan, ja, vergelijkingen ontmoeten welker bestanddeelen herkenbaar zijn, maar die zich voordoen in een nooit verwezenlijkt uitzicht : zoo in de « *Geestelijke Bruloft* » : « de boom des gheloofs die wast van boven nederwaert, want sine wortele is inder Godheit. »

Maar de « rijke phantazie » heeft hare keerzijde : dr Jonckbloet gewaagt van *valsch vernuft.*

Het zou bezijden de waarheid niet zijn, zoo wij zegden dat van Ruusbroeck in meer dan één opzicht eene encyclopedie van verouderde wetenschap oplevert. Zijne mystieke beschouwingen, zijne opleiding tot zedelijke volmaaktheid, zijne oefeningen in allerlei deugden, dit alles gaat vergezeld of wordt voorgelicht en is dooreen gemengd met

beschrijvingen van edelgesteenten — Sardius, Topasius, Smaragdus, enz. verbeeldende de twaalf artikelen des geloofs, — van oliën en reukwerken, van « den reinen en den onreinen vesschen », van de vogelen, te beginnen met « den wuve », voortgaande met den « Struze », den « Laruse », « den Ule », den « Odevaere », den « Onocrotaluse » enz. om te eindigen met den « Vledermuse »; van het firmament en zijn « . VII . ommeringhe », van de teekenen van den Zodiak en de standplaatsen der zon, met af- en toenemen van hitte en koude in de verschillige jaargetijden, van de planeten en de maan met hun invloed op de geaardheid der menschen. Nu, tusschen de duizende zedelessen of zedelijke vergelijkingen zijn er ongetwijfeld wel die men als gedwongen en onnatuurlijk mag verwerpen, gelijk als hij ons wijst op « die vledermuse, die vlieghen met haren dunnen velle sonder vloghele ende plumen, dat es met eighenen wille sonder caritate en sonder inwendeghe doechde »; of waar hij te zeer op drukt, gelijk als hij van God vraagt het « water der tranen » van berouw « in sijn herte, daer hij dat aenscyn « sijnre sielen in dwaen (wasschen) moghe van « sinen sonden. » En dergelijke voorbeelden zijn er meer.

De dichterlijke mysticus moest zich genegen voelen, zijn woord aan rijm en maat te binden.

Gelijk wij hooger deden opmerken en gelijk

reeds uit eene der aangehaalde plaatsen den aandachtigen hoorder zal gebleken hebben, schrijft van Ruusbroec dikwijls berijmd proza, dat de *Makame* herinnert; op honderde bladzijden leveren zijne werken daar voorbeelden van.

Die rijmen in proza schijnen bij toeval voor te komen. Het ware moeilijk een bepaald inzicht bij den schrijver aan te wijzen. Somtijds vinden wij het rijm na enkele volzinnen opgegeven; somtijds houdt het heele bladzijden aan. Somtijds volgen de rijmwoorden snel op elkander : « dat sijn . iiij . *rivieren* die *cieren* in menigher *manieren*... » Somtijds staan zij ver van een : « opdat hi gheloeft worde van allen *creaturen* ende datse sijns ghesmaken in een ewigh *dueren* ».

« Daer wi ons ontgheesten met bloter minnen in Gods *aensichte*, daer sijn wi los en ledigh van alre hystoriën en van allen *gedichte*. Dit is een scouwende leven naden hoechste *gewichte*. In elken oghenblicke beghinnen en volbringhen, dat sijn der minren *rade* En dit is die seste trappe van onsen hemelschen *grade*. »

De slotsom van een hoofdstuk wordt bij voorkeur in rijm gegeven. Gewis aanziet de dichter het rijm als een voornaam sieraad.

Lange reeksen van rijmen, regelmatig in rijmschakeering, en nagenoeg van dezelfde lengte, kunnen in versregelen geschreven worden. Reeds hebben wij er voorbeelden van aangetoond.

Prof. David oordeelt dat van Ruusbroec « niet

minder aanleg had om in verzen te schrijven dan de andere dichters van zijnen tijd ». Maar vergelijkt men hem met hem zelf, in zijne verzen staat hij beneden hetgeen hij is in proza.

Versmaat en rijm belemmeren wel eenigszins zijne vlucht en den zwier zijner volzinnen. In proza is zijne taal weelderig, breed, gloedvol, rijk aan verscheidenheid.

Omzettingen, stopwoorden, uitdrukkingen min keurig, doen in de verzen den dwang van het rijm gevoelen. In zijn vers beweegt zich de gedachte niet zoo vrij, zoo vlug, noch ontvouwt zich zoo ongedwongen. De beelden en vergelijkingen blijven weg of worden nauwelijks aangeduid. De verzen vallen een voor een, eentonig van zinsnede, eentonig dikwijls van rijmklank : de uitgang *heid*, geklemtoond of niet geklemtoond, keert achtereenvolgens tot twintigmaal als rijm terug : opeenstapelen van afgetrokken termen.

In proza beschrijft en ontleedt van Ruusbroec de gevoelens die hij in verzen zelf spreken laat ; in proza leert hij breedvoerig wat zijne verzen in enkele stellingen samenvatten. En niettemin, wat aantrekkelijke verzen voor wie op vreemdsoortige, wondere, ongekende poëzie belust is!

Met welk ander boek dringt men zoo diep in mystische verholenheden als met « dat boec vanden twaelf Beghinen »? Wie peilt die donkere droomen? Waar hooren die wilde uitboezemingen te huis van de « dronkenheit der minnen »? Welke

verteedering van verzotte liefde laat zich uit in zoo kinderlijk naïeve taal, men is geneigd te zeggen met zoo gekke lustigheid?

« Die achtende (Beghine) sprac :

Her Jhesus is een soet conduut (kanaal),
Daer vloyet alle bliscap uut :
Ic houde met hem taverne.
Hi is mine, en ic bin sine :
Mi en staets niet t'ontberene.
Hi is mi ghegeven in mijn lot,
En hi is my een soete not (noot) :
Diene niet en craken die sijn sot;
Verweentheit (wellust) is die kerne.
Al haddic over al ghebot,
Ic kose Jhesuse voir minen God :
Ic pleghe (geniet) sijns soe gherne. »

Ook in de « VII Trappen » komt de taal der vervoering voor in regelen die hunne wederga niet hebben.

« Ghi smaect mi suete boven honichraten
En boven alle sueticheit van maten (1)
Altoes blijft in mi hongher en begheren;
Want ic en can u niet verteren.
Etti (eet ge) my, ofte etic u, dats my oncont,
Want beide dunct mi in minen gront.
Ghy eischt my één met u te sine,
Ende dat gheeft my groote pine;
Want ic en wille niet mine oefeninghe laten
Ende in uwen arme slapen.
Ic moet u danken, lof en ere gheven,

---

(1) *Boven alle meetbare zoetigheid.*

Want dat is mijn ewich leven.
Ongheduer vindic in my :
Ic en can gheweten wat dat si.
Mochtic enicheit met Gode vercrighen,
En altoes in mijn werken bliven,
Soe soudic al mijnre claghen zwighen.
God die alle noet bekent,
Hi doe met mi al dat hi wilt.
Ic gheve mi te male in sijn ghewout. (1)
Soe blivic in alle doghene stout (2). »

Wat hooge mystische waarheid nochtans in die schets van een tegenstrijdig verlangen en in de uitkomst, waar de ziel in berust!

Forsch is de lyrische tocht in het volgend éénrijm :

« o Gheweldigh slont! (vorago)
Al sonder mont,
Voere ons in dinen afgront;
En make ons dine minne cont.
Al waren wi tote der dood ghewont,
Beveet (bevangt) ons minne, wi sijn ghesont. »

Het zonderlinge, het ongehoorde, waar wij in van Ruusbroec's proza op wezen, komt, zoo men ziet, onder den vorm van verzen terug, en zeker niet verzacht, niet ontkleurd, maar in zijne uitdrukking even verbazend en geweldig aangrijpend als in ongebonden stijl.

De grenzen van het bloot menschelijke laat

---

(1) In zijne macht.
(2) In alle lijden mannelijk en grootmoedig.

hij ver achter zich. Hij zinkt in den afgrond van « verweende (wellustige) dronkenheit » als hij God looft « met al dies hi vermagh ; » hij voelt zich, zonder verder bewustzijn, verslonden, verloren in God :

« Beghere ic iet, dats my oncont ; (1)
Want in onwetene sonder gront
Heb ic my selven verloren.
Ic bin verswolghen in sinen mont,
In een abys al sonder gront :
Ic en mach niet weder comen. »

Indrukmakend zijn de krachtige uitstortingen der liefde, zooals :

« Here, ic drincke so gherne u levende bloet
Dat uut uwer siden woet (vloeit), enz.

Men vindt ook gemoedelijke verzen en die niet naar proza doen verlangen :

Die verkeerde minne
Verdwaest die arme sinne
Ende verblint des menschen redelicheit.
Sy soeken vremde smake :
Si en connen niet gheraken
Waer weelde vloyt in ewicheit.

Dus ook het besluit der samenspraak van de « *Twaelf Beghinen* » :

« Bliven wi te gadere onderlinghe,
En spreken altoes van hemelscen dinghen :

---

(1) Ik weet niet of ik iets begeer.

Dat is een edel leven.
Onse hemelsche Vader heeft ons ghemint;
Hi hevet ons sinen sone ghesint :
Dien hevet hi ons ghegheven. » Enz.

En meer andere plaatsen.

Van Ruusbroec gevoelt echter zelf dat zijn vers ontoereikend is om over afgetrokkene zaken breedvoerig en met de vereischte duidelijkheid te handelen. Na het achtste hoofdstuk der « Twaelf Beghinen » schrijft hij :

« Nu moetic rimen laten bliven,
Sal ic scouwen clare bescriven. »

Ook in den « Prologhe » der « VII sloten » :

« Nu willic rimen laten bliven,
En, sonder decsel, die waerheit scriven. »

Ziedaar het rijm gelijk gesteld met de fabel : het houdt de waarheid onder deksel, omhuld.... Of zal de zin deze zijn : de waarheid eenvoudig weg, ongekunsteld, ongesierd? Doch het is juist in zijn proza dat de waarheid in de prachtigste omkleeding optreedt. Neen! De versmaat, voelt hij, belemmert hem en den lezer. « Clare » en « sonder decsel » hebben beide dezelfde beteekenis. Ook is het van den prozaïst dat Prof. David, na eene korte aanhaling, getuigt : « Dezelfde zuiverheid, dezelfde gespierdheid, dezelfde rijkdom van vormen heerschen in alle de werken van onzen schrijver, zonder dat het verhevene zijner onderwerpen, het

afgetrokkene zijner bespiegelingen hem ooit de eigenaardigheid der spraak of de gepastheid der uitdrukkingen doet mistreffen. Ook houden wij het daarvoor, dat van Ruusbroec aan het hoofd mag gesteld worden onzer middeleeuwsche prozaschrijvers, en dat, in literarisch opzicht, zijne werken de schoonste mogen heeten, welke ons uit de oudheid zijn overgebleven. »

In 1624 werd te Brussel uitgegeven *door eenen liefhebber Christi : de chierheit der gheesteleker Brulocht met eenighe vernieuwinghe ende verbeteringhe van de oude tale naer de veranderinghe des tyts*, zoo de *librorum censor* zegt in zijne goedkeuring. *Vernieuwinghe en verbeteringhe van de oude tale;* — « zoo heet het, ja; schrijft Professor David; doch inderdaad is het eene soort van omwerking des oorspronkelijken tekst, verstoken van alle eigenaardigheid, verlamd in het gestel en 't aaneengeschakel der volzinnen, en dikwerf niet weinig verzwakt in de denkbeelden, door het weren van krachtige, schoon eenigermate verouderde woorden, en het gebruik in hunne plaats van jongere, meer gewone, doch min beduidende uitdrukkingen en spreekwijzen. »

En David haalt een voorbeeld aan, eene plaats uit de Geestelijke Bruiloft met den oorspronkelijken tekst tegenover de vernieuwde en verbeterde uitgave; en hij sluit de vergelijking met de volgende woorden : « men ziet, alle zwier ontbreekt in de uitgave van 1624. De taal is er verbasterd, de grammatikale

vormen zijn er over 't hoofd gezien, zelfs des schrijvers gedachten en denkbeelden deerlijk miskend of vervalscht. »

Wij laten een uittreksel volgen waar klaar genoeg uit blijken zal dat « vernieuwinghe en verbeteringhe der oude tale » wel kon gemist worden en dat Prof. David niet ten onrechte sprak van « rijkdom » en « zwier ».

« Soe merct die redene wel dat haer lief soe groet is, dat hi, na sijnre wijs, van haer noch van gheenre creaturen nemmermeer begrepen en werdet; soe hoghe, dat hi nemmermeer creatuerliker wijs achterhaelt en werdet; soe eenvoldich, dat in hem alle menichfoudicheit einden en beginnen moet. En hi is een scoenheit, die ciert hemelrike en ertrike. En hi is een rijcdom, daer alle creaturen uut gevloten sijn en weselic in bleven sijn. En hi is een leven, daer alles in leeft, dat ooit ghewert en emmermeer worden sal. En hi is een seghe, daermen alle dinc in verwint. En hi is een crone, daer die verwinnende met ghecroent werden. En hi is vrede daer alle minnende in rusten. En hi is die salicheit, die ghevet dat ghebruken. En hi is troest, die verblijt die bedroefde. En hi is soeticheit, die doergheet die begherende. En hi is vroude (vreugde); in hem gloriëren die minnende. En hi is oirspronc der vrouden, in hem versmelten die ghebrukende. En hi is die loen daer wi alle naer haken. En hi is een wellust, die den mensche nyewerincs (nergens) ghedueren en laet. En hi is die vuericheit die alle menschen ontsteken en verbernen wil. En hi is die moghentheit, die alle dinc bedwinghen mach. En hi is die godheit die alle dinc vervullen mach. En hi is die ewicheit die al den tijt ghescapen heeft. En hi is die goede die alle gaven gheven wil. En hi is die mildicheit, die hemelrike en aertrike en alle

dinc doorvloyen wil En hi is ene onghemetene minne, die alle die in doechden leven met hem verenighen wil. En hi is edelheit, die alle dinc tamelic ende edelic gheordent hevet. En hi is een louterheit, daer yet valschs ofte ongherechs niet met verenighen en mach. En hi is vruchtbaerheit; want overmits hem beweghet dat firmament, en wassen en leven natuerlic alle lijflike dinc : ende overmits die selve vruchtbaerheit werden ghegeven, overnatuerlic, den minnenden alle godlike gaven en gheestelike dinghen, en inder glorien ewich leven ende ghebrukelicheit. Ende hi is die wijsheit, die alle dinc cieren ende regeren ende ordineren mach. Ende hi is ghestadicheit (1), die naer der sondaren opstaen, ende na die gherechte te cronene ontbeidende is. En hi is die trouwe die nieman en verlaet. En hi is die waerheit, die alle herten kennende is. En hi is heylicheit, die den mensche van ertschen dinghen ledighende is. Ende hi is ene hitte die den mensce in allen doechden onfunkende is. En hi is licht, die alle die doghet openbarende is. En hi is satheit, die in dat ghelike (2) ewighen hongher maect, en in dat verenighen meer ghevet dan men begheren mach. Ende hi is starcheit, die den mensche boven alle dinc verheffen mach. En hi is gherechticheit die, na werc, doemen en loven sal. En hi is reynicheit die, ane den lesten dach, alle onreyne versmaden sal, en alle reyne mit hem verenighen sal. » (*Van den Rike der ghelieven.*)

Wij lazen die plaats aan een oordeelkundig man voor, die enkele zinsneden ervan te verheven of — te duister achtte. Die zinsneden

---

(1) Hulpvaardigheid.
(2) In dezen die er naar streven hem te gelijken.

hebben wij weggelaten. Niemand zal ons deswege beschuldigen, den tekst te vervalschen; wat voor velen onverstaanbaar kan zijn, hebben wij niet meêgedeeld en alzoo den tekst in zekere maat ingekort, gelijk wij elders, om de lezing te vergemakkelijken, enkele woorden door andere hebben vervangen of in hunne oorspronkelijke spelling gewijzigd, echter in zeer klein getal.

Intusschen zal niemand beweren dat die prachtige bladzijde niet als een bewijs van « rijkdom en zwier » gelden mag. Het is een opwellende vloed van gedachten in onstuimige golving uitgestort.

Men oordeele uit de volgende plaats of van Ruusbroec ook in beschrijvingen over denzelfden rijkdom van woorden, wendingen en beelden beschikt. Wij vinden in het tractaat « vanden Kerstenen Ghelove » eene schets der eeuwige Zaligheid :

En als wi dat loen vercrighen en besitten, dan sijn alle dinc int hoechste en int edelste volbracht. Want dan selen wi Gode ewelic bekennen, ende mede in vuerighen luste minnen, ende sonder vermoeyen danken en loven. En een yeghelic heylighe sal hebben sijn sonderlinghe loen, na siner weerde ende sijnre heylicheit; mer sijn toevallende loen sal soe menichfout sijn als daer menighe heylighe sal sijn. Want elc sal hem verbliden van des anders salicheit, als van sijns selves; mer die menichfoudicheit der lone ende der bliscap, di een yeghelic hebben sal in hem selven en in al die andere, dat (be)kent God allene , en hi macht vertoenen wien hi wil.

Daer sal sijn wijsheit; want wi sullen connen en weten allent dat wi begheren. En daer sal sijn alle macht; want wi selen sijn coninghe, en Gods kyndere, en doen al dat wi willen En daer sal sijn alle rijcheit, en die sal ons overvloyen boven al wat wi begripen moghen. Ewighe scoenheit die niet vergaen en mach, ende ewich vrede die niemen storen en mach. Daer sal sijn een overvloyen alre rijcheit, en een invloyen alre weelden, en een toevloyen alles goedes, en ene jonghe joghet sonder sterflicheit. Daer en sal niet sijn dat yemene verdrieten mach, mer al dat verbliden mach. Ende die vroude en overvloyende salicheit die sal soe groet sijn, soe menichfoudich en soe afgrondich, dat mense ghetellen, noch ghemeten, noch ghedenken, noch ghescriven, noch ghespreken, noch in gheenre wijs ghetonen en mach. Want si is meerre, dan wi met hopen, of met begeerten, of met al onsen crachten gewenschen of ghevatten moghen. Want God selve, die onbegripelic is en sonder mate, hi wil onse loen, onse bliscap en onse vroude sijn. Ende hi sprect : « Goede knecht ende ghetrouwe, « gane in die blischap des Heren. » Ende hier omme, als al onse vate vol sijn, en overvloyen vander glorien Godes, dan selen wi ingaen in die vroude onses Heren, die sonder mate en sonder gront is. En daer in sullen wi ons verliesen, en weselic bliven in ewich ghebruken. En wi sullen in ons selven staen, een yeghelic in sinen state en in sine ordene. En in Christo Jhesu selen wi op gherecht sijn tot onsen hemelschen Vader met ewiger eren en met ewighen love. Onder ons selen wi hebben die scoenheit des hemels en der erden en alle der elementen die ghechiert selen sijn naden lesten daghe En wi selen hebben neven ons gloriose enghelen en heylighen, die mit ons Gode minnen en loven selen ewelic En wi selen hebben in onsen gloriosen lichame ene levende siele gheciert met allen doechden. En onse lichame selen sijn sevenfout claerre dan die sonne, en doerschinich als een cristalle oft een glas, ende alsoe on-

lidelic, dat al dat helsche vier, ende al die zweerde die ye ghewerden, en mochten ons niet quetsen noch deren te mael niet. En onse lichame selen sijn alsoe snel, ende alsoe licht, waer die siele wil sijn, daer sal si den lichame medevoeren in enen oghenblic; en oec alsoe subtijl, ware ene muer van metale hondert mylen dicke, daer voer dat lichaem doer, als die scijn der sonnen doer een glas. Wi selen, met onsen lijflike oghen, aensien onsen Here Jhesum Christum, ende sine gloriose Moeder, met allen heylighen, en alle die lijflike scoenheit die ic u voir ghenoemt heb.

Wi selen mit onsen inwendighen oghen aensien den spieghel der wijsheit Gods, daer alle die dinghen in blicken ende in lichten selen, die ye gheworden, die ons verbliden moghen. En wi selen horen met onsen uutwendighen oren die melodye ende den soeten sanc alre heylighen, en der enghele, die Gode loven ewelic. En met onsen inwendighen oren selen wi horen dat ingheborene woert des Vaders; en in die woerde selen wi ontfaen alle const en alle waerhede. En die edele rueke des heylighen Geestes sal voir ons voirbi gaen, die soeter is dan alle die balseme en dierbare crude die ye gheworden. En die geure sal ons trecken uut ons selven, in die ewighe minne Gods. En wi selen ghesmaken die ewighe goetheit Gods, die soete is boven alle honich; en die sal ons voeden, en doergaen siele en lijf. en daer na sal ons altoes hongheren en dorsten. En overmits hongher en dorst. soe sal smaken en voeden altoes bliven ende vernuwen, en dat is ewich leven.

Wy selen met minnen minne begripen en met minnen begrepen worden En God sal ons besitten, en wi hem weder, in enicheiden. Wi selen Godes ghebruken, ende enich met hem rusten in salicheiden. In dat wiseloese ghebruken, ende in overwesene rusten, dat is die hoechste gront der salicheit : want daer is men verzwolghen boven hongher eu satheit; daer in en mach gheen hongher comen, want daer en is niet dan eenheit. Daer selen alle minnende gheeste

ontslapen in die overweselike deemsterheit. Nochtan selen si altoes leven en waken in lichte der glorien, en een yeghelic sonderlinghe, in sinen state en in sine oerdene, met alle der chierheit en metter glorioser oefeninghe, daer ic u nu te hants af gheseit hebbe.

En hier omme, en laet u niemene bedrieghen met valscher ledicheit, want dat ic u nu segghe, dat tughet onse ghelove en die heylighe Schrifture, want het is een ewighe waerheit. Wi selen minnen en ghebruken, werken en rusten, oefenen en besitten, en al te gader in enen NU, sonder VOIR en NA. En nyemene en ghelovet, die u contrarie seit. Ic mochte u noch segghen van sonderlinghen lone, ende van voernemender weerdicheit der martelaren, der magheden ende der leraren; mer dat late ic bliven : der woerde is nu genoech. »

Ziedaar een verheven ideaal van onsterfelijk geluk, nauwkeurig geschetst naar opgave der Leering in beeldrijke trekken en woorden.

Ten slotte, eenige regelen uit het XXXVe hoofdstuk van « den Rike der Ghelieven », regelen die zich door lyrischen gloed onderscheiden :

« Die heilige Geest dat is die wilde zee, daar alle goet uutghevloten is en sonder mate in bleven is. Dit is die berrende, clare, godlike sonne, die met vij principalen overnatuerliken radiën (dat sijn die vij hoghe gaven) dat rike der sielen gheciert hevet. Die heylighe Gheest is een onghemeten vier, dat overformt en doerclaert hevet alle inghekeerde geeste in gracien en in glorien : en si sijn versmolten, ghelyk den goude, in dat forneyse godliker enicheit. Dit godlike vier brant sonder onderosceet; maer hier is coper en loet, en ijser en ten, en selver en gout, en mengherhande metael te

gadere gesmolten in enen onbegripeliken viere. De heilige Geest is die grondelose draaikolk, daer alle edele ghedachten inhanghende sijn in ghebrukeligheiden, en versonken sijn in verlorenheiden. Dit is die levende grondelose fonteine, die vloyt van binnen uutwaert en vruchtbaar maakt dat rike der sielen in allen doechden. Deser levender wallender aderen hebben die hoghe gheeste ghevolcht tote in den levende gronde, daer dese fonteine haren oirspronc neemt. Daer werden si vervloyt en overvloyt, van claerheiden in claerheiden ende van weelden in weelden, want daer dauwen die honichdruppen onsprekeliker vrouden, die smelten doen en vloyen in weelden godliker salicheit. »

Zoo sprak en schreef men Vlaamsch in onze jaren 1300. Klank- en beeldrijk, smedig en plooibaar, ernstig en kloek, krachtvol en zangerig, volgt onze dietsche spraak den dichter in leering en lierzang, streelende door de zoetheid van haar klanken; zij volgt den wetenschappelijken man in starrenhemel en plantenleven en dierenwereld, en leent hem het duidelijk, juiste en kenmerkend woord; zij volgt den wijsgeer tot den hoogsten trap zijner bespiegelingen en geene afgetrokkenheid van denkbeelden verschrikt haar of bevindt haar ongenoegzaam; het opbruisend gevoel van den redenaar, verteederd of verontwaardigd of in geestdrift vervoerd, vangt zij in haar breede vormen en heerscht onweerstaanbaar op het gemoed. Hoe machtig klonk toen die taal over de scharen van neringen en gilden, ter Vrijdagmarkt, uit den mond van Artevelde! Het was trouwens in die groote dagen

toen de historie in Vlaanderens Annalen *Groeningeveld* had aangeteekend, toen Gent

koningen deed beven
En tot de volkren sprak, het hoofd fier opgegeven.

Over Vlaanderen en Brabant woei in blijden tocht een lucht van eigen machtgevoel en vrijheidszin en fierheid, die doordrong ook in de boomkruinen van het Zoniënbosch, en, hoe afgezonderd de dichterlijke kluizenaar in zijn omtuind kloosterleven was, hoe weinig de volkskreet der gemeente en het wapengekletter der slagvelden gehoord werd in zijne eenzaamheid, toch is zijne taal doorademd van de lucht, waar Vlaanderen in leefde : een lamlendige tijd van verval en bastaardij teelt zulke schrijvers niet. (*Toejuichingen.*)

De heer bestuurder verleent daarna het woord aan den heer A.-J.-M. JANSSENS, briefwisselend lid, die leest :

LENA.

De visschersschuitjes zeilden toe,
En blijde klonk 't hoezee;
De vrouwen juichten op het strand...
Doch één verzonk in wee.

't Was Lena, die heur Willem zocht,
En die hem niet en zag.
« Och, makkers, zegt, waar liet gij hem? »
De makkers zwegen... « Ach! »

En Lena, met de steek in 't hert,
Bleef 'lijk een steenblok staan :
Heur mond en gaf noch klacht noch klank,
Heure oog en gaf geen traan.

Ze stond, en staarde strak en stom,
Door 't zeeruim, recht voor haar;
Ze en zag der makkers blijdschap niet,
Der vrouwen vreugdgebaar.

Ze en hoorde 't kleine knaapken niet,
Dat « vader! vader! » kreet,
En, snikkende, zijn hoofdje borg
In 't koude moederkleed.

De makkers traden aarzlend bij,
Bekommerd met heur smert,
En menig waagde een woord van hoop,
Doch, zonder hoop in 't hert.

De vrouwen in de ziel geraakt,
Door 's kindjes angstgeschreeuw,
Vergaten plots haar eigen heil,
En drongen rond de weeuw.

Ze omstuwden haar, met stil gestreel,
En brachten, zoet en zacht,
Half dragend, weeuw en wees ter hut,
Waar Willem was verwacht.

« Te groot is Lena's eerste smert,
« Geen troost en helpt er aan.
« Haast brengt de nacht zijn balsem bij :
« 't Zal morgen beter gaan. »

Zoo sprekend, slopen ze, een voor een :
« Tot morgen! » fluisterde elk...
Nu trad de grijze Herder toe,
Om, in den lijdenskelk,

'Nen druppel van het hemelsch zoet
Te mengen, waar het past'.
Hij wees naar Kruis, naar Lieve-Vrouw...
Maar, buigend bij den last,

Bood hij voor troost zijn droef gesnik.
Hij zuchtte « morgen... moed! »
En, stille weenend, toog hij heen,
Met wankelenden voet.

De nare nacht viel neêr op 't huis...
Wat gaf het Lena?... 't Was
Al lang al in heur boezem nacht.
Want zij, of niemand, las

In zijne duistre gronden nog!...
Ze en had geen woord verstaan
Van al den troost, heur voorgezeid.
Wat baatte 't ook? Gedaan

En uit, heur liefde en leven!... Met
Het nachtgehuil der zee,
Brak los en huilde, ruk bij ruk,
Heur duistre ziele mee.

Verwilderd stond heure oog. Heur hand
Lag bleek en toegeklemd.
Heur boezem zwoegde, 'lijk de golf,
Die opbruist, ongetemd.

Op eens, daar bonst een kind des storms
Al schuiflende op de deur :
De vrouw schiet op. Heur blik ontvlamt,
En gillend loopt ze veur :

« Mijn kind! hebt gij die stem gehoord?...
« Niet waar, 't is Willem's stem?...
« Hoor... weer... 't is hij. Hij roept op ons
« Om hulp! Kom mee! naar hem,

« Naar hem gevlogen!... God zij dank,
« Hij leeft nog... Vader leeft... »
En snokkend grijpt ze, bij den arm,
Het aarzlend kind, dat beeft,

En dat, met stamelende stem :
« Bij vader, vader » zucht.
Ze sleurt het, langs de donkre straat,
In onweerstaanbre vlucht.

Ze breekt, met uitgestoken hals,
De wangen gloeiend heet,
Door wind en storm; en 't knaapken volgt,
Geklemd in 't klapprend kleed.

Ze stormt de duinen op, en staat,
Gegeeseld door het zand.....
Ze luistert, ze doorpeilt de zee,
En 't vale verre strand.

't Is alles eenzaam.... Nacht en storm
Bemeestren 't hemelrond......
De donder dreunt. De bliksem blaakt
En slingert.... Op dien stond

Schudt Lena koortsig 's kindjes hand :
« Ginds, jongen, ziet ge niet? »
Ze wijst, met uitgestoken arm,
In 't zwarte zeeverschiet.

« Ginds, ginds!... 't Is vader... 'k Hoor zijn stem,
« Ze dondert in mijn ziel!
« Ze roept om hulp!.. In zee! in zee!
« Ginds waar de bliksem viel! »

Ze springt de duinen af. De vloed
    Beschuimt het strand. Ze gaat
En polst. Ze wringt het bootje los,
    Dat al te dansen staat.

Ze wipt er in, en tilt heur kind,
    Klampt beide riemen vast;
En, machtig stootend, steekt ze in zee
    Het bootje met zijn last,

Zijn last van liefde, zonder maat,
    Onpeilbaar 'lijk de zee;
Van blinde liefde, zonder hoop,
    En duister 'lijk de zee.

De golven komen zwalpende af,
    Omarmen, als het waar',
Het dobbrend bootje, meegesleept,
    Gestuwd van baar tot baar.

Nu wipt het op den waterberg;
    Nu duikt het weer in 't diep;
En Lena zoekt het wijkend punt,
    Vanwaar heur Willem riep.

Heur blikken schieten vlammen rond;
    Heur boezem zwoegt en zwelt,
Zij put heur leste krachten uit;
    De nachtstorm, zijn geweld.

« We komen! » zucht ze, en wendt het hoofd,
    Omzwierd van lokken lang.
En, achterover, haalt zij aan,
    De voeten op de bank.

Nu duwt ze weer, met vol gewicht,
    Gebukt op roede en vuist;
En heft de riemen uit de zee,
    Die schuimend, en ziedt en bruist.

Van tusschen bei heur knieën, lacht
    Heur 't knaapken lieflijk aan.
Och arme! 't mag bij moeder zijn,
    En mee bij vader gaan....

Bij Willem gingen ze inderdaad.
    De moederschoot der zee,
De schoot van God ontving ze saam,
    En eindigde al hun wee.

Niets, niets en spoelde er strandewaarts,
    Geen wrak, geen lijken, niets.
De zee verzweeg het nachtgeheim
    Des storms en des verdriets.

Doch Lena's naam, hoe lang geleên,
    Weerklinkt nog in den mond
Der visschers, bij den avondheerd,
    En spreidt den schrik in 't rond.

Men zegt : wanneer het zeerot zingt
Des nachts zijn eenlijk koor,
Dan schiet er soms, met scherp geschreeuw,
Een vrouwestemme door,

(Een bliksemschicht op zwarte locht).
En als de westwind woedt,
Het doodspook in de diepte grijnst,
En spot met liefde en moed,

Dan ziet de visscher soms, verschrikt,
In 't schomlend barenschuim,
Een wrak, een vluchtge schim, een vrouw,
Die heenroeit over 't ruim.

Hij ziet dat heur verhakkeld kleed
Maar een geraamte en dekt,
En dat het vuur, dat binnen brandt,
Door de oogenholten blekt.

Ze zoekt, en wendt heur schriklijk hoofd,
Omzwierd van lokken lang,
En, achterover, haalt zij aan,
De voeten op de bank.

Nu duwt ze weer, met vol gewicht,
Gebukt op roede en vuist,
En heft de riemen uit de zee,
Die schuimend ziedt en bruist.

Ach!... Tusschen beide knieën steekt
Nog 't kinderkopken uit!....
Dan maakt de visscher hem een kruis,
Dan knielt hij in de schuit;

En bidt voor Willem, voor zijn kind,
Voor Lena, de arme vrouw.
Hij bidt, met tranen in 't gezicht,
En 't rillend hert vol rouw.

Door den heer jhr. AUG. DE MAERE, werkend lid, wordt daarna de volgende rede gehouden :

MIJNE HEEREN EN MEVROUWEN,

De ontwaking van het Vlaamsche volk op het gebied zijner taal is eene der gewichtigste gebeurtenissen, van den lateren tijd, voor den geheelen dietschen stam, en niemand kan daarvan alle de gevolgen voorzien.

De dag dier officiëele ontwaking is de dag waarop, alhier te Gent, den 26 Augustus 1849, de eerste vergådering plaats had der naderhand zoo bloeiende Nederlåndsche Taal- en letterkundige Congressen.

Rampzalig was toen het lot van het Vlaamsche volk. Zijne taal was miskend en misprezen, ja, gehoond en beschimpt, en dit niet alleen door de openbare lichamen, de hooge regeering, de rechtbanken en de plaatselijke besturen, maar door de

burgerij zelve, door hare vertegenwoordigers, door allen wier eerste plicht het nochtans was, als verdedigers der onderdrukten op te treden en de onkrenkbare rechten van meer dan twee millioen Vlamingen in het vrij en onafhankelijk België te doen eerbiedigen.

De Vlaming was in die dagen een vreemdeling in zijn eigen land; hij moest de taal zijner vaderen verzaken en eene vreemde taal aanleeren om zijne burgerrechten te kunnen doen gelden.

Niets kan een' naauwkeuriger en pijnlijker indruk van den toenmaligen staat van zaken geven, dan de oproep door het « Nederlandsch Taalverbond » van Gent, den 24 Decembre 1848, tot de Noord- en Zuidnederlandsche taalkundigen gericht.

Dat stuk heb ik reeds aan het laatste Gentsche Congres van 1891 medegedeeld, doch het is zoo belangrijk, dat ik niet aarzel het hier nogmaals in korte worden te herhalen.

Het is trouwens mijn uitgangspunt voor hetgeen ik u wensch te zeggen, en ik beschouw bovendien onze Academie als de natuurlijke stapelplaats der oorkonden onzer geschiedenis.

« Het kan niemand ontgaen zoo luidde « het — hoe door gantsch Europa, eene verandering « in het leven der volkeren zich voordoet. Waer « eigene taal en zeden aen vreemdaerdigen invloed « zijn opgeofferd, daer ziet men het volk als een « reuzenkind de banden verbreken, die zijne vrije « ontwikkeling tegenhielden; waer eene natie door

« onderscheidene staetsbesturen gesplitst is, wordt « er naer middelen omgezien om aen de onder- « scheidene deelen van één lichaem meerder eenheid « van werking te geven. »

« Geen volk van Europa blijft — zich zelven « onbewust — nog voortsluimeren.

« Wij worden allen in beweging gezet door « eene eigenaerdige vormdrift, van welker geheim- « zinnige werking wij ons zelven niet altijd evenzeer « rekening weten te geven, ja, die alle menschelijke « vooruitzichten omverrewerpt en vernietigt. »

« In 't bewustzijn dat die eenparige, schoon « niet overal even merkbaer werkende, vormdrift « ook onder ons bestaet, en met het verlangen dat « hetgene door de natuur tot voortleven bestemd « is, door menschelijke afdwalingen niet gestoord « worde, hebben de Nederduitsche tael- en letter- « kundige genootschappen van Gent besloten, « binnen de muren dezer stad een Nederlandsch « Congres, waertoe alle vrienden van eigen volkszin « en geestontwikkeling worden uitgenoodigd, te « beroepen. »

De Heer Snellaert, als voorzitter der Regelings-commissie, opende het Congres met eene rede, waarin hij de grondgedachte zijner medewerkers nader ontwikkelde en met meer klem nog deed uitschijnen hoe noodzakelijk het was, eenheid te bekomen in de werking der Noord- en Zuidnederlanders tot behoud van den geheelen dietschen stam.

« Het krenkt mijn vaderlandsch gevoel, zoo

sprak hij, dat het schoone Nederland, steeds meer en meer verbrokkeld, eens gantsch door naburige handen kan gesloopt worden »; hij betreurde het, dat nergens in Nederland die groote hefboomen werkten, welke elders den volkzin zoo weldadig in beweging stellen; het vernederde hem, « dat de « nederlandsche tael, in onderscheidene deelen van « haer grondgebeid, verschillend beoefend werd, « en daerdoor haer zelfstandig karakter verloor; » « en dit moest volgens hem, de verbastering van « den gantschen stam na zich slepen. »

Hij wilde, « geene onvoorzigtige of tergende tael voeren », dat was onnoodig in een land waar eene volkomene vrijheid heerscht; maar toch wilde hij aanhalen, hoe zwak, hoe nietsbeduidend, hoe vernederend zelf, voor den Vlaming, die weinige woorden waren, ten voordeele onzer taal, van « diegenen die zeiden geroepen te zijn om tegen de « scheuring van Nederland het woord te voeren ».

Hij verklaarde ten slotte, « dat de geschiedenis « zal zeggen, hoe sommigen onder ons, die zich « zelven Nederlanders heeten, later eene onneder-« landsche beschaving wilden ».

Gij hoort het, Mijne Heeren, de toon, door den heer Snellaert aangeslagen, was weemoedig, en zijne openingsrede was een onafgebroken klaaglied.

Maar die weemoedigheid laat zich verklaren en rechtvaardigen door den vernederenden toestand, waarin gedurende die jaren nog het dierbaarste erfdeel der Vlamingen, hunne taal, in hun eigen land werd gehouden.

En ziehier, hoe die toestand door een lid der vergadering, den achtbaren Heer Sleeckx, in eene hartstochtelijke aanspraak, die meer dan eens eene groote opschudding baarde, werd afgemaald :

« Toen wij vóór een ruim aental jaren den strijd begonnen tegen de miskenning en verdrukking der moedertael, toen wij de eerste pogingen aanwendden tot herstel der grieven van het Nederduitsch, toen was ons doel, eene rechtvaerdige toepassing onzer grondwet te verkrijgen; en wij besloten niet te rusten, vóór dat onze tael in het onderwijs, bij de rechtbanken, in het leger en in het bestuer, hare natuerlijke en onvervreemdbare regten had herwonnen en ophield eene tael van Parias te zijn. »

« Vijftien jaren zijn, zoo ging hij voort, sinds dit oogenblik heengesneld. Vijftien jaren van onvermoeiden arbeid, van onverpoosden strijd. Welnu, hebben die arbeid en die strijd ons éénen stap, een' enkelen stap het doeleinde nadergebragt ? Hebben zij eene enkele, onzer talrijke grieven doen verdwijnen? Hebben zij ons een enkel der regten gegeven, die de grondwet aan alle Belgen waerborgt, maer die voor ons, Vlamingen, dan alleen regten zullen zijn, wanneer die grondwet voor ons iets anders dan eene *doode letter* zal wezen ? »

« In 's lands onderwijs staet nog immer de vreemde tael op den voorgrond, en wordt het Vlaemsch op weinige uitzonderingen na, nog altoos stiefmoederlijk behandeld. Nog geen oogenblik heeft

men opgehouden onze jonge kinderen de tael hunner vaderen te verleeren; nog immer gaet men voort onze jongelingen tot franschgezinden op te kweeken; nog altijd schoeit men onze reeks geleerden, onze geneesheeren, onze kunstenaren en onze letterkundigen op franschen leest; leert hen zich hunner moedertael te schamen en die tael te beschouwen, als den denker, den wijsgeer, den geletterde onwaerdig, en ten hoogste goed om het laegste gemeen zijne gemeene gedachte te helpen uitdrukken. »

En de rechtbanken? « Moet de rampzalige « Vlaming zich niet hooren beschuldigen en ver- « dedigen, zonder dat hij één woord begrijpt van « de vreemde klanken die hem het oor treffen? Is « hij veel gelukkiger zijn landgenoot, wien de « moeijelijke pligt te beurt valt hem te vonnissen? « Is hij in staet zijne veroordeeling of vrijspreking « in geweten te beslissen? »

« Zal ik u spreken — zoo vervolgt de heer Sleeckx - van de openbare ambtenaren en van het Staetsbestuur? Wien is het onbekend, dat ook daer het Nederduitsch nog lager staet, ja, als volstrekt onnutte ballast wordt beschouwd? Onze wetten hebben alleen kracht in het Fransch; 's lands zaken worden uitsluitelijk in het Fransch behandeld; de belastingen worden ons in het Fransch afgevraegd, en even als vóór vyftien jaer, moet de Vlaming die eene plaets van deurwaerder of tolbeambte wil bekomen, eerst zorgen middelen genoeg te bezitten om eene vreemde tael magtig te worden... »

En zoo ging de redenaar voort en vervulde met zijne klachten nog 14 groote bladzijden der *Handelingen* van 1849.

En de heer Sleeckx overdreef niet, ik roep daaromtrent de getuigenis in van al zijne tijdgenooten.

Gij ziet het, Mijne Heeren, de toestand van 1849 was onuitstaanbaar en de maat was vol. Hoe kon er inderdaad met zulke gegevens spraak zijn van opbeuring, van vooruitgang en beschaving der lagere klassen.

Is het te verwonderen dat er zich toen, in zoo vele hoeken van de Vlaamsche gewesten, zoo vele stemmen verhieven, om te vragen wat was billijk en te eischen wat was recht. Moest de verzuchting naar gelijkstelling, alleen, met den Waalschen stam, worden beschouwd als eene verzuchting naar het « verbodene », waar Snellaert van sprak?

Was het te verwonderen, dat toen de strijd — de strijd om het leven — begon en de zoolang getergde Clauwaert eindelijk tegen den Leliaert opstond en hem toeriep : Tot hiertoe en niet verder?

En waaraan was dit alles te wijten?

Aan eene enkele maar overwegende reden : de hoogere en regeerende standen hadden, in Vlaanderen, de taal van het volk verlaten en spraken Fransch; en dit feit was zoo gewichtig in zijne gevolgen dat het alléén de verantwoordelijkheid

moet dragen der klachten en grieven, waarvan de treurige naklanken tot ons zijn gekomen.

En hoe kon dit anders?

Is de beschaving niet de zedelijke, stoffelijke en maatschappelijke verbetering van den mensch?

Is zij niet het gevolg eener aanhoudende en onderlinge werking der individuën. Denkt aan het aartsvaderlijke leven; neemt den Germaanschen stam: aanschouwt de geboorte der Romeinsche samenleving; gaat naar de Grieksche vlekken, overal zult gij zien dat de beschaving is ontstaan en alleen kon ontstaan daar, waar de menschen met elkander verkeerden, en de invloed van den eenen op den anderen kon overgaan. Zonder eene gemakkelijke, dagelijksche, regelmatige wisseling van gedachten tusschen de verschillende klassen eener maatschappij, valt er aan geen gemeenschappelijk leven, dus aan geene beschaving te denken.

Eene maatschappij kan slechts bestaan, zegt Lammenais, dáár, waar zoo niet eene volkomene éénheid, althans eene verstandhouding in de gedachten heerscht; daar waar die verstandhouding ontbreekt is een gemeenschappelijk leven onmogelijk. De eendracht in het geestesleven is de onontbeerlijke grondslag van alle die uiterlijke en schijnbare toenaderingen en gemeenschappen, welke men natiën noemt.

Guizot, van zijnen kant, schrijft: In het leven der volkeren is de uiterlijke en zichtbare éénheid: de eenheid van naam en van regeering, hoe gewich-

tig dan ook, niet de eenige, de ware eenheid die de natie vormt.

Er is eene eenheid die dieper ligt en volmaakter is; die niet voortvloeit uit gelijkheid van lotsbestemming en bestuur, maar uit de gelijkheid der zeden, der taal, der gedachten en van het gevoel.

Welnu, Mijne Heeren, die eenheid van gedachten, van taal en van gevoel, die zedelijke eenheid die Guizot verre boven de staatkundige eenheid stelt; het eenstemmig geestesleven dat Lamennais aanziet als de hoeksteen van alle samenleving, bestond in die tijden in Vlaanderen niet.

Het licht der hoogere klassen drong niet door tot de lagere.

Geheel aan eene andere beschaving overgegeven; bezield door andere gedachten en indrukken, behebt met andere intellectueele behoeften en eene andere taal sprekende, heeft de burgerij zich langzamerhand van het volk, waaruit zij gesproten was, verwijderd; en het volk, van zijnen kant, heeft de stijgende beweging die zich veropenbaarde, niet kunnen volgen; het kon geen deel nemen aan eene beweging die verre boven zijn hoofd en zijnen maatschappelijken stand had plaats gegrepen.

Het voertuig van alle beschaving is de taal, de geschreven of gesproken taal. Nooit heeft het geschreven Vlaamsche woord opgehouden te bestaan, maar het bleef zonder invloed op eene bevolking, die niet las, en waarvan meer dan de helft niet lezen kon; het gesproken woord bepaalde zich, op

het platte land, uitsluitend tot de behoefte van het stoffelijk en plaatselijk leven; in de steden tot de verkeering met werklieden, dienstboden en ondergeschikte personen.

Sedert jaren diende het niet meer tot wisseling der gedachten; het bleef vreemd aan allen vooruitgang en daarom is het Vlaamsche volk, afgezonderd in zijn eigen land, verlaten door diegenen wier eerste plicht het was, de onderdrukten te steunen, te beschermen en te leiden, gevallen tot dien staat van vernedering, waarvan en Snellaert en Sleeckx ons de treurige tafereelen hebben voorgehangen.

En wat valt er nu te doen?

Natuurlijk opnieuw vereenigen wat eens gescheiden is geweest. Het evenwicht herstellen dáár, waar het verbroken was, en de lidmaten van het geschokte maatschappelijk lichaam weder in onderling verkeer en in beweging brengen.

Gij ziet het, de taak lag hooger en overschreed verre de grenzen van een zuiver wetenschappelijk of letterkundig vraagstuk. En dat viel in het oog, want in die dagen reeds hadden de Vlaamsche kunst en de Vlaamsche letteren eene hooge vlucht genomen. Reeds hadden Willems, Conscience, Ledeganck en Van Duyse hunne onsterfelijkheid verworven; de Antwerpsche schilderschool bloeide, de toonkunst schitterde met eenen onbekenden luister, maar wij weten dat de ontluiking van geniën geheel onafhankelijk is van den maatschappelijken toestand eener natie en de beschaving van een volk.

Leest de geschiedenis onzer Vlaamsche gemeenten; daarin zult gij zien, dat nooit de gestarnde hemel van onze Zuidnederlandsche gewesten een' glansrijker horizont heeft vertoond, dan toen de brandstapel nog in onze steden woedde; toen de dorpen ontvolkt waren en vernield, het platteland verwoest en overal hongersnood en armoede heerschten. En toch, dat was de eeuw van Mercator, van Vesalius, van Simon Stevin, van Lipsius, van Lassus! Marnix van St-Aldegonde leefde naast Plantijn. Otto Venius onderrichtte Rubens. Teniers, Jordaens, van Dyck hadden reeds het levenslicht aanschouwd, maar, ik herhaal het, wat hadden die hemelsche geesten, die bovennatuurlijke vernuften gemeen met den armzaligen toestand van een uitgeplunderd volk?

En dat wisten de opstandelingen van 1849 ook, en daarom hebben zij zich van den beginne op het maatschappelijk en wettelijk gebied van de Vlaamsche beweging geplaatst.

En met welk doorzicht, met welke kracht, met welke volharding hebben zij dien grooten strijd tegen vooroordeel, onwil en onkunde aangevangen en doorgedreven!

Hoe gelukkig en trotsch was ik niet, op het laatste Gentsche Congres de achtereenvolgende veroveringen van die onversaagde en nooit vermoeide kampioenen te kunnen doen kennen.

Hoeveel namen — zoowel binnen als buiten deze Academie — zoude ik niet moeten noemen,

indien ik recht wilde laten wedervaren aan wie recht toekomt. Legioenen van dichters en geleerden, van geschiedschrijvers en staatkundigen stonden op en schaarden zich rond de oude Vlaamsche vaan.

Hunne eendracht maakte hunne macht, zij wisten wat zij wilden en daarom is het dat thans, in den Senaat, in de Kamer, in de provinciale en stedelijke raden, op de rechtbanken en in de gerechtshoven, in het onderwijs, op de Hooge- middelbare en lagere scholen, eerlang in het leger, op alle volksvergaderingen van welken aard ook, overal, in een woord, de taal onzer vaderen vrij en onafhankelijk klinkt -- en daardoor is het dierbaarste erfdeel van den dietschen stam gered.

Maar is hiermede *alles* gered?

Helaas, neen, Mijne Heeren.

Hoe talrijk ook onze overwinningen zijn; hoe onafzienbaar de weg is, dien wij hebben afgelegd, nog hebben wij ons laatste doel niet bereikt.

Paleizen, Parlementen, Ministeriën, Stadhuizen, Gerechtshoven hebben wij veroverd en bezet; het geheele Vlaamsche land behoort ons toe : slechts ééne vesting, één bolwerk, één burg staat dáár onaangeroerd voor ons en blijft ons tarten en daagt ons uit : het is ons eigen huis.

De taal, zegt men, is gansch het volk, en nooit bevatte een gezegde meer waarheid; maar men mag niet vergeten dat het volk zich in twee

nagenoeg gelijke deelen splitst. Naast de man staat de vrouw. De man maakt de wet, de vrouw de zeden, en als de wet tegen de zeden inloopt, dan moet de wet voor de zeden wijken. Men heeft het, in 1879, wel gezien met de nieuwe verordeningen op het lager onderwijs. Die herziening hield geene rekenschap van de zeden onzer bevolking en die herziening is gevallen.

Hoe groot dus ook onze zegepralen, op het gebied der wettelijke instellingen, hoe volkomen de omkeering der vroegere toestanden in de officieele sfeeren en hoe grondig de wijzigingen van het openbare leven zijn, niets tot hiertoe, niets, is er in den huiselijken kring, in de zuiver maatschappelijke betrekkingen, verkregen.

Hier heerscht steeds de vrouw, en met haar de vreemde taal, die zij onder hare bescherming heeft genomen.

En waaruit spruit die voorliefde der Vlaamsche vrouw voor deze vreemde taal voort? waarom heeft zij, zij die moeder is, de taal harer moeder verlaten?

Is het niet omdat er eene kloof is ontstaan tusschen den geest en het gevoel der vrouw, meer en meer door eene klimmende beschaving veredeld en verfijnd, en de ruwheid eener taal, die ruw is gebleven omdat zij, uitsluitend gesproken door het volk, zich niet kon verheffen boven het peil der nederige en verlaten standen, waar zij alléén tot wisseling der gedachten diende?

Kon men eischen dat zulk een onvolmaakt

en onvoltooid werktuig door de kiesche hand eener vrouw zoude worden gehanteerd? Ziet men bovendien niet dat elders ook dezelfde toestand door dezelfde oorzaak wordt geboren?

Het Afrikaansche Nederland geeft ons daarvan een treffend bewijs. Ziehier hoe de heer Viljoen, van de Transvaal, dien wij het genoegen hadden op het laatste Gentsche Congres te leeren kennen, zich omtrent deze zaken uitdrukt :

« Bij onze Afrikaansche dames vindt men er vele die liefst Engelsch spreken, lezen en schrijven; die zelfs met hare goedkeuring hare Hollandsche namen door eene vreeselijke Engelsche uitspraak laten martelen. »

« Anderen leggen zich, wel is waar, op de studie harer aangeboren taal toe, doch zijn bevreesd hare gedachten in het Hollandsch uit te drukken, omdat zij onder den verkeerden indruk zijn, dat zij niet goed Hollandsch spreken. »

« Hierover durven wij haar niet hard vallen, want er zijn nog vele dames-instituten, waar aan de studie van 't Engelsch, Duitsch en Fransch de voorkeur wordt gegeven, omdat het hoofd der school geen Hollandsch kent, of de ouders het dwaze denkbeeld hebben, dat hunne dochters geleerd zijn, als zij een mondjevol Fransch uitstamelen. »

« Tot onze verbazing vernamen wij het van den mond der directrice op eene der belangrijkste damesscholen, dat er vele ouders waren, die haar verzocht hadden hunne dochters geene Hollandsche

lessen te geven, « want het Hollandsch komt van zelf ».

« Is het dus wonder dat het Engelsch als conversatie en het Hollandsch als keukentaal door sommige dames worden beschouwd!

Gij hoort het, Mijne Heeren, in de Transvaal, als in Vlaanderen, is voor velen de Nederlandsche taal eene keukentaal geworden, en de schuld dier onbegrijpelijke vernedering ligt in de vrouw.

Het zijn de vrouwen der hoogere klassen — de Dames, om haar den geliefkoosden Franschen naam te geven — die oorzaak zijn dat er tusschen het openbare en het huiselijke leven eene verwijdering, eene vijandelijkheid is ontstaan, die alle onze pogingen zullen verijdelen.

Wat dan gedaan? Wel, wij moeten de vrouwen veroveren.

Ik droom natuurlijk van niet eenen Sabijnschen maagdenroof, ik ben daartoe te oud en bovendien onze eerwaarde bestuurder zoude zich daartegen verzetten; maar velen, onder ons, binnen en buiten de Academie, zijn dan toch getrouwd; welnu op hen ligt de plicht, elk, eene vrouw te verleiden — hunne wettige vrouw, wel te verstaan.

Dat zij hunne taal beschaven en zuiveren; dat zij haar zacht en vloeiend in de ooren hunner levensgezellin doen klinken, dan zal deze, bekoord en medegesleept, gewillig, ja verrukt, haren man volgen en op hare beurt die taal, die de taal

haars harten is geworden, die voortaan haar geestesleven zal bezielen, willen aanleeren, spreken en doen heerschen in den huiselijken kring, die haar koninkrijk is. Dan zal zij de « directrices der Dames-instituten » niet verbieden hare dochters onderwijs in de Nederlandsche taal te geven, maar eischen dat dit onderwijs aan kundige leeraars of leeraressen worde toevertrouwd.

En dan, Mijne Heeren, zal niet alleen de Vlaamsche taal, maar het Vlaamsche volk gered zijn, want dan zullen de zeden met de wetten strooken; dan zal die zedelijke eenheid, die Guizot verre boven de staatkundige eenheid stelt, eindelijk worden verkregen.

En hoe kan nu de vrouw, behalve door den persoonlijken invloed van haren man, tot onze bondgenoote worden gemaakt?

Door de school, door de school alleen. De keuken moet worden gesloten en de school geopend.

Maar de school moet worden gewijzigd, niet alleen wat het onderwijs zelf betreft, maar ook wat het onderwijzend personeel aangaat.

En indien dit konde gebeuren, Mijne Heeren, indien eens eene beschaafde, eene zuivere en welluidende taal in de gestichten, waar onze dochters hare opvoeding genieten, konde worden onderwezen; indien niet alleen de lessen en het aantal uren dier lessen, door de verordeningen voorgeschreven, in werkelijkheid werden gegeven; indien het onder-

wijs werd toevertrouwd aan leeraressen die zelven de taal kennen en spreken, met dien tongval welke haar aangenaam maakt en het oor streelt — hoe spoedig zoude dan hier ook niet eene geheele omkeering van zaken plaats hebben!

Wie onzer is niet getroffen, wanneer hij aan gene zijde van den Moerdijk de zangrijke en reine Hollandsche taal zoo sierlijk en gemakkelijk uit den mond eener beschaafde vrouw hoort vloeien? Welke teleurstelling, als hij bij zijne terugkomst de gebrekkige, ja, de platte of, de stijve en gemaakte taal zijner vrouw en dochters moet ondergaan? Zeer zeker moeten de taalregels, de woordvoegingen, de eigenaardige wendingen grondig worden onderwezen, maar ook de toon, de klank, de tongval moeten tot in de kleinste bijzonderheden worden verzorgd. Na eenheid van spelling is het tijd dat er eenheid van uitspraak kome.

En dit alles zal veel gemakkelijker geschieden, en sneller gaan dan men denkt. Het is nog geene drie jaren geleden dat het Gentsche Conservatorium eene begaafde vrouw van Hollandschen oorsprong met de lessen der Nederlandsche declamatie heeft belast, en bewonderingswaardig waren, reeds dezen winter, de uitkomsten, die zij had verkregen.

Onze Vlaamsche zangers en zangeressen hebben zich, na een tijdverblijf van twee jaren te Amsterdam, de Hollandsche taal zoo eigen gemaakt, dat zij schier niet meer van de geboren Noord-Nederlanders te onderscheiden zijn. Wie zoude zeggen dat

Mevrouw Beersmans van Vlaamsche geboorte is?

Toen ik, vóór lange jaren, aan het stedelijk bestuur kwam, leefde hier een man van hooge jaren, de heer Jonglas, die tijdens de regeering van Willem den eersten als hoofdonderwijzer naar Gent was gekomen.

Die geleerde heeft twee of drie geslachten van onderwijzers gevormd die, de meesten althans, van hem hebben overgeërfd den Noordnederlandschen tongval, dien hij zelf tot aan zijn dood heeft bewaard.

Waarom niet dat voorbeeld gevolgd en voor zooveel het practisch mogelijk is, de Nederlandsche taal, in onze wereldlijke of geestelijke gestichten en scholen, vooral in de normaalscholen door Noord-Nederlanders doen onderwijzen. Zoude dat bovendien niet het gevaarlijke particularisme dooden?

Wanneer men de straten onzer stad doorwandelt, is men verwonderd een zoo groot aantal Engelsche gouvernantes of bonnes te ontmoeten, die, met de kinderen aan hare zorgen toevertrouwd, zuiver Engelsch spreken.

Waarom moeten hier te Gent, en geheel Vlaanderen door, de Hollandsche gouvernantes, zelfs de Hollandsche dienstboden, geheel onbekend zijn!

Hoe onbegrijpelijk, hoe onredelijk, ik zoude haast willen zeggen hoe dwaas, nu toch, de Nederlandsche taal in alle de richtingen van het openbaar leven is doorgedrongen en moet worden gebruikt.

Aan het « Institut de Kerchove » heeft men

eene Parijsche institutrice gehecht om aldaar het ware « accent français » in te voeren en het Gentsche Fransch te keeren; waarom doet men dat niet voor de Nederlandsche zustertaal, die dan toch gelijke rechten heeft, of moest hebben?

Uit de hoogte moet de verbetering komen, want het lagere volk spiegelt zich immer naar de hoogere standen. De taalbeweging in Bohemen is sterk, omdat de machtige adel van dat land de volkstaal onder zijne bescherming heeft genomen en spreekt, om den Duitschen invloed te stuiten.

Konde dit in Vlaamsch België worden verkregen; konde slechts een klein aantal vrouwen van aanzien en gezag, van vermogen en hooge geboorte zich het geestesleven van het volk ontfermen, dan zoude haar alles reddende invloed als een hemelschen dauw nederdalen tot de laagste klassen der bevolking, en de kloof, die thans bestaat tusschen de twee groote standen onzer maatschappij de Franschsprekende burgerij en het Vlaamschsprekende volk — zoude voor altijd zijn gedempt.

De Vlaamsche vrouw zoude dan zijn niet alleen de schatbewaarster van onze taal, van onze zeden van ons eigen leven, zij zoude zijn de engelbewaarder van den geheelen Vlaamschen stam.

Ik heb gezegd. (*Toejuichingen.*)

De heer Bestuurder verleent het woord aan den bestendigen Secretaris, om mededeeling te doen van den uitslag der letterkundige wedstrijden en der kiezingen tot het aanvullen der openstaande plaatsen.

Letterkundige wedstrijden voor 1894.

De Koninklijke Vlaamsche Academie had voor dit jaar zeven prijsvragen over taal- en letterkunde en vaderlandsche geschiedenis uitgeschreven.

De eerste vraag : *eene verhandeling over de vormen van het werkwoord in het Oudfriesch* bleef onbeantwoord.

Voor de tweede vraag : *Taalkundige studie over het middeleeuwsch gedicht : « de VII vroeden binnen Rome »*, werd één antwoord ingezonden, aan hetwelk de uitgeloofde prijs werd toegekend. Schrijver ervan is de heer *Emiel de Neef*, student aan de Hoogeschool te dezer stede, die, ter zitting aanwezig, den prijs komt ontvangen uit handen van den heer Bestuurder, en de Academie voor de hem toegekende onderscheiding dank zegt.

De derde prijsvraag luidde als volgt : *Een zeker getal werkwoorden zijn samengesteld op eene buitengewone wijze, als b. v. : knikkebeenen, blinddoeken, schuddebollen, watertanden enz. Geef eene volledige lijst dier woorden, met aanduiding van de streekspraak, waarin zij voorkomen, eene studie over hunne etymologie, hun karakter over*

het algemeen en de geschiedenis van hun ontstaan. — De Academie heeft de eenig ingezonden verhandeling bekronenswaardig geoordeeld. Zij is opgesteld door den heer *Willem de Vreese*, medeopsteller van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, te Leiden, en verleden jaar door de Academie reeds bekroond. — De heer de Vreese, aanwezig, door den heer Bestuurder geluk gewenscht, komt zijnen prijs ontvangen en stuurt in eenige gemoedelijke woorden de Academie zijnen dank toe.

Twee verhandelingen waren ingezonden ter beantwoording van de vierde prijsvraag : *eene volledige lijst van de huidige, in onze taal meest voorkomende gallicismen, met aanduiding van de zuiver Nederlandsche woordschikkingen of uitdrukkingen.* Op voorstel van den keurraad kende de Academie aan ieder van beide werken het volle bedrag van den prijs toe. Het eene werd geleverd door den heer *Will. de Vreese*, voornoemd; het andere door den heer *Hipp. Meert*, leeraar aan het Kon. Atheneum van Luik, verleden jaar ook laureaat der Academie. — Onder de luide toejuichingen der vergadering en na eenen warmen gelukwensch van den heer Bestuurder ontvangt de heer W. de Vreese de hem toegekende belooning.

Onbeantwoord bleef de vijfde prijsvraag : *Geschiedenis van den werkmansstand in de Nederlandsch sprekende gewesten van België, van de XIIIe eeuw tot aan de Fransche omwenteling.*

Ten antwoorde op de zesde vraag: *eene volledige Kunst- en Volkswoordenlijst over het ambacht van den smid, met de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen*, ontving de Academie twee verzamelingen, aan ééne van welke, namelijk deze, met de kenspreuk : *Uit Taalmin!* de uitgeloofde prijs werd toegekend. Opsteller er van is gebleken te zijn de heer Jozef Vuylsteke, snelschrijver te Brugge, wien de prijs door den heer Bestuurder, met eene aanmoedigende toespraak, wordt overhandigd.

Voor de zevende prijsvraag : *eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Timmerman, ook met de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen*, werd ééne verzameling ingezonden. De prijs kon niet worden toegekend.

De Academie had dit jaar twee kiezingen te doen : voor een briefwisselend- en voor een buitenlandsch eerelid.

Als briefwisselend lid viel hare keus op den heer Gustaaf Seghers, letterkundige en leeraar aan de Staats-Normaalschool te Lier.

Tot buitenlandsch eerelid werd gekozen de heer Dr. Jan ten Brink, letterkundige en hoogleeraar te Leiden.

Na deze mededeelingen verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 22 Juli 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder; Hansen, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, de Flou, Bols, werkende leden;

de heeren Janssens, de Ceuleneer en jhr. de Gheldere, briefwisselende leden.

De heeren Daems, de Maere en van Droogenbroeck verontschuldigen zich, de zitting niet te kunnen bijwonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de vorige zitting, deelt de bestendige Secretaris de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

De Maasgouw. Orgaan voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde. 1893.

Middelnederlandsch Woordenboek van wijlen Dr E. Verwijs en J. Verdam. Derde deel.

Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique. 1894, nrs 5 en 6.

Door den heer ALBERDINGK THIJM :

Levensschets van J.-W. Brouwers. Gent, 1894.

Door den heer L. MATHOT :

Acte flamand émanant de l'échevinage de Liège au XIVe siècle. Brussel, 1894.

Door den heer J. MICHEELS :

Eene heerlijke aanwinst voor onze letterkunde. Gent, 1894.

Door den heer J. BROECKAERT :

De Zwarte-Zusters van Dendermonde. 2de, vermeerderde uitgaaf. 1894.

Door den heer J. OBRIE :

Levensbericht van professor Matthias de Vries. 1894.

Door den heer H. MEERT :

West-Vlaamsch Idioticon (Overzicht). 1894.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, XIIIe deel, 3e aflev. — *Register* op deel I-XII.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894, n^rs 7 en 8.

Cesar. Oorlog in Galliè. Nederlandsch van A. VERDOODT, pr. 3e en 4e afl.

Door den Oudheidkundigen kring der stad Dendermonde :

Gedenkschriften. Deel V, 3e aflev. (2e reeks).

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt de Academie de begrooting terug voor het loopende jaar, voorzien met de vereischte goedkeuring, alsmede een afschrift des koninklijken besluits, hetwelk de kiezingen goedkeurt, gedaan door de Academie, der heeren Gust. Segers, letterkundige en leeraar aan de Staats-Normaalschool te Lier, tot briefwisselend lid, en Dr. Jan ten Brink, letterkundige en leeraar aan de Hoogeschool te Leiden, tot buitenlandsch eerelid.

—

De heeren Dr. Jan ten Brink en G. Segers betuigen de Academie schriftelijk hunnen dank voor de benoeming.

—

De heer Sermon deelt de vergadering mede, dat op 15 Mei ll. te Keulen eene zitting plaats had des *Niederdeutschen Sprachvereins*, op welke veel wetenswaardigs werd uitgebracht over de dialecten der Rijngewesten; daar de spraak dier streken van hoog belang is voor de Leden der Academie, die zich op de studie der gewestspraken toeleggen, zou hij wenschen dat het verslag over gezegde vergadering in haar bezit kwame, zooveel te meer omdat ons

hooggeleerd buitenlandsch eerelid, Dr Franck, van Bonn, er eene redevoering uitsprak over het gedicht *Van den Vos Reinaerde*, door den Vlaming WILLEM, en dit als een der voornaamste letterkundige gewrochten der middeleeuwen geroemd heeft. Het verslag, door de Duitsche dagbladen afgekondigd, is te onvoldoende en te gebrekkig dan dat wij ons daarmede zouden vergenoegen.

Op denzelfden dag had ook te Koblenz eene vergadering plaats des *Hochdeutschen Sprachvereins*. Het verslag over deze zitting zal voor ons ook niet zonder belang zijn,

---

Dagorde.

De vergadering benoemt vijf leden, gelast met het voorstellen van prijsvragen voor 1896 : de heeren P. Willems, Coopman, de Flou, de Potter en Micheels.

Naar aanleiding van een voorstel der Comsie van nieuwere Taal- en Letterkunde beslist de vergadering, dat aan de Regeering de wensch zal worden medegedeeld om de verslagen over het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* aan de Redactie van gezegd werk mede te deelen.

Door den heer A. de Vos wordt een opstel gelezen, getiteld : *Eene Moeder*, hetwelk in de *Verslagen* zal worden opgenomen. Daarna verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Lezing.

EENE MOEDER,

door den heer Dr. AM. DE VOS.

Moeder Aarde, nu en dan dwaal ik, zonnezuchtig, etherdronken, met mijne gedachte, met mijne mijmeringen en verlangens, graag eens even weg van u.

Boven uwe valleien en vlakten, hoe bekoorlijk ook; naar hooger dan de Noorsche dennentop, dan Eiffeltoren en kathedraaldom, naar hooger dan de kruinen van Gaorisankar, stijgt bijwijlen de ongeboeide phantasie. Benieuwd klimt zij tot ver over de grenzen uwer dampsfeer, met eene vervoering als van bet arendsjong, dat zijne wieken beproeft, en, min schuw dan vermetel, op de Balkanmassa's van het zwerk veroverend neerziet.

Doch, na korte vlucht, en bijna liever nog, stort mijn geest, zwijmelend, op vermoeide vlerken, alsof hij viel met een scherm, weerom steeds neder tot u.

Dan kleef ik telkens opnieuw, met lijf en ziel, nauwer en trouwer aan uwen boezem vast. En gij, onweerstaanbaar trekt ge mij, hoe langer hoe dringender nader. Wat is ons beider lot innig verbonden! Wat is het goed, op een tapeet van madelieven, onder uwe prachtvolle wolkentent! In geene eeuwigheid zeggen wij malkander vaarwel.

Ik begeer naar geene andere buurschap ooit op eene vreemde ster te verhuizen.

Wij weten, mijne natuurgenooten, dat wij allernaaste verwanten der Aarde, — wij voelen, dat wij hare uitverkoren kinderen zijn. Zij heeft ons gebaard, gevoed en opgekweekt. Zij torst elk van ons, — weerloos dwergschepsel, — aan hare breede schouders, beschermend, op den ontzaglijken zwerftocht rond, — ik weet niet hoe ver, ik weet niet waarheen. Waarheen? Hoe ver? Van waar? Waarom? Kan zij, met al hare kennis, nog niet antwoorden op dat schroomlijk gevraag, zij luistert evenwel meewarig naar den kreet van wee, dien ons de raadselnachtmaar van 't bestaan ontperst.

Zij heeft onzen eersten schrei gehoord en zal onzen laatsten snik ontvangen.

Den mensch, haren ideaalzieken lieveling, zat van genot eens en meer nog mat van leed, met zijne zwakheden, taai als het leven, met zijn hope, sterker dan de dood; met zijn eenmaal, maar toch immer te vroeg, lamgepopeld hart en zijne versteven ledematen, — den verslagen worstelaar, legt zij dan terug neder in haren wiegenden schoot; gelijk Maria den uitgebloeden Jezus van zijn kruishout weer in heure armen opnam; en ze spreidt over de kille sponde van haren slapenden zoon een hermelijnen baarkleed, betraand met winterzilver;

of ze bergt hem weg onder een grafzode, waar onverdorbare palm en laurier, of zediger treurwilg en zandkruid op tieren.

Weenen alsdan doet gij niet, aartsmoeder! Gij verstaat immers geen overlijden, tenzij mits verrijzenis, gij die steel en stam, die blad en bloesem herteelt uit al wat verwelkte en verdroogde.

Wat zou de stofwisseling van eenen uwer millioenen telgen u deren? Het sneven van den voortreffelijksten sterveling zelf ontstelt u niet méér dan het slensen van een ranonkel. Zooveel overlevenden hoeven op uw aanschijn, ten trooste, standvastige gelatenheid en kalmte te lezen!

Geene moorderij van legers, geene zieltoging van geslachten, geene uitvaart van een ras, door plaag en pest geveld, maken ooit u wanhopig.

Gij, die, met uw bederfwerend reukwerk uit beemd en bosch, de lijkbedden rein waaiert en onverwijld weer met mirtekrans en oranjekroon tot bruidkoetsen optooit; gij, die over de akelige slagvelden eene deken openstrekt van groen geloofverd satijn; gij, die, waar de gieren aasden op menschenvleesch, den leeuwerik zijne vrede- en vreugdezangen doet kwelen.

Wat geeft het, of uw bodem zelfs, gelijk de Atlantide weleer, met bei de bewerktuigde rijken der schepping, in een zondvloed verdronk? Als

een berg Ararath maar ergens de geredde kiemen er bevruchting, in gesloten arke bewaard, boven de overheerschte baren heffen mag, onder de zegekleuren van den regenboog. Geen zwarter smookfloers uit Hekla zou dan, tot rouwkrip daarom, de ijskap van uwe Noordpool omwinden.

Eerlang toch vloeien weder de olijfheuvels bloot, en schiet eene weelde van versch gewas door de slibbe, die 't ebbende water achterliet in de dalen. Eerlang jubelt het bruiloftkoor der jongste nachtegalen en het kerstlied van herboren volkeren weer.

Terwijl, intusschen, ook voor ieder van ons 't noodlottig uur komt aangesneld, vliegen wij, met krampigen greep aan u gesloten, samen met u de afstanden door; — met u, naar dat rijk der eeuwigdurende benedijding, waar geen wrevel om verdruktheid, geen verdriet of woede om onrecht, geen maatschappelijke broederkrijg, geene knarzeling der tanden meer wezen moge. Welaan! we blijven allengs min en min verwijderd van die aanlokkende, die gemeene Palestina's der nakomelingschap, waar volksmartelaars en volksprofeten zoo lang reeds om dweepten.

We blijven, hoe klein ook, een onafscheidbaar deel uwer grootheid. Wij ademen wat gij ademt, aan de onuitputbare luchtbronnen van het Zijn.

Dichter of denker, lijder of belijder, iedereen zoekt en vindt in uw ruste zijn rust aan uwe borst altoos, tot in strijd en ramp, tot in de drukste woeling van menschen en dingen.

Menschelijke min en vriendschap ontaarden dikwijls in ontgoocheling en bedrog, in weerzin en afkeer. Uwe ernstige liefde, moeder van alle moeders, is louter oprechtheid, volharding en zelfofferande.

Voor uw verraden of door ongevoel mishandeld kroost, wanneer dit nijd en eigenbaat, gerucht en wanorde naar de eenzaamheid ontvlieden mag, zet gij die heilige schuilplaatsen open, leeg van zegening voor 't vuige broedsel, dat ergernis en walg verwekt. Vooral de slijmerige aanraking van Janussen, domme pedanten en dergelijk soort, ontsnappen wij daar, om er, in louterende nabetrachting van kunst en kunde, 't zuiverst geluk te smaken; om er ons te verkwikken in de gemeenschap met uwe bloemen en vogels.

Wat scheelt hem, die 't nietige en onedele verafschuwt, alle wuft insectengezwerm om het helder, opgericht voorhoofd; alle vies gewormte, dat aan zijn vaste voeten krioelt? Wat scheelt het al wie 't geruizel uwer stem vernemen mag, in de ademlooze woudstilte, of de taal uwer kracht in den donder van Yosemite's waterval, die de doordreunde rotskolossen uit stommen eerbied sidderen doet?

Gij spreidt balsem op de zweren, die venijnige

slechtheid invrat; en zalf over de kneuzing, waarmee haat en verontwaardiging zich zelf óók, benevens den vijand, bezeeren. Van de vloekende tonge smoort gij zoetjes de verwensching terug en leert aan verbitterde lippen hymnen van blijdschap en verlossing.

Wat er moge bruisen en zieden in de aders, of gisten in het brein; wat er ook sluipe of sloope rondom, de mensch, geliefd of gegriefd, laat zich veilig stil toch met u, najade der alles badende lichtgolven, òmvlotten over de onpeilbare eilandzeeën van 't azuur.

Geen duivelgeweld, geen wraakengel met vlammend zwaard, geen goddelijke toorn, die ons, hetzij schuldig of schuldeloos, de paradijzen, waarin wij zweven, uitjaagt. Immer, spijt mist en duisternis, krieken daar nieuwe morgens, rijzen daar andere kimmen, breiden daar wijdere verschieten zich uit, — immer ongeziene en ongevlekte schoonheid, langs de sterrenbanen, op onzen weg naar de toekomst.

Overal blauwt ons één firmament, één Eden, één Walhalla, één hemel, zonder uitgang, zonder palen.

En gij, Aarde, nooit gestoord, sedert onheuglijke tijden, zonder eenige teleurstelling vertrouwend in een onbegrepen opperwezen, — de veelnamige, doch onbenaambare godheid, — ziel der wetten

van 't heelal, alles in alles; gij, wondere, stadig vrij van angst, snel als een kogel na 't schot, als een bol om de stoomas, maar even oliezacht, rolt en holt ge, nimmer duizelig, de ruimte door, verder en verder, werelden en werelden voorbij!

Met uwe voorouderlijke maagschap, — nomadengezin van 't oneindige, – spoedt gij, voortgedreven door die geheimvolle macht, welke geen poos u pleisteren laat in eenig karavaankamp der onafzienbare streken, waar ge doorheen trekt. Voort moet gij, voort, onafmatbare! Voort! op uwe eeuwenreis, de onuitgerekende æonen in!

Gij kent geen donker, dat u verdolen doe in het labyrint van kreitsen en kringen. Uwe eigen schaduw alleen volgt u: zoodat elken uchtend u de leidende klaarte der zon te lieflijker op uwe ontwaakte halfronden verschijne. Uw gezellinne, de maan, houdt, met hare nachtlamp, nog in uwen vluchtigen sluimer de wacht.

Gij ducht versperring noch hinderpaal en wijkt van uwe richting niet af, uit schrik voor den stormloop van blakende nevelmonsters, voor den slingerzwier van wilde kometen.

Ofschoon een vreeslijk laaiende, loeiende gloed staag, ook ùw merg, als weleens het onze, vertere; en, lijk de kokende ketel in den scheepsromp, uw geprangde lende somwijlen schudde van de koorts; ofschoon amper de kraters, als noodkleppen, uw hulsel tegen bersting behoeden; — toch, heldhafte reuzin, draagt gij de Menschheid, met al uwen

anderen last, meestal zoo lijzig als in eene gondel op effen lagunen, dwars door de wervelstroomen van 't gestarnte, in de oceanen der onmetelijkheid voort.

Geduldig en ongekrenkt, verduurt gij 't gebeuk der orkanen, de slagen des bliksems, de schokking der magneetkracht, sprankende meteorietbuien en titanisch bomgeschut met ontploffende boliden.

Geen aanval van buiten of binnen verwint u. En gij kunt in gelatenheid lijden, gij; het is geen laffe willekeur, die u, gelijk zoovelen uwer dierbare verschoppelingen, teistert.

Gij boogt niet op uwe triomfen, evenals ge geen vertoon maakt met uwe noodlottige smart, o nederig kloeke! Gij deelt ons de schatten van uwen moed mede en vraagt onze deernis niet, in de kraamnooden van uw onophoudelijk moederschap.

Uwe inwendige krampen, de diepe scheuring van uw ingewand, verraadt gij nooit in zucht of klacht; maar dekt en dempt haar, onder een pantser van basalt. Gij doet ze vergeten, bij 't feestvuur uwer dageraden, in den stralenglans van uw avondrood. Gij sluiert ze weg, achter uwe rijk gemaalde loofgordijnen, of uw sneeuwfluweel, met kristallen befonkeld. Gij bewimpelt uwe pijn, onder den glimlach eener telkens herbloeiende jeugd.

De eerste zwangerschap alreede rooft, helaas! onzer dochteren frischheid; úwe heerlijke vormen blijven ongerept, o bevoorrechte! — maagd altijd en altijd moeder!

Die brandkolk zelve der doemnis, razend in uw binnenst aan 't grommen : de dreigende hel, die uit uwe Smeroes en Vesuven rookt, voert gij, trots dæmonischen opstand, luchtig als in rondedans, op uwe spelevaart mee, door de lustwaranden van 't onbekende.

Zitting van 22 Augustus 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Gailliard, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, werkende leden;

de heeren jhr. de Gheldere, Janssens en Segers, briefwisselende leden;

de heeren jhr. de Pauw en van Droogenbroeck hebben bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

Door den bestendigen Secretaris wordt het verslag gelezen van de vorige zitting.

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

De geestelijkheid van Antwerpen in 1798-1799, door AUGUSTIJN THYS. 1894.

Exposition universelle d'Anvers. Congrès de la proprieté artistique et littéraire. Programme général.

Des bellingérants et des prisonniers de guerre, par ED. ROMBERG.

Les origines du droit international, par ERN. NIJS.

Bibliographie de Belgique 1894, nrs 6 en 7.

Namens den heer Minister van Oorlog :

Carte topographique de la Belgique (1 op 40,000), 72 bladen in-gr.-folio, uitgegeven door het *Institut cartographique*.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK

Spiegel historiael, door LOD. VAN VELTHEM. 3e boek.

Door het Friesch genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden :

Nalezing op de nieuwe naamlijst van Grietmannen van Jhr. H. Baerdt van Soninia, door A.-J. ANDREÆ.

65e *Verslag der Handelingen van het Friesch Genootschap*. 1892-1893.

Door de uitgevers van *Biekorf* :

De 13e aflev., 5e jaar, dezes tijdschrifts.

Door den heer H. CLAEYS :

Redevoering gehouden op het Nederlandsch taal- en letterkundig Congres, te Arnhem. 1893. (Overdruk.)

Jan van Ruusbroeck's taal en stijl. (Overdruk.)

Door den heer P. GÉNARD :

De kunstschilder Jan Anthony. (Overdruk.)

Door den heer E.-J. OSSENBLOK :

Eene lezing over Weber's « Dreizehnlinden » volgens de vertaling van Eug. de Lepeleer. Antwerpen, 1894.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894, nr 8.

Briefwisseling.

Het dertiende tijdvak van den driejaarlijkschen prijskamp der Nederlandsche tooneelletterkunde eindigt op 31 December aanstaande. Daar deze prijskamp moet beoordeeld worden door eene jury van vijf leden, door Z. M. den Koning te benoemen, op voorstel der Koninklijke Vlaamsche Academie, verzoekt de heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs hem eene lijst van candidaten aan te bieden.

Eene tweede lijst van candidaten wordt aan de Academie gevraagd voor het samenstellen des keurraads, die gelast zal worden met het beoordeelen der werken, mededingende voor den vijfjaarlijkschen prijs der Nederlandsche letterkunde, voor het negende tijdvak, eindigende den 31 December des loopenden jaars.

Het inrichtingscomiteit van het *Congrès de la propriété artistique et littéraire*, hetwelk van

18 tot 25 Augustus 1894 te Antwerpen plaats heeft, vraagt de bijtreding der Academie tot deze vergadering. — De bestendige Secretaris merkt op, dat de lijst van meer dan honderd personen — meest behoorende tot allerlei kringen : staatkundige en andere, tot de minst bekende — aan wie vooraf bijtreding tot het Congres was gevraagd, geen enkel lid der Academie vermeldt, alsof dezer leden, in het bijzonder, en de Academie zelve, geen het minste belang zouden hebben in letter- of kunsteigendom. — Ingevolge eene vroeger genomen beslissing zal de Academie zich onthouden den haar gedanen oproep te beantwoorden, om reden dat de Inrichters de Nederlandsche taal, zoo wel voor de geschrevene uitnoodiging als voor de gedrukte lijst der bijtreders, niet tot haar recht hebben laten komen.

Een aantal vereerders van wijlen Dr. F.-A. Snellaert, een der grondleggers van de Vlaamsche Beweging, hebben eenen oproep gedaan tot de beoefenaren en vrienden der Nederlandsche letteren, om het aandenken van den verdienstrijken man door het oprichten van een gedenkteeken, op zijn graf, te St.-Amandsberg, te vereeuwigen. Eene lijst van inteekening, aan de Academie gezonden, is op het bureel neergelegd.

De heer Broeckaert geeft, namens de Com-

missie van geschiedenis, bio- en bibliographie, verslag over dezer zitting, te één uur gehouden.

De Commissie stelt voor, dat door de Academie de uitgave worde begonnen van het algemeen *Biographisch Woordenboek der Zuidnederlandsche Schrijvers.* De eerste aflevering, bekostigd met de gewone hulpmiddelen der Academie, zou der Regeering worden aangeboden met het verzoek, een buitengewoon hulpgeld voor het werk te verleenen, zooals de *Académie royale de Belgique* er eene geniet voor de *Biographie nationale.* Deze, onmisbare, toelage zou, naar het oordeel der Commissie, te gemakkelijker te verkrijgen zijn, daar reeds de eerste aflevering des werks zou bewijzen, dat dit in geenen deele gelijken zal aan de evengemelde Fransche uitgave, welke honderde namen minder bevat dan de ontworpen Nederlandsche. — Over dit voorstel der Commissie zal de Academie eerlang geroepen worden hare meening doen kennen.

De heer Coopman geeft verslag over de zitting gehouden door de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Door de Commissie wordt voorgesteld dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, in navolging van hetgeen voor den dichter Prudens van Duyse werd gedaan, vier leden belaste met het schrijven van eene verhandeling of studie over Ledeganck, Dautzenberg, David en Snellaert, die eerlang door het Vlaamsche volk feestelijk zullen herdacht worden.

De Commissie drukt hare verwondering uit, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie niet eens erkend werd bij de samenstelling van het Comiteit hetwelk, bij koninklijk besluit van 5 Juni l. l., belast werd met de inrichting van het *Congrès de la propriété artistique et littéraire*, dezer dagen te Antwerpen gehouden; zij verzoekt het bestuur die verwondering aan de Regeering uit te drukken.

De vergadering belast het bureel den Minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken opmerkzaam te maken op de miskenning der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het vaststellen van het program der letterkundige wedstrijden voor het jaar 1896. (*Zie verder*).

Daarna heeft de kiezing plaats voor de dubbele lijst van candidaten, uit welke Z. M. de Koning de jury's zal benoemen voor den driejaarlijkschen prijskamp van tooneelliteratuur en voor den vijfjaarlijkschen prijskamp van Nederlandsche letterkunde.

Het uur van het sluiten der zitting genaderd zijnde, wordt de behandeling der volgende, aan de dagorde gebrachte punten, verdaagd tot de volgende bijeenkomst.

De zitting wordt te 4 1/2 uren geheven.

LETTERKUNDIGE WEDSTRIJDEN

voor 1896.

EERSTE VRAAG.

Oudgermaansche Taal- en Letterkunde.

Beredeneerd overzicht der jongste stellingen over den oorsprong der Edda's.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Men vraagt eene taalkundige studie over het middelnederlandsch Proza (Oost- en West-Vlaanderen), gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals : charters, diplomas, renteboeken, rekeningen, akten van allen aard, brieven, verslagen, opschriften enz. (± 1200 *tot* ± 1500).

Aanmerking. — De Schrijver zal zorg dragen al de door hem geraadpleegde stukken of verzamelingen nauwkeurig aan te stippen.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

De geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de zuidelijke Nederlanden van de XVI[e] *eeuw tot* 1886.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVI[e] *eeuw gehad in Noord-Nederland op taal-*

en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel, nijverheid en staatkundige ontwikkeling.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

Buitengewone prijskamp.

VIJFDE VRAAG.

A.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Timmerman ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.

In het antwoord zullen de Mededingers zoo veel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

ZESDE VRAAG.

B.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Metselaar ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en werken.

In het antwoord zullen de Mededingers ook zoo veel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De Schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij

aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften moeten ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) *vrachtvrij* ingezonden zijn vóór den 1 Februari 1896.

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker Opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. — Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

De bestuurder,
Dr. H. CLAEYS.

De bestendige secretaris,
FR. DE POTTER.

Zitting van 19 September 1894.

Aanwezig : de heeren Claeys, bestuurder; Hansen, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, werkende leden;

de heer Gust. Segers, briefwisselend lid.

De heeren Alberdingk Thijm en Génard laten weten, dat zij belet zijn de vergadering bij te wonen.

Door den bestendigen Secretaris wordt het verslag gelezen over de vorige zitting, dat wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege de Regeering :

Volk en Taal, 1893-1894.

Geschiedenis van het voormalig Minderbroedersklooster van Antwerpen (1446-1797), door STEPHANUS SCHOUTENS, Minderbroeder, 1894.

Geschiedenis van de orde der Minderbroeders, door BERN. METS, 1893.

Geschiedenis van Moorslede, door MEDARD VAN DEN WEGHE.

Bulletin van den Geschied- en Oudheidkundigen kring van Gent. 1894, Nr 1.

Petri de Nova Terra ordinis Praemonstratensis canonici regularis carmina sacra, edidit I. V. S. O. P. 1894.

Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers, publiés par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 4°. Tomes LII et LIII.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, n° 7.

Beschaving en rijkdom in Belgisch-Congo, door MAURITS DE RAMAIX en EDWARD POFFÉ. Antwerpen 1894.

Door de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam :

Verslagen en Mededeelingen, 1894. *Jaarboek*, 1893.

Recherches sur la domination arabe, le chiitisme et les croyances messianiques sous le khalifat des Omyades, par G. VAN VLOTEN. 1894.

Door den heer WILLEM DE VREESE :

Sint Augustijns regule in Dietsche met een fragment der « Bediedenisse ». Gent, 1894.

Door den heer A. Siffer :

Magasin littéraire, 1894, September.

Door de Redactie van *Biekorf* :

De 15e aflevering, 5e jaar, dezes tijdschrifts.

Door den heer Claeys, namens de jufvrouwen M.-E. BELPAIRE en HILDA RAM :

Wonderland. Vertellingen. Eerste reeks, 1894.

De heer Bols biedt vanwege den eerweerden heer de Bie, pastoor van Ruisbroek, bij Brussel, aan de Academie, en aan elk lid in 't bijzonder, een printje aan, de beeltenis voorstellende van Jan van Ruusbroec.

Dit portretje is een nadruk van eene teekening, in 1844 door Baron de Herckenrode genomen naar een oud schilderijtje, weleer gegeven door Professor Bormans aan den heer Bogaerts, Grootvicaris van Luik.

De heer Bols voegt er bij dat de heer pastoor de Bie het leven schreef van den doorluchtigen inboorling zijner parochie, en drukt den wensch uit dat dit werk spoedig moge verschijnen.

Briefwisseling.

De Inrichters eener betooging, te Antwerpen ontworpen tegen zondag 23 dezer, ter eere van Andreas de Weerdt, en bestaande in het onthullen van eene gedenkzuil op het graf van dien volksdichter, noodigen de Koninklijke Vlaamsche Academie uit tot deelneming aan deze plechtigheid.

De vergadering beslist dat de heeren Leden der Academie, te Antwerpen gevestigd, haar bij de betooging zullen vertegenwoordigen.

Lezing wordt gedaan van eenen brief des heeren Willem de Vreese nopens de hem gevraagde vollediging van zijne prijsverhandeling.

De vergadering beslist, dit schrijven mede te deelen aan de heeren Leden die, als keurraad, er hun oordeel over hebben uitgebracht.

Dagorde.

De heer Hiel bekomt het woord voor eene lezing, na welke de zitting geheven wordt.

ROLLIER

door EMANUËL HIEL.

Een woord over Emanuël-Benedict Rollier.

Emanuël-Benedict Rollier, geboortig van Sint-Amands, aan de Schelde, was een welstellend eigenaar, woonachtig te Willebroek, toen de Boerenkrijg uitbrak; hij offerde gansch zijne fortuin op voor het Volk en de vrijheid van zijn Vaderland. Daardoor verkeerde hij menigmaal in doodsgevaar.

Hij nam den titel aan van Generaal, en beweerde zijne benoeming gekregen te hebben van Charles de Loupoigne, in 's Keizers name.

Mijne twee Grootvaders, langs vaders en moeders zijde, waarvan hij Peter was : Benedict Hiel, van Sint-Amands, en Emanuël de Clerck, van Baasrode, vochten, onder zijne bevelen, tegen de **Sansculotten** en **Jacobijnen**. Overigens de beide familiën waren met de familie Rollier verwantschapt.

Men leze : *Onze Boeren,* door Aug. Snieders, werkend Lid der Koninklijke Vlaamsche Academie; *De Troebele Tijd,* door L. Mathot, werkend Lid der Koninklijke Vlaamsche Academie; *La Guerre des Paysans,* par Auguste Orts; *De Boerenkrijg,* door Hendrik Conscience; *De Belgische Concrits in* 1798 *en* 1799, door Augustin Thys; *De Franschen in Vlaanderen,* door Fr. de Potter, bestendigen secretaris der Koninklijke Vlaamsche Academie; *De Franschen in Vlaanderen,* door Julius Plancquaert; *Vaderlandsch Kronijk,* door den eerweerden heer Van Droogenbroeck, enz., enz.

Hoe lief de maan bij sterrenpracht,
Wanneer haar licht, zoo vleiend zacht,
Verzilvert 't weemlend loof met glans,
En door het bosch, met blaadrendans,
't Geheim vergroot, dat daar verschuilt,
Terwijl de nachtuil aaklig huilt.

Te Buggenhout, in 't beukenbosch,
Toen Frankrijks **Sansculotten** los
Hier liepen, als bloeddoggen wreed :
Tot stelen, branden steeds gereed,
Tot moorden vrouw en weerloos kind. .
Te Buggenhout, in 't beukenbosch,
Daar sloop een Vlaming, als een vos
Zoo schuchter over 't glibbrig mos,
In 't kreupelhout, door schrik verblind.
Verlaten had hij Held Rollier,
Die, met zijn jongens, kloek en fier,
Het Fransche rooversvolk bestreed,
Noch kamp noch doodsgevaar vermeedt.
Waarom jong Hendrik plicht vergat,
En Held Rollier verlaten had?
De liefde speelde in zijn gemoed,
Hij dacht ook aan zijn moeder zoet...
En beiden wou hij wederzien :
Zijn Liza lief, zijn moeder zoet ..
o, Mocht hem toch geen leed geschiên!
Want in dees boschland vlood veel bloed,
Gestort door moordenarenhand;
Daar kwam hij aan een kruis, geplant
Op 't graf eens wreedvermoorden!
Moed!
Moed!... o, zijn moed bezweek. Hij zag,
In waan, zijn lief, toen hij hier plag
Met haar te komen droomen... ziet,
Hij stond plots pal... Een heimlijk lied
Trilt troostend in zijn siddrend hert,

En drijft er uit en angst en smert;
Terwijl de wind, als biegesom,
Door 't loover blies zijn suisgebrom.

Lied.

Ha! mijn trouwe zoete,
Ha! mijn kleine schoone zoete!
We dwalen samen in het frissche bosch...
Hier knielen wij, we doen hier boete;
Maar laten niet de liefde los.
Uw hert is als het rein azuur
Van eenen onbewolkten hemel,
o, Engelin, zoo zacht als puur!
Terwijl door 't glinstrend bladgewemel
Het starrenlicht ons teêr bespiedt,
De nachtegaal verkondigt 't lied :
Verlaat ze niet! verlaat ze niet!
Ha! mijn trouwe zoete!
Ha! mijn kleine schoone zoete!

Hij denkt en zucht : 'k Verlaat ze niet;
Maar plots hoort hij een angstig lied,
Dat somber 't jagend herte treft,
Terwijl de wind de stem verheft.

Lied.

Koud, ach, doodlijk koud, wacht de arme moeder steeds op u!
't Is een ziele warm beminnend, dolend schimmenschuw.

Zweeft ze thans door afschrik blind,
Wee, wanhopig zoekend 't kind?
't Eenig kind, alsof 't in 't vuur,
't Eenig kind, alsof 't in 't ijs
Werd geploft, met helsch gegrijs,
Werd gedompeld te elker uur...
Koud, ach, doodlijk koud, wacht de arme moeder steeds op u!
« Zijt ge dood, mijn kind? » ach, jammert zij zoo scherp, zoo schuw.

Hij zweet en zucht : 'k verlaat ze niet!
Maar wen hij naar de boomen ziet,
Die donker, als een dreigement,
Hem staren aan... Wijkt hij, schrikt hij,
Een wijl terug... dan springt en rent
Hij voort.. als dreef hem hekserij.
. . . .
Weglooper zijn? — o, welke schand!
Vergetend volk en Vaderland!
Hij liep, hij liep tot voor zijn huis :
Daar bad zijn moeder, met een kruis
Ter hand, voor 't rein Mariabeeld,
't Gelaat door 't maanlicht teer gestreeld.

Gebed, als zang.

Zweven de zuchten, treurig door 't land,
Ave Maria!
Breng ons weder verblijden.
Dat ons bescherme uw heilige hand,
Stelp, stelp, het bittere lijden.
Ave Maria!

Zweven de zuchten, weenend door 't bosch,
Ave Maria!
Wijl ons herten verbloeden...
Laat toch de vijands op ons niet los,
Om op ons, zwakken, te woeden.
Ave Maria!

Zweven de zuchten, droef langs de Scheld',
Ave Maria!
Wil mijn Hendrik gedenken...
Onder uw hoede werd hij gesteld,
Om hem mij weder te schenken.
Ave Maria!

. . . .

o, Moeder, moeder, zucht hij zacht,
Terwijl zijn hert vol liefde smacht.
De grijze vrouw denkt aan heur kind,
Dat zij uit ganscher ziel bemint...
Ze weende soms, zoo misgemoed,
Voor al 't vergoten Vlaamsche bloed,
Door 't logenachtig Fransch betoon...
Doch denkt zij aan heur lieven zoon,
Die streed voor 't recht met Held Rollier,
Dan leed heur herte niet een zier.

. . . .

Terwijl de maan door ruitjes scheen,
Zoo groen, dat schier heur glans verdween,
Bemerkte zij in 't manelicht,
Eensklaps heurs lieven zoons gezicht.
Zij opent 't deurken, zegt gezwind :

« Kom in, kom in, mijn eenig kind,
Dat mij uw brave vader liet,
Die stierf door Franschen van verdriet..
Wat wilt ge nutten? — spek en pap?
Kom in, zet u, ik haal het rap.

. . . .

Hij zette zich ter tafel neer,
En spoedig kwam de moeder weer.
Maar in de scheemring van de maan,
Daar rolde van zijn wang een traan.
En aan het eten kwam hij niet.
« Wat is het, Hendrik! Dat verdriet?
Wanneer ge uw moeder wederziet?
Hij sprak niet en hij at ook niet;
Doch brak opéénš in tranen los :
« De Sansculotten zijn in 't bosch...
'k Verliet Rollier en vluchtte laf...
'k Verliet hem in het boonenveld.
Om u te zien, kom ik gesneld
Naar u... en ook om 't schoone lief!.. »
Toen kreet de moeder : « 't Is te straf!
Gij, landverrader! Eeredief!
Gij, galgenhond... 't Is schand! 't Is schand! »
Ze sloeg hem in 't gezicht de hand,
Dat 't bloed hem sprong uit neus en mond.
« Hieruit! riep zij, o, galgenhond!
Ik leide u weder bij Rollier,
Hij hange u op, als nutloos dier! »
Ze trok hem voort, door dun en dik;
Hij beefde bang van schaamte en schrik,

En was als 't offerlam ontsteld.
Ze liet den bosch, en met geweld,
Trok zij hem voort door 't vlakke veld,
Waar boonen bloeiden geurig groen,
Zacht knikkend bij den morgenzoen
Der zon, robijnvol opgestaan...
Zacht likkend beider smertgetraan...
Ze gingen haastig.
Daar verscheen
Opeens zijn lief. Hun snikgeween
Trof haar zoo diep... toen zij vernam
De rede... Plots, door liefde gram,
Gaf zij gelijk den minnaar. Greep
Hem vast en riep : « Mijn liefdelicht,
o, Stuur uw blik in mijn gezicht,
'k Verlaat u nimmer... eer sterf ik!
'k Verlaat u nimmer! 'k Heb geen schrik!
't Verlaat u nimmer! »
Ja, ze neep
Hem in hare armen...
« Eer en plicht
Gaan hier voor liefde... Liza, kind! »
Zoo sprak de moeder. « Wees niet blind...
Kom, leid hem met mij meê. »
Gezwind
Maakt zij heur armen los, en duwt
Haar voort... En Liza valt... Ze gruwt
Voor zijne moeder. Hij, bezield,
Zoent haar en zucht : « Sa, niet geknield!
Sta op! Sta op! Ja, leid me meê.

'k Heb moed, ach, 't is een tijd van wee.

. . . .

't Is tijd van wee, in 't zoet sesoen,
Wen alles bloemt in 't golvend groen,
De tortel kirt, de zwaluw dwaalt,
De zon godzalig blinkt en straalt.
En de aarde baadt in balsemlucht,
Het zoeltje vol verlangen zucht,
En boerenzoons, uit bosch, uit zand,
Luid zongen voor het vaderland.

Lied.

We lieten lustig hut en haard,
We zijn de dappre Patriotten!
We zijn voor geen gevecht vervaard,
We vreezen niet de Sansculotten.
Want hoort het klinkt ten allen kant,
Van Dender, Rupel, Scheldestrand :
Vaderland!

Met vuur en zweerd, met roof en moord,
Zoo willen zij ons doen verdwijnen...
We rijzen recht en vechten voort...
We vreezen niet de Jacobijnen.
De stormklok klept... Ons hert en han
Aan Dender, Rupel, Scheldestrand.
Vaderland!

Wee hem den lafaard, die thans vlucht
Ei, vreest den krijg, met zijne kansen.

Wanneer zoo meenge moeder zucht,
Door 't vuig bedrijf der snoode Franschen.
We roepen : schand! den lafaard, schand!
Aan Dender, Rupel, Scheldestrand.
Vaderland!

Het drietal trilde. Bang geween,
Ach, vloeide langs hun wangen heen.
Ze spoedden voort door 't open veld,
En kwamen bij Rollier, den Held,
Die naast den boschkant, in een hut,
Gelegerd was, met grof geschut;
Omringd met boers van Willebroek,
Van Tisselt, Bornhem, allen kloek.
Ook schippersvolk van Baasderoô,
Van Sint-Amands en Lippeloo;
Gewapend waren die, met zeis',
En vork en vlegel... alm voor peis,
Die 't land bewerkt, verschaft het brood.
En thans vernieling brengt... den dood
Aan 't vreemd gespuis! dat hier ons bloed
Vergiet en rooft ons eelste goed :
Den Godsdienst! onze vrijheid, rein
Als 't zonnelicht!
Al, zijn we klein,
We leven vrij... we sterven vrij!

. . . .

Zoo dachten allen. Ook de drij
Bedrukten, nakend thans Rollier,
Zoo schuchter, ach, bezweken schier.

. . . .

Zijn blik doorboorde 't driegetal,
Zijn stemme klonk als donderknal :
« Wat vergt ge? Vraagt het vrank en vrij
Toen kreet de moeder : « Medelij!
Mijn zoon verliet uw legervaan,
Hij dorst die lafheid snood bestaan
Hij liet den dienst van 't vaderland,
o, Held! vervloek niet onze schand.
Heb medelij, mijn smert is groot,
Want hij verdient den dood... den dood
Doch voor zijn eer en voor mijn eer
Breng ik hem krijgsgevangen weer. »
Zij zweeg. Toen kreet de schoone maagd
« o, Gij, die 's landes toekomst draagt,
Aanhoor mij... Hij verliet u niet
Uit vrees; maar daar hij gaarne ziet
Zijn lieve moeder... Ach, ook mij...
Heb medelij! Heb medelij! »
Het woord stikte in haar rozenmond,
Ze viel geknield, vernield ten grond...

. . . .

Rollier stond recht, fier, streng en stout
En vroeg : « zijt gij van Buggenhout?
Op 't jawoord, sprak hij, welgezind :
« Kom, kus uw brave moeder, kind!
Ja, kus haar, word haar weerdig, zoon.
Kus ook uw liefje, trouw en schoon...
Staakt allen fluks uw smertgetraan,
Te Buggenhout heeft nooit bestaan

Een deserteur, als Franschman laf...
Thans voor uw welverdiende straf,
Vecht gij in 't eerste strijdgelid...
Vaartwel, gij, vrouwen, gaat en bidt. »
. . . .
Des andrendaags, het was er op,
De Fransche roovers kregen klop.
De deserteur, als jonge held,
Had er een tiental neergeveld,
Daarbij gewonnen eene vaan.
Rollier sprak : « Dat is braaf en stout,
'k Herhaal het luid : te Buggenhout
Heeft nooit een deserteur bestaan. »
. . . .
En glinstrend scheen verliefd de maan
Op moeders needrig boerenhuis.
Die, met de maagd, geknield voor 't kruis,
Diep stortten eene warme beê
Voor vrijheid, vaderland en vreê....
Terwijl door 't orglend bladgebruis,
Een zang versmolt, als windgesuis.

Zang.

Wil, in sombre kommerdagen,
Heere, luistren naar ons klagen,
Red ons uit der vreemden band!
Wil ons weer de vrijheid schenken,
Laat den vrede niet meer krenken...
Heer, bescherm ons vaderland !

Troost ook ons bedrukte zinnen,
Laat ons jonge helden winnen,
Zij toch hunkren niet naar bloed.
Maar voor God, voor Vorst en Stede,
Is hun zweerd thans uit de scheede,
Heer, o Heere, steun hun moed!

Heere, laat ons vurig hopen,
Zet uw herte voor ons open,
Heilig, heilig is hun strijd!
Gij, Verlosser, in de smerte,
Met uw hert, verhoor ons herte,
't Worde u eeuwig toegewijd.

Zitting van 17 October 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder; Hansen, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, werkende leden;

de heeren Fr. Willems en jhr. de Gheldere, briefwisselende leden.

Door den heer P. Willems is bericht gezonden dat hij belet is de vergadering bij te wonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de vorige zitting, legt de bestendige Secretaris de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1894, n^r 8.

Institut cartographique militaire. Notice sur les cartes, documents et objets exposés en 1894, à Anvers, par le Colonel directeur E. HENNEQUIN.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1894, n^r 8.

Namens het Stadsbestuur van Antwerpen
Antwerpsch Archievenblad, 19e deel, 3e

Door den heer S. DAEMS :
Des priesters zege. Loven, 1894.
Maria-Almanak voor 1895.

Door den bestendigen Secretaris der Acade
Voorschriften der zedenleer, kortbondig
gesteld naar Mgr. H. LAMBRECHT. 3e uit
Gent.

Heilgroet aan den doorluchtigsten en h
weerdigsten heer Hendrik-Frans Bracq, ter
genheid zijner plechtige wijding en inhuldigin
bisschop van Gent, door FRANS DE VOS, *pas*
van Herzele. Zottegem, 1865.

Lierzang aan Mgr. Fr.-Thom. Corselis,
J. Simons en M. J.-J. de Keyser, ter gele
heid hunner plegtige jubelfeest... Brugge, 1853

De Volkstaal, in betrekking met 's l
voordeel en roem en gehechtheid aan den V
door J. BROECKAERT. Wetteren, 1860.

Castelfidardo. Lauwer op het graf der Fra
Belgen, door L. AERTS Brussel, 1861.

Kort begrip der geschiedenis van Be
door L. GENONCEAUX. Vijfde uitgaaf.

Aardrijkskundige beschrijving van België,
E. SOUDAN. Vijftiende druk, 1871.

Door den heer Dr. S.-G de Vries :

Matthias de Vries verspreide taalkundige opstellen, uitgekozen en herdrukt onder toezicht van Dr. S.-G. de Vries, 1894.

Door den heer Dr. FRANCK :

Kölnische Zeitung, nr van 16 Mei 1894 (waarin het verslag over de zitting van het *Niederd. Sprachverein*, te Keulen; en *Coblenzer Zeitung*, nrs van 20 en 21 Augustus 1894, met het verslag over de te Coblenz gehouden vergadering des *Allgemeinen deutschen Sprachvereins.*

Door den heer J. BOUCHERY :

Oefeningen in de Nederlandsche Spraakleer van Th. Roucourt, bijeengebracht door J. BOUCHERY, 13e uitgaaf.

Door den heer Siffer :

Het Belfort, 1894, nr 8.

Door de Redactie van *Biekorf*, nrs 16 en 17 van het 5e jaar dezes tijdschrifts.

Bibliographische aanteekening.

Uit naam van den heer P. Haeck, regent aan de Middelbare school te Turnhout, heb ik de eer aan de Academie aan te bieden den eersten en den loopenden jaargang van *De Vriend der Natuur*, populair tijdschrift voor natuurwetenschap. Aangenaam is het mij de welwillende aandacht der verga-

dering op deze uitgave te mogen vestigen, om
ik mij overtuigd houd, dat mijne geachte m
leden, wanneer zij daarmede kennis gemaakt hebb
met mij zullen instemmen dat zij eene wezenl
leemte heeft aangevuld. De behoefte aan
dergelijk tijdschrift werd sinds lang gevoeld d
allen, die het met de hoogere ontwikkeling
ons volk wel meenen en tevens beseffen dat d
alleen door eigen taal kan verkregen worden.
De Vriend der Natuur kan worden getuigd dat
aan al de eischen, die aan een soortgelijk w
kunnen gesteld worden, ten volle beantwoo
Door den zuiveren, eenvoudigen en toch volkon
wetenschappelijken vorm, waarin het tijdschrift
gesteld, zal het ook zeker veel kunnen bijdra
tot vestiging onzer taal op dit gebied der wetensch

J. OBRIE.

—

De heer Bestuurder verleent het woord
den heer Snieders, die lezing doet van een ops
getiteld, *Bilderdijk*, waarna de zitting geheven wo

Lezing.

NALEZINGEN OVER BILDERDIJK

door Dr. AUG. SNIEDERS.

« Over Bilderdijk in het openbaar te spreken of te schrijven is eene hachelijke zaak... Velerlei gevoelens, velerlei vooroordeelen, velerlei herinneringen, twisten en worstelen op zijn graf. » Zoo vangt dichter Nicolaas Beets zijne studie aan over de poëzij van Bilderdijk, in de *Verpoozingen op letterkundig gebied*.

Die woorden zijn waar voor Nederland, doch niet voor ons. Wat mij betreft, ik aarzel niet de deur wijd open te stooten en de rechtspraak te doen aanvangen over een man, die als dichter ook in onze gewesten thuis hoort en er echter schier vreemd is.

Bilderdijk is in Zuid-Nederland inderdaad nog minder gekend dan de vorst onzer dichters, dan Vondel, ofschoon ook deze op gèen uitgestrekt veld bogen kan. Misschien stond de eerste bij de studeerende jeugd meer in naam dan de zanger van *Lucifer*, toen vader David, tijdens zijnen leergang in de Hoogeschool van Leuven, de poëzij schier uitsluitend door een Bilderdijkschen bril beschouwde, of beter gezegd, door den bril van den taalgeleerde, want David was geen dichter, en klassieke vorm en stijl stonden hooger bij hem

aangeschreven dan het dichterlijke beeld, of we
misschien hiervoor, door hem, als zoodanig
gemerkt.

In taalkundig oogpunt was Bilderdijk bij
Hoogleeraar een onfeilbare wetgever. Of ve
schuldigde en wettigde hij niet bij den di
de grofste fouten — zooals, en terecht, ons ge
medelid, Hoogleeraar Willems, aanteekent in
voorrede over David's taalkundige lessen?

Hoe het zij, Bilderdijk verdient nader gek
te zijn, al ben ik dan ook geen zoo onvoorw
delijk bewierooker als David en da Costa van
zonderlinge figuur in onze letterkundige beweg

In mijne nalezingen wil ik hier instem
met sommige beoordeelaars; dáár, mijns dunk
terechtwijzen; ginds rondweg afkeuren. Ik wil
Vlaming, in breede trekken, Bilderdijk doen ken
als mensch, als dichter, als geleerde, als staatkund
woelgeest. Onbetwistbaar is hij eene merkwaar
figuur in de overgangsperiode van de 18e tot
19e eeuw.

Een woord vóóral dus over zijn leven,
omgeving en het tijdvak, waarin hij zich bew

In den nacht van 7 op 8 September
had te Amsterdam, niet ver van de Westerk
een oploop plaats, en wierp het gepeupel de ru
in van een huis, door een gekend genees
bewoond.

Aan dit feit is nu juist niet veel belan
hechten, want het blijkt dat men, in alle lan

ruiten heeft ingeslagen, zoo lang er ruiten bestaan — ofschoon ik nooit begrepen heb, en gewis ook niemand onder u, wat onnoozele ruiten met eene volksbetooging, politieke of andere, te maken hebben.

Het geval te Amsterdam zou dan ook niet door de geschiedenis bewaard zijn, indien de klingelende ruitenscherven, en « kei en klinkers » niet gehageld hadden rondom de wieg van eenen jong geborene, die later veel gedruisch heeft gemaakt, ofschoon slechts in zekere wereld : want de naam der Nederlandsche geleerden en dichters heeft slechts zelden het voorrecht met den lichtkrans der wereldberoemdheid omstraald te worden.

Inderdaad, het kind in de wieg, dat van dááruit een zijner eerste miserie-liedekens de wereld inzond, droeg den naam van WILLEM BILDERDIJK.

De grootvader wilde den pasgeborene, bij den doop, met zijnen naam begiftigd zien, met dien van Willem Duyzenddaelders. Gelukkig heeft de dichter dien naam nooit gedragen! In de jaren van ellende, die hij te beleven had, zou de zilverklank van dien naam hem vaak als een spotlied in de ooren hebben geklonken.

Waarom men nu die onverwachte charivari vóór het huis van Isaac Bilderdijk aanhief, is ons niet juist aangegeven — zelfs niet door den dichter, die het feit eenenzeventig jaren later, door een erg gezwollen dichtstuk, in zijnen *Naklank* opgenomen, heeft herdacht.

In de hartstochtelijke overdrijving, die den

zanger altijd eigen is geweest, zou men gel dat het Amsterdamsche gepeupel het gemun op den bengel in de luren, pas « zestien oud »; doch meer prozaïsch zullen wij vero stellen, dat die betooging het gevolg was va zeer drukke bemoeiingen van vader Bilderdi de Oranjebeweging, die destijds bij velen in sterdam niet erg in geur van heiligheid stond.

Om 't even : in eenen stroom van myt gischen bombast vraagt de dichter of dat ru geklingel eene voorspelling was van het wo zwervende en niet zelden armoedige leven dat te wachten stond? Jammer, dat hij ook gezinspeeld heeft op den naam van « Duy daelders ».

De auguren terzijde gesteld, valt ons toc denkbeeld in dat, als men rondom Bilderdijks glasruiten deed kletteren, hij, van zijnen kan dit zijn geheel leven door, politieke en ook, gevolge daarvan, dikwijls zijne eigene ruiten ingeslagen.

Onaangeroerd laten wij de kinderjaren van dichter, dien men eerst tot den krijgsdienst stemde; doch de knaap liep eens, van eenen z speelmakkers, een hevigen trap tegen het been 't geen hem, tot op zijn achttiende jaar, den bemoeielijkte. Of onze dichter dien trap ook de auguren rekende? 't Kan wel, want als ien gevoelige trappen heeft gegeven, en ook terugk dan zeker was het Bilderdijk.

De gedwongen afzondering in zijne jeugd maakte den ernstig gestemden jongeling vroeg rijp en geleerd. De boekenkas van vader Bilderdijk mocht eenigermate verouderd zijn, elk boek was den knaap toch een juweel, dat hij, onder het lezen en nadenken, aan zijn critisch oordeel onderwierp en nieuwe vonken deed uitspatten.

In zijne eenzaamheid leerde Bilderdijk verschillende talen, verwierf eene veelzijdige kennis in letterkunde, geschiedenis, natuurkunde, ziekteleer, logica, bouwkunst, oorlogstactiek, vestingbouw en oefende zich in het teekenen, dat hij later in toepassing bracht door het ontwerpen der titelvignetten, die vele zijner eerste uitgaven versieren.

In die dagen, zegt da Costa, werd aan de hoogere dichtkunst door hem niet gedacht. « Wel was het dichterlijk element buiten allen twijfel in het diepst der ziel aanwezig, doch onzeker nog of het ware in welken vorm het zich belichamen zou. Uit de dichterlijke grondstof toch ontwikkelt zich niet altijd wat bij de wereld of in de wandeling *poëzij* wordt geheeten en hetgeen den waren dichter maakt, — de blik der intuitie, de stoutheid der combinatie, het geluk van de greep, vindt zich dikwerf terug in het beleid van een veldslag, in de ontdekking van een natuurwet, in het nasporen en verkrijgen eener groote wetenschappelijke waarheid op meer dan een gebied. »

Uitsluitend letterkundige van beroep is Bilderdijk slechts geworden in den nazomer en winter

van zijn leven, en het heeft hem, voorwaar! altijd roem, en gewis nooit een bestaan geg

In 1774, dus op zijn 18e jaar, zond de j ling, buiten iemands voorkennis, eenen lierza op eene uitgeschreven prijsvraag : *de invloed dichtkunst op het Staatsbestuur :* eene dier tische stoffen, destijds in de mode. Zij waren hier te lande, in den aanvang der eeuw, n bloei — voorzeker een dorre bloei! Het stuk bekroond. Eene tweede bekroning volgde e roeping van dichter nam nu een meer bepa vorm aan.

Terwijl de 24-jarige dichter, in stede van degen aan te gorden, zooals aanvankelijk het was, naar de Hoogeschool van Leiden toog er den « oorlog in den tabbaart » aan te le zullen wij eenen oogslag werpen op den toes van Nederland, in het laatst der verleden e

Het kleine Holland, eenige spannen g waarop een handvol bewoners, had, in den der 17e eeuw, een weergaloozen bloei bele alle voorrechten, die een volk groot en ma maken, waren den noordelijken gewesten ten gevallen, ofschoon deze niet altijd de hooge ga hen toegedacht, waardeerden.

Zij hadden eenen dichter, den niet overtr Vondel, die onvergelijkelijke beelden beitelde en roem van den landgenoot tot in de verste eeu zou overbrengen; oorlogshelden ter zee, die n rige gekroonde reuzen deden beven; groote s

kundigen, die, in hunne kabinetten, den machtigen der aarde wetten voorschreven; krijgslieden te land, kooplieden, die de wereld omvademden, geschiedschrijvers, meesterlijke kunstenaars op het doek — kortom, de 17e eeuw liet aan de 18e eene erfenis, die elk volk der wereld benijden mocht.

De Hollander der 18e eeuw, vooral die van het laatste gedeelte dezer, was echter niet veel meer dan de caricatuur dezer grootheid. Hij, de vroegere Bataaf, toen reeds in een verfranschten « proncke-pinck » veranderd, zat wel is waar nog altijd op de volle goudton, door zijne vaderen gewonnen; maar hij zat dáár in eene zelfzuchtige vadsigheid — trotsch en laatdunkend op zijn verleden, in den waan verkeerend dat niets halen kon bij zijne « koopmansgrootheid », die allengs al meer tot enge aristocratische begrippen overging en een maatschappelijken toestand van preutsche en verwaande afzondering schiep.

De Nederlander der 18e eeuw vergat dat hij zich eene zelfstandigheid vormde, die eigenaardig scheen, maar niet was; want hij haalde zijne lessen uit Parijs en hielp alzoo de opkomende coterieën des te machtiger om datgene af te breken, wat hij dacht rotsvast te staan. Hofdijk spreekt van dit tijdperk in zijn *Ons Voorgeslacht*, onder den titel van « tijden van teruggang », juister ware geweest « totaal verval ».

De Fransche omwenteling, zelfs toen deze nog in een betrekkelijk vreedzaam stadium verkeerde,

had haren gedachtengang ook in de Holla
gewesten doen gevoelen, en was zelfs dáá
zeer machtig, toen de geldkringen nog met t
minachting op de woelingen, beneden hen,
blikten en beweerden dat zij niets hadden te d
Doodbedaardheid, fatsoen en fortuin golden
immer voor stand, rang en levenservaring.

In Nederland — het land, waar de co
sedert de omwenteling in de 16e eeuw nog
welig tierden en niet zelden haren oorsprong
op dogmatisch terrein, vormden zich van lie
politieke groepen, die het vaderland weldra a
vreemdeling te prooi zouden werpen.

Onder Willem IV, een stuggen vorst, d
edelen als « domestieken » schold, bestond
aristocratische of Statengezinde partij, en
volkspartij, die het, dikwijls tegen de Stat
met Oranje hield. Met Willem V, een
goedzakkig vorst en besluiteloos man, erlan
Statenpartij de bovenhand en zij deed den
houder gelooven, dat het gezag alléén door de
niet door de volkspartij, kon gehandhaafd w

Nu ontstonden als paddestoelen zoo
de onderverdeelingen in de partijen. Er
zich eene Stadhouderlijke partij, die voor den
en tegen de Staten, tegen de hen leidende arist
optrad. Tegenover deze stond eene anti-St
derlijke partij, uit oude Staatsgezinden, misn
en oproerkraaiers saamgesteld.

De eerste partij had nog andere onder

lingen : bij de Stadshoudersgezinden was er verdeeldheid tusschen den adel van 't Hof, den landadel, de aristocratieën der Steden en de machtige burgerij. Hier was men Prins-, dáár Prinsesgezind.

Bij de anti-Stadshouderlijken was men het niet minder oneens. Velen, in die partij, volgden den invloed van den Franschen en den Amerikaanschen geest en waren uitsluitend democratisch. Zij wilden geenen Stadhouder, geene Statenpartij meer, en toen de laatste fractie eindelijk overwichtig werd, sloten zich vele burgers, geleerden en ook adellijken bij haar aan.

Het « Oranje boven » had uit op het einde der 18e eeuw, zegt Busken-Huet. Een groot deel van het Protestantism, door de nieuwe denkbeelden beroerd, vergat wat het aan Oranje verschuldigd was en de overmacht, om geen strenger woord te bezigen, die het uit dit stamhuis had geput tegen andersdenkenden, in zake van geloof.

Die woelige fractie hoopte vooral de Katholieken, sedert een paar eeuwen miskend en verdrukt, in haren stroom meê te sleepen; doch deze weerstonden. Zij toch waren alle revolutionnaire nieuwigheid vijandig en gaven meer dan een bewijs van trouw aan Oranje, als wettig hoofd des Staats.

Willem Bilderdijk stond in de Stadhouderlijke partij — dus vóór den Prins, tegen de Staten en de overwichtige aristocratie. Hij huldigde het monarchaal grondbegin, en « constituties », zegt da Costa, « uit een revolutionnair grondbeginsel

voortgesproten, achtte hij niet uit de histo volks als gegroeid, maar de kracht van bedrie en ongoddelijke theorieën aan Vorsten en opgelegd ».

Bilderdijk was bepaald Prinsgezind; ma even anti-Prinsesgezind. Hij was vrij sterk a van den steeds indringenden invloed van 's F gemalin, eene Pruisische Konings zuster, die dunkt ons, het monarchaal grondbegin v dagen zeer trouw vertegenwoordigde.

Kortom, zooals da Costa zegt : hij vr versterking van het erfelijk Stadhouderschap, behulp, maar veeleer met bedwang der oude gezinde partij, « maar hij vroeg deze zond invloed van Prinses Wilhelmina, die, in oogen, voegt hooger gemelde schrijver e « meer dan fier » was.

Die verzachtende woorden schijnen o zeggen : eene Prinses, die zoo wat met den van den Pruisischen « Stolz » was bezeten; die toch, wij moeten het aanteekenen, me eens toonde dat zij het vorstelijk gezag gehan en niet onder den voet der lawaaimakende pat of zoogezegde keezen, wilde vertrapt zien.

Hare bemoeiingen met den politieken to des lands kunnen onbehendig geoordeeld z graaf Karel van Hogendorp, een staatsma gewicht, dacht er anders over — maar die toonde ten minste, van haar standpunt g karakter te hebben.

De monarchale denkbeelden van Bilderdijk reikten niet tot het koningdom, neen! Hij wilde den Stadhouder-Kapitein-Generaal ten hoogste met de grafelijke waardigheid bekleed zien, om hem alzoo boven de kuiperijen der coterieën van Staatsgezinden en adellijken te stellen — een denkbeeld dat zich, in breederen zin, eerst in 1814 verwezenlijkte, toen den Prinsen van Oranje de koningskroon werd opgedragen.

Laten wij elkander goed verstaan : Bilderdijk bezette in de partijen eene vrij eigenaardige plaats; hij stond tusschen de aristocratie boven en de democratie beneden : hij wilde de eerste kortwieken en aan de tweede niet geven wat zij eischte. Opzichtens beide had hij vooroordeelen, als met de moedermelk ingezogen. Voor de democratie gold bij hem de spreuk : niets door het volk! « Voorts verzeker ik u, » schreef hij aan Adriaan Loosjes, « dat ik in de troubels noch Aristocraat, noch Democraat, maar waarachtig Republicain ben geweest » — natuurlijk republikein in oud-Hollandschen, in Stadhouderlijken zin.

Voor de aristocraten — want de hevige partijdriften nuanceeren niet — was hij een vermomd democraat; voor de democraten, een vermomd aristocraat : voor allen een des te gevaarlijker vijand, gezien geene der partijen hem talent ontzeggen kon.

Bij het Hof, dat hem weleens raadpleegde, stond hij als te onafhankelijk, te grillig van

karakter aangeschreven, zooals dit ook het
was bij de Calvinisten, wien het onbehaaglij
een doren in het oog was, dat Bilderdijk n
kerke kwam, met minachting over het taler
predikanten sprak, zich zelfs niet als lidmaa
kerk liet opschrijven, en daarenboven weleen
achting van de oude Moederkerk durfde spr

Dit laatste bracht hem echter bij den Katl
niet in geur van heiligheid, omdat hij, in
schriften, immer toonde Calvinist te zijn en
met ruwen spot, tegen Rome en de gebruik
plechtigheden uitvaarde, ofschoon hij blijkbaar
niet begreep.

Op dit zonderling standpunt hield Bild
zich geruimen tijd recht, en de worsteling
duizenden moeielijkheden, uit de verschillende
standen geboren, schijnt voor hem — die
strijdlustig karakter had — eene ware liefhel
te zijn geweest. Maar ook des te feller zo
later zijne vijanden hem ongenadig bestoken

In 1786 deden de Prinsgezinde Staten
Gelderland een beroep op Willem V, als Stadho
Kapitein-Generaal, om te Elburg en te Ha
de door de keezen gestoorde rust te herste
Die herstelling had plaats zonder een drup
bloed te vergieten; doch dit belette niet, d
altijd blaffende keeshondjes het raca aanhi
tegen den Prins, die, zoo het heette, als
Nero, als een Alva, zijne vorstelijke handen in
bloed der burgers waschte.

De Staten van Holland, erg keesgezind, eischten dat Willem V zich over de zoogezegde wandaden verantwoorden zou; doch de Prins beriep zich op het aanzoek, hem door de Staten van Gelderland gedaan, om de wanorders gewapenderhand te doen ophouden. De Hollandsche Staten schorsten den Prins in zijne bediening op en de patriotten zongen victorie.

Nu scheen de burgeroorlog voor de benevelde oogen der gepruikte heeren op te rijzen. 't Was echter slechts een kluchtoorlog, al werkten de Hollandsche Staten, nog immer in schijn trouw aan Oranje, de keezen in de hand, in de hoop de Oranjemannen, de mannen van « onbezielde klei » zooals men spottend zegde en schreef, voor eeuwig te verpletteren.

Een schrijver maakt over den toestand eene vroolijke charge en doet den vrijkorperist, bij het stoppen zijner vaderlandsche lange pijp, uitdagend neuriën, ter eere van de « Liefve Vryheid » :

Maar eer gij valt zal het er spannen,
Daar zijn in ons land nog dappere mannen.

Wij zullen zien hoe dapper die dappere mannen waren!

Het Stadhouderlijk gezin bevond zich te Nijmegen; men telde het jaar 1787. Willemijntje, zoo noemde men spottend de Prinses, gekrenkt, niet alleen om de houding der woelende partij, maar ook om die van haren schroomvalligen man —

die, zegt Groen van Prinsteren, het lot van Karel van Engeland vreesde — Willemijn de stoute schoenen aan en wilde naar den zij zou eene poging wagen om den Stad in zijne functiën te herstellen. Zij wilde de keezen zoo stout zouden zijn jegens h zuster van een Pruisischen Koning, als waren jegens den Prins, dien men in zi diening geschorst had, als ware hij een een suppoost geweest.

Tusschen Schoonhoven en Gouda, aan d Jan-Verwellen-Sluis, traden de vrijkorperist « net gepruikte liefhebberijsoldaatjes » zeg Alberdingk Thijm, haar in den weg, nar Prinses in arrest en Busken-Huet — die, i radicale gezindheid, haar soms wel wat al te achtig behandelt — vertelt, dat eenige bruta korperisten, in eene boerenwoning, haar t wolken in het aangezicht bliezen.

Hierdoor, voegt hij er bij, bekwam de F juist wat zij verlangde en zocht : zij achtt beleedigd, beriep zich op den Koning van Pr die dezen hoon bloedig wreken zou. Dat mijntje die tabakswolkjes met gulpen poeier de spottende woorden met gloeiende bomme antwoordde, is waar; doch dat de Prinse hooger en vorstelijker inzicht had dan men toekent; dat zij zich niet enkel over eene k achtige beleediging wreekte, zal men geree moeten aannemen, als men den toestand gr onderzoeken wil.

Niet minder dan 20,000 Pruisen, onder het bevel van den Hertog van Brunswijk, zakten op het stoute Holland af en de keezen, die nu hunnen moed dienden te toonen, stoven als een zwerm bieën voor eene regenbui, uiteen. Zij waren dus wel ontaard die vaderlanders der 18e eeuw, in vergelijking met die der 16e!

De patriotten verweten aan de Oranjeklanten, den vreemdeling op den vaderlandschen grond te hebben geroepen; maar zij zelven riepen, uit al hunne macht, de hulp der Franschen in, die echter niet opdaagden — tenzij later.

Een zonderlinge indruk brengt het te weeg, wanneer wij Bilderdijk, namens den Prins, als wegwijzer en zelfs als strategist, in het Pruisische leger ontmoeten. Men mag echter niet vergeten, dat Bilderdijk hier hoofdzakelijk optrad als advocaat, die volkomen met de rechten der verschillende Staten, districten en parochiën bekend was, en moest bijdragen tot de goede overeenkomst tusschen de Staten van Gelderland en Utrecht, en het beteugelen van het moeielijk te bedaren Amsterdam.

Het kanon sprak weldra luider dan het woord van den onderhandelaar, en al stemde Bilderdijk in met de doortastende maatregels tegen het hooghartige Amsterdam, toch denken wij dat hem eene griezeling door het hart moet gevaren zijn, toen de Pruisische bevelhebber, na de bloedige beteugeling der stad, hem loffelijk toevoegde : « *tout cela n'est dû qu'à vous, monsieur.* »

Kom, laat het ons zeggen : het was d
plaats niet van den dichter, hij mocht da
nog zoo Prinsgezind zijn.

Zeven dagen na den intocht der Pruis
het Stadhouderlijk gezag hersteld, en de k
die zoo vreeselijk tegen den Prins en de I
gedonderd hadden, schreeuwden nu om het
« Oranje boven! » — een bewijs dat men,
de Pruisen, de blaffende keezen wel in hu
zou hebben teruggejaagd. Onmacht aan h
hand, wankelmoedigheid bij den Stadhouder,
aan waardig bewustzijn, verval van het vo
rakter waren, in ruime mate, de schuld van

Eenigen tijd na de Pruisen, trokken de
culotten de grenzen over, en Willem V, geen
vindende om zich tegen dien overweldigenden s
te verzetten, vertrok naar Engeland. Hij sc
zich in op eene visscherspink te Scheveninge
dewijl de pink niet genoegzaam het droge ben
kon, droeg een kloeke visscher den Prins op
rug aan boord. 't Was een niet zeer vor
maar laat ons zeggen, toch zeer patriarcha
boord-gaan...

In alle geval, toen Willem V zijne Stat
den overmoedigen indringer overliet, kwam
zonder een paar natte voeten af.

Wij moeten nu eenen stap, of liever vijf
terug.

Den 19 October 1782 werd Bilderdijk tot
in de beide rechten gepromoveerd op 105

uit verschillende vakken gekozen. Hij vestigde zich als advocaat in de Hofstad, voorafgegaan door eene aanbevelenswaardige faam van dichter en geleerde.

Hoog was hij in den Haag bij velen, om zijne talenten, gewaardeerd. Hij trad vooral op als verdediger van de verdrukten in de Oranjepartij, die, door de oproerige fractiën, hooger beschreven, hardnekkig werden vervolgd.

Bij het befaamd gebleven proces van de Oranjegezinde Rotterdamsche stadskeurvrouw in visch, Katharina Mulder, in de wandeling « Kaat Mossel » geheeten, en die, evenals Clasina Verrijn, hare tong wat te veel tegen de patriotten had geroerd — omringden de oproeriggezinde vrijkorperisten het gerechtshof, vulden het gebouw op en mompelden bedreigingen tegen den Oranjegezinden verdediger.

Bilderdijk trad onverschrokken op, eischte de handhaving van het heilig recht van verdediging, en verklaarde den rechteren dat hij zonder vrees was en zich « door geene consideratie van wat ook, van zijnen plicht en roeping zou laten afbrengen ».

Bij het verlaten van de gerechtszaal werd de pleiter — bij ongeluk of met voorbedachtheid? — door de bajonnet van eenen der vrijkorpsmannen lichtelijk in de zijde gewond, een feit dat hij in later jaren zeer hoog deed klinken, toen hij in al te gezwollen taal, en zelfs met eene verkeerde zinswending, zong :

.... Waar mijn bloed, verpand aan recht en wetten,
De spits bezoedlen moest der vrijcorps-bajonnetten.

Hoog aangeschreven in vele kringen, ma
invloed, geraadpleegd door het Hof in mo
omstandigheden, vereerd als geleerde, om
door een opkomenden dichterglans, als perso
welgebouwd man, levende op breeden voet —
Bilderdijk hield er van zich voornaam voor te
— er rijtuig en paard op nahoudende, g
in omgang, geestig en onuitputtelijk in s
heid, gehuwd met eene beeldschoone vro
scheen de advocaat-dichter een gelukkig
Nochtans was de echtverbintenis met M
Katharina Woesthoven verre van rooskleu
zijn.

Da Costa, zijn biograaf, zijn « stand
oprichter, » heeft men gezegd, na het versc
van 's dichters levensbeschrijving, ziet de d
wolken aan Bilderdijks huwelijkshemel ni
liever, hij wil ze niet zien : hij wil niet
eene schaduw op zijnen heros vallen zou.
de karakters der echtelingen stemden niet ov
in weerwil der vracht verzen, die de dichter
schoone had toegewijd.

In den jare 1802 werd dit huwelijk ontbc

Nu, dit ware niet een zoo vreemd, zoo o
barend geval geweest; maar ziet! de alles n
rende en gedurig knagende nazaat — wij zij
een haatlijk ras, niet waar? — heeft die
lijkshistorie nauwkeuriger willen kennen, e
aangetrouwde kleinzoon van den dichter, dc
Ten Brummeler Andriesse, heeft, reeds eenige

geleden, al de brieven van Bilderdijk, van zijne eerste vrouw en dochter, uit de periode van 1784-1807 openbaar gemaakt.

Verschillende beoordeelaars vonden in die brieven eene rechtvaardiging van het gedrag — van wien? Van den dichter? Van de eerste vrouw?

Wij vinden niets van dit alles.

Na de lezing dezer bladzijden staat de dichter vóór ons als een leproos, geslagen met al de miseriën, die zich aan ons bestaan kunnen verbinden. Wij zagen hem vóór ons, laat het ons zeggen, in zijn nachthemd en zijne witte slaapmuts op; — en wat begoocheling kan een groot man, in dien nachtelijken dos, bij het publiek teweeg brengen? *Il n'y a point de grand homme pour son valet de chambre.*

Jammer, dat de huwelijks-ellenden de nagedachtenis van Bilderdijk moesten bezoedelen. Zij mogen dan ook, bij andere groote mannen in den vreemde, over het hoofd worden gezien, wij, wij zijn te puriteinsch van aard, en wat een groot man in ons oog verheft, veredelt en met des te meer glans omstraalt, is dat hij de hooggeschatte huwelijkstrouw opvat, gevoelt en afmeet naar de woorden van den verheven harpenaar, den grooten Vondel!

Wat echter het verschijnen van die brieven teweeg bracht, was eene duidelijker verklaring van vele dichtstukken, die Bilderdijk ons te lezen gaf, doch alweer niet immer ten voordeele van dengene die ze schreef, noch van degene aan wie ze werden toegewijd.

In het eerste deel dezer brieven treden op *Chloë* en *Lisidor*, en *Chloë*, zoo lezen wij bij Busken-Huet, was eene Leidsche Juffer, die den student beminde, doch die hij trouweloos liet varen en zelfs een tijdlang, vrij onrechtzinnig, aan de hand hield, toen de jonge advocaat in den Haag *Odilde*, of Mejuffer Woesthoven, ontmoette, deze zeer druk het hof maakte en zij ook, tot 's dichters wee, Mevrouw Bilderdijk n° 1 werd. Het tweede gedeelte der brieven betreft dan ook *Odilde*.

Het derde heeft betrekking op *Mevrouw van Heusden*, en met deze bedoelt de dichter Mejuffer Schweickhardt, die Mevrouw Bilderdijk n° 2 werd, nadat de dichter Katharina Woesthoven, zooals de akte van echtscheiding in 1802 meldt, door « malitieuse desertie » verlaten had.

Het vierde deel bevat brieven aan *Mejonkvrouw van Teisterbant* : zóó noemde Bilderdijk de dochter uit zijn eerste huwelijk gesproten, omdat hij beweerde een afstammeling te zijn der aloude en hoogadellijke familie de Teisterbant.

Busken-Huet laakt vrij scherp het verlaten van het Leidsche meisje, van *Chloë*, en hangt een niet aantrekkelijk tafereel op van hare opvolgster, *Odilde*.

Katharina Rebekka Woesthoven — de dochter van een gewezen officier, met eene verdienstelijke krijgsmansloopbaan, maar uit eenen niet zeer aanzienlijken stand gesproten — woonde met hare oudere zuster in den Haag, misschien wel, zegt bovengemelde schrijver, bij bloedverwanten van de

tweede vrouw des vaders, die te Wageningen huisde. De twee zusters hielden zich nog al bezig met lectuur, en knutselden zoo wat in het rijm. Busken-Huet zegt : « zij deden aan genootschapspoëzie » destijds sterk in bloei, en werden hierdoor bij de jongeliê van zekere klasse ook zeer opgemerkt.

Bilderdijk, altijd enthusiast, had de schoone Katharina gezien, en deze liet niet na hem 't zij rechtstreeks, 't zij onrechtstreeks, lofdichten te doen geworden, die hij, ware hij niet ijdel geweest in hoogen graad, met eenen glimlach zou hebben gelezen. De dichtkunst, zegde zij onder ander in die vergoding, zou zonder Bilderdijk geen dichtkunst wezen : de spraak was niets dan een woest geluid en men sprak eerst waarlijk, toen God gezegd had : *wees, Bilderdijk !* »

De groote en fiere Bilderdijk liet zich in het grove, maar door eene beeldschoone vrouw gesponnen, net vangen en de betrekking met haar deed zijnerzijds eenen stroom van erotische dichtstukjes ontstaan, die ons weleens doen denken dat Juffer Woesthoven — heeft zij ze gelezen? en dat zal wel — eene soort van sapeur moet geweest zijn, wien het roodworden vreemd was.

Katharina Woesthoven wist waarschijnlijk,onder lichamelijke schoonheid, gebreken te verbergen, die later ruimschoots zouden uitdijen, als eens de maatschappelijke positie welke zij beoogde, zou veroverd zijn — gebreken, die haar ongeschikt maakten om de echtgenoote te zijn van een man als

Bilderdijk. Deze toch was te hartstochtelijk, te grillig, te trotsch voor haar en heeft zij geweten dat, toen hij *Odilde* het hof maakte in den Haag, hij nog steeds heimelijk naar Leiden toog om er de onbewuste *Chloë* te vereeren, dan heeft ze getoond oneindig minder eigenwaarde gehad te hebben dan de laatste.

De wederzijdsche achting ging, na de voltrekking van het huwelijk, weldra te loor; het prisma was gebroken.

Bilderdijk was iemand met een hoogst ijdel, veranderlijk, kregelig, opvliegend, heerschzuchtig karakter. In den grond was hij welwillend, zorgeloos en zelfs koninklijk in 't geven, als hij geven kon. Of schonk hij de opbrengst der uitgaaf van zijne *Ziekte der geleerden* niet aan de ongelukkige slachtoffers van Leiden's ramp? De dichter had groote vooroordeelen : hij was trotsch op naam en afkomst; ofschoon soms zeer ruw, toch erg gezet op wat men aristocratischen vorm noemt.

Het hinderde hem vaak dat zijne vrouw niet van aanzienlijke afkomst was en zich niet altijd door eene uitgelezen opleiding onderscheidde. Zij, harerzijds, hield van pronk- en praalzucht; Bilderdijk, integendeel, was juist geen vriend van receptiën en bezoeken : hij was verslaafd aan studie en praktijk, en vooral niet erg geneigd in zekere hooge gezelschappen te dringen, waar zij gaarne zou geschitterd hebben, misschien minder als Mevrouw Bilderdijk dan als eigen persoon.

Wanneer men het portret der vereerde *Odilde* ziet, doet dit eene weelderige schoonheid vermoeden : de neus fijn geteekend, de lippen fraai gekruld, de oogen helder; maar hare bedillers houden het er voor dat het uiterlijke schoon niet door innerlijke schoonheid beantwoord werd : een prachtig lichaam, doch een koel, eigenbaatzuchtig en berekenend gemoed en eene luidklinkende stem.

De soms wat al te boosaardige Busken-Huet voegt er bij, als hij spreekt van het lastige der inkwartiering, tijdens de Fransche bezetting : dat Mevrouw Bilderdijk den naam had in den Haag, wel een peloton soldaten te kunnen staan!

Is dit zoo? Dan nemen wij nederig en voorzichtig den hoed af en trekken met voorzorg langs de achterdeur weg, te meer daar men beweert dat, toen zij van Bilderdijk gescheiden zijnde, met den majoor Van Westreene trouwde, deze reeds genade vroeg na vier jaren onder de vrouwelijke krijgstucht te hebben gestaan, terwijl Bilderdijk ten minste tien jaren dienst telde in de tuchtcompagnie.

Dit zou, in elk geval, als verontschuldiging voor veel verkeerds kunnen gelden, was het niet dat de dichter meer dan eens toonde dubbelzinnig en onchristelijk te hebben gehandeld. Er zijn regels, in die verraderlijke brieven, welke getuigenis geven van het grofste materialism, en kunnen wij de vrouw niet als een engel beschouwen, dan ook heeft de dichter zich vaak, vóór, tijdens en na het huwelijk, gedragen op eene wijze, den man van eer onwaardig.

Veel in de brieven kan overdreven zijn : het schrift is niet altijd de juiste weerspiegeling der feiten. In brieven worden weleens dingen geschreven, die later eene verzachtende uitlegging behoeven; doch wat al weedom gevoelt een eerlijk man als hij trivialiteiten leest, zooals er staan in die strafpredicaties, gewisseld tusschen den Haag en Londen, en omgekeerd, nadat Bilderdijk in ballingschap naar Engeland was gegaan, omdat hij weigerde den nieuwen eed af te leggen, die de « provisioneele representanten » van alle magistraten, ambtenaars en pleitende advocaten vergden.

De fiscaal eischte inderdaad dat Bilderdijk — zooals hij zelf zegt in de voorrede zijner vertaling *Treurzang van Ibn Doreid* — binnen vier-en-twintig uren zijne woonstad en zijn « geheel vaderland » binnen acht dagen zou verlaten, wordende hij beschouwd als een « gevaarlijk en schadelijk mensch ».

Waarom Bilderdijk den weg der ballingschap insloeg, is een veel besproken punt geworden. Men brengt in dat hij zeer goed als raadgevend advocaat in den Haag kon gebleven zijn, in welke hoedanigheid van hem geen eed gevergd werd. Bilderdijk heeft dit laatste zelf beaamd; maar, voegde hij er bij : « Ik zag de mogelijkheid daar niet van in », en om dit geval met onpartijdigheid een oordeel te vellen, moet men zich in de tijdsomstandigheden kunnen verplaatsen.

Zijne bestrijders, integendeel, beweeren dat de

dichter van de gelegenheid gebruik maakte om van zijne vrouw en zijne schreeuwende schulden af te zijn. Van zijne schulden — mogelijk; maar of dergelijk denkbeeld, opzichtens zijne vrouw, hem toen reeds bezighield, is moeielijk te bepalen, des te minder daar hij, bij het verlaten van het vaderland, de eerste uitgaaf van *Ibn Doreid* nog versierde met het portret zijner echtgenoote en het randschrift « Sustinuit. Conjux. Exulis. Esse. Viri ». Of was die vereering huichelarij?

Indien de aangehaalde veronderstelling, die Busken-Huet aankleeft, waarheid is, dan zijn de brieven, in vele gedeelten, een walgelijk kluchtspel tusschen hem en haar; dan komt de ballingschap ons voor meer eene huishoudelijke, dan eene staatkundige geweest te zijn.

Te Londen won Bilderdijk schraaltjes het brood met het geven van lessen in vreemde talen. De Prins, die zich ook dáár bevond, schijnt zich niet veel over hem bekommerd te hebben. Hij vond een gastvrij onthaal bij den portret- en miniatuurschilder Schweickhardt, die vroeger in den Haag woonde, doch toen door de familie Bilderdijk weinig gekend was. In den vreemde en in nood verkeerende, ging de kunstenaar den kunstenaar opzoeken. Hij roemt in de brieven, aan zijne vrouw geschreven, de daar in dat huis, genoten gastvrijheid; hij roemt tevens de oudste dochter des gezins : « een meisje van genie » zegt hij, waarop de veertiger weldra verliefde — hij, de vader van

een gezin dat in den Haag het voorzeker niet breed had.

Juffer Schweickhardt was eene allerliefste, verstandelijke blondine, begaafd met verschillende meisjestalenten en ook dat der belletrie — doch gewis in ruimer mate dan de eens vergoodde Katharina Woesthoven, en als Bilderdijk, opzichtens deze laatste, morde dat zij op geene aanzienlijke afkomst bogen kon, dan vond hij hier redenen om zich tevreden te stellen.

Immers, Schweickhardt beweerde af te stammen van zekeren ridder Otto Schweickhardt of Sweethart, die in 1309, onder den Hertog van Luxemburg, oorlog voerde tegen Hendrik VII, zooals Bilderdijk beweerde af te stammen van den ridder met de zwaan en ook zinspeelde op eene Oostersche afkomst. Na twaalfhonderd jaar, zoo zegt hij, over zijne voortkomst sprekende, hadden « mijne handen en voeten geene Europische, maar Oostersche form ».

Wij stemmen met da Costa in dat Bilderdijk in vele, in zeer vele gevallen, een..... zonderling man was, en voegen er bij, die wonder veel hield van *selfcomtemplation*, van zelfvergoding.

Ofschoon tot de jongelingsliefde teruggekeerd, schijnt de dichter, in de brieven aan zijne vrouw, er aan te houden zich als zeer verouderd voor te doen, en moesten wij, volgens deze epistels, een beeld van hem scheppen, wij zouden denken aan een knorrend, klagend, geruïneerd *épicier*, die in

een versleten kamerjapon en met eene uitrafelende pruik op, over den armelijken steenen huisvloer sloft.

In eenen der brieven, bij welken hij zijn portret voegde, door Schweickhardt geschilderd, schrijft hij : « Ik draag nu hier in Engeland mijn eigen hair weer, maar rond en — zoo als gij in dat pourtrait ziet — gepoeierd. Niet kunnende veelen dat ik als een fransche Carmagnole gaan zou, heeft hij (Schweickhardt) voor mij den poeiertax betaald — die zeer zwaar is en dien ik niet bekostigen kon ».

Moest het gepoeierde hoofd de grijsheid voor de twintigjarige Juffer Schweickhardt verbergen?

Of nu deze blonde Juffer, Mevrouw's ieverzucht opwekte? Hiertoe waren meer dan genoegzame redenen ; doch dit blijkt niet. Mevrouw scheen er zelfs meê ingenomen : zij vond er gewis een middel in om eindelijk bepaald van haren echtgenoot af te geraken.

De brieven uit den Haag waren dan ook zeer geschikt om bij den dichter alle zucht tot terugkeer uit te dooven — indien deze ooit wezenlijk bestaan heeft. Zij bevatten : verwijtingen over gemaakte schulden : 18,000 gulden; bitterheden, omdat de oude heer Isaac Bilderdijk de beurs zoo onbarmhartig toegestropt hield: vraagteekens hoe aan geld te geraken; ontduiking van schuldeischers; achterhouding van gelden; gemelijkheden over een legio creanciers; herinneringen en ontgoochelingen over vroeger gedrag in liefdestijd en huwelijksleven.

En ten antwoord op dit alles van Bilderdijk's zijde, vaak dezelfde verwijtingen. « Gij vraagt, » zoo schrijft hij, « waar ik het geld gelaten heb? Ik heb mij duizendmaal afgevraagd waar ik het nog vandaan haalde, om aan al wat onophoudelijk gaapte, te voldoen! »

Ja, er zijn in die brieven, van weerszijden, opwellingen, die goede gevoelens in zich schenen te besluiten; doch waren deze wel oprecht? Wij denken immer aan een akelig kluchtspel dat èn in den Haag, èn te Londen op eene ontknooping van den huwelijksband, hier en ginder heimelijk verlangd, moest uitloopen. Waren vele van die brieven niet geschreven en werden zij niet zorgvuldig bewaard, met het oog op een in het verschiet hangend proces van echtscheiding, onvermijdelijk geworden ten gevolge der betrekkingen met Juffer Schweickhardt?

Niets was er nog over van den zomertijd, toen, blijkens de verzen aan *Odilde*, een warme zonneglans over het levenspad van dichter en vereerde straalde. 't Was winter, volop winter, en als er soms een flauw winterzonneke over het ijskoude landschap glanst, glimlacht men bitter en men zegt huiverend : 't is niet gemeend!

En wat al vernederende huislijke tooneelen, aan het licht gebracht tijdens het proces van echtscheiding! Huiskrakeel om nietige zaken, erger dan dat, geweld door den krikkeligen dichter gepleegd — een bewijs dat Bilderdijk wel meester

kon spelen, al vertegenwoordigde Mevrouw dan ook een peloton soldaten!

Aan wien de schuld? Wij zeggen : aan beiden. Noch deze, noch gene wordt door deze brieven witgewasschen. Aan al die gebeurtenissen dacht de dichter ongetwijfeld niet meer, toen hij in 1824, in zijne *Nieuwe Oprakeling*, den striemenden geesel opnam tegen vrouwen, die haren huwelijksplicht niet eerbiedigen, en hij met gloeiend oog en eene van verontwaardiging bevende stem haar toezong :

Verkies en wees — of vrouw, of — lager dan 't gediert'!

Ons dunkt dat destijds meer dan eene schoone boosaardig zal gegrinnikt en hem slangachtig in het oor gesist hebben : « Ja, maar vice-versa, heer Bilderdijk! » ofschoon 's dichters tweede huiselijk leven zeer geregeld blijkt geweest te zijn.

Bilderdijk, wiens middelen van bestaan te Londen, met vrouw en kinderen, blijkbaar ontoereikend waren, vertrok naar Brunswijk, het refugium der Hollandsche uitgewekenen en waar hij tevens den Hertog zou vinden, dien hij in 1787 tot wegwijzer had gediend. Prins Willem V gaf hem aanbevelingsbrieven en de Hertog ontving hem welwillend. Zelfs kende hij den dichter een pensioentje toe van 260 rijksdaalders (de Prins gaf insgelijks een omtrent dergelijk sommetje), en verder zocht Bilderdijk zijn bestaan in het geven van lessen.

Grillig als hij was, ergerde hem in 1798 dat pensioentje en hij schreef eene fabel, de geschiedenis eener hongerlijdende en overal verstooten wordende kat, aan welke de eekhoorn eindelijk, uit meêlijden, een pensioen gaf van.... eene *hazelnoot* daags. Dat stond gelijk aan een halven schelling, zegt de dichter nijdig.

Nu, oordeelt vrienden van de kat,
Of zij het niet voortreflijk had.

Bilderdijk heeft immer tegen de pensioenen gemord, ofschoon hij er schier zijn geheel leven genoten heeft; hij morde over deze, omdat hij, en terecht! zich bekwaam achtte zijn brood te verdienen.

Acht jaren bracht hij in Brunswijk door, voortdurend rechts en links naar een vast bestaan zoekend, naar eenen leeraarsstoel, waar hij zijnen onmeetbaren schat van wetenschap mocht ten toon spreiden. Verwonderlijk! dit viel hem niet te beurt. Was het andermaal eigen schuld? Speelde het trotsche « ik », dat hij in zijne *Krekelzangen* brandmerkt als bij den duivel thuis hoorende, ook hier eene verraderlijke rol? Wij denken ja.

In 1806 keerde Bilderdijk in zijn vaderland terug, dank zij eene som geld, door zijne vrienden bijeengebracht. Met Mejuffer Schweickhardt en kinderen, die nu als Mevrouw Bilderdijk n° 2 optrad, ving hij de reis aan. Elke stap, die hem zijn geboorteland nader bracht, ontlokte hem dich-

terlijke groeten en onder deze zijn er, die waarachtig uit het hart vloeiden.

Wat was er veel, tijdens de jaren van afwezigheid, in zijn land veranderd! Nederland was een koninkrijk geworden, ja, maar de Koning die er troonde was een vreemdeling, die het echter vrij goed meende met de Hollanders; de revolutionnaire geest, dien de dichter met reuzenkracht bestreed, had de dijken gebroken; toestanden, menschen en karakters waren als veranderd. De keezen, na geducht gecarmagnoold te hebben, waren municipalen geworden, radbraakten eene vreemde taal en zongen slaafsch den lof van den grooten wereld-dwinger.

Ironisch moest nu zeker wel de bluf klinken, dien Voltaire vroeger een der gebroeders Van Haren toezong :

La grandeur d'un Batave est de vivre sans maître.

Koning Lodewijk trok zich den geleerde, den dichter aan; de vorst werd zelfs zeer gemeenzaam met hem en schatte zijne weleens ruwe openhartigheid hoog. Bilderdijk was snedig, vlug in de *reparties* en sprak over de meest uiteenloopende vraagpunten. Niet correct was zijn Fransch, maar men achtte het gespierd. Veel mocht Bilderdijk den Koning zeggen dat deze van hoogbetitelden niet zou hebben geduld.

't Was hij die Koning Lodewijk de Nederlandsche taal aanleerde. Terwijl zijn broeder de Keizer

elke andere taal dan de Fransche, in de overweldigde landen, wilde uitroeien, toonde deze vorst ten minste het verlangen om met zijne onderhoorigen te kunnen spreken. Ver zal de Franschman het hierin niet gebracht hebben; maar het klonk reeds gunstig in de Hollandsche ooren, toen de Koning eens, in een zijner feestmalen en in tegenwoordigheid van Bilderdijk, den romer ophief en den gekenden tweeregeligen toost uitbracht :

Aan mijnheer Bilderdijk,
De glorie van mijn rijk!

't Klonk in elk geval beter dan 't geen de Keizer zegde, toen het nieuwbakken Hollandsche koninkrijk opging in het Fransche keizerrijk. Te Amsterdam ontving de Keizer eene commissie van het Instituut, destijds voorgezeten door Bilderdijk. Hard en trotsch, zooals de dwingeland zijn kon, en zijne woorden « afrabbelend, » zegt Bilderdijk, om op het laatste woord te drukken, richtte hij den dichter het volgende toe : *Etes-vous connu dans la république des lettres?* — « Ik kon, » zegt de dichter, « mij niet weerhouden van er werktuigelijk op de zelfde wijs op te antwoorden of te rabbelen : *Au moins j'ai fait ce que j'ai dû pour l'être.* Zonder zelfs te bemerken, dat het een vers, en, in antwoord op zijn woorden, een valsch rijm meêbracht, 't geen het waarlijk belachlijk maakte; waarover hij mij vreemd, en als niet wetend hoe hij 't op moest nemen, aanzag. »

Koning Lodewijk had den dichter — die, door het verlaten van Brunswijk de *hazelnoot* van den Hertog was kwijt geraakt — een pensioen toegekend van 3000 gulden, later van 3600 gulden; verder schonk hij hem een huis te Utrecht, en eindelijk, na intrekking dezer laatste gift, eene jaarwedde van 6000 gulden, Keizer Napoleon schrapte deze toelaag, en de bittere dagen van ellende vingen andermaal aan.

Hadde Bilderdijk zich, volgens sommigen, bezondigd met eene zijner schoonste oden den overmoedigen Korsikaan toe te wijden, dan toch berstte zijn vaderlandsch gevoel los, onder ander in zijn lied, door de Fransche censuur gesneden, waarin hij (1811) de verlossing, de herwording van zijn Holland voorspelde — regelen, die den Nederlander diep schokten en velen hoopvol in den donkeren nacht deden staren, om te weten of de dageraad nog niet doorbrak.

Hij sloot met de begeesterende woorden :

Holland groeit weer,
Holland bloeit weer,
Hollandsch naam is weer hersteld;
Holland uit zijn graf gerezen,
Zal op nieuw ons Holland wezen,
Stervend heb ik 't u gemeld!

Voorwaar, dat klinkt edeler dan de zoutelooze rijmelarijen, dan de liedjes in 1809 den Franschen Koning toegedicht :

Lodewijk beklom den throon;
Om zijn schedel past de kroon;
Hij is Hollands vader!

Hollands vader? Dan toch, in elk geval, maar de vader van een... weezen-, van een knechtjeshuis!

1814 deed de voorzegging van den ziener waarheid worden; doch onder de dynastie van Willem I was er voor hem geene plaats beschikbaar. Weliswaar kende de vorst hem eene jaarwedde van 1800 gulden toe; doch een leeraarstoel, door hem betracht, werd hem nooit gegeven. Ook de woorden, den dichter door de Prinses-moeder — het Willemijntje uit den keezentijd — op eene audientie toegericht, kunnen niet in gunstigen zin uitgelegd worden. Bilderdijk zegde haar : « Uwe Hoogheid zal mij waarschijnlijk na zoo vele jaren wel vergeten zijn. » — « Neen, » antwoordde de vorstin aan den vroeger meer Prins- dan Prinsesgezinde, « neen, Mijnheer Bilderdijk, u vergeet men nooit. »

De nieuwe opgaande zon deed aller denkwijze keeren, en duizenden, die eenige jaren te voren Oranje verwenscht, beleedigd en verjaagd, gekeesd en met den vreemden oproerkraaier rondom den Franschen vrijheidsboom gebachanaald hadden, - zelfs de pruikerige Van der Palm en de jonge Tollens, die later het Nederlandsch bloed weer zoo driftig door de aderen voelde vloeien, waren een tijdlang in de dolzinnige bende — verklaarden zich nu Oranjegezind en waren de hevigste in het najagen van eer en ambt. Zij vervolgden, met hunnen overweldigenden invloed, degenen, die echter,

in zekeren zin, aan hunne grondbeginselen waren trouw gebleven, en, niettegenstaande alles, recht hadden op een onderscheiden rang in de hernieuwde samenleving.

Bilderdijk was boven en beneden impopulair. « Zelfs dichters en schrijvers van aanzien, » zegt da Costa « hunnen naam het zij rechtstreeks noemende, het zij genoegzaam latende doorschijnen, schaamden zich niet ook hunne stem met die der menigte op te heffen tegen een hunner oudsten en beroemdsten in de rangen van Nederduitsche poëzij. In de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden meende men nog verder tegen Bilderdijk te mogen gaan. Als hij eens ter vergadering verscheen en zich aan de tafel plaatste, verkoos niemand der aanwezigen zich in zijne nabijheid neder te zetten, totdat de altijd edele en hartelijke Kemper binnentrad en naast den fel beleedigden Grijsaart eenen stoel nemende, aan de ergerlijke vertooning een eind maakte. »

Dat was wel een bewijs van blinden haat!

Da Costa meldt ook dat het Kemper was, die, in 's Konings raad, belette dat men den dichter het hem toegekende pensioen van 1800 gulden andermaal ontname.

Het schijnt dus waarheid te zijn dat, bij eene restauratie, zooveel mogelijk het verledene in den vergeethoek geschoven wordt, en alsdan meer de tegenstrevers begunstiging vinden, dan de verdedigers — al kunnen wij Bilderdijk, een dezer laatsten, niet van tuimelgeest vrij pleiten.

Ja, Bilderdijk had Oranje weleens hevig gestooten, bij voorbeeld tijdens de secularisatie der geestelijke goederen in Duitschland, van welke eene goede brok den Prins van Oranje was toegestoken; door zijne ode aan Napoleon en zijn dankbaar gevoel voor Koning Lodewijk; maar Prins Willem had hem immers, wat de beide Vorsten betreft, van allen eed ontheven, omdat hij den nieuwen toestand als gevestigd, den ouden voor immer verloren achtte. Hij had de Douairière van Oranje en wellicht ook de Prinsesjes van Brunswijk misschien wat vinnig geraakt, de laatsten door zijn gedichtje *het penzioen* — ja, Bilderdijk sloeg meer dan eens zijne eigene ruiten in! — maar wie der bevoorrechtigden mocht eerst den steen tegen hem opvatten?

Nochtans waren zij het die beletteden dat hem een leeraarstoel werd toegekend, terwijl zijn grillig, onhebbelijk karakter en stalen « ik », hunne werking meer dan te veel deed gelukken.

Wat zou er veel aan te halen zijn dat de weetgierigheid zou boeien, over zijne pogingen om voordeel te trekken uit zijne onpeilbare wetenschap! Men moest slechts op de steenrots slaan, om een milden stroom te doen vloeien! Ik zou u kunnen meedeelen hoe hij, altijd rusteloos, van Amsterdam naar Leiden, van Leiden naar Haarlem en elders trok; hoe hij eens op het punt stond, op aandringen van eenen zijner Vlaamsche vrienden, zijne laatste tent te komen opslaan in onze weelderige gewesten,

waar men zelfs aanbood een huis voor hem te bouwen.

Holland heeft Vondel gemarteld, Holland heeft Bilderdijk willen doodhongeren, want er zijn oogenblikken geweest dat hem letterlijk brood ontbrak.

Van dáár dien strijd om het leven, door den dichter aangevangen. Hij schreef, hij vertaalde veel, te veel, en dan ook te los, 't geen den toets der critiek niet doorstaat; maar hij leverde ook vertalingen, die meesterlijk waren, en het is dank aan hem, dat men in Nederland een breeder begrip had van vreemde litteraturen; — en dat alles, zelfs het oorspronkelijkste werk, bracht hem... eenige guldens op.

Vandaar dien aangroei van verbittering, waarin hij zich verlaagde te antwoorden op nietswaardige recensenten, die hij met nijdige, vlijmende regelen vereerde, inderdaad vereerend voor hunne « paddengloriezucht » zooals hij zegde. Vandaar de ophitsing van zijn licht opvlammend karakter, dat hem — om terug te keeren tot den aanvang dezer verhandeling — zijn geheel leven door zooveel ruiten deed uitslaan.

Veel is er, in de laatste jaren, over de dichterterlijke nalatenschap van Bilderdijk getwist. Dezen hebben hem ten voetstuk en als boven allen uitstekend, verheven; anderen hebben hem vrij laag langs den grond geplaatst, terwijl het publiek ten eenemale in dien strijd onverschillig bleef. Dezen gelijk genen verkeeren in dwaling.

Als da Costa hem, in zekeren zin, op gelijken rang wil stellen — hij moge dan ook het woord *medestander* bezigen — met Vondel, Goethe en Shakespeare, zijn wij het niet met hem eens; maar als Busken-Huet vooral zijne zwakke en onpoëtische regelen aanhaalt, en slechts nu en dan hem een schraal lauwerblad toewerpt, dan vragen wij of de eerste zich niet al te veel liet geleiden door zijn dankbaar gevoel van den leerling tot den meester; of de tweede niet volop gehoor gaf aan zijne overal pikant doorstralende radicale denkwijze; of de ongeloovige niet optrekt tegen den geloovige, de revolutionnair tegen den hardnekkigen behoudsman?

Trouwens, men make geene vergelijkingen tusschen dichterlijke genieën of talenten; men late elk dezer in hunnen eigen werkkring. Door de eigenaardigheid, die elken waren dichter kenmerkt, wordt zelfs eene betrekkelijke vergelijking hoogst moeilijk, zooniet onmogelijk. De vlucht van dezen is de vlucht van genen niet. Terwijl deze in een engen kring blijft leven en dáárin schittert, stapt gene, zooals Shakespeare, de grenzen aller kreitsen over en schept karakters, die vandaag waar zijn, zooals zij het gisteren of liever van eeuwen her, zijn geweest.

Bilderdijk was en bleef, voor ons modernen, te veel een didactisch dichter, welk genre in zijne dagen, en bij hem tot in het laatst zijns levens, bloeide; hij heeft noch de stoute vlucht van

Vondel, noch de rijk gevariëerde en staalharde scheppingskracht van Shakespeare, noch het mild en ingrijpend gevoel van Goethe. Hij is geleerder dan de twee eersten — en dat is te begrijpen — hij is even doorkneed als de derde in klassieke geleerdheid; maar hij weet deze in geen zoo behaaglijk kleed te tooien, noch zijne taal zoo zangerig te maken.

De dichter is een stijve predikant — als hij dogmatiseert; grof, maar scherp — als hij hekelt; weleens stroef en erg onkiesch — als hij vertelt. Fijne humor heeft hij niet en eeuwig is hij een requiem-poëet — altijd en in alles geleerd. Maar schoone, schilderende, tintelende bladzijden, prachtige grepen worden in zijne werken niet gemist. Men late hem in de omlijsting, waarin hij zich bewoog en vergete niet dat hij leefde in de dagen van overgang tot een nieuw tijdvak, in welk laatste zijne denkbeelden werden verzwonden en hij zelf als een dor riet gebroken werd.

Niet dat ik Bilderdijk als de ware type van zijnen tijd beschouw, neen! hierin ben ik het eens met Nicolaas Beets. « Hij is te veel, » zegt deze « een man « singulier in alles » om de type of het orgaan zijner natie, ja, van eenige natie te zijn. » Maar hij is toch met de warling der heerschende denkbeelden, met de toestanden dermate verbonden, vooral op het einde der vorige eeuw, dat men hem uit deze niet rukken kan, wil men zich aan de beoordeeling van dien man « singu-

lier in alles » wagen. Zeker was hij de type zijner natie niet na zijne terugkomst. Immers, hij preekte nog — toen het Protestantism veel van zijne stijve orthodoxie afschudde; hij was meer vrijheidshater dan ooit — toen iedereen zich aan vrijheid zat dronk; hij philosopheerde — toen de jeugd niet meer denken wilde; hij zat in hairzak en assche — toen ook Holland het stijve been uitstrekte om te dansen.

Erkent met mij echter zijn meesterschap over de taal, trots al zijne slordigheden, zijne onnavolgbare plooibaarheid van het rhythmus, zijnen krachtvollen versbouw, zijne schilderachtige woordsmeding. Zijne etymologieën zijn vandaag niet altijd gangbare munt meer, neen! die wetenschap heeft nieuwe richtingen gevonden; maar de taal heeft hij gelouterd, verrijkt en versterkt, het vers van zijne vervelend-dreunende eentonigheid verlost, kortom, hij stond aan het hoofd van al de letterkundigen zijns tijds. Zijn vers had soms den vleugelslag des adelaars.

Men weze eerlijk; het is een jammerlijk stelsel — dat nog tot op onze dagen voortleeft — uit partijhaat dezen dood te pletteren of dood te zwijgen, om anderen te verheffen. Die versmachters of knodsspelers zijn toch meestal slechts kruipdieren, met den hoogmoedigen duivel van het « ik » bezield, en die willen doen gelooven dat hun gekruip de wezenlijke arendsvlucht is!

Jammer dat Bilderdijk, door zijne stroeve

geleerdheid, onverstaanbaar is bij de overgroote massa van het publiek. Voor deze is hij nooit genietbaar en zal het nooit worden, en dit zegt nogmaals, en terecht! Hoogleeraar Willems. Zonder commentariën zijn Bilderdijks gedichten niet verstaanbaar, en wat genot geeft poëzie als de harmonievolle stroom telkens door prozaïsche uitleggingen onderbroken wordt?

Eene bloemlezing, waarin zorgvuldig de al te ingewikkelde commentariën vermeden werden; waarin eenige zijner verhalen, eenige zijner lierzangen, eenige brokken uit zijne didactische stukken plaats vonden, zou, denken wij, genade vinden bij een geletterd publiek; maar de onverduwbare, compact gedrukte veertien boekdeelen, elk van ruim 500 bladzijden — neen, die nooit!

« De miskenning van Bilderdijk's grootheid, » zegt da Costa, « ligt eenvoudig in de vooroordeelen zijner natie. Of zoude het niet, in de eerste plaats, juist dat groote, dat buitengewone zijn, dat bij een volk, als het onze werd, eerder afstoot dan aantrekt? Men is over het geheel hier niet gediend met hetgeen al te hoog uitsteekt — niet gediend (tenzij er een tastbaar, wezenlijk, dat heet stoffelijk, nut aan verbonden is) met dat uitmunten in velen boven velen. »

Niet zeer vleiend, inderdaad! voor de Hollandsche natie, die da Costa als tot in de ziel verstoffelijkt voorstelt. Gelukkig, voegt hij er bij, en dit stemmen wij met hem in, dat de misken-

ning eindelijk grootendeels moet gezocht worden in den aard der poëzij zelve, 't geen bij vele dichters, in welk land dan ook, het geval is. Ja, Holland mint de doedelzakkigheid in poëzij; maar als Dr. Schaepman den verheven toon aanslaat in zijne *Aya Sofia*, Ten Kate in zijne *Schepping*, in zijnen *Ashaverus*, da Costa zelf in zijne dichterlijke lierzangen, leent het letterlievende Nederland toch wel een gretig oor, meenen wij.

In zijne opvatting had da Costa moeten zeggen — alle hoogere opmerkingen ter zijde gelaten — dat de enge, uitsluitende partijgeest, Bilderdijk tot na zijnen dood miskende, omdat hij meer dan eens tegen dezen in opstand durfde komen, en hij, arme worm! zich hooger zette dan de machtige geldaristocratie en den sectegeest, beide oppermachtig bij onze Noorderburen. Dat ondervond Bilderdijk, dat ondervond Vondel!

1894.

Zitting van 21 November 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de heer Segers, briefwisselend lid.

Door den heer J. van Droogenbroeck is bericht gezonden dat hij belet is ter zitting tegenwoordig te zijn.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, en deelt de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens de Regeering :

Gedichten van GUIDO GEZELLE :

1. *Dichtoefeningen*,

2. *Kerkhofblommen*.

3. *Liederen en eerdichten en reliqua*.

4. *Gedichten, gezangen en gebeden. Kleengedichtjes*.

5. *Tijdkrans*.

Inventaris van de oude archieven der stad Blankenberghe, uitgegeven door JULES COLENS. Brugge, 1894.

De verdwijning der Auwelen. Limburgsche overleveringen uit het Heidendom. Lier, 1894

De Hagelander. Tijdschrift. Eerste jaargang. Zoutleeuw, 1893-1894.

Les Métiers de Mons. Bergen, 1894.

Biographie nationale. 13e deel, 1e aflevering

Bibliographie de Belgique. 1894, n° 9.

Inventaris van de archieven der gemeente Hoboken, opgemaakt door J.-B. STOCKMANS. 1894.

Door den heer P. GÉNARD :

De kwartieren van Rubens, 1894.

Het laatste testament van Rubens. 1894.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Redevoering uitgesproken in de derde vergadering van het Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap, te Brussel, door K. VAN SWYGENHOVEN, 1842.

Redevoering bij de plegtige prysuytdeeling aen de behoeftige kinderen, te Mechelen, door P. VISSCHERS, Pr. Mechelen, 1838.

Redevoering in openbare zitting namens de Hoogeschool uitgesproken door den heer Verhaegen, by de heropening der leergangen. Vertaald door ALPH. WILLEMS. Tweede uitgave. Brussel, 1856.

Catalogue des livres en toutes sortes de facultez et langues de feu S. E. le comte de Cobenzl. Brussel, 1771.

De Antwerpsche Longchamp, hekeldicht, door J. VAN RYSWYCK.

Van Dyck in verlof, hekelverzen, door denzelfde, 1850.

Dichtstuk opgedragen aen Z. M. Leopold I, op zijnen verjaardag, door J. VERMETTEN. Antwerpen, 1852.

Redevoeringen uitgesproken ter plegtige zitting der Kon. Maetschappy Broedermin en Taelyver, gehouden tot het overhandigen van het geschenk der heere H. van Peene aengeboden. Gent, 1851.

Het Vlaemsch in het middelbaer onderwys. (Brief aan den heer Minister van Binnenl. Zaken). Gent, 1861.

Door den bestendigen Secretaris :

Den letterlijken zin van het Boek der Zangen. Gent, 17**.

Nederduytsche déclinatien en conjugatien, volgens de Vlaemsche en Hollandsche spelling. Tweede druk. Roeselare, 1822.

Nieuwe Nederduytsche spraek-konst, door J. DES ROCHES. Nieuwe druk, verbeterd. Antwerpen, 1819.

De herder op het slagveld bij Nieuwpoort, door L.-G. VISSCHER. Brussel, 1822.

Zamensprake der dooden over de regten des volks, door SIMPLICIUS PUBLICOLA. Brussel, 1839.

Verslag der plegtigheid gevierd door de maetschappy Broedermin en Taelyver ter gelegenheid harer hulde aen den heere K. Ondereet. Gent, 1843.

Vlaemsch feest te Lokeren. Lokeren, 1851.

Redevoering over de noodzakelykheid om de taal den vreemdelingen nuttig te maken, door MICH. VAN DER VOORT. Brussel, 1852.

Door de *Académie d'Archéologie de Belgique :*

Annales. Deelen 6, 7, 17, 18, 20-49, en enkele afleveringen van de overige deelen, 8° (onvolledig). — 1e deel der reeks in-4°.

Bulletin, 1885-1894 (2 deelen).

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde, XIIIe deel, 4e aflevering.

Door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen :

Verslag over 1885-1893.

Door de maatschappij *Émulation*, van Brugge :

Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winoc. Brugge, 1875-1878, 2 deelen, 4°.

Troubles religieux du XVIe siècle dans la Flandre maritime, 1560-1570. *Documents originaux*, Brugge, 1876, 4°, 4 deelen.

Cartulaire de l'abbaye d'Eename, Ibid., 4°.

Cartulaire du béguinage Ste Elisabeth, à Gand, Ibid., 4°.

Door het Historisch Genootschap, te Utrecht :

Bijdragen en Mededeelingen, 15e deel.

Door den heer CH. CAMBIER :

Gesprekken over de inrichting en het nut der maatschappijen van onderlingen bijstand, 2e uitgave.

Door den heer ALFONS VAN NESTE :

Gedichten. 1894.

Door de Redactie van *Biekorf*, nrs 18-21 van het 5e jaar dezer uitgave.

Door de Benediktijner-abdij van Maredsous :

Anecdota Maredsolana, vol. I. *Liber comicus sive lectionarius missae*. Brugge, 1893.

Idem, vol. II. *Sancti Clementis Romani ad Corinthios epistolae versio latina antiquissima*. Ibid., id., 1894.

Monasticon belge, par le R. P. Dom URSMER BERLIÈRE. 1e aflev. *Provincie Namen*. Ibid., id. 1890.

Documents inédits pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, publiés par le R. P. Dom URSMER BERLIÈRE. I. Ibid. id., 1894, gr. 8°.

Revue Bénédictine. Années VIIIe-XIe, 1891-1894.

Door de Redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, de 1e aflevering van het elfde deel. Bewerkt door den heer Dr. W. DE VREESE.

Door den heer O. LOOSEN :

Het vuur van den hemel, naar V. Hugo.

Door den heer SIFFER :
Het Belfort, n° 11, 1894.

Bibliographische aanteekening.

Ik heb de eer, vanwege mejuffer Hilda Ram, haar jongst verschenen dichtbundel : *Nog een Klaverken uit 's levens akker*, onzer Academie aan te bieden.

Evenals het *Klaverken*, vóór weinige jaren door dezelfde begaafde dichteres uitgegeven, de eerste veropenbaring van een weelderig dichtertalent, bevat het boek een klaverblad van boeiende verhalen : *Klaar*, *Krukken-Mieken*, *Boer Baltus*, alle ontleend aan het Antwerpsch volksleven.

Overbodig ware het de buitengewone verdiensten van dezen nieuwen dichtbundel doen uit te schijnen : uitstekend door opvatting en bewerking, door beeld- en dichterlijkheid, door keurigheid en zwierigheid der taal.

Ik denk mij niet te vergissen met te beweren dat weinigen in dichterlijke beschrijving onze jeugdige dichteres overtreffen.

De uitgaaf van *Nog een Klaverken*, door de maatschappij het Davids-Fonds op verscheidene duizenden exemplaren bezorgd en tusschen de leden verspreid, zal gewis eene nieuwe perel hechten aan de reeds weelderige dichterkroon onzer Vlaamsche schrijfster.

L. MATHOT.

De heer Coopman brengt verslag uit over de 's middags gehouden zitting der Commissie van nieuwere Taal- en Letterkunde :

Voor het jaar 1895 werden gekozen, tot voorzitter der Commissie : de heer Micheels; tot ondervoorzitter : de heer Dr. de Vos.

De heer Obrie heeft aan de Commissie een deel van zijne Nederlandsche Vakwoordenlijst over het *Strafrecht en de Strafrechtspleging* overgelegd.

De Commissie drukte den wensch dat het achtbaar lid ze ten spoedigste mogelijk zou afwerken om tot de uitgave te kunnen overgaan. De geleverde proeven bewijzen dat het werk op voortreffelijke wijze is opgevat.

Aan de Commissie werd aangeboden door den heer Obrie, namens den heer Meert, leeraar te Luik, een handschrift : *Onkruid onder de Tarwe, proeve van taalzuivering, te gebruiken bij het onderwijs in het Nederlandsch.*

Dat handschrift werd, voor onderzoek, verzonden naar eene Commissie bestaande uit de heeren Obrie, Micheels en Daems.

De Commissie verlangt dat de Academie eene beslissing neme over het door haar overgelegde voorstel betreffende de uitgave van studiën over Dautzenberg, Ledeganck, David en Snellaert.

Door de Bestendige Commissie van Middelnederlandsche taal- en letterkunde wordt aan de Academie voorgesteld, onder toezicht van de heeren Gezelle, de Pauw en van Even, de ***Cronijcke van Brabant***, van HENRIC VAN MERCHTENE (1414), te laten drukken.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het kiezen van den bestuurder en onderbestuurder der Academie voor het jaar 1895.

De heer Hansen, onderbestuurder, wordt gekozen tot bestuurder, en de heer Gailliard tot onderbestuurder. Beiden richten tot de vergadering eenige woorden van dank voor de hun bewezene eer.

Daarna verleent de heer bestuurder het woord aan den heer van Even voor de lezing van een opstel, getiteld : ***Bloemardinne, de Brusselsche ketterin der XIVe eeuw.***

Ten slotte leest de heer Segers, briefwisselend lid, een opstel, getiteld : ***Vondel's persoonlijkheid***, waarna de heer bestuurder de zitting sluit.

BLOEMARDINNE

De Brusselsche Ketterin, gestorven in 1335, en hare volgelingen in de 15ᵉ eeuw,

door EDWARD VAN EVEN.

Het einde der 13ᵉ eeuw was, gelijk men weet, een tijdstip van verval in godsdienstig en zedelijk opzicht. Niet alleen in de maatschappij, maar tevens in de Kerk was dit verval aanschouwelijk.

In zijnen Rijmbijbel, voltrokken ten jare 1271, riep Jacob van Maerlant uit :

> Omme ghewin, omme meesters namen
> Staet die Clergie al te zamen
> En niet om der zielen bejach;
> Dies waen ic dat naect die doemsdach (1).

In zijn *derden Martijn* hekelt hij nog heviger de « clercken » of priesters. Zijn gedicht *der Kercken Clage* is uitsluitelijk tegen de toenmalige geestelijkheid gericht.

Deze staat van zaken gaf aanleiding tot opstand tegen de Kerk en dus tot ketterij.

Zonderling mag het heeten dat ook vrouwen zich in dien strijd tot hervorming mengden.

Margareta Porrette bracht binnen Henegouw

---

(1) JACOB VAN MAERLANT, *Rymbybel*, uitgegeven door J. David, 2ᵉ deel, bl. 610.

eene secte, de gezindheid der vrijgeesten, tot stand (1). Aan verkeerdheden ontbrak het haar niet. Zoo hield zij staan dat de mensch, eenmaal in de liefde des Scheppers verslonden, vrijlijk aan al de natuurdriften mag voldoening geven, zonder vrees Gode te mishagen. Daar zij deze stelling met halsstarrigheid bleef verdedigen, werd zij, in 1310, te Parijs, werwaarts zij zich begeven had ter verbreiding harer leer, veroordeeld om levend verbrand te worden (2).

Het was eene andere vrouw, Bloemardinne, die, op hetzelfde tijdstip, binnen Brussel, eene soortgelijke ketterij in 't leven riep.

Tot de eerste helft onzer eeuw bleef de geschiedenis dezer vrouw met duisterheid omgeven.

Al wat men over haar kende was de inhoud eener plaats voorkomende in een leven van Jan van Ruusbroec, opgesteld door Hendrik Bogaert, kanunnik van Groenendale, te onrechte aan Jan van Meerhout toegeschreven, als later blijken zal.

De eerste schrijver die over haar in een gedrukt werk handelde was Laureis Landtmeter, kloosterling van Tongerloo, in zijn boek *De vetere clerico, monacho, monacho clerico*, in 1635, te Antwerpen verschenen (3).

---

(1) Zij was eene kettersche begijn.

(2) Luc d'Achery, *Spicilegium veterum aliquot scriptorum qui in Galliæ Bibliothecis latuerunt*, Parisiis, 1723, III, bl. 63.

(3) *Antwerpiæ*, Joh. Cnobbaert, 1635, in-4°, bl. 412.

De prior van Corsendonk, Jan van Hoybergen, in zijne aanteekeningen op de kroniek dier priorij van Latomus, in 1644 insgelijks te Antwerpen uitgegeven, deelde voor de eerste maal de plaats mede uit Bogaert, doch met verkeerde toeschrijving aan Jan van Meerhout.

Adrianus Heylen, archivist van Tongerloo, vestigde andermaal de aandacht op de vrouw, in het achtste stuk zijner *Historische verhandeling over de Kempen*, ten jare 1791, te 's Hertogenbosch van de pers gekomen. Doch men bezat geene enkele bijzonderheid over hare afkomst, hare ouders en haren maatschappelijken stand.

In 1854 schreven wij over Bloemardinne een klein opstel om in een letterkundig genootschap te worden voorgedragen. Na het bedoelde gebruik er van gemaakt te hebben, schonken wij het aan onzen vriend Jozef Alberdingk Thijm, die het liet verschijnen in het Nederlandsch tijdschrift *De Katholiek* (1).

Voor ons was het bloot eene poging om de vrouw in haren maatschappelijken stand terug te plaatsen en haar in dit midden eenigszins aanschouwelijk te maken.

Hoe gebrekkig en onvolledig dan ook, vermeldde de heer Acquoy het opstel met een vriendelijk woord in zijn Academisch proefschrift tot het verkrijgen van den graad van doctor in de

---

(1) *De Katholiek*, jaar 1854, XXX, bl. 287 en v.

Godgeleerdheid, bij de Hoogeschool van Leiden, in 1857 verschenen (1).

Sedertdien lieten wij niet na al de bijzonderheden te verzamelen, welke ons over Bloemardinne ter kennis gebracht werden, met het vaste besluit den vroegeren arbeid eens te hervatten.

Stellig moesten de verlangde inlichtingen over de vrouw in Brussel worden teruggevonden. Ook daar werden zij ontdekt, als verder zal blijken.

Toen onze diepbetreurde medebroeder en vriend Karel Stallaert de betrekking van archivaris der Burgerlijke Godshuizen van Brussel vervulde, ondekte hij, op zekeren dag, in een cartilarium dezer handvesten, onderscheidene schepenenacten der 14e eeuw in welke Bloemardinne handelende optreedt, en welke dus van aard waren haar leven toe te lichten. Afschriften dezer stukken schonk hij aan onzen onvergetelijken vriend Karel Ruelens, bewaarder van de handschriften der Burgondische Bibliotheek, die zich verhaastte ze ons mede te deelen.

In deze stukken draagt de vrouw den voornaam van HEILWIGE.

Dezen doopnaam beschouwde Ruelens als een lichtstraal in de levensgeschiedenis van Bloemardinne : hij liet hem namelijk toe de veronderstelling te maken dat de gedichten van « zuster Hadewijch » door Heremans en Ledeganck uitgegeven, goed aan haar zouden kunnen toebehooren.

(1) Dr Joh. Ger. Rich. Acquoy, *Gerardi Magni Epistolæ XIV.* Amstelodami, 1857, bl. 28.

Bij zijn schrijven van 20 Maart 1871 deelde hij ons deze meening mede en verzocht ons tevens de gezondene stukken terug, ten einde over dit niet onbelangrijk punt een artikel te vervaardigen. De geleerde man schreef wezenlijk een opstel, getiteld : *Jan van Ruusbroec en Bloemardinne*, 't welk de dood hem jammerlijk niet toeliet te drukken (1).

Bogaert bericht ons dat Bloemardinne hare leerstelsels niet alleen verkondigde, maar in schrift bracht. Vast waren zij in de landtaal vervat. Ofschoon er, bij onze wete althans, tot dusverre van haren arbeid niets is teruggevonden, verdient zij echter eene melding in de geschiedenis onzer letterkunde, niet enkel omdat men weet

---

(1) Het berust thans onder den heer J. Vercoullie, leeraar aan de hoogeshool van Gent, die het ons, door bemiddeling van ons medelid den heer Th.-J.-I. Arnold, welwillend ter leen verstrekte.

De heer Ruelens was niet gewoon in het Vlaamsch te schrijven : zijn opstel over Bloemardinne laat onder het opzicht van den vorm te wenschen over. Doch, met een klein toetsje hier en daar zou het te lezen zijn. Wij kunnen niet nalaten den wensch uit te drukken, dat het ter pers gebracht worde. Het heeft eene wezenlijke historische waarde. Ten einde het belang er van niet te verminderen, hebben wij ons bepaald met slechts eenige plaatsen aan te halen uit de oorkonden, door Stallaert ontdekt, die er in overgeschreven zijn. Al deze stukken blijven derhalve tot dusverre onuitgegeven.

Het opstel van den heer Ruelens is geraadpleegd geworden door den Hoogleeraar Paul Fredericq voor zijn belangrijk *Corpus documentorum Inquisitionis*. Gent 1889, 1e deel, bl. 185-187; ook door den Eerw. Heer A. Auger.

dat zij geschreven heeft, maar tevens omdat hare leerstelsels tot bestrijder hadden den vader der Vlaamsche prozaïsten, onzen beroemden Jan van Ruusbroec, door onzen weleerwaarden en geleerden bestuurder Dr Claeys zoo meesterlijk afgebeeld in zijne voortreffelijke redevoering uitgesproken in de openbare zitting onzer Academie van dit jaar.

Hendrik Bogaert, als reeds gezegd is, de eenige oude schrijver die van de vrouw gewaagt, treedt over haar in geene voldoende bijzonderheden. Dat is te verstaan : zijn doel was toch niet over Bloemardinne, maar wel over Ruusbroec te handelen. Van haar had hij dus bloot toevallig te spreken, wat hij deed, doch zoo beknopt mogelijk.

Bogaert laat de vrouw in een geheimzinnigen sluier gewikkeld. Rond haar blijft alles schemerachtig en onduidelijk. Doch wat de schrijver verwaarloosde aan te teekenen, hebben de archieven gedeeltelijk veropenbaard.

De zonderlinge vrouw heette HEILWIGE BLOEMAERT, in den gemeenen omgang BLOEMARDINNE. Onnoodig hier bij te voegen dat de uitgang *inne*, eenen eigennaam toegevoegd, destijds plaats had om de vrouw of de dochter aan te duiden des dragers van dien eigen naam : Bloemardinne heeft hier de beteekenis van BLOEMAERTS DOCHTER.

Bloemardinne was geene zwerfster, geene uitlandsche, geene onbekende, geene onbemiddelde vrouw. Zij was eene Brusselsche patriciersdochter, eene begoede juffer, die van hare inkomsten leefde.

Hare ouders waren door afkomst en maagschap aan meer dan één aanzienlijk huis verwant. Zij ontsproot uit de voortreffelijke familie Bloemaert, die tot het Ser Roelofs geslacht behoorde, en hare woning had in de huidige *Putterij*, aldus genaamd naar de menigvuldige waterputten welke weleer in die straat aanwezig waren. Eene dezer bronnen, in de nabijheid van dit huis gelegen, was uit dien hoofde onder de benaming van *Bloemaertsborne* bekend (1).

Naar onze gissing moet Heilwige rond 1260 ter wereld zijn gekomen. Zij was dochter — waarschijnlijk eenige dochter — van WILLEM BLOEMAERT en ADELHEIDE COLLE. Haar vader zetelde in het schependom van Brussel in de jaren 1261, 1270, 1282 en 1285. Eene eventijdige oorkonde leert ons dat hare ouders reeds den 14 Maart 1287 overleden waren. Ten kerkhove van Sinte-Goedele waren zij begraven geworden (2).

---

(1) In eene oorkonde van 1311, berustende in Ste-Goedelekerk, staat die bron vermeld : « In *Poteria*, super fontem dictam *Bloemart*. » Zij is mede genoemd in een anderen akt van gemelde kerk van 1321 : « prope fontem *Bloemart*. » Zie HENNE en WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles*, III, bl. 134.

(2) In eenen aflaatbrief tot het volbouwen der Sinte-Goedelekerk, gegeven te Rome, den 4n der Kal. van Maart 1287, leest men onder anderen :

« .... cupientes ergo ut ecclesia sancte Gudile Virginis Bruxellensis, Cameracensis dyocesis, congruis honoribus frequentetur, omnibus vere penitentibus et confessis qui ad

In eenen schepenenbrief van Brussel van Sint Urbaansdag 1305 heet zij : « *Heilwigis* gezegd *Blomardinne* ». In een tweeden Schepenebrief, van des zondags na de Besnijdenis Christi 1310 : « *Jufvrouw Heilwigis*, dochter wijlen *Willem* gezegd *Bloemart*. » In een derden schepenenakt van 1315 : « Jufvrouw *Heilwigis* gezegd *Blomardinne*; » eindelijk in een anderen schepenenbrief van zaterdag vóór Kerstmis 1316 : » « *Heilwigis* gezegd *Bloemardinne* » (2).

Hoe kwam zij aan de geleerdheid, waar zij zich door onderscheidde? De abdij van Ter Kameren, bij Brussel, was destijds een bekend opvoedingshuis voor jonge meisjes. Had zij daar schole gelegen? Het is niet onmogelijk.

---

ipsam ecclesiam causa devotionis accesserint ut ad structuram ejusdem ecclesie, opere sumptuoso inchoatam manus perrexerint adjutrices, aut in extremis laborantes quidquid facultatem suorum ad fabricam dicte ecclesie legaverint sive pro animabus WILLELMI dicti BLOMART, Ingelberti dicti Pape, de Zelleke, et Henrici dicti COLLE, fratrum Aleidis, uxoris WILLELMI predicti, atque Jute, sororis eiusdem, quarum corpora in cimeterio ecclesie prefate sunt inhumata, etc. »

SCHAYES, *Analectes pour l'histoire de Belgique*, in de *Annales de l'Académie d'Archéologie d'Anvers*. T. XI. p. 69.

(2) « HEILWIGIS dicta *Blomardinne*. » I, 305. — « HEILWIGIS FILIA *quondam* WILHELMI *dicti* BLOEMART. » 1310. — « HEILWIGIS *dicta Blomards*, » 1312. — « *domicella* HEILWIGIS dicta BLOMARDINNE, » 1315. — « HEILWIGIS, *filia quondam* WILHELMI dicti BLOEMAERT. » 1315. -- « HELEWIGIS *dicta* BLOMARDINNE. » 1316.

Register, Nr 1201 van de archieven der Godshuizen van Brussel. — In deze archieven berusten de meeste andere stukken, die in dit opstel worden aangehaald.

Het weinige, dat wij tot dus verre over hare bemoeiingen op godsdienstig gebied kennen, weten wij uit het leven van haren tegenstrever Jan van Ruusbroec, opgesteld door meergemelden Hendrik Bogaert, met zijn latijnschen naam *Henricus Pomerius*, uit Brussel, kanunnik van Groenendale (1). Deze priester was, spijtig genoeg, geen tijdgenoot van den grooten mystieker; hij schreef zijn werk rond 1440 en dus 50 jaren na Ruusbroec's dood. Doch hij putte uit een leven van den heiligen man, geschreven door iemand, die met hem nog vier jaren te Groenendale had doorgebracht, namelijk Jan Dierikszoon van Schoonhoven. Deze man was te Groenendale monnik geworden in 1377, en overleed in 1431. Bogaert ging dus nagenoeg eenen tijdgenoot te rade (2). Zulks verklaart hij ons in de voorrede zijns werks, alwaar hij zegt : « Al wat ik schrijf heb ik vernomen van geloofwaardige mannen, broeder Jan van Hoelare, uwen Prior, en broeder Jan van Schoonhoven, onze medebroeder, die open-

---

(1) Hendrik Bogaert, *Henricus Pomerius* of de *Pomerio*, geboren te Brussel, in 1382, een jaar na Ruusbroec's dood, was *magister in artibus*, eerst rector der scholen van Brussel en vervolgens der scholen van Leuven. Na schepenenklerk in de laatste stad te zijn geweest, trad hij in het klooster van Groenendale, was in 1422 Prior te Zevenborren, en ontsliep te Groenendale in 1454.

(2) Dit leven van Ruusbroec is jammerlijk niet meer voorhanden. Reeds in 1622 zocht Heribert Rosweyde het te vergeefs in de boekerijen der kloosters van het Zoniënwoud.

baarlijk betuigden dat zij die zaken gezien ofwel uit een echt verhaal vernomen hebben. »

Het boek van Bogaert is in drie hoofdstukken verdeeld : het eerste hoofdstuk bevat eene korte geschiedenis der stichting van het klooster van Groenendale; het tweede het leven van Jan van Ruusbroec, en het derde het leven van broeder Jan van Afflighem, bijgenaamd *Cocus bonus* of *goeden kok*. Het werk werd maar eerst in 1885 door de Bollandisten in 't licht gegeven (1).

Jan van Hoybergen, in zijne aanteekeningen op de kroniek van Corsendonk door Johannes Latomus, deelt uit het werk van Bogaert de plaats mede, waarin er spraak is van Bloemardinne; doch eigent ze toe aan Joannes van Meerhout. Deze verkeerdelijke toeeigening heeft al de schrijvers in dwaling gebracht, die over Bloemardinne gehandeld hebben. Alle hebben aan Jan van Meerhout toegeschreven wat aan Bogaert behoorde. Jan van Hoybergen had enkel geput uit een werk dat door Jan van Meerhout afgeschreven was geworden (2).

Deze van Meerhout, geprofest te Corsendonk

---

(1) *De Origine Monasterii Viridisvallis una cum vitis* B. Joannis Rusbrochii *primi prioris hujus monasterii*, in de *Analecta Bollandiana*, 1885, T. IV, bl. 256 en vervolg.

(2) Joannes Latomus, *Corsendocna vive Coenobii canonicorum regularium ord. S. Augustini de Corsendoncq*, ed. Joannes Hoybergius, Antverpia 1644, bl. 85. — P. Impens, in zijn *Chronicon Bethlehemiticum*, spreekt ook van « Blommardina », lib. I, art. 2, § 4.

omtrent 1420, ontsliep er in 1476. Hij was dus niet in gelegenheid geweest om over Bloemardinne eventijdige berichten op te gaderen.

Naar het blijkt uit de teruggevondene stukken was Bloemardinne reeds in 1305 gevestigd in eene ruime woning, gestaan over Sinte-Goedelekerk bij Sinte-Goedelegasthuis, in de nabijheid der huidige Parochianenstraat (1). Aldaar verbleef zij met eene soort van kamermaagd, Machtilde van Bigarden, waarmede zij als met eene bloedverwante omging. Deze vrouw komt in meer dan in éénen schepenenbrief met hare meesteres handelende voor (2). Machtilde schijnt jonger dan Heilwige te zijn geweest. Stellig weten wij dat zij haar ettelijke jaren overleefde (3).

In de schepenenbrieven is haar naam meermaals met het woord *domicella* of *jufvrouw* vorafgegaan, wat ons leert dat zij tot het patriciaat of den

(1) « .... Heilwigis dicta de Merbeke contulit domicelle HEILWIGI dicte BLOEMART et *Machtildi* dicte de *Bigarden* demidium domistadii, ab opposito Gerelini Heincart, et domum sitam in dicto domistadio, demidium domistadii, sitam in cono, ab opposito fratrum dictorum Cryenblike et demidium domistadii contigui, versus Hospitale sancte Gudule, ab opposito dictorum fratrum, etc. »

(*Schepenenakt van Brussel van St-Urbanusdag* 1305.)

(2) « .... Heilwigis dicta BLOMARDINNE et Mathildis de Bigarden contulerunt Heilwigi de Merbeke demidium domistadii, etc. » *Akt van* 1305.

(3) « .... MATHILDIS DE BIGARDO quondam *ancilla* domicelle HEILWIGIS *dicte* BLOEMARDS ... » ...

(*Schepenenakt van* 19 *Juli* 1343.)

stedelijken adel behoorde. Daar Ruelens, in gemelde oorkonden, ontwaarde dat zij in de nabijheid van S[te]-Goedele-Begijnhof woonde en wegens stoffelijke belangen soms met begijnen handelde, kwam hij op het denkbeeld dat zij begijn kan zijn geweest. Doch zijne meening is niet aan te nemen. Voor ons was zij noch begijn noch kloosterzuster. Zulks blijkt ten overvloede uit meer gemelde schepenenbrieven, waarin ze geene enkele maal met de hoedanigheid van geestelijke vrouw voorkomt. Had zij wezenlijk tot eene orde behoord, zulks ware in deze stukken niet onvermeld gebleven. Voor al wie met onze oude schepenenakten bekend is, kan zulks geen twijfel lijden.

Het valt uit de ontdekte acten mede te verklaren dat Bloemardinne de afgetrokkene, naargeestige en dweepachtige vrouw niet is geweest, die zich uitsluitelijk met denken en beschouwen onledig hield. Men leert uit deze stukken dat zij eene practische zorgvuldige vrouw was, die hare tijdelijke zaken met de meeste oplettendheid gadesloeg. Hare ouders hadden haar aanzienlijke eigendommen gelaten, gelegen binnen Brussel en in den omtrek dezer stad. Door haar werden deze goederen niet alleen goed bewaard, maar tevens merkelijk vermeerderd.

In de nabijheid van haar huis verbleef Jan Hinckaert, kanunnik van S[te]-Goedele (1). Bij hem

(1) Jan Hinckaert was zoon van Gerelm Hinckaert, schepene van Brussel in 1287.

woonde « een seer devoet ionghe clerc, geheeten Johannes van Ruysbroec, » die de bestrijder der Bloemardinsche leerstelsels en de grootste mystieker der XIVe eeuw moest worden. Deze man, zegt Bogaert, had « zoo luttel tijts ter scolen ghegaen dat hij nauwelijc in grammarien hadde begonst te profiteren, soe waert hi alsoe metten dauwe der godelike gracien als verlicht ende overgoten, dat hi boven der ghemeijnder ghewoenten der menschiliker macht, nyet met listicheden der logiken of met subtijlheit der natuerliker consten van philosophien met der godeliker en hooger teologijen aenschouwinghe in contemplatie alsoe calm dat hi, noch woenende in de werelt, in die hooge ende claer rayen des godeliken lichts ende gheesteliker verstentenis is gevlogen. »

Jan van Ruusbroec, die, gelijk wij komen te zien, de buurman was van Bloemardinne, moest haar kennen en dikmaals ontmoeten.

In 1318 was Ruusbroec priester geworden. Na zijne wijding, had zijn bloedverwant Hinckaert hem doen aanstellen als kapelaen in Ste-Goedele. Het was derhalve rond 1323, dat hij met zijnen kamp tegen de stelsels der buitengemeene vrouw aanvang nam. Als reeds gezegd is, verhaelt Bogaert de zaak in zijne geschiedenis van Groenendale. Aldaar vindt men al wat er totdusverre over den strijd bekend is. Eene bijna eventijdige vertaling van gemelde geschiedenis treft men aan in een handschrift der Koninklijke Bibliotheek.

De vertaler heeft de plaats betrekkelijk Bloemardinne tot eene zoo eigenaardige, zoo naïeve, zoo schilderachtige bladzijde gemaakt, dat het ons onmogelijk valt den lust te wederstaan om ze hier over te schrijven. De vertaler is aan het woord :

« Ten selven tide regneerde eene secte van ongelove bynnen der Stat van Brussel opgestaen nyewelinge, bi valscher leringe van enen wive geheyten die BLOEMARDINNE die alsoe seer was vermeert, bi bedriechenis des viants van der hellen, dattet scheen als si ghinc ten altaer om tontfaen dat H. Sacrement, datse dan daer toe waert geleydt al gaende tusschen twee Seraphinne. Dit valsche wyff veel scrivende van den vriengeest ende vleyscheliker onreynde mynnen, diese heyt Vrou Venus mynne, die den Seraphynen toe behoert, soe si seyde, ende si bedroech te dien tide menighen mensche diese in grooter weerden hadde. Ende si hadde dese manyer datse plach te sitten in enen silveren setel, wanneer si scriven of leren soude, welke setel oec na hare doot, om die groote fame, die van haer ghinc, namaels der hertoghynnen van Brabant waert ghepresenteerd. Der welker

famen oec alsoe groot gheacht (sic) dat enighe bi hoerder lere bedroegen die croepel waren, hoepten datse souden moegen genesen worden, biden geraken van haren dooden lichaem. Mer dese goede oetmoedige Jan van Ruysbroec, als hi dese dolinge vernam, soe stelde hi hem metter waerheit daer teghen, als een man verlicht van den H. Geest; al had hi veel adversarise, ende ontdecte dese verborghen valsheit, die onder dese valsche leer verborgen was. Ende dit valsche wyff, als of si had verlicht geweest van den H. Geest, een tyt van jaren veel menschen had geleert, die daer bi bedrogen waren. In dien welken die voors. here Jan van Ruysbroec claerlyc thoende dat in hem was die geest der wysheit ende der stercheit, want hi hem nyet en ontsach enich ontmoet van sinen wedersaken, noch en was oec bedrogen metten decsel der valscher lere. Ende ic derre nochtan metter waerheit dat na die experiencie oft ondersueken dat ic daer af mocht hebben, dat die voors. valsche scriften ghescriften scenen alsoe bevat van buten met enen clede der waerheit, dat luttel yemant ter kennisse van haerder bedriechlycheit had

connen gecomen, dan bi hulpe des gheens die alle waerheit leert ende verlicht die verstentenis der ootmoedigheit » (1).

Vast is het een buitengewoon verschijnsel in onze geschiedenis het bestaan, in zoo vroege eeuw, eener vrouw, die door haren maatschappelijken stand in de gelegenheid zijnde al het aangename van het leven te genieten, zich aan dat alles onttrok om zich met peinzen en vergelijken, met zoeken en leeren, met schrijven en spreken op te houden, ten einde eene hervorming te wege te brengen. Wat haar daartoe aanzette blijft een geheim. Over de ontkieming en wording van het Bloemardinism weet men niets.

Volgens Bogaert vond Bloemardinne grooten bijval. Het volk, steeds gezet op geestdrijverij, steeds bereid om zich te laten begoochelen, ging tot haar en had voor haar een luisterend oor. Bemerkende dat zij aanhangers telde, ging zij voort de menigte te verdwazen en tegen de kerk op te warmen.

De Brusselsche geestelijkheid kon dien staat van zaken niet langer met gekruiste armen blijven aanschouwen. Het was er om te doen het volk niet alleen al het uitzinnige der nieuwe leer te

(1) *Handschrift der Koninklijke Bibliotheek, te Brussel*, Nr 11988 van den inventaris.

doen begrijpen, maar tevens aan de uitroeiing er van de hand te slaan.

De meest ingewikkelde vraagstukken waren tegenover dweepzieke aanhangers te bespreken en te wederleggen. De taak was niet gemakkelijk. Om er in te gelukken was een buitengewone geest onontbeerlijk. Dien man vond men in Jan van Ruusbroec.

Meermaals is het gezegd geworden : om bekwaamheid te doen ontstaan, behoeft er strijd; zonder worsteling geene groote geesten. Zulks werd in deze omstandigheid andermaal bewaarheid. Voor ons gaat het vast dat zonder het Bloemardinism Vlaamsch België nimmer zijnen Jan van Ruusbroec zou hebben geteld. Bij het nagaan van den nog al neteligen toestand moest de Brusselsche kapelaan vaststellen dat, om in den strijd te gelukken, hij zich ernstig moest voorbereiden. Met overtuiging en ijver tevens stelde hij zich aan het werk. De studie nam hem volkomen in. Zij ontstak in hem de liefde tot het beschouwend leven, lokte hem later naar Groenendale en maakte hem tot eenen der diepste en vernuftigste denkers zijner eeuw, den vriend van Thaulerus en van Geert Groote. En hij werd niet enkel een groot denker. maar tevens, gelijk Dr Claeys het met zoo veel juistheid aanmerkt, de « groote prozaïst, die ons tot fiere vreugde wekt in de schoonheid, in de kracht, in de glorie van ons Vlaamsch. »

Waarin bestonden Bloemardinnes stelsels?

Gelijk wij komen te zien, zijn ze bij Bogaert niet klaar genoeg aangewezen om ze duidelijk te kunnen onderscheiden. Er valt enkel in zwaren schemer rond te tasten. Terloops zij hier gezegd dat, zoo de stelsels der toenmalige ketters in den vorm verschilden, zij in den grond toch de zelfde strekking hadden : het bestrijden der Kerk. Volgens Bogaert schreef Bloemardinne *veel over de geestvrijheid en de vleeschelijke liefde, die zij de Seraphiensche liefde noemde.* Vast schijnt het dat zij, onder den dekmantel eener mystiek, hoogstgevaarlijke stelsels volksgemeen zocht te maken (1).

---

(1) Wij schrijven hier den tekst over van het hoofdstuk nopens Bloemardinne uit het werk van Bogaert :

Capitulum V. Quomodo occultam quamdam hæresim et ejus fautricem, dictam vulgariter BLOEMARDINNE, *in oppido Bruxellensi famosam, confutavit.*

« Erat in oppido Bruxellensi eo tempore quo Dei famulus adhuc presbyter mansit in seculo, mulier quædam perversi dogmatis dicta vulgariter *Bloemardinne* tantæ famæ et opinionis ut etiam tempore sacræ communionis, quando videlicet ad aram accederet, inter duos gradi Seraphim crederetur. Hæc multa scribens de spiritu libertatis et nefandissimo amore venereo, quem et seraphicum appellabat, tanquam inventrix novæ doctrinæ a multis suæ opinionis discipulis venerabatur. Sedebat quippe docens et scribens in sede argentea : quæ quidem sedes, ob suæ opinionis redolentiam, post ejus obitum ducissæ Brabantiæ fuisse dicitur præsentata. Cujus etiam defuncti corporis attactu claudi se putabant posse consequi sanitatem. Huic igitur errori compatiens vir plenus spiritu pietatis, illico perversæ se doctrinæ opposuit : et quamvis multos habere æmulos, scuto circumdatus veritatis, scripta fucata et hæretica quæ tamquam divinitus inspirata illa quotannis in fidei nostræ derogationem

Sommige schrijvers houden haar voor eene zuster der geestvrijheid. Het blijkt echter niet dat zij tot eene bepaalde vereeniging zou hebben behoord. Marcus Mastelyn, de schrijver van het *Necrologium viridis vallis*, denkt dat Bloemardinne tot de sekte behoorde der Begaarden en Begijnen, welke, in Duitschland ontstaan, destijds de grootste dwaasheden tegen de leer der Kerk verspreidden (1). Voor

---

disseruit, ipse veraciter denudavit. In quo profecto spiritum sapientiæ et fortitudinis sibi ostendit satis imbibitum, non veritus insidias œmalantium, nec fuco deceptus falsorum dogmatum sub consonantia veritatis. Expertus enim do testimonium, quod scripta illa nefandissima taliter fuere prima facie veritatis specie supervestia quod nemo possit erroris deprehendere seminarium, nisi per Illius gratiam et auxilium qui docet omnem veritatem. »

Analecta Bollandiana, ediderunt C. de Smet G. van Hooff, J. de Backer et C. Houze, presbyteri societatis Jean, T. IV, bl. 286.

De vertaling dezer plaats komt hooger voor.

(1) « Eodem tempore cum hæresis quædam liberorum spirituum a Clemente Papa quinto, in Concilio Viennensi damnatu, sese Bruxellis latissime diffunderet vir Dei confidens in Domino, quod Charitas et zelas vires subministrarent, impias ac portentosas opiniones tum voce tum scriptis conputavit. Extitit hujus hæresis promulgatrix famosa quædam mulier BLOMMARDINA nomine, quæ tanquam novæ doctrinæ inventrix Bruxellis cathedram meruit argenteam, ex qua execranda dogmata de spiritu libertatis et amore venereo, quem ipsa Seraphiam appellabat docens, plurimos circumveniebat Tantæque æstimationis apud suos erat discipulos, ut ad Domini corporis venerabile sacramentum accessura, inter duos seraphinos gradi crederetur, etc. »

Necrologium Monasterii viridis vallis in nemore Zoniæ prope Bruxellum. auctore R. P. MARCO MASTELINO. *Bruxellis apud Joh. Merbeecum*, sine anno, in-4° bl. 91.

deze sekte bestond de hoogste volmaaktheid in de geestvrijheid en in de estatische liefde. De Begaerden beweerden dat de mensch van in dit leven tot eenen staat kan komen, waarin de zonde zoo wel als de vordering in de deugd hem onmogelijk worden, en dat hij, dien ten gevolge, zonder kwaad te doen, zich mag overgeven aan al zijne driften, de smadelijkste niet uitgezonderd. Gelijk men weet werd deze secte, ten jare 1311, in het Concilie te Vienne (Dauphiné), door Paus Clemens V gedoemd.

Bogaert beeldt ons Bloemardinne af als eene zeer aanhoorde vrouw, omstuwd van geestverwanten en aanhangers. Geene middelen schijnt zij dan ook te hebben verwaarloosd om indruk op het volk te maken en het ontzag in te boezemen. Overtuigd dat de menigte zich steeds door uiterlijken praal laat verblinden, had zij een zilveren zetel doen vervaardigen, en het was in dezen stoel gezeten dat zij hare leerstelsels schreef en verkondigde. Het kon dan ook niet anders of de vrouw moest zekeren bijval ontmoeten. Ook haar maatschappelijke stand moest daartoe bijdragen. Doch zoo zij menschen vond die met haar medeleefden en hare zonderlinge beginselen aanhingen, moest zij er meer ontmoeten die haar stellig vijandig waren. Bij hare geestverwanten was zij anders in hooge vereering. Men hield haar voor een door God begeesterd wezen. Men leefde in de overtuiging dat twee seraphienen haar kwamen begeleiden en ondersteunen wanneer zij tot de H. Tafel naderde. Toen zij gestorven was, zochten de

zieken genezing met het aanraken van haar lijk. Haar zilveren zetel werd aan Joanna, hertogin van Brabant, vereerd.

Wat hiermede dient vermeld te worden is, dat Bloemardinne nimmer met de katholieke kerk heeft afgebroken. Schijnbaar leefde zij met de Brusselsche geestelijkheid in vrede. Volgens Bogaert bestreed de Kapelaan van Sinte Goedelen de ketterij met pen en woord. Hoe de zaak eigenlijk toeging, blijkt niet. Moeilijk kon het Ruusbroec toch niet vallen aan te toonen dat de beginselen door de vrouw verkondigd en staande gehouden, voor de samenleving schadelijk waren. Zoo hij weerstand vond bij hen, die zich bij haar hadden aangesloten en met hare leer instemden, moest hij van den anderen kant ondersteuning ontmoeten bij degenen — en zij waren vast het meest in getal — die de Kerk getrouw bleven. Onuitlegbaar mag het heeten dat in 's mans talrijke schriften de naam van Bloemardinne geene enkele maal voorkomt. Een Waal, die onze taal heeft aangeleerd en schrijft, de eerw. Heer Alfried Auger, las in de laatste jaren, met de meeste aandacht, de werken van den ziener van Groenendale, tot het opstellen van zijn Academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van Docter in de Godgeleerdheid, bij de Leuvensche Hoogeschool (1). Deze geleerde, thans

(1) M. Alfred Auger, *de doctrina et meritis Joannis van Ruysbroeck*. Lovanii, 1892, in-8°. Deze verhandeling getuigt van veel doorzicht en hooge geleerdheid.

leeraar van wijsbegeerte bij het Bisschoplijk Seminarie van Bonne-Espérance, verklaart er geene enkele plaats over 's mans strijd tegen de Brusselsche vrouw in te hebben aangetroffen (1). Slechts een paar vermeldingen vond hij nopens de sekte der vrijgeesten : de eerste in *de Vier Tentatien*, de tweede in het *Boek Samuël*. De eerste luidt : « Ende hier ute comt grote onghelove ende ver« keerde valsche vriheit van gheeste » (2) ; de tweede : « Si syn eyghens willen ende niemen « onderdaen en dat achten si gheestelike vriheit » (3).

Volgens Bogaert waren de schriften van Bloemardinne binnen Brussel in omloop. Hoe zijn ze zoo spoorloos verdwenen ? Hier is het toegelaten andermaal eene veronderstelling te maken : Ruusbroec woonde nog in Brussel acht jaren na den dood van Bloemardinne; eerst in 1343 trok hij naar Groenendale. Heeft de man deze schriften te gelijk met zijne weerleggingen niet vernietigd ? Hieraan valt bijna niet te twijfelen.

Was die strijd wel zoo hevig als Bogaert het beweert ? Met Ruelens denken we het niet. Had de zaak wezenlijk de opschudding gemaakt en

---

(1) M. A. Auger, *Etude sur les Mystiques des Pays-Bas au moyen-âge*, Mémoire couronné par la classe des lettres de l'Académie royale de Belgique, le 4 mars 1891. (*Mémoires couronnés*, T. XVI).

(2) *Dat boec van den Vier Becoringen*, uitgave van prof David, IV, bl. 280.

(3) In het 4 kapittel van het *Boek Samuel*, VI, bl. 247.

de ruchtbaarheid bekomen, door den kloosterling opgegeven, dan moest er melding van gevonden worden bij onze jaarboekschrijvers uit dit tijdstip. Nu, geen enkel dezer schrijvers rept er een woord van. Zij is insgelijks onvermeld gebleven bij de geleerden, die vóór de 19e eeuw over ketterijen gehandeld hebben, als Berti, Verronius, Rioche, Bucchinger, Sianda, Pluquet enz.

Bogaert was een bewonderaar, hoogschatter en vereerder van Ruusbroec. Heeft hij de zaak niet wat vergroot, niet wat overdreven om den roem van zijnen geestelijken vader te verhoogen? Wij zijn geneigd het te gelooven.

Als reeds aangemerkt is geworden, schreef de heer Ruelens zijn opstel met het doel aan te toonen dat de gedichten van « zuster Hadewijch » door niemand anders dan door Bloemardinne geschreven zijn geworden. Twee omstandigheden hadden hem tot deze overtuiging gebracht : ten eerste de betrekkelijke overeenkomst van den voornaam der vrouw, en ten tweede de titel van het Gentsche handschrift der gedichten, luidende aldus : « Visioenen van Heilwijck, de volmaakte gelijk Seraphienen. » Daar men bij Bogaert leert dat de menigte dacht dat Bloemardinne tusschen twee Seraphienen ter heilige tafel ging, en er overigens in de meeste der gedichten spraak is van die engelen, beschouwde hij de zaak als beslist. In Hadewijge en Heilwijge zag hij een en denzelfden doopnaam. Voor ons zijn het twee onderscheidene voornamen. *Hadwige*

en *Hedwige* is dezelfde. Doch van *Heilwige* is er geen *Hadwige* te maken. Nu, uit de door Stallaert ontdekte stukken leert men dat Bloemardinne den voornaam van *Heilwige* en geenszins dien van *Hadwige* droeg. De standvastigheid van dezen vorm, in gemelde oorkonden, laat hieromtrent geen den minsten twijfel over.

De gedichten van « Hadewijch » zijn vervat in een handschrift uit de 14e eeuw, op perkament, berustende in de Bibliotheek van Burgondië (1). Het behoorde vroeger aan de vermaarde Priorij van Roodeklooster, als blijkt uit het volgende naschrift, voorkomende op het laatste blad : *Dit boec es der broedere van S. Pauwels in Zoninghen, gheheeten de Roede Cluse.*

De Burgondische Bibliotheek bezit het handschrift in dubbel. De tweede bundel behoort insgelijks tot de 14e eeuw.

Het komt ons voor dat de taal dezer gedichten een veel ouder karakter draagt dan degene van het tijpstip van Bloemardinne.

Op eene oude lijst der « Dietsche boeke » van Roodeklooster, uitgegeven door Stallaert, zijn de handschriften aangewezen als volgt : « Item, noch

---

(1) Met wijlen den heer Angz. Angillis, toen nog student te Leuven, begonnen wij, ten jare 1853, de uitgave der gedichten van Zuster Hadewijch, onder den titel van *Liederen eener onbekende kloosterlinge uit de XIIIe eeuw*, Tielt, in-8°. Slechts 20 bladzijden zijn er van verschenen. Bij gebrek aan inschrijvers onderbleef deze uitgave.

drie boeke van Hadewighen, die beghinnen aldus : *God die de clare minne.* »

Is het aan te nemen dat, in geval deze handschriften wezenlijk de gedichten van Bloemardinne inhouden, de monniken van Roodeklooster, die evengoed als hunne ordebroeders van Groenendale de geschiedenis dezer vrouw kenden, zich zouden bepaald hebben met ze te vermelden onder eenen doopnaam, waarmede zij in geen enkel schrift voorkomt?

Voor ons is « Hadewijch » of « zuster Hadewijch » eene andere vrouw dan Bloemardinne. Tot dusverre is er over haar geene enkele bijzonderheid ontdekt geworden.

Jan van Leeuwe, *de goede Kok* van Groenendale, de kloostergenoot en vriend van Ruusbroec, spreekt op de volgende wijze van eene vrouw, eene schrijfster, die den voornaam van Hadewych droeg :

« ....want men vint vele menschen die herde sottelyc gheloeven, die nochtans wel des gheloeven dat vader, sone, heylighe gheest dese drie personne syn een ghewarich God, ende dit nochtans eenre hande gheloeve gheliker wys dat een overheylich wijf, die hiet *Hadewych*, sprac en sprect in haer edele godlike leeringhe. Want vader, sone, heylich gheest dat zijn die calumpnen,

sprec die goede Sinte Hadewych daer de vremde Gode niet bekinnen.... » (1).

De man bedoelt hier, naar allen schijn van waarheid, Hadewig, eene Poolsche vorstin, door Clemens IV, in 1266, heilig verklaard. Dit punt dient echter onderzocht te worden.

Als wij reeds aangemerkt hebben schijnt Bloemardinne bij de Brusselsche geestelijkheid nimmer in groote minachting te zijn geweest. Ten jare 1315 ontleende de deken en het Kapittel van Sinte Goedele haar eene som gelds tot het betalen van den aankoop gedaan jegens de kinderen van Beatrix van Coudenberg, eener jaarlijksche rente van 10 pond groote, bepand op een huis bewoond bij Hendrik van Masele, priester. Bij het aangaan dezer leening beloofden de deken en het Kapittel haar jaarlijks 15 pond en 10 stuivers te betalen. In 1330 handelde zij met Cornelis van Ninove, kapelaen van Ste-Goedele. Aan dezen geestelijke ontleende zij 100 pond grooten, waarvoor zij ten onderpand stelde hare woning, alsmede negen dagmalen land gelegen buiten Sinte-Goedelepoort (2).

Ten jare 1335 werd Bloemardinne, naar allen schijn van waarheid, door de ziekte aangedaan, die

(1) *Handschrift der Koninklijke Bibliotheek*, n^r 667, f° 242 verso.
(2) Verschillende schepenenakten van Brussel.

haar moest ten grave leiden. Den 6 Juli van dit jaar verscheen in hare woning Jan Wittebroet, openbaar notaris van het Bisdom van Kamerijk, tot verleggen van eene akte van stoffelijk belang. Voor dezen ambtenaar en voor heer Jan Ser Heinards en heer Helias van 's Hertogenbosch, priester, kapelaan in Ste-Goedele, erkende zij verschuldigd te zijn aan den kapelaan Cornelis van Ninove de honderd pond groote, hem door haar in 1330 ontleend. In de acte heet zij « discreta domicella Heilwigis dicta Bloemards. » Weinigen tijd daarna schijnt zij het tijdelijke met het eeuwige verwisseld te hebben. Trouwens in eene acte zonder dagteekening, maar verlegd onder de schepenen Lodewijk Esselen, Willem Pipenpoy, Jan de Weert en Radulf Mol, die in 1335 in bediening waren, staat zij als overleden vermeld. Men leest er : « quondam domicella Heilwigis, filia quondam Wilhelmi dicti *Bloemard.* »

In hare gevorderde levensjaren toonde Bloemardinne zich eene weldadige vrouw. Bij haar afsterven liet zij hare ruime woning aan de armen van Brussel tot een gasthuis. In eene acte van Sint-Jacobsavond 1350 is er spraak « van den armen lieden, die wonen selen in de woeninghe, die wilen was Joncfrouwen Heilwighen Blomarts ende ghelyc dat sienre inne te woenene plachte. » En lager « die arme joncfrouwen die inde vorseide woninghe joncfrouwen Heilwighen woenen selen. » In eene acte van 26 October 1358 zijn vermeld « *den*

maten lieden, die wonen int gasthuis, dat joufvrouw Heile Bloemards maecte. »

Andere bijzonderheden over de laatste dagen van Bloemardine zijn tot dusverre te onzer kennis niet gekomen. Stellig hebben de Brusselsche archieven over haar het laatste woord niet gezegd. Het is onze overtuiging dat nieuwe navorschingen in de oude handvesten der Godshuizen van de hoofdstad nopens de vrouw nadere inlichtingen zouden doen terugvinden.

Ondanks zijn onverpoosd strijden had van Ruusbroec er niet in geslaagd de ketterij in Brussel volkomenlijk te doen verdwijnen. Nog eene geheele eeuw later telde zij er aanhangers. Rond 1410 deed zij er zich met versche krachten, doch ditmaal onder een nieuwen naam, voor. Het waren nu de *mannen van verstand* (*Secta hominum intelligentiæ*) geworden. Een Karmeliet, die zijne kap op den tuin gehangen had, met name Willem van Hildernisse, en een ongeletterd leek uit Picardië, Gillis de Zanger, waren de hoofden der secte. Gillis was een dolkop zonder weergâ. Hij beweerde dat hij de verlosser der menschen was; meer nog. dat het door hem zou wezen dat zij Jezus-Christus zouden zien, gelijk zij door Jezus-Christus den Vader zouden aanschouwen. De H. Geest had hem ingefluisterd, dat hij zoo onplichtig was als een kind van drij jaar oud, en had hem verboden zich te onthouden gedurende de vasten. Hij verstiet de geboden der Kerk, de biecht, het gebed en de strengheden als gansch

nutteloozе zaken. De man beweerde, dat God al de vleeschelijke driften, de laagste niét uitgezonderd, van ons verlangt. In dit opzicht was hij het met de Hildernisse volkomen eens. De tijd van het Oud Verbond was, volgens zijne wijze van zien, degene des Vaders geweest; de tijd van het Nieuw Verbond degene des Zoons, en in de eeuw, in welke hij leefde, ging de tijd des H. Geestes en van Elias aanvangen. In dit nieuw tijdperk zou de Katholieke leer, met al wat ze voorhoudt over de armoede, de zuiverheid en de gehoorzaamheid, worden afgeschaft. Deze mannen beweerden, dat al de grilligheden hunner verbeelding ingevingen van den H. Geest waren. De gekste zaken waren de hunne. Op zekeren dag ging Gillis de Zanger gansch naakt over de straten van Brussel, om spijs aan eenen behoeftige te dragen. De vrouwen hunner sekte gaven zich aan den eerste over. Zij noemden het vermaak des vleesches de neiging des hemelrijks. Zoo verre gingen zij, dat eene hunner vrouwen het voorwerp van eene algemeene bespotting werd, omdat zij de zuiverheid onderhield.

De vrouwen kregen die ongeregeldheden lief. Enkele onder hen gingen hunne leeraars in ongebondenheden te boven. Een oud wijf, Seraphine genoemd, verklaarde op zekeren dag, dat men het vermaak des vleesches mag genieten zelfs zonder gehuwd te wezen.

Pieter de Ailli, bisschop van Kamerijk, tot wiens beheer Brussel destijds behoorde, wenschte

aan die verregaande zedeloosheid paal en perk te stellen. Met dit inzicht ontbood hij Hendrik Selle, proost van het klooster van Corsendonk, in de Kempen, en Laureis Gerunts, prior van Groenendale, om de dwaalleer te bestrijden. Deze mannen begaven zich dadelijk naar Brussel, en begonnen er hunne anders vrij ruwe taak. Zij vonden, gelijk men het had kunnen voorzien, den hevigsten tegenstand. De aanhangers der nieuwe leer beproefden alle middelen om hunne pogingen te verijdelen. Zij maakten zelfs op de twee geestelijken Vlaamsche spotliederen, welke in de straten der stad aangeheven werden (1). Doch, daar lieten zij het niet bij : zij gingen verder en beproefden eenen aanslag op hun leven. Op zekeren dag dat Selle, in gezelschap van eenen kanunnik van Sinte-Goedele, van Brussel naar Groenendale ging, werd hij door eenige ketters afgewacht. Deze mannen hadden zich in eenen schuilhoek, in de nabijheid der Priorij, derwijze weten te verbergen, dat zij van niemand konden bemerkt worden. Op het oogenblik dat de twee priesters de bedoelde plaats genaakten, sprongen de ketters met den degen in de vuist toe om Selle te door boren. Doch deze was nauwelijks bemerkt, of hij was te gelijk verdwenen. Zijn lotgenoot, die niet wist langs welke baan hij de wijk had genomen,

---

(1) « In despectum eius carmen quoddam profanum in teutonico ediderunt, et per plateas Bruxellenses decantaverunt ». Zie Latomi *Corsendonca*, bl. 85.

trok naar Brussel terug en vond er Selle ongehinderd weder (1).

De bisschop van Kamerijk, bemerkende dat er met de rede niets aan te verhelpen was, deed de *mannen van verstand* ten jare 1411 rechterlijk vervolgen. Willem van Hildernisse werd veroordeeld om zijne dwalingen openbaar te verloochenen. Zulks had waarschijnlijk plaats (2). Doch, daarmede was de secte niet verdwenen. Slechts tien jaren daarna begon men opnieuw, doch in 't geheim, kettersche beginselen te verspreiden. Een dier apostelen verscheen te Leuven in 1428. De man droeg den vrij zonderlingen naam van *Pelsken*, en predikte « op heymelijcken steden » (plaatsen). Hij vond er, naar 't schijnt, weinig bijval. Het volk wierp hem zelfs uit verachting den naam van *Judas* toe. In de maend Juni van het gemelde jaar was hij gedwongen te Leuven de wijk te nemen. Het stedelijk bestuur, van zijne werkzaamheden onderricht, zond in den nacht van 11en Juni acht voorsters naar Vertrijk, een dorp tusschen Leuven en Tienen, alwaar hij, naar men zegde, zich verstoken had, om hem in hechtenis

---

(1) Zie MASTELYN, *Necologium*, bl. 92; *Corsendonca*, bl. 86; SANDERUS. *Brabantia Sacra*. T. II, bl. 114; HENNE et WAUTERS, *Histoire de Bruxelles*, T. I, 180.

(2) *Errores sectæ hominum intelligentiæ*, et *processus factus contra fratrem Wilhelmum de Hildernissem, ordinis B. Mariæ de monte Carmeli, per Petrum de Alliaco, episcopum Cameracensem, anno* Christi 1411. Zie BALISIUS, *Miscelanea*. Parisiis 1679. T. II, p. 177-292.

te nemen, als stoorder der openbare rust. Doch hij werd niet gevonden en de stadsdienaren keerden onverrichter zake terug (1).

Rond 1469 bestond er in Brabant wederom eene sekte, welke in 't geheim strijd tegen de Kerk voerde.

Dienaangaande bezitten wij eene plaats uit de rekeningen van Leuven. Ten jare 1471 hadden twee mannen der nieuwe gezindheid zich in gemelde stad komen neerzetten en, waren er als poorters aanvaard, namelijk Michiel Delhaye, gezegd *Mon Jardin*, wolwever, en Steven de Porto, kleinlijnwaadwever.

Het duurde niet lang, of zij werden door het volk van « ongeloeven » beschuldigd. De meier deed ze aanhouden en in den kerker werpen. Andere ketters, vast hunne medematen, waren te Nijvel achter de grendels gezet geworden. De zaak werd ter kennis van Lodewijk van Bourbon, bisschop van Luik, gebracht. Dadelijk zond de kerkvoogd naar onze stad den geloofsonderzoeker Hubert Leonardi, doctor in de Godgeleerdheid, om de betichten

(1) « Item, gegeven bi bevele der stad Vrancken de Nausnider, tot vij gesellen behoef, xi in Junio, van dat sij gereden waren te Vertrijck, omme te sueken Judas, die men heet Pelsken, omme dat hi ongelove opgeset hadde ende op heymelycken steden gepredikt hadde, die wt waren i nacht, voer haren coste die sy verterden, — xxxvij pleeken.

« Item, hem selven voer haren loen ende arbeyt XL plecken ». — *Rekening der stad Leuven*, van 1428, fol° 55.

te ondervragen (1). De geestelijke kwam hier aan den 15 Juli, en vond een vriendelijk onthaal. Het stedelijk bestuur betaalde zijne verblijfkosten en vereerde hem, overigens, in name der gemeente, met twee stoopen Rijnwijn Twee getuigen uit Nijvel riep hij naar Leuven (2). Na ze gehoord te hebben, trok hij, den 17 van gemelde maand, naar de Waalsche stad om de gevangenen te ondervragen. In die reis, welke te paard plaats had, was hij vergezeld van Jacob Uten Lieminge (3) burgemeester, Raas van den Heede,

(1) « Meester Hubrecht, Doctor in theologien, die alhier gesonden was van mynen heere van Luydick, omme tondersoeken zekere persoenen, die alhier gevangen waeren ende befaemt waeren van ongeloeve, geschinct, XV July, ten beveele als voers., in de *Roese*, eenen stoep rynswyns; in den *Ingel*, eenen stoep rynswyns, in den *Moriaen*, eenen stoep rynswyns, ten prijse vorschreven, valet LIIIJ plecken.
(*Rekening der stad* 1870, fo 78 vo)

(2) « Voere den cost van ij getuigen die van Nyvele te Loevene quamen om der saken wille van den ij persoenen die van quaden secten in den geloeve bij den geesteliken heeren gecorrygeert, syn van iij dagen LXXIJ plecken. »
(*Rekening der stad* 1470, fol. 93 vo.)

(3) « Her Jacob Utelieminge, bourgemeester, meester Raes van Heede ende Balten van Zassen gereden, XVII July, te Nyvele ende daer omtrint, met meester Hubrecht Leonardi, Doctor inder godheit, inquisitor, etc., om aldaer byder wet te sien ende taenhoeren tghestant ende verificacie van sekeren ingesetenen te Nyvele ende aldaer gevangen van ongeloeve, die bedragen hadden Michiele Delhaye geheeten Mon Jardyn, wollewever, geboren van Dorneke, ende Steven de Pospo, geboren van Braken Eygenen oft daer omtrint, clein lywaet wevere, die hier waren komen woenen porteren worden ende alhier gevangen saeten van tichte van ongeloeve daer men om uut was met vi peerden, iij dage en maken, IX

secretaris, en Balthazar van Zasse, bode. Dit onderzoek veroorzaakte aan onze stad eene uitgave van 12 goudgulden.

De twee mannen, beticht « van quaden secten in den geloeve », werden door de « geestelijke heeren gecorrigeert ». — Van de zaak weten wij niets naders.

De geestelijkheid, ondersteund door de wereldlijke macht, gelukte er in aan die ketterijen paal en perk te stellen.

In onze archieven is er geene spraak meer van hervorming tot in het eerste kwaart der 16e eeuw, toen het Lutheranismus zich in onze gewesten voordeed.

Leuven, 1en November 1894.

Rynsgulden ende vor den cost van den inquisitor ij Rynsgulden, valet xii gulden xii plecken. »
(*Rekening der stad van* 1470, fol. 80 v°.)

VONDELS PERSOONLIJKHEID,

door GUSTAAF SEGERS.

Het eerste woord, hetwelk ik in deze vergadering wensch uit te spreken, is een woord van dank, daar het haar behaagd heeft mij in haar midden op te nemen. Indien de Koninklijke Vlaamsche Academie mij de uitstekende eer heeft bewezen, mij tot haar Briefwisselend Lid te benoemen, denk ik mij aan geen al te grooten eigenwaan plichtig te maken, indien ik de meening uitdruk, dat zij vooral hulde heeft willen brengen aan de nederige, doch welgemeende pogingen, welke ik sinds geruimen tijd aanwend, om de werken van Joost van den Vondel meer algemeen te doen kennen, om onze studeerende jeugd liefde voor dien weergaloozen dichter in te boezemen.

Ik meen dus aan de inzichten van de Academie te beantwoorden, indien ik mijne eerste leesbeurt aan de studie van dezen Reus onzer Letterkunde wijde.

Ik wenschte U over enkele eigenaardigheden van zijn karakter te onderhouden; niets is inderdaad, in mijne oogen althans, belangrijker, dan het zieleleven van groote dichters na te gaan. Beter dan de geleerdste redevoeringen verklaart de studie van het menschelijk karakter den aard der werken, welke de groote geesten ons hebben nagelaten, evenals deze, op hunne beurt, den mensch leeren kennen, die ze schiep.

Aldus zal mijne studie noodzakelijk talrijke aanhalingen uit Vondels werken bevatten. Doch. ik aarzel daar verschooning om te vragen. Wat beduiden inderdaad al onze beschouwingen, tenzij ze daar als inlijsting toe dienen, tenzij ze tot doel kunnen hebben ze ingang bij onze bevolking te doen vinden?

Heden wenschte ik te doen uitschijnen, dat Joost van den Vondel een hartstochtelijk vriend was van den vrede, en tevens aan krijgshaftige vorsten den tol zijner lyrische hulde bracht; dat hij menigvuldige veld- en zeeslagen met al den gloed zijner dichterlijke overtuiging heeft bezongen, en zelfs in den strijd der partijen, in de wrijving en woeling der hartstochten, een niet te miskennen dichterlijk genot smaakte.

Tevens wenschte ik te doen zien, dat de groote man zich door een blijden gemoedsaard en vroolijke levensopvatting onderscheidde; zonder na te laten er op te drukken, dat dit in het geheel niet in strijd is met zijn onvergelijkbaar dichterlijk genie en koene adelaarsvlucht; uit deze studie moge inderdaad blijken, dat verscheidene vroolijke, geestige gedichten van Vondel door die grootschheid en stoutheid gekenmerkt zijn, welke hem vooral onderscheidt; terwijl zijne verhevenste gewrochten niet zelden die verrassende, geestige trekken aanbieden, welke hem tot een der wonderste en tevens eigenaardigste dichters vormen, waarop de wereldliteratuur trotsch is.

Het is niet mogelijk zich eenen tijd voor te stellen, waarop ons werelddeel meer door den krijg geteisterd werd dan dien waarin Vondel leefde. In Nederland woedde de tachtigjarige krijg immer voort; in Frankrijk bracht de partijwoede de schrikkelijkste ongelukken te weeg; in Duitschland overtrof de dertigjarige oorlog aan wreedheid alles wat men tot dan toe had beleefd; in Engeland zegepraalde de omwenteling, terwijl de Turken, steeds stouter en stouter, het hart van Europa bedreigden, en al de zeeën van ons werelddeel van den knal van het geschut weergalmden.

Joost van den Vondel, een dichter zonder weerga, een humanist, en, men vergete dit niet, een Zuid-Nederlander, een Antwerpenaar, die in rustelooze studie en gestadigen arbeid zijn innigste genoegen vond; die zich verheugde bij het gezicht van de volkswelvaart, van den bloei des handels en der schoone kunsten, had een persoonlijken afschrik van den oorlog, die niet alleen de aarde met lijken bezaait, handel, wetenschappen en kunsten stremt, maar tevens de hatelijkste hartstochten botviert, alle ware beschaving ten onder brengt, en de zegepraal der onzedelijkheid en het rijk der barbaarschheid voorbereidt.

In een zijner schoonste gedichten geeft Vondel ons een even waar als treffend beeld van den krijg, welke in zijne opluikende jeugd over geheel Europa was losgeborsten.

De wereld, door voorspoed en weelde bedorven,

had Jupijn zoozeer verbolgen, dat hij besloot haar de zwaarste straf over te zenden, waarover hij kon beschikken, namelijk den oorlog. Mars werd met de uitvoering gelast :

Door 's Vaders last klom Mars op zijnen wagen,
Getrocken van twee wolven, wreet van muil,
Het aertrijck schrickte, en kendeze aen 't gehuil;
Een voorspoock van afgrijsselijcke plagen.

Zoo hoort in zee de zeeman 't onweer ruisschen,
Dat hem genaeckt, en dreight met dootsgevaer,
Hy neemt hierop by tijts dien veurbo waer,
Eer 't water ziede, en luidt beginn' te bruisschen.

Op dat gerit, dien storm uit Mavors oorden,
Op 't rollen en het hollen van zyn as,
Begon het al te dreunen wat' er was,
Het Schelt, de Rijn, de Donauw, en zijn boorden.

Al 't ongediert van menschen, diep gescholen
In bergh en bosch, in wout en wildernis;
Al wat veraert, verwoet, verwildert is,
Komt naer dees lucht gestoven uit zijn holen.

Men zagh al 't schuim tot heiren tzamenrucken,
De Roof, de Moort, de Vloeck, de Stockebrant,
Gewelt, Verraet, Megeer bedeckte 't lant
Met eenen vloet van gruwlijcke ongelucken.

Het stof begon tot aen de lucht te wassen,
Gelyck een zee van zant en roock en smoock.
De zon, die uit den Oosten opquam, doock
Voor 't weerlicht van geweer en harnassen.

Toen viel een nacht van rampen, zoo veel jaren
Op 't hart des volcks, dat sedert geenen dagh
Geen schemerlicht van vreught of voorspoet zagh,
Maer gingk bedruckt in duisternissen waeren.

Men zagh helaes! nu langer by geen starren,
Of zon, en maen, maer by den lichten brant
Van stadt op stadt, van overrompelt lant
En staten, aen 't verbystren, en verwarren.

Dat hongrigh vier greep d'uitersten van Spanje,
Van weerzyde aen, 't oproerigh Lissebon,
En Katalonje, en 't razend Roussiljon,
De brant sloegh voort in Yrlant, en Britanje.

Italie oock, aen 't blaecken ondertusschen,
Brocht water aen, en schutte vast den brant,
Die van 't geberghte en Adriatisch strant
Haer overviel, en lastigh viel te blusschen.

Ja, d'oorloghsvlam sloegh over in de daecken
Van Krete, daer het uit de bare zee
Zijn kroon verheft.

Dit treffend gewrocht, zooals men ziet, een meesterstuk van stoute beeldspraak en fiere voordracht, doet mij aan eene schilderij van Petrus Paulus Rubens denken; zij stelt den Krijgsgod voor, die zijnen tempel openbreekt, en de oorlogsfakkel zwaait : het is onmogelijk zich eene ijselijkere figuur voor te stellen.

Joost van den Vondel heeft dan ook, even aanschouwelijk als de Vlaamsche meester zijnen haat tegen den oorlog uitgedrukt : onder zijn werk schreef hij : « Gedicht in den jare 1647, in Oegstmaent, op hope van algemeenen Vrede. »

Die hope wortelde diep in 's dichters hart. In hetzelfde gedicht stelde hij de Vredegodin onder de verleidendste vormen voor.

De Vader zagh om troost uit allerwegen,
En uit de lucht van Neêrlant een Godin
In eene wolck verschijnen, meer noch min
Als Venus komt te wagen aengestegen :

Als Pallas uit den hemel aen komt strijcken,
't Moest Pallas zijn, of Venus zelf, of geen
Van beide, of uit haer aergezicht gesneên,
Om twee in een gemengelt te gelijcken.

Gerustheit schijnt uit haer gezicht te stralen,
D'olijftkrans, versch gevlochten, deckt het hooft.
Haer aenschijn elck een blijden dagh belooft,
En troost al wat zijn adem niet kan halen.

Het wit gewaet, bezaeit met groene olijven,
Verrycktze met een glans van majesteit,
Die hooger draeft dan 's menschen sterflijckheit
Bereickt. Zoo komtze allengs wat nader drijven.

Ootmoedigheit en Liefde voor haer zwieren,
En ademen een' dauw en frisschen geur.
De lucht ontlaet, en krijght een blyder kleur.
Men hoort rontom de vogels tierelieren.

Zoo plagh in May de Morgenstar te klimmen,
Voor 't roozespoor van 't blancke schemerlicht,
En trock naer zich een ieders aengezicht,
Eer noch de zon haer pruick hief uit de kimmen.

Nauwelijks was de vrede van Munster gesloten, of Joost van den Vondel voelde zijn hart zwellen van geluk. Hij dichtte De Leeuwendalers, en reeds in de opdracht aan Michiel Leblon roept hij vol blijde aandoening uit :

« Dees vrolycke dagh, dees gouden dagh is ten langen leste eens opgegaen. Wij hooren de

zilvere trompet den *Vrede* inblazen. Wij beleven hetgeen we nauwlix gelooven, namelijck het gewenschte einde des eeuwighen oorloghs, die den ganschen weereltkloot met zich omtrock, en in een gedurige bloetkoortse en onruste hielt. »

De Voorredenaar van het Landspel zwaaide vooral lof toe aan

Ons Stadhuis met al zijn Heeren,
Die het zwijn des oorlooghs keeren,
Dat de weerelt ommewroet,
Zat en dol van menschenbloet.

Wat zullen wij eindelijk van *De Leeuwendalers* zelf zeggen? Is het mogelijk op meer kiesche, fijnere wijze de zegeningen van den Vrede, de kwalen van den Krijg voor te stellen? Naar mijne bescheiden meening heeft men het meesterstuk in dit opzicht nog niet genoeg onderzocht. Vondel verklaart nochthans ten uitdrukkelijkste, dat hij in zijn stuk « het beloop van oorloge en vredehandel in het klein ten ruighste heeft ontworpen. » Hij doet, inderdaad, op meesterlijke wijze zien, welk kwaad de opgehitste driften in eene kleine gemeente te weeg brengen; hij doet ons getuige zijn van den onmetelijken rouw, waarin de dood van een enkel geliefd wezen de families dompelt; aldus geeft hij het aanschouwelijkste beeld van de rampen des oorlogs, welke het mogelijk zij te ontwerpen.

Wat 's dichters onbegrensde liefde van den Vrede betreft, deze heeft hij ontelbare malen te kennen

gegeven; het slot van zijn *Vredewensch aen Constantyn Huugens*, is in dit opzicht merkwaardig

De vree, een schat, bij velen onbekent,
Die overtreft triomfen zonder end,
D'olijf behaeght mij boven den laurier,
Wat is de krijgh een woest verslindend dier.

Grootelijks zou men zich intusschen bedriegen, indien men uit deze gedichten ging afleiden, dat Vondel den tol zijner lyrische hulde weigerde aan de helden, welke, te land of ter zee, zich door hunne dapperheid onderscheidden. Geenszins. Zelfs mag men zeggen, dat zijn toon nooit forscher klonk, dan wanneer hij den roem der admiralen verkondigde; elkeen herinnert zich zijne onsterfelijke verzen op De Ruyter, Tromp, Van Galen, Van der Hulst, en zoovele anderen, wien het een geluk mocht heeten, dat de grijze Zanger uit het Pandjeshuis daar was, om hunne heldenfeiten aan het verste nageslacht te verkondigen.

Zijn « Klinckdicht op Laurens Reael » onderscheidt zich tusschen alle door den krachtigen toon en de gespierde taal :

Eer quynt een leeuwenhart, benepen tusschen muuren,
Dan het sich temmen laet; soo doet *Sint Laurens* oock :
Die 't bussepoeder sleept door golven, vlam, en roock,
En met een ysren moed de Spanjaerds kan verduuren :

't Zy dat in 't geurigh oost, daer 's lichts gebraden uuren
Gaer koocken 't rieckend kruyd, uw heerschend hart ontloock :
't Zy dat ghy, onder 't Britsch en Hollandsch waterspoock,
Recht op den vorst van 't west gingt onse vlooten stuuren;

En sond hem 't oorloogh 't huys, en deed sijn grootsigheyd
Verschricken voor den leeuw, die in de roosen weyd;
Voor dese eenhoorens, die sich mengen in 't Oranjen:

Dies overwelkom ghy op *Charles* krooning zijt:
Daer 't koninckliicke swaerd u d'eersten ridder wijd,
Die 't vaderland verplichte, en 't rijck van groot Britanjen.

DE VEROVERING VAN GROL « en » ZEGESANG TER EERE VAN FREDERICK-HENRICK, *Boschbedwinger*, *Weselwinner*, *Prince van Oranje* » zijn beide prachtige gedichten; zij zijn niet alleen, in den waren zin des woords, ophemelingen van den krijgshaftigen vorst: de plicht den vijand wakker te keer te gaan wordt hem herhaaldelijk voorgehouden: de lof voor de overwinning wordt hem op de geestdriftigste wijze geschonken.

Het kost dan ook niet de minste moeite deze schijnbare tegenstrijdigheid te verklaren. Zeker had Vondel den vrede boven alles lief; doch den vijand bestrijden, die het op de eer en de onafhankelijkheid des vaderlands gemunt had, was in zijne oogen, de natuurlijkste aller plichten, zoowel van den Vorst als van den geringsten onderdaan; de toewijding aan alles wat waar is en edel, ontvlamde zijn hart, en mocht op zijne geestdriftige hulde rekenen.

Vooral de krijgstochten, tegen de Turken ondernomen, juichte Vondel met hart en ziel toe. Men weet dan ook, dat deze woeste krijgshorden geene pogingen onverlet lieten, om naar Westelijk-Europa door te dringen. Onze groote dichter bezingt met

blijde opgetogenheid, de overwinningen, welke de Christen vorsten op den geduchten vijand mochten behalen; op diep overtuigden toon betreurt hij elke vordering van Mohameds aanhangers, als een bange droom vervolgen hem die onversaagde volkeren.

Gedurig spreekt hij ervan in zijne opdrachten, onophoudelijk komt hij op de noodzakelijkheid terug, dat de Christen vorsten zich verbinden tegen den ontembaren vijand.

Leest men aandachtig Vondels lierdichten en treurzangen, ter gelegenheid van de oorlogen der Turken vervaardigd; zoo lijdt het geenen twijfel, of deze Oostersche volken verspreidden overal moord en vernieling; onze dichter voelde voor hen eenen angst, dien hij niet van zich kon verwijderen; hij vreesde, dat, moesten zij de eindelijke overwinning behalen, het met de Christelijke beschaving in Europa zoude gedaan zijn.

De dag, waarop de Turken zich onder Mohamed II van Konstantinopel meester maakten, stond met een zwart kruis in Vondels dichterziel gegrift. In zijne oogen was het de ongelukkigste van gansch de wereldgeschiedenis.

Het gedicht, dat hij, te dezer gelegenheid vervaardigde, is gewis een der heerlijkste meesterstukken uit onze letterkunde. Ik heb het reeds in eene andere studie opgenomen; ik vraag echter de toelating het hier andermaal in te lasschen: ik verlang, dat het stuk in onze bloemlezingen opgenomen worde; van den anderen kant, doet het meesterlijk de zijde des

dichters uitschijnen, waarop ik thans het oog heb, terwijl het, ik herhaal het, als letterkundig wonder, in mijne oogen, niet overtroffen wordt.

Wat was 't een droeve dagh, een dagh, beschreienswaert,
Toen 't heir van Ottoman, verwoet, te voet, te paert,
Te water en te lant Byzantium quam vloecken,
Bestormen storm op storm, en dreef uit zeven hoecken
Zijne elefanten op den muur en torens aen,
Met al zijne heirkracht, trots op haere halve maen,
Om 't moederlicht, de zon der werelt, uit te doven.
Hoe stont die groote stadt, als Etnaes barrenoven,
In roock en smoock, en vier en vlam van overal,
Daer 't blixemde op den muur, en donderde op de wal.
De toren van Roman, geschockt door zulck een' donder,
Komt endtlyck met gedruisch, dat d'aerde dreunt, van onder,
Neerploffen, dempt de graft, met muur en puin en steen,
En roept den vyant, daer het gaept om derwaert heen,
Als over eene brugh, gebout van steen en stucken,
Ter muurbreucke in, en voort recht stewaert in te rucken.
Acht hondert ridders van 't Latijnsche en Griexe bloet,
Alle even rustigh, en alle even trots van moedt,
Den doot, om Godt getroost, zich in de muurbreuck zetten,
En juichen op den klanck van trommels en trompetten,
Op 't onweêr van kortou en gruwzaem donderkruit.
Zoo vint zich Mahomet bedrogen, en gestuit.
Terstont gebiet hy, om het hart des volx te nijpen,
Langs nog een anderen kant de muuren aen te grijpen.
Hy bouwt een storrembrugh van tonnen op den stroom,
En geeft de benden aen den stroomkant vrijen toom
Te stormen, om met een op Pera toe te zetten.
Nu kan Godts ridderschap deze inbreuck niet beletten.
Daer Paleologus en helt Justiniaen
Zoo onvertzaeght, gelyck twee leeuwen staen,
Die Mahomets gebroet met opgespalckte blicken,
Aengrimmen overdwers, en met hun klaeu verschricken,
Tot dat Justiniaen, gewont, zijn wacht verlaet,
Om 't bloet te stulpen, schoon de keizer het ontraet.
Hier door begint de moedt der ridderschap te daelen.
Dus berst d'erfvyant in, gelijck een springvloet paelen

Noch dijck, noch paelwerck schroomt, en bruischt in 't lang en bree
En zet al 't platte lant alom in bare zee.....
De leste Konstantijn geeft midden in dien drang,
En onbekent den geest. Het woeden gaet zijn' gang.
Konstantinopel schijnt een treurtooneel vol plaegen.
Na eene belegeringe, een storm van vijftigh dagen
Wortze overweldight, juist op 't hooge pinxterfeest.
Dat leert verlochenen, hoe Godt de Heilge Geest
Al teffens voortstraelt uit den Vader en den Zoone.
Nu leght de Keizer met zijn purper, staf en kroone,
Gewentelt in het bloet, getrapt in bloedigh stof.
Men ziet geen kercken aen, noch kloosters, koor, noch hof,
Gewijt, noch ongewijt. Dat schenden, dat schoffeeren,
Ontvonckt de wanhoop, die zich ijdel wil verweeren.
De Bosforus verheft zijn kil, en bruischt in zee,
En roockt van schuimend bloet. Zoo huilt van hartewee
Een vrou in barensnoot, als deze stadt in rouwe,
Zij roept : dat niemant trots 't geluck te veel betrouwe.
Een stadt, die duizent jaer, en hondert, en noch meer
Na haeren oorsprong stont, en Rome tarte in eer,
Gelyck een grenspylaer van Asie en Europe,
Valt nu de wraeck ten buit, en jammert zonder hoope.
Men steeckt het keizers hooft op eene speer ten spot,
Oock 't Kruisbeelt, met geschrey : dit is des Christens Godt.
De Keizerin wort met den zoone en dochter t'zaemen,
Bij 't haer in 't hofbancket gesleept, en zonder schaemen
Geschonden, in 't gezicht van bloethont Mahomet,
Daerna gesabelt op 't gejuich van 't moortbancket.
Men viert het overschot der stede in slavernye.
Aldus verzonck in bloet dees grijze heerschappye,
Daer d'oude wijsheit van de Griecken schipbreuck lijdt.
Het is vergeefs gestreên, als Godt u tegenstrijt.

In een artikel der « Dietsche Warande » deed ik onlangs uitschijnen, dat Joost van den Vondel de stad Venetië de levendigste bewondering toedroeg. Vooral bezong hij haar met wegsleepende geestdrift, omdat zij zich als de voorwacht van Europa in den strijd met de Turken aanstelde.

Ontelbaar zijn de zegepralen, die de Republiek, met den gevleugelden Leeuw, op de Saracenen behaalde; talrijk zijn dan ook de lierzangen, waarin onze dichter deze herdacht. Zijn *Zeetriomf* is hoogst merkwaardig. Hij is uiterst karakterschetsend, daar hij de levendigste vreugde ademt, en ons ten overvloede bewijst, dat die overwinning Vondel waarlijk een pond goed bloed verschafte. Ook heerscht er een forsche, opgewekte krijgstoon in, er komen daar van die smakelijke zetten, gespierde uitdrukkingen en kleurvolle beelden in voor, die Vondel slechts te zijner beschikking heeft, en eene der hoofdredenen zijn, waarom ik dezen koningsdichter zulke rechtzinnige hulde wijd.

Men oordeele :

Noch leeft de Zeeleeuw van Sint Marck,
En keert met afgerukte snuiten
Van Zeegalajen, fors, en sterck,
Op trommelslagh, trompet en fluiten,
Al brullende uit het bloedigh perck.
Hy koomt, en heeft een roof van schepen
En monsters met zijn klauw gegrepen.

Hy keert op 't juichen en den groet
Van duizende verloste slaven,
En laet den zouten watervloet
Gedeckt met aes voor visch en raven,
En root geverft van heilloos bloet.
De kust van Kreten, alle wateren
En eilanden van blyschap schateren.

Hoe stofte 't hof, toen Ottoman
Zich wapende met Barbaryen;
Toen out Karthage, in een gespan

Te water gingk met gansch Turkyen,
En wat de zee beschieten kan.
Zoo quamenze uit de Dardanellen,
Om Christus Rijck de wet te stellen.

De wint, hun gunstig, spande 't zeil.
De riemen repten zich, als vlogels.
De hemel scheen hun niet te steil.
De wolcken schrickten voor die voogels,
Erfvijanden van 's weerelts heil.
De Turcksche maan durf zich beloven
De zon der Kruysvlagge uit te doven.

Men kan het niet ontkennen; deze verzen ademen een mannelijk karakter, een strijdbaren geest; de slag zelf wordt met gloed beschreven; honderden gedichten zouden wij kunnen aanhalen, waarin Vondel veld- of zeeslagen met vaderlandschen angst, en onverkenbaren strijdlust bezingt.

Zijn gansch karakter heeft overigens iets krijgshaftigs : een kommerloos leven, dat als een effen vliet henenspoedt, kon Vondel niet behagen; hij vermeide zich in de warrigste partijtwisten, en vond even veel genoegen in het zwaaien der satyre als in het steken den loftrompet. De aanval was hem liever dan de verdediging. De menigvuldige treurspelen, die wij bezitten, en waarvan krijg of opstand veelal een hoofdthema uitmaken, bewijzen ons ten overvloede, dat woelen en strijden den dichter ongemeen beviel, gelijk dit overigens met al de dramatische geesten het geval is, tot welk vak der kunst zij ook behooren. Het verdient ook opmerking, dat Vondel deze tooneelen van

strijd met ongemeen welgevallen maalt; men mag waarlijk zeggen, dat hij er met blijkbare voorliefde bij verwijlt; men is van de heldhaftige vreugde getuige, welke het scheppen van dergelijke tooneelen hem verschafte.

Vrij algemeen wordt beweerd, dat Joost van den Vondel van nature mijmerziek en droefgeestig was. Meer dan eens heb ik dit gevoelen bestreden; de aandachtige lezing zijner werken heeft mij inderdaad de innige overtuiging gegeven, dat deze uit eene kunstenaarsziel vloeiden, waarvan geestigheid en blijmoedigheid, niet min dan schalkschheid en kortswijl, hoofdtrekken waren. Stellig zou ik tot dit besluit niet zijn gekomen, indien ik tusschen Vondels werken slechts eenige gedichten aantrof, die inderdaad tot lachen dwingen : er zijn dichters, die zelfs eene bij uitstek sombere gemoedsstemming hebben, en van tijd tot tijd aan blijde invallen onderhevig zijn; wat Vondel betreft, zoo meen ik oprecht, dat ronde eenvoudigheid en welwillende vroolijkheid hem van nature eigen waren; zelfs meen ik deze eigenschappen in zijne meest dramatische werken aan te treffen. Van den anderen kant, komt het mij voor, dat de stoutheid en grootschheid, waardoor onze dichter uitblinkt, ook in zijne luimige werken zichtbaar zijn. Dit wenschte ik in het laatste deel dezer studie te onderzoeken; gaarne trok ik uit deze beschouwingen dan ook het besluit, hoe deze in schijn tegenstrijdige eigenschappen een menschelijk karakter en dichterlijk

genie vormen, dat zich juist door eene bewonderenswaardige harmonie onderscheidt, en welks gelijke men zeer zelden in de Kunstgeschiedenis aantreft.

In het jaar 1634 had Constantijn Huygens de puntdichten van den Engelschen poeët Donne vertaald. Pieter-Corneliszoon Hooft prees ze op uitbundige wijze, en niet minder Kasper van Baerle.

De werken van Huygens verschijnen op dit oogenblik in de prachtuitgaaf van Dr Worp. Welnu, ik verklaar dat ik nooit iets gelezen heb, dat meer duister, meer gewrongen is dan deze Engelsche waren. De verzen, waarin Vondel den draak met die duisterheden steekt, smaken mij dan ook als suiker. Men merke op, dat in dit gedicht de satyre niet alleen overheerschend is. Zij is er in, stellig, doch daarbij heeft men dien gullen lach, welke waarlijk aanstekelijk is; men ziet, dat Joost, die zelf, in zijne verhevenste schriften, helder is als kristal, er een ongeëvenaard genoegen in vindt, zijn hart aan al die duisterheden op te halen. Hooft en Van Baerle wisten ook wel beter; doch de Drost en de Professor zijn al te veel diplomaat, om den secretaris des Prinsen van Oranje geen zeem om den baard te strijken; Joost, de winkelier, ook een levendig bewonderaar van Huygens en zijne twee lofredenaars, durft lachen. Ziehier :

DE DIEPZINNIGE PUNTDICHTEN

van den Engelschen Poeët JONN DONNE

vertaelt door C. HUYGHENS.

De Britsche Donn',
Die duystree Son,
Schynt niet voor yeders oogen,
Seit Huygens, ongeloogen,
Die taelgeleerde Haegenaer,
Die watertant na Kavejaer,
Na snoftaback, en smoocken,
Die raeuwe herssens koocken;
Maer, dat is ongemeene kost,
't Is een banckeije voor den Drost,
En voor ons kameraedje,
Het soete Tesselschaedje,
O lieve Nymfje Tesselschae,
Verstaeje 't niet, soo slae er nae,
Of laet het u bedieden :
Want dit sijn hooger lieden,
Dan 't Hooge Lied van Salomon,
Dat geen vernuft oyt vaeten kon
Dan hooggeleerde Smouten,
Van langer hand gesouten.
Maer, waerom of mijn oordeel laeckt,
Hetgeen mijn saus, mijn Mostaert, smaeckt,
Die sich niet kan versaden
Met sullecke saladen.
Nu, mannen, eet u selve moe;
Gebruyckt'er eeck en peper toe :
Want, wy dees leckernyen
U geensins en benyen.

Men dient te weten, dat de Predikant Adriaan Smout, een van Vondels bitterste vijanden, over het Hooglied eenige liederen had gedicht, en aan Tesselschade gezonden. Deze was er, naar het schijnt, om verergerd.

Wat het medegedeelde gedicht betreft, vind ik de toespeling op den maaltijd uiterst geestig, en ik ben zeker, dat geen der deftige heeren, zoo min zij die den Engelschen kost als godenspijs hadden geprezen, als hij, die ze aan de Nederlandsche gasten had opgediend, het euvel nam, dat de waarheid werd gezegd; nog zekerder ben ik echter, dat Joost zelf meer smaak had bij het opdisschen van dit gerechtje dan van zijne uitverkoren schotels.

Zeer geestig is insgelijks Vondels gekende « Blaeuwe Scheentje ». Het werd omstreeks 1638 vervaardigd, en opgedragen aan Kornelis Blaeu, den gekenden aardrijkskundige. Kornelis had een « blauwtje » geloopen, en Joost steekt daar, op de lustigste en meest gepaste wijze, den draak mede. Kornelis had reden om zijn avontuurtje ontevreden te zijn; eén blauw scheentje, dat was verkeerd; hij moest er twee hebben, om de gelijkheid te herstellen; Joost zou hem met genoegen een blauw kousje voor het andere been gegeven hebben; hij had er nog « van goed fatsoen ».

Deze toespeling op Vondels kousennering verdient een oogenblik onze aandacht.

Herinneren wij ons wel, dat onze dichter in 1635 zijne vrouw, zijn wakker Maaiken De Wolf had verloren, die, wat de zaken betrof, haars gelijke niet vond. Vondel was een en vijftig jaren oud, en sedert drie jaren weduwenaar. Zijne dochter Anna, die hem tot in zijn grijzen ouderdom, tot

troost zou verstrekken, in 1611 geboren, was zeven en twintig jaren oud. Zijn zoon Joost, die hem integendeel het grievendste leed zou berokkenen, telde zeventien jaren.

In 1633 had hij zijn elfjarig Saartie verloren, elkeen kent het roerend, weergaloos lijkdichtje, dat hij te dier gelegenheid vervaardigde. Nog een ander kind, wiens naam wij niet kennen, en Konstantijntje waren den dichter ontvallen.

Deze leeft met Anna en Joost. Anna, men weze ervan overtuigd, had van hare moeder den practischen handelsgeest geërfd : zij verstond echter ook de kunst haren vader gelukkig te maken. Dezen, dien ik mij waarlijk gaarne als kousenhandelaar vóorstel, had stellig de strijd des levens pijnlijke wonden geslagen, doch de reine vreugde, welke de schepping zijner werken hem verschafte, zijn goed rond Vlaamsch karakter, en onwrikbaar vertrouwen in zijnen Schepper, doodden alle kiemen van wanhoop en verslagenheid, en het is met een lach op de lippen, dat hij zijnen vriend toezingt :

Blaeutje sou een meisje drucken,
Maer de kunst en wou niet lucken;
Blaeutje kreegh een blaeuwe scheen,
En hy liep al hinckend heen.
Blaeutje, met je blaeuwe scheentje,
Lieve, treurt doch niet om eentje,
Hebje een blaeuwe kous van doen,
'k Hebber noch van goed fatsoen.

Elkeen zal deze regels echt vroolijk vinden : ik vertrouw echter ook, dat door al dit argloos

gejok de stoute geest, en zelfs het verheven vernuft des dichters duidelijk doorstraalt.

Hetzelfde mag men insgelijks zeggen van een allerliefste gedichtje, getiteld : *Honighkorf*. Het werd insgelijks in 1638 vervaardigd. Vondel maakt er den lof van het huwelijk, iets wat hem dikwijls voorvalt. Naar ouder gewoonte zet hij ook de aangevangen beeldspraak voort; men zal zien, dat zijne allegorie allergelukkigst mag genoemd worden.

Geluckigh die te prijck sat(1) eerse storf,
En proeven moght dien leckren Honighkorf,
Vol dau, vol geur van bloessem, bloem en kruyd.
Elck vlieght'er in, en niemant scheyd'er uyt.

Ay, swijgh, die Korf heeft lust, en ongerief,
En soet, en suur, en beyde leed en lief;
Die milde korf staet yeder even nae;
Maer menigh tergt en vergt hem met sijn schae.

Gebruyck den Korf, misbruyck den Honigh niet.
Wie matigh slickt, heeft onlust nocht verdriet;
Dies maeck de Bruyd het hoofd niet kranck, nocht seer:
Al quetst de Bie, de Honigh heelt het weêr.

Hier te lande zijn verscheidene sprookjes in omloop, die den goeden Joost als een onverbeterlijken dronkaard voorstellen. Onnoodig deze kwade scherts zelfs een oogenblik ernstig op te nemen : Joost van den Vondel was een bij uitstek matig

---

(1) Eenige dagen vóor de bruiloft zat de bruid sierlijk opgesmukt « te prijk », op eene verhevenheid, om de gelukwenschen der nabestaanden en vrienden te ontvangen

mensch. Doch van kloeke spijzen en een lekker glaasje wijn, vooral op feesten, hield hij. Hij spreekt er dikwijls over, en dit op de ondubbelzinnigste wijze. Zoo schreef hij in 1646 aan Hooft, wiens kelder, gelijk men weet, beroemd was, sprekende over den wijngaard : « dat dor en onnut hout, waarvan men niet eenen nagel kan maken, en waarvan zulk een kostelijk nat vloeit. » Herhaalde malen bezingt Vondel den lof van den wijn; ik wijs hier slechts op zijn *Wieroock voor Kornelis Le Blon en zijne echtgenoote Elizabeth Van den Kerckhove.*

Onze dichter had een lofdicht op Koningin Kristine van Zweden vervaardigd. Zij schonk hem eene gouden halsketen, waaraan eene medalie met hare beeltenis hing. Het geschenk werd hem door de echtgenooten Kornelis Leblon, kinders van Michel Leblon, afgezant bij de Zweedsche vorstin, ter hand gesteld. Het gebeurde op een feestmaal te hunnen huize. Vondel verklaart, dat ze « door last van hunnen heere vader, den Agent, hem de Koningklycke keten met de medalje om den hals hingen ». Het feest duurde tot middernacht; men dronk er keurigen Rijnschen wijn; in 't kort, men vermaakte zich goed :

De Rijnsche nectar en zijn deught
Gaf sporen aen de tafelvreught,
Tot dat de midnacht zelf verschenen,
Uit 's hemels top en hooghsten trans,
Ons scheide, en lichte met zijn' glans
Door alle schemeringen henen.

Joost had aldus eene eigenschap, die het kenmerk schijnt te wezen van het grootste getal der verheven geesten : namelijk de goedmoedigheid, de openhartigheid, en zelfs eene mengeling van rondheid en kinderlijkheid. Deze eigenschappen waren Rubens ook in hooge mate eigen; niet alleen in zijn dagelijksch leven onderscheidt hij zich door de aangenaamheid van zijnen omgang, de bekoorlijkheid zijner samenspraak en de blijde stemming, waarin hij steeds verkeert; hij behandelt de ingewikkeldste zaken, zonder dat hij den minsten kommer verraadt, en is in het geheel geen vijand van het vroolijke anekdootje; sommige zijner brieven, nog onlangs door Génard medegedeeld, bevatten, in dit opzicht, allergeestigste zetten. Ook in zijne werken straalt de blijmoedige wereldopvatting des meesters door, zelfs zijne verhevenste tafereelen verraden, door den zwier der samenstelling, door de levendigheid der groepeering, ja, door die eigenschap, voor welke ik geenen bijzonderen naam ken, en die ik geneigd ben, dat Rubensachtige te noemen, hetwelk uit al zijne gewrochten straalt, dat de onsterfelijke schilder, evenals Vondel, in volle mate aan den beker des levens dronk, en zich in eene vroolijke levensopvatting mocht verheugen.

Vondel was van meening, dat de Poezy van natuur aangenaam moet wezen.

Wij zelven, hoe eenvoudig onze schriften ook wezen, weten bij overtuiging, dat ons werk niet vlotten wil, wanneer wij droevig gestemd zijn; een

heldere geest, en vroolijke luim zijn noodzakelijk, zelfs dan wanneer wij onze helden met den traan op de wangen te voorschijn doen treden.

Wie scheit, « zegt Joost, » de blyde Poezye.
En schoone schilderkunst, twee zusters zoet' van aert!

Deze blijde stemming kenmerkte Vondel in hooge mate; gelijk ik vroeger zegde, is zij in zijne meest dramatische gewrochten zichtbaar. Op zes en zestigjarigen leeftijd dichtte hij, gelijk men weet, zijn Lucifer. Hij herinnert dit in een bijschrift, onder zijne beeltenis : het is onmogelijk niet getroffen te zijn, door den blijden geest en de vroolijke levensopvatting, die er ons van te gemoet waait.

Ick sluyt van daegh een ring van zes mael ellef jaeren,
En zie mijn hooft besneeuwt, en tel mijn grijze hairen,
Oock zonder glazen oogh, op deze schilderij,
En nogh ontvonckt mijn hart in lust tot poezy,
Terwijl ick Lucifer zijn treurrol leer volspelen,
En met den blixem sla op hemelsche tooneelen,
Tot schrick en spiegel van de staetzucht en den nyd.
Wat is mijn ouderdom? Een roock, een damp, geen tijt.

Reeds hier heeft men die edele grootschheid, ik durfde bijna zeggen die fiere slagvaardigheid opgemerkt, welke mede een hoofdkenmerk is van Vondels persoonlijkheid; ik vraag de toelating daar nog enkele oogenblikken bij te verwijlen.

Joost van den Vondel, men heeft het reeds dikwijls gezegd, is een bij uitstek stout dichter. Dit woord wordt al te dikwijls, zoowel bij ons onder-

richt, als in leerboeken gebruikt, zonder dat de leerlingen er zich volkomen rekenschap van geven. Als hoofdeigenschap van den Reus onzer letterkunde, moet men er vooral door verstaan, zijn zeldzaam vermogen om ons zaken te vertellen, die ons het hoogste belang opleveren, en toch binnen de palen onzer wereldopvatting blijven : zij bestaat in zijn vermogen, ons die te vertellen op eene wijze, die oneindig van alle geijkte redewendingen afwijkt, en toch als normen onzer taal mogen beschouwd worden; zij bestaat in zijn vermogen ons tafereelen te malen van ongeëvenaarde pracht; hij heeft een penseel te zijner beschikking, dat slechts hem toehoort. En wat bij dit alles ons meest roert en bekoort, is, dat Vondel ons zijn werk levert, als ware dit de natuurlijkste zaak ter wereld; als liet hij ons, zonder de minste geveinsdheid, zijn afbeeldsel bewonderen, en als smaakte hij het reinste genoegen het ons ter beschouwing te geven. Iets mag ook niet uit het oog verloren worden : Vondel slaat raak, en juist daarom verbaast hij ons in zoo hooge mate. Uit al hetgeen ik hier wilde samenvatten, blijkt ten overvloede, dat hij tevens verbaast en verrast, dat het verhevene bij hem zeer dicht aan het geestige grenst, en daarin vooral zijne stoutheid is gelegen.

Een voorbeeld. Onder het portret van Vossius, den Professor, een uiterst geleerd man, dien Vondel menigmaal raadpleegde, wat den historischen kant zijner treurspelen betrof, schreef hij :

Laet sestigh winters vrij dit Vossen hooft besneeuwen,
Nog gryzer is het brein dan 't gryze haer op 't hooft :
Dit brein draeght heugenis van meer dan vijftig eeuwen,
En al haer wetenschap in boeken afgeslooft.
Sandrart, beschans hem niet met boecken en met blaêren.
Al wat in boecken steekt, is in dit hooft gevaeren.

Elkeen bewondert in dit bijschrift den fikschen trek en de verrassende aanschouwelijkheid. Stoutheid der beeldspraak, fierheid der voorstelling en schoonheid der uitdrukking stralen niet min door in zijn bijschrift op het marmeren beeld van Burgemeester Joan Huydecoper door Quellin. De slotregels vooral zijn prachtig :

Het lust den burger hem in marmersteen 't aenschouwen,
Maer schooner staet de man in 't hart des volks gehouwen.

Ook de heerlijke uitroep, die aan zijn diep beproefd vaderhart ontsnapte :

Ach, d'ouders teelen 't kind, en brengen 't groot met smart,
De kleine treet op 't kleet, de grooten treên op 't hart.

brengt op ons gemoed dien diepen indruk te weeg, waartoe de meesterstukken der poezij slechts in staat zijn.

In de treurspelen vooral treft men die koene grepen aan, welke ons in verrukking brengen; « Lucifer » wemelt er waarlijk van. Zoo verklaart de Stedehouder tot Belzebub :

Hét ga zoo 't will : volhardt groothartigh, onverdrietigh.
Geen almaght heeft de maght, dat zij geheel vernietigh'
Het wezen, dat ghy eens voor eeuwiglyck ontfingt.
Indien ghe fel en fors met uwe heirspits dringt
In 't hart van 's vyants heir, en komt te triomfeeren,
Zoo zal de tiranny der hemelen verkeeren in eenen vrijen staet.

Welke stoutheid, welke fierheid, welk weergaloos genie straalt in Lucifers aanspraak tot de gevallen engelen door; is het mogelijk niet van bewondering opgetogen te zijn voor den verheven dichter, die ons zulke heerlijke poezië heeft geschonken :

Hy ruckte, na den slagh, 't verstroide heer bijeen,
Doch eerst zyn oversten, die voor elckandre gruwen,
En zette zich, om 't licht van 't alziende oogh te schuwen,
In eene holle wolck, een duistre moortspelonck
Van nevlen, daer geen vier dan uit heen blicken blonck;
En, midden in den ring des helschen Raets gezeten,
Hief uit zijn zetel aen, te helsch op Godt gebeten :
Ghy, Mighten, die zoo trots voor ons gerechte zaeck,
Dien afbreuck hebt geleên; nu is het tydt om wraeck
Te nemen van ons leet, en listigh en verbolgen,
Met onverzoenbren wrock den hemel te vervolgen,
In zijn verkoren beelt, en 't menschelijck geslacht
Te smoren in zijn wiegh, en opgang, eer het maght
In zijne zenuw krijge, en aenwinne in zijne erven.
Mijn wit is Adam en zijn afkomst te bederven,
Ick weet, door 't overtreên der eerstgestelde wet,
Hem aen te wrijven zulck een onuitwischbre smet,
Dat hy, naer lijf en ziel, met zijn nakomelingen
Vergiftight, nimmer zal ten zetel innedringen,
Waeruit men ons verstiet; edoch, gebeurt het al,
Dat iemant bovenstijge, een kleen, een dun getal,
En noch door duizend doôn, en arrebeit, en lijden,
Zal steigren tot den staet en kroon, die ze ons benijden.
Elenden zullen zich, terstond op Adams spoor,
Verspreien zonder eindt, de wijde weerelt door.
Natuur zal, van dien slagh geteistert, schier verteeren,
En wenschen in een Niet, of mengelklomp te keeren.
Ick zie den mensch, die naer het beelt der Godtheit zweemt,
Van Godts gelyckenis verbastert, en vervreemt,
In wil, geheugenis, en zijn verstant ontluistert,
Het ingeschapen licht benevelt, en verduistert;
En wat den dag beschreit in 's moeders bangen schoot,
Gevallen in den muil der onvermijbre Doot.

Ick wil de tyranny verheffen altijt stouter,
En u, mijn zoons, gewijt tot Godtheen, op het outer,
In kercken, zonder tal, tot aen de lucht gebout,
Vereeren offervee, en wieroockgeur, en gout,
Ja, zooveel menschen, als geen tong vermag te noemen,
En al wat Adam teelt, in eeuwigheit verdoemen,
Door gruwelstuck op stuck, Godts naem ten trots begaen,
Zoo duur wil hem mijn kroon en zijn triomfeest staen.

Kloek en fier, mannelijk en krachtdadig, grootsch en vorstelijk, dat alles is Vondel in de hoogste mate; de studie zijner werken brengt dan ook in ons hart dat innig welbehagen te weeg, welke de omgang met verheven geesten verschaft. Doch, wat hem daarnevens onderscheidt, en hem boven alle beschrijving groot maakt, is dat hij tevens vertrouwelijk en schalksch, gemoedelijk èn geestig is. Hij is een onversaagde held, een alzijdig ontwikkeld man en een onbedorven kind. Hij is een kunstenaar, een dichter zonder weerga, hij heeft eene blijde levensopvatting; het genot, dat hij ons verschaft, is edel, terwijl zijn zedelijke invloed niet kan overschat worden.

Zooveel het in mijne macht was, heb ik er toe bijgedragen, om de werken van den grooten Vondel door mijn onderwijs en letterkundige schriften te verspreiden; gij zult dus begrijpen hoe gelukkig ik ben van dit spreekgestoelte der Koninklijke Vlaamsche Academie, ondersteund door uw gezag, de studie van deze meesterwerken te mogen aanbevelen.

Tot allen, die met het onderwijs der jeugd

gelast zijn, roep ik toe : Verklaart Vondels treurspelen en lierzangen : doet den dichter liefhebben, gij zult den stijl uwer leerlingen louteren en hunnen smaak veredelen; doch de invloed van den buitengewonen man zal nog heilzamer wezen voor de vorming van hun hart, dan voor de opluistering van hunnen geest.

De verstoffelijking heeft ijselijke verwoestingen aangericht, zelfs in het onderwijs, de poezij is op het achterplan geschoven, de schoonste idealen worden neergestort, geestdrift en bezieling worden, als den man onwaardig, uitgekreten, het verderfelijk pessimismus woekert dagelijks voort; voorwaar er is een paladijn als de fiere Vondel noodig, om deze kankerende kwalen met den bliksem van zijn vlammend genie uit te branden.

Zitting van 19 December 1894.

Aanwezig de heeren Claeys, bestuurder, Hansen, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. de Pauw, Gailliard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

Door de heeren jhr. de Maere en van Droogenbroeck is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

De bestendige secretaris doet lezing van het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Geschiedenis der gemeente Hingene, door LEOPOLD MEES, 1894.

Bibliographie nationale, 1894, nr 10.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1894, nrs 9, 10 en 11.

Du droit d'auteur en Belgique, par PAUL WAUWERMANS.

La querelle des d'Avesnes et des Dampierre,

jusqu'à la mort de Jean d'Avesnes (1257), par CH. DUVIVIER. 2 deelen.

Door den heer P. Génard :

Joost van den Vondel, door GUST. SEGERS.

Door den bestendigen Secretaris :

Nieuwen woorden-boek der Nederduytsche en Fransche taelen, door FR. HALMA. 3e druk. Gent, 1787, 2 deelen.

Door den heer de Ceuleneer :

Jaarboek van het Willems-Fonds, 1869-1873, 1875.

Pater Damiaan, de apostel der melaatschen. Vrij naar het Engelsch, 1890.

Door de *Société d'Emulation*, te Brugge :

Annales, 1891, nrs 3-4, en 1892.

Door de Keizer-Wilhelmus-Hoogeschool van Strassburg :

Jahrbuch für Geschichte, Sprache und Litteratur Elssas-Lothringens, jaren 1886 (IIe), 1887, 1889-1894, en een 40 tal *Inaugural-Dissertationen* over letter- en geschiedkundige onderwerpen.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1894, nr 12.

Door de Redactie van *Biekorf*, het 22e nummer, 5e jaar dezes tijdschrifts.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van het koninklijk besluit, waarbij de kiezing des heeren Hansen tot bestuurder, en die des heeren Gailliard, tot onderbestuurder voor het jaar 1895, worden goedgekeurd.

—

De bestendige secretaris deelt, naar berichten uit Noordnederlandsche dagbladen, mede, dat de heer Willem-Jan Nuyens, buitenlandsch eerelid der Academie, den 6 December 1894 te Westwoude is overleden.

—

De heer Claeys staat recht en dankt de vergadering voor de welwillendheid met welke zij hem zijne taak, als bestuurder, heeft vergemakkelijkt. Hij herdenkt de werkzaamheden der Academie gedurende het afgeloopen jaar en deelt mede welke pogingen het bureel, in de laatste dagen nog, heeft aangewend bij de Regeering ter voldoening van zekere verlangens, herhaalde keeren in de maandelijksche zittingen uitgedrukt. (*Toejuichingen.*)

De heer Hiel stelt voor, dat de vergadering haren dank zou betuigen aan den heer bestuurder, voor het vele, dat hij in 't belang der Academie heeft verricht. Tevens spreekt hij lof aan den heer Coopman voor zijne belangrijke, pas verschenen lijst der vakwoorden betreffende de *Steenbakkerij*. (*Toejuichingen.*)

Door den heer Broeckaert, secretaris der Com-

missie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, wordt megedeeld dat de Commissie het nut heeft erkend van het in druk geven der cataloog van de boeken, aan de Academie toebehoorende, en nu, met gedeelten, in de verschillige *Jaarboeken* vermeld. — De vergadering beslist, over dit voorstel in de volgende zitting te zullen uitspraak doen.

Dagorde.

De rekening over het jaar 1894. door de Commissie van Rekendienst in zitting van 4 December goedgekeurd, wordt zonder opmerking aangenomen.

De vergadering beslist, dat de *Cornicke van Brabant*, door HEND. VAN MERCHTENE, zal uitgegeven worden.

Zij neemt, in beginsel, de uitgave aan eener letterkundige studie over David, Dautzenberg, Ledeganck en Snellaert, en gelast de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde, die het voorstel daartoe heeft gedaan, de leden aan te duiden, welke de uitvoering ervan op zich zullen nemen.

Ook wordt aangenomen de verhandeling te drukken, ingezonden door den heer Ph. Colinet, hoogleeraar te Loven, zijnde eene klank- en vormleer over het dialect der stad Aalst.

De heer Hiel leest een dichtstuk, getiteld : *Twee dichters*, waarna de heer Bestuurder de zitting sluit.

TWEE DICHTERS,

door den heer EM. HIEL.

Twee dichterzielen zweefden voor den Heer,
En schoon der Almacht wijsheid alles weet
Door 't glansend licht, dat straalt van sfeer tot sfeer,
En schoon der Almacht wijsheid niets vergeet
Der dingen....God sprak : « Ik, Ik, Die ben ! » — Want
Geen God naast mij! Ik schep, en dood het leven,
En niemand, niemand redt u uit mijn hand!
Als dichters zult ge Mij een proeve geven
Van 't geen ge zongt ter aarde voor den mensch!
Hij, die zich waant een God, door trots bezield...
De dichters schikten zich naar 's Heeren wensch,
Ze zongen beurtlings. De eerste viel geknield...
De tweede keek eerbiedig op naar God...
Hij vond in 's Heeren glans zijn heilgenot.

Eerste Dichter.

Geprezen heb ik 't Beeld des Heeren
In onzer Vorsten Majesteit...
Ik deed zijn wet door 't Volk vereeren,
Ik zong zijn overheerlijkheid!
Zijn prachtpaleis, met bloemengaarden,
Zijn bronnen, met der vrouwen pronk,
Zijn leger, met de bliksemzwaarden,
Dat Hem en macht en weelde schonk.

Ik heb geloofd der schoonheid minne,
Die voor den Heerscher nederzonk,
Die op den troon, als Koninginne,
Als reine hemelsterre blonk.
Ik zong haar teedere englenzoetheid,
Die bracht aan diepe ellende troost;
Ik zong haar onuitputbre goedheid,
Een liefdezonne, die steeds bloost.
Ik loofde luid des Vorsten rechten,
En zong, wanneer, als heldentaak,
Hij vijands sloeg en vreemde knechten,
Wier bloed verdampte voor zijn wraak.
Ik zong, terwijl we moedig renden,
Gewapend, over berg en dal,
Terwijl de dappre krijgersbenden
Zijn roem verkonden overal;
Ik zong, terwijl het volk der steden,
Waar hij ook ging, van waar hij kwam,
Voor Hem, met rijkdom, smeekgebeden
Ter nederknielde als offerlam!
Ik zong, terwijl we door de golven
De stoomers stierden, vol genot,
En dansten, tusschen schuim bedolven,
Als in de wolk een dondergod!
Ik zong, terwijl hij 't zwaard ten hemel
Verhief, den zegen Gods verwierf,
Terwijl 't opstandelingsgewemel
Voor 's Vorsten voeten viel... en stierf!
Ik zong, wen hij, in eedle wijsheid,
Vereerd door Priesters, adel, kunst,

Bestierde jeugd en kracht en grijsheid,
En won der schoonheid hoogste gunst.
Ik zong, wen hij, in sombre waarheid,
Het kwaad vervolgde t' allen kant!
En onschuld, arbeid, steeds met klaarheid,
Beschermde stout, door hert en hand.
En, waar hij, diep in 't stof gebogen,
Voor 't allerheiligst nederzonk,
Wijl wierookwalmen geurend vlogen,
Het orgel klonk, kalmgolvend klonk;
Terwijl hij dan, met vuurge bede,
Vol liefde voor zijn volk en land,
U smeekte : Heer, gun eeuwigen vrede,
Gezegend door des Priesters hand.

. . . .

Zoo prees ik, Heer, uw wonderwerken
In onzer Vorsten Majesteit.
Ik ben de dienaar, Heer, der sterken,
Zoo wacht mijn ziel de zaligheid.

Tweede Dichter.

'k Bezie u, Heer, wil mij verhooren :
Als 't vogelkijn in 't wilde woud,
Zoo vloog ik, links en rechts verloren,
De zinnen jong, 't geweten stout.
De schoonheid heb ik steeds aanbeden,
Geknield voor liefde's toovermacht...
Doch, waar mijn arme broeders leden,
Daar heb ik niet mijn stem versmacht.

'k Beminne diep het land der vaadren,
Der eigen kunst het eeuwîg schoon,
En suist ze zoet als zang der blaadren,
Of bruist ze breed als bardentoon,
Mijn taal, mijn taal, mijn moedertale!
Dan zingt mijn ziel vol zaligheid :
o, Heer, zoolang ik ademhale,
Wordt grootsch door haar uw lof verspreid.
Draagt ieder mensch des Scheppers werken,
Is hij tot Godes kind gerijpt...
't Zij tusschen zwakken, tusschen sterken,
Een mensch is 't, wen hij God begrijpt.
Doch zij, die in de mijnen dalen,
Schier nooit uw milden hemel zien,
Die snakken naar uw zonnestralen,
Zijn ze verdoemd, die arme liên?
Zij, die ter zee, bij donderstormen,
Bekampen hongersnood en wee,
Geslingerd als een kluwen wormen,
Doen die aan uwe feest niet meê?
Zij, die bij 't buldren van kanonnen,
Woest sterven tusschen lood en vuur,
Terwijl der moeders melk geronnen,
De zuiglings walgen doen door 't zuur...
Behalen zij, bij 't vloekend vallen,
Verpletterd door de heerschzucht, Heer!
Behalen zij, bij 't zegeschallen,
In uwen hemel roem en eer?
Ziedaar de vragen die mij kwelden;
Die trilden door mijn geest en vleesch;

Ze waren 't die me vergezelden,
En toch ik leefde in Godes vrees.
En toch ik zing, het hert vol liefde :
Wen ik vol zorg de moeder zie,
Hoe innig leed haar bitter griefde,
Haar kindje kussen, als de bie
De bloem, dan, Heere, juich ik blijde :
Ge wordt aanbeden in uw werk!
En merk ik, als een rein gesmijde,
De maagd op 's jonglings hert... Hoe sterk
Gevoel ik mij om U te zingen...
En spelen kindren aan mijn voet,
Hoor ik hun englentongskens klinken,
Dan juich ik, Heere, wees gegroet!
Gegroet tot in der eeuwigheden,
Doch, 'k bid u, werp uw zegen af...
Waarom wordt er nog woest gestreden
Van aan de wiege tot aan 't graf?
o Laat ons smeeken in gebeden,
Dat elke mensch, of fijn of ruw,
Steeds werkt tot in der eeuwigheden,
Gelijk een minnend kind van U.
Het ruische door uw tempelhallen,
Het galme door 't geheime woud,
Het juiche boven 't barenbrallen.
Wel hem! die op den Heer betrouwt!
Op Hem, die siddert in de rotsen,
Op Hem, die geurt in elke bloem,
Op Hem, hoe ook de driften botsen,
Die 't menschdom schiep tot zijnen roem.

Die met het menschdom is geboren,
Door haar blijft eeuwig voortbestaan...
En moest zijn schepping gaan verloren,
Met haar voor eeuwig zou vergaan.
Zoo zong ik luide, Heer der Heeren,
Ik prees mijn land, mijn volk altijd!
o, Wil der menschheid heil vermeeren...
Wees eeuwig, Heer, gebenedijd!

INHOUDSTAFEL.

A.

B.

C.

D.

G.

H.

J.

K.

L.

M.

O.

R.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE

VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE

1895

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1895

Zitting van 16 Januari 1895.

Aanwezig de heeren Hansen, bestuurder; Gailliard, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, Hiel, Willems, Alberdingk Thijm, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, jhr de Maere, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer en Fr. Willems, briefwisselende leden.

De heeren Coremans, Daems, Génard en van Droogenbroek, werkende leden, en de heer Janssens, briefwisselend lid, laten weten dat zij de zitting niet kunnen bijwonen.

Het verslag over de voorgaande zitting, door den bestendigen Secretaris gelezen, wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN :

Namens de Regeering :

Rollier, of de Boerenkrijg in Klein-Braband, door F. VAN DEN BERGH.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. 2e jaar, n° 4.

Handelingen van den Geschied- en Oudheid-

kundigen Kring van Gent. 1e jaar, 1e aflevering.

Rapport sur la situation de la Bibliothèque royale, par ED. FÉTIS, 1894.

Annuaire de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1895.

Bibliographie de Belgique, 1894, nr 11.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Afrika. Drama in vijf bedrijven door Ridder EDWARD DESCAMPS. *Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt door* M. J.-A. VAN DROOGENBROECK. 1895.

Door den heer DE CEULENEER :

Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires. (1837). Tome I.

Wat wij doen en wat wij laten moeten om ons voor de cholera te vrijwaren, door Dr. L. VAN LOHE.

Het Rapport ... van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der geneeskunst beoordeeld... 's Gravenhage, 1882.

Door den heer FLAMEN :

Vaderlandsche opvoeding. Gent, 1895.

Door den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas :

Annalen, XVe deel, 1e aflevering.

Door den heer JOHAN WINKLER :

Friesche Jonkvrouwen als « Maechden in den Hoeck » te Haarlem.

De cholera. Wenken voor allen, door Dr. P. Bleeker. Ibidem, 1866.

Door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen :

Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland. VIIe deel, IVe stuk.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Handelingen en Mededeelingen over 1893-1894.

Levensberichten der afgestorven medeleden, 1893-1894.

Door den heer Ad. Reydams ;

De slag van Rijmenam. (1578).

Door de Hoogeschool van Upsala :

Språkvetenskapliga Sällskapets i Upsala förhandlingar. Sept. 1891 — Maj 1894.

Skrifter utgifna of humanistiska vetenskapssamfundet i Upsala. Band I.

Door de Redactie *van Biekorf* :

N° 23 van dit tijdschrift, jaar 1894.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1895, n° 1.

De heer Bestuurder Hansen, alvorens zich in den voorzittersstoel neder te zetten, herinnert de diensten, door zijnen achtbaren voorganger, den heer Claeys, aan de Academie bewezen, als namelijk met het behartigen van hare grondbelangen bij de hoogere overheid, en brengt hem eene warme hulde voor de treffelijke wijze, waarop hij haar met zijne erkende welsprekendheid en dichterlijkheid gediend heeft. — De vergadering stemt mede in dezen dank.

Bibliographische aanteekening.

Ik heb de eer aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, namens den heer Dr J.-L. Haller, professor bij het Koninkl. Atheneum van Gent, een exemplaar aan te bieden van zijn onlangs verschenen werk : *Keus uit Theokritus' Idyllen*. (Brussel, 1894, 155 bl.).

Dr Haller is reeds gunstig in onze letterkunde bekend door zijne hoog gewaardeerde vertaling van het treurspel *Sapho*, het meesterwerk van den beroemden Weenenschen dramatischen dichter GRILLPARZER.

In dit heden aangeboden werk heeft Dr Haller voor doel gehad een der voortreffelijkste dichters der Grieksche Oudheid aan ons volk te leeren kennen, door zes der voornaamste idyllen van den Siciliaanschen bukoliker in Nederlandsche hexameters te herdichten.

De opgenomen taak ging met moeilijkheden gepaard. THEOKRITUS — allen zijn het eens daarover — is een schrijver dien men niet gemakkelijk in eene hedendaagsche taal over kan brengen. Velen zijn er tot nu toe in mislukt; zelfs VOSS, in zijne hooggeschatte vertaling, niettegenstaande de groote begaafdheid van den Duitschen dichter, is er niet in geslaagd op eene voldoende wijze het karakter, den toon, het ware poëtische van THEOKRITUS te vertolken.

« Van harte streefden wij (zegt de schrijver in zijne zoo goed doordachte inleiding) om beter te leveren dan onze voorgangers. » Wij denken, dat Dr HALLER zijn doel heeft bereikt.

Ieder woord, en dit wel te rechte, brengt hij niet over; den geest van THEOKRITUS tracht hij in onze taal te doen herleven, en dit, om schrijvers woorden te bezigen, met 's dichters « gedachten van het Grieksch kleed te ontdoen en ze met een Nederlandsch kleed te omhangen ». Om zoo iets dergelijks te bewerken, moet men in beide talen goed te huis zijn. Dat de vertolker de moeilijkheden der Grieksche taal meester is, daarvan heeft hij een klaarblijkend bewijs door de juistheid zijne vertaling geleverd; en wat het Nederlandsch betreft, wat reeds zijne Sapho liet vermoeden, treft ons nog duidelijker hier in dit, zijn tweede, dichtwerk. De geringste verschillen, fijnste schakeeringen drukt hij met het grootste gemak uit; en men behoeft enkel het eerste gedeelte der Syrakusaansche Vrouwen,

bij voorbeeld, te lezen, om zich te overtuigen dat, hadde THEOKRITUS het Nederlandsch gebezigd, hij wellicht anders niet zou gedicht hebben als Dr Haller vertolkt heeft. Deze is onze taal meester en gebruikt ze op eene uitstekende wijze.

Vele Nederlanders hebben Grieksche schrijvers in onze taal herdicht. Men zou zeggen dat zulks eene gewoonte, eene overlevering bij onze dichters sedert eeuwen geworden en gebleven is. Het werk van den Dr Haller, hetwelk ik de eer heb aan de Koninklijke Vlaamsche Academie aan te bieden, zal voorzeker onder de schoonste en de dichterlijkste dezer gewrochten gerangschikt worden.

ADOLF DE CEULENEER.

De heer Coopman leest het verslag over de zitting, gehouden door de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Ingevolge de beslissing der Academie van 19 December 1894, waarbij, in beginsel, de uitgave werd aangenomen eener letterkundige studie over David, Dautzenberg, Ledeganck en Snellaert, met last, voor gezegde Commissie, de Leden aan te duiden, welke de uitvoering der bedoelde beslissing op zich zouden willen nemen, deelt de heer Coopman mede, dat zich bereid hebben verklaard : de heer Obrie voor de studie over Dr Snellaert; de

heer Daems voor diegene over David; de heer Hiel voor de studie over Dautzenberg, en de heer Claeys voor diegene over Ledeganck.

Het voorstel der Commissie wordt door de Academie goedgekeurd.

De heer Micheels vraagt het bestuur, of er reeds eenig gevolg is gegeven aan de beslissing der Academie aangaande de voortzetting van het *Glossarium*, door wijlen den heer Stallaert.

Dit werk, waaraan ons afgestorven medelid een groot gedeelte zijns levens besteed had, staat bij de advocaten en leeraars in de rechtsgeleerdheid hoog aangeschreven. Verscheidenen onder hen hebben zich tot den Spreker, als lid der Academie, gewend, om te vernemen of zij weldra het vervolg van het *Glossarium* mogen te gemoet zien.

Naar aanleiding van deze vraag verzoekt het bestuur de heeren Leden, die de taak hebben aanvaard gemeld werk te voltooien, daarmede zonder vertoef te beginnen.

Dagorde.

Het eerste punt aan de dagorde is : kiezing van drie leden, welke, samen met het bureel, de Commissie van Rekendienst voor het jaar 1895 zullen uitmaken.

De vergadering herbenoemt de drie aftredende leden, de heeren jhr. de Pauw, Mathot en Obrie.

Het tweede punt der dagorde : Voorstel der Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, strekkende tot het herdrukken der Cataloog van de boeken, toebehoorende aan de Academie, geeft aanleiding tot eene korte bespreking, en wordt vervolgens aangenomen.

De heer bestuurder sluit de zitting te 3 1/2 uren.

Zitting van 20 Februari 1895.

Aanwezig : de heeren Hansen, bestuurder; Gailliard, onderbestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, Hiel, P. Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou en jhr. de Maere, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

Door de heeren Alberdingk Thijm, Génard, van Droogenbroeck en Janssens is bericht gezonden dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

Het verslag over de vorige zitting wordt gelezen en goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Dietsche Stemmen. Jaargang 1894.

De Antwerpsche beenhouwers, door ED. POFFÉ. 1895.

Itegem et ses Seigneurs, door J.-TH. DE RAADT.

Iris. Gedichten van POL DE MONT.

Histoire des bataillons de tirailleurs francs

en Belgique, par ALPH. CUVELIER. Brussel, 1894.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1894, n° 12.

Bibliographie de Belgique. 1894, n° 12 en 1895, nr 1.

Ramehnège, pougneye di rimais di totes les sôrts, par JOS. LESCIESSE. Luik, 1894.

Door den heer J. BOLS :

Aardrijkskundige begrippen. 1895.

Door den heer J. BROECKAERT :

Dendermondsche Drukpers. Bijvoegsel. Dendermonde, 1894.

Door den heer Micheels :

Jaarboeken van Veurne en Veurne-ambacht, door P. HEINDERYCX. 4 deelen.

De adiectiva in het Gotisch en hunne suffixen, door Dr. J.-H. GALLÉE.

Tijdrekenkundige lijst van onuitgegeven handvesten, opene brieven en andere bescheeden.... opgesteld door J.-J. LAMBIN. Ieper.

Nalezingen of vervolg van de Tijdrekenkundige lijst. Ieper.

Door den heer DE CEULENEER :

Onze moedertaal en de heer Tilman. 1895.

Door den heer OSCAR DE LICHTERVELDE :

Verslag over de werkzaamheden gedurende het rechterlijk jaar 1893-1894.

De Vlaamsche Conferentie van 1873 *tot* 1894 *met betrekking tot de Vlaamsche Beweging*.

Door het Historisch Genootschap, te Utrecht :

Lettres de Pierre de Groot, ambassadeur des Provinces-Unies, à Abraham de Wicquefort, 1668-1674. 's Gravenhage, 1894.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Tijdschrift (uitgegeven door deze vereeniging) 1895, 1e aflevering.

Door de Maatschappij ter bevordering van Nijverheid en Wetenschappen :

Jaarboekje dier vereeniging voor 1895.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1895 nr 2.

Hoofd en Kop, door *Dr. Malpertuis*.

Door de redactie van *Biekorf*, de 2e aflevering, 6e jaar, dezes tijdschrifts.

Aan de Academie zijn vijf verhandelingen toegestuurd ten antwoorde op de prijsvragen voor 1895.

EERSTE VRAAG.

Oud-Germaansche Taalkunde.

Eene oud-Nederfrankische grammatica (Klank- en Vormleer), op te stellen naar het voorbeeld

van Sammlung kurzer Grammatiken Alt-Germanischer Dialecten.

Ingezonden ééne verhandeling, met kenspreuk: *Ich hatte keine Lieblungsmeinung* enz.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Eene opgave van bewijsplaatsen uit taalbronnen, d. i. uit gedrukte of ongedrukte geschriften, alsmede uit gewestspraken, voor elk der woorden, door KILIAAN *als* vetus Flandricum *opgegeven.*

Twee antwoorden :

1° Kenspreuk : *Rust roest.*

2° *Om dat ic niet en wille*
Dat mijn sin yet ligghe stille.

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Eene zoo volledig mogelijke lijst van de verwerpelijke neologismen, *die heden gebruikt worden in de Nederlandsche taal, met aanwijzing van hunnen oorsprong en hunne onnauwkeurigheid, alsmede van de juiste Nederlandsche woorden, uitdrukkingen of zegswijzen.*

Eén antwoord, met kenspreuk : *Die zijn kind mint, spaart de roede niet.*

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

De geschiedenis van de Nederlandsche drukpers (dag- en weekbladen en tijdschriften) in Vlaamsch-België; dezer invloed op de taal- en letterkunde, alsmede op de zeden en de ontwikkeling van ons volk.

Onbeantwoord.

VIJFDE VRAAG.

Buitengewone prijskamp.

Geschiedenis.

Men vraagt een Volksboek *over de geschiedenis van België, van* 1792 *tot* 1814.

Eéne verhandeling, met kenspreuk : *Leer het volk de geschiedenis van ons land kennen, en gij weert vreemden invloed.*

Bibliographische aanteekening.

Het is mij een wezenlijk genoegen uit naam van Dr. Mac-Leod, hoogleeraar aan de Hoogeschool te Gent, een afdruk van zijn onlangs verschenen werk *Over de bevruchtiging der bloemen in het Kempisch gedeelte van Vlaanderen* aan de Academie te mogen aanbieden. Over de degelijkheid van den inhoud zal ik, die op het gebied van plantenkunde een leek ben, niet spreken :

overigens de sinds lang zoo in het buiten- als in het binnenland gevestigde faam van den schrijver maakt dit ten volle overbodig. Ook is het algemeen bekend dat alles wat van de hand van Prof. Mac-Leod verschijnt, zich door eene ongemeene zorgvuldigheid van bewerking onderscheidt.

Wat nu den vorm betreft, deze is onberispelijk te heeten : duidelijkheid, juistheid en eenvoud, die drie hoofdvereischten van een wetenschappelijk werk, vindt men hier overal vereenigd. Nog hoort men soms hier te lande door kortzichtige, waanwijze menschen de meening verkondigen dat onze taal minder geschikt zou zijn om tot wetenschappelijke doeleinden gebruikt te worden. Indien deze onzin nog wederlegging behoefde, dan zou het boek van Prof. Mac-Leod als een doorslaand bewijs kunnen worden aangevoerd. Want er bestaat wellicht geene enkele wetenschap, waarbij de bruikbaarheid onzer taal beter uitkomt dan bij de plantenkunde : terwijl de Fransche benamingen enkel voor ingewijden verstaanbaar zijn, kunnen de Nederlandsche termen ook door den eersten leek den beste verstaan worden. Ook in dat opzicht dus mag de schrijver op den dank aller Vlamingen, die het met hunne taal wèl meenen, aanspraak maken.

JULIUS OBRIE.

De heer Coopman brengt verslag uit over de zitting gehouden door de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde. Die Commissie stelt voor, op de gunstige verslagen der heeren Daems, Obrie en Micheels, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie het werk van den heer H. Meert : *Onkruid onder de Tarwe*, zou uitgeven. — De vergadering beslist, dit voorstel nader te bespreken in de eerstvolgende zitting.

Mededeeling wordt gedaan van een schrijven ten antwoorde op de verslagen der heeren van Droogenbroeck, Coopman en Alberdingk Thijm, over de prijsverhandeling van den heer de Vreese : *Werkwoorden op buitengewone wijze samengesteld.* Na eene beraadslaging daarover, beslist de vergadering, dit punt aan de dagorde te brengen voor de volgende zitting.

Door den heer Willems wordt aangedrongen op het onmiddellijk in druk geven der verhandeling : *Klank- en vormleer volgens de schriften van Jan van Ruusbroec.* — Het bestuur zal den schrijver, den heer de Vreese, bericht zenden dat hij zijn handschrift zonder verwijl dient drukvaardig te maken.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de samenstelling der keurraden voor de beantwoorde prijsvragen. Worden aangeduid :

Voor den wedstrijd van Oudgermaansche taalkunde (Oudnederfrankische grammatica) — de heeren Willems, Gezelle en de Flou.

Voor den wedstrijd van Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde (eene opgave van bewijsplaatsen uit taalbronnen, d. i. uit gedrukte of ongedrukte geschriften, alsmede uit gewestspraken, van elk der woorden, door KILIAAN als *vetus flandricum* opgegeven) — de heeren Gezelle, Hansen en Sermon.

Voor den prijskamp over Nieuwere Taal- en Letterkunde (eene zoo volledig mogelijke lijst van de verwerpelijke neologismen, die heden in de Nederlandsche taal worden gebruikt, met aanwijzing van hunnen oorsprong en hunne onnauwkeurigheid, alsmede van de juiste Nederlandsche woorden, uitdrukkingen of zegswijzen) — de heeren Coopman, Micheels en Obrie.

Voor den wedstrijd van Geschiedenis (een volksboek over de geschiedenis van België van 1792 tot 1814) — de heeren Coopman, de Potter en Mathot.

De heer Bestuurder verklaart de zitting geheven te 4 uren.

Zitting van 20 Maart 1895.

Tegenwoordig : de heeren Hansen, bestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, P. Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, Coremans, de Flou en jhr. de Maere, werkende leden;

de heeren Simons en Segers, briefwisselende leden.

Bericht is gezonden door de heeren van Droogenbroeck en Janssens, dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

Na lezing, door den bestendigen secretaris, van het verslag over de vorige zitting, hetwelk de vergadering goedkeurt, wordt de lijst medegedeeld der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Ons Volksleven, 1894.

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle, 1894.

De Vlaamsche Kunstbode, 1894.

Correspondance du cardinal de Granvelle, 12e deel.

Bulletijn von den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent, 2e jaar, nr 6.

Bulletijn de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1895, nr 1.

Bibliographie de Belgique, 1895, nr 3.

Door den heer E. Gailliard :

Aendachtighe vermanighen op de vier Wtter-sten. Brugge, 1648.

Door den heer J. BROECKAERT :

Dendermondiana, III.

Door den heer A. Siffer :

Hartegalmen, van ALEX. STOOPS.

Het Belfort, 1895, nr 3.

Door den heer EDM. DE GEEST :

Fabelen en Gedichten, 1894.

Door den heer W. DE VREESE :

Taalpolitie. (Overdruk.)

Beoordeeling van Die niederländischen Volks-mundarten, door Hermann Jellinghaus. (Idem.)

Fragment van eene XVIe eeuwsche uitgave van het volksboek van den Ridder metter Zwane. (Idem.)

Door den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde :

Annalen. 5e deel, 4e afl.

Door de Redactie van *Biekorf* :

De 4e afl. des 6n jaars (Febr. 1895.)

De heer bestuurder staat recht, opent de zitting en wenscht den heer Snieders geluk met zijn 5ojarig jubilæum als hoofdopsteller van *Het Handelsblad*, te Antwerpen, een dagblad dat altoos de Vlaamsche Zaak trouw en warm verdedigd heeft, — alsook met zijne bevordering tot officier der Leopoldsorde, welke hem tevens voor zijne der vaderlandsche letterkunde bewezene diensten te beurt gevallen is. (*Toejuichingen.*)

De bestendige secretaris deelt der vergadering een schrijven mede van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, aangaande de vraag, hem door de Academie gedaan, met betrekking tot de uitgave van de op zijn verzoek opgestelde verslagen over de jongstverschenen afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*

Een tweede brief van den heer Minister laat weten, dat hij den heer G. Kasteleyn, beeldhouwer te Gent, gelast heeft met de vervaardiging des marmeren borstbeelds van wijlen Jan-Frans Willems, en dit beeld bestemd is voor de Koninklijke Vlaamsche Academie. — Bedankingen.

De bestendige secretaris deelt mede, dat de Commissie voor Middelnederlandsche Letteren besloten had het verslag der heeren de Flou en Gailliard, over hun onderzoek in de openbare boekverzame-

lingen van Londen, vooralsnog niet in druk te geven; nu, echter, vernomen hebbende dat een dergelijk verslag ter perse is gelegd door een Duitsch geleerde, den heer Dr. Priebsch, acht hij het noodig zonder vertoef het uitgebreide werk der genoemde Academieleden in het licht te zenden. — De vergadering beaamt dit gevoelen en spoort de heeren de Flou en Gailliard aan, het hs. onmiddellijk drukvaardig te maken.

Een schrijven uit Eekloo, onderteekend door de heeren de Wachter, voorzitter, Aug. van Acker en F. Ryffranck, secretarissen van het aldaar ingerichte Comiteit om den dichter K.-L. Ledeganck een standbeeld op te richten, vraagt een hulpgeld aan de Academie. — Aan gezegd Comiteit zal worden geantwoord dat de *Wetten* der Academie niet veroorloven dergelijke vraag in te willigen.

Een der mededingers in de letterkundige wedstrijden voor 1895 meldt in een niet-onderteekend schrijven, dat zijn onvoltooid ingezonden werk volledig zal zijn den 18 April e. k., en dat hij het dien dag naar de Academie zal sturen. — Er wordt besloten geene rekening te houden van deze vollediging, de tijd voor het inzenden der naar prijs dingende gewrochten sedert Februari verstreken zijnde.

Dagorde.

De heer Hiel, ongesteld zijnde, legt op het bureel neder zijn gedicht : *de Meester-Zangers*, hetwelk hij voornemens was te lezen. — De vergadering beslist, dat het stuk in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen.

Door den heer Willems wordt, namens den heer Simons, briefwisselend lid, een hs. aangeboden, getiteld : ***Beowulf. Angelsaksisch volksepos in stafrijm, vertaald en met inleiding en aanteekeningen voorzien***. — Dit gewrocht zal medegedeeld worden aan de Commissie voor Middelnederlandsche letteren.

De heer Simons deelt eenige uittrekselen mede uit zijn werk, met betrekking tot de geschiedenis der beschaving en der zeden van de Angelsaksen. De heer Bestuurder dankt hem voor deze belangrijke mededeeling, alsmede voor den grooten arbeid, welken hij ondernomen en aan de Academie opgedragen heeft.

Het is wenschelijk (zegt hij), dat voordrachten van onderscheiden aard de eentonigheid der bespreking over huishoudelijke belangen afwisselen.

Verbindt nu collega Hiel door zijn ingeleverd gewrocht als dichter ons aan het tegenwoordige, — collega Simons voert ons dichterlijk terug naar het verre verleden, waarin onze wiege ligt, naar eene bevolking van stamverwanten, die met ons eene zelfde grondspraak deelden, met ons dezelfde goden aanbaden.

Hunne rechtstreeksche nakomelingen stichteden het machtigste rijk der aarde, en de zooeven hernieuwde kennismaking met hunne zedelijke begrippen roert ons, hunne naneven, nog gevoelig het hart. (*Toejuichingen.*)

Een brief van den heer W. de Vreese, aangaande de uitgave van zijne verhandeling : ***Werkwoorden, op buitengewone wijze samengesteld***, wordt, ten onderzoeke, verzonden naar het bestuur.

Op voorstel der Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde beslist de Academie het werk des heeren Meert : ***Onkruid onder de tarwe***, in druk te geven.

De verschillige punten der dagorde verhandeld zijnde, wordt de zitting te 4 uren geheven.

MEESTER-ZANGERS.

door EMANUEL HIEL.

Des morgens, bij het streelend zonnegloren,
Stijgt Meester Leewerk uit het droomend koren.
Hel trillend, fel schettrend klinkt zijn zonnezang;
De loovers, heesters luistren bevend... Bang
Dat hun een toontje zoude gaan verloren.
Geliefde vogel, ik mocht u aanhooren.
o Leer me zingen, Meester? 'k zing u dank!
Bemin, riep hij, want liefde is zoet gezang.

't Is lentenacht, 'k ben in het bosch aan 't dwalen,
'k Verneem het roerend lied der nachtegalen.
Mijn hert, betooverd, wil in 't grensloos gaan :
Ik zie der liefde en ook des lijdens traan.
'k Wil liefde met de zielegoedheid helpen,
'k Wil smerten troosten, elke ellende stelpen...
o Meester, leer mij trouw uw wondren klank,
Gevoel leert hij, gevoelen leert gezang.

Ginds waait de wufte wind door wilgenboomen,
Hoe zalig in hun schaduw diep te droomen.
De wind, stil fluistrend, draagt den bloemengeur
Van wei tot wei, verdrijvend dwaas getreur.
Opééns begon hij breed te blazen, blazen;
Men hoorde boomen bruisen, stroomen razen...
o Leer me, wind, uw orglend koorgeklank?
Denk diep, galmt het, want denken wordt gezang.

Ik sta aan 't duin. Rondom grolt dol de donder,
De baren brullen, buitlen op en onder.
Door dwarlend, huilend, schuiflend stormgedans,
Slingren bliksems hun geelgroenen glans.
Ter duine stuift het siddrend zand in wolken,
De wolken barsten bang, als waterkolken.
o Meesters, drijft in mij dien driftendrang?
Vloek 't kwaad, vloek smaad, door uwen stouten zang!

Ik zag een maagd, een schoonheidsengel knielen,
Voor 't outer Gods; een innig rein bezielen
Straalt uit heure oogen; uit den rozenmond
Stroomt hemelzoet gebed, tot vreêverbond
Der menschen. Handen, boezemwaarts gevouwen,
Getuigen van haar zalig Godsvertrouwen.
o Geef, vervoering, mij heur zilvren klank?
Bid, zong ze teer, want bidden is gezang.

« Volk op! de roode vane stout verheven! »
Zoo tieren zij, door afgunst trotsch gedreven,
In 't wee der duisternis, door euveldaden rood...
Zij, die op 's volks ellende buitten laf en snood,
Vergeten 't vaderland, met vreemde draven...
Doch 't volk, verlicht, veracht die logenslaven,
En zingt een zang, verdelgend vuigen dwang.
o Leer mij, Meester Volk, dien vrijheidszang?

Ten krijgewaart! de vijands komen... komen!
De Vorst spreekt: reeds vloot 't bloed met stroomen,
Soldaten op! uw moed is landes kracht en eer...
Ik snel vooruit met 't zwaard, volg mij ten landesweer!

Ach, hoort men moeders angstig snikken, weenen...
Vooruit! de vijand vlucht verslagen henen...
Daar klinkt een zegekreet, als donderklank!
Soldaten, leert me fier dien heldenzang.

Aan 't wiegje zit de moeder droef te wiegen,
Verjaagt voorzichtig de arge ronkersvliegen.
Het zieke kindje slaapt niet, jammert treurend voort...
Zacht klinkt uit 't moederhert een heilig liefdewoord :
Een liedje door den Schepper ingegeven,
Een moederzang! de reinste bron van 't leven!
En 't kindje sliep... God, zucht de moeder, dank.
Zij leert : o, gansch de moeder is gezang.

VERSLAG

bij de *Koninklijke Vlaamsche Academie* ingediend, door KAREL DE FLOU en EDW. GAILLIARD, werkende leden der Academie, houdende beschrijving der handschriften door hen, op last van het Belgisch Staatsbestuur en op aanzoek van gezegde Academie, in Engeland onderzocht.

MIJNE HEEREN,

In den loop der maand September 1893 werd aan de Ondergeteekenden, op last van het Departement van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs en op aanzoek der Koninklijke Vlaamsche Academie, de taak opgedragen in Engeland, en meer bepaaldelijk te Londen, Oxford, Cambridge en Cheltenham, inzage of afschrift te nemen van alle geschriften en oorkonden, die voor de geschiedenis der Nederlandsche taal- en letterkunde, en inzon-

derheid voor de Middelnederlandsche periode, van belang konden zijn.

Deze zending, waartoe eene tijdruimte van slechts 15 dagen bepaald was, is eerst onlangs volbracht geworden, te weten gedurende den tijd begrepen tusschen den 19n April en den 5n Mei jongstleden.

De Ondergeteekenden hebben zich allereerst naar Londen begeven, alwaar de twee eerste dagen van hun verblijf geheel besteed zijn geweest aan het overloopen der talrijke catalogussen van het Departement der handschriften van het British Museum. Eerst den derden dag kon de eigenlijke kennisneming van de voorhanden zijnde schriften aangevangen worden.

Al dadelijk moet hier de verklaring worden neergeschreven, dat de voorraad bescheiden in het alombekende museum zoo omvangrijk en zoo verscheiden is, dat het wel spoedig ondoenlijk bleek nog meer Engelsche steden, ja zelfs de vele andere verzamelingen binnen Londen, te gaan bezoeken, zonder gevaar te loopen het korte tijdbestek, dat voor hunne zending bepaald was, aan een al te onvruchtbaar over-en-weerreizen te moeten besteden. Zij hebben dus raadzaam gevonden liever te beginnen met het begin, methodisch door te arbeiden en verdere nasporingen tot later uit te stellen.

Het onderzoek van het groot getal handschriften, die in het British Museum bewaard

worden, is oorzaak geweest dat de Ondergeteekenden verhinderd werden gevolg te geven aan hun voornemen enkele lettergewrochten van zekeren omvang af te schrijven; toch is dit met een drietal stukken gedaan kunnen worden, en hebben zij ook het collationnement van drie andere kunnen verrichten. Uit de overige handschriften hebben zij zoo vele uittreksels en aanhalingen verzameld, en tevens die stukken omstandig genoeg beschreven, dat men voortaan nopens inhoud en letterkundige verdienste ervan niet langer in het onzekere hoeft te verkeeren. Met eene enkele opgave van titels of bronnen is men trouwens maar weinig gebaat. Zoodoende hebben de Ondergeteekenden de hoop durven koesteren hunne wijze van arbeiden door de Koninklijke Vlaamsche Academie te zien goedkeuren, — te meer, daar dit Instituut alzoo van stonden aan in staat gesteld wordt om, met kennis van zaken, eene keus te doen onder de te Londen bestaande letterwerken, die, in meerdere of mindere mate de eer van den druk verdienen. En van dit laatste slag nu zijn er, waarlijk, genoeg op te geven om gedurende eenen geruimen tijd de Middelnederlandsche literatuur met niet onbelangrijke specimens te verrijken. Zoo werden, in veertien dagen tijds, gedurende de werkuren in het British Museum (van 10 tot 4 uren), ongeveer 100 gewrochten nagezien, waaronder 89 beschreven en geëxcerpeerd en 3 andere met de reeds bekende teksten vergeleken. Andere nog werden na inzage terzijde gelegd, als geen

belang opleverende voor hetgeen door de Academie bijzonder beoogd wordt.

Een overzicht van de rubrieken, onder welke die handschriften kunnen gerangschikt worden, zal, Mijne Heeren, U een gedacht geven van den arbeid, door de Ondergeteekenden verricht.

De 92 onderzochte handschriften deelen wij in als volgt:

1°	Bijbelteksten.	6
2°	Evangeliën.	6
3°	Getijdenboeken.	3
4°	Gebeden en Oefeningen.	5
5°	Levens van Heiligen.	3
6°	Godsdienstige verhandelingen.	19
7°	Reisverhalen.	1
8°	Literatuur : *a*) Proza.	5
9°	*b*) Dicht.	8
10°	Brieven.	3
11°	Gesprekboeken.	1
12°	Woordenlijsten.	2
13°	Alchimie.	19
14°	Geneeskunde.	5
15°	Werken van historischen aard.	8
	Samen :	94

De werkkring der Ondergeteekenden is evenwel niet uitsluitend tot de zalen van het British

Museum beperkt gebleven : ook van de Middelnederlandsche handschriften uit het Museum van South Kensington is, op eenen Zondag, wanneer dit gesticht voor het publiek niet toegankelijk was en het ongestoord werken er dus te gemakkelijker viel, een inventaris kunnen opgemaakt worden. De aldaar aangetroffen handschriften zijn weinige in getal en bestaan enkel uit getijden- en gebedenboeken.

Altijd met het oogwit oude oorkonden ofwel fragmenten van Middelnederlandsche teksten te ontdekken, hebben de Ondergeteekenden, nagenoeg iederen dag, den vooravond gaan overbrengen bij de verkoopers van oude boeken en printen, vooral in de Paternoster-Row, het Strand, de Oxfordstreet en elders nog; maar behalve een aantal Hollandsche en Vlaamsche boeken uit de XVIe en XVIIe eeuw, ook hier te lande alom verkrijgbaar, is het hun niet mogen gelukken iets van het betrachte — althans dat eenige waarde had — meester te worden : in Engeland is men ons van overlang daarin vóor geweest.

Veel, zeer veel blijft er nog te doen over, — zelfs in het British Museum, alwaar de titels van nog 71 andere handschriften opgenomen werden, met het inzicht ze later, bij gelegenheid, te onderzoeken, evenals de hierboven reeds aangehaalde. Elders in Londen, als in Guildhall, in de boekerij van den Temple en in bijzondere verzamelingen, zegt

men dat handschriften bewaard worden, die voor onze letterkunde van beteekenis kunnen zijn. Wijders, te Oxford, in de Bodleian library, en meer nog in de boekerijen der colleges, te Cambridge, en bovenal te Cheltenham, alwaar nog een groot deel van de verzameling van Dr. Phillps in stand gebleven schijnt, liggen, meer wellicht dan in Londen, handschriften van Middelnederlandsche lettergewrochten op afschrijvers en uitgevers te wachten.

In de hooger medegedeelde lijst kan men bij den eersten oogopslag zien, dat niet al de onderzochte handschriften geschikt zijn om door de Koninklijke Vlaamsche Academie uitgegeven te worden. Slechts enkele daarvan zijn den druk waardig, terwijl andere weer, met het oog op den woordenschat en de taalvormen, nauwkeurig dienden geëxcerpeerd te worden. Wij hebben dan ook de eer aan de Academie het voorstel te doen de volgende werken langs diplomatischen weg in leening te vragen, ten einde ze af te schrijven om onder de uitgaven des Genootschaps opgenomen te worden :

a) Die Tafel van den Kersten Ghelove;

b) Verschillende werken van Jan van Ruusbroec;

c) Die Peregrinatie van Jherusalem;

d) Roman van Jason;

e) Het Scaecspel;

f) Die Lof der Vrouwen;

g) Lucidarius boeck;

h) Sydrac;
i) Italiaansch-Nederlandsch Gesprekboek;
j) Cartularium van Herne.

Naderhand mochten wel excerpten genomen worden uit de volgende handschriften :

a) Het eerste gedeelte des Bijbels;
b) De Bijbel (in twee stukken);
c) De drie hoogervermelde Getijdenboeken;
d) De Gulden Legende of dat Passionael;
e) Lijst van Vlaamsche kruidennamen;
f) Keuren van schepenen te Leiden;
en *g*) Vonnissen vanden waterrechte ten Damme.

Wij laten het aan U over, Mijne Heeren, eene beslissing te nemen over de hier gedane voorstellen. U allen dank zeggende voor het vereerend vertrouwen, waarvan Gij ons een blijk gegeven hebt met ons de zending op te dragen, die wij met veel genoegen, en ook niet zonder vrucht, hopen wij, volbracht hebben.

Om te eindigen vervullen wij gaarne een plicht van erkentelijkheid met hier het vriendelijk onthaal te herdenken, dat wij genoten hebben vanwege ons buitenlandsch medelid, den heer W.-H. James Weale, aan wien wij tevens menige inlichting van philologischen aard te danken hadden. Niet minder dank zijn wij verschuldigd aan de Heeren Bickley,

Dr. Garnett en Dr. Clarke, de twee eersten wederzijds bewaarder van het Departement der handschriften en beheerder van dat der gedrukte werken in het British Museum, de laatstgenoemde bewaarder van het Museum van South-Kensington : hunne dienstvaardigheid te onzen opzichte stond boven allen lof.

K. DE FLOU.
EDW. GAILLIARD.

Brugge, Meimaand 1894.

BESCHRIJVING

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE

HANDSCHRIFTEN

DIE

IN ENGELAND BEWAARD WORDEN

Nr 1. — British Museum, Hs. nr 15410.

Het eerste gedeelte des Bijbels, met den titel : *BIBLIA SACRA CUM HISTORIA SCOLASTICA.* — Perkament. Groot folioformaat. Geschrift van het laatste der XVe, of zelfs van het begin der XVIe eeuw. Samen 301 folios. Met eene miniatuur aan 't hoofd van ieder boek des Bijbels.

De miniaturen van dit handschrift zijn, over het algemeen, niet zoo fraai als die van het hs. nr 10043 (zie verder onder nr 4); zij leveren ook zoo vele bijzonderheden niet op voor kleederdracht en bouwtrant; toch moeten wij melding maken van de miniatuur op fol. 258, alwaar men Tobias met zijn' hond op reis ziet en een vrij schoon kasteel kan bewonderen, alsook van de teekening op fol. 263, die eene geheele stad aan den oever van de zee verbeeldt. Op de miniatuur, die tot Judith's geschiedenis behoort, ziet men enkele burgershuizen, maar

een liefhebber van oudheden zal veel meer zijne aandacht getrokken voelen op de daar voorkomende trouwe afbeelding van tweederlei slag van « donrebussen ». De beste miniatuur is echter die, welke aan het hoofd van het boek Esdras voorkomt en waarin alweer eene geheele stad, met muren, torens en wat al meer verbeeld staat. Het verdient te worden aangestipt dat de teekeningen kunstiger worden, naarmate men het einde des boeks nabijkomt.

Op fol. 1 v°, staat eene nota wegens den aankoop van het boek, in 1612.

Op fol. 2 r°, leest men, in Duitsch geschrift van de XVIIe eeuw, het volgende dicht, in een versierd rond :

« Tot Lof van den Schryver van desen boeck :
O, pennen const, hoogh verheven,
Zyt gy voorwaer in swerelts dal.
Sonder U hadt moeten sneven
Aldat geschiedt is over all,
In swerelts rondt, wydt ende smal.
Van Adam af, ons aertsche Vadere,
Tot op Christum, ons ontladere,
Ist al int schrift, ende bliven sal ».

Op fol. 3, ook in Duitsch geschrift van dezelfde hand, staat een titel, als volgt :

« Het eerste Deel der Bijblen, overgeseth vuyten latyne in duytsche, wtgeleyt, ende verclaert met scholastica historia. Eensamentlijcken verciert met verscheyden Vremde historien, dwelck deel eertyts van een liefhebber, metter handt is geschreven geweest ».

Daaronder, in eene cartouche, staat :

Peeter. Oris. 1611.

Op fol. 3 v°, in gewoon schrift van de XVIIe eeuw, staat :

1° *Dit sijn de boecken van desen Bijbel.*

2° *Nota totten Leser een vermaeninghe* (in dicht).

Op fol. 4 r°, vangt eigenlijk het werk aan, met de volgende woorden :

« Hier begint die tafele van desen boec der bibelen, alzo si over geset is uten latine in duutsce naden ouden testament, gelijc dit boec daer of in hout ».

Op fol. 8 r° : « *Hier begint die prologe vander bibelen* ». Einde der prologe op fol. 9 r°, 2e kol.

Op fol. 9 v°, staan vier notas, in XVIIeeuwsch geschrift, betreffende : 1° Paulus ad Hebreos, 2° Apocalipsis, 3° Josuë, 4° Paulus.

Op fol. 10 r° : Begin der Genesis. Overhands tekst des Bijbels en der Historia scolastica.

Op het einde, na de woorden « Deo gracias », op fol. 301 v°, leest men nog het volgende :

« Ick Peeter Oris hebbe dese bybel wt gelezen van voren tot achter toe, den 26 Juli Anno 1616 ».

Wij schrijven hier, als proeve van taal, een kapittel van Tobias' geschiedenis uit, ter vergelijking met den tekst van hs. nr 10043 (zie onder nr 4).

Fol. 260 r°, 1e kol. :

« Aldus tyde Tobias wech ende sijn hont volgede hem. Ende ten eersten so bleef hi in die rivier Tygris ende ginc daer in om sijn voeten te dwaen. Ende sich, een groot vissche quammer wt om hem te verslijnden. Ende Thobias ontsach hem ende riep mit luder stemmen ende seide : « Here, hi begrijpt mi ». Ende die engel seide : « Begrijpten sijn « kele ende trecken te di waert ». Ende doe hi dat gedaen had, so toech hi en op dat droge en hi begonst te spartelen voer Thobias voeten. Doe seide hem die engel : « Make desen vissche scone ende « hout by di sijn hert, ende sijn galle ende levere. « (Kol. 2) Want dese sijn orbaer ende notorftich ende « medicine ». Doe dat Thobias gedaen had, so briet hi sijn vleysch ende si droegent mit hem in den wech; dat ander souten si om dat sijs genoech hebben souden tot dat si in Rages, die stat van Meden, comen souden. Doe bat Thobias den engel ende seide : « Azaria broeder, ic bidde dattu mi « segges wat machten hebben dese dingen die du my « bevolen hebste te houden vanden vissche ». Ende hi antwoerde hem ende seide : « Alsdu daer of een « stuckelkijn op colen legges, so veriaget die roec « daer of alle manier van duvelen, beide manne ende « wive, also dat si nemmermeer weder en comen. « Ende die galle is zeer goet om die ogen te salven « daer dat wit noch in is ende si sellen werden « genesen.... ».

———

N[rs] 2 en 3. — British Museum, Hs. n[r] 15310.
(Eerste deel.)

BIJBEL (Oud Testament). Geschreven 1460-62, ten dienste der Zusters van Sinte-Katharinaklooster te Hasselt. — Perkament. Twee deelen in-fol., op twee kolommen. Samen 209 folios.

Op fol. 1 v° : « *Dit es dierste stuck der bibelen* ». Begint met Genesis en loopt tot : Koningen, II[e] boek.

Een prologus loopt van fol. 2 r° tot in de 2[e] kol. van fol. 3 r°. Onderaan fol. 2 r° staat in rooden inkt : « Dit boeck hoert toe den Susteren int besloeten « cloester Sincte Katherinen dael binnen der stat « van Hasselt ».

Overhands tekst van den Bijbel en toelichting van de Historia scolastica.

Een kopergravuurtje, met groen, rood en vleeschkleur beschilderd, en verbeeldende de schepping van Eva uit eene ribbe van Adam, is in de marge van fol. 9 r° opgeplakt.

Op de eerste kolom van fol. 209 leest men in rooden inkt :

« Hier eyndet dierste stuck der bibelen. Gode van ... (?) si lof. Volscreven int iaer der gheboerten Ihu Xpi. M. cccc. ende lxij, opten xiij avont ».

Van fol. 173 r°, kol. 2, boek Ruth, schrijven wij het volgend stuk af, als proeve van taal en stijl :

« Helimelech hadde enen maech, .i. machtigen man, ende van groter rijcheit, die Boos hiet.

Ende Ruth van Moab seide tot haerre swegher : « Eest dattuut ghebieds, soe salic gaen inden « acker ende are gaderen, die der gheenre handen « ontbliven die oechsten, soe waer dat ic eens « guedertierens huys heren gracie te mi wert « venden sal ». Ende si antworde haer : « Ganc, « dochter mijn ». Dus ghinc si wech ende gaderde are na der gheenre rugghen die oechsten. Ende het geschiede dat die acker hadde enen here die Boos hiet, die van Helymelech maechscapen was. Siet, hi quam van Bethleem ende hi seide den oechsters : « Die Here si met u ». Si antwerden hem : « Die Here moet die benedien ». Ende Boos seide totten iongheline die boven ten oechsters was : « Wie es dese ioncfrouwe »? Hi antwerde : « Dit es dwijf van Moab, die comen es met « Noemi vanden lantscappe van Moab. Ende si « bat dat si are gaderen mochte de (sic) bliven « souden naden oechsters voetstappe, hem achter « volghende. Ende van heden morghen tot nu « staet si inden acker. Ende een wijlken en es si « niet tot huys ghekeert ». Ende Boos seide tot Ruth : « Hoer, dochter, en ganc in negheenen « anderen acker om te gaderne, ende en ganc « niet wech van deser stat, mer gheselle di met « mynen meisenen ende daer si oechsten selen, « volghe hen; want ic hebbe mynen kindere « bevolen dat di niemant poersam en si. Mer ofti « oec dorst, soe ganc totten fardelen ende drinct « water dat mijn kindere drincken ». Ende si viel op her aensichte ende aenbeedtene op derde ende (Fol. 173 v°) seide tot hem : « Wanen coemt « nu dit dat ick gracie vinden soude voer u oghen « ende dattu ghewerdicht te kennene een vreemt

« wijf »? Ende hi antwoerde haer : « Al dattu « dijnre swegher ghedaen heves na dijns mans doet « es mi gheboetscapt, ende dattu vader ende moder « ghelaten heves ende dlant daer du ingheboren « best, ende du bes comen ten volke dattu te voeren « niet en kennes. Die Here moet di ghelden « over dijn werc ende enen vollen loen moetstu « ontfaen vanden here Gode van Israel. daer du « toe comen bes ende onder wies vloghele du « ghevlouwen bes ». Si seide : « Mijn here, ic « heb gracie vonden voer dinen oghen, die mi « ghetroest hebs, ende die ghesproken heves te « dijns ioncwijfs herten, die niet ghelijc en ben « eenre van dinen ioncwyven ». Ende Boos seide « tot haer : « Alst tijt tetene sal wesen, soe come « herwert ende et broet ende nette dijn brocke « in asijn ». Ende hier om soe sat Ruth ter oechsters siden ende maecte te haren behoef een bru, ende si at ende waert ghesaedt, ende si nam die overblive ende si stont van daer op dat si are gaderen soude also si plach. Ende Boos beval sinen kinderen ende seide : « Eest dat si « met u heden oechsten wille, soe en verbiedes « haer niet, en werpt haer oec al willens (1) van « uwen scoeven ende laetse haer blyven dat si « sonder scamenisse gadere, ende niemant en « berespse alsi gadert ». Dus gaderde Ruth inden acker totten avonde ende si dorsch met eenre roeden dat si vergadert hadde ende suveret. Ende si vant omtrent een ephy ghersten, dat is dri

(1) Inwaarts den tekst staan de volgende woorden : « *Oechsten* staet hier voer *benden* ende voer *meyen* ».

modekene ende die droechse ende keerde weder in die poert ende toeghet haerre swegher. Ende hier en boven bracht si voert ende gaf haer vanden overblive van haerre spisen, daer si mede ghesaedt was. Ende haer swegher seide : « Waer hevestu « heden ghegadert ende waer hevestu werc ghedaen? « Ghebenedijt moet hi sijn, die dijns ontfermt « hevet ». Ende Ruth seide haer bij wien si ghewracht hadde. Ende si seide haer smans name, datmenne Boos hiet. Ende Noemi seide haer : « Ghebenedijt moet hi sijn vanden Here; want die « selve gracie die hi den levenden plach te doen, « die heeft hi oec den doden ghehouden ». Ende Noemi seide echter : « Dese man es onse naeste ». Ende Ruth seide : « Dit heeft hi mi oec bevolen « dat ic mi also (Kol. 2) langhe met sinen oechsters « houden soude tote datmen alt coren gheoechsten « soude ». Ende haer swegher seide haer : « Dochter « mijn, hets beter dattu met sinen meysenen gaes « om te oechsten dat di niemant en wedersta in « .i. vreemden acker ». Ende aldus soe gheselde haer Ruth met Boos meycenen ende si oechste so langhe met hen tot datmen die gherste ende die terwe in scueren hadde gheleit. »

British Museum, Hs. nr 15311.

(Tweede deel van den bovengemelden Bijbel, nr 15310).

Alleszins gelijk aan het vorige Hs.

Het draagt onderaan fol. 1 r°, in 't rood, de volgende melding :

« Dit boeck hoert toe den Susteren int besloete cloester S. Katherinen dale, binnen der stat van Hasselt ».

Van fol. 56 r°, kol. 1, schrijven wij, ter vergelijking met andere Bijbels, een kapittel uit de geschiedenis van Tobias over :

« Dus tijdde Tobias wech ende de hont volche hem, ende ten eersten blivenne soe bleef hi neven de rivere Tygeris, ende hi ghinc ute om sine voeten te dwaenne. Ende sich, een groet visch quammer ute om hem te verslindene. Ende Tobias ontsachenne ende riep met luder stemmen ende seide : « Here, hi begrijp mi ». Ende de engel seide hem : « Begrijpt « sijn kake ende trectenne te di wert ». Ende doen hi dat ghedaen (Kol. 2) hadde, soe trac hine opt droeghe ende hi begonste te spertelenne vore Tobias voete. Doen seide hem dinghel : « Maect desen visch « scone ende hout bi di sijn herte ende de galle « ende de levere; want dese sijn orborlec, noetorf- « tich te medichine ». Doen dat Tobias ghedaen hadde, soe briet hi sijn vleechs ende si droeghent met hem op den wech. Dander soutten si, soe dat sijs ghenoech hebben souden tote dat si comen souden in Rages, de stat van Meden. Doen bat Tobias den ingel ende seide hem : « Azaria, broeder, « ic bidde di dattu mi segs wat machte hebben « dese dingen die du bevolen hebs te doene ofte te « houdenne vanden vissche ». Ende hi antwoerde ende seide hem : « Op dattu een stucsken van sijnre « herte op colen legs, soe veriaget de roke der af « alle maniere van duvelen, beide van manne ende « van wive. Also dat si nummermeer hem weder « aen en en (*sic*) comen; ende de galle is goet om

« de oghen te salvenne, daer dwitte in is, ende si « selen worden ghenesen ». Ende Tobias seide : « Here, waer wiltu dat wi bliven »? Ende dingel « antwoerde, ende seide : « Hier is een man die « Raguel hiet, dijn naeste van dinen gheslechte. « Ende hi heeft een dochter die Zara heit ende hi « en heeft neghenen man noch wijf sonder hare. « Men is di al sijn goet sculdich ende du sul'se « moeten nemen te wive. Daer omme heisschese « van haren vader, ende hi salse di te wive gheven ». Doe antwoerde Tobias, ende seide : « Ic hore datse « .vii. mannen ghegeven is ende si bleven doet. Maer « dit heb ic oec ghehoert datse een duvel doodt. « Daer om ontsie ic dat mi masschien dit oec ghescien « mochte. Ende om dat ic een enich zone ben « minen vader ende moder, so sel ic hare outheit « met rouwen of doen gaen ter hellen ». Doe seide hem dingel Raphael : « Hore mi ende ic sal di « toenen wie si sijn daer de duvel macht over hebben « mach. Want die ghene die huwelijk ontfaen soe dat « si Gode van hem ende van haren gedachten ute « sluten ende alsoe hen gheven te hare oncuyscheit « alse een peert ende alse een mule die negheen « verstantenisse en hebben, op (Fol. 57 r°, kol. 1) hen « heeft de duvel macht. Maer als du se heves geno- « men, ende alstu in de camere met haer best, soe « salstu di drie dagen van haer wachten. Ende « du en sels el niet doen dan met hare in bedinghen « wesen. Want binnen dier nacht als du de levere « vanden vissche verberren suls, soe sal de duvel « werden veriaghet. Ende in dander nacht sulstu « worden ontfaen in der vergaderinghen vanden « heilighen patriarken, maer ter derder nacht soe « sulstu de benedixie ontfan (*sic*) dat suver kindere

« van ulieden selen worden gheboren. Maer als de « derde nacht leden is, soe sulstu de maget ontfaen « met sHeren vreesen, ende meer sulstu di keeren ten « minnen van kinderen dan van oncuyscheiden. Dattu « in Abrahams zade beiagen moges benedixie in « kinderen ».

Op het laatste blad (fol. 183 r°) eindigt het Boek der Machabëen.

Daarop volgt deze aanteekening : « Int jaer der gheboerten ons liefs Heren Ihu Xpi, doemen screef .m. cccc. en .lx., op Sinte Iohannes Baptisten avont, soe waert begonnen te scriven dit stuc vander bibelen. Ende int jaer ons Heren Ihu Xpi doemen screef .m. cccc. en lxi, opten Pinxter avont, doe waest volscreven. Ende het hoert toe den Susteren des beslotenen cloesters van S' Katherinen dael, binnen der stat van Hasselt ».

Nr 4. — British Museum, Hs. nr 10043.

DE BIBEL OVERGESET WTEN LATINE IN DUUSCHE. **— Perkament. Groot folioformaat, tekst op twee kolommen. Het werk dagteekent uit het midden der XVe eeuw. Bij plaatsen is de letter wat uitgesleten. Samen 209 folios, met vele miniaturen opgeluisterd.**

Sommige dier miniaturen leveren nog al belang op voor de architectuur van poorten, portalen, stedetorens, enz.; andere hebben eenige waarde in 't opzicht van kleederdracht en wapenrusting.

Op fol. 136 v°, treft men eene versierde *N* aan, waarbinnen de spreuk : « **Nul bien sans pāne** » voorkomt (1).

Dit handschrift bevat slechts een gedeelte van den Bijbel, te weten van Genesis tot aan de historie van Tobias, geregeld toegelicht door de Historia scolastica van Petrus Comestor.

Fol. 1 r° : « *Hier begint die prologe vander vander* (sic) *bibele also als si over geset is wten latine in duusche* ».

Van fol. 207 r°, schrijven wij het volgende hoofdstuk uit de geschiedenis van Tobias over :

« Dus tijde Thobias wech ende sijn hont volchde hem. Ende ten eersten blive so bleef hi neven die riviere Tygris. Ende ginc wt om sine voeten te dwaen. Ende sich, een groet vysch quammer wt om hem te verslinden. Ende Thobias ontsach hem ende riep mit luder stemmen ende seide : « Here, hi « begrijpt mi ». Ende dengel seide : « Begrijp sijn « kele ende trecken te di wert ». Ende doe hi dat

(1) De leus **Nul bien sans paine** is die van het adellijk geslacht *Oost-Friesland en Rietberg*. Naar alle waarschijnlijkheid werd onze bijbel geschreven voor rekening van *Enno*, graaf van Oost-Friesland, wiens zoon *Elisabeth*, de zuster van den graaf van Rietberg, huwde en omstreeks 1529 overleed. Deze *Enno* deed, evenals later zijn zoon *Edzar*, de reis naar het H. Land. *Edzar* stelde veel belang in de godsdienstgeschillen van zijnen tijd; hij werd een ieverig voorstander der Luthersche hervorming en gaf zich veel moeite om het Lutheranismus in zijne staten te doen doordringen.

had gedaen, so toech hi en opt droge ende hi begonst te spartelen voor Thobias voete. Doe seyde hem die engel : « Make desen vysche scoen ende hout « bi di sijn hert ende sijn galle ende die lever, « want dese sijn orberlic, notorftich ende medicine ». Doe dat Thobias gedaen had, so briet hi sijn vleysch ende si droegent mit hem in den wech; dat ander souten si om dat sijs genoech hebben souden tot datsi in Rageo, die stat van Meden, quamen. Doe bat Thobias den engel ende seide : « Azaria, broder, « ic bid dattu mi segges wat machten hebben dese « dingen die du bevolen hebs te houden vanden « vische »? Ende hi antwoerde hem, ende seide : « Om dattu een stuckelkijn op colen legs, so ver-« iaget die roec daer af alle maniere van duvelen, « beide manne ende wive, also dat si nimmermeer « hem weder an en comen. Ende die galle is goet « om die ogen te salven, daer twit noch in is, ende « si sullen werden genesen ». Ende Thobias seide : « Waer wiltu dat wi bliven »? Ende dengel seide : « Hier is een man die Raguel hiet, die naeste van « dinen geslachte. Ende hi heeft een dochter die « Sara hiet, dijn naeste. Ende hi en heeft gienen « man noch wijf sonder haer. Men is di alle sijn « goet sculdich. Ende du saltese moeten nemen te « wive. Daer om eyschse van haren vader ende hi « salse di geven ». Doe antwoerde Thobias, ende seide : « Ic hoer datsi .vij. man gegeven is ende « si bleven doot. Mer dit heb ic oic gehoert dat se « een duvel dode. Daer om ontsie ic mi dat mach-« scien mi dit oic geschien mocht. Ende om dat « ic een enich soen bin mijns vaders ende mijnre « moeder, so sal ic haer outheit mit rouwen af « doen gaen ter hellen ». Doe seide hem die engel

Raphael : « Hoer mi, ende ic sal di toenen wie
« si sijn daer die duvele machte over hebben mach.
« Want die gene die huwelic ontfaen so datsi Gode
« van hem ende van haer gedachten wt sluten, ende
« hem also geven in oncuuscheyt, als een peert of
« als een mule, die gien verstantenisse in en hebben,
« op hem heeft die duvel die macht. Mer alstuse
« hebste genomen ende alstu in die camer mit haer
« gecomen biste, so saltu di drie dage wachten van
« haer. Ende du en salste anders niet doen dan
« mit haer in bedinge wesen. Want binnen dier
« nacht als du die lever van dien vische verbernen
« sals, so sal die duvel werden veryaecht. Ende
« in die anderen nacht, soe saltu werden ontfaen
« in die vergaderinge vanden heiligen patriarchen.
« Mer ter derder nacht, soe salstu die benediccie
« ontfaen, dat suver kijnder van u luden sullen werden
« geboren. Mer als die derde nacht geleden is, soe
« saltu die maget ontfaen mit des Heren vresen.
« Ende meer saltu di keren ten minne van kijn-
« deren dan van oncuuscheden, dattu in Abrahams
« sade beyaghen moghes benediccie in kijnderen ».

Nr 5. — British Museum, Hs. nr 16951.

BIJBEL. — Fragment. — Perkament. 4°-formaat. Samen 265 folios, op twee kolommen, opgeluisterd door 39 miniaturen van geringe waarde. Geschrift van het einde der XVe eeuw. De inhoudstafel vindt men in eene bijgevoegde lijst, van moderne hand.

Uit de volgende nota in modern geschrift, die op het schutblad staat, blijkt alreeds dat wij hier

slechts een fragment voorhanden hebben : « De vijf Boeken Mosis, Josua, Richteren en Ruth, door Hugo Gerrits Surgijn (chirurgijn) tot Noirtich geschreven A° 1473. Zie hiervan Isaak Le Long in zijn Boekzaal des Bijbels, pag. 251 ».

Op fol. 3 r° :

« Ier (1) beghint die tafele van desen boeck der bibelen, also hi over gheset is uten latijn in duutsche, naden ouden testament gelijc dat boeck dair of inhout. Inden eersten dat prologus vander bibelen ende dair nae voertgaende van capittel tot capittel ».

Op fol. 7 r°, leest men den Prologus, en op fol. 8 v°, begint de tekst van Genesis : « *Inden beghinne sciep God hemel ende aerde.....* ».

De tekst des bijbels wordt gaandeweg volledigd door de ophelderingen der Historia scolastica.

In 1772 behoorde het boek aan Ploos van Amstel, J. C., toe : zijn wapenschild is op het laatste blad geplakt.

Explicit, fol. 265 v° : « Dit buuc ende bibele is ghescreven wt devocien ende minnen in tijtcortinghe van enen geheten meester Huge Gerrijtsz, surgijn tot Noirtich, ende hi is begonnen int jair Ons Heren duysént vierhondert ende drie ende tseventich op Sinte Cosmas Damianus avont, ende is voleyndt des daghes nae Onser Vrouwen dach nativitas int jair

---

(1) De H is oningevuld gebleven.

van vier en tseventich. Wilt den Heer voir hem bidden om zalicheit sijnre zielen, amen (1) ».

De taal is van weinig beduiden.

Nr 6. — British Museum, Hs. nr 25720.

NIEUW TESTAMENT. — Perkament. In-folio. Van de XVe eeuw. Samen 178 folios.

Dit boek schijnt wel rond 1400 geschreven te zijn, al zegt Isaac le Long, nr 1, bl. 291, der *Boekzaale van de Nederduitsche Bijbels*, dat het wel het oudste afschrift van het Nieuwe Testament wezen zou, en omtrent den jare 1350 geschreven. Het exemplaar werd voor het British Museum aangekocht in de boekenveiling van Vander Linde, te Brussel, op 23n Juli 1864 gehouden, alwaar het onder nr 98 van den catalogus vermeld stond. — Aan 't hoofd van fol. 1 r°, draagt het boek de handteekens van Clignett, J. Steenwinkel en A. Ypeij.

Incipit, fol. 2 :

« Hier beghint dat boec der gheboerten Ons Heren Ihu Xpi alst Matheus bescrivet. Liber generationis. Cap. I. Dit is dat boeck der gheboerten Ihu Xpi, Davids soen, Abrahams soen. Abraham wan Ysaac. Ysaac wan Iacob. Iacob wan Iudam ende sine broederen .... ».

---

(1) De tekst door Isaac Lelong medegedeeld wijkt, in den vorm, eenigszins van bovenstaanden af.

Fol. 56 v°; einde van Johannes' evangelie : « .... Het sijn vele ander dinghen die Ihs dede. Waert dat men die alle screve, ic mene dat die boken die te scriven sijn, die werlt niet begripen en soude moghen ».

Fol. 57 r° tot fol. 62 v°, staat de *Kalender*.

Fol. 63 r° : « *Hier beghint dat prologus in Sinte Pouwels epistolen* ».

Fol. 117 v° : « *Hier beghint dat prologus in actus apostolorum, dat is der apostelen werc* ».

Fol. 138 v° : « *Hier eyndet actus apostolorum, dat is dat werc der apostelen. Hier beghint dat prologus van S. Iacobs epistel* ».

Fol. 141 r° : « *Hier eyndet Sinte Iacobs epistel. Hier beghint Sinte Pieters eerste epistel. Petrus apostolus Ihu Xpi, dat eerste Cap.* ».

Fol. 144 v° : « *Hier beghint Sinte Iohans eerste epistel. Capit. I* ».

Fol. 147 r° : « *Hier eyndet Sinte Ians derde epistel. Hier beghint Sinte Judas des heyligen apostels epistel. Cap. I* ».

Fol. 148 r° : « *Hier eyndet Sinte Judas des apostels epistel. Hier beghint dat prologus van Apocalipsis dat Sinte Johannes die apostel bescreven heeft* ».

Fol. 160 r° : « *Ecce ego mittam. Lectio Malachie prophete* ».

Fol. 174 v°, van onder : « *Hier beghinnen die epistelen vanden Heiligen* ».

Fol. 178 r°, explicit, kol. 2 :

« Beatus vir qui inventus est sine macula. Liber sapientie. Salich is die man die ghevonden is sonder smette ende die na tgout niet wech en ghinc noch en hoepte inden scatte des gheldes. Wie is dese ende wi sellen hem loven, want hi heeft wonderlike dinghen in sijn leven ghedaen. Die inden (*sic*) geproeft is, ende is volmaect ghevonden, ende hem sal ewighe glorie wesen. Die mochte overdaet doen ende niet en dede overdaet, ende mochte quaet doen ende niet en dede. Hier om is sijn goet ghestadigh vast in den Heer, ende alle die vergaderinghe der Heilighen sellen sijn aelmissen vertellen ».

Daaronder heeft iemand in de vorige eeuw het woord « EINDE » geschreven.

N[r] 7. — British Museum, Hs. n[r] 26658.

DE VIER EVANGELIEN. — Perkament. In-4°. Behelst 179 folios, op twee kolommen. Geschrift van het einde der XIV[e] eeuw, of ten vroegste van het begin der XV[e].

Voor het nader bepalen van het tijdstip van vervaardiging kan rekenschap gehouden worden met de omstandigheid, dat het feest van O. L. V. Visitatie in den kalender niet vermeld staat. Dit feest werd door Paus Urbaan VI, ten jare 1389, met vigilie, ingesteld.

Op fol. 1 v° staat : « Desen boeck salmen ten Refter lesen na sijn ordynanchie ende es den vi sten inder taffelen. — D. secūdū — ».

Op fol. 2 r°, begint « *Hoemen elc ewangelie vinden mach* ».

Op fol. 5 r° : « *Hier beghint een tafel vanden Heylighen* ».

Op fol. 7 v° : « *Dit sijn capittele van Sunte Matheus evangelie* ».

En op fol. 9 r°, van onder, alwaar deze tafel der kapittels eindigt, staat te lezen vanwaar het handschrift herkomstig is : « Dit boeck hoer (*sic*) toe den Broeders vanden Roeden Cloestere in Zonien bi Brucelle ».

Op fol.	10 r°,	begint het	Evangelie van	Matheus.
—	55 v°,	—	—	Marcus.
—	86 r°,	—	—	Lucas.
—	139 r°,	—	—	Johannes.

Als proeve van de taal, schrijven wij een paar stukjes uit de parabel van den Verloren Zoon over :

« Ende hi seide : een mensche hadde twee kinder. Ende die iongher van dien seide sinen vader : « Vader, ghif mi dat deel vanden goede dat mi « ghebuert ». Ende hi deilde hem dat goet, ende na niet veel daghen, doet die iongher sone al vergadert hadde, ghinc hi in een verre conincrijc pilgrimaedse, ende daer verdedi hi (*sic*) sijn goet, oncuusschelik levende. Ende nadat hijt al verteert hadde, wert in

dien rike een starc hongher. Ende hi began armoede te hebben, ende hi ghinc heen ende bewarp hem an enen borgher dies lants, ende die senden in sijn dorp die verken te hoeden. Ende hi begeerde sinen buuc te vollen vanden drave dat die verken aten. Ende nieman en gaf hem... ».

Verder :

« Haestelic brengt voort die eerste stole, ende doet se hem, ende gheeft hem een rinc an sine hant ende ghescoeyte an sine voeten... Ende laet ons eten ende werscappen... Doe wert hi onweerdich... Nie en gavestu mi een hoexkijn, dat ic mit minen vrienden ghewerscapt hadde... Die al sijn goet mit ghemeen wiven verslonden heeft... ».

Einde van Johannes evangelie, op fol. 179 v° :

« Het sijn veel ander dinghe die Ihesus dede. Waert datmen die alle screve, Ic mene dat die boeke die te scriven sijn die werelt niet begripen en soude moghen ».

Dan volgt de onderstaande aanroeping :

« *Jhesus Cristus, onse verlosser ende behouder, si gheloofs* ».

Daarna komt nog de volgende aanteekening : « Dit boec hoert toe den Bruederen vanden Roeden Cloestere in Zonien bi Bruesele ».

Nr 8. — British Museum, Hs. nr 14328.

DE VIER EVANGELISTEN. — Perkament. Klein 4°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 202 folios.

Op het schutblad staat in modern geschrift : « De vier Evangelisten, Matheus, Marcus, Lucas en Johannes. Zeer schoon op Pargament geschreven ».

Op fol. 2 r° staat : « *Hoe men elc ewangelij vinden mach* ».

Op fol. 7 v° : « *Dit sijn die capittelen van Sinte Matheus ewangelien. I.* ».

Op fol. 9 r° : « *Hier beghint Sinte Matheus ewangelien. Van Onser Vrouwe. I.* ».

Op fol. 65 r° : « *Hier beghinnen Sinte Marcus ewangelien. Des Woensdaghes. I.* ».

Op fol. 99 v° : *Hier beghinnen die capittelen van Sinte Lucas ewangelien. I.* ».

De parabel van den Verloren Zoon komt voor op fol. 139 v°. Wij schrijven ze hier, ter vergelijking met andere teksten, over :

« .....Ende hi seide : enen mensche had twee kinder ende die iongher van dien seide sinen vader : « Vader, ghif mi dat deel vanden goede dat mi ghe- « buert ». Ende hi deelde hem dat goet. Ende na niet veel daghen, doet die iongher soen al vergadert hadde, ghinc hi in een verre conincrijc pilgrimaedse, ende daer verdede hi sijn goed onkuuschelijc levende. Ende na dat hijt al verteert hadde, wart in dien rike een starc hongher, ende hi began armoede te hebben.

Ende hi ghinc heen ende bewarp hem an enen borgher dies lants, ende die senden in sijn dorp die varken te hoeden. Ende hi begheerde sinen buuc te vullen vanden drave dat die varken aten ende niement en gaf hem. Doe keerde hi weder in hem selven ende seide : « Hoe veel huerlinghe sijn overvloedich van « broede in mijns vader huus ende ic bederve hier « van hongher; laet mi op staen ende gaen tot minen « vader ende segghen hem : vader, ic hebbe gesun- « dicht inden hemel ende voer di, ende nu en bin ics « niet waerdich dijn kint te hieten, maec mi als een « van dinen huerlinghen ». Ende hi stont op ende quam tot sinen vader. Doe hi noch verre was, sachen sijn vader ende wart beweghet mit barmherticheit ende quam toe lopen ende viel hem om den hals ende cusseden. Doe seide die sone tot hem : « Vader, ic « hebbe ghesundicht inden hemel ende voer di, nu en « bin ics niet waerdich dijn kint te hieten ». Doe sprac die vader tot sinen knechten : « Haestelijc « brengt voert die eerste stoele ende doet se hem, « ende gheeft hem een rinc an sijn hant ende ghe- « scoeite an sijn voete, ende bringhet haer een ghe- « meest calf ende slaet dat, ende laet ons eten ende « werscapen; want dese mijn soen was doet ende is « te live gheworden; hi was verloren ende hi is ghe- « vonden ». Ende si begonnen te werscapen. Sijn ouder soen was inden acker, ende doe hi quam ende den huse nakede, hoerde hi vedelspil ende sanc ende riep een vanden knechten ende vraghede hem wat dat waer. Ende die seide hem : « Dijn broeder is gheco- « men ende dijn vader heeft een ghemeest calf ghe- « slaghen. Ende hi heeften te ghenaden ontfanghen ». Doe wart hi onwaerdich ende en woude niet in comen Sijn vader ghinc daer om wt ende begannen

te bidden. Doe antwoerde hi ende seide sinen vader : « Sich, also menich iaer diene ic di ende nie en heb « ic dijn ghebot over treden. Nie en gavestu mi een « hoexkijn, dat ic mit minen vrienden ghewerscapt « hadde. Mar doe dijn soen quam, dese die al sijn « goet mit ghemenen wiven verslonden heeft, hebste « hem een vet calf ghesleghen ». Ende die vader antwoerde hem : « Sone, du biste altoes mit mi ende al « dat mijn is dijn; men most werscapen ende blide « wesen, want dese dijn broeder was doot ende hi is « te live gheworden; hi was verloren ende hi is ghe« vonden ». (Fol. 140 v°.)

Op fol. 160 v° : « *Hier gaen Sinte Lucas ewangelien wt. Dit sijn die capittelen van Sinte Iohannes ewangelien. I.* ».

Het boek eindigt op fol. 202 v°, met Sint Jansevangelie, en de woorden :

« Het sijn veel ander dijnghe die Ihesus dede; waert datmen die alle screve, Ic meene dat die boeken die te scriven sijn die werelt niet begripen en soude moghen. Deo gratias ».

Nr 9. — British Museum, Hs. nr 30036.

DIE EWANGELIEN. **— In den catalogus aangeteekend onder den titel : «** ***The Gospels in Dutch, divided for lections, with tables prefixed. A° 1426*** **». — Perkament. 4°-formaat. Bevat 159 folios op twee kolommen.**

Op fol. 1 r° staat : « *Hoe men elc ewangelium vinden mach* ».

Fol. 4 v° : « *Hier beghinnen die ewangelien vanden Heiligen* ».

Fol. 7 r° : « *Matheus. — Hier beghint Sinte Matheus ewangelie. Op Onser Vrouwen dach Nativitas. Dat eerste capittel* ».

Fol. 49 v° : « *Hier eyndet Sinte Matheus ewangelium in duytsche also alst in latyne bescreven is, alle die sinne gheheel ghebleven. God si gheloeft daer in. Amen.*

« *Hier beghint Sinte Marcus ewangelie. Des Woensdaghes* ».

Fol. 75 v° : « *Hier gaet dat ewangelium wt na dattet Marcus bescrivet. God si daer in gheloeft. Amen.*

« *Hier beghint dat ewangelium na dattet Sinte Lucas bescrijft. Op Sinte Ians Baptisten avont. Dat eerste cappittel* ».

De parabel van den Verloren Zoon begint op fol. 105 v° en loopt tot fol. 106 v°. De tekst is dezelfde als in nr 14328 (nr 8); de woorden verschillen niet; alleen de spelling schijnt wat jonger dan in de twee voorgaande manuscripten. Ook het *hoexkijn*, het *dorp* en de *werschappen* komen erin voor.

Op folio 158 v°, eindigt Sint Jans evangelie, als volgt : « Het sijn veel ander dinghen die Ihesus dede. Waert datmen die alle screve, ic mene dat die boeke die te scriven sijn die werelt begripen en soude moghen ».

Fol. 158 v° : « *Hier gaet Sinte Iohans ewangelium wt. God sijs gheloeft* ».

Daarna komen de volgende aanteekeningen : « Dit boec wordt ghescreven int iaer Ons Heren m. cccc. ende xxvi. Biddet voer den armen scriver.

« Dit boec hoert den Susteren van Sinte Katherinen convente te Hoern ».

Fol. 159, is een bijgevoegd blad papier van jongeren datum, en behelst :

« *Een epistel op Onser Vrouwen dach Visitacio wtten boke des wijsheits*. Siet dese compt springende inden berghen, overspringende die hovelen. Myn geminde is gelike der gheiten ende den hinde der herten. Siet, hi staet after onse want, siende doer vensteren, kikende doer tralien. Ende myn geminde spreket mi : stant op, haeste, mijn vriendynne, mijn duve, mijn schone ende com. Want te hants is die winter overgegaen, die stofregen is wech gegaen ende hene gescheiden. Die bloemen sijn geopenbaert in onsen eerden; die tijd des snoeyens is angecomen; die stemme des tortelduves is gehoirt in onser eerden; die vigheboem heeft voirtgebrocht hair eerste fruchten; die bloeyende wyngairde gaven haren roec. Stand op, mijn vriendynne, mijn schone, ende com mijn duve in die gaten des steens, inde holen des wants. Want dyn stemme is suete ende dyn aensichte is suverlike ».

« *Een epistel diemen singhet alsmen den palmen wiet* : Die kindere van Israel quamen in Helym dair twael (*sic*) fonteijnen der wateren waren ende tseventich palmbomen ende si sloegen hair tenten biden watere..... »

Fol. 159 v° :

« *Een epistel des Zonnendages voir der Advent.* Siet, die dage comen, spreect die Here. Ende sal verwecken David een gerechtig bloeysel ende hi sal regineren coninc ende sal wesen (*sic*) wijs vonnisse ende gherechticheit inder aerden..... ».

Nr 10. — British Museum, Hs. nr 26659.

EVANGELIËNBOEK. — Perkament. 4°-formaat. Afkomstig uit Haarlem. Werd in den loop der XVe eeuw geschreven. Samen 195 folios.

Het werk vangt aan met de rubrieken, die gaan van fol. 1 r° tot fol. 4 r°. Daarop volgt : « *Hier beghinnen die ewangelien vanden Heilighen* ».

Dan komen de vier evangeliën, in dezelfde volgorde als in vorengemeld handschrift nr 30036 (nr 9). Uit Lucas vergelijken wij de parabel van den Verloren Zoon met den tekst dien wij hooger uit hs. nr 14328 (nr 8) overgeschreven hebben; deze parabel begint op fol. 131 v° en is volschreven op fol. 133 r° :

« ...Ende hi seide : enen mensche hadde twie kinder ende die iongher van dien seide sinen vader : « Vader, ghif mi dat deel vanden goede dat mi ghe- « buert ». Ende hi deelde hem dat goet. Ende na niet veel daghen, doet die iongher soen al vergadert hadde, ghinc hi in een verre conincrijck pilgrimaedse, ende daer verdede hi sijn goet oncuuschelick levende. Ende na dat hijt al verteert hadde, wart in dien rike een starke hongher. Ende hi began armoede te hebben.

Ende hi ghinck hene ende bewarp hem an enen borgher dies lants, ende die senden in sijn dorp die varcken te hoeden ende hi begheerde sinen buuck te vollen vanden drave dat die varcken aten, ende niemant en gaf hem. Doe keerde hi weder in hem selven ende seide : « Hoe vele huerlinghe sijn overvloedich « van brode in mijns vader huus ende ic bederve hier « van hongher ; laet mi op staen ende gaen tot minen « vader ende segghen hem : Vader, ick hebbe ghesondicht inden hemel ende voer di, ende nu en bin ics « niet waerdich dijn kint te hieten, make mi als enen « van dinen huerlinghen ». Ende hi stont op ende quam tot sinen vader. Doe hi noch verre was, sachen sijn vader ende wart beweghet mit barmherticheit ende quam toe lopen ende viel hem om den hals ende cusseden. Doe seide die sone tot hem : « Vader, ick « hebbe ghesondicht inden hemel ende voer di, nu « en bin ics niet waerdich dijn kijnt te hieten ». Doe sprack die vader tot sinen knechten : « Haestelijc « brengt voert die eerste stoele ende doetse hem, « ende gheeft hem een rinck an sine hant ende ghe- « scoeyte an sine voete ende brenghet haer een ghe- « mest calf ende slaet dat, ende laet ons eten ende « werscappen ; want dese mijn sone was doot ende is « te live gheworden ; hi was verloren ende (hi) is « ghevonden ». Ende si begonnen te werscappen. Sijn ouder sone was inden acker, ende doe hi quam ende den huse nakede, hoerde hi vedelspel ende sanck ende riep een vanden knechten ende vraghede hem wat daer ware. Ende die seide hem : « Dijn broeder « is ghecomen ende dijn vader heeft een ghemest calf « gheslaghen. Ende hi heeften te ghenaden ontfan- « ghen ». Doe wart hi onwaerdich ende en woude niet in comen. Sijn vader ginck daer om wt ende

begannen te bidden. Doe antwoerde hi ende seide sinen vader : « Sich, also menich iaer diene ic di « ende nye en heb ic dijn ghebot over ghetreden. Nie « en gavestu mi een gheitkijn, dat ick mit minen « vrienden ghewerscapt hadde. Mar doe dijn sone « quam, dese die al sijn goet mit ghemeen wiven « verslonden heeft, hebstu hem een vet calf ghesla- « ghen ». Ende die vader antwoerde hem : « Sone, « du biste altoes mit mi ende al dat mine is tdine; « men most werscappen ende blide wesen, want dese « dijn broeder was doot ende hi is te live gheworden; « hi was verloren ende hi is ghevonden ».

Het boek eindigt, op fol. 195 v°, met het slot van Sint Jans evangelie, in de volgende bewoording :

« Het sijn veel ander dinghe die Ihesus dede; waert datmen die alle screve, Ick mene dat die boecken die te scriven sijn die werelt niet begripen en soude moghen ».

Daarna komt nog de onderstaande aanroeping : « God si ghelovet ende onse lieve soete ende waerde Vrouwe, die reine ende suver moeder ende maghet Maria ».

Het hs. sluit met de volgende regelen : « Dit boec hoert toe den Susteren van Sinte Marien convent in Sinte Ians straet binnen Haerlem. Ende heeft becosticht Reymerich Claes dochter Kathrijn Claes dochters onser professider susters moeder ».

Nr 11. — British Museum, Hs. nr 26663.

EPISTOLIEN ENDE EVANGELIEN. **— Perkament. In-folio. Einde der XVe eeuw. Behelst 216 folios op twee kolommen.**

Dit handschrift is afkomstig uit een nonnenklooster van Weert, in de provincie Limburg, bisdom van Roermond.

Op fol. 1 v° : « *Die sondachs letteren* ».

Op fol. 2 r° : *Dese fyguer wijst die sondach lettere ende dat scrickel iaer* ».

« *Dese fyguer wijset dat gulden ghetal daer dat nyewe licht op ontfunct* ».

Op fol. 2 v°, begint de kalender, die gaat tot fol. 8 r°.

Op fol. 9 r°, begint : « *Paulus totten Romeynen* »

Op fol. 30 r°, kolom 2, leest men de parabel van den Verloren Zoon :

« In dien tijden seide Ihesus sinen iongheren dese ghelikenisse. Een mensche hadde twee sonen, ende die ionger vandien seide sinen vader : « Gheeft my dat deel van minen goede dat mi « ghebuert ». Ende hi deylde hen dat goet. Ende nae niet veel daghen, doen die iongher sone alt sine vergadert hadde, ghinc hi in een verre conincrijcke pelgrymagie. Ende daer verdede hi sijn goet oncuyschelic levende. Ende nae dat hijt al verteert hadde, wert in dien rijcke een sterck hongher ende hi began ermoede te doeghene. Hy ghinc

heen ende bewerp hem aen enen borgher dies lants ende die sendene in sijn dorp die verkenen te huedene. Ende hy begherde sinen buyck te vullene vanden drave dat die verkenen aten ende nyemant en gaf hem. Doen keerde hy weder in hem selven ende seide : « Hoe veel huerlinghen « sijn overvloedich van broede in mijns vader « huys, ende ic bederve hier van hongher; laet « my opstaen ende gaen tot minen vader ende segghen hem : Vader, ic hebbe ghesondicht inden « hemel ende voer dy, ende nu en ben ics niet « werdich dijn kynt te heytene; maect my als een « van dinen huerlinghen ». Ende hi stont op ende ghinc te sinen vader. Ende doen hi noch verre was sachen sijn vader ende wart beweecht met ontfermherticheit. Ende hi quam toe loepen ende viel hem omden hals ende cusseden. Doen seide die sone tot sinen vader : « Ic hebbe ghesondicht inden « hemel ende voer dy, nu en ben ic niet werdich « dijn kint te heyten ». Doe sprac die vader tot sinen knechten : « Hastelijc brenct voert die ierste « stoele ende doet se hem aen. Ende gheeft hem « enen rinck aen sine hant, ende ghescoyte aen « sijn voete...

... Doe wart hi onwerdich... « Nye en gafstu « my een huexken, dat ic met minen vrienden « (Kol. 2) ghewerscapt hadde; mer ... ».

Op fol. 114 r° : « *Die gheschiedenisse vanden Heilighen Cruce alle Vrydaghe. Epistel Paulus totten Phī.* ».

Op fol. 117 r° : « *Hier beghint dat prologus op die concordacie der vier ewangelista.* »

Op fol. 187 r° : « *Hier beghint dat prologus vander apostelen wercken, die men noempt actum* (sic) *apostolorum* ».

Het werk eindigt op fol. 214 v°.

Daarop volgt eene sterflijst van de zusters uit het klooster te Weert, die overleden zijn van in de XVIe eeuw tot den 14^n^ Juni 1813. De jaartallen worden maar opgegeven te rekenen van 1613 en de dagteekening met 20^n^ Maart 1736.

Nr 12. — British Museum, Hs. gemerkt Caligula A. VII.

(HÊLIAND.) — Perkament. Formaat : 0m225 hoog op 0m14 breed. Geschrift der Xe eeuw.

Dit handschrift wordt in den catalogus opgegeven als wezende : « *Evangelia in lingua danica* », uit de XIIe of XIIIe eeuw. Bij den eersten oogopslag is het duidelijk, dat het werk geen Noordschen tekst behelst en wel van omstreeks, of nog van vóor het jaar 1000, dagteekenen moet.

Het is een fraai ingebonden boek, waarin achteraan nog vijf bladzijden met Angelsaksische, reeds gedrukte, teksten voorkomen, die met den HÊLIAND niets gemeens hebben. Het Oudsaksisch werk beslaat 175 bladen en is, met klare letter, op schoon en zuiver perkament van bleekgele kleur geschreven.

Op het schutblad staan vooreerst 12 regels Oudfransch, van de hand eens voormaligen bezit-

ters, en, wat lager, de volgende aanbeveling van Sir Robert Bruce Cotton († 1631), die het werk liet inbinden, en uit wiens beroemde verzameling het overgegaan is naar zijne huidige bewaarplaats: « Bind « this book upon doble bands very showy in lether « and gilt uppon the egges and my armes; lett it be « don presently, and past thos leaves together j. have « crossed ».

Van den titel is nog enkel leesbaar : *Inc.pit qu... iū* (1); de ontbrekende letters moeten van overlang reeds uitgesleten zijn. De woorden « *Manega waron* » staan in kapitale letter op goudgelen grond, en de aanvangletter *M* is versierd met gekleurde krullen en beestekoppen.

Alhoewel een volledig, of zelfs gedeeltelijk onderzoek van het hs. van den HÊLIAND niet in onze lastgeving begrepen was, hebben wij het echter niet overbodig geacht enkele bijzonderheden aan te stippen, die hier te lande, zoover wij weten, volslagen onbekend zijn.

Hier geven wij een letterlijk afschrift van de eerste bladzijde :

« MANEGA WARON the sia [i] re (*sic*) mod gespon thā sia bigunnun word godes reckean that giruni that thi riceo crist undar mancunnea maritha gifru-

(1) M̄. Heine, blz. 125, zegt dat er staat : *Incipit quat... evangeliū.* Daarvoor was nooit plaats genoeg. Er staat werkelijk : *Inc.pit. qv̄* en dan nog iets dat best door (ω af te beelden is : wellicht *ew̄*?

mida mid wordun endi mid wercun that wolda tho uuisara filu liudo barno lobon lera cristes helag word godas endi mid iro handon scriban berethlico an buok huo sia scoldin is gibodscip frummian firiho barn than warun thoh sia fiori tethiu under thera mego (*sic*) thia habdon maht godes helpa fan himila helagna gest craft fan cristae sia wurdun gicorana te thio that sie than euangeliū enan scoldun an buok scriban endi se manag gibod godes helag himilisc word sia nemosta heli (*gescheiden*) tho than mer firiho barno frummian nevan that sia fiori te thio thuru craft godas gecorana uurdun. Matheus endi — ». (*Einde van blz.* 1.)

Hier laten wij nu den tekst der laatste bladzijde volgen (fol. 175 v°):

— helithon umbi iro herron thuo quā im thar thie helago tuo gangandi godes suno sia ni mahtun ina garolico ant (*gescheiden*) kennan craftigna hieni (*aaneen*) welda ina thuo noh cuthian te im uuas im thuoh an iro gisithie sa mad endi fragodo umbi huilica sia saca sprakin hui gangat gi so gornondia quat hie ist inc iamer hugi sebo soragono (1) full sia

---

(1) Er stond eerst *soragono*, maar over de *g* werd eene *t* geschreven.

spracun im san angegin thia erlos and (*gescheiden*) uuurdi tehui thu thes so escos quathun sia bist thi fan hierusalē iudeono

f o l c a S ».

Daarmede breekt het gedicht af. Het moet zijn, dat het onbekende handschrift, waaruit dit van het British Museum overgeschreven werd, ook niet verder ging, en dat de afschrijver, die blijkbaar niet wel begreep wat uit zijne pen kwam, het werk als volledig beschouwde; anders toch is de wijze van schrijven van het woord *folcas*, dat nauwelijks het tweede derde der bladzijde bereikt, moeilijk te verklaren.

Nr 13. — Museum van South Kensington, Hs. nr 629-5-89.

ONSER VROUWEN GHETIDE. — **Perkament. Klein vierkantig 8°-formaat. XVe eeuw. Afkomstig uit het bisdom van Utrecht.**

Voorop vindt men den kalender. Vervolgens treft men eene gekleurde koperprint van de jaren 1500 aan, die min of meer tot het genre van Albrecht Dürer behoort en de geboorte Christi verbeeldt. Deze plaat moet in het bisdom Luik gegraveerd zijn. Zoo zijn er nog vier andere in het boek geplaatst.

Fol. 13 :

« *Hier begint Onser Vrouwen ghetide.* Heer, du salte op doen mine lippen, ende mijn mont sal voert-

kundigen dijn lof. God, wilt dencke in mine hulpe. Here tot mi te helpen haeste... ».

In dit *Getijdenboek* is weinig voorhanden, dat, met het oog op de taal, verdient in aanmerking te komen.

Nr 14. — British Museum, Hs. Arundel, 294; Plut. CLXV. A.

DIE SEVEN GHETIDEN VAN ONSER LIEVER VROUWEN. — **Perkament. 8°-formaat. Schoon en duidelijk geschrift uit de XVe eeuw. Allerbest bewaard.**

Uit den kalender noteeren wij het volgende :

« *Loumaent :* Octave Alre Kinderen.

» Dertienendach.

« *Die Selle* heeft xxviij dagen.

« *Maerte :* Onse Vrouwen boopscap (sic).

« *Smeermaent* is November.

« *Wintermaent :* Alre Kinderen dach ».

Op fol. 13 vangen de Getijden met de volgende woorden aan :

« Hier beghinnen die seven ghetiden van Onser liever Vrouwen. *Mettentijt.* Here, du selte opdoen mijn lippen. Ende mijn mont sel voortkundighen dijn lof. God wilt dencken in mijn hulpe. Here, tot mi te helpen haeste. Glorie si den Vader ende den Soen ende den Helighen Gheest. Alst was inden beghinne, nu ende altoes ende ewelijc sonder eynde. Amen ».

« *Invitatorium.* Inder eerlichede der alre salichster ioncfrouwen Marien laet ons volhertelike blyscap

hebben ten Here. *Venite ex(ultemus)*. Comet, laet ons sere vervrouwen ten Here, laet ons iubileren Gode, onsen heylghever... »

Fol. 117 : « ***Hier beghinnen die seven salmen nader glosen wt der text corteliken ghetogen in duutschen...*** ».

Fol. 127 : de « ***Lettenien*** », d. w. z. de Litanie van Alle Heiligen.

Fol. 136 : « ***Hier beghinnen de vighelien mit ix lessen*** ».

Fol. 148 v°. Op die bladzijde breekt de tekst af als volgt :

« Mijn hertte sprack aldus totti : Mijn aensichte heeft di eyschende ghesocht, dijn aensicht sel ic eyschende soeken. Dijn aensichte en keer niet van mi, Here, noch en ofneyghe di niet in toorne van dinen knecht. Weest mijn... ».

Van het handschrift is er meer niet voorhanden.

Nr 15. — Museum van South Kensington, Hs. nr 6506 : 58.

DIE SEVEN GETIDEN VAN ONSER VROU. — **Perkament. 8°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 118 folios.**

Incipit fol. 13 r° met : « *Hier beghinnen die seven getiden van Onser Vrou.*

« Heer, du selste opdoen myn lippen, ende myn mont sel voortkundigen dinen loff.

« God, wil dencken in myn hulp. Heer, tot mi te helpen, haeste! Glorie si den Vader, den Soen ende den Heiligen Geest. Alst was inden beghinne ende nu en altoos ende ewelike sonder eynde. Amen.

« *Invitatorium.* Inder eerlicheit der alre salichster ioncfrouwen Maria laet ons hebben volhertelike blijscap ten Heer.

« *Venite exultemus* ... »

Fol. 41 : « *Hier beghint die getide vanden Heiligen Cruus.*

« Heer Ihesu Criste, des levendich Gods soon, jc dancke ende love di, bi wiens gracie ic bin dat ic bin, bi wiens ontfermherticheit ic leve, beroert worde ende ontstae. Ghewaerdige mi te loven ... »

Fol. 60 : « *Hier beghinnen die seven getiden van der wysheit* ».

Fol. 77 : « *Hier beghint die devitsche* (sic) *seven psalm.*

« Heer, in dynre verbolgenheit en straffe mi niet, ende in dinen toorne en berespe mi niet. Ontfermt di mynre, Heer ... »

Fol. 83 v° : « *Die Letanie* ».

Fol. 92 : « *Hier beghint die vigelie van neghen lessen* ».

Fol. 118 : « *Dit ghebet selmen lesen eerment Sacrament ontvangt.*

« Du overste priester ende gewaer biscop, Heer Ihesu Xpe, diedi selven offerdes Gode, dinen

vader, een puer ende onbevlecte offerhande inden outaer des Crucen om onse sonden, ende gaveste ons dyn vleysche tot eenre spisen ende dyn bloet tot eenen dranc. Ende du setste dit sacrament in die cracht des Heiligen Geests ende spraecste : « Also dicke als ghi minen lichaem neemt, so nee« met in gedenckenisse mijnre passien ». O Heer, ic bidde di, overmits dinen bloede, dat een duerbaer bloet is onser salicheit, ende ic bidde di bider onsprekeliker ende wonderliker minnen, daer ons aerm sondaren mede heveste ghemint ... »

Nr 16. — British Museum, Hs. Egerton nr 1152.

BREVIARIUM. — Perkament. 8°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 399 folios. In den Catalogus onder den titel : *Breviary, in Dutch, with tables and calender prefixed.* Prachtig handschrift, met de meeste zorg geschreven, en wel bewaard.

Op fol. 1-9, komen de kalender en verschillende aanhangsels voor.

Fol. 10, kol. 1 : « *Hier beginnen die getiden vander advent Ons Heren. Ter eerster vesper. Deus.*

« God, wilt dencken in mij...

« Die salmen ende antiphone als inden souter des Saterdages te vesper. *Capittel.*

« Laet wi deser werlt in leven soberlic ende rechtvaerdelic ende goddienstelic, verwachtende die salige hope ende den toecoemst der gloriën des groten Gods ende ons behouders.

« God si.....

« R/ Siet die dagen sellen comen, seit die Heer, ende ic sel verwrecken (*sic*) Davids gerechtige saet, ende hi sel een coninc regneren, ende hi sel wijs wesen, ende hi sel oordel doen ende gerechticheit inder aerden. Ende dat is die name daer si en mede nomen sellen Onse rechtvaerdige Heer.

« Vs. In dien (Kol. 2) dage sel Iuda... »

Fol. 115 : « *Dit is dat ambocht vanden Gueden Vridage. Die lesse...* ».

Het eigenlijk brevarium gaat tot aan den Zaterdag voor Paschen en eindigt op fol. 129 v°.

Dan volgen namelijk :

Fol. 130 : « *Dit siin die loven der salmen, daer Augustinus of seit :*

« Die sanc der salmen heiliget dat lichaem; het verciert die siele; het nodet die engelen te hulpe; het veriaget die vianden... ».

Fol. 131 v° : « *Hier beginnen die salmen, die Sinte Hilarius, die bisscop, toech wt ander salmen om te bidden om sonderlinge oorbaer* ».

Fol. 135 : « *Hier begint die metten vanden Sonnendage* ».

Fol. 145 : « *... vanden Manendage* ».

Fol. 152 : « *... vanden Dinxdage* », enz.

Fol. 186 : « *Hier beginnet die vesper vanden Sonnendage* », enz.

Fol. 206 : « *Hier gaet wte die souter die coninc David maecte ende hier beginnen die canticum* (sic) ».

Fol. 212 : « *Hier beginnen die letanien* ».

Fol. 229 : « *Hier begint dat commune Sanctorum* », enz.

Nr 17. — Museum van South Kensington, ongenummerd.

MISSALE ROMANUM.— Perkament. Vierkantig 12°-formaat. Schrift van het einde der XVe eeuw. Samen 368 bladzijden. Versierd met 21 lijsten en 10 fraaie miniaturen.

Op het schutblad leest men : « Dit boeck behoort toe Pieter Scheerders, anno 1680. Den 22 Junij, 78 maenden nae het vertrecken vande Fransen, is 6 jaeren en een half jaer. Men kan niet sien wanneer dat dit boeck gemaect is, maer men kan sien datter in geschreven is in Jaeren 1510, soo moet dit boeck noch al ouwer wesen ».

Blz. 1, Kalender.

Blz. 27 : « *Here, du salte op doen mine lippen, ende mijn mont sal voertkundighen dijn lof* ».

Blz. 125 : « *Hier beghint die corte Cruus gebede mitter mededoeghinge Onser Vrouwen* ».

Blz. 153 : *Een ghebet tot Onsen Here Ihm. Xm.* ».

Blz. 157 : « *Hier beghint die ghetide vander ewigher wijsheit, Aldus ...* ».

Blz. 377 : « *Pater noster qui es in celis :*

« Vader onse, du biste inden hemel, gheheilicht si dinen naem. Toe come ons dijn rike. Dijn wille die ghescie in der eerden als inden hemel. Verlene ons huden onse dagelixe broet. Ende verghif ons onse sonden als wi den ghenen doen die teghens ons misdadich sijn. Ende inleide ons niet in becoringhe, mer verlosse ons van quaden. Amen ».

Het laatste is « *Een ghebet van Sinte Johan evangelist* ».

Op het achterste schutblad komen notas van vroegere bezitters van dit boek voor; edoch zij zijn van te weinig beduiden om ze hier op te geven.

Nr 18. — British Museum, Hs. Add. nr 10287.

GEBEDENBOEK MET LEVENS VAN HEILIGEN. — Perkament. 8°-formaat. Geschrift van het einde der XIVe eeuw. Samen 132 folios. Op verschillende plaatsen, vooral op de eerste en laatste bladen, zijn de letters, ten gevolge van vochtigheid, samengeronnen en onleesbaar geworden.

Op fol. 1 en vlg. :

« Hier beghint dat Pater noster. Unze Vader... ... hemelen. Gheheylicht werde dijn name. Ons... dijn rijc. Dijn wille ghesciede opder aerden als inden hemel. Onse..... Ende verghif ons onse sculden..... onse sculdenaers. Ende en... verlos ons van quade.

« Wes gegroet. Dit is dat Ave Maria vol ghenaden. Die Heer is mit di. Ghebenedijt bistu onder alle wiven. Ende ghebenedijt is die vrucht dijns bukes Ihesus Christus. Amen.

« Dit sijn die vij (*sic*) articule vanden kersten ghelove. Ic ghelove...

« Dit sijn die x gheboden.

« Dit sijn die vij inde der heyligher ewangelien, die Onse Heer Ihesus Xs sine tien gheboden toe gheseit hevet tot enen volcomen leven te vervolghen. Dit eerste is : Willich armoede...

« Dit sijn die neghen vreemde sunden. Die eerste is datmen een anderen quaet heet...

« Dit sijn die viij salicheden der zielen die Onse Heer selver gheleert heeft...

« Dit sijn die vij werken der ontfermherticheit...

« Dit sijn die sesse werken der ontfermherticheit gheesteliken...

« Dit sijn die vij sacramenten : Doepsel; ij Vormsel; iij Dat der Heylighe Kerken, lichaem Ons Heren Ihesu Xp; iiij.....; v Die leste Salvinghe; vi Orden; vij Huwelycke.

« Dit sijn die vij gaven der glorien anden lichaem int ewighe leven...

« Die seven gaven der glorien ander zielen...

« Dit sijn die vij gaven des Heyligen Gheests, verdrivende seven hoeftsonden...

« Dit sijn die ses sunden inden Heyligen Geest...

« Dit sijn vijf sinne...

« Principael duechden...

« Dit sijn die iij godlike duechden...

« Die drie crachten der zielen...

« *Hier beghinnen die capitelen van desen boec :*

« Hoe dat wi dencken sullen van der bitterre ende vervaerlike ure des doets, ende hoe nut het si dicken daer of te dencken.

« Vanden vervaerliken ende strenghen daghe des lesten oerdels Ons Heren Ihesu Xpi, wt Sinte Bernarts ghedachten. »

Aldus volgen al de rubrieken die hierboven werden opgeteekend.

Daarna komt, op fol. 86 : « *Hier beghint die hystorie van Barlaam ende Josaphat* », loopende tot fol. 99 v°.

Aanvang van den tekst :

« Barlaams historie screef Iohannes Damascenus, want Barlaam bekeerde bider gratien Gods Josaphat, den coninc, totten ghelove Gods... ».

Explicit : « ... ende hi nam weerdelike hoer lichame ende voerdese in sijn stede ende tot horen grave gheschien vele miracule ».

Fol. 99 v° : « *Hier beghint Sinte Adriaens legende :*

« Sinte Adriaen was ghemartelijt onder Maximiane den keyser... »

Explicit : « Ende die kersten namen haren lichame ende groevense bider martelaren ».

Fol. 104 r° : « *Van Forseo den bisscop :*

« Forseus des biscops leven bescreef Beda. Hi was vol alre heylicheit ende dogeden... ».

Dit verhaal eindigt met de volgende woorden, op fol. 106 v° :

« Hier na wort Forseus weder tot sinen lichaem ghebrocht ende sine vrienden beweenden, want si hilden voer doet; mer hier na so leefde hi noch enen tijt in goeden werken; so eynde hi sijn leven ».

Fol. 106 v° : « *Van die vrouwe Pelagia.*

« Pelagia was die voerbarichste ioncfrouwe van Antiochien, ende si was rijc, ende vol van goede ende alte scone van lichame... ».

Eindigt aldus, op fol. 108 v° :

« Ende starf opten achtesten dach van October int jaer Ons Heren cc. xc. ».

Fol. 108 v° begint : « *Van Thasis die een ghemeen wijf was.*

« Thasis was een meen wijf, alsmen leest inden Vaderen leven, ende si was so scone dat vele manne om horen wille haer goet vercoften, ende quaemen tot groter armoede, ende hoer minres plaghen oec seer om horen wille te vechten... »

Einde op fol. 113 r° :

« Hier om ist goet enen mensche als hi draghet dat iuc des Heren van sijnre ioncheit, die necke onder te doen der sachter borde Ihesu Xpi ».

Fol. 113 r° : « *Hier beghint dat legende van die heylighe maghet Eufrosina.*

« Het was een eersamich man in Alexandrien, die Pafuncius hietede... »

Einde op fol. 123 r° aldus :

« Ende die dach haerre beider treckinghe totten Heer wort gecelebriert in dat selve cloester toet desen teghenwoerdighen dach toe, tot love ende glorie des Almachtighen Gods ende sijnre Heylige. Amen ».

Fol. 123 r° : « *Item een exempel van enen convaers die seer becoort wert.*

« Cesarius bescrijft een exempel... » — Dit verhaal eindigt als volgt op fol. 124 r° : « Ende van dien tijt so..... die bekoringe ».

Fol. 124 r° vangt aan : « *Patricius leven, ende van sijn veghevier.*

« Patricius dochte... den coninc van Scotlant Xps. passie... »

Einde op fol. 127 r° aldus : « ... ende na xxx dagen, so sterf hi salichlic in Gode. Amen ».

Op fol. 127 v°, aan het hoofd der bladzijde : « *Hier beghint Sinte Alexius leven in Dietsche.*

« In den naem Ons Heren, amen, is bi sijnre ghenade wt den latine in dietsche te setten van woerde tot woerde, iof van sin tot sin, dat leven Sinte Alexis ende die forme sijns doots wt dat XIX^ste^ boec des spieghels... »

Eindigt op fol. 132 v° :

« ... ende alle die kinder die dat goet besitten wetende die varen alle na hem ende worden ghehanghen an desen boem ».

Dit handschrift behoort tot de goede, in 't opzicht van taal. Het diende, weliswaar niet uitgegeven, maar aandachtig geexcerpeerd te worden.

Nr 19. — British Museum, Hs. nr 29728.

GEBEDENBOEKJE, met den volgenden titel : *SINCTE BERNARDUS CONTEMPLACIE VANDEN ZUETEN NAME IHESUS, ende wiese alle dage leset op sinen knien* ... — Perkament. Formaat : 0^m10 hoog op 0^m07 breed. Geschrift van de XVe eeuw. 282 folios.

Vooraf komt de Kalender, waaruit wij de volgende bijzonderheden aanstippen :

« *Lomaent.* xxxi dage.
« viij. f. Dorteen dach.
« *Sporkel* ht xxvij (*sic*) daghe.
« *Meert.*
« vij. f. St. Adriaen. mr̄.
« *Mey.*
« xix. d. Des Cruis vindē.
« *Weedemaent.*
« *Hoeymaent.*
« *Oestmaent.*
« viij. c. St. Peters banden.
« *Gerstmaent.*
« *Wynmaent.*
« xiij. c. Twee Ewalden.
« *Slachmaent.*
« d. Alre Heiligen dach.

« *Aerselmaent*(1).
« xv. A. Eulalia ioncf'.

Fol. 13 : « *Hier begynt vander gebuerten Ons Heren Ihesus Xpus. Antiffen.*

« Huden is Xpus geboeren, huden hevet hem die gesont maker geapenbaert. Hude singen die engelen in den hemel, die archengelen verblijden. Huden vervrouen hem die gerechtigen ende spraken Glorie sij Gode inden hoechsten. Alleluya. *Versikel.* Die Here is voert gegaen. Alleluya. Als een brudegom wt synre slaepcameren. Alleluya. *Collecta.* »

Fol. 14 r° :

« O almechtige God, wy bidden dy, verleen dat die nye geboerte dijns eengeboeren soens nae den vlees ons verloes, welcke dat alde verbont onder dat yuck der sunden holdet, overmits Xpus Onsen Heren. Amen. *Ymnus.*

« Van den opganck der sonnen tot den nedersten der eerden soe laet ons (Fol. 14 v°) singhen Xpus enen prince geboeren vander maghet Marien. Die salighe maker der werelt hevet aengedaen dat knechtelike licham, opdat hy mitten verloessende niet verloeren en liet dat hy gemaect hevet. In dat besloten licham der moder is die hemelsche genade in gegangen. Der maget licham draget die hemelike dingen die sij niet en bekende... »

---

(1) « *Aer* » wordt verbeeld door een zonderling teeken, dat best gelijkt op een doorstreepte kapitale O met een kapje bovenaan de streep, en gevolgd door twee *i*, waarvan slechts de eerste eene stip draagt.

Fol. 18 r° : « *Op der besnydingen Ons Heren.*

« Dese dy toecomende is, nyemant en weet sijnen naem dan hy alleen. Hij heeft dat waert des Heren hebbende eyn over claer cleit ende alle die engelen volgen hem in witten cleideren. *Versikel.*

« Siet, ons is toegecomen eyn verherende heer. Ende in sijnre rechterhant is dat rijck ende macht ende all die choren der engelen. *Collecta.*

« Got die ons den achten dach des geboerene gesont makers verleent te wieren (*sic*), wy bidden doe ons van sijnre ewiger gotheit beschermet te werden by wes versamenynghen myten vleysche wy weder maket sijn (Fol. 19 r°), overmits den selven Here Ihesus Xpus. Amen. »

Fol. 19 : « *Op den heiligen Doerteendach* ».

Fol. 21 : « *Op den heiligen Palmdach* ».

Fol. 40 r° : « *Op Ons Heren Hemelvaert dach een suverlick Antiffen* ».

Fol. 44 r° en v° : « *Op den heiligen Pynxter dach dat hij den Heiligen Geest sande* ».

Op fol. 62 (zijnde een tusschengeschoven bladje), staat, in schrift van veel jongeren tijd, de volgende aanroeping :

« O Mevrowe, ick bin uwe dienarse, ick bin uwe dienarse ende slave van uwe hoecheijtt.

« O Here Jesu, ick bin u dienaerse, ick bin u slave, ick bin de slave van Maria, u moder.

« Heylige Maria, moder Gods, bidt voer onser arme sondaren, u slaven, nue ende in de uure des doets. Amen. »

Fol. 63 : « *Dijt salmen lesen alsmen dat Heilige Sacrament ontfanget* ».

Fol. 82 : « *Voer der ontfenckenisse, gebeth* (1) ».

Fol. 108 : « *Dijt sijn die gulden getijden Onser liever Vrouwen, der moeder Gods. Toe metten tijt* ... ».

Op fol. 188, leest men het volgende, waarop de titel van het boek, zooals de catalogus van het British Museum hem opgeeft, gesteund is :

« Dit is Sincte Bernardus comtemplacie vanden zueten name Ihus, ende wiese alle dage leset op sinen knien hem wort verlent M iaer aflaets, ende Ihus sal hem bringen in sijn rijck. Ende also diick alsmen den zueten naem Ihus noemt, verdient men .xl. iaer aflaets ».

Fol. 239 r° : « *Hier begynnen die getijden vanden XI dusent meegden* ».

Fol. 248 r° : « *Hier begynnen die getijden van Sancta Agneta* ».

Van het boekje blijven nog 282 bladjes over; op het laatste breekt een gebed tot S. Anna af als volgt :

« Got gruet u wtvercoaren (*sic*) moeder Sancte Anna. Du biste seer eerlicken alle der werlt. Ghij..... ».

---

(1) Nu eens leest men *gebet*, dan weer *gebeth;* nu eens *woort* en wat verder *waert; gode* en *gade* wisselen ook af, en wijzen op Oost-Nederlandsche afkomst van het handschrift.

Nr 20. — British Museum, Hs. Egerton nr 2188.

LECTIONARIUM, behelzende kalender, epistels, de groote Litanie en de evangeliën voor Zon- en weekdagen. — Perkament. 16°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 193 folios.

Fol. 1-12, Kalender met aanhangsels.

Fol. 13 : « *Dits die epistele van den iersten Sondage vanden Advente, Paulus toten Romeinen.*

« Broedre, wet dat die stonde nu te hans es ons op te stane vanden slape. Mer nu es naerder onse zalecheit dan doen (*sic*) wi geloofden. Want, die nacht es vergaen entie dach es genaect. Der omme selen wi en wech worpen die werken der deemsternessen ende selen ane doen die wapene des lichts. Ende wi selen alse inden dage eersamlike wandelen, niet in werscapen ende niet in donkerheiden (1), ende niet inden bedden, ende niet in bevlectheiden, ende niet in crige, no in hate, mer doet ane Onsen Here Jhesum Xpm.

« *Goensdach, Jacobz apostel.*

« Alre liefste, sijt geduldech toter toecomst Ons Heren. Siet, die ackerman beidt der scoenheit der vrucht der erden geduldelike tote dat hi ontfaet die spade lancsame tijtlijcheit. Der omme seldi oec geduldech sijn, ende starct uwe herten. Want die toecomst Ons Heren heeft ons genaect. Broedre, gine selt u niet onder .i. andre vertornen, dat ghi

---

(1) Boven de eerste *d* van dit woord staat eene *r*. Waarom? Of die *r* ja dan neen van hetzelfde geschrift is, ware moeilijk vast te stellen. Moet misschien « *dronkenheiden* » gelezen worden?

niet geordeelt en wert. Want siet, die rechtere staet u bi vor die dore. Nemt een exempel, broedere, der arbeit enter geduldecheit biden propheten die der gesproken, hebben inden name Ons Heren Jhesu Cristi.

« *Dandre Sondach. Paulus toten Romeinen.*

« Broedre, al dat gescreven es... »

Op fol. 72, van eene andere hand, doch ook geschrift van de XV[e] eeuw (1) : « *Dierste Vridach vanden Advente. Paulus ad Timoteum.*

« Alre liefste Timoteus, sprect dat daer betemet ere goeder lere die buten seget dat si selen nuchtren siin (*sic*), ende wijs, scamelec ende gherecht inden geloeve. Ganc inder minnen ende inder geduldecheit. Die oude wive, dat si selen siin in enen heilegen clede, niet scandelec, niet dienenden, den wive wel lerende opdat si doget leren. Den iongen wiven segt, dat si liet hebben haren man ende hare sonen lief hebben, ende dat si cuusch siin ende wijs ende sorge hebben des huus, ende sijn goetwillech ende onderdanich horen ende niet en scelden Gods wort. Ende in geliker wijs mane oec die jonge, dat si nuchteren siin in allen dingen...

« *Dander Vridach. Paulus.*

« Bruedre, wi selen alle met oppenbaren ansichten scouwen die glorie Gods... »

Van fol. 86 tot en met fol. 102 v°, voortzetting door de eerste hand.

(1) Naar den catalogus zou dit deel van « 1353 » dagteekenen. Wij kunnen die zienswijze niet aannemen. Men zie overigens wat wij verder zeggen in onze aanteekeningen op fol. 102 v°.

Fol. 102 v° eindt als volgt : « Hier enden die epistelen gescreven int iaer Ons Heren .m. ccc. liij., des Saterdages vor Sente Sebastiaens dach ».

Wij zullen hier evenwel een afschrift naar het hs. van 1353 voorhanden hebben. Doch, of de afschrijver het oorspronkelijke hs. met alle nauwkeurigheid afgeschreven heeft, mag wel twijfelachtig heeten.

Fol. 103 en 104 : « *Die Letanie* ». (Van de eerste hand, evenals het volgende.)

Fol. 105 : « *Dits die ewangelie vanden iersten Sondaghe vanden Advente :*

« In dien tiden, alse Jhesus genaecte der poort van Jherusalem, ende quam te Bethsage ten berghe van Oliveten, doen sende hi .ij. siere iongeren ende seide te hen : « Gaet in dat casteel, dat iege u es « ende gi sult te hant vinden ene eselinne gebonden « ende hare ionc met hare. Ontbintse ende leit se « hier tote mi. Ende of iemen tote u seit, so segt « « die Here heefter te doene » », ende alte hant sal « hise laten gaen ». Doen gingen die iongeren ende daden also hen Jhesus gheboot ende ontbonden die eselinne..... Doen brochten die jongeren den iongen esel tote Jhesum ende leiden hare cledre daer op ende dadene daer op sitten..... Ende doen Jhesus voer, doen quamen vele vanden volke ende spreiden haer cledre inden wege, entie andre hiewen telgeren vanden bomen ende worpense inden wech. Ende doen hi naecte te daelne den berch van Oliveten, doen begonste al tfolc dat daer versament was te volgene al dalende ende te lovene Gode met groter

stemme, entie scaren die daer voren gingen entie na volgende die riepen ende zongen : « Osanna, Davids sone, Gebenedijt si die compt inden name Gods! ».

Explicit fol. 193 v° :

« Sente Paulus scrijft tote Thimotheus, sinen ionger, ende seit : Dat wet vorwaer dat inden lesten dagen vervorlike tiden op selen staen ende wrede... Dat es, verkiesende vleescelike bliscap voor geestelike; hebbende den scijn der genadecheit, dat es der geestelijcheit. Want si die selve sacramente hebben metten goeden menscen. Ende daer omme sijn si te scadeliker. Doochsamheit dat caritate es. Der genadecheit loochenende met haren werken. Die doget der genadecheit es caritate van puren herten ende goeder consciencie ende ongeveinsden gelove commende hare waerheit. Dat es dat werc der genadecheit loochenen si. Ende dusgedane vliet ».

Wij achten dit handschrift niet belangrijk genoeg om uitgegeven te worden; echter is er een en ander uit te excerpeeren.

Nr 21-24. — British Museum, Hs. nr 11417.

LEVENS VAN SINT AUGUSTIJN EN VAN SINTE URSULA. — Geschreven in den jare 1469. Formaat: 0m20 hoog op 0m125 breed. Overhands papier en perkament tot aan fol. 146; verder papier. Samen 268 folios.

Zich op den catalogus vertrouwende, zou men denken in dit hs. slechts de levens van Sint Augustijn en van Sinte Ursula aan te treffen. Tusschen deze

twee legenden komen er evenwel andere voor. Wij geven ze alle in hunne volgorde.

Op fol. 1 v°, staat de inhoudstafel en, onderaan dezelfde bladzijde, de volgende melding : « Dit boeck hoert toe den gesloten Regularissen cloester te Bergen opten Zoem, ende dit boeck was ghescreven in iaer Ons Heren M CCCC ENDE LXIX ».

I

LEVEN DES GLORIOSES DOCTOERS ENDE... BISSCOPS AUGUSTINUS.

Op fol. 2, in 't rood : « *Dit es ghenomen wten leven des glorioses doctoers ende overheyligen weerdighen bisscops leven Augustinus* ».

Dan, in gewone letter :

« In dien tiden dat di alre glorioeste verwinlicste (*sic*) keyser Theodosius regneerde, die vader was der tweer keysers Archadius ende Honorius, die om vromicheit ende edelheit sijns moedes veel volckes al die Halaven (*l.*: Halanen) ende Hunen ende Goten verwan myt vele groter striden. Ende hi was die tween veertichste naden eersten keyser Julius. Ende doen dese vrome keiser den roemschen rijcke regeerde, doen wert gheboren Augustynus, een groot toecomende bestrider ende verwynre der herecien ende der gebreclijcheit der Heiliger Kercken. Ende hi wert gheboren in der stat Thagascensi, inder provincien van Affrica. Sijn vader hiet Patricius ende sijn moeder hiet Monica, die vanden ghetale der hovelingen waren, seer bloeyende in tytliker haven ende schy-

nende in weerliker eren, met welker sorghen dat kint seer vlitelijc ende sorchvuldelic ghehouden wert ende guedertierlijc ghevoedet; want si dat alre suetelijc mynden ende enichlike omvaten. Ende daer na, doen dit kint, die woerde formeren mochte, so wertet ter scholen gheset, dattet die letteren leren soude; ende als hi traech waer te leren, datmen hem dan slaen zoude. Ende dat kint begoste God aenteroepen in sijnre hulpen, ende hi was sijn toevlucht. Ende dat cleyn kint badt Gode met groter begeerten dat hi hem behueden woude dat hi inder scholen niet gheslaghen en worde, mer hi en verhoerde hem niet ende ten was tot sijnen quaetsten niet, ende daer om lachten die lude... ».

Na het eigenlijke leven van den heilige komen verschillende verhalen voor van mirakelen door Sint Augustijns tusschenkomst bewerkt; vervolgens eenige zijner sermoenen en, tot slot, een « *Gebet van St. Augustinus* », dat luidt als volgt :

« O spiegel der heilicheit, eerlijcke bisscop onder allen bisscoppen, mynlike vader, die al die werelt, overmyds uwer sueter leren verlicht hebt, verlicht oec nu onse herten ende verwervet ons gracie, overmyds uwer vaderliker beden, dat wi huden inder feesten ende translasien ende overvueringhe salichlijc in den waghen inder heiligher regulen, die ons God doer uwen heilighen monde ghegevet (*sic*) hevet inder treckinghe der ewigher mynnen Gods, overghevoert moeten werden van alre ghebrecklijcheit, die God in ons bekent, ende ten lesten, overmyds U vaderlike gheleyde, comen moeghen daer wi ons verbliden, daer ghi ons voer ghegaen sijt. Amen. Deo gratias ».

II

DAT LEVEN DER HEILIGER VROUWEN SINTE BRIGITTEN.

Vangt aan als volgt op fol. 146 r° en gaat tot op fol. 157 v° : « *Hier beghint dat leven der heiligher vrouwen Sinte Brigitten.*

« Die gloriose God, die synen volke geeft macht ende stercheit, die hevet ene verstandelike creatuere, die met hem inden Heilighen Geest salichlijc vereenicht is ende sijnre gotheit deelachtich ghemaect, danckelijc verheven inden hoghen, ende rijc ghemaect met salighen wasdommen, wies goedertierenheit met wonderliker sueticheit vervullet dat menschelike gheslechte met bernender mijnen der godliker caritaten, also omhelst ende mijnnet dat hi met sijnre onverwinliker machten, onbegripeliker wijsheit ende onbegripeliker guedertierenheit die siecheiden deser werelt also liefelijk gheweerdicht te verkiesene, opdat hi alle sterke dinghen vernielen mochte, hi die is een schijn des ewichts (*sic*) lichts, heeft met alder ootmoedicher ordonnancien dat slot des maechdeliken lichaems vercoren, hi heeft in ghelicht den maechden tot heelre mijnne des maechdoms, ende den weduwen tot eender reynicheit... »

III

SINTE BERNAERDUS VITE.

Vangt aan op fol. 158 met deze woorden : « *Alhier beghint Sinte Bernaedus* (sic) *vite.*

« Want redene bewijst dat een yeghelijc mensche is sculdich sine sancte ende sine patrone te lovene ende te prisene, soe willic nu ter eren Ons Heren

ende ten love Sinte Bernaerts, ons vaders, uten latyne te dietsche trecken een deel van synre viten, iae datse monicke ende nonnen die matelijc gheleert sijn, ende oec ander personen vander oerdenen, moeghen te bat verstaen ende hem meer pynen nate volghene. Ende want ic dat niet en mach volbrenghen by faute van synne ende van consten na dat betemen van der materien, soe bid ic den ghenen die dit lesen selen dat sijt verbeteren oft te male veranderen, eest dat si willen.

« Sinte Bernaert, die heilighe abt van Clerefas, was gheboren van Borgoengen, in een stedeken dat hiet Fontanis, dat sinen vader toebehoerde. Sijn vader was ridder ende hiet Ihesselem ende sijn moeder hiet Alijt, die gheboren was van Baren, die ghehoersaem was haren man. Ende si leefden beyde kerstelijc ende temelic ende deden die wercken van ontfermherticheiden. Ende si hadden .vi. sonen ende een dochter, die si selve met haren handen alle Gode offerden, ende die si selve alle soechde, ja dat si bat aerden souden te doechdeliken wercken na hare. Doe dese vrouwe begord hadde haer derde kint, soe droemde haer dat si droeghe een wit hondekijn... »

Deze « vite » loopt tot fol. 173 v°, alwaar in 't rood staat: « *Hier gaet wt deerste boec van Sinte Bernaerts viten, dat ghescreven was te dien tide dat Sinte Bernaert noch leefde, van enen monick van Cigi, die Sinte Bernaert seer hennelijc* (sic) *was ende doen hijt ghescreven hadde ende waendat noch voert gescreven hebben so sterf hi, mer Ervandus, abbas Bonavalis, begon aldus te scriven dander boec van sijnre vite* ».

Dit tweede boek loopt tot fol. 194 r°, alwaar men leest : « *Hier gaet wt dat ander boec van Sinte Bernardus viten ende hier beghint dat derde* ».

Het eindigt op fol. 203, met de woorden : « noch hi en scandeleseerde nyemanne ».

Fol. 204 : « *Hier gaet wt dat derde boec vander viten Sinte Bernarde. Ende hier begynnet iiii de van synen levene* ».

Fol. 213 : « ... ende brachten op een bedde enen man die vergichticht was... — Soe quam voer hem eenen houtende man... — Ende daer maecte hi enen houtenden gaende mensche ».

Fol. 213 v°: « Hi sechende oec een portenarsse, die een oghe verloren hadde... ».

Op fol. 219 v° : « *Hier eyndet tfierde boec van Sinte Bernaerts vite ende hier beghint tvijfste boeck* ».

Op fol. 227 v° : « *Hier gaet wt die vite van Sinte Bernaerde* ».

Daarop volgen enkele verhalen van mirakelen, en op fol. 228 v°, leest men : « *Hier beghint Sinte Bernaerdus claghe* ».

Dit stuk, en tevens de geheele « vite », eindigen op fol. 238 r°, met de woorden :

« Sinte Bernaerdus seide doen hi sterven soude : « Ic late u drie dinghen die ghi houden sult, die ic in « mynen levene ghehouden hebbe soe ic naest conste. « Niemant en woudic verbelghen noch scande doen ; « ende viel daer sulcken tijt yemant inne, dat heeldic

« so ic best mochte. Altoes gheloefdic my selven myn « dan enen anderen. Alsmen my mesdaen hadde, so « en begheerde ic noeyt wrake en (*l* : an) den ghenen « die my mesdede. Siet, ic late u karitate, oetmoe« dicheit ende gedoechsamheit. Amen. »

IV

DIE NYEU HISTORIE DER XI^m MEECHDEN.

In hetzelfde handschrift komt, op fol. 239, het volgende : « *Hier beghint die epistele tot allen meechden Xpi, op die nyeu historie der xi^m Meechden cortelingen vanden hemel vertoent.* PROLOGUS.

« Brueder A. allen meechden Xpi, saechtmoedighe dochteren der Heiligher Kercken, salicheit ende oneyndelike vriheit des ewichs levens. Inden iare m. c. lxxxiii, de Here inghevende ende sijnre guedertierender moeder coninghynne van allen toe hulpende, soe sijn wi scrivende die niewe historie der heiligher xi. m. Meechden, vermaent sijnde met goddeliken inghevene, dese historie uwer caritaten ende heilicheit schinkende; want dit sijn die woerde der coninghynnen der hemelen, segghende : « Du hebste voer« ghenomen te versiene die ghemeyne orbelijcheit « alre menschen, schinckende den maechden dit « werck... »

Enz., tot op fol. 239 v° alwaar staat : « *Hier int dat prologus. Hier beghint die nyeuwe revelacie of vertonisse des weechs der xj^m Meechden, ij cap.* »

Het 28e en laatste kapittel komt voor op fol. 266 v°, en is getiteld : « *Hoe dat die heilige maghet*

Cordula des anderen daechs na den xi^m meechden ghedoet waert ».

Nr 25. — British Museum, Hs. addit nr 20034.

AUREA LEGENDA, dat is GULDEN LEGENDE of dat PASIONAEL, stuc ij. — **Perkament. Klein folio. Samen 296 folios op twee kolommen. Geschreven in den jare 1465.**

Op het schutblad al binnen staat : « Dit booc hoort in dat besloten convent Sinte Ursulen binnen Delff, int oest eynde ».

Op fol. 2, leest men : « *Hier beghint die tafel van dat ander stuc vanden Passionael, dat mit Paesschen begint ende gaet tot Onser Vrouwen Hemelvaert.* In welke tafel men vinden mach die Heiligen na den kalengier ende daer op dat martirologie ende die legenden der Heilighen op wat daghen des maents dat si comen. Ende die Heiligen die geen getal en hebben, of die niet gerebruciert en sijn, die selmen in een ander boke vinden. Ende so waer een root cruus boven staet, die en sijn niet geconfermeert ».

« Die xxvij dach in maert. Ons Heren verrisens.
« Mertirlogie.
« Van der verrisenis Ons Heren. »

De kalender loopt van Paschen tot O. L. Vrouw Hemelvaert (15 aug.).

Fol. 7, fraai omlijst en met versierde aanvangletter : « *Hier beghint dat ander stuc van Aurea*

legenda, dat is Gulden legende, of dat Passionael, ende beghint mit Paesschen opten xxvij. *dach in maert. Mertiriole.*

« *Evangelium Ons Heren verrisenisse.*

« In Egipten, Sinte Ians heremiten dach, die onder ander edelheit der doechden oec vol was vanden geest der profecien ende voerseide den alren kerstensten Theodocius, den keyser, den seghe der verwinninghe vanden tyran. In Panonien, Sinte Alexander mr. dach. Ende noch x.

« *Die voerrede van Xps verrisenisse.*

« Om dat wi gheseit hebben vanden feesten die vallen binnen den tiden der dwalinge, die van Adam began ende duerde tot Moeysen, welken tijt die Kerc hout van Septuagesima tot Paesschen, so sellen wi nu besien vander feesten die comen sellen binnen den tide der versoeninghe. Ende dien tijt viert die Kerck van Paesschen totter octaven van Pinxteren.

« *Vander verrisenisse Ons Heren Ihesu Criste.*

« Christus verrees opten derden dach na sijn passie. Seven dinghen machmen merken op Xps verrisenisse. Ter eersten, hoe dattet waer sijn (Kol. 2) mach dat hi drie daghen ende drie nachten inden grave lach ende opten derden dach verrees. Ten anderen, waer om dat hi thant als hi doot was niet en verrees, mer dat hi beide totten derde daghe. Ten derden hoe dat hi verrees. Ten vierden, waer om dat hi verrees voer den doemsdaghe als die ghemeen verrisenisse wesen sel. Ten vijfte, waer om dat hi verrees. Ten sesten, hoe menich werve hi openbaerde doe hi verresen was. Ten sevenden, hoe hi die vaders, die int voerburch

vander hellen waren, van daer leide, ende wat hi daer dede. Ten eersten so seitmen dat Xps drie daghen ende drie nachten in den grave lach bider figueren der synagogen, als Augustijn seit, also datmen den eersten dach neme na teynde vanden daghe, ende den anderen al gheheel, ende den derden dach na sijn beghin, ende aldus sellent drie daghen wesen, ende elc van desen hadde sijn nacht voer; want als Beda seit, so wort doe die ordinancie verwandelt; want daer te voren plaghen die daghen voer te gaen ende die nachten na te volghen, mer na Xps passie so verwandelde die ordinancie, also dat doe die nachte voer die daghe begonsten ende die daghen volghen na; ende dit is tamelic bi geesteliker beteykenisse; want die eerste mensche viel eerst van den daghe der gracien inden nacht der doot ende der sonden, mer bi Xps passie ende sijn verrisenisse so keerde hi weder vander nacht der mysdaet tot den daghe der gracien. Op dat ander dattet betameliken was dat hi thans niet en verrees als hi doot was, mer dat hi beide tot opten derden dach, daer toe sijn vijf reden. Die eerste is van beteykenisse, om dat daer bi beteykent soude worden dat dat licht sijns doots ghenas onse twie doden. Ende daer om lachhi enen ghehelen (Fol. 7 v°) dach ende twie nachten inden grave, om datmen verstaen sel biden daghe dat licht sijnre doot, ende biden twien nachten onse twie doden. Ten anderen om die provinghe, want als in twier of in drier mont staet alle woert, also machmen ondervinden alle werc of daet in drien daghen. Ende om dat hi proven woude ende gheven te kennen dat hi waerlic doot was, so woudehi drie daghen legghen in den grave.

Ten derden om sijn mogentheit te tonen, want hadde hi thant verresen, so soudet gescenen hebben dat hi gheen macht en hadde sijn siel te setten ende weder te nemen als te verrisen. Ten vierden om die voerbeteykeninghe der gheenre die behouden souden sijn. Dit seit Pieter van Ravennen. Onse Heer woude drie daghen begraven wesen, te beteykenen dat hi voldoen soude die in den hemel sijn, ende weder maken die inder aerden sijn, ende verlossen die inder hellen sijn. Ten vijften om te overdencken die drie staten der gherechtigher. Dit seit Gregorius. Opten Vridach was Xps gepassijt, inden Saterdaghe lach hi int graf, ente opten Sonnendach verrees hi. Dit leven is ons noch Vridach, want wi worden hier ghepijnt in vernoye ende verdriete; mer inden Saterdaghe so legghen wi in den grave als van onsen arbeide rustende; want nader doot vinden wi der sielen ruste; mer inden Sonnendage, dat is in die achtenste (*sic*) outheit, na dat die werelt ghemaect was, so sellen wi verrisen inden lichaem vander doot, ende wi sellen dan inden lichaem ende inder sielen glorie ontfaen, want opten sesten dach vander weke hebben wi pijn, ende in den sevenden daghe ruste, ende opten achtenden dach volle glorie. Dat derde is ... »

Op fol. 17 staat : « *Vander heiliger maget Sinte Godebert* », dat wij hier als proeve van de taal ook meenen te moeten overschrijven :

« Te Amyens was een paer volcs eersamich ende goet van leven. Dese creghen te samen een dochter ghehieten Godebert, die in doechden op wies. Doe si tot haren iaren ghecomen was datmense wtgheven soude, wort si vercooren van

Gode. Dit vernam die heilighe man Elegius ende inder teghenwoordicheit des conincs Lotharij gaf hi haer enen costeliken ringhe, tot enen teyken dat si Xps bruuts (*sic*) wesen soude. Dit hielt si trouweliken, waer om hi haer dicwijl plach te visitieren ende te vanden, overmits haer heilighe leven. Veel plach si te vasten ende penitencie te doen; oetmoedich, ghehoersaem, mynsaem ende lijdsaem was si in allen. Die werelt en was haer niet dan een cruus, also dat si wel segghen mochte : veer moet wesen van mi dan te verbliden in dat cruus Ons Heren Ihu Xpi. Van dat selve dat sy tijtlics hadde clede ende spijsde si den armen. Die zieke ende crancke menschen worden gesont, overmits haer oetmoedighe gebet. Op een tijt quam si in een van des conincs steden ende die coninc vernam dat. Doe ontboet hi die heilige maghet tot hem ende gaf haer wt groter devocien sijn palaes, dat hi daer hadde, mit een capelle gewiet ter eren des heilighen mertelaers Georgius, ende daer toe twie dorpen met .xij. (Fol. 17 r°, kol. 2) vrouwen die daer mit haer den Heer souden dienen in dat palaes of vergaderinghe om trouwelic te bidden voer hem ende sijn rijc. Daer na quam in dier stat een grote sterft, also dat nyement den anderen en dorste ghenaken om te begraven. Doe wort die heilige maghet Godebert ghebeden dat si haren brudegom Ihm woude bidden om lichtenis ende gracie. Doe seide si hem als dat si mit haer souden vasten ende bidden den Heer ende sijn ghemynde moeder. Si deden alsoe, ende ter stont, overmits haer gebet, creghen si lichtenisse. Daer na verbrande bi na alle die stat totter kerken toe. Doe was die heilige maghet seer drovich ende seide dat mense opheffen soude, want si seer

cranc was ende setten in een stoel teghen den brant. Doe badt si den Heer om gracie, ende mit enen teyken des Heiligen Cruys dat si sloech sleste die brant. Wat wil ic veel meer segghen, scriven; grote teykenen ende myraculen sijn daer gesciet doer die heilige maghet; want blinde menschen sijn siende gheworden, crepelen gaende, dove horende, malaetsche ghereynicht. Die beseten waren, worden verlost. Aldus heeft si een corte loop gelopen ende vromeliken ghestreden teghen die viant, die werelt ende haer passien ende gebreken ons allen tot enen exempel, waer om si nu wel mach segghen mitten apostel : een goet strijt heb ic ghestreden; mijn loep heb ic gheeyndet; biden ghelove ben ic gebleven; voert meer so is mi die croen der glorien, welke croen ons allen moet gunnen die Vader, die Soen ende die Heilige Geest, Amen ».

Na het leven van « *Sinte Jacop die mynre* », dat op fol. 64 r°, 2e kol., begint, volgt, op fol. 65 v°, 1e kol., de geschiedenis van de verwoesting van Jerusalem. Het verhaal, dat in 72 §§ verdeeld is, beslaat een aanzienlijk gedeelte van het hs.; het loopt inderdaad tot op fol. 109 r°, 2e kol. Van daar voort volgt de levensbeschrijving der Heiligen : « Die ierste dach in meye; martirologus ».

Op fol. 296 r°, 1e kol. (laatste), staat : « Dit boec wort geeyndet int iaer Ons Heren .m. cccc. ende .lxv., op Sinte Iohannes Ewangelisten avont voer die Latijnsche poert. Een *Ave Maria* voer den ghenen diet screef om Gods wille ».

Zuivere taal en regelvaste spelling; alleszins waard in druk gegeven te worden.

Nr 26. — British Museum, Hs. nr 18162.

PASSYONAEL VAN DEN HEYLIGEN. **— Perkament. Folioformaat. Samen 269 folios op twee kolommen. Geschreven in den jare 1465.**

Voorop staat : « Dieses Buch habe ich M. Johann « Jacob Schilling rechtmässig an mich gekauft. Ham- « burg, in Heumonat, d. J. 1740 ».

Het boek is een stuk der *Aurea legenda*, maar geenszins een gedeelte van het hierboven behandelde hs., dat evenwel hetzelfde jaartal draagt, doch ook van eene andere hand is.

Fol. 1 v° : « *Hier beghint die tafel van desen Passyonael vanden Heyligen vanden helen jaer. — In den eersten dat Prologus vander Adventen. Item noch een prologus.* »

De kalender — en het boek — loopt van den Advent tot op « vander Kercwyinge, cclix ». Daarna komt nog :

« Van Eufrosyna, ioncfrou, die een monyck « wert cclix.
« Van Barlaam, den abt cclxij.
« Van dat Pater noster. Noch een ander « van dat Pater noster cclxij.
« Noch een vraghe van dat Pater noster ».

Fol. 3 r°, kol. 1 : « *Hier beghint dat eerste prologus vander Advente, dat is vander toecoemste Ons Heren Jhesu Xpristi.*

« Langhe tijt heb ic geweest versocht ende seer ebeden om wt den latijn in duutsche te maecken een

boeck datmen in latijn heet *Aurea legenda*, dat beduut in duutsche *Gulden legende* of dat *Passionael.* Want der Heyliger passyen hier in staen. Ende wel mit rechte machmense so hieten, om die gulden exempelen ende leringhen die daar in bescreven sijn van den Heylighen. Want cortelic so bescrivetse alle der Heyligen leven ende der martelaren doot, hoe sij gemartelijt sijn doer die mynne van Gode... »

Op fol. 3 r°, 2e kol., van onderen : « *Hier beghint dat ander prologus vander selver voerseider adventen Ons Heren Ihesu Xpristi.*

« Alle die tijt des levens wert in vieren gedeylt, als inden tyde der dwalinge ende der weder roepinge of der vernywinge ende der versoeninge ende der pelgrimagien. Die tijt der dwalinge was van Adam, vander tijt dat hi van Gode dwaelde, mit die sonde der ongehoersamheit, ende duerde tot Moysen. Ende dese tijt hout die Heylige Kerke van Septuagesima tot Paeschen. *Gloze...* »

Fol. 4 r°, kol. 1 : « *Hier beghint die advente Ons Heren* ».

Fol. 15 r°, kol. 2 van onder : « *Van Sinte Eulalia.*

« In eenre stat van Spaengen. die Emerita hiet, wert Sinte Eulalia, die heylige maghet, ongenadeliken seer gepassijt ende gedoot in haren dertienden jaer, want na dien datsi mennich syns zwaerliken wert gepynicht, so wert si nochtant opgehangen ende wt gerect, ende haer nagelen wt haren vleysch getogen ende an beyden sijden mit barnende fackelen gebarnt ende ten lesten so wert si altemael in dat vuer versmoert, ende also eynde si haer leven ende voer in dat ewighe leven ».

Fol. 217 v°, kol. 2 begint de geschiedenis der bekeering : « *Van Taysis, dat meen wijf.*

« Taysis was een meen wijf, alsomen leest inder Vaderen legende ende leven, ende si was so scoen dat veel mannen haer goet vercoften ende quamen totter groter armoeden. Ende haer vryers plagen oec dicwil om haren wil te vechten, so dat haer dorpel van haeren huse stadelic bebloet was mitter yongelingen bloede die daer geslagen worden. Doe dit Pafuncius, die abt, gehoert hadde, so dede hi weerlike habyte an ende voer tot haer in een stat van Egypten, ende hi gaf hoer enen scillinc als voer den loen mit haer te doen te hebben. Ende si ontfinc dat ghelt ende seide : « Laet ons te gader gaen in die camer ». Ende doesi daer in gegaen waren ende hem Taysis noyede dat hi by haer quaem leggen opten bedde, dat gedect was mit costeliken clederen, so seide Pafuncius, die abt, tot haer : « Of hier inwert noch een bedde is, so laet « ons daer gaen ». Ende doe si hem tot veel steden geleyt hadde, so seide hi altoes dat hi ontsach dat ment sien mochte. Ende si seide : « Hier is een « bedde daer nyement op en coemt, mer ontsiestu « Gode, so en is gheen stede die sijnre gotheit ver- « borgen is ». Ende doe dat dese man hoerde, so seide hi haer : « Weetstu dat God is? » Ende doe si geantwoert hadde datsi wiste datter een God waer, ende datter een ander rijck waer toecomende, ende dat die tormenten waren die die sundaren souden lyden, so seide hi haer : « Ende oftu dan so viel « zielen verloren hadste, also men weet, ende du « niet alleen van dijnre zielen sulste moeten gheven « rekeninge ende daervoer werden verdoemt, waer om « pensestu dan niet hier om »? Doe si dit hoerde, so

viel sy tot sinen voeten ende eyschede al wenende penitencye ende seide : « Vader, ic weet datter peni- « tencye is ende ic hope verghiffenisse te vercrigen, « wiltu voer my bidden; allen bid ic dy dattu my « drie uren versten gheves ende wattu my beveels sal « ick doen, ende gaen waer du gebiedes ». Ende doe haer dese abt een stat geseit hadde waer si comen soude, so vergaderde si al dat goet dat sy mit haren lychaem gewonnen hadde ende si verbrandet al int mydden der stat, daert alt volc aensach, ende si riep : « Coemt alle dye mit my gesundicht hebt ende siet « hoe ic verbarne al dat ghi my gegeven hebt ». Dit goet was wel .cccc. pont gouts weert. Ende doe si al dit verbarnt hadde, so ghinc si ter stat waert, soe haer die abt geseit hadde. Ende doe hise daer vant, so leyde hise inder maechden cloester, ende daer besloet hise in een cleyn celle ende bezegelde die doer mit lode, ende hi lyet haer open een cleyn veynster, daer men haer dore teten gheven soude, ende hi hiet datmen haer alle dage gave een luttel waters ende broets. Ende doe die abt wech gegaen was, so seide Taysis tot hem : « Vader, waer sal ic « mijn urine maken »? Ende hi seide : « In dyn « celle als du weerdich biste ». Ende doe si hem noch vraechde hoe si Gode bidden soude, so seide hi : « Du en biste niet weerdich Gode te noemen, « noch den name sijnre heyliger drievoudichet, dattie « doer dine lyppen liden soude, noch dijn handen te « hemel te heffen, want dyn lyppen syn vol quaet- « heiden ende dijn hande sijn mit smette ontsu- « vert. Mer du sulste alleen ten oesten wt liggen « ende sien ende seggen dit dicwijl : Die my gesce- « pen heveste, ontferme di mijns ». Doe si dus drie iaer besloten hadde geweest, so hadde die abt

op haer ontfermenisse. Ende hi ginc tot Sinte Anthonius, om dat hi hem vraghen soude of haer God haer sunden vergheven hadde Ende Sinte Anthonius vergaderde alle sijn jongheren, ende seide hem datsi dien nacht alle in bedinghe wesen souden, elc by hem selven, op dat God enen van hem allen vertonen woude die sake daer Pafuncius, die abt, om gecomen waer. Ende doe si alle in bedinge waren, so sach Paulus, Anthonius meeste jonger, inden hemel een bedde myt alte duerbaer cledere gedecket, ende dit bedde wachten drie scoen magheden. Dese drie magheden waren die vrese vander eweliker pynen diese van sunden toech, ende die scaemte vanden sunden die si gedaen hadde. Ende daer mede verdiende si verlatenisse van haren sunden, en die mynne der gerechticheit diese opwert toech. Ende doe Paulus seide dat dit bedde alleen Anthonius toe hoerde, so antwoerde hem een stemme van boven : « Dit « bedde en is Anthonius niet, mer het is Taysis, des « meen wives ». Ende des morgens doe dit Paulus hadde geseit, ende doe men Goeds wille wiste, so ghinc die abt Pafuncius wech ten cloester wert ende hi ondede die dore van Taysis celle; mer si badt hem dat hise noch besloten lyete ende hi seide haer : « Com wt, want God heefti dijn sunden vergheven ». Ende si antwoerde : « Ic neeme Gode te orconde van « dier tijt dat ic hier in quam, so maecte ic van alle « mijn sunden als een bondekijn ende ic leydese voer « mijn oghen. Ende alsoe die adem van myne noese- « gateren niet en ghinc, also en gingen mijn sunden « niet van mynen oghen, mer ic weende altoes als « icker om pensede ». Ende die abt Pafuncius seide haer : « God en heeft di dijn sunden niet vergheven « om dijn penitencien wille, mer om dattu dese vrese

« altoes hebste gehadt in dijn herte ». Ende doe hise wter cellen geleyt hadde, so leefdese .XV. dage daer na ende si sterf in vreden. Die abt Effrem woude in deser manyeren een meen wijf bekeren. Ende doe dit meenwijf Effrem ontamelic handelde om oncuuscheit te doen, so seide haer Effrem : « Volghe my ». Ende doe si hem volgede ende si gecomen waren te eenre stat daer veel volcs was, so seide Effrem : « Legghe « hier neder dat ic by di leggen mach ». Ende si seide : « Hoe soude ic dat moghen doen daer alle dit volc staet »? Ende hi seide : « Oftu dy scames voer « die lude, hoe en scaemste dy niet voer Gode die « alle heymelike dingen weet ende siet »? Ende si ghinc mit groter scanden wech. » (Fol. 218 r°, 2e kol.)

Het laatste stuk : « *Noch een vrage van dat Pater noster* », komt voor op fol. 269 r°, 2e kol., en eindigt op fol. 269 v°, 1e kol., ten halve. — Het slot ervan luidt als volgt : « ... Ende dijn gebet saltu altoes doen voor den genen die du genoten heves ende voer allen kersten sielen. Ende alstu gaetste over enige kerchove so sulste ummer gedencken alle kerste sielen ende spreken dan dyn gebet. Het was een clerc die hadde van manyeren so wanneer hi over den kerchove ghinc, so sprac hi sijn ghebet te troeste alle der sielen die daer begraven waren. Ende het gesciede doe dese clerc sterf, ende men hem groef; doe die priester seide : « Requiescant in pace », so riepen alle dye sielen die opten kerchove begraven lagen mit luder stemmen : AMEN ».

Nr 27. — British Museum, Hs. nr 22288.

***DIE TAFEL VANDEN KERSTEN GHELOVE.* — Perkament. Folioformaat. Samen 205 folios. Prachtig handschrift. Groote gothische letter, van de XVe eeuw, met de meeste zorg geschreven. Nette miniaturen en versierde aanvangletters.**

Op fol. 1, staat de titel : « DIE TAFEL VANDEN KERSTEN GHELOVE », zonder meer.

Op fol. 2, vangt het handschrift aan als volgt : « *Van Gode, vander Godheit ende vander Triniteit. Primum capitelum.*

« Die prophete Micheas seit wt den monde Godes : « O mensce, ic sal di opsegghen wat goet is « ende wat ic van di eyssche, ummer dat du mi kennes « ende wetes dat ic ben ende wie ic sy ».

« Dat God is wart met veel dinghen bewijst. Die kersten ghelove betuuchtet, die scrifture spreectet. Alle ghelijc bewijstet, natuurlike reden bedichtet, allen creaturen roepent. Alle die Heilighen predikent, dat daer een God is, welc alle menschen aenbeden, welc die natuur gheeft te kennen, welc alle conscientie ontsien, welck gheen gheschicket harte mach haten.

« Dat die selve God mer alleen en is, dat toecht hi selve daer hi seit : « Siet, ic bin alleen ende daer « en is gheen ander God ». Dat tuucht sijn eyghen natuur (Kol. 2), die haer niet buten hem mach deylen. Dat bewisen alle sinnen, datmen moet eerst een beghin kennen, daer alle dinghen af vermenighen. Dat belyen alle tonghen ende aenbeden alle gheslachten van volke.

« Dese God is enich inder drieheit ende drievoudich inder enicheit, enich inden wesen, drievou-

dich in personen, gheheeten Vader, Soon ende Heilige Gheest.

« Die Vader is een beghin onbegonnen. Hi is een goet onghewonnen. Hi is een cracht onghemeten ende onverwonnen : Onse Vader die ons heeft van niet ghescapen, die ons heeft an hem vercoren, die ons hevet verlossent.

« Die Soon is een woert dat nummer en zwighet noch en wart wt ghesproken. Een beelde dat schone is, daer alle dinc met hare formen in verluchten. Een kunst ende wijsheit, die nummer en wort beschemet of bedroghen. Dese Soon heeft ons toe den leven gheroepen, die ons verclaret (Fol. 2 v°, kol. 1) an sinen aenschijn, die ons leert die salicheit te bekennen.

« Die Heilighe Gheest is een goetheit, die nummer op en houdet, een gave die nummer en wort wt ghemeten, een minne die nummer en vercoudet. Van sijnre goetheit so sijn wi ghecomen; van sinen gaven so heb wi ghedeylt; van synre minnen, so sijn wi vercoren.

« Dit is dat ghemeen verstaen vanden .iij. personen der Godheyt.

« Der personen is Gode een ghelijcheit na wesen ende substancien, daer die Vader winnet den Sone, die selve is onghewonnen, ende die Soen niet voert en winnet. Ende van hem beyden voerttret die Heilighe Gheest.

« Ghelijcheit der personen en is niet alleen anden wesen der naturen Godes, maer oec aen al dat der Godheit toe staet ende hoort :

« An die onghemetenheit Gods, daer Paulus of seit... ;

(Kol. 2). An der onendicheit Goods, daar Salomon of seit... ;

« Ander ewicheit Gods, daer David of seit...;

« Ander onwandelbaricheit Gods, daer Jacobus of seit : « Bi hem en is gheen ondertelike beschemin-« ghe; altijt is si blivende dat hi is »;

« Ander simpelheit Goods, daar Esdras of seit...;

« Ander allenmachticheit Gods, daer Moyses of seit...;

« Ende voert tot allen saken sprekelic of onsprekelic daer Job of seit : « Heer wes tot eeren staet, dat « hebstu dinen Soen ghedeilt winnende ».

« *Gloza. Vanden tyen namen Ons Heeren Godes inder heiligher scrifture ghevonden...* »

Fol. 3 : « Capitelum. *Vanden boeke des levens, dat die ghedachte Gods selve is* ».

Fol. 4 : « Capitelum. *Vanden werken der eerster .vi. dagen die ye verscenen* ».

« Des eersten daghes makede God een cleyn lichtende wolkenkijn, die allencsom wies inden dach ende deylde dat licht vander duusternis. Ende noemde dat licht den dach, ende die duusternis die nacht.

« Des anderen daghes makede God een firmament, vast ende blinkende als een cristael, jn die midwaerde vanden water, ende deylde den hemel vander aerden.

« Des derden daghes ...

« Des sesten daghes sprac God : « Laet ons « maken den mensche na onsen beilde ende ghelijc, « op dat hi voersi alle dierten der werelt ». Man ende wijf makede hise ende seide : « Wasset ende wart menichfoudich ende vervullet die aerde ».

« God sach over al dat hi hadde ghemaket, ende sine werke waren harde goet. Ende hi ghe-

benedietse. Daer om sijn hemel ende aertrijck volmaket ende al haer scierheit.

« Ende hi rustede des sevende daghes van al sinen werke, dat hi hadde beganghen, ende ghebenediede den sevenden dach ende heilichdem. »

Fol. 4 v° : « *Vanden .ix. core der engelen* ».

Fol. 5 v° : « *Vanden achte hemelen, die de meyster onderscelden* ».

« Die heydensce phylosooph ende ooc die meestere inder godheit hebben bescreven dat boven ons sijn achte hemele.

« Die eerste hemel heet Aereum, dat is die luchteghe hemel, daer die wolken warden ghevoert, die wint waeyt ende die voghele vlieghen.

« Die ander hemel hiet Ethereum, dat is die werkende hemel, daer die inpressien gheschien : aentocht vander aerden, ende verborghen werc der luchten, als reghen, dou, haghel, snee, vorst, donre, blixen ende des ghelikes.

« Die derde hemel hiet Olimpum, dat is die stille blinkende hemel, daer grote reynicheit is ende rust. Ende men mach daer horen die sterren roeren malcander, dat si clinghen oft zeyden spil ware.

« Die vierde heet ... »

Fol. 6 : « *Vanden .vij. planeten des hemels* ».

Fol. 7 : « *Vanden .xij. teyken des firmaments inden hemel* ».

Fol. 8 v° : « *Vanden vier elementen, daer des menschen lichaem te samen of is gheset* ».

Fol. 10 : « *Vanden aertschen paradyse der weelden ende van sinen bomen.*

Dat Paradijs der weelden, dat God plantede van beghin, als Damascenus seit, is die alreghenuechlicste aertsche stede, die onder den hemel is varre van ons. Int Oeste gheleghen, ghevryet van enighes menschen toecoemst, ende hooch boven alder aerden, also dat dat paradijs tot der manen cloot toe raket. Daer om en conde die grote vloet, daer die werelt mede verghinc, niet an comen. Alle tijt is daer ghetemperde lucht. Daer en gheschiet gheen onweder. Alle tijt is daer lenten, meye, herfst ende oest, dat is het staet altijt in groenen bladen, scone bloemen ende rype vrucht. Daer sijn twee somer ende twee winter, also dat die boeme tweewarf siaers vruchte draghen. Dach ende nacht sijn daer allike lanc .... »

Fol. 11 : « *Vander fonteynen ende vanden vloeden des aertscen paradijs* ».

Fol. 12. « *Vanden mensche ende vanden .vijf. wtwendighen ende inwendighen zinnen sijns lichaems* ».

Fol. 19 : *Vanden .iij. instaende cledinge der sielen.*

« Die ziel die heeft an hoerre enghelscher aert, sonder enich toe doen der sinnen, drie inblivende cleedinghe, die si niet en verslijt noch en verwerpt, noch niemant en machse haer nemen, ende heeten aldus : Sinderesis, Conscientia, Liberum arbitrium. Dat bediet : Die vonc der sielen, die saemwittachtighe gront, dat vry onbedwonghen

ghemoet. Met deser snede is si bekant in dat ewighe leven. God noch gheest en sijn hoer te varre noch te vreemde, als si met desen ghesmide tot den ewighen saken ende onwandelbarighen dinghen, die boven ons sijn, wil keeren. Des lichaems last en is hoer dan niet te swaer. Dat wide staen van hemel ende aerde en is haer niet te varre ende die vastheyt der hemelen, die hart ghegoten sijn als metael, en is haer niet te dic. Ende met deser ghelijcheit, so sijn haer die enghelen al becant bi namen.

« Dat eerste instaende beilde der sielen is ... »

Fol. 24 : « *Vande ghenadenryken godlike doechden, ghelove, hope ende minne* ... ».

Fol. 26 v° : « *Vanden vier voorbaersten cardinael doechden, daer dat bouc vander ridderscap af scrivet* ».

Fol. 32 : « *Vanden seven gaven des Heilighen Geestes*... ».

Fol. 36 : « *Vanden achte salicheden der sielen, de Xpristus leerde inden berghe*... ».

Fol. 43 v° : « *Vanden .xij. vruchten des boems des levens, diemen oec noemet vruchte des gheestes*... ».

Fol. 47 : « *Vander boser gheesten val, condicie, nature ende hoer quaetheit die si hebben*... ».

Fol. 49 : « *Van onser ouder val Adams ende Eva, ende hore becoringhe ende van haren sonden.*

« Die mensche ontfinc van Gode drie merclike ve. Die eerste gave was van edelheden, want God

schiepen na sinen beelde, jn wijsheden na sinen ghelijc, jn onnoselhede na sinen gheeste, aller creaturen heer. Voort van doechden ende seden, want God gaf hem minsamicheit, doe hi woude so heymelic met hem spreken; ende gaf hem scamelheit, doe hi hem scaemde ende woude hem beteren; ende gaf hem goedertierenheit, want hi en woude gheens diers bloet om sijns nootorft willen storten. Voort so begaefde hi en groot van tijtliker salichede, als dat hi sonder pijn soude leven; gheen hongher noch dorst, gheen pine noch vorst en soude hi doghen; noch arbeit noch crancheit en soude hem quetsen; huus noch cledere en soude hi behoeven; den doot en soude hi niet verbeiden; levende soude hi to der glorien hemelrikes comen.

« Doe ontfinc Adam inden paradyse, met sinen wive Eva, van Gode een ghebod... »

Fol. 51 v° : « *Vanden sonden ende van horen drien wt ghedeylde clufte ende gheslachte...* ».

Dan volgen, nl. op fol. 63 v° en vlg., doch met eenige varianten, de kapittels fol. 29, 30 v° en 36 uit het Hs. 25042, dat verder zal beschreven worden.

Fol. 66 : « *Vanden heilighen lande der beloeften* ».

Fol. 68 v° : « *Vanden .x. gheboden Ons Heeren Godes, ghegheven den kinderen van Ysrahel, in dat oude testament...*

« ...Die ander die tieghen dit ghebot (het 7[de]) doen sijn scalke coopliede, die dat ghemeen goet valschen met vermenghinghe ende wt breken met onrechter wichte ende mate, ende quader rekenscap.

Want God heeft alle der werelt goet met rechte mate ende ghetal ghemeen ghemaket. Ende wie hier aen misdoet, die is ieghen Gode alre naeste broockachtich. Hier om seide God den kinderen van Ysrahel toe : « Laet in uwen huse niet wesen wicht ende wicht- « mate ende mate, daermen met der eenre wtweecht « ende wtmet ende met der ander in ». (Fol. 78.)

« ...Die derde die hier aen sondigen (9e gebod) sijn die gheen die haer goet verdobbelen ende verspelen, of in hove of in danse verspilden ende onnuttelijc wt gheven, of die speelliede, araude, tuusschers, cleeder, paerde of goet ghift, of met iaghen ende queesten, ende met ander wildicheit overbringhen, of die in wine baden of op laken dansen, of met voghele ende weydelspil cost doen. Dat is al der armer goet, datmen dus onnuttelike verteert. Ende als Sinte Jheronimus seit : « Als over rovers so sal der God over « wreken ». (Fol. 80 v°, kol. 1.)

Fol. 82 : « *Vanden vijf heydenschen gheboden, die hem gaf die hey'densche meester Pytagoras...* ».

Fol. 86 : « *Vanden vier ewangelien ende euuangelisten...* ».

Fol. 90 v° : « *Vandier ghenadenryker tijt, dat die Goods soon woude mensche warden...* ».

Fol. 93 v° : « *Vanden heyligen huwelijc der ioncfrouwen Marie tusschen den goeden ouden man Joseph...* ».

Daarop volgt het leven van Jezus, in onderscheidene kapittels verdeeld. Wij schrijven de volgende af :

Fol. 93 v° :

Herodes, zoo vertelt de schrijver, doet de « bouke vander coninghen gheslachte » verbranden, « diemen hadde in die heymelicste stede des tempels », en « dat dede hi om twee saken wil » :...

« Die ander sake was, op dat hi sijn onedelheit daer mede mochte bedecken, datmen wanen mochte dat hi vander coninghen stamme waer gheboren. Maer, daer waren eenrehande wise vrome manne, die sulke bouke binnen haren huse hadden. Ende die leerden se wt over alle dat lant, waer af Xpus soude gheboren warden. Vanden gheslachte was een vroem man, hiet Joachim: die nam een eerlike vrouwe van sinen gheslache, hiet Anna. Dese twee waren rechtvaerdich voer Gode ende ghinghen in sinen ghebode. »

Fol. 94 v° :

« Ende dese joncfrou was so wijs, so schoon, so waert, ghelijc als die heilighe man Epyphanus seit, diese heeft aldus conterfeyt : Maria en was niet grof, noch vleyschachtig, maer also tzaert smal, swanc, van live wel ghemaket, si was van middelmaet der statuten, vol van sinnen, rijp van ouder, bloum van verwen, wit van hude, ghym van haer, blinkende oghen, scarp van sichte als een aren, simpel van opslach als een duve..., wel ghescapen hande, langhe vingheren sonder hoevel, luttel van sprake sonder lachen..., jn gaen ghelatich, jn staen zedich, stille jnder straten, droevich alleen, blide in gheselscap, in vordel cleen, jn liden verduldich..., horich den oversten..., bevellich den menschen, gunstich den vrienden, wtwendich schijn oetmoedich, inwendich gront opdriftich. Hoor oghen waren vol scamelheden, hoor oren vol oetmoedicheden, hoor mont vol waerhede,

hoor hande vol aelmissen, hoor voete vol stedichede, hoor seden vol eerbaricheden, haer lichaem vol suverhede, haer hart vol minnen, haer siel vol Godes, haer wesen God beildenrijc, haer crachten God brukelijc, haer werken seer vorderlijc, haer vernuft God scouwelijc, haer meeninghe heilich, haer wille God enich ».

Fol. 96 v° : GLOSE op de « *Enghelsche bootscap.*

« ...Dese selve arche enghel Gabriel staet voor Gode, als een vorste ende een legaet tot sinen ghebode te vervolghen bereet. Ende daer om bediet hi die starcheit Gods. Ende doe hi wt der consistori der heiligher Drievoudicheit den raet ende den wille Gods hadde verstaen ende sine bevelinghe van sinen eyghen monde hadde ontfaen, doe nam hi ghelijc enen sceptrum een coninc staf in siner hant, ende brac voer den sonnen opganc wt den hemel, ende vander schoonster wolken makede hi een mantel, ende besat die met edelsten ghesteente. Hi makede een cranse vanden suverlicsten bloemen des aerdscen paradijs der weelden; hi makede hem een harnasch van wortelen der edelre crude, ende quam met blinkenden oghen, met lichtenden aensicht, met schinenden clederen, met hueschen tuchtighen ghelaet, met claren licht ende knielende neder voor der maghet als een jonc ridder, ende spreyde voor haer voeten Ysaias, der propheten rolle, daer in ghescreven was ende selve las : « Zich, een joncfrou sal ontfanghen ende « baren enen soon; sijn naem sal heeten Emanuel, « dat bediet « Met ons is God... »

Fol. 149 v°, kol. 1 :

« Van dat Xpus tooch in den tempel ende verwarp daer wt die coften ende vercochten. Ende wat doen bi hem gheviel ende gheschiede.

« Doe Onse Heere Jhesus inden palmdach te Iherusalem binnen was, ghinc hi inden tempel ende makede ene ghesel van strengen ende werp wt alle die vercochten ende cochten scapen ende osse, ende keerde omme die tafele der wisselaer ende die stoele der gheenre die de duven vercochten. Ende seyden tot hem : « Haest dese dinghen van heen. Want daer « staet ghescreven : « « Mijn huus is een huus der « « bedinghen ende ghi hebt daer af ghemaect een « « spelunc of een cuul der mordenaer » »... »

Fol. 152 v° :

« Ende doe hi (Jezus) inden huse neder was gheseten, verstont dat een wijf die inder stat was een sondarsche, ende haelde een alabaster met dierbaerre zalven nardi spicati, ende brac af dat let ende stortedet op siin hooft. Ende stont achter bi sine voete ende beganse met tranen te netten ende te vuchten ende met den hare hoors hoefdes te droghen, ende cussede sine voete ende smeerdese met der salven... Want si is een sordarse... ».

Fol. 159 v° :

« Van dat onse Here Ihesus dede sijn cleder wt ende gorde hem met ener dwalen ende begonde siner jongher voete te wasschen ».

Fol. 180 :

« *Vanden rosenvaren bloede Ons liefs Heren. Van sinen vyf openen wonden* ».

Fol. 185 v° en 186 : « *Vanden seven woorden die Onse lieve Here Ihesus Xpristus inden cruce heeft ghesproken. Ende vanden ghebede dat daer op hoort.*

« Die heilighe leerrer segghen dat op dien dach dat Onse Here Ihesus in den cruce stont, gheschieden seven wonder teyken, tot elken woerde dat hi sprac inden cruce. Want een nighelic (*sic*) woort is met sonderlingher godliker doecht begaeft, teghen een vanden seven dootliken sonden, die verdreven warden door cracht der godliken woorden. Hier om seyt David : « Ist dat ghi heden sine stemme « hoort, so en wilt uwe harten niet verharden « maer verwecken ». Want, daer vrient van vrienden scheiden wil, daer bedarfmen goeds troostes wel. Ende die woorde, die dan ghesproken warden, pleechtmen best te behouden. Hier om soude Onse Here Ihesus in sinen lesten spreken corte woorde, hooch van verstaen, groot van crachte, genuechlike te ghedenken. Want si in doechden teghen sonde met wonder teykene gheschien, als wi noch wel sellen sien... »

Het laatste kapittel luidt als volgt :

Fol. 201 : » *Van dat Onse lieve Here clam neder tot der hellen, die te breken, die oude vadere verlossede, ende den duvel daer in ghebonden ende besloten...* ».

Explicit fol. 205 v° : « *Daer eynden nu die sesse ende tsestich capittelen inden vuitanc* (sic) *vanden bouke, dat daer heet Die tafel vanden Kersten ghelove. God si gheloeft* ».

Nr 28. — British Museum, Hs. nr 25904.

TRACTAET VAN KONNEN STERVEN. — Perkament. 16-formaat. Groot gothisch geschrift, 1530. — Dit hs. staat onder verschillende titels in de catalogussen aangewezen.

(Fol. 1 en 2 wit.) Fol. 3 : « *Hier beghint een tractaet van konnen sterven.*

« Want die doot des lichaems baven allen verveerliken dingen verveerlixst is, als die philosophus seit inden dorden boeck van den seden, geheiten *Ethicorum*, nochtant is die doot der zielen soe voel verveerliker ende eyseliker als die siel edelre ende duerberre is dan dat licham. Als David seecht inden psalter : « Die doot der sundere is alre quaetste ». Ende des niet te myn, als die selve prophete tuget, is inden aensicht Gods altoes duerbaer die doot synre Heiligen, soe wat lichamliken doot si sterven. Ende niet alleen en is duerbaer die doot der heiliger martelaren, mer der andere rechtveerdiger ende gueder kerstene, ende oec der bekeerder sundere, hoe quaet (Fol. 3 v°) dat si geweest syn... »

Fol. 18 : « *Hier begint Sincte Augustinus psalter, die hy maecte in synen lesten tyden in synre doot, ende heeft...* ».

Fol. 24 v° : « *Den roemschen credo :* Ic gelove aen enen God, den almechtigen vader, die..., ende inden heer Jhesum Cristum... ».

Verschillende gebeden volgen.

Fol. 63 : « *Dese naevolgende commendacie* salmen lesen als die sieken ter dootwert reiden, ende is vander Passien... ».

Fol. 91 : « *Dit is een suverlike leeringe van verduldigen liden...* ».

Fol. 121 : « *Hier beginnen ix punten vander Passien Ons lieven Heren* ende seer merckelick, daer hem een geestelick mynsche in oeffenen sal ende dagelix in spieghelen... ».

Fol. 135 : « *Hier begint die gelose vander Passien Ons lieven Heren*, nader overdracht der vier ewangelisten, mit een luttel verclaringe der heiliger leerees (*sic*) ende is merkelick... ».

Fol. 210 v° eindigt met de volgende aanteekening : « Item, dyt boecken is volscreven jnt iaer Ons Heren vyftien hondert ende xxx, ende heeft geeynt op Sante Antonys avont, ende heeft gescreven suster Foelsken Hoeymans, diet wt mynnen om Gods wil, int Sieck huys gescreven heeft, in hoeren enen tachtichsten iaeren. Een Ave Maria wt mynnen om Gods wil ».

Dit handschrift is van weinig belang.

Nr 29. — British Museum, Hs. nr Harl. 2437.

PARAPHRASE UP DE PSALMEN DAVIDS. — **Papier. Klein 8°-formaat. Geschrift van de XVIIIe eeuw. Samen 355 bladen.**

Op het schutblad is dit boek getiteld : « *Paraphrase up de Psalmen Davids, met de argumenten gemaeckt by Theodorus de Besse, getranslateert int neder duitsche.* 17 *May* 1715 ».

Bij het onderzoek is er ons al spoedig gebleken, dat het voor de letterkundige geschiedenis, zoomin als in 't opzicht van de taal, van geen belang is. Daarom ook hebben wij er geene uittreksels van genomen.

N^{rs} 30-36. — British Museum, Hs. n^{r} 11487.

VERSCHILLENDE WERKEN van JAN VAN RUUSBROEC, enz. — Perkament. Klein 4°-formaat. Geschreven in den jare 1497. Samen 327 folios. Op fol. 47 en op fol. 234 is er eene miniature.

I

DYALOGUS VANDER GHEESTELIKER KIJNTSCHEIT JHESU.

Op fol. 1 r° staat : « *Hier beghint die tafel van desen boeke.*

« Dit boecxkiin is een *Dyalogus vander gheesteliker kijntscheit Jhesu.* Hoe die ynnighe siele dat Kijndekijn begheert, gheestestelic (*sic*) in haer ontfaet, baert ende opvoet, in hare minnen gronde tot sijn gheestelike wasdom in haer... »

Op folio 5 :

« MARIA. Transite ad me omnes, qui ... Spiritus enim meus super mel dulcis ».

« BRUERKEN. O der ynnigher herten verlichtster, suete Moeder, o Conyngynne des hemels, vrouwe deser werlt, die mit soe groter claerheit der onsprekeliker wijsheit Gods boven allen Heilighen

gheciert biste, dattu als die sonne alle hemelen verlichtes, wil nu mijns herten duusterheit soe inschinen, dat ic dyn voerseide soete woerden mach verstaen, want ic een leecke broederkijn bin. »

« MARIA... »

Explicit fol. 46 v°, als volgt :

« MARIA. God, die almachtighe vader, die wil nae sijn grondelose ontfermherticheit ende goedertierenheit dynre ontfermen, ende ghebenedien doer sinen een gheboren soen Jhesum Xpm. ende den Heilighen Gheest, die in di rust, ende overmits meerre overvloedigher gaven ende gracien in di toecomende is. Daer om soe ganck nu nae mijn woert in vreden, want myn benedictie oeck altijt op di bliven sel ende in di wesende nu ende sonder eynde. Amen. Deo gracias ».

Op fol. 47 en vlg. komt de tafel.

II

EEN YNNICH SUVERLIC GHEBET DES MYNNENDEN SIELS.

Begint op fol. 50 in dezer voege : « *Een ynnich suverlic ghebet des mynnenden siels, die haer mynnekyn gheestelic in haer ontfaet.* Welck men oec lesen mach alsmen ten Heilighen Sacrament sel gaen, mit die navolghende leren. Want nae dat die ynnighe siel hem waerachtelic in den Sacrament ontfaen heeft, sel si hem in voertganghe der duechdeliker werken baren ende hem gheestelic pinen te doen dat den gheboren kijnderkijns wort ghedaen lichamelike ».

Dit stuk is ook in den vorm van dialoog tusschen « BRUERKEN » en « MARIA » geschreven.

Explicit fol. 108 v°-109 :

« Ende ic segghe di nu int eynde ende int ghescheiden, dat hi seer wel geleert ende wys is die God vreest ende oetmoedich is. Want salich is hi diet ghegheven is te hebben die vrese Gods, die die siel doet haer vercreghen salicheit der gheesteliker gaven behouden ende die oec overvloedigher haer toe ende in vloeyen. Dese wil in di die moeder minne mit alle haer eerbaer iofferscap in eren ende in vreden doen wesen ende altijt bliven. Amen. Deo gracias. »

III

EEN SEER DEVOTE EPISTEL.

Vangt aan op fol. 110 met deze woorden : « *Hier beghint een seer devote epistel, die broeder Johannes, regulier te Groenendale, sende synen neve bi Wttrecht, in die Cathusers oerde. Hier beghint dat prologus.*

« Die minne heeft mi aen ghestoten mit oetmoedighen ende devoten bidden, nader daghen doe ic bi di was, dat ic di wat woude scriven dat mynlic ende verweckelic waer tot devocien vanden drucke ende passien des ghemynden Ihesu. Mer die scaemte heeft die hant ende dat ghemoede een wyl tyts vanden arbeide des scrivens vertoevet. Want ic weet dattet der teder hant ende der crancheit myns verstants niet en betaemt tot alsulken groten dinghen myn hant wt te recken... »

Fol. 112 : « *Van vier dinghen die een devote siel sel aen merken in overdenckinghe der passien Ons Heren.....* »

Fol. 120 v° : « *Dit is hoe dat Onsen Here onrecht ghedaen wort in herteliken voernemenghe ende ynrelike vermoedinghe der boser menschen.*

« Ende want dese die van synre yoecht gheleert heeft onrecht te doghen niet of ghelaten en heeft totter doot toe te liden, soe wort die ghebenedide Ihesus te derden male onteert in herteliken ghepeynsen ende in stadelike vermoedinghe der boser menschen... ».

Explicit fol. 159 v° :

« ... Broeders, soect, soect Onsen Heer ende wort ghesterket. Soeket altoes syn aensicht. Soeket den Here ende u siel sel leven. Ende myn siel seide : « Hi sel hem leven die der werlt doot is. Want die « der werlt leeft, die en leeft Gode niet ». Laet ons daer om Gode sueken, dat wi hem sonder ophouden sueken, op dat als hi coemt ons te soeken, dat hi ons dan mach segghen : « Dit is dat gheslachte der « gheenre die den Heer sueken, die dat aensicht « sueken van Iacobs Gode ». Ende soe worden die poerten op ghedaen, dat die conync der glorien in mach gaen, ende wi mit hem, die in der ewicheit ghebenedijt is. Amen ».

* * *

IV

DAT BOECK VANDEN WAERDEN HEILIGHEN SACRAMENT.

Fol. 160 : « *Hier beghint dat boeck vanden waerden Heilighen Sacrament heer Ians Van Ruuschbroeck.*

« Die gloriose name Ons Heren, dien alle Enghelen ende Heilighen eren mit groter waerdicheit, die die doden levende maect, die hi mit synre cracht gheraect jn ewigher salicheit, wtghestorte salve der minnen, die alle gheesten doet ontsynnen mit hare sueticheit, die si nu in deser tijt gheloeft, gheeert, ghebenedyt ende inder ewicheit.

« Lieve ghemynde in Onsen Heer, ic hope ende ic ghetrouwe in hem sonder twivel, dat hi u voersien, gheroepen, vercoren ende ghemijnt heeft inder ewicheit, niet alleen u, mer oec alle die ghene die professie doen ghewarichlijk voer syn gloriose aenschyn in syn couvent. Ende dat syn alle die ghene die vrilijc ende ongheveynsdelijc verkiesen ewelijc hem te dienen, te loven ende te minnen. Ende dit is hem een ghewarich ghetughe ende een seker teyken, datse God inder ewicheit voersien, gheroepen ende vercoren heeft van vrier goetheit mit synen ghemynden vrienden in syn couvent. Mer sidi noch novicia, soe neemt die ordene aen ende doet professie... »

Explicit fol. 212 :

« ... Nu laet ons houden syn ghebot, want hi is een ghewarich God in drieheit der personen. Mit recht sellen wi hem minnen, die wi soe edel kennen ende almachtich in sinen doene. Hi is ewichs loefs

waert. Salich is hi die syns begheert. Utinam adveniat dat wi alsoe sere minnen, dat wi ons hongherich sat bekennen ende altoes in ghebruken vijnden. Spreect : Amen. Fiat, fiat! »

V

DAT BOEC VANDEN SEVEN SLOTEN.

Fol. 212 vangt dit boek met den onderstaanden titel aan : « *Hier beghint dat boec vanden Seven Sloten.*

« Lieve Suster, boven alle dinc si God ghemeent ende ghemynt. Ende set u in die nederste stat, soe moechdi volclymmen den hoechsten pat. Dit hebdi gheloeft ende ghesworen. Houddyt wel, ghi syt vercoren. Ghevoeldi in u dat onghehoersaem is, dat seldi haten als stinckende mys. Hatet in u alle onducht, ende die verdryft so waer ghi moecht. Mynt u selven inden dienste Ons Heren, soe sel u God die waerheit leren. Nu wil ic rimen laten ende sonder decsel waerheit scriven.

« Lieve suster, ghi selt merken dat Xps, die Gods soen, hem selven ontmoedichde ende verniete, ende nam aen een knechts forme, om dat hi ons dienen woude. Ende hi was sachtmoedich ende... »

Explicit fol. 233 v° :

« ... Wilstu duechtsamich worden, alstu gaste, soe sich voer di; alstu spreken wilste, soe bedencke di te voren. Vlyet quaet gheselscap. Niet en berechte meer dan di bevelen is. Goede luden wes heymelic. Alst di wel gaet, soe en verheffe di niet. Ende alst di qualic gaet, soe wes verduldich. Tegen die hover-

dighen wes oetmoedich. Teghen die toernighen wes sachtmoedich. Den dwasen selstu verdraghen. Den wisen selstu verhoren. Teghen den ouden selstu swighen. Dijn wanderinge sel sachmoedich wesen, dyn spreken matich ende bescheiden wesen. Dyn oghen sellen neder gheslaghen sijn. Dyn hert sel in Gode gherecht syn. Du selste bedinghe ende dyn synnen oprechtende syn in Gode ende in hemelschen dinghen. Ende alle verganckelike dinghen selstu oerlof gheven ende alle oetmoedicheit selstu pleghen. Hebstu dit, soe hebstu alre meysteren cunste. »

VI

DIE CIERHEIT DER GHEESTELIKER BRULOFT.

Fol. 235 : « *Hier beghint die Cierheit der Gheesteliker Bruloft, die heer Jan Van Ruschebroec, priester te Groenendale, bi Bruesel, maecte in duutsche.*

« *Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Siet, die brudegom coemt, gaet wt hem te ghemoet. Dese woerden bescryft ons Sinte Matheeus, die ewangelist, ende Cristus spracse tot sinen iongheren ende tot allen menschen in een parabole of ghelikenisse, diemen leest vanden maechden. Dese brudegom is Cristus ende menschelike natuer is die bruut, die God ghemaect heeft totten beelde ende totter ghelikenisse syns selfs. Ende hi hadse gheset... »

Explicit fol. 323 :

« ...Ende dit is in dat wiselose wesen, dat al te ynnighe geesten boven alle dinc hebben vercoren.

Dit is die doncker stille, daer alle mynnende in syn verloren. Mer mochten wi ons aldus in duechden ghereden, wi souden ons schiere vanden live ontcleden, ende souden vlieten in die wilde seebaren. Nymmermeer en mochte ons creatuere verhalen, dat wi ghebrukelike besitten moeten die weselike enicheit ende drie (*l.*: die) eenheit claerlike bescouwen in drieheit. Dat gheve ons die godlike minne, die ghenen bedelare en ontseit. Amen ».

Daarop volgt de onderstaande aanteekening : « Gheeynt int iaer Ons Heren m cccc ende xcvij, op Sinte Katrinen dach, ghescreven ende wel ghecorrigiert wt twee oude perfecte boecken, daer dat een of was ghescreven int iaer Ons Heren doemen screef m ccc. ende lxiij ».

VII

(GODVRUCHTIGE OVERWEGING.)

Daarna komt, altijd van dezelfde hand geschreven, een stuk zonder titel, zijnde eene soort van godvruchtige overweging, dat wij hier in het kort opnemen.

Fol. 323 v° :

« Altoes des avonts als ghi voer u bed coemt, ist dat ghijs stade hebt, soe seldi overlesen drie boeken ende die seldi altoes mit u draghen. Dat eerste boecskijn is lelyc, out ende onreyn, mit swarten atramente ghescreven. Dat ander boecskijn is wit ende gracioes, mit roden bloede ghescreven. Dat derde boecskijn is blauwe ende groene, ende al bescreven mit fynen goude.

« Ten eersten male seldi overlesen u oude boeck, dat is u oude leven, dat sondich ende ghebreckelic is in u ende in alle menschen. Ende hier om keert in u selven ende opent dat boec uwer consciencien, dat open ende ghetoent sel sijn ten oerdel Gods, Gode ende alle der werlt. Ende hier om merct ende proeft ende oerdelt u selven, op dat ghi dan niet veroerdelt en wort. U consciencie seldi aen sien, examinerende hoe ghi... ».

Fol. 324 v° :

« Ende ghi selt u oprechten op u knyen mit dancke ende mit love, ende ghi selt reiken wt uwer memorien dat witte boec, mit roden letteren ghescreven, dat is dat onnosel leven Ons Heren Ihesu Cristi. Syn siele is onnosel ende volheit alre ghenaden, vuerich roet van bernender minnen; syn lichaem glorioes blenckende wit, clare dan die sonne, al doerslaghen mit gheesselen ende overgoten met preciosen bloede; dat syn die rode letteren die... ».

Fol. 325 :

« Staet dan op al rechte ende heft op u oghen inden hemel. Opent Gode u ghedachten ende siet aen dat derde boec, dat blauwe ende groene is, mit fynen goude bescreven. Daer mede verstaetmen een ewich leven. Want dat hemelsche leven is claer, hemelverwich ghelijc den iacinthe. Ende die claerheit is drievoudich... ».

Explicit fol. 327 :

« ...Ende neycht u over u boec, ende rust ende slaept in ewighen vrede. Ende als ghi dan ontsprinct, soe sel u voer comen dat ghi mynt,

ende dat in u herte leeft, ende dat ghi meest te oefenen pleecht. Sijt inden dienste Gods ghestade, ende altoes bidt om syn gheriade. Hebt bernende olye in u vaten. Waect ende bedet in goeder maten. U brudegom coemt in corten stonden, siet dat ghi mitten wisen maechden wort vonden. Dat u God ontfae in syn ghesinde, daer is die blyscap sonder ende. Dat wi dit alle moeten bevynden, dat verleen ons God sonder myswenden. Amen ».

Nr 37. — British Museum, Hs. nr Add. 18164.

***DIE CIERHEIT DER GHEESTELIKER BRULOCHT*, van Jan van Ruusbroec. — Perkament. 12°-formaat. Geschrift van het einde der XVe eeuw. Samen 90 folios.**

Aan het hoofd der eerste bladzijde, verneemt men, in geschrift van de XVIIe eeuw, vanwaar het handschrift afkomstig is : « Dit boec echt die Susteren tot Aemsterdam, jnt covent van Sinte Cecilien over die Graft ».

Fol. 1 : « *Hier beghint die cierheit der gheesteliker brulocht*, die haer (*sic*) Jan van Ruschebroec, pape te Grone dale bi Bruesele, maecte in duytscher tale van enen beghinnenden werkeliken leven.

« *Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Siet, die brudegom coemt, gaet wt hem te moet. Dese woerde bescrivet ons Sinte Matheus, die ewangeliste, ende Xps. spracse tot sinen iongheren ende tot allen menschen in ene parabole of ghelikenisse die men leset vanden magheden. Dese brudegom is Xps. ende men-

schelike nature is die bruut, die God ghemaect heeft totten beelde ende totter ghelikenisse sijns selfs. Ende hi hadse gheset... »

Explicit fol. 90 v° :

« Ende dit is in dat weselose wesen, dat alle innighe gheesten boven alle dinc hebben vercoren, dit is dat donker ghestille, daer alle minnende in sijn verloren. Amen.

« Hier eyndet die cierheit der gheesteliker brulocht. »

Wanneer men dit handschrift vergelijkt met den tekst voorkomende onder nr 11487 (nrs 27-33, VI), dan zal de voorkeur dadelijk aan nr 18104 gegeven worden, wat taal en tekst betreft.

Nr 38-42. — British Museum, Hs. nr Egert. 676.

VERSCHILLENDE WERKEN, waarvan de titels volgen. — Perkament. 4°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 312 folios op twee kolommen.

I

SINCTE GREGORIUS DYALOGUM.

Fol. 1. « *Hier beghint die voerreden op Sincte Gregorius dealigo* (sic).

« Om mine eenpaerlike siechden ende crancheit van minen ghesichte (*dit woord is doorgehaald*) lichte, dat mi van outheiden seer ghefaelgeert es, soe hadde ic ghemeynt alsoe ic voertijts in een voerreden van enen boeke ghescreven hebbe, dat ic nummermeer

boeken wten latine ghetoghen en soude hebben, maer ic mach spreken metten prophete Iheromias : « Ic « weet dat inden mensche sinen wech niet en es ». Dats te verstane, dat inden mensche syn willen ende syn meynen niet ghestadich en es, want Onse Here beleitse nae sinen wille, ende syn meynen niet ghetrouwe in hem en heeft. Want, sent dat ic den voerseiden wille ontfinc, soe heb ic daeraf van binnen een cronen ghehadt ende eenpaerlijc vermanen ende nopen sonder ruste, om Sincte Gregorius dijalegum, dat men bedieden mach onder talen, dat es vraghen ende antwoerden, te dietsche maken mochte, ten profijte vanden ongheleerden menschen. Ende dit dyalogus es ghedeilt in vier boeke, alsoe die materie vanden werke heischt. Maer veel gheleerde liede becnaghen ende lasteren (Kol. 2) datmen den leeken menschen die scriftuere te dietsche maect, die sulke omdat sijs niet ghedoen en connen, die ander omdat men de verholentheit der scriftueren den ghemeynen lieden openbaert. Maer in wat dat ic in dietsche ghetrocken hebbe, daer ic ghedoelt mach hebben met mynre onconsticheit, bidic en begheer elken dies wel vroet es, dat hijt betere, want myn wille en es niet teghen Gods ghelove of teghen die Heilighe Kerke te doene. Hier om soe mach ic teghen dusdanighe becnaginghe met David antwoerden : « Die Here es myn hulp, ic « en sal niet ontsien wat mi die mensche doen sal ».

« *Dit* (sic) *die cappittelen vanden iersten boec...* »

Fol. 1 v°, kol. 1 : « *Hier beghint Sincte Gregorius dyalogum dierste boeck.*

« Doen ic Gregorius, op enen dach, van enigher wereliker menschen gheruchte te seer ghedruct was,

jn welker lieden orber wi dicwile worden bedwonghen te gelden dat wi niet sculdich en syn, doen ghinc ic in een heymelike stat te solase mynre droefheit, daer ic openbaerlijc toenen soude dat mi mishaechde ende leet was van mynre onledicheit. Ende daer ic alle dinghen vergaderen soude ende die vrilike voer myn oghen legghen, die mi bit- (Kol. 2) -terheit ende rouwe plaghen te doen. Ende doen ic daer af seer ghequelt was ende aldus lange swighende sat, soe quam daer te mi Peter, myn lieve kint, die dyaken, die aen mi vander ioecht synre ierster ioncheit ghetrouweliken ghebonden was in vrientscapen van ghetrouwer liefden ende myn geselle om tondersueken die heileghe woerde. Ende hi mercte dat ic met swaere siecheit der herten verbrant wert ende seide : « Vader, « es di iet nuwes gheschiet, dattu druever sijt dan du « pleghes? ». Ende ic seide hem : « Peter, die druef- « heit, die ic daghelijcs ghedoeghe, es mi altoes bi « ghewoenten out, ende altoes bi toe wassene niewe, « want myn onsalighe ghedachte, die ghesteken wort « metter wonden, hare onledicht. Ghedinct hoedaen « si sulken tijt inden cloester was, hoe dat alle dese « verganclike dinghen onder haer waren, hoe hoeghe « dat si was boven alle dinghen die keren, dat si niet « en plach te peisen sonder hemelsche dinghen, zoe « dat si oec, die in den lichame ghehouden was, over- « ghinc (Fol. 2, kol. 1) die slote vanden vlesche in « scouweliken leven. Soe dat si oec den doot, die bi « nae allen creatueren pynlijc es, minde als den inganc « des levens ende als den loen van haren erbeide. « Maer nu, om docsuyn mynre prelateliker sorghen, « die den oversten bisscop toe behoert, soe ghedoeghet « myn ghedachte der wereliker menschen onlede, « ende wort nae soe sconen ghedaente hare scouweli-

« ker rusten van den ghemulle der eertscher weghen « besmet. Ende als si bi ontfermicheide van... »

Het « dialogus » zet voort. Daarin doen zich lieve vertelsels voor. B. v. :

Fol. 3 r°, kol. 2 : « *Van Honorate, den abt* ».

Fol. 4 v°, kol. 1 : « *Van Libertino, den proest* ».

Fol. 6 v°, kol. 2 : « *Vanden hofman den moninc* », dat wij hier, als proeve van taal en stijl, laten volgen :

« Inden selven cloester was een moninc een hofman van groeten leven. Ende een dief plach te comen ende over den tuyn te clymmen ende heymelijc die coelen wech te draghen. Want doen hi veel (Fol. 7, kol. 1) coelen plante die hi niet en vant, ende hi sommeghe coelen vant vertreden ende ander wech ghedragen, doen ghinc hi alomme den hof ende vant den wech aldaer die dief plach te comen. Ende in die selve stat wandelende, soe vant hi oec een serpent ende hi beval hem ende seide : « Volghe mi nae ». Ende doen hi quam daer die dief in te comen plach, soe beval hi den serpente ende sprac : « Ic bevele « di in Ihesus Xps name dat du desen toeganc « wachtes ende en laet den dief hier niet in « comen ». Ende staphants soe strecte hem tser- « pent dwers over den wech ende die moninc keerde weder te synre cellen weert. Te middaghe, als die bruederen sliepen, soe quam die dief alsoe hi plach ende clam over den tuyne. Ende doen hi inden hof sinen voet sette, soe sach hi haestelyc dat ghestrecte serpent, dat den wech besloten hadde, ende hi wert verveert ende viel achter rugghe neder, ende metten

« Menich sins ende in menigherhande manieren hevet God in voertiden gesproken ons allen vanden heilighen scriftueren in crachten ende in vele tekene, overmydts sinen ghemynden sone Sinte Iheronimus mydden onder ons, als ghi wel wetet, daer wi oec ghetuighe af sijn, die hem ghesien hebben ende met onsen oghen syn heilicheit (Kol. 2) beschout hebben ende dien syn leven cundich is. Ende wi hebben ghehandelt die woerden synder cunsten ende synder leeren. Hier omme, dat wi ghesien hebben ende ghehoert, sullen wi u cundich maken. Wi waren als scape dwalende in dwalinghen ende in ydelen ende loegenachteghen fabulen, ende en hadden ghene ganse leere. Mer... »

Fol. 142 v°: « *Hier beghint dat sermoen des Heiligen Iheronimy* ».

Daarop volgen :

Fol. 166 v°: « *Dit spraken die dissipulen* ».

Fol. 167 : « *Hier antwort Iheronimus* ».

Fol. 168 : « *Dit sprac Iheronimus tot Eusebium* », enz.

Op fol. 249 eindigt het stuk als volgt :

« Ende want die voerscreven monick Gode ghetrouwe was, soe verstont hi van Sinte Iheronimo, dat hi in sulken dinghen schouwen soude des volcks ghehoerte op dat vanden hove sine reliquie niet vermyndert en souden worden; ende alsoe comende totter voerscrevenre kerken met sinen tween ghesellen heimelike bi nachte, daer alleen bi waren diere kerken canunken, die met herten ende met ghedachten Gode ende der alder heilichster maget Marie met

lagher stemme loefden, groeven si dat lichaem tusschen die calumne der kerken ende der doeren. In welken dienste der begravinghe, die voerghenuemde canunken die monick ende sine ghesellen ghevoelden (Fol. 249 v°, kol. 1) wonderlike sueticheit van roeke ende sagen onghemeten claerheit, die daer noeit ghesien en was met saligen ogen. Daer was bi ter begravinghe haers alre devoetsten lovers Iheronimi Marie, clare dan die mane, blinkender dan die sonne, batriekender dan alle wel (riekende cruide: *doorgehaald*) roeke, onderset met gheesteliken roesen ende lelien der dalen, ende boven presiose lelien blinkender; die welke voerscreven dinghen alle ter eren haers alre ghetrousten Iheronimy ende om te besitten, dat hi verdient hadde, die ontsprekelike glorie, die alre sliefst vrouwe bewerf die van haer selven, door Salamoen, .j. suet ghetuich gheeft, segghende: « Die my verclaren ofte loven, selen dat ewighe leven besitten ».

Daarop volgt de tafel, die de fol. 250 r°, 250 v° en 251 r° beslaat.

III

DES OVERGROTEN LEERAERS SINTE IHERONIMUS REGULE.

Van eene andere hand als de voorgaande stukken. Ook in geschrift der XVe eeuw.

Fol. 251 v°: « PROLOGUS. *Hier beghint des overgroten leeraers Sinte Iheronimus regule, die hi screef tot Eustochium, der heiligher maghet, die hi, tot Beetleem, met veel anderen meechden in een cloester, onder dese manier van leven, besloten hadde.*

« Die goedertieren ynnighe begherte ende minne der gheheilichder meechden ende inden Here ghe-minde dochteren ende vrouwen Eustochium (*sic*), ende alle die andere die totter nuwer brulochten des lams, die onder ghehoersamheiden, cuyschsheiden ende armoeden inden huise des Heren, wt eenre meyninghen vergadert syn, belastet met sorghen minen neder gheneychden lichaem totter eerden, daert af ghecomen es, en van ouderdom (Kol. 2) dat aensichte berimpelt ende lastelijc der natueren ende begheren, dat die bevende hant haers ouderdoms een luttel vergheten woude ende leren inden teghenwoerdegen boexken met scrijften, die bereide ghemoede totten doechden. Alsoe als die tonghe voertijts metter levendegher stemmen plach te leren Gode leven, niet der werelt, den gheeste, niet den vleesche, ende dat groet es niet hem selven, een manieer ende een regule wt Xpus ende synre apostelen leven vergadert, ende oec wt den heilighen hermite, die ic seven jaer lanc, doen ic inder vostinen omme ghinc met verwonderen ende leringhe onder vant ende vele loens werdich es. O salighe minne, O priselike begherte inden Here, dat ghi voerden val vreset, als die tonghe des leraers, overmits ouderdom ende dat ghemeyn eynde des levens te niete gaet (Fol. 252, kol. 1), die bereyt es vrilijc ende niet vervaerdelijc te leren den ghenen die wandelen inden weghe Gods... »

Fol. 252 v°, kol. 1. « *Hier eyndet prologus*. DAT IERSTE CAPITTEL. *Hoemen minne ende caritate houden sal.*

« Wat manier Gode te leven ende wat regule die Sustere inden beslotenen cloesteren eerst aen selen nemen, dat heeft Xps selve, alle (*l.*: alse) die alsellics

opsets een beghinre ende een leere es, in eenre antwoerden allen menschen bewijst, doen hi seide : « Wiltu ingaen totten leven, soe hout die ghebode » ; ende oftmen vraechde welc dat si sijn, soe heeft hise bediet : « Du sulste minnen dinen Here dinen God « van alle dynre herten, van alle dinen ghemoede « ende van alle dinen crachten boven di selven, ende « dinen naesten ghelyc di selven ». In desen tween gheboden. (Kol. 2) soe eest al besloten dat die ewe ende die propheten ende die heilighe manne ondervonden hebben. Merket vlitelyc, ic biddes u, myn alre liefste, die daer niet alleen met alre begherten in en begheert te gaen totten leven, dat waerlyc dleven es, want den ghenen die der werelt leven en es gheen leven maer die doot... »

Fol. 253 v°, kol. 2 : « *Dat ander cappittel is : Van nyet eyghens te hebben* ».

Fol. 254 r°, kol. 2 : « *Dat .iij. cappittel : Vanden susteren te kiesen totten besloten cloesters goede in te nemen ende wt te gheven* ».

Fol. 255 r°, kol. 1 : « *Dat vierde cappittel : Vander ghemeynheit der dinghen ende vander oetmoedicheit te houden* ».

Fol. 256 r°, kol. 1 : « *Dat .v. cappittel : Vander symonien te scouwen alsmen suster ontfanget* ».

Fol. 257 r°, kol. 1 : « *Dat .vj. cappittel : Vander ghehoersamheit der oversten* ».

Fol. 258 r°, kol. 1 : « *Dat .vij. capittel : Vander abdissen regement* ».

Fol. 258 v°, kol. 2 : « *Dat .viij. capittel : Vander reverencien ende onderboginge, die men totter abdisse hebben sal* ».

Fol. 259 r°, kol. 1 : « *Dat .ix. capittel : Hoe men des Vridaechs die ghebreke int ghemeyn vroeghen sal* ». Enz.

Op fol. 287 v°, eindigt het 41e en laatste capittel in dezer voege :

« ... Daer om, eest datmen iet in deser reghel der apostelen leven ende der gheestelijcheit vint, dat dispenceringhe ofte corrigeringhe of verwandelinghe behoeft, dat bevele ic uwen bisscop, of den heileghen priester die u gheset es, dat hi dat nae vollicheit des gheests dispenceren, verwandelen ende corrigeren mach. Myn alre liefste, alsoe levet die heileghe daghe, alsoe weest in Xpus echtscap ghebonden, soe, wanneer die brudegom coemt u ter bruloeft te roepen inder middernacht, dat hi u met ghenen ydelen lampen, mer bereit, vinden mach, dat ghi in gheenre wys olye van buyten en suect, op dat u vanden langhen merren, ghelyc den dwasen, den inganc der cameren niet ghewyghert en worde. Comt der outheit ws ynnighen Iheronimus met uwen heyleghen ghebede te hulpen ».

« *Hier gaet wte des overgroten ende gloriosen leeraers Sinte Iheronimus regel.* »

∴

IV

DRIE EPISTELEN (van) BRUEDER JAN VAN HAERLEM.

Van dezelfde hand als het voorgaande stuk.

Begint op fol. 287 met deze woorden : « *Dese drie epistelen screef brueder Jan van Haerlem, enen leeck vander Minre Brueders oerden, tot enen devoten priester, om hem te conceleren.*

« Die Vader, die Sone, die Heileghe Geest verleen ons stercheit, verduldicheit, ghelatenheit, vromicheit, alle dat te liden niet alleen gheren, mer oec blidelic dat God op ons verhinghen wil. Lieve gheminde brueders in Xpo, ghi wet wel dat die heileghe apostel sz (seit), dat alle dieghene die goedertierlijc of goddienstelic in Xpo willen leven, die moeten persecucie liden. Oec soe scrijftmen dat alle dat leven des menschen op aerden is becoringhe. Es dan al des menschen leven becoringhe, soe scynt dat die mensche die niet becoert en wort niet en levet. Hier om en selen wi niet, als wij van buten ende van binnen aenghestoten worden van menigherande becoringhe cleinmoedich syn, mer hopen inden Here ende vastelijc gheloven ende betrouwen in hem ende verbliden (Kol. 2) ons dat wy noch wat hebben dat die onse weder saec beniden. Ende wi selen ridderlyc pinen te striden ende maken onse toevluchte toten Heren, die altoes bereet es ons te ontfanghen, als hi selve tuyghet, daer hi sz (seit) : « Alle die comen tot « mi, die en worpe ic niet wt van mi ». Ende hier selen wi ghetrouwelic striden, want ons nummer meer hulpe en ontbreect. Vlitelic selen wi oec striden, want die stryt es stadelic aenstaende. Ghemeenlyc

selen wy striden, want overal syn laghen. Wy selen oec blidelic ende vromelyc striden, want datmen ons weder sal gheven, dat is groet. Wy selen oec volherdelijc striden, want die loen is seker. Ghe-minde brueders, laet u ghedincken dat int Vader boeck staet ghescreven van enen die seven cronen in eenre nacht verdiende, om dat hi seven werf syn ghedachten weder stont van dat hi soude gaen slapen. Ende oft hi van alsulken cleynen sympelen ghe-dachten te wederstaene (Fol. 287 v°, kol. 1) crone verdiende, wat crone waendi dat wy verdienen moghen, als wy die grote becoringhe vromelic ende manlyc weder staen?... »

Op fol. 302, kol. 1, sluit dit tractaat als volgt :

« Nu dan als ghi alle dese vruchten vercreghen hebt ende die waerheit kinnet ende die vruchten daer af maket, soe ghedinct myns in uwe ghebeden om Gode.

« *Item, dese ses voerscreven puenten screef brueder Heinric van Haerlem tot suster Matken.* »

V

DIT IS GLORIOSE VICTORIE ENDE PASSIE DER .V. MINRE BRUEDERS S. BERARD, enz.

Van eene derde hand. Evenwel ook geschrift van de XVe eeuw.

Folio 302 is wit gebleven. Op fol. 303, kol. 1, vangt het stuk aan als volgt : « *Dit is gloriose victorie ende passie der .V. minre brueders S. Berard, Peeter, Arcursius, Advite ende Otto.*

« Het en is ghenen mensche wel wt te spreken hoe wonderlike dat is het bediedenisse des heilighen relegie der Mynre bruederen, oec dat onse onsterfelike, opperste ende alder goetste God heeft gheroepen den heilighen patriarch Franciscum, ghetekent metten wonde ons Verloessers, als .j. ander Xps, om te versuenen hem dat ghevallen menschelyc gheslachte, doen die gheestelijcheit heilicheit (*sic*) oec alle doechden met dat onbevlecte gheloef Xpi was nu bicans te nieuten ghecomen. Welke heilighe relegie en heeft die almechteghe God niet alleen vermeerdert in den voertganc des tijts met alder breetsten dignitheit ende grootste ere, mer oec verchiert ende versterct met eenderhande eeldere ende alder hoechste gave. Inden beghinsel des regule der ermer is in der puerheit der ewangielien in gheset, gheconfirmeert ende gheapprobeert vanden inghevinghe Godts met synder ouder goedertierenheit, overmidts die alder virlijcste mertelie der .v. Mynrebruederen, die ghemertelizeert waren, als die insetter Sinte Franciscus (Kol. 2) noch leefde... »

Fol. 304 :

« ... Inden selven tide sant Sinte (Kol. 2) Franciscus metten wille des Heeren .vi. brueders van wonderlike heilicheit tot dat rike van Marrochien, welc waren brueder Vitael, Berard, Peter, Accursius, Adviti ende Otto, opdat si souden den ongheloevigen preken dat kersten gheloeve. Brueder Vitael was hem van Sinte Francisco ghegheven in .j. prelaet, willende dat die ander .v. hem souden ghehoersam sijn. Als si waren ghecomen in dat rijck van Arrogonien, soe bestont brueder Vitael zeer sieck te werden. Merkende sijn siekte te verlenghen, ende niet willende bi sijn lichaemlike cranckheit beletten die boetscap

Godts, soe gheboet hi den anderen .v. voerghenuemde brueders dat si souden vervullen Godts ende brueder Francisci ghebodt, reisende tot Marrochien. Die heilighe bruers waren ghehoersam ende latende daer brueder Vitael sieck, soe quamen si te Colimbrien. Ende daer was... »

In dien trant gaat het stuk voort. Het eindigt als volgt op fol. 309 v°, kol. 2 : « Oec soe moet haer verbliden die heilighe relegie der Mynre bruederen, ghecroent sijnde met die doechden der heiligher mertelaren ende blinkende met die niewe claerheit der Heilighen. Soe dat si Gode gheve dankelike werken ende volghe die voetstappen der heiligher mertelaren, totten love ende blijsscap Ons Heeren Ihesu Xpi, dien metten Vader ende metten Heilighen Gheest is ere ende glorie inder ewicheit. Amen ».

Dan volgt, op het einde van fol. 309, kol. 2, van dezelfde hand en in denzelfden stijl als het voorgaande stuk, een opstel dat aldus begint : « *In die provincie van Borgundien, bi Lugdvicien, rust die eerweerdeghe ende heilighe vader heer Bonaventuera, van Coninx bade, der provincie van Romanien...* ».

Het stuk beslaat enkel ongeveer 10 kolommen.

Explicit, fol. 312, kol. 2 : « ... Wt welken men mach wel warachteliken merken dat wt ghene ghebreken alsoe langhen tijt, dat is totten jare Ons Heren .m. iiij^{c}. ende .lxxxij., die canonizeeringhe van al selken heilighen ende ontsprekeliken grooten doctoor es verlenct, maer meer wter scickinghe

Godts, welc ons verholen is, die boven al ghebenedijt is inder ewicheit. Amen ».

Nr 43. — British Museum, Hs. nr Egerton 675.

SINTE BERNAERDUS SERMOENEN. — **Papier. Klein 4°-formaat. Met veel zorg geschreven; eenige beginletters. Geschreven in den jare 1461, en niet in 1403 zooals de catalogus zegt. Samen 201 folios.**

Op den omslag staat : ***Barnaerdus sermoene van Sinte Andries,*** **met een hoornen plaatje bedekt.**

Fol. 1 : « *Hier beghint die tafel van Sinte Bernaerdus sermoen...* ».

Fol. 2 v° en 3 : « *Hier beghint dat win-* (Fol. 3) *-terstic van Sinte Bernaerdus sermoenen, op Sinte Andries avont.*

« tIs ingheset vanden heilighen vaders, datmen die sonderlinge grote hoechtiden voercomen sel mit ynnigen vasten. Ende hier is groot oerbaer ende salicheit in gelegen ende ten is niet onwijsseliken geordiniert, alsment wijselic aen merken wil. Want overmits die menschelike crancheit, ontgaen wi ons alle dage ende vallen in veel sonden. Ende ten is ons te mael niet seker te ontfangen die grote hoechtiden (Kol. 2) der Heiliger Kerken ende sonderlinge die alre meeste hoechtiden, ten si dat wi eerst mit ynniger apstinencien gepurgiert ende gereinicht worden, op dat wi so te waerdeliker ontfangen mogen ende bequamer mogen worden toter geesteliker hoechtideliker bliscap. Soe doet die rechtvaerdige mensche, die inden beginne sijnre woerden hem selven besculdicht ende daer

mede begint hi den lof Gods of der vrienden Gods, dat hi sijns selves gebreken aansiet. Doet so die gerechtige ende pijnt hem altoes voer te comen den genen die bereit is onse gerechticheden te oerdelen, wat sellen wi dan doen die sulc sijn (Fol. 3 v°) dat, ten si dat wi onse sonden ende onse quaetheit ons te tide pinen aen te sien ende te veroerdelen, ende te beteren ons, harde seer te duchten is dat si openbaerliken gevonden sellen worden voergaende in dat oerdel. Ende derf die gerechtige mensche niet... »

Dan volgen onderscheidene sermoenen : « *Op Sinte Andrieus dach*; *In den Advent*; *Kersavent*; *Opten heiligen Kersdach* »; enz., enz.

Explicit fol. 201 : « Dit boec heeft gescreven suster Machtelt Gherijts dochter, tot eenre memorie ende ic bidde u om Gods willen dat ghi voer mi wilt lesen een Ave Maria, ende als ic doot ben een Ave Maria mit Requiem.

« Dit booc is gescreven int iaer Ons Heren m cccc ende lxi, op Sinte Leonaerdus dach gheeyndet ».

Daarna komt de volgende aanteekening : « Dit boec hoert totten Regulierissen t Sinte Agnieten binnen Delf, inden dale van Iozaphat ».

Al deze sermoenen hebben maar eene geringe letterkundige waarde. Een staaltje van den schrijftrant moge hier volgen :

Fol. 7 : Sermoen « *Op Sinte Andries dach. Bernardus.*

« Als wi huden ynnichlike vieren den gloriosen sege des heiligen apostels Sinte Andries, so hebben wi grote bliscap ende vrolicheit inden graceliken woerden die wt sinen monde gingen. Want die droetheit en mocht daer gene stede hebben, daer hi so blide was die ghecruust wort. Nyement en mochte medeliden hebben mit den gene die alsoe blideliken leet; nyement en dorste dien bescreyen, die in sijnre passien also blide was. Want hi moecht ons anders toe seggen, ende niet ontamelic, dat onse gesontmaker, doe hi sijn cruus droech, den screyenden wiven toe seide : « Ghi, dochteren « van Iherusalem, en wilt op mi niet screyen, mer « screyt op u selven ». Ende doe die heilige apostel wtgeleit wort, daer men crucen soude, so woude dat volc, die wel wisten dat hi een heilich rechtvaerdich man was, ende mit onrecht gedodet soude worden, daer tegens wesen ende en woude dat niet liden. Mer hi badt dat volc seer naersteliken dat si hem niet hinderen en wouden dat hi niet gepassijt en worde, ymmer dat hi niet gecroent en worde, want hi begeerde ontbonden te worden ende mit Xpo te wesen... »

Nr 44-49. — British Museum, Hs. nr 25042.

VERSCHILLENDE TRACTATEN. — Perkament. 16°-formaat. Geschrift der XVe eeuw. Samen 78 folios.

I

DIT ES DBEGIN VANDER SARTROYSEN OERDENEN.

Op den rug staat de volgende titel : « BEGINSEL DER CARTUYSER ».

Het hs. vangt aan op fol. 1, als volgt : « *Dit es dbeghin vander Sartroysen oerdenen.*

« Als ons segghen de oude vaders, ende men oec vint inden coroniken, hoe van beghintsel die ordene van Sartroysen begonste, doen men screef .m. ende lxxxiiij. jare (« lxxxiiij » *is doorgehaald*) jn deser manieren. In dien tiden so was een meester inder godheyt selve regerende ende canonec van Onser Vrouwen te Parijs, een man van groten name ende van sonderlinghen predekene, die van siecten quam toter doot. Ende doemen den doden lichaem ghedraghen hadde inder kerken, ende die vigilien nader manieren ghedaen waren, ende die misse des anders (Fol. 1 v°) daghes ghesonghen was, ende men de bare, daer de dode op lach draghen soude te grave, doen riep de dode met groten bevene : « Ic ben ghewroecht ! ». Doen si dat verstonden al die daer om dat lijc stonden, seiden dat goede menschen mochten wel ghewroecht worden, ende ghinghen te rade dat si dat lichaem daer laten wouden tote des anders daghes. Ende hier binnen, doen si ghebede, vigilien ende missen voer hem ghedaen hadden, ende des anders daghes te grave draghen souden, doen riep hi vreeselike : « Ic ben gheordeelt ! » Doen ghinghen si weder te rade onder hem die wise ende seiden, dat de ziele also wel mochte gheordelt wesen te vageviere als ter hellen. Ende daer omme lieten si (Fol. 2 r°) noch daer dat lichame, ende daden vor hem ghebede, vigilie ende misse. Des derde daghes doen waren daer vergadert alle die universiteit van Parijs ende oec dat ghemeyn volc van Parys, om des mirakelen wille. Doen riep de dode weder met vreeseliken ghecrysch : « Ic ben verdoemt ! ». Doen seiden si alle dat hi was

vanden ghetale der verdoemde. In dier tijt was daer ieghenwordich een edel leerare ende meester inder godheit, die Bruno hiet ende was archidyaken te Riemen; die riep te hem sesse grote ende edele clerke, sijn discipulen, ende beroert vander vreesen Gods, so seide hi hen weemoedelike : « Es sulken « ende so groten meester ende (Fol. 2 v°) leerare, ende « so grote predicare in sijnre doot verdoemt, ende « Gode gehenghende niet om hem maer ten exempel « die noch leven gheroepen heeft : « Ic ben ghe- « wroecht! Ic ben gheordelt! Ic ben verdoemt! », « wat selen wi ellendeghe doen, die ons alden dach « veronleghen (1) met onsen disputerene ende en « doen gheen profijt in den wege Ons Heeren. Doen « antwoerden hem die sesse clerke beroert van herten « ende seyden hem : ... »

Fol. 13 v° : « *Dit es vander verduldicheit der capittelen* ».

Fol. 17 : « *Dits vander ghewoenten ende enicheit der cellen* ».

Fol. 20 : « *Dits vander verlichticheit der cellen* ».

Fol. 21 : « *Vanderghehoersaemheit Augustinus* ».

Fol. 23 : « *Vanden reefter ende hoe si daer leven* ».

Fol. 25 : « *Dit es vander cokene ghewoenten* ».

Fol. 26 : « *Dit es vanden colloquie* ».

---

(1) Door eene latere hand, werden tusschen *le* en *ghen*, de letters *de* boven den regel geschreven : *Veronledigheri* dus.

Fol. 27 : « *Dits vander begheerten te comen in de ordene* ».

II

VAN VIERDERHANDE MANIEREN VAN SONDEN...

Op fol. 29, komt eene miniature en daaronder : « CAPITULUM. *Van vierderhande manieren van sonden, daer wi vte moeten biechten den prochiaen.* »

Fol. 29 v° :

« Daer sijn vierderhande manieren van sonden, die wi selen biechten, als sonde der herten, sonde des mondes, sonde der werken ende sonde der versumenessen. Buten desen .viere. wisen van sonden, gheen ander sonde en es, alse wel wijst die priester in sinen Confiteor, daer hi spreect aldus : « Ic sondare « belye mi ghesondicht te hebben zwaerlike met ghe- « dachten, met spreken, met werken, met versume- « nessen, ende spreke groot daer af mine scout ».

Dit sijn die sonden der herten.

Quade ghedachten, onsuver loste, volboert in sonden, begheerte boser (Fol. 30) dinghen, verkeerde wille, ontrouwe, onghelove, dorre ghemoet van ynnicheden, wanhope, mistroost, goetdunken, vermetenheit, verdencken enigher dinc, onhebbelike minne, onordelike vreese, nijt, haet, toren, verbliden in yements ongheluc, bedroeven in yements welvaren, wtnemen der personen, versmaden der armen, onghescicte minne, boelscap, onhebbelike vroechde, onverduldicheit, onlijdsamicheit, verdriet in goeden werken, traech tot Gods dienste, gheveynsde heilicheit, onver-

standicheit, verkeerde sin, scaemte van goeden werken, ghedenken op hoghen staet, (Fol. 30 v°) ydele glorie, onstantachticheit, verhardicheit in sonden, ghiericheit, wreetheit, versmadinghe goets raets ende des ghelike vele. *Dit sijn sonden des mondes : . .* »

Fol. 32 v°, miniatuur met het volgend opschrift : « CAPITULUM. *Vanden sonden die alleen die bisscop afloest ende absolveert, ocht sijn ghewaerde penitencier* ».

Fol. 36 : « CAPITTELUM. *Vanden sonden daer alleen die paeus ocht sijn penitencier aflost ende absolveert* ».

Op fol. 37 eindigt dit deel van het hs. als volgt :

« Ende alle die ghene die de bisscop (Fol. 37 v°) om penitencie of om vreesen wille daer heet trecken, die worden daer af benodet toten paeuse te trecken ende te comen. Ende voert van so onwisen saken, daer der Kerken recht niet ghenoech en hadde af geleert, daer soude men toten paeuse om trecken. Want alle kersten recht, met rade der cardinalen, heeft hi inden scrijn sijnre borsten besloten ».

Fol. 38 r°, wit.

Fol. 38 v°, onderaan, doch van eene latere hand : « Drie dinghen hebben mij tot noch toe verleyt. Dat yerste is : Een goet opset sonder beghinnen, Willen sonder wercken, Een goet beloven sonder voertgaen. Och morghen, du hebst mij bracht in sorghen ».

III

ONSE HEERE LEERDE SINEN JONGHEREN...

Begint op fol.39 v° met deze woorden : « *Onse Heere leerde sinen jongheren inder ewangelien, in wat huse dat si quamen, dat si metten eersten souden spreken : « Vrede si in desen huse ».*

« Dat Onse Heere sinen iongheren leerde, dat leefde hi selve. Daer omme sprac Onse Heere selve, doen hi in beslotender doren quam, tot sinen iongheren : « Pax vobis » ; dats : « Vrede si met u ». Dat es die salichste leere diemen inder tijt leeren mach, want vrede es een camer des Heilichs Gheests, ende een camer der Drievoldicheyt. Vrede es een beghin der ewegher salicheit. Want sonder vrede en (Fol.39 v°) mach niement comen inden hemel. Want onvrede es een poorte der helle ende een inganc der eweliker pinen. Onvrede es argher dan venijn, want onvrede cranct des menscen nature ende cort hem sijn leven, ende doet hem sceeden van Gode.....

« Ende onvrede maect den mensche onghemint met Gode ende met sinen evenkersten (Fol. 40)...

« Daer omme quam hi wt hemelrike in erderike om vrede te maken (Fol. 40 v°)...

« Ende (God) leert ons dat wi selen hebben minne onderlinghe, daer bi so salmen bekinnen, dat ghi mine iongheren sijt... » Enz.

Dit tractaat eindigt als volgt, op fol. 49 :

« Ic rade elken mensche, die met Gode wille ewelike leven, dat hi dicwile wandele inden bogaert des ewichs vreden, ende pine hem te gaderen de vrucht

des vreden, want diese te gronde (Fol. 49 v° :) smaect, hi sal ewelic leven, ende wies niet en doet, hi sal ewelic sterven. Vrede es een boogaert, die in hem selven levende es ende daer de ziele ewelic in levet sonder verganc, ende daer de ziele alle salicheit ende alle soete ghenoechlicheit ewegher vrouden in mach smaken. Vrede es .i. moeder ende .i. camere der ewegher minne ende .i. ewege raste inden welken de Heilige Geest hem hevet gevredet. Vrede es .i. stole ende .i. mantel der heilicheit ende der vrouden crone ewegher glorien, ende hi es gemint van Gode als .i. wel gesierde bruijt behagelic es haren brudegom. Nu laet ons Gode bidden, dat hi ons also vervolle met sijnre godliker genaden, dat wi den ewegen vrede met hem besitten moeten daer boven. Des onne ons de Vader, de Sone, de Helige Geest. Amen. »

IV

SENECA SPREECT : « AERMOEDE ES... »

Op fol. 50 komt het volgend tractaat, dat in dezer voege begint :

« *Seneca spreect* : *Aermoede es* een goet dat-
« men haet, ende het es een aflegghen der zorghen
« ende een moeder der ghesontheit, ende een ghe-
« win sonder scade, ende es een goet datmen hout
« sonder yements blaem ». Sinte Gregorius sprect :
« Wats aermoede ? Aermoede en es el niet dan
« een ledeghen des ghemoets ende een verbeelden
« in God ». Sinte Dyonisius spreect : « Hoe licht
« es alle dinc te laten omme God, die boven allen
« dinghen es ! ». Sinte Gregorius sprect : « Hoe wel
« es hem die niet en heeft ! Hoe comt hi so lichte

« ten ewighen levene! Werliken die geladen es en « can den ongheladenenen niet achterlopen. So wie « dat hoghe clymmen wilt, hem (Fol. 50 v°) es noot « dat hi licht gheladen si ». Sinte Pauwels sprect :.... »

Explicit op fol. 55 v°, volgenderwijze :

« Sinte Vincent sprect : « Die mensche en gaet « niet ledich (Fol. 56) die daer Gods waer neemt. « Want het es arbeit die gaet vor allen arbeit Gods « wille waer te nemene ». Onse Heere sprect : « Siet « an die lelye des ackers. Si en spint noch si en « arbeit. Nochtan so en es Salomon in al sier « sierheit niet als .i. van desen ». Ons Heere sprect : « Salich sijn si die arem sijn van gheeste, want dat « hemelrike es haer. Salich sijn si die sachtmoedich « sijn, want si selen besitten dat ewich rike. Salich sijn « si daer suchten ende weenen, want si selen getroost « worden. Salich sijn si die daer honghert ende dorst « nader gherechticheit, want deewich leven es haer ».

V

VANDEN ELLENDEGEN LEVEN DER RIKER.

Fol. 56 v°, wit.

Vangt aan op fol. 57 in dezer voege : « *Sente Eusebius, die overste discipel des heileghen vaders Sinte Iheronimus, bescrijft dese dinghen in eenre epistolen : Vanden ellendegen leven der riker ende der machtegher lieden deser werelt ende hoe luttel datter int einde behouden bliven.*

« Ghi en sult niet meer eeren den riken dan den armen, ten si dat hi beter es. Nader waerheit te

spreken, so suldi meer eeren den armen, want inden armen mensche so licht dat beelde Ons Heeren Ihesu Xpi. Inden riken licht dat beelde der werelt. Wi sijn al gheboren wt eenre wortel des vleeschs. Wi sijn alle lede in (Fol. 57 v°) eenen lichaem, welcs hooft is Onse Heere Ihesus Xps. Hier omme...

« Eerstu den riken meer dan den armen, overmids sine rijcheit, soe voersetstu die werelt Gode...

« Als dat ghewebbe uwes corten levens ontwee ghesneden wordt, dan suldi... (Fol. 59).

« Wat doen si inder vruchtbaricheit des huys Gods, diet vanden armen lieden ghenomen hebben dat si gheven... Ende die arme liede die sterven inder straten van ongherieve. Grote worscapen bereyden si dicke anderen riken lieden, ende die gulsicheit haers buycs vullen si met leckeren gerichten, ende die arme menschen vergaen van hongher. (Fol. 60 v°-61).

Op fol. 67 eindigt dit tractaat als volgt :

« ... Ic en weet luttel lieden die vele ghelts hebben, die inden artikel der doot penitencie ontfinghen, die naden lichame weder genasen ende haer leven verquaedden. Dat houde ic, dat meyne ic dat waer es: dat hebbe ic met menigher experiencie gheleert, dat hem gheen goet eynde en is, die sijn leven altoos quaet gheweest heeft, die niet ghevreest en heeft te sondeghen, maer altoos gheleeft heeft in die ydelheiden der werelt. Die prophete seit : « Die doot der « Heiligen is pretiose, dat is dierbaer inden anscine « Ons Heeren. Ende die doot der sondaren is alre « quaetste ».

VI

BOEC VANDEN TABERNAKEL.

Begint op fol. 67 v° als volgt : « *Broeder Ian van Ruysbroec bescrijft dese dingen in sinen boec vanden Tabernakel.*

« Al de werelt es te gader ghevoecht met onderlinghen dienste. Want alles dies den lichame noot es, des vintmen ghenoech ghereet. Maer dit is al om den penninc. Het is wel gheorloeft allen menschen en het es ooc doechsaem dat yeghelijc winne sijn nootdorft aen den anderen na bescheedenheit ende gherechticheit, also datmen behoude onderlinghe trouwe in die eere Ons Heeren. Nu es ghiericheit, valscheit en loesheit so menichfuldich werden, dat yeghelijc den anderen bedriecht waer hi mach. Want alse die ghiere- (Fol. 68) -ghe mensche...

« Ende hier af coemt alle onghewaricheit, dat es ontweghen, ontmeten, onttellen, ontrekenen, persemen, voercopen, wtsetten, borghen, leenen, wisselen om ghewin ende meneghe andere valscheit diermen nu pleecht in comanscepen... (Fol. 68).

« Want si en meyen die eere Gods niet... (Fol. 68-68 v°).

« Ende al dat vander soch coempt, dats onreyne: dat en mochten die Ioden niet eten, omme dat si niet en ederict... (Fol. 68 v°).

« Ende alse hijs minst waent, so coemt die duvel ende scepetene uter aerden, dat es sijn ziele wt sinen live... (Fol. 69 v°).

« Ghi siet wel, sal een man een cleet maken, hi doedt fronsen met langhen becken, met langhen toten, ende so enghe ende so cort, dat hi cume sijn

scamelheit bedecken can. Hier op sien die vrouwen en maken oec so enghe cleedere, dat hen scande es, ende si voederent buten ende binnen, ende visieren meneghe visevase om behaghelheit. Si maken aen hare hoofde bulten van hare, dat sijn des duvels nesten, daer si inne sculen. Maer dinct hem dat si edel sijn van gheboorten, so moeten si hebben aen haer aenschijn cromme hoornen alse gheiten, daer si den duvel mede gheliken... » (Fol. 70 v°).

Explicit fol. 78 :

« Dat segt uwen biecht vader. Ende nemt der spisen nemmeer dan u nootdorft. Ende boven al sijt sober in drinkene des wijns. Eest dat ghi aldus wiselike leeft, als ic u vermaent hebbe, so mach u dese heilighe stede behouden, daer ghi comen sijt ».

Het geheele boek is door eene en dezelfde hand geschreven. Er komen een aantal miniaturen en beginletters in voor, die echter niet tot de fijnste soort behooren.

Nr 50. — British Museum, Hs. nr 24937.

DE PASSIE. « Die heylighe plaetsen, daer Onse lieve Heere gheleden heeft » : *DIT DEVOOT BOECXKEN HEEFT EEN WEERDICH PRIESTER, GHENAEMT HEER BETHLEEM, BESCREVEN.* — Perkament. 8°-formaat. Geschrift der XVe eeuw. Samen 41 folios.

In den catalogus aldus beschreven : « Prayers for indulgences at the Holy places at Jerusalem, arranged according to the days of the week, by « een weerdich priester ghenaemt heer *Bethleem* ».

Fol. 1 wit.

Begint op fol. 2 met deze woorden : « *Dit devoot boecxken heeft een weerdich priester ghenaemt heer Bethleem bescreven, die int heylighe lant van beloeften, binnen der stadt van Iherusalem menighen tijt ghewoont heeft. Ende hi hevet alle die heylighe plaetsen nauwe ghemeten ende bescreven, daer Onse lieve Heere gheleden heeft om ons, arme sondaren, te verlossen van die eewighe doot* ».

Fol. 2 v° :

« Dit is den aflaet vander heyligher stadt van Calvarien, welcken aflaet een yeghelijck mensche verdienen mach, die den allendighen ende swaren ganck des cruijsdraghens vanden naecten bloedighen Iesum nae volghen ende sijn bitter liden mit innigher herten ende met medeliden overdincken. Dit en is niet te verstaen (Fol. 3) datmen dit verdient alleen die te Ierusalem sijn oft die daer reysen, maer alle menschen... ».

Fol. 5 v° :

« Als ghi tot den berch van Calvarien gaen wilt, soe suldij devotelic in u herte overdenken, recht oft ghi den mismaecten bloedighen Iesum voor u saecht ghaen, soe deerlijck gheladen metten swaren balck des cruices, ende seer gheneijcht totter aerden, dicwils vallende... ».

Fol. 7 :

« Maendach. Item, ten eersten male van dien huyse, daer Onse lieve Heere sijn leste avontmael

adt met alle sijn lieve apostelen, totten berghe van Oliveten toe, dat sijn xxxv hondert ellen. Leest hier devotelijc...

« Item, van dier steden... tot... »

Daarop volgen gelijksoortige oefeningen voor al de dagen der week.

Het handschrift bevat 41 folios, doch is niet volledig; groot en zwaar geschrift; gothische letter. De tekst is, in 't opzicht van taal en stijl, niet veel bijzonders te noemen.

Nr 51. — British Museum, Hs. nr Add. 10286.

DIE PEREGRINATIE VAN IHERUSALEM. — **Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift der XVe eeuw. Maakt deel van den Codex nr 10286 en gaat van fol. 137 tot 145 v°.**

Op fol. 137 van dit handschrift begint : « *Die peregrinatie van Iherusalem.*

« Die gloriose ende die heylighe stadt van Iherusalem ende dat heylighe lant der beloffenisse te versoeken off om pelgremaeds te trecken totten heylighen grave, die sal to Venedyen te schepe gaen; om die tijt van ons (*sic*) hemelvaerts dach soe varen die gheleyden der pelgrims na Iherusalem. Ende die dit bescreven heeft, die heeft selve tot Iherusalem gheweest jnt jaer Ons Heren m. cccc. ende lviii. Ende ghi sult weten, soe waer een cruys staet gheteykent, daer is oflaet van allen sonden. Ende op ander steden is oflaet vii iaer vii karenen ende xl daghe. Ende dit oflaet heeft vercreghen ende verworven die heylighe keyserinne Helena

vanden heylighen paeus Silvester. Item daer men eerst ten lande coemt als op dat heylighe landt, soe coemtmen tot een vervallen stat, die hiet Jaffa; inder heyligher scrift soe hietse Joppe, ende daer en is niet meer tymmers bider zee dan twee oude kelleners, daer gaen die pelgrims eerst in als si te lande comen; ende een viercanten toern mit een yseren doer, daer die wakers op legghen... »

Daarop volgen 35 kolommen van gelijke lengte; in de halve kolom op fol. 146, raakt het verhaal ten einde. Wij schrijven hier het slot over :

Fol. 145 v°, onderaan de 2de kolom :

« Ende dese Jordaen is seer diep. Ende wanneer die pelgrims daer in baden, soe steectmen een stoc int water hoe veer dat si waden sullen, op dat si niet en droncken; ende die zwemmen konnen, die zwemmen half over of alheel; ende daer gaet een redelic strac stroem. Ende die dit boeck ghedicht heeft, die hevet over gezwommen, want ons heer God was ghedoept over die ander side † vander Jordanen : daer heeft een capelle ghestaen, mer dat water heeftse in die Jordane gheworpen. Item, dese voorseide Jordane loept in dat meer, daer Zodoma ende Gomorra ende ander steden in versoncken sijn. Ende dit meer mach men bescheidelic sien, mer die pelgremaedsen en comen daer niet bi. Hier eyndet die pelgremaedse van dat heilighe lant, alsoe vele als die pelgrims wanderen of versoeken die ghene die mit pelgrims gheleide waren. »

Nr 52. — British Museum, Hs. nr 10290.

ROMAN VAN JASON. — Papier. Groot 4o-formaat. Geschrift van het einde der XVe eeuw. Samen 161 folios. Met gekleurde teekeningen opgeluisterd.

In den catalogus vermeld als : « The romance « of Jason and the golden fleece (by Raoul le Fevre), « translated into Dutch ». — Met hetzelfde hs. is ook samengebonden « The Game of Chess, moralized « by Jacobus de Cessolis, translated into Dutch ».

In 1779 behoorde het hs. aan Ploos van Amstel toe, zooals blijkt uit eene aanteekening op het schutblad. Het is een tamelijk groot kwarto-volume, vooraan door eene miniatuur opgeluisterd. Een titeltje in gothische drukletters is op het eerste blad geplakt en meldt ons : « DE HISTORIE VAN KONINCK JASON ». Iemand heeft daaronder gesteld : « *Ao 1312 geschreven* ».

Het werk is door den schrijver opgedragen aan Philips, hertog van Burgondië, door wien in 1430, de orde van het Gulden Vlies werd ingesteld.

De Prologus luidt als volgt :

« De galeye miins verstants onlancs gheleden vlotende in de diepten der seen van vele ende diveersche oude hystorien, also ic in meeninghe was miin gheest te leyden de haven daer ic meende rust te nemen, onversienlic heeft hem seer naby mi gheopenbaert een scip, gheleit bij een man alleen. Dese man seer lichtelic creech miin ghesicht, mits twelc hij mi gaf een zake om peinsen ende van verwonderinghe, overmits dat ic sijn aenschijn drouvich

sach ende ongheheucht. Dus gheroert siinde met compassien in siin verdriet, altiit met begheerten hem ansiende, terstont dit meerckende hij rechte hem vp al staende ende sprack : « Mensch van « groven verstande, wat verwonderstu dij aldus ? « Ancker hier diin galeye ende nym dijn plume « ende stel bij ghescrift mijn weercken. De coninc « Jupiter van Creten was mijn oude vader ende « maecte Eacus, een van zijnen zonen, cueninck « van Mirmidonie. Dese Eacus wan mijn vader « Eson, ende ic ben Jason, die tgulden vlies int « eylant van Colcos wan, ende die daghelics arbeide « in die ghewortelde droefheit om der onneren die « enighe mi mijn eer ende glorie quetsen, mi impo- « serende ende aensegghende mi niet ghequeten te « hebben ende ghelofte ghehouden theghens Medea, « daerstu de waerachticheit oft (*sic*) ghelesen hebste. « Dus biddic dij dat du maecste een bouc, int « twelc die ghene die mijn eer ende glorie soucken « te vlecken ende te niet te doen, moghen bekennen « hoer indiscrete ende onberaden sentencien. Ende « om dit te doene hebbic dijn vercoren, ten eynde « datstu dijn ghescrijften presenteerste den vader « van allen scriveynnen, dat is Philips, vader ende « minre alder deucht, in zijn tijt hartoech van Bor- « goengen ende Brabant, etc. De welc al sijn tijt is « gheaffecteert ende gheneycht geweest te sien ende « horen lesen oude historien of vertellen die feyten « ende daden der vromer hier voertijts bloyende in « deuchden, in vromicheden ende in wijsheit, om « sijn sonderlinghe tijtlidinghe ende recreacie ». Mit deser worden onversienlic wordic scip ende mans quijt; ict ziende wart ende bleef daer pein- sende; maer int eynde begheerende alle eer te ver-

lichten ende de deuchden dees vorseits Jasons te declareren, ic anckerde mijn galeye ende stelde bij ghescrifte zijn wercken als hier naer breder ende int langhe ghedeclareert sal wesen. Dus presentere ic mijn cleen boucxkin den zeer hoghen, zeer moghenden ende zeer gheduchten Prins den hertoghe van Borgongen &ca., niet vermetende soffisant ende wijs ghenouch zijn, maer presentere mijn zeer onderdanighe dienst onwaerdich, &ca.

« *Hier eyndt de prologe van Jason ende beghint hoe de coninck Eson siin testament maecte,* &ca :

« In tijden voerleden, die coninghen ende princen hielden voer huer meeste salicheit wanneer si genereerden ende vermeerden tgheslachte der meinschen. Maer wanneer si daer niet toe en quamen ende niet van haer saet en quam, wat vuerspoet zij ter weerelt creghen in goet of in eer, so was nochtant haer leven duersteken altiit mit duergaende weersichten ende mishaghen in haer leven. Alsdan visenteerden sii tempelen ende ander plaetsen van bedinghen tot der consumacien ende eynde hoers levens of tot dat hoer beden ghehoert waren. Dus die coninck Eson, daer int preludium mentie of ghemaect is, was seer moghentich, in alle weerdelicke voerspoet lang regneerende. Hij hilt siin coninckrijc in payse. Hij hadde te wive een zeer uytnemende scone vrauwe, maer sii waren langhe tsamen sonder eenigghe generacij te ghecrighen. Om twelc haer leven vol mit druc ghemenct was, zeer luttel ghenoechts nemende in ander voerspoet des weerelts, maer waren in templen biddende ende waren in desen state tot de coninck began te declineren ende out te werden.

Alsdoe ontfinc sijn vrau; van hun vermerende tmenschelic gheslacht van een zoen, ter gheboerten van wie die edele conighinne starf. Als die coninck Eson siin wijf also sach overgeleden vant leven ter doet, hij bescreidese seer langhe ende dede haer obsequie ende uytvaert sollemlic ende eerlic, als dat betaemt. Daer naer al siin ghenouchte stellende in siin zoen, die hii noemde Jason. Jason dan wies up in wonderlicker scoenheit, daer in siin vader de coninck grote ghenoechte nam. De tiit wies Jason wies (*sic*) tot hii gaen ende spreken cost. De coninck word out, so datti hem langher niet wel behelpen en mocht. Soe riep hii up een tiit siin zoen Jason tot hem, dus segghende: « Lief kint Jason, tis force dat ic liide van « dese werelt duer outheit, die mi leit ter doet. Dus « tis duwarie : Natuer die heeftet mi ghegheven. « Nietemin, de wech die ic doen moet ic neemse « patienteljc, maer als ic ansie diin ioncheit ende « bekenne dii noch onversien van discretien ende « onderssceit om een riic te regieren, het comt mi « tot medeliiden. Voerwaer, lief kint Jason, miin « hert is seer verstoert; ic sceide van hier ende du « bliifte onversien van verstant ende ionc van iaren. « Indien dattet den goden belieft, du sulste volwassen « ende tot man commen. Ende alsdan sulstu uytgheven die vrucht die ic gheere te siene; maer alstu « diin wasdoem hebste altemet van daghe tot daghe « sulstu dan ofgaen ende declineren ter doet als ic nu « teghenwoordelic doe; dus, min lieve kint, om dat « dan ter weerelt van dij anders niet bliven en sal « dan de faem van diin leven, also daer niet en is « dat tot meerder lof ende priise staet dan deuchden, « ic ghebiede dii datstu deuchdelic siiste ende scuwes « de scandelike ende sondeghe weerelt. Miin lieve

« kint, wacht dij dat ghierich (*sic*) dii niet en ver-
« blinde, maer ghiif dij tot deuchdelike dinghen. Tis
« alte grote sonde als een man rijc van sonden leeft
« ende aerm van duechden; volcht altiit den wiisen
« ende van goeder famen; leert te wile ghij ionc zijt
« ende en wilt niet gheloven loghenaers, diefs, flate-
« rers, bescamers van vrauwen; weest niet ledich,
« noch milde huwer tonghen; hoert, ziet, spreect
« luttel, blameert hu naeste noch ghebueren niet;
« doet niement wie hii zii eenich ongheliic; weest
« hartelic ende goet; uwen naesten weest een goet
« vare ende heer dinre ondersaten in tiit ende wijle.
« Nu, miin lief kint, onthout ende stelt te weercke
« miin doctriin, ende ist dattu so doetste, icken hebbe
« gheenen twifel du en sulste veel deuchden hebben ».
Mit dese de tranen die quamen ter oghen de ser edele oude coninck, lopende langhes siin wanghen neder so overvloedelic dat hii moest vphouden van meer te spreken. Ende die ionghe ioncker Jason, niet tsieghenstaende dat hii een kint was, began toe siin tranen te storten zeer overvloedelic; ende veel ander, die daer in waren des ghelijcx mit groter wemoedicheit, onder ander de broder scuenincks Eson, ghenoemt Peleus, en conste gheen ghelaet houden. Daer en was gheen, hii en was drouve ende verstoert van des conincks outheit, ende niet sonder reden. Nietemin, onder dit screyen ende beclaghen, die coninck Eson quam tot hem selven ende verhief siin hoeft, roupende tot hem Peleus, ende seide : « Miin seer lieve broeder ende aldernaeste
« die ic hebbe van minen bloede naest miin liefste
« kint, du ziist oec miin secreet ende speciaelste
« vrient, ende de ghene in wien ic alle miin
« betrauwen up gheset hebbe boven yement ter

« weerelt, voert nu miin testament, ordinancie ende « ghebot van miin wyterste begheerte ende conclusie. « Ten eersten male ende voer al, ic ben bereet ende « content te steerven alst den goden belieft den doet « mi te senden. Ten tweesten, ic bevele ende recom- « mandere dii miin lieve kint Jason. Ten derden, ic « recommendere dii ende bevele tbeleet van miin « volcke in bewarenisse ende stel dii regent ende « gouvernuer over miin coninckriick tot der tiit dat « miin kint Jason ghecomen sal sijn tot sijn jaren. « Ende eyntelic biddic du datstu alsdan hem wils « croenen mit miin croen, die hem met rechte anghe- « comen is ende toebehoert... »

De volgende rubrieken zijn :

« Hoe Enricus de reuse Ypodanen nam ende hoe Jason hem verslouch.

« Hoe Jason ginck dienen der coninghinnen Mirro, ende hoe de coninck van Slaven bevochten was, verwonnen ende verdreven in sijns selfs belet.

« Hoe Jason bevacht een wonderlic reuse, ghe- noemt Corfus ende in een camp verslouch.

« Hoe Jason mit die vander stat theer vanden Slaven verwan ende den coninc doot slouch voer de stadt.

« Hoe Jason van Olifernen sciet weemoedich, ende hoe Mirro hem volchde, etc.

« Hoe Jason bevacht den coninck Dyomedes in een scip, etc.

« Hoe een prince van Griecken ghenoemt Pe- leus, broeder des conincks Esons van Mirmidonien ende oom van Jason, ghinc ten tempel van Apolle;

ende hoe hii andword had dat hii verliesen soude tconinckriick van Mirmidonien door de eerste die hem ghemoete den eenen voet onghescoyt ende den anderen ghescoyt.

« Hoe de coninck Leomedon van Troyen niet ghedoghen en wilde dat Jason noch siin gheselscap landen up sijn aerde; ende hoe de conighinne Ysiphile hem mit groter eeren ontfinc. »

Te dezer plaats is voorheen een geheel blad uit het handschrift weggescheurd geworden. Edoch, deze fol. (71 recto en verso) is in modern geschrift (dat van Hoffmann von Fallersleben, meenen wij,) uit een ander manuscript overgenomen en aldus aangevuld geweest. Ook de volgende rubriek is van moderne hand :

« Hoe Apollo gesonden was van den godt Naus, int eylant Colcos, daert scape metten gulden vliese was; hoe dat hi daer een stadt maecte ».

Op fol. 77 verso, volgt weer, in oorspronkelijk schrift, de reeks rubrieken :

« Hoe de god Mars den coninck Apollo sende de manier hoe tgulden vlies ghewonnen zoude wesen of moch (*sic*) ende anders niet.

« Hoe Zethephius mueyte teghens den coninck Apollo ende hoe zii onderlinghe striit hadden.

« Hoe de coninck Apollo gaf de manier hoe men dat edel scaep mitten gulden vliese winnen soude, dat sint Medea vercreech.

« Hoe de coninck Apollo landde te havenen van Destarellen ende hoe hii heymelic scheyde van den

coninck Zarath die Apollo van een god kende ende hoe hii starf in Colcos.

« Hoe Jason ontfanghen was van den coninck Oetes ende hoe Medea verlieft wart up Jason, ende Jason up haer. Ende hoe zij hem leedde in den tempel van Venus. Ende hoe de oude vrou tbed van Jason betoverde.

« Hoe de beloften tusschen Jason ende Medea vast ghemaect waren, ende hoe zij hem leerde de manier om tvlies te ghewinnen, ende hoe Jason dat wan mit subtiilheit ende oec mit crachte.

« Hoe de coninck Oetes, als hij wiste van sijn dochter, Jason volchde. Ende hoe Medea haer broeder an stiickx in de zee warp ontsiende haer vader. Ende hoe Medea haer liet vallen van een roetse in de zee neder.

« Hoe Medea verkeerde in den punte van xxxij iaeren den coninck, ende van Peleus doot.

« Hoe Jason Creusa troude ende hoet Medea vernam ende daer ter brulocht quam. Ende wat zij daer bedreef.

« Hoe Jason Mirro de coninghe (*sic*) trouwde ende hoe hij bespiit was, treckende nae Troyen, van xij ridderen die hii alle verwon.

« Hoe de coninck Eson van Mirmidonien zijn zoen Jason beleydde binnen Olifernen; hoe Medea teghens Jason sprac, ende hoe zij haer outste zoen Jason doodde.

« Hoe een ridder ghenoemt Patroclus doot de conighinne Mirro, ende hoe Jason heymelic wech toech, ende hoe dat de stat den coninck upghegheven was, ende hoe Jason mit Medea vereenicht was. »

Het einde van dit hoofdstuk, tevens het laatste van het werk, luidt als volgt op fol. 161 r° :

« Niet langhe hier nae, Eson resigneerde siin coninckrijc in de handen van Jason ziin zoen, doer de groete liefte die hii tot Medea had als hii toechde wel, want terstond als hii vernam dat zij in zijn hof was ontfinc hijse alzoe eerlic alst moghelic was. Dus regneerden Jason ende Medea ende regierden haer ende langhe ende ghecreghen te zamen veel scoender kinderen, die nae haer regierden; maer icen (*sic*) vinder gheen historie of, noch aventueren waerdich te vertellen. Dus sal ic hiermede eynden dese historie, biddende miinen voorscreven zeer geduchtichen heer ende allen den ghenen die tinhouden van deser historien sullen lesen of hoeren lesen, dat zij bij haer gracij willen ontsculdighen dat miin cleyn ende ruyde verstant niet en heeft connen roeren of begriipen ».

Aldus besluit de roman van Jason.

Nr 53. — British Museum, Hs. nr 10290.

HET SCAECSPEL. **— Papier. Groot 4°-formaat. Geschrift van het einde der XVe eeuw. — Volgt op den *Roman van Jason* en loopt van fol. 162 r° tot fol. 227 r°. Versierd met gekleurde teekeningen van denzelfden artist die den *Jason* opluisterde.**

Dit werk is eene Middelnederlandsche vertaling van *het Scaecspel,* van Jacobus de Cessolis. Het werd, evenals Jason's lotgevallen, in de XVe eeuw geschreven, doch is van eene andere hand.

Hier nu geven wij, als proeve van taal en stijl, enkele gedeelten van den inhoud :

« Inspice formas... Siet an die gescepen vormen ende nemet genuecht inden meester dese maecte ende gescapen heeft. Want van naturen een yghelic gescepen ende ghemaket dinck in hem besloten heeft een ghelyckenis des meesters daert of gescapen ende gemaect is. Ende want wy sien dat een yghelick dinck van naturen in zyn eyghen wesen schoen ende ghenuechlycken is naden eysch van sinen wesen, ende datter een dinck schoenre ende ghenuechlycker is dan dat ander, overmits dat die meester dairt of gemaect is in volmaectheden naerre is, soe moghen wi in ons zelven wel vinden dat alle dinghen van eenen meester zyn gecomen ende gemaect. In desen (*sic*) manieren dat die vier elementen, als dat vier, lucht, water ende aerde van Gode den oversten meester hebben hoir wesen ontfaen. In deser manieren dat zy hem daer toe geven ende voeghen dat alle natuerlike dinghen, die onder die maen naden loop der naturen hoir wesen ontfaen van die vier elementen voorseid worden gemaect ghelikerwijs als dat hout, steen, mortel hem dair toe voeghen ende geven dat een natuerlick meester een huys van hem tymmert ende maect. Hoe dat die hemel mit alle sine crachten van God sijn wesen heeft ontfaen, en legt ons up dese tyt niet veel of te seggen, maer dan dat alle die schoonheit, die in alle die dinghen, die God ye geschiep of ymmermeer scepen zal wel volcomelic in Gode syn besloten. Ghelyc dat ons Hugo van Sinte Victoer zeit alsmede hier na zal staen bescreven ende aldus bewiset : Consideremus quanta sint mirabilia Dei... (Fol. 162 v°) Dats aldus veel te seggen, laet ons mercken hoe groot die wonderlicheden Gods zyn ende laet ons by de scoenheit der ghescapen dinghen zoeken die onsprekelycke schoenheit Gods, die alzoe

wonderlyck ende onsprekelycke schoen is, dat hoir alle die geschepen schoenheit, al waert datmen enich mocht (*bi doen :* doorgehaald) vinden, niet gelyck en mach worden. Want dat die overste meester daer wy alle of zyn ghemaect alsoe wonderlyck ende onsprekelyc schoen is ende een yeghelic mensche van rechter naturen begeert schoenheit te sien ende te bescouwen. Ende want wy daer niet toe comen en mogen ten zy bi der schoenheit der gescheepen dingen, die hi selven gemaect ende gescepen heeft, soe heb ik voir vanden schaecspil in duytsche uytten latyn te trecken ende te maken, sprekende vander eedeler subtylheit ende schoenheit die int schaecspil besloten zyn, updat een yghelic mensche, die dit boeck siet, leest of hoert lesen, bider schoenre genuechlicheit des boecs in een bekennen der onsprekeliker schoenheit Gods mocht worden getogen. Maer want ic van my zelven niet myn dan niet en vermach, zoe bid ic den oversten vader, Gode van hemelrijck, in welker moghentheit hemel ende aerde zyn besloten, dat hi zyn oghe der ontfarmherticheit up my sla, ende my een luttel van zynre wysheit wil verlienen, waerbi ic dit begonnen werck moet volbrengen, altoes tot hem alle die duechden, die hier in worden begrepen te nyghen ende te buygen (*zijn :* doorgehaald) daer zijn naem gheert, ende alle die gene, dic dit lesen off horen lesen in een moeghelic kennen na dat ons moghelick in comen mach, dat wy vuyt die bekenne, mit sulcker bernender mynnen Gods van bynnen alsoe moeten ontsteken worden dat wy niet en begeren te doen, dat (*sic,* voor *dan*) dat Gode genuechlick ende bequaemlick zy, dat ons moet verlienen die gheen die (fol. 163 r°) zyn naem moet wesen ghebenedijt in secula seculorum, Amen.

« In verleden tyden was een hovaerdich tyran ende onghenadich, geheten Ameradap, coninc tot Babylonien, die sijns vaders lichaem dede delen an driehondert sticken ende gafse teten driehondert vule voghelen, die gheheten waren vulturus. Dese coninc verhart mitten duvel, zonder dese quade punten zoe had hi een quaet punt als dat hi God niet en kende ende dat hi niet ghelaect noch berispt en woude zijn van zynre groter quaetheit, ende wie hem daer of berispede den plach hi te doen dooden ende tontliven, alzoe dattet hiel coninckrijc daer of zeer tafter was ende in zwaren verdriet. Ende vervolchdent an enen zeer groten meester ende een wys raidt des conincs voirseit gheheten Philomenor (*sic*), dat alsoe veel beduyt als een mynre des maets of des gherechtichedes, ende baden den meester voirseit dat hi des conincs voirseit quaetheit laken woude ende tot deuchden trecken. Daer die meester aentwoirde ende zeide dat hi des niet doen en dorste overmits vriese des doots, want hi anxt had dat hi hem geliken den anderen grooten meestren vanden live beroven zoude. Doe sprack dat gemene volk vanden coninckrijc ende zeyde dat hi des niet ontsien en zoude, maer dat hij liever den doot kiesen zoude ende angaen dan men inder waerheit onder dat ghemeen volck segghen zoude dat des conincs leven ende zyn groote quaetheit van zynen raide quamen. Doe Philometor (*sic*) voirseit dese woirden hoirde, doe docht hi om Senecam, dat een goet man was, ende meende dat hi mit Gode ende mit eeren doen mochte dat zoude hi doen, oec hoe vreselic dattet hem wair ende datmen enen goeden man tot gheenre quaetheit dwinghen noch drieghen en mach, noch van gheenre deucht keren, mede datter niemant

gerechtich die de doet, die armoede ende enich verdriet des wercs, daer hi Gode mede behaghen mach, ontsiet. Juxta illud vir bonus se facturum... Waer om hi den gemenen volc vanden lande des coninckrycs belovede dat hi hoir bede volbrengen zoude ende den coninc van zynre dwalinge keren. Maer want men van naturen den doot ontsiet, ende dat loon des deuchts gaerne ontfinge, begonste hi te studeren in wat manieren hi best zyn lyf behouden zoude ende den coninc tot enen rechten leven te brengen, ende maecte dat scaecspil inder stadt van Babilonien ende dat tafelbort nader formen des schaecs voirseit.

« Ende gi zult weten al is dat saeck dat veel luyden segghen dattet schaecspil eerst ghevonden ende gemaect woird inde strijt van Troyen, dattet niet en is behouden hoirs woirts, maer tis gecomen vuyt Cadeen in Greecken, ende ic gheloift wel dattet inde stryt voir Troyen yerst openbairt wort, maer voir waer dattet yerst gemaect wort inder stat van Babilonien, die geleghen is in Egipten. Ende dat dit wair is, moghen wy weten bi dat dese stede recht viercant was, ende elc cant is xvi milen lanc, ende vierwarven xvi maken lxiiij viercante veldekyns die dair in dat scaecspils tafelbort staen ende die ommeganc van der stat voirseit, daert bi beteykent wort; ende dat die lyste des velts hogher zyn dan dat velt, beteykent ons die hoecheit van der muren des stats, wair om dat gi weten zult dat die muren al ommegaens drie milen hoech waren ende in een horn vander stat stont een driecante toorn gehieten Babel vij milen hoech, zoe dat die heel stat van Babilonien altoes duyster was bynnen, overmits hoecheit der muren ende des toorns. »

Om tot zijn doel te komen, vindt Philometer de figuren van het schaakspel uit. Hij maakt zijne uitvinding het eerst kenbaar en gebruikelijk onder edelen en hertogen van den lande, totdat de koning zelf er bescheid over begeert. Philometer onderricht alsdan den koning in 't schaakspelen en wijst hem op al het « subtijle » en deugdelijke, dat er voor alle regeerders des volks uit te leeren is.

Daarop volgt, met vele « moralisacien », de beschrijving van den staat en de eigenschappen der bij het schaakspel voorkomende personages : de koning, de koningin, de raadsman des konings, de ridder, de andere ridder, de boer, de timmerman, de drapenier of wever, de koopman, de geneesmeester, de tavernier en de burgemeester of schout.

Het slot van het werk (Fol. 226 r°) schrijven wij hier letterlijk af :

« Uit alle dese voirseide punten mach een yegelic mensch wel weten een deel hoe dathi hem regeren sal, in wat state dathi si. Quia fortioribus instant fortiora et debilioribus debiliora : Dats die starcste, die edelste, die beste behoren toe die starcste, die edelste, ende die beste werken. Ende der gemeenten behoirt toe goede gemeente werken, opdat een ygelic in zijn wesen, nadat die natuer vermach, goet ende volmaect zal wesen. Nu machmen hier vragen : hoe sal een weten of hi goet si. Dat bewyst ons Aristotiles aldus : Bonus es si ratio bona et recta est et ad nature sue voluntatem accommodata. Dats : du biste guet ist saeck dat dijn reden die du voirtbrengste guet ende gerechtich zyn ende ist dat die

reden dan gegeven zi nader rechte natuer des goets willes; goet is hi dan diegeen die sonder enige gheveynsthede zyn woirde guet ende gerechtich zyn, zyn warke (*sic*) beter, ende zyn wille ende begeerte alre best. Voirwair die goede wille ende die begeerte mitten anderen goeden wercken van binnen, die die siel in hoir selve werct, maect den mensche volcomeliken guet ende salich. Nu moechdi vragen : Maken die goede werken van buyten den mensch in zyn eigen wesen niet guet ende salich? Die antwoirde is : Jasi, sij zyn wel een teiken dat die mensch van binnen guet is also verre als si schinen sonder gheveynster herten. Nu machmen vragen hoe salmen weten of een mensche guet is van binnen of niet. Dat wijst ons Aristotiles aldus : so wie hem trect van die begeerten des vleyschs, verblyt hi hem daer in, so ist een teiken dathi van bynnen gestadich is; bedroeft hi hem, so ist een teiken dathi van binnen onghestadich is. Ende so we om die gherechtichede pyn, vrese of smerte lijt, verblijt hi hem daer om, tis een teiken dathi van binnen guet, starck ende gherechtich is; bedroeft hi hem, tis een teiken dathi van binnen cranck ende bloede is. Voirwaer hi en mach van binnen niet guet wesen, die om eenre quaetheit van buten teiken der blijscaep bewyst, ende die om een doechde van buyten teiken der droefheide bewijst. Hier om ist dat een recht guet mensche die van binnen guet, gerechtich ende edel is, ende van buyten geen quade werke en mach doen, al ist saeck dat die werken inder dwaser ogen somwijl quaet scinen te wesen. Mede so en mach die mensche die van binnen quaet is, van buyten gheen guede werken doen, want al schinen zyn werken guet van buyten syn si quaet, wantsi commen wt eenre quader herten mit eenre quader valscher begeerten,

ende dit heeft ons Xps self wel bewijst aldus : Non potest arbor bona fructus malos facere neque arbor mala fructus bonos. Dats : die guede boom en mach geen quade vrucht brengen, ende die quade boom en mach geen goede vrucht voirt brengen. Nu bid ic *Franconis* enen ygheliken mensche die dit boeck sien of horen lesen dathi an my zyn goedertieren doechde, die hi in hem besloten heeft, van buyten bewisen wil ende mit syn ogen der ontfarmhertichede myn armoede ende gebreck ansien wil ende mi vriendeliken mit broederliker mynnen beruspen ende leren wil van als des ic geset heb dat nader rechter reden niet wel off redelike gheset en is. Utinam corriperet me iustus in misericordia, oleum autem peccatoris non impinguat caput meum. Dats : och of God vergave dat die rechtvaerdige my beruspte mit ontfarmhertigheden, die oly der smekender quadyen en sal mijn hooft niet salven. Mede, isser yet wel geset, so begeer ic datti Gode die eer wilt toe scriven dat te onthouden ende te beleven, op datti Gode nu ende ewelike na moecht volgen. Ende aldus sluyt ic ende eynde dit boeck inden naem des Vaders, des Zoons ende des Heiligen Gheests, in wes mogenthede hemel ende aerde besloten zyn ende die daer in ewicheden regneert, Amen. Deo gratias semper. » (Fol. 227, recto.)

Nr 54. — British Museum, Hs. nr 20698.

DIE LOF DER VROUWEN. — **Perkament. Klein folioformaat. Met fraaie miniaturen en beginletters. Geschreven in den jare 1475. Samen 333 folios.**

Aldus in den catalogus beschreven : « A Dutch « version of the « *Cité des Dames* » of Christine

« de Pisan, written in 1475 at the desire of « Jan « de Baenst, riddere, heere van Sint Joris »; vel- « lum, with coarsely executed miniatures and illu- « minated initials, some of which are unfinished, « or the spaces for them left blank. Folio ».

Op de eerste bladzijde is een uittreksel geplakt van eenen catalogus in gothische letter gedrukt, dragende : « Die lof der Vrouwen, beschreven door « een Vrouw, op pergament, met fraaye platen, « A° 1475. Rood maroquine band ».

Op het schutblad, al den binnenkant, leest men de handteekens van B. Huydecoper, Ploos v. Amstel en J[h] Cornelisz. 1779.

De tekst van het handschrift vangt aan op de volgende wijze :

« Naer de maniere die ic al der meest onderhouden hebbe ende daer mijn bezichede meest in gheleghen es, te wetene in ghetidelike ende ghewonlike te studeirne jesten of ghescriften, alzo ic teenre tijd my zelven vand zittende in mijn comptoor of in mijn studeircamere, verchiert ende vercleet met menigherhande manieren van boucken, ende van diverschen materien mijn zinnen verflaut ende vermoeyt wezende, int versegghen der zwaricheden der sententien van vele diverschen acteurs (*sic*) ende meesters, die ic daer te vooren ghestudeirt hadde, zo quam my te vooren dat ic, alle zware ende subtile zaken achterghestelt, my zelven versolacien ende verlichten wilde metgaders eenighe ghenouchlicheden van poetrien over te ziene. Ende alzo ic te diere meeninghen ende waromme wordic ziende onttrent my,

zo slouchic mijn ooghen vp een cleen boucxkin gheheeten Matheosus. Ende omme dieswille dat ic dat noyt in mijn leven ghezien en hadde, ende dat ic dicwille hadde ghehoort zegghen dat boucxkin boven andren boucken grootelike sprac ieghen de vrauwen, zo wordic lachende jeghens my zelven, ende peinsde dat ic vut ghenouchten dat visenteiren wilde. Maer zeeren corten tijd hadde ic daer jn gheleghen (*sic*), die lieve moeder die my drouch en riep my om mijn avondmal te etene ende alzo lietic dat daer. Ende sanderdaechs snuchtens... »

Als proeve van taal en stijl, laten wij hier eenige korte uittreksels van het boek volgen :

Fol. 4 v° : « Hier zeicht Xpristine hoe dat huer drie vrauwen cueninghinnen opembaerden, ende hoe dat de eerste van hemlieden huer eerst toesprac ende vertroestede, jnder onghenouchten daer zij in zat als voorseit es... ».

Fol. 69 r° : « Ende aldus alzo ic dy ghezeit hebbe, zo eist onder de mannen ende onder de vrouwen, dat zy verstandelre ende bet ghezint zijn deen dan dandere... ».

Fol. 75 v° : « Deze Medea was een dochter van Otheus, coninc van Colcos ende van Perssen, zeere schoone van lichame, lanc ende gestreckich, behaghelic ghenouch van aensichte... ».

Fol. 99 v° : « Wijze ende voordachteghe vrauwen... ».

Fol. 131 v° : « ...Ende huer torren ende voorboughen sterc ende verweerlic, hooghe verheven ende rechte, zo datmen die wel van verre zien

mach ende beschauwen. Dus eist wel tijt van nu voortan, dat wij deze edele stede beghinnen te volkene, vp dat zij niet ydele ende vaghe en blive, maer vaste bewoont zij van allerande vrauwen van grooter weerden... ».

Fol. 161 r° : « Als de voirseide Alexander bevoelde dat hij vergheven was... ».

Fol. 163 v° : « Dewelke Olophernes Judich ontfijnc in grooter eeren ende dancbaerheden, overmids dat zy vutnemende schoon ende behaghel was. Ende daer toe zeer costelic ende zeere dierbaerliken ghetoomt ende verchiert. Ende Olophernes dedeze bij hem neder zitten ende bemercte huer schoonheit ende alle huere zedebaerheit ende manierlichede, zo dat hy die vuterlic wort begratiende ende ontfunct van huerer minnen ».

Fol. 270 v° : « Zo dede hijze ten eersten zeere onmenschelic gheesselen ende alzo in eenen heenliken donckeren karker steken... ».

Fol. 327 v° : « Ende dicwijle by dien weghe verleent God menighen man gracie van bekeerene, ende worden zeere vredelic die zeere fel waren, by huus blivende die vuthuzich waren, ende alle wilt ghezelschip latende, die te vooren al omme een moesten wezen. Ende oft de vrauwen in gheenre wys huer mans van huerer hartheit oft stranghichede ghebringhen ende ghekeeren en connen, zo en behouven zij niet dan paciencie ende verduldichede, biddende Gode van hemelrijke oodmoedelike dat hij hemlieden dat verstellen wille voor huer zonden... ».

Explicit fol. 332 v° met de volgende woorden :

« ...Alle welke previlegen zeere groot ende zeere vutnemende zijn ende zijn wel cause ende redene datmen de vrauwen eeren zal ende niet lichtelike versteken noch versmaden. Ende aldus zo wie dit bouck lezen oft hooren zal, dien bevele ic my zijnre hoofscheit, oft alzo ware dat jc jnt translateren yet meer of min ghezeit hadde dan het originael ghedraecht, dat hij datte jnt beste jnterpreteren wille. Ende oft daer yet by my in messeit ware anders dan de Helighe Kerke vermach, dat wederroupic in tijts. Ende stelle my ter correctien van allen den ghuenen, diet my bet zullen connen bethooghen ende onderwijzen. Dit was ghedaen ins jaer Ons Heeren dusent vierhondert ende vive ende tseventich, vp Sinte Kathelinen avont, die reyne maecht, ter begheerten vanden voirs. Mer Jan de Baenst, riddere, heere van Sint Joris(1). Bidt voor my. Explicit ».

Deze voorbeelden kunnen volstaan.

Het Hs. is schoon geschreven, zeer leesbaar, en uitermate wel bewaard gebleven. Het is met

---

(1) *Jan de Baenst*, ridder, heer van Sint-Joris, Beernem en Zoetschoore, raadsheer van hertog Philips den Goede, was raad der stad Brugge in 1452, 53 en 67, schepen in 1457, burgemeester van schepenen in 1460, 70 en 73, en lid van het ridderlijk genootschap van den Witten Beer te Brugge. Hij huwde *Margareta de Fevre gezeid Hemstede*, welke dochter was van *Colaert* en van *Margareta Bladelin* en op 7 April 1497 overleed. *Jan de Baenst* stierf den 18 Maart 1485. Beide echtgenooten werden te Brugge in O. L. Vrouwkerk begraven. (Men zie J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, I, 27, en van denzelfden schrijver *Inscript. fun. et mon. de la Fl. occid.*, Bruges, Egl. de N. D., blz. 329.).

miniaturen en met zeer net gemaakte beginletters versierd.

Eenige dier miniaturen zijn enkel aangelegd; andere zijn zeer beschadigd. Op zekere plaatsen ontbreken miniaturen en beginletters.

In het opzicht van de geschiedenis van costuum en zeden, kunnen de miniaturen eenige bijzonderheden opleveren.

Vermelding verdient het feit, dat alhoewel het Hs. op de kosten van eenen Bruggeling gemaakt werd, er nochtans in de miniaturen geene gezichten van Brugge voorkomen.

Nr 55. — British Museum, Hs. nr 10286.

LUCIDARIUS BOECK. — **Papier. Groot 4°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. 18 folios op twee kolommen. Maakt deel van den codex nr 10286 en gaat van fol. 115 r° tot fol. 133 r°.**

Incipit : « *Dit boeck heet* LUCIDARIUS, *dat is een voerluchter anderen boecken.*

« Anden boecke vintmen menighe doghentlike dinghen, die anderen boecken verborghen sijn. Dat wiset ons dit boeck: vander scrift ghewynnen wy den gheesteliken sin. Dat boeck is geheten *Aurea Gemma*, dat bedudet *Guldene Gemme;* beteykent is ons daer by hoe dure dit boeck sy, want soe wat die scrift heeft bedect, dat heeft die Lucidarius wt gherect. Soe wie dit boeck gheerne lesen wil, die ghewynt vele wijsdoms, dat hi vanden boecke niet lichte wordt verveert, wil hi holden dat hem *Luci-*

darius heeft gheleert, God ye ghewas ende ymmermeer is, ende die sal een aenbeghin des boekes wesen. Wie dat gheerne wil lesen, die sal hem rechte wel verstaen, waer om dese redene sy ghedaen, daer die iongher ende die meester spreken mit malckander... ».

Uit dit proza blijkt genoeg, dat de oudere tekst van den LUCIDARIUS op rijm gesteld was.

Het geheel omvat 18 folios, immers van fol. 115 r° tot fol. 133 r° van het hs., alwaar het werk eindigt met de woorden :

« Des sondaechs quam die Heilighe Gheest op sijn iongheren; des sondaechs sullen wi opstaen mit live ende mit ziele ten ioncsten daghe, Amen! »

Daarop volgt echter nog : « God gheef hem dat ewighe leven, Amen ».

Nr 56. — British Museum, Hs. nr 10286.

SYDRAC. — Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift der XVe eeuw. Samen 117 folios.

Dit hs. van den *Sydrac* werd voor het eerst gezien door Hoffmann von Fallersleben. De tekst vangt aan met de « Tafel der materiën », die vier bladen beslaat. Dan leest men als *prologhe :*

« Die versamicheit des Vaders almachtich heeft gheweest van beghin der werlt ende sal sijn sonder eynde van te houden ende te behouden alle redelike creaturen, den welcken hi verwilkoerde te gheven sijn hemelrijc ende waer dat bleve an hem selven ende

wouden storten sijn heilighe bloet, sine gratie ende sine barmharticheit over al die werlt, waer bi die lude sullen weten te comen wt deser werlt... ».

Drie bladzijden verder breekt de tekst af na de woorden : « ... die keiser sende hem enen clerc; die minderbroeder was, die was van Palerne (*sic*) ende hiet broeder Rogier, die sette dit boec in latine ende droecht den keyer (*sic*)... ».

Te dezer plaatse zijn twee bladen uit het handschrift weggescheurd.

Op fol. 6 begint eigenlijk de SYDRAC, op twee kolommen geschreven, wat met den *prologhe* het geval niet is : « Na dit wtroepen tien daghe quam een out man ende seyde... ».

Het werk eindigt op fol. 114, met de woorden : « Nu en wil die coninck niet meer vraghen en seyt aldus : Nu hebben wi ghenoech gevraecht, laet ons gaen eten ».

Ofschoon op verre na geen meesterstuk van taal of stijl, verdient de Londensche tekst van den *Sydrac* uitgegeven te worden. Tot hiertoe is van dit werk te weinig bekend gemaakt geweest, om er een onbevangen oordeel over uit te spreken. Wij durven dan ook het voorstel doen dit gewrocht, dat in denzelfden codex gevonden wordt als *Lucidarius boeck*, het het *Edele lant van Cockaengen*, de *Peregrinatie van Jherusalem* en de *Moy sprake van sesterhande verwe*, door den druk tot gemeen goed te maken.

Nr 57. — British Museum, Hs. nr Add. 28752.

***BUCH VON DER HEILIGEN DRIGER KUNIGE.* — Perkament. Klein folio-formaat. Einde der XVe of begin der XVIe eeuw. Samen 75 folios, op twee kolommen geschreven. Versierd met 12 gekleurde teekeningen.**

In plaats van onder dit nummer een Middelnederlandsch gedicht aan te treffen, zooals men ons aangekondigd had, vonden wij een prozawerk behoorende tot het jongste Middelhoogduitsch. Toch hebben wij ons over die omwisseling niet te beklagen gehad, als verder wel blijken zal.

Incipit : « Lop, ere und wirdikeit der Heiligen Driger Kunige hant erfullet die heilige Cristenheit von vffgange der sunnen vntze do sie vndergat. Die ecclesie in Oriente... ».

Explicit : « ... Wanne du bist es schuldig zu tunde, uff das du mugest sicher sin an dem lesten vrteil rede zu geben von der dangberkeit vnd ere des ewigen Gottes, den Heiligen Drien Kunigen vnd den edeln Gottes dienern, die in dir sint so herlichen das dir das muge bescheen und die Heiligen Driifaltikeit anesehen mit vollekummener selikeit. Das verlihe vns allen der Vatter, der Sun vnd der Heilige Geist. Amen ».

In eene kortbondige beschrijving, langs binnen op den omslag geplakt, lezen wij, onder andere bijzonderheden, de volgende nota in het Fransch :

« Ce qu'il y a de remarquable dans ce Ms., c'est « le curieux catalogue de livres manuscrits, qui se

« trouve au premier feuillet du volume. Ce catalogue « est la liste de manuscrits, qu'un nommé Diebolt « Louber, *schriber* dans la ville de Hagenow, en « Alsace, offre aux amateurs.

« Ce document intéressant nous permet d'appré- « cier l'importance d'une librairie au XVe siècle. « D'après l'annonce, on peut se persuader que Diebolt « Louber, qui s'intitula *schriber*, ou *écrivain*, faisait « lui-même les manuscrits et les exposait ensuite en « vente, ce qui constituait le métier de libraire dans « ce temps... »

Deze aanteekening is, naar allen schijn, uit den catalogus eener boekverkooping getrokken.

Wij laten hier bedoelde boekenlijst volgen, die wij als historische oorkonde van belang achten :

« *Item welicher hande bŭcher man gerne hat, grosz oder clein, geistlich oder weltlich, hŭbsch gemolt, die findet man alle by Diebolt Louber, schriber jn der bŭrge zŭ Hagenow.*

« Item, das grosz bŭch genant Jesta Romanorum, vnd saget was zu Rome gescheen ist, vnd saget von den stetten do Got gewandelt het, vnd saget ouch von den keisern zu Rome, vnd von den Bebesten was wunders sie getriben hant, vnd von vilande gesetzeden die die Römer gemaht hant, vnd ist mit den viguren gemolt,

Item, Vita Cristy.

Item, Die xxiiij Alten, gemolt.

Item, ein gerymete Bibel.

Item, der ritter her Wigoleis, gemolt.

Item, Wolf Dieterich, gemolt.

Item, das gantze Passinal der Heiligen leben, winterteil vnd summerteil, zwey grosse bücher.

Item, Episteln vnd Ewangilien durch das jar allen tag mit glosen, vnd von den Heiligen vnd Jungfrowen.

Item, Wilhelm van Orliens, gemolt.

Item, her Yrven vnd her Gawin vnd künig Artus, gemolt.

Item, der Heiligen Drie Künige buch, gemolt.

Item, Parcifal, gemolt.

Item, Süben Meister bücher, gemolt.

Item, Bellial, gemolt.

Item, der Witfaren ritter.

Item, die grosse Troye, gemolt.

Item, der hertzoge van Osterich, gemolt.

Item, die Hymmelstrasse, genant der Welsche Gast.

Item, die Zehen Gebot, mit glosen.

Item, Von eine getruwen ritter, der sin eigen hertze vmb einer schönen frowen wille.

Item, Ysopus, gemolt.

Item, Güte bewerte artzenie bücher.

Item, Frigedang.

Item, Lucidarius.

Item, Pfaffe Emyss und sust cleine bette bücher.

Item, der Rosenkrantz.

Item, der Ritter vnder dem Zuber.
Item, gemolte loszbücher.
Item, der Selen trost.
Item, von dem ritter Sant Allexius.
Item, Sant Anszhelms fra (?).
Item, der Künig von Franckenrich.
Item, ein keiserlich Reht büch.
Item, Trisztram.
Item, Schochzabel, gemolt.
Item, von Sante Gregorius dem Sünder.
Item, Morolff, gemolt.
Item, ein Salter, latin und tutsch, und sust andere, etc. »

***

Het boek met de lotgevallen van den *Ritter vnder dem Zuber* is ons van elders niet bekend. Wie kan zeggen of onder dien titel niet eene of andere bewerking van den steeds verscholen blijvenden *Roman van Madocs droeme* bedoeld geweest is? In de volslagen onzekerheid waarin wij nog omtrent den inhoud van den *Madoc* verkeeren, is de eene onder-stelling al niet gewaagder dan de andere....

Nrs 58 59. — British Museum, Hs. nr Egerton 2323.

NEVELINGENLIED (Fragment). — Perkament. — Geschrift van het begin der XIVe eeuw. Klein 8°-formaat. (15 en 14 ctm. hoog op 9 ½ ctm. breed.) — *VAN DEN BERE WISSELAU* (Fragment). Perkament. Begin der XIVe eeuw. Folio-formaat. — Samen gebonden in een zelfde cahier folio-formaat.

Dit handschrift staat in den catalogus van het British Museum vermeld als behelzende :

1° Twee bladjes van het *Nevelingenlied*;

2° Een fragment *van den Bere Wisselau*, en

3° *Huge van Tiberien*.

Eerst en vooral moeten wij aanstippen, dat er onder dit nummer van *Huge van Tiberien* niets te vinden is; de misgreep is gesproten uit het afschrijven van den titel dien Prof. C. P. Serrure indertijd vooraan het katern geschreven had, waarin ook een fragment van *Huge van Tiberien* begrepen was. Dit laatste werk draagt ook een ander nummer.

De twee bladjes van het *Nevelingenlied* zijn, door de voortreffelijke reproductie die ervan gemaakt werd, van te algemeene bekendheid, dan dat het noodig zou zijn hier nader bescheid over den tekst te geven. Wij hebben er echter de collatie van gedaan.

Wat de twee bladen betreft, waarop een fragment van den *Bere Wisselau* voorkomt, die zijn zeer beschadigd en bij plaatsen voor goed onleesbaar geworden. Eens hebben zij deelgemaakt van eenen grooten codex, waarin iedere bladzijde vier

kolommen tekst bevatte; het overgebleven gedeelte bevat nog drie kolommen en een strookje van de vierde. Het geschrift en de geheele dispositie stemmen wonderwel overeen met die van het door De Flou ontdekte blad van Maerlants *Spiegel historiael* (begin der XIV[e] eeuw); jammer genoeg was het ons niet gegeven bepaaldelijk over de identiteit van het geschrift uitspraak te doen. Wij hebben eene gedeeltelijke kopij van het stuk genomen en bevonden dat Prof. Serrure indertijd meer kans tot ontcijfering gehad heeft dan heden, zonder reactieven, nog mogelijk is.

N[r] 60. — British Museum, Hs. n[r] Add. 10286.

EEN MOY SPRAKE VAN SESTERHANDE VERWE. — **Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift van de XV[e] eeuw.**

Op folio 146 v° van den codex n[r] 10286, begint het volgende gedicht:

Item een moy sprake
van sesterhande verwe.

Ses verwen sijn op eerden,
Die daer God op liet ghewerden
Met synen mynnentliker goede,
Up dat die mensche mit vrien moede
Hem soude besinnen ende leren
Gode te dancken ende te eren.

Doch hebbent die meisters bescreven,
Dat der verwen sijn zeven,
Want si segghen dat graeu ermijn
Metten verwen gherekent sijn.
Dat is onrecht, soe my denct :
Van tween verwen ist ghemenct;
Wit ende zwart ghemenghet gaer,
Dat is een recht graeu vaer;
Ende is ghemenghet van tween,
Ten is gheen verwe alleen.
Doch wil ic spreken daer van
Daert hem behoert soe ic naest kan.
Het sijn twe verwen principael,
Wit ende zwart, dat weet ic wael,
Want vanden witten maectmen al
Verwen die men maken sal;
Ende alst in tzwarte is ghecomen,
Hevet sijn beste verwe ghenomen,
Want op eerde wijf noch man
Van zwarten wit ghemaken kan.
Den graeu wil ic tsijn gheven,
Na dat hem metten recht is bleven.
David die coninck seyt
Dat die mensche van sijnre ioncheit
Bi seven etaten op clymmen sal,
Eer hi sijn eynde volleistet al.
Nu wil ic u openbaren
Elken etaet bi xii iaren,
Ende elke verwe in horen graet,
Wil ick gheliken met enen etaet.

Die eerste etaet daer wij in sijn
Mach wel heten wit zilverijn,
Want zilver is reyn ende wit :
Fol. 147. Het en roest noch en besmit.
Alsoe sullen die kinder sijn,
Bynnen claer als zilverijn,
Onnosel nader enghelen aert,
Even wit ende wel bewaert.
Zilver, dat heeft soeten clanck,
Der kinderen stem gheeft soeten zanck;
Die hem in reynen leven voeghen,
Hebben sy goede macht ghetoghen,
Si sullen reynicheit bewaren
To minsten tot horen xij iaren.

Ten xij iaren bet voert,
Diemen xxiiii hoort,
Soe coemt dat groen cynobel vaer.
Men ziet noch indes menschen iaer
Als die fyolen, bloemen, rosen,
Acoleyen, lelyen, tidelosen,
Wter eerden hier ontspringhen,
Daer van die blide voghelen singhen.
Soe siet men berch ende dal
Meest met groenen bedect al.
Soe is oec die menscheyt
In wassen sijnre vrolicheit
Tot synen xxiiii iaren.
Dan siet men openbaren
Die voerhoefden slecht ende claer,

Dat lijf wassen daer naer;
Die weerde wanghen sietmen blosen,
Ghelijc den tsertsen rode rosen (*sic*);
Die monden root in enen vonckel
Bloeyen recht als een carbonkel;
Zenen, aderen, vleisch ende bloet,
Die natuer wassen doet,
Beyde in mannen ende in wyven.
Men siet dat die ionghe liven
Dansen, hoven ende springhen,
Vrolic leven ende singhen.
Wie xxiiii iaer leeft
Ghesont ende gheen vroude en heeft,
Fol. 147 v°. Nature en kanse hem niet ghegheven,
Hoe langhe dat hi voert mach leven.

Van xii iaren op te varen
Datmen heeft xxxvi iaren,
Soe coemt die kele verwe root,
Die brengt ons coenheit ende cracht groot.
Want tot xxxvi iaren
Heeft cracht ende coenheit hoer openbaren,
Zenen, aderen sijn volknocht,
Stercheit is dan ten hoechsten brocht.
Dan sietmen die landes heren,
Dat sy hoer palen willen keren,
Hoer scade willen sy verhalen
Ende mit oerloghe dat betalen,
Ende varen mit grammen moede
In enen hetten barnenden gloede

In hore vyande lant
Stichten roof ende maken brant.
Dan leeft een man in coenheit
Ende die vrouwen in scamelheit.
Wie xxxvi iaren leeft
Ende gheen manlic moet en heeft,
Noch sijn onrecht niet en dar keren,
Nymmermeer en sal hijt weren.

Tot xii iaren noch hier naer,
Dan comen xlviii iaer,
Dan regneert lasuer blaeu,
Daer ic ghestadicheit bi versta.
Want tot xlviii iaren
Heeft wijsheit hoer openbaren.
Waer om dat is gheseit
Dat blaeu heet ghestadicheit,
Dat is bi reden te merken :
Die hemel heeft dicwil zwerken
Zwart, wit, root, groen,
Yghelic na sinen doen;
Ende als die zwerken al vergaen,
Machmen den hemel vinden staen
In sijnre verwen als te voren :
Fol. 148 r°. Sijn blaeu blijft onverloren,
Want hi behout sijn oude cleit.
Soe heetmen blaeu ghestadicheit.
Want, wanneer dat een man
Xlviii iaer gheleven can,
Soe staet hi opten hoechsten graet

Ende over siet al sijn etaet :
Sijn zilver merct hi der kintheit,
Sijn groen cynobel der vrolicheit,
Sijn rode kele van sterker cracht,
Sijn blaeu lazuer heeft hi bedacht,
Dat hi wijsheit sal over sien,
Wat hem namaels mach gheschien.
Wie xlviii iaer leeft
Ende gheen ghestadicheit en heeft,
Noch gheen wijsheit van synne,
Natuer en gheeftse hem nymmer ynne.

Tot xii iaren noch bet an
Datmen lx gheleven can,
Soe coemt die ghele verwe guldijn,
Dat die goede gheeert moet sijn;
Dye in eren ende in duechden heeft
Tot lx iaer lanc gheleeft,
Ende daer in vast voert veert,
Boven den goude wart hi gheeert.
Sullen die ionghe reden plyen
Ghelijcmen daghelics mach zien,
Dat die soete meyes bloemen
Wter eerden varen comen
Gheel, wit, root, blaeu ende groen,
Ygheliс schoen in horen doen;
Wanneer die sonne hoghende is
Ende werm tot Sinte Iohans mis,
Soe sietmen die bloemen seluwen
Natuerlic ende verdeluwen,

Overmids der sonnen gloet.
Dus dunct my dat die mensche doet,
Die tot lx iaren roven.
Des menschen schoenheit machmen proven :
Die sterc was valt in crancheit,
Die snel was coemt in traecheit,
Fol. 148 v°. Die scherp was sijnre sinnen
Beghint te plompen van bynnen.
Natuer moet hoer scult betalen,
Want sonder clijmmen moet si dalen.

Als natuer noch hogher drijft
Datmen lxxii scrijft,
Soe coemt dat swart sabelijn.
Dit mach wel een simpel verwe sijn,
Want men siet als heren ende vrouwen
Ghestorven sijn, dat van rouwen
Ende van rechter simpelheit,
Die naeste mit swarten sijn ghecleit.
Ye minde die oude bi naturen
Simpelheit in allen uren.
Tot lxxii iaer lanc
Neemt die oude sijn aenvanc.
Dan dunct my wesen ..... (1) verkeert
Wat hem die macht heeft gheleert,
Dan Gode te dienen ende sijn ghemac,
Ende simpel te wesen onder tdac;

(1) Er is hier eene plek op het perkament.

Dat hi scuwe hoverdichede,
Dat is der goeder ouder sede.

Tot xii iaer voert ghenomen.
Dat vier ende vierwerf xx comen.
Soe coemt dat recht graeu ermijn.
Coninc David spreect in sijn latijn,
Wie dat . lxxx . iaer leeft
Dat hi voert in arbeit zweeft.
Aldus tel ic graeu voer arbeit,
Wantmen dicwil heeft gheseit,
Als die luden in oerden gaen,
Daer sy graeu abijt ontfaen,
Omdat si Gode te reverencien
Dienen willen in penitencien.
Oec sietmen ghemeenlic,
Dat die lude op eertrijc
Meer sterven voer die iaer
Dan die levende sijn daernaer.
(Einde fol. 148 v°.) Graeu is ymmer al ghemenct. .

Het vervolg ontbreekt.

Dit dichtstuk werd door Bilderdijk in zijne *Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, IV, 84, gedrukt, zonder vermelding van de bron. Het is ook bekend uit het Oxfordsche hs. en uit het Hulthemsche hs. (Blommaert, *Oudvl. Gedichten*, III, 124-127). Wij hebben een trouw afschrift van het Londensche hs. noodig geacht.

N[r] 61. — British Museum, Hs. n[r] Add. 10286.

***DIT IS VAN DAT EDELE LANT VAN COCKAENGEN.* — Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift van het laatste der XV[e] eeuw.**

In den Codex n[r] 10286 komt, op folio 135 r°, een dichtstuk voor, getiteld : « DIT IS VAN DAT EDELE LANT VAN COCKAENGEN ». Het stuk, dat vroeger reeds beschreven werd in de *Verslagen en berigten der Vereeniging ter bevordering der oude Nederlandsche letterkunde*, II, 36, bevat 100 verzen en niet, zooals men, bij het inzien van PETIT, *Bibliographie der Middelnederlandsche taal- en letterkunde*, n[r] 640, gelooven zou, slechts 71 verzen.

v. 1 « Die neringhe is menigherhande,
Diemen doet in alle lande
Om dat lijff mede tondraghen.
Hoert wat ic u sal ghewaghen :
Ick quam laesten in een lant,
Daer ic vreemt was ende onbecant.
Nu moechdi horen wonder groot :
. . . .
v. 100. Die mach voerwaer wel segghen : Amen ».

Het stukje papier, dat in het Hs. van het British Museum aan het afgescheurde blad, waarop het gedicht voorkomt, vastgehecht is, kan wel uit eenen anderen codex komen.

Zie verders : MONE, *Uebersicht*, 480 en HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae belgicae*, I, 94.

— Onlangs gaf R. PRIEBSCH den tekst der 100 verzen in het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal en Letterkunde*, van Leiden, 1894, 187-191; deze tekst is echter niet streng diplomatisch overgeschreven.

Nr 62. — British Museum, Hs. nr 19555.

SCHACHZTABILSPIL, of _Schachspiel_, in Hoogduitsche versen. — Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 58 folios.

Vangt aan met den volgenden titel :

« *Hi hebit sich diz buch an daz do heist der liute syte der edilen ampt. In deme schachztabilspil dy vor rede sich begynnet.*

Alliz daz geschrybin stat,
das Pauli schryft gesprochyn hat,
in einyr epistyln zcu den Romer,
geschrybin ist zcu vnsir ler,
daz wir myt der schryfte trost
vnd myt gedult wem sy genost
mogyn hofenvnge habyn
ane zcwyvillichiz suabyn.
Dez hebit sich an der prologus,
den machte brudir Jacobus
von Tessolis (1), eyn kvnstiger
dez ordinz munch der prediger,

---

(1) En niet *Cessolis*. Nog in andere hss. wordt de schrijver *Tessolis* geheeten, in de plaats van *Cessolis*.

eyn meystir inder heylgin schrift,
der lert in dysiz buchiz stipht,
der luete hobischeit und syte,
vnd der edlyn ampt da myte
in dem schachztabil spil
sust ich daz anhebyn wil.
Von Tessolis ich Jacobus,
eyn meisterlich theologus,
vnd. . . . . . . »

Dezen Middelhoogduitschen tekst meenden wij te moeten mededeelen, met het oogwit later de vergelijking met den prozatekst van hs. nr 10290 uit te lokken.

Nr 63. — British Museum, Hs. nr 2419-68a.

GEDICHTEN VAN JAN-BAPTISTA HOUWAERT. — Perkament. Klein 4°-formaat, in kalfsleder en verguld op snede. In twee soorten van sierlijk schrift der XVIe eeuw. 57 bladen 0m19 op 0m14.

Op den rug staat : « *Poemat. belgicae. Joh. Bapt. Houwaert ad Alexand. principem Paramensem* ».

Boven op den rand van fol. 1 staat de dagteekening : « 18 die Januarij A. D. 1723/4 ».

Daarop volgen titel en aanvang van het werk : « *Den Hoogh-gheboren, Doorluchtigen Ende victo rieusen Alexander, Prince van Parma, etc., Ridder*

vander Oorden vanden Gulde Vliese, Stadthouder, Gouverneur ende Capiteyn general vande Nederlanden. Iehan Baptista Houwaert.

« Als ick tuwer eeren dit soude dicteren,
O doorluchtighe Prince, quam mij bespeuren
Zoilus, die mij begost te reproceren,
Te begrijpen ende conterolleuren,
En sprack : « Sijn hoogheyt sal in stucken scheuren
« U slecht tractaet, met sijn eijghen handen.
« Oft hij sal (sonder eenighe faveuren)
« U onconstighe wercken doen verbranden :
« Tot uwer grooter oneeren, en schanden.

« Naer historien, moralen oft comedien,
« En hebben alle Princen gheen verlanghen.
« Als Philoxenes een van sijn tragedien
« Dionisio gaff : en wou hyse niet ontfanghen.
« Maer hy dede den Poët stellen ghevanghen,
« En hy dede hem noch dreyghen boven desen
« Dat hy hem soude brenghen in tverstranghen,
« Door syn groote stouticheit mespresen.
« De Princen hebben ander werck dan te lesen.

« Weet ghy niet dat Atheas stopte syn ooren,
« Als Ismeas soo constich spelde een sanck,
« En dat hy sprack : Ick heb liever te hooren
« Het briesschen van myn peirt, dan dat soet gheclanck?
« Die van Lacedemonien hebben met bedwanck
« Archilogum met syn boecken uyter stadt
« Veriaeght, en subytelyck doen nemen den ganck,

« En sy seyden dat hy was dwaes, oft sat,
« Sulck heeft voor grooten aerbeyt quaden loon ghehat.

« Die van Athenen hebben in voorleden tye
« Homerum, thooft der Poeten, ghecondemneert
« In vyftich pont groot, omdat hij met poeterye
« De goede luyden hadde verabuseert.
« Den Poet Tichteum hebben sy ghereprocheert
« Voor dwaes, en seyden dat hy was sonder verstant.
« Door dat Naso seker veirsen had ghedicteert,
« Was hy ghebannen uyt syns vaders lant.
« En Labiem boecken die werden verbrant.

« Als den grooten Alexander door den vloet
« Hydaspen te scepe is ghedreven,
« Heeft hem Aristobolus, een poet soet,
« Een deel van syn carmina gegheven,
« Daer hy tot synder eeren in had ghescreven
« Veel acten, om hem te maken vermaert :
« Maer den moghenden Alexander verheven
« Scheurde den boeck, en werp de stucken in de vaert,
« In plaetse dat hy dyen sou hebben bewaert.

« De Philosophen, Dicthters en Poeten,
« De historie schryvers, en Dorateuren :
« Die dickwils hun selven schandelyck vergheten,
« Die hoortmen dus berespen, en conterolleuren
« En van de Princen daer sy veel faveuren
« Oft recompense af meynen ontfanghen,
« Die sietmen de boecken verbranden, en sceuren,

« En de schryvers brenghen in tverstranghen.
« Een slecht schryver en derf naer gheenen loff verlanghen. »

Als ick dees woorden van Zoïlo hadde ghehoort
Wert ic door groote vreese, en melancolye,
Ontstelt, beswaert, geturbeert, verstoort,
En ick stelde inckt, penne en pampier op sye,
En ick soude ghestaeckt hebben const, en clergije,
En hadde Mercurius den inventeur / coen.
Van de Rhetorycke, ten selven tye,
My niet ghethoont syn goetionstich faveur / groen,
En dees woorden gesproken sonder ghetreur / doen :

« Scryft vryelijck, ghebruyckt u const, en scientie,
« Al eest dat Zoilus u dat ontraydt.
« Al heeft Dionisius met vehementie
« Philoxenis tragedie veracht, en versmaydt,
« Het was een tyrant, die daer was ghehayt
« Van alle menschen die doen waren in tleven :
« Al was Atheas oock van de const saen versaydt,
« Al was Archilogus uyt Athenen verdreven,
« De edel const en is dies niet te minder bleven. »

Enz., enz.

Op fol. 4 v°, begint het gedicht gewijd aan : « *Den voorspoet, benautheyt ende verlossinghe van de princelycke stadt van Bruessele, midtsgaders de Comparatie van Alexandro magno met den Prince van Parma, poetelyck gheinventeert ende rhetoryckelyck ghecomponeert by Jehan Baptista Houwaert.*

« O gheleerde Erato, die wel sijt ter talen,
en die soo wel ghedicht hebt en ghescreven,
hulpt my in soetvloijende veirsen verhalen,
hoe Brussel eens hooghe heeft gheweest verheven,
en hoe sij comen is in allendich sneven... » enz.

Het eerste dier dichtstukken eindigt op fol. 18 v°. De *Comparatie* gaat van fol. 19 r° tot op fol. 42 v°.

Op fol. 43 r° vangt aan : « *Den Welghecomen. Van de hoogheboren Dorluchtighen ende Victorieusen Prince van Parma, etc., binnen de stadt van Brussele* ». — Dit stuk loopt tot fol. 57 r°.

Op fol. 49, een tusschenvoegsel getiteld : « *Gheluckich Brussel...* ».

Wij meenen, dat er onlangsleden door den Heer Professor Van Veerdeghem afschrift van dien bundel genomen geweest is, met het oog op eene uitgave van Houwaerts volledige dichtwerken (1).

Nr 64. — British Museum, Hs. nr Harl. 7013.

BRIEVEN AAN GERARD VOSSIUS EN ANDEREN. — Papier, folio-formaat.

Dit brievenboek staat volgenderwijze op den catalogus vermeld : « An Epitaph on Ger. Vossius, in Dutch verse, followed by Dutch Letters, many adressed to him ».

---

(1) Aan dit plan is reeds ten deele gevolg gegeven. Zie *Nederlandsch Museum*, 1894, II, 5-38.

De verzameling bevat echter meer dan de opgave laat vermoeden. Wij hebben dan ook raadzaam gevonden enkele stukken eruit over te schrijven en andere wat bepaalder aan te duiden.

1° Brief tot den prins van Oranje gezonden door de « Burgemeesters en Regierders der stadt Amsterdamme » (get.) D. Mostart : « Desen tweeden Junij a. d. 1633 ».

2° Brief van Anneken Franse van der Horst aan haren zoon Gerard Vossius :

« Loft godt, in Rotterdam, den 23 agusti 1607.

« Beminde soon Gerardus Vossius, ick hebbe Ul. schryven van den 19 agusti op den 22 deser savons ontfangen, waer wt ick verstae dat ul. brudegom sijt, ul. veel geluckx wenschende ende ul. seer bedanckende dat ul. ons op ul. feest bent noodende, maer alsoo mijn man te Delft is op het sinnodus, daer hij moghelick noch al een dach twee ofte drie bliven sal ende wij daer te vooren niet van geweten en hebben om ons daer wat nae te regeleren, soo bedanck ick ul. seer voor mijns persoons, ock mede voor mijn man, want hij als nu van mijn absent is, soo dat hij ul. selver niet schriven en can, daer om schrif ick ul. dit, omdat ul. u daer na te regeleren hebt om anderen in ons plaets te nooden, hier mede ul. ende ul. bruit van harten seer gegroet ende godt den heere in genade bevolen, die ick bidde dat ul. houwelick in sijnner vreese ende tot grootmakinghe syns heylige nams eere wil laten geschieden. met haest.

Ul. moeder ANNEKEN
FRANSE VANDER HOORST.

3° Een brief van P. C. Hooft aan Gerard Vossius. Merkelijk verschillend met den tekst in P. C. Hoofts Brieven, Leiden, E. J. Brill, 1857, deel III, blz. 166-167 medegedeeld. Aldaar wordt de brief van 27en Oestmaent gedagteekend.

« Mijn Heere,

Een' koorts mijner huijsvrouwe heeft ons, bij dezen bedenklijken tijdt, een' waepenslaende trom in 't hart geroert. Nu gaet zij vrij, ende baetewaerts aen : zulx wij vertrouwen, dat de vreeze, voor ditmael, 't meeste quaet zal geweest zijn, ende U.E. onbekommert in 't aenvejrden der geringhejt hierbij gevoeght. Maer, met de vriendschap, die ons daeraen geschieden zal, kunnen wij echter U.E. niet quijt schelden; ons beloovende, tot een' bondiger, de herwaertsche comst van U.E. in 't gezelschap van mijnen swaegher Baak, om eenighe daeghskens gespijst te werden met U.E. leerlijke redenen, ende eenighe maenden daerop te teeren. Met welken toeverlaet de Almachtighe gebeden zij, U.E. met alle de haeren, in hejlzaemen staete te behoeden, ende in de beste gunste derzelve,

Mijn heere,

Uwer E.

Onderdaenslen, toegedaensten dienaer,

P. C. HOOFT.

Van den Huyze te Muyden, den 22en van Oestmaent, 1636. »

Adres :

« *Erntfesten, hooghstgeleerden, welwijzen, zeer voorzienighen Heere, Mijnen Heere Geerardus Vos-*

sius, voorleezer der Historien in de doorluchtighe Schoole, op de ouwdezijds achterburgwal, bij 't ouwdemannenhuijs,

tot Amsterdam.

« Hierbij een haes.

« Loont. »

4° Een andere brief van Hooft aan Vossius, van « 28n van bloejmaent, des jaers 1635 ».

5° Een Sonnet van P. C. Hooft aan Huigh de Groote :

« *Aen mijn Heer* HUIGH DE GROOTE.

— Weldighe ziel, die met uw scherp gesicht
Neemt wisse maet van dinghen die genaecken,
En al den sleur der overleden saecken
Begreepen houdt met yders reên en wight.
— Vermogende wt te breên in dierbaer dicht
Wat raedt, of regt oyt God oft menschen spraecken
Zulx Hollandt ooght, als zeeman op een baecken
In starloos weêr op ver verheven licht.
— O grooten zon, wat sal ick van u maecken ?
Een adem Goods, die wt den hemel
Komt in een hart wel keurich toegericht ?
— Oft een vernuft in top van 's Hemels daecken
Verheldert om op Aerd te komen blaecken,
Daer 't landt en liên, met leer en leven sticht ? »

P. C. HÓÓFT.

6° Brief door P. Hossman (?), op 13 Aprilis 1619 gezonden aan Gerard Vossius.

7° Brief van denzelfden, op 27 8bris 1618, aan denzelfden (te Leyden) gezonden.

8° Idem van Idem aan Idem, den 18n Junij 1616.

9° Brief van Daniël Heins (uit Leyden) aan « Pompeius de Roovere, balliu van Zuyt Hollant ende schout van Dordrecht », van 18n September 1623.

10° « Extract uyt het register der resolutien vande Ho. Mo. Heeren Staten generael der Vereenichde Nederlanden. Den 18n Augustij 1650. »

11° Brief van Joannes Vossius aan Gerard Vossius.

12° en 13° Twee brieven van Gerard Vossius; Amsterdam, 26 Maart 1639.

14° Brief van Dionys de Vos (zoon van Ger. Vossius) aan zijne moeder (Elisabeth du Jon); Amsterdam, « des vrijdachs » (zonder jaartal).

15° Het bekende gedicht van Vondel : « *Op het Afzetsel des Professors der Historien Geeraert Vossius, kunstigh geschildert door Joachim Sandrart* » :

Laet sestigh winters vry het *Vossen*-hooft besneeuwen,
Noch gryzer is het brein dan dat besneeuwde hooft :
Dat brein heeft heughenis van vyftigh hondert eeuwen,
En al haer wetenschap in schriften (1) afgeslooft.
Sandrart, beschans hem niet met boeken en met blâren :
Alwat in boecken steeckt is in zyn hooft gevaeren.
J. V. VONDEL.

Dit register behelst nog een aantal andere brieven, van min of meer bekende personnages; doch voor de letterkundige historie zijn ze van weinig of geen belang.

(1) Er stond eerst : *boecken*.

Toch mag Anna Roemers' brief aan Gerard Vossius niet onvermeld voorbijgezien worden :

« Eerwaerde Hooch-Geleerde Heer,

« Ick heb (te loves sijnder) dit boeck aengenomen te bestellen, dat ick oock seer garen deede om door die middel te sien en te kennen, wiens naem en geleertheijt al de weerelt bekent is. Doch de nijdige gelegentheijt heeft mij daer in niet willen dienen; alsoo het geselschap daer ick me tuijs quam, over Amsterdam niet en ging. Nu ben ick beducht dat die het sendt, en die het ontfangt, mij sullen beschuldigen van achteloosheijt, ey lieve ! beschuldigt liever de coorts, die mij (wel tegen mijn danck) een maent langer te Antwerpen heeft gehouden als ick meende te blijven.

« Den heere Gevertius heeft mij oock belast U.E. en den seer geleerden Heere Barleus te groeten. De groetenissen comen oock vat laet. Dan, het is noch beter spade, als nimmermeer. Hier meede,

« Seer geleerde Heere
« sijt hertelijck gegroet
« van U.E. dienstbereyde
Vrindinne
ANNA ROEMERS.

« Desen 3o September, uyt Alckmaer.

Adres :

Erentfeste, discreete, Hooch-geleerde Heere, mijn Heere Gerardt Vossius, Professor in de Hooge School, woont in de Blyen Hoeck, tot Amsterdam. Port ».

16° Brief van N. V. Reigersberg (13 Nov. 1650) « aen de weduwe van Professor Vossius, wonende op de oude Cingel aende nieuwe merckt recht tegens de berrensteeg over, tot Amsterdam ».

17° Brief van Wilhelm Nooms (21 Oct. 1630), uit Amsterdam, aan Dionijsius Vossius te Leyden.

18° Twee brieven van Joannes Vossius aan zijne ouders, beide van 16n April 1635 gedagteekend.

Nr 65. — British Museum, Hs. nr 22953.

BRIEVEN VAN EN AAN CONSTANTIJN HUYGENS.
Folio-formaat.

Deze merkwaardige verzameling staat in den catalogus onder den titel : « *Letters of eminent Dutchmen*, 1589-1775 » aangewezen.

Het meestedeel van de stukken die erin voorkomen, zijn brieven tot « Constantijn Huygens, heere van Zulychem &ca », gericht. Ook gedichten vindt men daarin, als het volgende :

« 26 mart. 1658.

AENDEN EDELEN HEERE
VAN ZUYLICHEM &CA.
OP SIJN ED. *Kooren-bloemen* :

Indien u Boeck noch waer te doopen
En dat ickt eenen naem souw geven;

'k En hoefde niet seer verr' te loopen
  Om een te geven nae het leven;
'k En souwdt geen *Koren-bloemen* noemen,
  Maer liever *Uyt-gekoren-Bloemen*
(Waer op de grootste geesten roemen),
  Daer in bijeen is uytgekosen
Die *Florae* alderschoonste Hoven
  Met haer' soetst' en witste Rosen
In glans en deugt verr' gae te boven ».

V. AB OOSTERWIJCK.

Heel die correspondentie houdt weinig in, dat voor de Nederlandsche letterkundige geschiedenis van rechtstreeksch belang is; maar voor de biographie van enkele Hollandsche geleerden uit de XVIIe eeuw ware er nog al veel van te gebruiken.

N^r^ 66. — British Museum, Hs. n^r^ Egerton 1859.

BRIEVEN AAN CHRISTIAAN EN CONSTANTIJN HUYGENS. — Folio-formaat.

Deze brievenverzameling, in den catalogus onder den titel : « *Letters to Christian and Constantijn Huygens*, 1595-1699 », aangewezen, houdt nogal eenige bijzonderheden in, die voor de biographie van Hollandsche geleerden der XVIIe eeuw van belang kunnen wezen.

Nr 67. — British Museum, Hs. nr 10802.

ITALIAANSCH-NEDERLANDSCH GESPREKBOEK. — Papier. 8°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw. Samen 93 folios.

In den catalogus onder den titel : « *Sentences and phrases, in italian and dutch, written about* 1500 ».

Fol. 1. *Omni cosa ha soy principio.*
Alle dinch heft siin begiin.

Omni principio ha soy fine.
Alle beginsel heft siin inde.

Omni principio con soy fine ha medio.
Alle beginsel met sinen jnde heft middel.

Omni mezo ha doy chose contrarie.
Alle middel heft twe dingen tegen.

Omni contrarieta voel soy adiuto.
Alle tegenheit wilt siin holpe.

Omni adiuto voel soy rasoen.
Alle holpe wilt siin redelicheit.

Este de besogna che omni homo parla iusta mente.
Het is noet dat alle mensche spreke met rechte.

Justo debe esser omni mercadente.
Rechtverdich sal siin alle coepman.

Dolce mente debe parlare cescaduno mercadente.
Soetelike sal spreken een iegelike coepman.

Dolce parole da bon responso.
Soete spreken gheft goede antworde.

Enzoovoorts.

Het handschrift beslaat 92 folios. De 92e en laatste folio eindigt als volgt :

Per che de luy eo ha bene imparato.
Want van hem ic hebbe wel gheleert.

De intendere fare omni mercato.
Te verstaenne ende te doenne alle comescap.

Daarop volgt nog, fol. 92 v°, en op het schutblad, dat voor fol. 93 kan medegerekend worden, een Italiaansche brief, waarvan wij hier de eerste en laatste woorden overschrijven : « Salutacio en con omni humilita scripto ala vostra magnificentia ..... Ma Dyo voy tuti conserva in omni sanitate del lanima e del corpo. Amen ».

Nr 68. — British Museum, Hs. nr Sloane 4018 B.

SYNONYMIA APPOTECARII ex ydiomate greco, arabico et latino atque theutonico congregata, a° 1484. **Papier. Kwarto-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 55 folios.**

Deze lijst werd geraadpleegd met het oog op den woordenschat, die van folios 47 tot 101 loopt.

Het komt ons voor, dat er uit deze lijst weinig of niets te leeren is; daarom ook hebben wij er geene notas uit genomen.

Nrs 69-86. — British Museum, Hs. nr Sloane 1255.

VAN DEN STEEN DER WIJZEN. — Papier. Folioformaat. Samen 278 folios. In den catalogus aangeduid als : « *Albianus, De Lapide Philosophorum.* »

Daarin vonden wij :

I

LIBELLUS DE LAPIDE PHILOSOPHORUM.

Dit in het Latijn geschreven tractaat gaat van fol. 6 tot fol. 12 v°.

II

Cuiusdam Georgij Eckhart, germani, scriptum DE LAPIDE PHILOSOPHICO ex superiore lingua germanica in inferiorem conversum per Justus* (sic) *a Balbian, Flandr. Alostan., phylochymus* (sic). *1600.

Begint in dezer voege :

« Met slechte eenvaudicheyt sal hier aen gedient werden, hoe eertijts de aude philosophen het proces *lapidis philosophorum* aengeleyt en door goddelicke hulpe ende bystant geluckelick volbracht ende geendet hebben, in den eersten ende vooral reducerende de corpora metallica in primam materiam, hoc est in argentum vivum, het welck sy oock eerstelick gewesen syn. Sulx geschiet op eene sonderlicke ende konstelicke maniere, allenxkens een weynich per acetum acerrimum, in quo conservetur in calore lento donec totum corpus dissolutum fuerit in aquam id est in argentum vivum... ».

Dit tractaat eindigt als volgt op fol. 13 r° :

« ... Aldus moetmen dan hier mede voorts procedeeren als ghenoechsaem vooren geleert ende aengedient is. Ic en drage mynder wetenschap van sulx voorseyt is noch myns neerstich studeerens in dese heerlicke conste noch roem, noch rauwe, noch leetschap, verhopende op Godt dat het niet te vergeefs geschiet en sy. — Finis scripti Jorgen Echart. Sperantem sperata sequuntur. Speranti sperata cedunt. Nur was Godt wil. *J. a. b.* ».

III

***LIBER SANCTI ASROB** senis meridiani, a vetustissimo codice descriptus a Justo a Balbian, flandro alostano, philochymo.*

Gaat van fol. 14 r° tot fol. 21 v°. Latijn.

Daarop volgt, fol. 22 r°, een Hoogduitsch gedicht :

« VON DEM STEYN DER WEISEN.

« Eine getreuwe lher wil ich dir geben,
  Darnach so richtet alsus dein leben.
Bidt Godt umb gnadt, du krychst sein gunst,
  Durch weisheit werd erlangt die kunst... ».

Dit gedicht eindigt op fol. 27 r°.

IV

***EEN DYALOGUS** magistri et discipuli **DE MAGISTERIO LAPIDIS**, uyt den latijne in neerduyts gestelt, door Justus de Balbian.*

Begint op fol. 29 als volgt :

« MEESTER. Myn uytvercoren sone ende seer neerstich in veel gedachtenissen, op dat ghy solt

bekennen door myne crancke onderwijsinghe de nature der dinghen onses steens, ende oock de verkeeringhe synder elementen, soo syt versekert, dat wanneer ghy niet en weet om te keeren de naturen, ende niet en kennet de secreten onser consten, soo en gelooft niet dat ghy iet goets vinden sult... »

En eindigt aldus op fol. 35 r° :

« Die eens gewrocht heeft ende den steen volmaect, ten is hem niet noodig te erhalen, want de generatie machmen altijt vermeerderen, beginnende van de multiplicatie. Finis ».

V

HET BOECK LUMEN LUMINUM, dat is HET LICHT DER LICHTEN van Jan van der Donck.

Begint op fol. 72 r° met de volgende woorden :

« Met veel diversche spraken en met bedecte woorden hebben die philosophen tot elcanderen gesproken van eender conste die boven alle consten edel is, en is genoempt meheoro, dat is hemelsche conste, en is een heymelicke gave Godes ende een schat Godes, welcken schat deser consten Godt geeft synen uytvercorenen, die suyver, ootmoedich ende eenvoudich sijn, en die Godt getrauwelick dienen .. »

Op het einde van dit tractaat, fol. 101 v°, leest men hetgene volgt :

« Myn lieve kinderen der wysheyt, nu hebbe ic u geleert alle de practycken ende wercken, de welcke dienende syn tot onser consten, van beginsel tot den eynde, by de welcke dat ghy gewinnen sult onsen steen der philosophen, emmers soo verre ghy myn

woorden wel ende grondelick verstaen hebt. Hier om syt blyde ende lovet Godt van syn sonderlinghe gaven, die hy ons heeft verleent, ende biddet voor my en deylt den aermen, dat bidde ic u allen. Finis ».

Eene Latynsche nota daaronder draagt het jaartal 1597.

VI

ÆNIGMATA DE TINCTURA PHISICA.

Dit tractaat begint op fol. 163 r° en gaat tot fol. 166 r°.

« QUESTIO PRIMA.

« Al ding stehen mir in dreyen,
In vieren thun sie sich freuwen,
Beschlissen sich doch in eins... »

En op fol. 166 v° begint :

VII

EEN ONBEKENT AUTHEUR.

« Het is een steen en gheenen steen,
Daer onse const in leyt alleen,
Die nature hevet soo gelaten,
Dit saet met const te comen ter baten
Om te werden mercurius philosophorum;
Alst syn eerste eerde en flegma heeft verloren,
In de lucht doet dan wassen den donst,
Daer vergaren de geesten tot der const.
Het flegma wordt allengskens verslonden
Tot droocheyt, dan sal ment telcken stonden
Allenxkens mercuriael water te drincken geven :
Soo comen den geesten tot den leven,

Voorts tot mercurium philosophorum
Die men d'eerste materie laet noemen. »

Enz., tot op fol. 168 v°.

Op fol. 169 r°, hebben wij :

VIII

Een ander.

« Een edel conste heeft Godt gelaten
Allen den ghenen die hem belyen
Ende dien (*sic*) de ongerechticheyt haten.
En Godt beminnen van herten reyn
Die swerelts wellust niet en soucken
Of te vermeeren rijcdom en staet...
Maer om te troosten in allen houcken
Vrome aermen diet quaelick gaet. »

Enz., tot op fol. 170 r°.

Op fol. 171 begint :

IX

EEN UYTLEGGINGE VANDEN BOOM MERCURIJ.

« Ic ben nature van hooger macht,
Geordonneert door Gods cracht... »

Gaat tot op fol. 173 r°.

Op fol. 174 hebben wij :

X

Een ander.

« Ghy philosophen u nu ter eeren
Wil ic desen steen u maken leeren,

Alsoo dyen my gaf de ioncvrauwe
Nature, uyt gunst en trauwe... »

En op fol. 176 r° :

XI

Een ander.

« Trect in de lucht trivier, wilt hier op passen,
Door hitte, laet d'eerde in de lucht wassen,
Dese suldy gants wel tormenteeren
Daer op trivier allenxkens verteeren... »

Dan komt op fol. 176 v° :

XII

Een ander

VANDEN STEEN DER PHILOSOPHEN.

« Ghy die den lapidem wilt leeren bauwen,
Opt d'werck der naturen moetty schauwen,
Op haer einde, en haer beginsel mede,
En overdencken hares middels rede,
Om te comen haer nature ter baten,
Daer si haer werck latst heeft gelaten,
Want twerck beginnen wy eerst aen
Daert de nature heeft laten staen,
Ons werck naer der naturen complexie
Dat si voor dy een ware lectie... »

Het boeck bevat mede Latijnsche en Italiaansche gedichten, alle even gewrongen en verward van zin en gedachtengang, als het onderwerp dat zij bezingen en verheerlijken.

XIII

Op fol. 185 r°, *enkele recepten in 't Vlaamsch,* als:

« Om den mercurium precipitatum te maecken,
de ☿ quinta essentia.
de aqua mercuriali ofte — ☿∴
een ander...
een ander, niet soo geweldich... » — enz.

(☿ = mercurius).

Dan, op fol. 188 komt :

XIV

Caracteren ofte teeckenen die van sommighe geuseert worden in de alchimie.

« ℞ Dat is recipe oft neempt.
⌒ Dat is upganck ende nederganck der manen.
⊔ een maent.
⊓ afganck der mane.
—◡— een maent. » — Enz., enz.

Fol. 189 v° : « *Om alderande metalen tot eenen steen te maecken* ».

Op fol. 190 r° begint een grooter werk, nl. :

XV

DAT BOECK DER OPRECHTER CONSTE VAN DE ALCHEMIE.

Nevens dien titel staat, wat ter zijde : « *Richardi Anglici correctorium alchimie* ».

« Aengesien dat in veele dinghen ende inde verbeteringhe van allerande dinghen, dye natuere van een dinck augmenteert ende vermeerdert, soo wort in veele schriften der philosophen dye natuere door conste verbetert boven haerlier beweghinghe dye sy in de eerste forme ofte gesteltenesse gehadt hebben... »

Enz., tot op fol. 205 v°.

Op fol. 206 r° begint het volgende tractaat :

XVI

Een ander cleyn TRACTAET VAN DEN LAPIS PHILOSOPHORUM.

« Dit is om te maecken den lapis philosophorum ofte den steen der wysen, om dye metale daermede te doen veranderen, alsoo dat een slecht metael gemaect mach worden tot een goet, beter ende fix metael : te weten om yser, ten, coper ende silver tot een oprecht gout te maecken. »

Enz., tot op fol. 212 v°.

Op fol. 213 begint :

XVII

Een cleyn TRACTAET Raymundi Lullij VAN DEN STEEN DER PHILOSOPHEN.

« In den name Godes, soo hoort toe, merct ende neempt wel waer, myn alderliefste vrienden, dye groote ende principale heymelicheyt die alle schatten der gantscher werelt te boven gaet, ende dye Godt syn uytvercorene geeft, ende leert, ende beletse den ontwetenden... » Enz.

Fol. 217 v°, is te leeren :

XVIII

Hoe men den mercurius sal prepareren ende sublimeeren tot der Alchemie.

Deze les wordt gevolgd door verschillende soortgelijke recepten, alle in 't Vlaamsch opgesteld, en ook door andere Latijnsche, Fransche en Vlaamsche notas en recepten, alle gedagteekend of kennelijk behoorende tot de laatste jaren der XVIe eeuw.

Gaat tot fol. 278.

N^r 87. — British Museum, Hs. n^r Sloane 323.

ALBERTI PRACTICA IN ALCHYMIAM. — Papier. 8°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw.

Op folios 191-195, waar wij, ingevolge de opgave van den catalogus, hopen mochten iets of wat van belang aan te treffen, is de tekst gebleken Hoogduitsch in stede van « Belgice » te wezen. Overigens is in dit handschrift niets te vinden dat met het doel onzer zending in verband kan gebracht worden.

N^r 88. — British Museum, Hs. n^r Sloane 316.

RECEPTENBOEK. — Papier. Klein 8°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw. Samen 250 folios.

Dit handschrift behelst, op fol. 67 r°, een stuk getiteld : *Dijt sijn der medicinen ghewichte also als*

hem die appotekers leveren moeten van rechte. » Op fol. 68, staan een paar opgaven van scheikundige bewerkingen, zonder eenige waarde in 't opzicht van taal of stijl. Vandaar voort is de redactie Latijn; doch wederom treft men recepten in 't Vlaamsch aan op fol. 78 r° en v°, alsook op folios 80 v°, 81 r° en v°, 82 r°, 87 r° en v°: zij wisselen steeds af met Latijnsche opgaven, tot aan het einde des boeks.

Nr 89. — British Museum, Hs. nr Sloane 345.

GENEESKUNDIGE EN ANDERE RECEPTEN EN LIJST VAN VLAAMSCHE KRUIDENNAMEN. — Papier. 4°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw. In den catalogus onder den titel : *Notabilia de Cirurgia. Circa 1500.*

Fol. 1-21, Latijnsche tekst.

Fol. 22 r° en 22 v°, recepten in 't Vlaamsch, geschrift uit de XVIIe eeuw.

Fol. 23 : « INCIPIUNT QUEDAM DICTA DE DIVERSIS COLORIBUS, PICTURIS ET TINCTURIS ».

« *Gout of silver thoe scriven opt beest* :

« Soe nemt gouden bladeren ende legt dy op eyn schone wriefsten, ende springhet sout op bladeren of sal armoniaeck, ende wat edicks, ende latet soe eyn wenich ligghen, dan wriven seer tot kleyn pulver, ende, alst cleyn gewreven ys, soe doet yn eyn kleyn scullep, dy schoen ys, ende wasset alsoe langhe tot dat het schoen ys, gelick datmen lazuer schoen wasset, ende alstmen besyghen wyll, soe saltmen yn eyn horntken of yn eyn glas doen.

« Lasur tmaken, dat lichtelic thoe gaet.....

« Om thoe maken lasur dat ceruse heytz.....

« Thoe maken rosen van Parys werve.....

« Om gout gront thoe maken..... (fol. 23 v°).

« Gode substancie tho maken ..... (fol. 24).

« Om silver gront tmaken ..... (fol. 24).

« Gout werve lichtelick tmaken ..... (fol. 24).

« Roet hasen leder thoe werven of ander leder .... (fol. 26 v°).

« Thoe maken loes leder ..... (fol. 27).

« Om gheel linnen te verwen ..... (fol. 28).

« Om roet bolkeraen te verwen ..... (fol. 28).

« Om roet loes te verwen ..... (fol. 29).

Enz., tot op fol. 35 v°.

Fol. 35 v° : « *Dyt syn dy namen daer men dy siken myt hantire.*

« Collirium is dat men ynde oghe ghiet of lopen doet.

« Clister, dat is datmen sydet ende ynt set lopen doet.

« Clister pipen, dat syn instrumenten daer men mede die cliester ynt set ghietet....

« Confecte is dat voele dynghe vergadert syn ende gemenget over eyn loep of hoep myt suker of zeem of myt ynnighe versceden....

« Distilleren als water compt drupen doer eyn rosen clocke of eyn alembyc, of der gelicke van anderen wormen (vormen) (fol. 36)....

« Magdalion is eyn dyngh datmen yndy hant walket tgader teghen datment hebben wylle dicke of cort, of stiff, of slap of morwe » (fol. 36 v°).

Enz., tot op fol. 37.

Fol. 37 : « *Om driakel thoe maken...*

« *Vratten ende lickdorn to verdriven.*

« *Vormen* (*wormen*) *yn dy oren tho doden.*

« *Dem dy vorst ys ynden benen.*

« *Finis* (Fol. 38 v°).

Fol. 39 : INCIPIUNT QUEDAM DICTA DIVERSARUM ARTIUM ET OPTIMA EXERCITIA VACANTIUM.

« *Een manyr van agathen steen tmaken...*

« *Om goet elephanten been tmaken...*

« *Om fermilioen thoe maken* ... (fol. 42).

« *Silver tmaken van fermilioen* ...

« *Silveren thoe maken van coper* ... (fol. 43).

« *Gout wan coper thoe maken*... (fol. 43).

Enz., tot op fol. 46 v°.

De laatste recepte aldaar is : « *Om licht thoe hebben des nachtes* ».

Fol. 47 : « INCIPIUNT QUEDAM DICTA DE DIVERSIS CONFECTIS ET SIRUPIS ET ALIJS MATERIJS.

« *Thoe maken gronen gengeber...*

« *Om gesulte noten thoe maken* ...

« *Compost thoe maken als dy wan Brugh doen* ... (fol. 48 v°).

« *Scillen van Aranien appelent hoe sulten* ... (fol. 49 v°).

« *Om compost tmaken alsmen in Flanderen doet* ... » (fol. 50 v°).

Enz., tot op fol. 52.

Fol. 52 : « *Aqua ph'ors tegen dat grote ovel ende eyn tractat van allen medicinen vateren thoe maken* ».

Gaat, met de « *Tabula liquorum predictorum* » tot op fol. 65 v°.

Fol. 66 : « INCIPIT TRACTATULUS DE PRACTICA MEDICINE : ISIDORUS QUARTO LIBRO ETHIMOLOGIARUM DE ARTE MEDICINE. *Capitulum primum* ».

De vijf eerste kapittels (fol. 66-70) zijn in het Latijn opgesteld. Het vervolg is in het Vlaamsch geschreven.

Fol. 70 : « *Capitulum VI et est tractatulus per se qualiter vulnera curari seu tractari debent.*

« Nu suldi horen ende leren hoe men wonden hantiren sal, ende vant hooft beginnen.

« De capite : Is een wonde diep ende lange, ende heersebecken ontwee is : soe salmen tasten of daer ynnich been yn ontwee ys, ende pruvent myt den wynger ende smeren dy wonde ende doen sy wt myt eenre pynten. Ende yst been doerslagen, soe nem sydael of cleyn lynewaed ende steket yn dy heersbeecken nyt dyper dan het been dyck is. Dan wacht die lieze, datter gheen etter op en walle ende dat dy coude lucht nyt aen comme... »

Fol. 71 en 71 v°:

« Dit syn quade teyken.

« Als die sike vele waket ende hem syn oghen drynten, ende hem syn aensicht swelt...

« Soe moet hy (de zieke) hem wachten dat hy myt ghenen vrouuen scaffen en hevet of hebbe, ende wachtet hem van..., ende spreke oeck nyet myt frouuen dy menstruum hebben... »

Enz., tot op fol. 78 v°.

Fol. 79: « INCIPIT VOCABULARIUS HERBARUM. ET PRIMO DE HERBIS, QUE INCIPIUNT PER A.

Abrotanum,	Averude.
Absynthium,	Aelse.
Agacia,	Sleen.
Appium,	Eppe.
Arthimesia,	Byvoet.
Aristologia rotunda,	Hoelwortel.
Anetum,	Dylle.
Alnus,	Else.
Anacetum,	Reynvaen.
Agrymonia,	Agrymoen of Bovotel.
Ancha,	Schinkel.
Aloen,	Spansgroen.
Acorus,	Geel lelic, Geele swerdelen.
Atuia,	Swerdelblommen.
Acalisa,	Heydernetel.
Aerdula.	Scoerkel.
Affrodissa,	Swerdel.
Allium,	Loke.

Aloe,	Species amarissima.
Alcania,	Erd appel.
Asterpela,	Melde.
Amarusta,	Hontsribbe.
Ambra,	Amber, Sperma celi (*sic*).
Augura,	Scel wort.
Athanasia,	Reynwaen.
Aristologia,	Rode holwortel.
Anaglossa, Arvaglossa,	Brede wege.
Acetosa,	Sulker.
Armomorancia,	Bevenelle.
Ardema,	Netelsaet.
Artinga,	Wolfsdystel.
Asarum,	Haselwortel.

Enz., tot op fol. 83.

Fol. 83 v° : « VOCABULA MORBORUM ». Die lijst levert weinig of geen belang op.

Zelfde fol. 83 v° : « *De virtutibus aquarum et de earum confectionibus tractatulus incipit.*

« De aqua salive.

« Ignis persicus. Het springende wuer.

« Water van aqua salive. R^e^ salive, polioen te gader gestampt... »

Enz., tot op fol. 86.

Fol. 86 : « *Libellus incipit de egritudinibus a capite usque ad pedes.*

« Van des hoefts ongemach. Si alicui caput dolet, hy neem ambrosiaen ende doet sy yn een nyen eerden poot...

« Die ynt hoft bestopt ys...

« Dyet hoft seer heft....

« Teghen draeynhe vanden hoofde... »

Enz., tot op fol. 100. Daarop volgen Latijnsche tractaten en verders verschillende recepten in 't Vlaamsch, doch van weinig belang.

Nr 90-91. — British Museum, Hs nr Sloane 1416.

MEDICALE VOORSCHRIFTEN. — GEDICHT. — Papier. Klein 4°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw. Samen 185 folios. In den catalogus onder den titel *Praescriptiones medicae*.

In dit handschrift vindt men allerhande in het Latijn opgestelde voorschriften; maar op fol. 171 komt daar een opstel van eene geheele andere soort tusschen, namelijk een onvolledig gedicht, dat wij hier, ter wille van den zonderlingen vorm, denken te moeten mededeelen. Het is van dezelfde hand, en in dezelfde onbeholpen spelling, als de geneeskundige voorschriften, — denkelijk het werk van een Vlaamsch, mogelijks wel een Brugsch, medicus :

« KAERLE VAN BOERGOENNIEN, DAR GOED DIE ZIELE AF HEBBE.

Int welt van vremder spekelerigen
Ghiech ic met woenderlechke stutderichgen,
Daer mi den beroerliken tijt inne brochte,
Versellende met vremder ymagenerichgen,

In eenen scoenen boesch gherochte,
Die lach ende wiiet waes soe mij doechte.
Scoender bosch noeijt maen versochte,
Van scoenen boemen soe exsoelent.
Mij verwoendert wan ic daer comen moechte.
Een water wijet, loef hem diet wrochte,
Liept hem oemtrent;
Trybelascije dede mij sulch toerment,
Dar ic mij strechtte als lievende doet,
Waent droeve herten hebben roestens noet.

***

Daer ic dus lach int graes ghespret,
Waes invyssibel mijnen geest oentleet
Van ender vroeuen die conpaesceije hiet.
Sy spracht : « Staep (*sic*) op, gaet mede gheret,
« Ghij wert van mij oemsien gheleet
« een vremt bedeijet ».
Doen stondich op ende een (*sic*) liet dies niet,
Beret te doenne dat soe mij ryet.
Waent in hoeren name waes ic verhovet
Een lachghe voeijageije es oens gestelt,
Durt boesch daer men voelle woenders siet.
Na druch nu vruecht.
Sy sprach : « Voelcht naer u woerdes duecht
« Ic dieet, waent naer mynder vorders advijseren,
« Soe est wijseit den goeden obbijdieren ».

***

Soe lachghe ghijnghen wij dat wij quamen
Daer wij een sierchlike kerke vernamen,
Met eenen richmure(1) oemtrent ghespaennen.
Sij sprach : « Hier moedeij wijesseeit ramen.
« Dit es een kerkoef vrij van blamen
« der eedelder maennen.
« Alle verraders sijen hijer ghebaennen,
« meynedighe, fijnnyneghe tieraenden,
« Die hoer beloefte noch gegeven achten;
« Maer int weelt clochkelech soender waennen
« Bloet stuertten voert recht, niet als bedijanen,
« moghen her vernachten.
« Sij werden hier begraven dies hoer ghesclachten
« Vermaertheijet ende hengen loef becleft
« Waent al sterft die mijenssce, goede name bleft ».

***

Daer ic dus waes oept kerkoef staende
Waes ic mijen oegen alloemme saende,
Daer ic toemmen aen sachg soender ghetaelt,
Coestelijcker dan noeijt sijen verwaende,
Versiert met vaerwen, met duerbaeren goude;
Soe waren sij alle
Van goude, van selvere, groet ende scmael
Sijerlich ghemacht naer elx ghevael
Ghegravert ende met deijversghe ijmagen.
Ic waende inne dit eehrge(2) dael

(1) Ringmuur.
(2) Eertsche.

ghen coestelechker dicht bescouen en sal
van personnageijen.
Si bleken alle wel van hoger corageijen,
al stoent hem noeu met ter doet te sclapene
men kent die eedelste aen hoenderlieder wapene.
. . . .

Hier is blijkbaar een blad met 4 strofen weggeraakt.

***

Als die drije wroeuen aensaghen
coensten sij den jammer niet verdragen,
Sij toechden alle druchkelich ghelaet,
Hoer haenden wrichgende; hoer droeffelech clagen
blef ghedijchkelech ten eeuwigen dagen
noeijt soe bestaen.
clergeijghe, hedelheijt, ghemeennen staet,
al soe hieten die wrouen van hoeger daet;
Die cause huers wijeennies es oens voer oegen,
Waent die de maettereije ter herten vaet
Wij sijen dat oens welvarens saet
plaets wielle verdrogen;
in sijn lieven dueffte hem niement poegen
Oem oens te doene drucht of pijne,
Waent die men oentsijet men geft hen tsijenne. »

Op fol. 172 v°, vindt men een middel: « Oem van sterc water oem licht goent inne te verbeterenne dat soeude mogen coemen op sijen oest daer oemtrent ».

Nog andere recepten volgen, als :

« Om te maeken fyn gout;

« Om Venus te maeken glijck tutsce (op Duitsche wijze).

« Om een hoege ende edele albacie »; enz.

Nr 92. — British Museum, Hs. nr Add. 10286.

KLUCHTIG RECEPT. — Perkament. Groot 4°-formaat. Geschrift der XVe eeuw.

In het hs. 10286 komt, fol. 134 r°, de volgende klucht voor, die onbetiteld gebleven is. Naar alle waarschijnlijkheid was de prototype dier klucht in rijm gesteld; althans komt het rijm nog hier en daar door het proza heen schemeren.

« *Item, hyr mach men vinden eenrehande medicinen ghescreven, soe wiese wel crighen mach, hi macht al ghesont maken van alrehande siecten, die indie werlt comen moghen.*

« Nu hoert merkeliken toe, als of ghi doef waert ende siet wel toe met blinden oghen, ende hout u mont toe met vele lachens. Soe was een goet medicus, die nye boeck en sach van medecinen, synen ontnomentlike vrient, die hi nye ghesach, seynde tot een medecijn wt eenre .j. apoteken, daer in vi dusent milen nye cruden en quamen.

« Mijn lieve onbenoemde vrient, als ick vernomen hebbe, dat ghi seer siec sijn (*sic*) sonder craucheit, sonder quetseir ende sonder sterven, ende

als ick heb vernomen, dat ghi doot sijn (*sic*) mit dat leven, Soe send ick u een medecijn tot uwer noot. Welke medecijn ghi sult nuttighen om den wille mijn, die alsoe vele tot u is als tot door calf. Ende ghi sult nemen henen melcwey van gansen, die kaes van swanen ende dat lachen van een dode crane, een apen start, byen bloet, mols oghen ende abers tonghen, die huyt van een wetsteen, die galle van een molensteen, dat inghewant van een aenbilt, dat smeer van een roestich hoefyser, ende drie ellen beghinen veest. Dat sal u helpen alder meest. Drie pont cloken ludens, daer mede suldijt driven wt een wit ey van een swart vilthoet. Dat sal u wesen harde goet : drie ellen dansens van een acxter, ende dat hippelen van drie geyten ende sonderlinghe dat bloet van enen bockinck die seven iaer inden roeck ghehanghen heeft, die lever vanden blaesbalch. Dese voerseide medicinen suldi hart stoten sonder raken in een dun glaeskijn, niet te roeren ende veel te pulveriseren, ghemenghet mit mulen melc, op dattet sout niet en maecket. Item, dese medecijn suldi zieden in een ketel van snee ende mit yse naghelen genaghelt, duer een groot vier, hart to zieden ende niet warm to warden.

« Myn lieve onbenoemde vrient, daer ic soe veel mede bekent bin als met enen doden ezel to Iherusalem, dese medecijn suldi in nemen nochteren als ghi sat ghegheten sijn (*sic*), drie daghen voer die sonne des avents, alst beghint te lichten, to elve uren voer middernacht, als die cloc vier slaet. Dat sal u wesen goeden raet. Ende ist sake dat gy dese medecinen niet crighen en koent, alst to duchten staet, soe suldi riden op een doot verken, drie milen boven Paesschen; soe en stoot gy u niet anden

vastelavent. Ende daer woent een lanck, cort, grof, smal, dic, dun, mal, vroet, ghec, wijs, proper, onbehouwen ghelijc een onghebakert colfhout, onbequaem, natuerlic wijff, die sal u so veel bescheits doen alsmen twisken Colen ende Pinxter mach halen. Ende koen gijs daer niet crighen, soe sultgy voert riden in die Capoenstraet, teghen den blauwen blaesbalck, over opten houc van Sint Jan, daermen die oude schoenen tapt; daer salmen u soe veel bescheyts doen als die muyl sijn iongheren to eten brengt, sonderlinghe al dinck sonder bescheit, wiven raet goeden raet, van xij isser dartien quaet, et cetera calfstert, waert langhe (r) noech, het reycte wel ten hemel waert. »

Nr 93. — British Museum, Hs. nr 8161.

KEUREN VAN SCHEPENEN TE LEIDEN. — Perkament. Groot 8°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw.

Begint als volgt op fol. 1 : « *Inden name Goids. Amen. Dit sijn sulke kueren als die rechter mit achte scepenen ghekuert hebben te rechten. Ende wat in dit boeck niet ghescreven en staet, dat en sijn gheene kueren, noch die en selmen niet rechten.*

« Dat eerste boeck is van huys ende erve, brant, wateren, platen, straten, nuwe steghenstraten.

« Besit van erven.

« Item, soe wie een erve besit een iair ende ses weken over eyghen of in poirtrecht, die en machmens niet ofwinnen, wtghenomen liede die over merc sijn,

of ommondighe kinder, ten sij dat sijt versumen, als recht is ende scepene wijsen. Ende wair yemant die ... »

Op fol. 4 v° staat : « Item tgherecht is overdraghen ende hebben ghekuert dat men alle stienen brugghen... Ghedaen op Sinte Martijns dach inden winter anno xiiij^c xlv ».

Op fol. 75 eindigt het V^e boek als volgt : « Also bekuert staet, dat so wat deernen binnen Leiden in openbair leven sitten, dat die sullen moghen wonen tot twien plaetsen binnen Leiden, te weten . . Ghedaen int iair Ons Heren duysent vier hondert neghen ende tseventich, opten twie ende twintichsten dach in Aprille ».

Deze keuren loopen van 1445 tot 1479 en niet, zooals de catalogus zegt, van 1421 tot 1479.

De tekst, dien wij hier voorhanden hebben, is op weinig na gelijk met dezen door Dr. H. G. Hamaker uitgegeven in zijn boek getiteld *De Middeneeuwsche keurboeken van de stad Leiden* (1), blz. 133-266. Hij is den Heer Hamaker onbekend gebleven.

---

(1) Leiden, S. C. Van Doesburgh, 1873.

Nr 94. — British Museum, Hs. nr 8161.

DIT SIJN DIE VONNISSEN VANDEN WATER-RECHTE TEN DAMME IN VLAENDEREN. — **Perkament. Groot 8°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw.**

Begint op fol. 76 van den codex nr 8161 : « *Dit sijn die vonnissen vanden waterrechte ten Damme in Vlaenderen.*

« Eerst, men maict enen man meester van enen scepe, tscip behoirt tot hem twien of hem drien. tScip vairt vten lande van daen het is ende comt ter Sluus, te Bordeeus, te Rossiel of elwair, ende is ghevracht in vreemden lande te zeylen; die meester en mach tscip niet vercopen, hi en hebbe oirlof vanden ghenen diet toe behoirt. Mer heeft hij te doen van vitailge, hi mach wel vanden ghetouwe te panden setten of legghen bi rade vanden scipmans.

« *Vonnis.*

« Een scip leit in een haven, beydende ten tijt ende wijnt, ende alst van daer varen sel, die meester is sculdich ... »

Fol. 80 :

« *Vonnis.* Een knape is leitsaghe van enen scepe ende is ghehuyrt tscip te brenghen dairt ontladen sel. Het ghevalt dat in die havenen sijn keten of sloten, dairmen binnen ontladen sel die scepe. Die meester is sculdich den scipman te versien die stede van dairmen die scepe in leit, ende sijn ghetouwe wtsetten, so dat die cooplude ghenen scade en nemen bi ghebrec vanden ghetouwen, die meester

moet beteren. Die leytsman sel sijn vairt hebben ghedaen als hi tscip heeft ghebrocht tot der keuenen (*sic*) ende niet vorder en is hijt sculdich te brenghen. Ende dan voirt an so blijft tscip opten meester ende op die scipluyden. »

Fol. 80 v° :

« Dit is die ordinnancie die de scippers ende coopluyde mit malkander begheren van sciprecht.

Eerst, wairt dat een scip brake of datmen doirzeylde, wair dattet waer, dochte den coopluden ende ...

Explicit fol. 84 :

« *Vonnis*. Item het zij sake dat een scipper leit gheladen op gheen zijde der zee, ende hi heeft noot te werpen van des coopmans goede tot des sceeps profijt... Voirt vercoopt die scipper enich goet van des coopmans goede an dese zijde der zee, dat sal hi den coopman ghelden als die wedergade anden marct ghelt, tusschen den minsten ende den meesten. Ende dair sel die scipper sijn volle vracht of hebben. »

Een afschrift van de VONNISSEN VANDEN WATERRECHTE TEN DAMME vindt men in het Cartularium gezegd Purperenboek uit het Archief der stad Brugge, alwaar het bovenaan den volgenden titel draagt : « *Dit es de coppie vanden Rollen van Oleron vanden vonnessen vander zee* ». Dit afschrift, dat alleen in het opzicht van stijl van dit van het Londensch hs. schijnt af te wijken, werd door L. Gilliodts-van Severen uitgegeven in de *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Bruges*,

Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées, IIIe deel, bl. 293-300.

Het bijvoegsel van fol. 80 v° tot en met fol. 84 komt in het Brugsch cartularium niet voor.

N[r] 95. — British Museum, Hs. n[r] 22873.

CRONIJCKE VAN CLEVE. — Papier. Klein folio-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 80 folios.

Door *Gerit van der Schuyren* (Gerhardus ab Horreo), geheimschrijver van Jan (Jan I, de strijdzuchtige), hertog van Kleef en graaf van der Marcke, aan wien het boek opgedragen is.

Op fol. 2 staat : « Dem durchluchtigen, hoegebooren Herrn Johan hertoge tho Cleven, ind Greven vom der Marck, Gerit vander Schuyren, uwer genaden huyssgesynde ind Secretarius, mit dyns'licker plichte de selve Uwer genaden hij by begerende, mi bewegen dat ick uwer hoecheijt unde uwer vueralderen tho eren dese tegewordige Cronijcke in duytschen prosen, und nyet in rymen, maken wolde, want prosa nae dem latijne eyne vertreckende rhede is ghenuempt, die nyet bedwongen en leet in enygen syllaben, van maeten des gedichts, als Januensis in Catholicon segt, avermitz welcken... ».

Deze Nederduitsche kroniek gaat tot het jaar 1450; zij werd in den loop der XVI[e] eeuw geschreven, ofschoon, op fol. 64 b, het jaartal 1478 als dat der vervaardiging voorkomt.

Wij achten het werk ongeschikt om onder de uitgaven der Academie opgenomen te worden.

Nr 96. — British Museum, Hs. nr 24651.

CRONYCK VAN BRABANT ENDE VAN GRIMBERGHEN. — **Papier. Klein folio-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw.**

De hoofding van het werk vindt men op fol. 3 : « *Dit es de Cronyck van Brabant, ende van Grimbergen*, daer inne ghestelt worden de orloghen die de Hertoghen van Brabant hadden teghen de Heeren van Grimberghen. Ende is wt een Cronycke in ryme, in prose verandert.

« Men bevindt in de Cronijcke van Grimberghen in rijme ghemaect, hoe dat naer de destructie van Troyen vele Coninghen ende heeren quamen ghevloeden lanx ter zee nederwaerts, daer aff sommighe in Vranckrijck quamen, zommighe opden Rijn, ende daer ontrent occupeerden zy vele lants, tusschen de Schelde ende den Rijn, tot Haspengouwe, en maecten eene heer van Hectors gheslachte, ende worde gheheeten Hertoghe van Lothrijcke, daer inne Antwerpen, ende vele andere landen, in begrepen waren. Zy descendeerden alsoo tot opden vijfsten Hertoghe, ende waren alle heijden. Daer naer worde de seste Hertoghe kersten, ende vercreech vele lants met ghewuowt (*sic*), en besondere Brabant, dat doen cleyn was, en hieten de Heeren princen... »

In de margen staan vele gekleurde blazoenen. Taal en stijl leveren niets meldenswaardigs op.

In 1572 behoorde het boek toe aan Gillis van Battel, Woutz., te Mechelen.

Het moet zijn, dat er van deze kronijk nog al wat afschriften, uit verschillende tijden, aangetroffen worden; immers toen wij in Engeland van het hier beschreven exemplaar kennis namen, kondigde de Gentsche boekhandelaar Vyt, in zijnen catalogus *le Bouquiniste belge*, onder n^r^ 339, een ander exemplaar aan, ook met blazoenen opgeluisterd, dat bij hem voor 35 franks verkrijgbaar was. De titel is woordelijk dezelfde als van het Londensche exemplaar; het geschrift echter is van de verledene eeuw.

N^{r} 97. — British Museum, Hs. n^{r} 25492.

CHARTERBOEK VAN DE STAD WESEL. — Papier. Klein folio-formaat. Geschreven rond 1500.

Dit handschrift behelst — spijtig genoeg, in gemoderniseerde spelling, — eene verzameling in het Nederduitsch opgestelde oorkonden, alle gedagteekend van de XIIIe en XIVe eeuw.

Voor de locale geschiedenis van belang; doch, van een taalkundig oogpunt beschouwd, van zeer geringe waarde.

Van dit cartularium blijven slechts 33 folios over.

Nr 98. — British Museum, Hs. nr Add. Ch. 27655.

CHARTER VAN 1449. HULST. — In den catalogus onder den titel : « Hulst in W. Flanders. Loan from the « Bailli des quatre métiers » at Hulst, to Philip duke of Burgundy. 1449. Flemish ».

Onze verwachting eene nog niet bekende charter in het Vlaamsch opgesteld terug te vinden, werd teleurgesteld bij het inzien van het stuk, dat in de Fransche taal geschreven is :

« Donne en nostre ville de Brouxelles le xxiije « jour en mars lan de grace mil quatre cens quarante « et huit, la veille de pasques, apres cloches sonons « (*sic*). Soubz nostre seel de secret, en labsence du « grant ».

Op de plooi staat : « Par monseigneur le duc : Steenberch ».

Het zegel is weggevallen.

Nr 99. — British Museum, Hs. nr 25056.

CARTULARIUM VAN HERNE (HÉRINNES), in Brabant. — Perkament. Folio-formaat. Schoon en klaar geschrift van de XIVe en XVe eeuw.

In den catalogus onder den volgenden titel aangeteekend : « *Cartularium monasterii B. M. V. ordinis Carthusiensis, apud Herinnes,* diocesis Cameracensis. — The documents, which are in Flemish, French and Latin, are arranged under heads of places, and extend from the middle of the XIVth to the middle of the XVth c. ».

Aan 't hoofd van fol. 1 r°, staat de gemeentenaam : « HERNEGHEWOUT », zeker wel de oudste benaming welke de gemeente, die later *Hernehout* en *Herne* hiet, en thans meer algemeen als *Hérinnes* bekend staat, gedragen heeft. Onmiddellijk daaronder komt : « *Chartres binnen Herneghewout* ».

De oudste in het Fransch opgestelde akte is gedagteekend van 6ⁿ September 1350. Aanvang en slot ervan luiden als volgt :

« Jou Jehans dele Marque, Adonc baillius dele tierre dAinghien, fache savoir atous que par devant my, comme souffisamment estaulis pour chou faire, ensi que plus plainement est chy apres deviseit en ces presentes lettres ... En lan de grasce mil trois cens et chiennequante, le Dimenche devant le jour Nostre Dame en Septembre. »

Op den catalogus van het Museum afgaande, zou men in den waan blijven, dat er geene oudere oorkonde in het cartularium aangetroffen wordt dan juist bovenstaande. De vergissing is alleen toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de onderscheidene charters min of meer volgens rubrieken ingeschreven staan. Zoo troffen wij er Vlaamsche aan als de volgende :

Eene van 1303, op fol. 7 v°;
Eene van 1320, op fol. 9 v°;
Eene van 1328, op fol. 9 v°;
Eene van 1340, op fol. 18 v°;
Eene van 1343, op fol. 15 v°;
Eene van 1349, op fol. 28 r°.

Bijna al de akten, die in het Cartularium overgeschreven werden, zijn, op zeven of acht na, in het Vlaamsch en daarbij vrij wel geredigeerd ; zij behelzen een aantal Vlaamsche plaatsnamen, die thans voor het meerendeel verwaalscht zijn, in haren oorspronkelijken vorm.

Hooger deelen wij een paar zinsneden uit eene Fransche oorkonde mede ; hier nu volgt een uittreksel van eene Vlaamsche, voorkomende op fol. 4 r° :

« Charter hoe dat joufvrouwe Katheline, Jan Bets wijf, die Lievins vander Crommereyke dochter was, die quite scalt al trecht dat sij hadde an tgoet ten... ende oec an tgoet vander Crommereyke.

« Wij scepenen van Herne maken cont ende kenlic allen den ghenen die desen jeghenwardighen chartre selen sien ofte horen lesen, dat langhen tijt vor ons heeren van Edinghen manne, ende oec vor ons scepenen, stonden in te batte [debatte] ende ghedinghe Joufrouwe Katheline Jan Boets wijf was, van op Hernehout, die ... In kennissen der warheit. Ghedaen int jaer Ons Heeren doemen screef dusentich drie hondert ende lxvij, op den xxviijsten dach van Merte. »

Dit cartularium is een der oudste en schoonste, die wij ooit zagen. Wij weten niet, dat het zou gedrukt zijn ; in alle geval is het eene verzameling van waarde.

Nr 100. — British Museum, Hs. nr 11431.

RENTEBOEK VAN MASSEMINNE. — Perkament. 4o-formaat. Geschrift van het midden der XIIIe eeuw. Origineel.

In den catalogus aangewezen onder den volgenden titel : « Rental of lands in Masseminne, in Woubrechteghem, Flanders. In Flemish ».

(D)It (1) *es mire joncvrouwen rente van Massemine van den goede van der Loe.*

Mijn heere van Massemine, viij d. It. viij d.

Dabt van Haffelghem, x d. van x bn. (bunre) opt' loe hou.

Lievijn Leyscoef, ij d. van ς bn dat ser Hugs was.

Item, vj d. van ς bn dat Jan Gornays was, tuschen Betten lande van der Pale.

Item, xliiij d. in Poett van Leiscoefs stede j ς bn.

Item, xij d. ute Andries velt v dach'.

Item, xviij d. van Wouters lande van der Varent ς bn.

Item, j d. vten Holen mersche ς dach' ande brugghe.

Item, ij d. van andren sticken.

Item, ix d. over Betten van der Naet, xlviij roeden.

(Fol. 1 vo.) Item, iiij d. ς bn. jeghen Jan Bordijns velt.

---

(1) De *D* is nooit ingevuld geworden.

Item, ij d. op iij dach' meersch tuschen der beke ende der Varencoutre.

Item, xxvij d. van v dach' lands boven de Molen meersch.

Item, iiij d. van xlviij roeden tuschen Boidijns velde ende sinen sticke dat men heet Taru lant. Sñ.

W° oer vander Wostinen, iij d. van Sanders mersche.

Jan Abiins, xiij d. } van der heiden.
Ver Heile soens, vj d. }

W̊ Deckers oer, iij poett.

Jan Martijns, iij d. op Screy acker.

Heinric van der Gote, viij opten Cattensteert.

Meester Claus van der Pale, vj d. ij poett. van sre hofstede.

(*Fol.* 2.) Heinric de Coc ɕ.

Jan van der Varent, de backere, vj d. ɕ bñ. in de hofstede.

Will. de Feyver, xiij d.

Item, iij ɕ

Cornill'. van Hoem, ij ɕ d. opt rub bvnre (1).

Jan Heise oer, iiij ɕ vj dach' ten Roetputte.

Jan de Ruede. j d. ɕ bñ.

Pieter Lambrechts, ij d.

Meester Soiers oer, iij d. iij dach' op Lende velt ende op Molen velt.

---

(1) Schrijver bedoelde het : *ru bunre.*

Kateline van Hoem, xxvj ς d. iij bñ. op ru bñ. ende elre.

Boidijn van der Erpen, iij φ iij dach' in Steenre brugghen.

(*Fol.* 2 v°.) Boidijn van der Erpen, iij ς d. meersch ende lant ς bñ. ς dach'.

Pieter van Tortelboeme, ς bñ. anden doeren.

De kerke van Helderghem, j d.

Gheerard Willau, j d. ter Erpen.

Gill' Clarissien, xvj ς d. 1 ς bñ. op Hoelbeke.

Item, iij d. lxxxv v' lands opt ru bunre.

Gill' Sluesijn, iiij d.

Jan de Langhe, iij φ ς pott. j ς dach' opt Molen velt.

De abt van Antsijn, xviij d. vj dach' buschs.

Jan Wittebroet φ ς dach' opt Couterken.

Gheerard Streetint, ij d. ς dach' lands te Hoem.

(*Fol.* 3.) Gheerard van den Obbossche, ij d. inde hofstede.

Will' de Groete iiij s. ij poett. bi Eekelbouts.

Jan van der Varent, iiij d. ter Varent.

Heinric van Vanteghem, v d. de silva avoncoli.

Gheerard van den Obbosche, xv d. op sijn hofstede.

Gheerard de Waghemakere, iij ς d. van sire hofstede.

Will' de Bake, vij d. van den Suder velde.

Will' van den Putte, viij d. j poett. vj dach[r] boven Scaloen.

Jan de Bruwere, iij ℘ van xxx roeden ande Meere.

Michiel de Costre, ij s. vj d. ij poett.

Woitijn sBaecs oer, ij s. vj d.

(*Fol.* 3 v°.) Heinric van Vanteghem, ix d. inden Hulse.

Item v d. over Claus Vranken inden Hulse.

Item, iiij d. ℘ over Janne den Maerschalc inden Hulse.

Jan Abijns oer, xj d. iij ς dach' inden Hulse.

Pieter de Maerschalc, vij d. inden Hulse.

Ghisel de Maerschalc, iij d. ℘ inden Hulse.

Allise van den Aversipe, iij ℘ j poit ten aversipe.

Kateline van den Aversipe, iij ℘ j poit ten aversipe.

De joncv° van Roesbrouc, xxij d. ℘ xj dach[r] lands.

Jan Bornaegs oer, ij d. j pott. voer de poerte ende achter Damaerds (dāaerds).

Item, ij d. van v dach' opten bosch.

(*Fol.* 4.) *Dit es mire joncvrouwen rente van Massemine in Woubrechteghem, van den goede van Hoelbeke.*

Lippijn Matten, d. ande Streect.

Jan Rivier, ij d. int Stict velt.

Jan Race, ij s. ende ij cap(oene) van sKocs hofstede.

Item, ꝕ van ς bñ. lands. Item, j d. j dach'.
Heinric de Wolf, vij d. ij bñ. van goed arms weg'.
Heile sBackers, vj d. op j bñ. land'.
Gill. Boidijns van Hoem, iiij d. 1 ς dach' anden bosch.
Jan de Doeren, v ꝕ ς bñ. ter Varent.
Gheerard deWcheleere, j ς dach' op Hoelbeke.
Jan Race, j ꝕ van Soikijns graven weghen.
(*Fol.* 4 v°.) Meester Soieirs, iij cap(oene). xj d. Item j ꝕ.
Item, j d. j cap(oen) op de nederste hofstede die Jans Honts was.
Loenijs van der Varent j ꝕ ς dach' ten Rode.
Jan van over dwater, iij ꝕ ς bñ. ande Slaect.
Claus van Hoem. vj d. 1 bñ. op Hoelbeke (1).
Item, iij d. j ς bñ. op Willems velt.
Item, iij d. ς bñ. opt Molenvelt.
Line Goesijns Boeten wijf, iiij ς d. ς bñ. opt lēne velt onder Oppelbeke.
Heile vander Lenden, ꝕ opt Lēde velt.
Jan de Backere van der Varent, ij d. 1 ς dach' op Oelbeke (2).
Jan de Meiere, ij d. j. cap(oen), j dach opt Molenvelt.

---

(1) Eerst stond er : « *Hoppelbeke* ». De twee *p* werden uitgeschrapt.
(2) Eerst stond er : « *Op Oppelbeke* ».

(*Fol.* 5.) Kat'(eline) van der erweethaghen, iij poit. xl v' onder Oppelbeke onder wschelken.

Jan Loenijs sone vander Varent, iiij d. j dach'. xx v' opt Molen velt.

Martijns kinder van Hughen velde, iij d. ς bñ ant Doereken.

Line sMolres suster, j d. j dach' ten Slecken mersche.

Gill' Rivisch, v φ Item over evene vij d. van Coelijns hofstede.

Item, iiij d. van Jans weg' van over dwater, j dach' meersch.

Item, iij cap. xvj d. op ij bñ. lands.

Item, j d. j cap. van der Pollaerd Innen hofstede.

Item, xx d. over iij viertalen evenen bosch mate.

Gheeraerd de Wcheleere, iij d. ς dach' opt ru bñ.

Mgriete ende Bette sVreeden, iij φ ς dach' opt ru bñ.

(*Fol.* 5 v°.) Heinric de Coc, φ.

Gheerard van Hasselt, φ.

Gillijs Soikijns sone van Hoem, viij ς d.

Bette Lanen dochter, viij ς d.

Item ij d.

Kateline van den Brouke, xxij s. d. over tarwe, ende Loenen vj dach' ter Varent.

Jan de Backere, iij φ.

Heinric Bassevelt, ij d. op sijn hofstede.
Kateline van der Stichelen, ꝙ.
Jan de Maech, iij ς d. over tarwe ende Loenen j dach' ter Varent.
Gheerard de Langhe, ij d. achter Oppelbeke, j bñre.
(Fol. 6.) Jan van der Varent, v ς d, j ς dach' op deepst.
Gheerard van Hasselt v d. j ς dach' an Slecken meersch.
It., ꝙ op Priesters bosch ς bñre ende xx v'.
Soetijn Riviers, iij ꝙ opt Gheerken.
Pieter de Coc, j d. over M'grieten Jans Honts dochter, opt Molen velt.
Item, d. over Gheerard Soisiele, j. dach'.
Item, d. op j out dach' opt Molen velt.
Item, d. opt Molen velt ten Rode j dach'.
M'griete sWaghenmakers j d. op j dach' opt Molen velt.
V' Aleene sBodeleere, ꝙ opt Lendevelt ς dach'.
Den heleghen Gheest ij d. van 1 ς bñre.
(Fol. 6 v°.) Jan Raes van der Erpen, ij d. ende ij cap(oene), op de overste hofstede die Jans Honts was.
Meester Soieirs oer vj d. opt Molen velt ende op Lende velt.
Kateline van der Lende, iiij d.
Pieter de Coc, vij d. opt Molen velt.
Jan van den Baiaerde, xvij d. j bñ. scoeflant op Willems velt.

Allise Hannes v d. ꝑ j poit. j dach' opt ru bn̄re.

Gheerard van den Baiaerde ende sine kinder, iij ꝑ j poit. op xxxviij v'.

Jan Gheertruden iij ꝑ ς dach' in de Hasselt.

Line Delien, ꝑ ς dach' in de Hasselt.

Heile Caerdeneeren, iiij d. ς bn̄ op ru bn̄.

Jan van der Hoenen, iiij d. opt ru bn̄re.

(*Fol.* 7.) Gillijs de Moer, vj d. ande pois venne.

Joncfr. Lijsbette van den Scoete, vj d. ande pois venne.

De heleghe gheest, vj d. voer Boudijn Bornaegs.

Item vj d. ij poett. int hoef acker.

Bate Dammaerds, viij d. op h' hofstede.

M'grieten Baliuus oer, ij d. van j dach' meersch op de beke.

Gheerards oer van Lancbrouc, iij ꝑ j dach'.

Clais de drossate, vij d. j poett. van sire hofstede.

Item. ij poett. van der hofstede te Scaloen.

Jan Bornaegs oer, vj d. j poett te Scaloen.

... xl. roeden ande stichels ande capele.

(*Fol.* 7 v°.) De clerc vander wostinen, vij d. j poett. vte sire hofstede.

Kateline Jans dochter van Lancbrouc, vj ς d. ten Aversipe.

Ghisels oer van der Oest, iiij ς d.

Kerstiaen van Sloeten, j tornoysen.

Jan van Landeghem, iij ꝑ j dach'. ende xxv roeden.

Jan Pieters sone van Landeghem v ꝙ ς bñ, ς dach', op de Hoyscuere.

Jan Dwinghelant ij d. ς bñ.

Jan Abijns, ij d. op den Saert.

Item, j d. van Scoesutters hofstede.

Item, j ꝙ over Janne Wederix, xxxiiij roeden ande strate.

Clare Smeds, iij ꝙ.

(*Fol.* 8) Gillijs de Ghettre, j d. j dach' int Stic velt.

Meerijn Riviers vj s. v cap. van j hofstede.

Item. ij d. op ς bñ ς dach' an sBaren brouc.

Trude van der Straten, j cap. van j hofstede.

M'griete van der Straten, j cap.

Griele van der Straten, j ꝙ van xl roeden lands.

Jan van der Varent, iiij d. v dach' in Veldeken.

Item, iiij d. ꝙ j bñ op Lende velt.

Item, j d. j dach' opt Rubuenre.

Gillijs de Langhe, ij d. j dach' achter Oppelbeke.

Gheerard van den Baiaerde, ij d. ς dach' an Willems velt.

(*Fol.* 8 v°.) Claus van der Straten, j d. j dach' opt Molen velt.

Jan de Backere, van der Varent, ij d. van ij sticken onder de molen, j dach'.

De molre rwthoeren, iij d., j dach' Millijs crude.

Wouter vanden Bosche, ij d. ς bñ. op Stichelvelt.

Pieter Adaems van den Bosche, ij d.

Item, iij φ j dach' anden Doeren.

Pouwels Wissel, iij φ.

Cornillis Riviers, j d. xc v' boven Oppelbeke.

Bette Jans dochter van der Varent ij ς d, j dach' opt rubwnre.

Item, j capoen, iij dach' opt Molenvelt.

Gheerard de Langhe, v φ j dach' ant Doereken.

(*Fol.* 9.) Cornelijs van der Linden, v cap. neven sHonts lochten, j dach' ende lxxx v'.

Item, vj poett. j bñ ter Lenden.

Item, iiij d. iij ς dach' opt Lende velt.

Item, ij d. j dach' opt Molen velt.

Item, iij d. φ j dach' lx v' neven den meersch ter Lenden.

Item, ij d. φ j dach' ende xxx v' onder Oppelbeke.

Item, iiij d. ς bñ opten Bosch.

Item, iij d. ant Hoelsijp, j dach' ende xxv v'.

Item, ij d. achter Oppelbeke j dach'.

Item, iij φ neven Jan Riviers velt, j dach'.

Item, ij d. int Cleene Veldeken j dach' ende xxx v'.

(*Fol.* 9 v°.) Item, iij poit. ende xl v' onder Oppelbeke onder boschelken.

Item, d., ς dach' opt boschelken.

Heinric van den Albeele, iij d. iij dach' op Hoelbeke.

Jan de Vlaminc, d., j dach' op Hoelbeke.

Jan de Dobbeleere, j d., j dach' opt ru bñ.

Willem sDobbeleeren oer, d., op j hofstede an de Scoefscuere.

Aleene sbodeleeren xiij d. iij bñ. in vele sticken.

Clais vander Varent, d., j dach' op Hoelbeke.

Lijsbette Modermans, iij ꝙ ς dach' int Lende velt.

Jan van over dwater, d. ς dach' int Lende velt.

Kat'. Scots, d., ς dach' onder Oppelbeke.

(*Fol.* 10.) Woitijn Adelen, iiij d. ς bñ. opt ru bñre.

Leene d' kind' d'r vā, j d. j dach' ande molen.

Beatrijs d' kind' d'r vā, j d. j dach' ande molen.

Jan de Backere van der Varent, d'r vā, j d. ande molen.

Trude van den Baiaerde, ꝙ lvj v' op Hoelbeke.

Der Ian de Backere, vij d. ς bñre opt rubñre, ς dach' in andren steden.

Bette Lanen, xij ς d. ς bñre op Hoelbeke ende op Willems velt.

Claus van Hoem, ꝙ xx v'.

Gillis de Hoeghe, ij d. op de hofstede.

Gillis van den Abeele, ij d., lij v' opt rub.

Heinric de Coc, j d., j dach' ter steenre brugghen.

(*Fol.* 10v°.) Summe van den caponen xxvj. Item vj ç hoenre.

Summe van den ghelde, xlvj s. vij d. p.

***

Tusschenin komen er bijvoegsels, doch van latere handen.

Die bijvoegsels werden door ons niet opgenomen.

Het gold enkel het afschrijven van het oorspronkelijke stuk zelf, dat het oudste is van al de gekende renteboeken, die in het Nederlandsch werden opgesteld.

INHOUDSTAFEL.

Zitting van 17 April 1895.

Tegenwoordig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, jhr de Maere, werkende leden;

de heer Segers, briefwisselend lid.

Door de heeren van Droogenbroeck, werkend lid, en Janssens, briefwisselend lid, is bericht gezonden dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

Het verslag over de vorige zitting, door den bestendigen secretaris gelezen en door de vergadering goedgekeurd zijnde, wordt de lijst medegedeeld der

AANGEBODEN BOEKEN.

Namens de Regeering :

Mengelingen over Heraldiek en Kunst, door J.-TH. DE RAADT. 1894.

Bibliographie de Belgique, 1895, nrs 2, 3, 4, 5.

Société liégeoise de Bibliographie. Bulletin, 1 en 2, 1892-1893.

Koue-Yu. Discours des royaumes. Annales oratoires des Etats chinois du Xe au Ve siècle

a. C. Traduites par C. DE HARLEZ. 2 deelen.

Carlsbourg, autrefois « Saussure », par FELIX HUTIN.

Bulletin de l'Académie de Belgique, 1895, n° 2.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire, 1894, n° 4.

Wallonia, 1895, nrs 2 et 3.

Door den heer Gouverneur van Oost-Vlaanderen :

Officiëele processen-verbaal en stenographisch verslag der zittingen van den Provincieraad van Oost-Vlaanderen. 1894.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Koninklijk Genootschap Concordia, Brussel, 1830.

Door den heer Fr. de Potter :

Vlaamsche Volksraad. Wetten. 1893.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1895, nr 4.

Door den uitgever van *Biekorf*, nrs 5 en 6, 6e jaar, dezes tijdschrifts.

Door den heer M.-C. NIJLAND, te Utrecht :

Rijksweldadigheidsscholen in België. 1895.

De heer Sermon, biedt, in naam van den heer R. Vermandere, letterkundige te Antwerpen, de Academie een afdruksel aan van dezes laatstverschenen boek : *Geheugenissen*.

De heer de Vos vraagt het woord en draagt eene toespraak voor, waar zijn spijt is in uitgedrukt wegens het niet mededeelen van de Verslagen over het *Woordenboek der Nederlandsche taal* aan de Opstellers van dit werk, en de weigering, dat Verslag over de werkzaamheden der Onderzoekscommissie van gezegd Woordenboek in de *Verslagen en Mededeelingen* openbaar te maken. De toespraak besluit met de aanbieding van zijn ontslag als lid der gezegde commissie.

Namens de Commissie van Middelnederlandsche letteren leest de heer Gailliard het verslag over de 's voormiddags gehouden zitting dier Commissie. Deze stelt de uitgave voor van de *Bediedinghe van St. Augustins regule*, te bezorgen door den heer de Flou. — Verzonden tot de volgende zitting.

De bestendige secretaris biedt, namens den heer Génard, voor den heer J. Deschan, eene lijst aan van de samenstelling en de benamingen der oude Antwerpsche gilden en ambachten, zijnde de samentrekking van een twintigtal jaren werkzaamheid van eenen der bekwaamste beambten op het Antwerpsch archief. — Hij stelt voor, dit werk in de *Verslagen en Mededeelingen* te drukken. — Aangenomen.

Dagorde.

Worden benoemd tot leden der Commissie, welke, samen met het Bestuur, de candidaten zullen voorstellen voor de plaats, opengevallen door het overlijden van Dr. W.-J.-Fr. Nuyens, buitenlandsch eerelid : de heeren Claeys, de Flou en Obrie.

Na eene korte beraadslaging over een voorstel des heeren W. de Vreese aangaande het volledigen zijner prijsverhandeling over de onregelmatig samengestelde werkwoorden, beslist de vergadering het derde punt der dagorde : voorstel, uitgaande van de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde, om voortaan de benaming « Vlaamsche » taal te vervangen door « Nederlandsche » taal, zoowel in het openbaar onderwijs als in geschreven en gedrukte stukken, uitgaande van de Regeering — te verzenden naar het onderzoek der drie vereenigde Commissiën, daartoe opzettelijk bijeen te roepen.

Te vier uren verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

AANTEEKENING

OVER DE

ANTWERPSCHE GILDEN EN AMBACHTEN.

Sinds mijne jongelingsjaren vond ik er een bijzonder genoegen in, de verspreide overblijfselen vooral de kenteekens der Antwerpsche Gilden en Ambachten, betreffende, bijeen te brengen. Vandaar de verzamelingen, door mij in 1853 en 1861 (1) uitgegeven en in mijn *Wapenboek der Antwerpsche Gilden en Ambachten* volledigd. Vandaar ook de talrijke kenteekens en legpenningen, welke ik sedert de inrichting van het Museum van Oudheden in *het Steen* heb vergaderd (2). Wanneer ik in 1863 in het *Archief* van Antwerpen trad, vond ik daar eene menigte oorkonden, verward onder elkander, die op de Antwerpsche Gilden en Ambachten betrekking hadden. Mijne eerste zorg was, zoo haast het personeel op de hoogte der taak was, de rangschikking dezer stukken te bevelen. Een der kundigste beambten, de heer Joz. Deschan, nam deze belangrijke taak op zich; hij heeft thans een werk tot stand gebracht, dat in alle opzichten prijzenswaardig is (3).

---

(1) Zie het tijdschrift het *Taelverbond*; zie ook de *Histoire d'Anvers*, door F. GENS.

(2) Zie onzen *Cataloog van het Museum van Oudheden*.

(3) De Hr Deschan heeft ook de bescheeden rakende de vroegere Wet met vele zorg gerangschikt.

De aanzienlijke menigte oorkonden, welke op het archief berusten, zijn thans in bundels gebonden. Talrijke giften van vaderlandslievende personen en verscheidene gelukkige aanwinsten, in koopdagen gedaan, hebben het getal van de op het archief bestaande echt *stedelijke* stukken merkelijk vergroot en maken thans een belangrijk geheel uit.

Wij willen hier het werk van den heer Deschan doen kennen; doch vooraleer over den inventaris te spreken, welke door hem met zooveel zorg werd opgemaakt, wenschen wij een woord in het midden te brengen over de inrichting der Antwerpsche Gilden en Ambachten.

Het zij vooral geweten, dat de macht der middeleeuwsche instellingen van Antwerpen, evenals die der andere steden, van den Vorst uitgingen. In zijn *Privilege* van 6 December 1306 zegt Jan I, Hertog van Brabant, de volgende belangrijke woorden :

« Ende dat die Schepenen van Antwerpen alle poente die onsser stadt van Antwerpen orborleeck zijn, maken moghen en ordineeren, met onsen Schoutete van Antwerpen, ende die selen wi doen houden ende voortgaen, gelyck dat sise ordineren selen : Ende geloven dat wi ne ***ghenen ambachte*** bynnen onser poert van Antwerpen, ne ghene vriheyt geven en selen, maer wi willen, dat si alle ordinansschen ende koren, die si onder hen houden, selen houden na der ordenansschen ende na guet dunckene ons Schouteten, ende onsser Schepenen van Antwerpen. »

Dit privilege wordt in de *Costumen van Antwerpen* van 1582 (1) omschreven als volgt :

« Item Schepenen van Antwerpen moghen alle poincten ende ordinantien der voorseyde stadt oorboorlyck wesende maecken ende ordineren met den Schouteth dewelcke moeten onderhouden worden al oft de *hertog* selve gemaeckt hadde, achtervolgende de privilegien van den Hertogh Jan van den jaere 1306 op S. Nicolaes dach. »

Ingevolge dit en verscheidene andere privileges en ordonnantiën, bestond, gelijk wij in ons *Wapenboek* gezegd hebben, het stedelijk bestuur van Antwerpen uit het schepencollege, bijgestaan door den *Breeden Raad*. Deze laatste was samengesteld uit vier groepen, *leden* genaamd; en vertegenwoordigende : 1° de burgemeesters, de schepenen, de tresoriers en de rentmeesters; 2° de oud-schepenen; 3° de hoofdmannen der poorterij en de zes en twintig wijkmeesters der dertien stadswijken, en 4° de *geprivilegiëerde* ambachten, welker oorspronkelijk getal van acht en twintig op zes en twintig werd gebracht na de opheffing van de ambachten der *laken- en wollewevers* en der *volders*.

Men verlieze niet uit het oog, dat een ambacht doorgaans uit een aantal aanverwante stielen werd gevormd. De *geprivilegiëerde* ambachten zetelden in de volgende orde, die zij ook bij de groote

---

(1) blz. 2.

plechtigheden, vooral in de processiën en ommegangen, behielden :

1° de schippers,
2° de smeden,
3° de houtbrekers,
4° de bakkers,
5° de vleeschhouwers,
6° de vischverkoopers,
7° de oude-schoenmakers,
8° de huidevetters,
9° de peltiers,
10° de meerschen, of merceniers,
11° de lijndraaiers,
12° de lakenbereiders,
13° de lijnwevers,
14° de kleermakers,
15° de oude-kleerkoopers,
16° de timmerlieden,
17° de kuipers,
18° de schrijnwerkers,
19° de metselaars,
20° de hoveniers,
21° de stroodekkers,
22° de zagers,
23° de kordewagenkruiers,
24° de buideldragers,
25° de torfdragers,
26° de barbiers.

Twaalf raadsleden, *kapruijndekens* geheeten, werden door de dekens der ambachten gekozen,

om met raadgevende stem te zetelen in den *maandagschen raad,* waarin de bestuurlijke zaken der stad werden behandeld. De schippers, de meerschen en de hoveniers waren altijd in dezen raad vertegenwoordigd, evenals de huidevetters en schoenmakers — deze laatsten vormden slechts ééne nering — met dit verschil nochtans, dat deze twee stielen, die elk eenen deken aan het ambacht gaven, bij afwisseling optraden. De andere ambachten zetelden slechts alle twee jaar. De leden van dezen raad namen in de volgende orde plaats :

1e Jaar.

1° De schippers,
2° de hoveniers,
3° de houtbrekers,
4° de peltiers,
5° de barbiers,
6° de meerschen of merceniers,
7° de vischverkoopers,
8° de huidevetters,
9° de kuipers,
10° de kleermakers,
11° de droogscheerders,
12° de lijndraaiers.

2e Jaar.

1° De schippers,
2° de smeden,
3° de bakkers,

4° de hoveniers,
5° de meerschen,
6° de vleeschhouwers,
7° de schoenmakers,
8° de schrijnwerkers,
9° de metsers,
10° de oude-kleerkoopers,
11° de lijnwevers,
12° de timmerlieden.

Te beginnen van 1590 hadden de droogscheerders, ten gevolge van een request, waarin zij hunne hoedanigheid van hoofdambacht en lid van den *Breeden Raad*, deden gelden, het voorrecht gedurende twee achtervolgende jaren in den *Maandagschen Raad* te zetelen. Het openstaande jaar werd aangevuld door de oude-kleerverkoopers, die er aldus toe gebracht werden slechts één jaar op drie te zetelen.

Op 7 Mei 1610 bekwamen de droogscheerders eenen bestendigen zetel, en daar de oude-kleerkoopers hun recht van vertegenwoordiging niet wilden afstaan, was de *Maandagsche Raad* alle drie jaren uit de afgevaardigden van dertien stielen samengesteld.

Jaarlijks, na de vernieuwing der wet door de den Vorst, werd het bestuur der gilden veranderd door het nieuw, in functie getreden College van Burgemeester en Schepenen. Wanneer zaken van groot aanbelang moesten verhandeld worden, die eene afzonderlijke beraadslaging der vier leden van

den *Breeden Raad*, anders gezegd een *Achter-Raad*, vorderden, dan verdeelden zich de ambachten in drie groepen, die vergaderden in de kamer van het Hoofdambacht, waaronder zij gerangschikt waren. In ons *Wapenboek* hebben wij aangeduid 1° de negen ambachten, die zitting hielden op de schipperskamer; 2° de negen, die zetelden op de mersenierskamer; 3° acht die op de kamer der lakenbereiders samen kwamen. Wij verzenden den lezer naar ons werk, waarin hij insgelijks de wijze van stemmen zal aantreffen.

In hetzelfde *Wapenboek* hebben wij ook de ambachten aangeduid, die deel namen aan de benoeming van den *Stadstresorier* en den *ontvanger*.

De kleine gilden, waaronder men de uitgebreide *St-Lucasgilde* telde, oefenden geene politieke rechten uit; zij waren, gelijk men zegde, *niet geprivilegiëerd*.

De privileges, aan de ambachten vergund, bevinden zich op het archief, in eene prachtige verzameling van 4 bdn., *Ambachtboeken* geheeten. Deze stukken zijn noodzakelijk kopijen, doch het archief bezit vele oorspronkelijke oorkonden, en buitendien talrijke afzonderlijke *Privilegeboeken*, die, naar allen schijn, aan de Gilden en Ambachten zelven hebben toebehoord.

De verzameling der *Ambachtboeken*, waarbij men de *tafels* der secretarissen Hendrik de Moy en Peeter-Jozef van Setter kan voegen, vormen de grondsteenen, waarop het benedictijnerwerk van

den H[r] Deschan is gebouwd. Wij halen hier de titels der oude en nieuwe reeks bundels aan, niet twijfelende of zij zullen de aandacht der beoefenaars onzer volksgeschiedenis opwekken. Verscheidene benamingen van stielen zullen den navorscher der Vlaamsche vakwoorden welkom zijn.

P. GÉNARD

AMBACHTEN VAN ANTWERPEN.

Groote of gepriviligiëerde ambachten.

Bakkers en Maalders (1).
- Ambacht (Bestuur, Kamer enz.) 1571-1679.
- » » » 1692-1792.
- Bakkers.
- » Spijker.
- » Buitenbrood.
- Maalders.
- » Rekenboek 1696-1734.
- » id. 1734-70.
- » id. 1770-93.

Barbiers en Chirurgijns.
- Ambacht enz. 1472-1787.
- Rekenboek 1757-93.

Hoveniers en Mandemakers.
- Ambacht. 1431-1792
- Proces 1731.

---

(1) In 1670 deden de Maalders eene poging om zich van de Bakkers te scheiden, doch vruchteloos. Evenwel bekwamen zij, bij ord. van 26 Feb. 1674, dat alle drij jaar een deken uit hun midden zou gekozen worden; en ingevolge ord. van 6 October 1677, zou het dekenschap beurtelings aan bakker en maalder gegeven worden.

Houtbrekers (1).
- Ambacht. 1452-1788.
- Onderhoorige neringen : Plattijnmakers, Rennemakers, Wagenmakers, Leermakers, Draaiers, Spiciemakers, Blokmakers, Boogmakers, Koffermakers, enz.
- Proces tegen Timmerlieden.
- Processen.
- Rekenboek 1765-93.

Huidevetters en Schoenmakers.
- Ambacht.
- Proces tot scheiding van goederen 1676 (2).
- Huidevetters.
- » Proces 1735.
- » Rekenboek 1678-1793.
- Schoenmakers.
- » Rekenboek 1765-93.
- Invoer van buitenleder.

Oudeschoenmakers, 1500-1782.

---

(1) Aan de Houtbrekers behoorde het recht van benoeming tot de berd- en wishoutmaat.

(2) Op 1 Juni 1678 had de scheiding plaats. De Schoenmakers kregen voor hun deel de huizen *Roodenborch* en *de Ketel* op de Groote Markt, met het altaar in O. L. V. kerk; de Huidevetters, de Huidevetterskapel en de huizen daarnevens.

Zij hielden van dan af afzonderlijke rekening van hunne inkomsten en lasten. Voor de overige belangen, bleven zij aan elkander verbonden onder één bestuur.

Kuipers (1).
- Ambacht.
- Dekens en leden.
- Kamer en altaar.
- Inventaris der kamer 1668-1756.
- » » kapel 1712-52.
- Rekenboek 1576-1602.
- id. 1670-1713.
- id. 1713-93.
- Beugel en brand.
- Azijn.
- Proces tegen Brouwers 1580.
- » » » 1581.
- » » Zeepzieders.
- » » Wijnkooplieden en Taverniers.
- Haringpakkers.

Lakengilde. (2)
- Gildeboek.
- Lakenhal en Staalhof.
- Staalhof. Privilegieboek.
- Lakenhal. Ordonnantien.
- » tegen Lakenkooplieden enz. 2 D.
- Wollewevers en Volders.
- Bereiders en Uitsnijders.
- Bereiders. Resolutieboek.
- Uitsnijders. Privilegieboek.
- » tegen Oudekleerkoopers.
- Wolwerkers.
- Lakenverwers.
- Blauwverwers.
- Camelotverwers.
- Weedewerkers.
- Tapijtmakers.
- Kousmakers.
- Lakenmeters.

---

(1) Vóór 1580, waren de Kuipers in één ambacht vereenigd met de Schrijnwerkers.

Zij hadden eenen Hoofdman, buiten de Dekens.

(2) Deze gilde was onderhoorig aan eene bijzondere rechtbank,

Kleermakers. (1) { Ambacht. 1559-1787.
Geding tegen de Oudekleerkoopers (2).

Linnenwevers { Ambacht. 1430-1772.
Privilegieboek.
Rekenboek 1755-96.
Ambachtsbus. Rekenboek 1692-1774.

Lijndraaiers. { Ambacht. 1419-1702.
Privilegieboek.
Rekenboek 1710-94.

Meerschen. { Ambacht. 1420-1786.
Ordonnantieboek.
Inkomelingen.
St-Nicolaasgodshuis.
Ambachtshuizen.
Stadsrenten.
Garbeleerders.
Vettewariers.
Winkeliers en kramers.

---

de *Lakenhal*, samengesteld uit 2 dekens, 2 waardeins en 6 oudermans, die uitspraak deed in eersten aanleg over *handelszaken*, niet hooger beloopende dan 100 nobelen; boven deze som was het bijwezen van 2 Schepenen of Oud-Schepenen gevergd.

De *keur* van het werk werd gedaan door « pertsers of staalders » in het Staalhof.

(1) De Lederenkoldermakers kregen in 1562 de keus bij de Kleermakers te blijven of zich bij de Schoenmakers te voegen.

(2) Daaruit is een nieuw vak ontstaan, te weten de *Nieuwwerkers*, die kleederen mochten maken op den koop, zonder bestelling.

Meerschen.

- Tin- en loodgieters.
- Smoutslagers.
- Hoedemakers.
- Apothekers.
- Suikerbakkers.
- Zijdeverwers.
- Lijn- en twijnverwers.
- Fortsiermakers(1), Wasverk. en peperkoekb., Handschoen- en teschmakers, Kammakers, Blekslagers, Maaldeniers(2), Kooplieden in kant, Lijnwaadverkoopers.
- Proces tegen Oudekleerkoopers.
- Passement en lintwerkers, (afgescheiden 1562).
- Spel- en haakmakers, (afgescheiden 1563).
- Leertouwers, (1597, naar de Zadel- en Gareelmakers overgegaan.)

Oudekleerkoopers.

- Ambacht. 1436-1787.
- Roep en schatting beleend .1610-19.
- » » » » 1619-29.
- Belastingen.
- Privilegieboek.
- Resolutieboek.
- Proces 1728.
- Proces tegen Magistraat 1734-36.
- » » Diamantsnijders 1788.
- Vonnisboek.
- Goederen verkocht 1533-34.
- » » 1538-39.
- » » 1547.
- Rekenboek 1744-94.
- Klerken der Oudekleerkoopers.
- » » » Privil. en Ordonn. boeken 2.
- Klerken der Oudekleerkoopers. Proces 1734-36, 2D.

---

(1) Zie de bemerking onder de Schrijnwerkers.

(2) Waren ook onder het Smedenambacht.

Peltiers of Bontwerkers. 1402-1784.

Stroodekkers en Leemplakkers. 1580-1736.

Schippers(1).
- Ambacht. 1421-1794.
- Beurt op Brussel, 2D.
- » » » Veerhoofd.
- » » Baasrode, Dendermonde.
- Tol te Dendermonde.
- Beurt op Vlaanderen.
- » » Lier, Willebroek, Leuven, Doornik.
- » » Holland en Zeeland.
- » » de Rhijnsteden.
- Beurten afgeschaft.
- Doorvaart te Gent en Brugge, 5D.
- Baak te Saaftingen.
- Waterschippers.
- » Vloot te Lillo.
- Ventjagers.
- Hout-torf-kalk-stroo-hooi-en mestschepen.
- Vrachtloon.
- Visschers.
- Scheepstimmerlieden
- Processen.
- Vonnisboek 1712-77.
- Rekenboek 1771-93.

Smeden(1).
- Ambacht. 1478-1780.
- Hoefsmeden, Slotmakers, Koperslagers, Busmakers, Spardeerders, Riembeslagers, Koperslagers (met proef).
- Keukenwerkers, Mesmakers, Harnasmakers, Balansmakers, Maaldeniers(2), Geelgieters, Horlogiemakers (zonder proef).
- Privilegieboek.
- Rekenboek 1752-96.

---

(1) Hadden, buiten de Dekens, eenen Hoofdman.
(2) Behoorden ook tot de Meerschen.

Timmerlieden en Schrijnwerkers (1).	Timmerlieden. » Proefboek. » Rekenboek 1699-1754. Schrijnwerkers. — Ebbenhoutwerkers (1621). — Buslademakers. — Fortsiermakers (2). Timmerlieden tegen Schrijnwerkers. Tot één ambacht vereenigd. 1735-94. Timmerl. en Schrijnw. tegen Oudekleerk. 1783. Timmerl. en Schrijnw. Rekenboek 1765-93.
De vier gekroonde.	Metsers, Steenhouwers, Kassijers, Schalie- en ticheldekkers. Privilegieboek. Bouwstoffen. Metsers. Geding.
Vischverkoopers.	Vischverk. en Vischmarkt. Vischmijn en stapel. 1396-1689. » » 1690-1794. Buitenvischmarkt. Aanteekenboek der goederen. Rekenboek 1757-93.

(1) Vóór 1580 waren de Schrijnwerkers vereenigd met de Kuipers.
(2) Tot 1410 bij de Meerschen. Dan werd hun de keus gelaten tusschen deze en de Kuipers-Schrijnwerkers.

Vleeschhouwers.	Privilegieboek. Vleeschhouwers en Vleeschhuis. Nieuwe ambachtsleden 1504-1716 (1). Inventarisboek. Resolutieboeken, 3. Kraamboek 1775-77. » 1778-81. Rekenboek 1772-93. Slachters. Slachtersboek 1765-72. Veemarkt. Jaarlijksch geschenk aan het Magistraat. Buitenvleeschhouwers. Vreemd gerookt vleesch en spek.

Zagers.	Ambacht. Rekenboek 1732-88.

Kordewagen-kruiers (2).	I.	Ambacht. 1401-1544.
	II.	» 1544-1795
	III.	Kamer en altaar.
	IV.	Keizerl. ordonnantie 1544.
	V, VI.	Privilegieboeken, 2.
	VII, VIII.	Resolutieboeken, 2.

(1) Moesten zijn *van den bloede*, dat is, wettige afstammelingen van een vleeschhouwersgeslacht.

(2) De Kordewagenkruiers, hoewel, door den aard van hunnen arbeid, tot de *Stadsnatiën* behoorende, waren, uit hoofde van aan de stad bewezene diensten, tot *ambacht* verheven.

Bij keizerlijke ordonnantie van 1544 werden zij verdeeld in *gemeene* en *boterkruiers*, aan welke laatste uitsluitelijk de waren toegekend werden die accijns betaalden. — Bij dezelfde ordonnantie worden onder het ambacht gerangschikt de overige *arbeiders*, behalve de Moriaanskinderen of Noordwerkers, de Wolwerkers, de Weedewerkers, de Buildragers en de Torfdragers, die hunne oude privileges en ordonnantiën bleven genieten. De eerstgenoemde zijn er later bijgetreden.

Kordewagen-kruiers.

IX. Rechtvorderingen.
X. Proces tegen Magistraat.
XI-XIV. Rekenboeken 1628-1793.
XV. Inkomelingen.
XVI, XVII. Kaarsboeken, 2.

XVIII. Boterkruiers, 1544-1700.
XIX. » 1701-1821.
XX. » Huizen.
XXI. » Renten ten laste.
XXII. » Ordon. 1732.
XXIII, XXIV. » Processen. 2 D.
XXV-XXVII. » Rekenboeken, 3.

XXVIII.
- Arbeiders.
- Berderenwerf.
- St-Jansvliet.
- Bierhoofd.
- Werf.
- Brab. Koornmarkt.
- Zeeuw. »
- Engelsche kaai.
- Straten.

XXIX.
- Noordwerk. (Bijltjesbrug).
- Vlaswerkers. (Maaigat).
- Graanstorters.
- Pakkers.

XXX.
- Hooiwerkers.
- Kalk- en Steenwerk.
- Steenkoolw.
- Mosselkruiers.

XXXI. Platte Steger.
XXXII. Arb. Hessenhuis.
XXXIII. » Vrijdagmarkt.
XXXIV. » Waag.

Buildragers (1).
- Ambacht. 1488-1696.
- » 1705-94.
- Proces tegen Arbeiders der Brab. Koornm.
- » » Bakkers, Maalders, Steenkoolw., Voerlieden der Zeeuw. Koornm.
- Processen, 3 D.
- Rekenboeken 1612-1732.
- Kladboeken, 3 bundels.

Torfdragers (2).
- Ambacht. — Weedewerkers (3).
- Processen.

Kleine ambachten en natiën.

Diamantsnijders (4)
- 1604-1769.
- Factuurboek van diamanten 1664-76.

Goudsmeden.
- Ambacht. 3 d.
- Privilegieboek.
- Controleurs.
- Goudsmeden tegen Meerschen.
- » » Munters.
- Rekenboek 1564-94.

---

(1) Eigentlijke arbeidersnatie, insgelijks als ambacht aanzien.

(2) Zelfde bemerking als voor de Kordewagenkr. en Buildragers.

(3) De Weedewerkers stonden ook onder de jurisdictie der Lakenhal.

(4) In 1582 vereenigd met de Robijnsnijders, daarvan gescheiden in 1604.

Garentwijnders.

Passement- en lintwerkers (van de Meerschen gescheiden 1562).

Perelgaters.

Satijn-, Bourat- en Caffawerkers. { Ambacht. Privilegieboek, Altaar. Rekeningen. 2D.

Spel- en haakmakers.

Zadel- en Gareelmakers, en (1597) Leertouwers (waaronder de Velblooters). { Ambacht. Geding tegen de Zadel- en gareelmakers van Brussel.

Graankoopers. { Natie. Ordonnantieboek. Proces tegen Magistraat. » » Hoveniers. Rekenboek 1690-1795.

Korenmeters, 1411-1781.

Kooplieden in wijn. { Natie (gevormd 1657). Ordonnantiën op de wijnen. Stapel te Middelburg. Proces.

Wijntaverniers.{ Natie.
Rekenboek 1563-1624.

Makelaars.

Stapelmeesters van den haring, of St Walburgisgilde.

Zeepzieders.{
Keur.
1e geding tegen het Magt rak. ord. 1638.
2e » » » »
Belasting 1639.
Zeepaccijs.
» Pachters
Belasting op de buitensmouten.
Processen.

Brouwers.{
1500-1788, 24 d.
Pegel, 4 d.
Oude stad, 2 d.
Ordonnantiën, 4 d.
Accijnzen, 3 d.
Varia, 2 d.
Gedrukte stukken.
Processen, 15 d.
Gebodboeken, 2 d.
Rekenboek 1757-94.

---

1. Opgaven der ambachten over hunnen toestand in 1738, ingevolge bevel van Hertogin Maria-Elizabeth.

2. Verslagen door de ambachten ingediend, ter beantwoording der vragen, hun gesteld rakende hunne inrichting en hun verleden, ingevolge bevel HH. Maria-Christina en Albert-Casimir dd. 30 October 1784.

Zitting van 15 Mei 1895.

Tegenwoordig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

De heer de Maere zendt bericht, dat hij de vergadering niet kan bijwonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting, wordt de lijst neergelegd der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

De Maasgouw. Orgaan voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde, 1894.

Dertig geestelijke Liederen van GUIDO GEZELLE, *op oude en nieuwe zangwijzen...* Gent, 1891.

De Verstootelinge, door JEF HAUGEN. Antwerpen, 1895.

Van de Hooft-Deuchden door A. GEULINCX.

Keus van Theokritus Idyllen, door Dr J.-L-HALLER.

Bibliotheca belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas. 124e-127e afleveringen.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. 2e jaar, nr 7, en 3e jaar, nr 1.

Répertoire des travaux de la Société de Statistique de Marseille. 43e deel, 2e aflevering.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. 1895, nr 3.

Bibliographie de Belgique. 1895, nrs 6 en 7.

Door den heer D. CLAES :

Twee Bruiloftsdichten. 1895.

Door den heer ED. POFFÉ :

De gilde der Antwerpsche Schoolmeesters, van bij haar ontstaan tot aan hare afschaffing 1895.

Door de Antwerpsche Bibliophilen :

Van de Hooft-Deuchden, door A. GEULINCX.

Door den heer J. Bouchery :

De Vlaamsche Kunstbode. 1895, aflev. 1-4.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Taal- en Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. 14e deel, 2e aflevering.

Door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden :

66e Verslag der Handelingen, 1893-1894.

Door de Uitgevers van *Biekorf,* de 7e en 8e afleveringen, 6e jaar, van dit tijdschrift.

Aan de vergadering wordt kennis gegeven van een schrijven des heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, betreffende de tweede reis der heeren de Flou en Gailliard, naar Londen; alsmede van den heer de Bruyn, Minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken, aangaande het bouwen eener zaal voor de openbare vergaderingen der Academie.

Dagorde.

Mededeeling wordt gedaan van de verslagen over de werken, ingezonden voor de wedstrijden des loopenden jaars.

De aanduiding der candidaten voor de openstaande plaats van buitenlandsch eerelid, gedaan door de daartoe benoemde Commissie, geeft geene aanleiding tot bespreking, en andere candidaten worden niet voorgesteld.

De vergadering beslist dat de jaarlijksche openbare zitting zal gehouden worden den Donderdag 20 Juni, daags na de maandelijksche bijeenkomst.

De heer Bestuurder verklaart de zitting te 4 uren geheven.

VERSLAGEN OVER DE WEDSTRIJDEN

(1895)

EERSTE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene Oud-Nederfrankische grammatica (klank- en vormleer) op te stellen naar het voorbeeld van Sammlung kurzer Grammatiken Alt-Germanischer Dialecten.

Verslag van den heer P. WILLEMS, Eersten verslaggever.

Het beantwoorden dezer prijsvraag bood niet weinig moeilijkheden aan. Immers, van al de oudwestgermaansche dialecten heeft het Nederfrankisch, hoewel te zijnen tijde in uitgebreide streken gesproken, het kleinste getal geschreven werken nagelaten. De voornaamste dezer zijn de zoogenaamde Wachtendonksche Psalmen; het is het eenige werk dat toelaat algemeene regelen van phonetiek en grammatica, ten minste voor één der oudnederfrankische dialecten, vast te stellen. Want, daarbuiten, treffen wij slechts aan alléénstaande woorden en uitdrukkingen in de Glosen der Lex Salica, in de Glossae Lipsianae, in de plaats- en persoonsnamen voorkomende op munten of in charters enz. Deze zoo verscheiden bronnen stammen uit ver van elkander

afgelegen streken, wier dialecten, alhoewel algemeen Nederfrankisch, toch verscheidenheden konden vertoonen, en zij dagteekenen uit eene tijdruimte van vier, vijf eeuwen, gedurende dewelke klanken en vormen der dialecten zich misschien zeer gewijzigd hebben.

Daarin ligt de groote moeilijkheid tot het opstellen van eene Oudnederfrankische Grammatika. Slechts ééne proeve van zulk een werk is tot nu toe gemaakt : namelijk de « *Kleine altsächsische und altniederfränkische Grammatik van Moritz Heyne.* » Paderborn 1873.

Maar, behalve dat sedert dien tijd de oudgermaansche taalkunde buitengewone vorderingen heeft gemaakt, steunde de zeer bekrompen Grammatica van Heyne alléén op de Psalmen en, ten onrechte, op het Cottoniaansch handschrift van den Heliand, waarin Heyne een' gedeeltelijk Nederfrankischen tekst meende te herkennen.

Het is om deze reden dat de Kon. Vlaamsche Academie besloot eene prijsvraag over dit onderwerp uit te schrijven.

Eén antwoord is ingezonden. Het is een nog al lijvige cahier klein in 4°. Den juisten omvang kan ik niet bepalen, dewijl het handschrift niet gepagineerd is.

Laat mij voorop zeggen dat het werk belangrijk is, en, zonder twijfel, een' grooten vooruitgang kenmerkt op de proeve van M. Heyne.

Naar het plan van bewerking moest de Schrijver

niet zoeken. Dit was hem door de Academie voorgeschreven, namelijk het plan der Oudgermaansche Grammatica's van Braune, Noreen, Sievers, Gallée.

En, volgens dit plan, handelt inderdaad de Schrijver, na eene korte inleiding en na opsomming der gebruikte werken, eerst over de Phonetiek, dan over de Vormleer.

In de Phonetiek onderscheidt hij de klinkers (korte, lange klinkers, tweeklanken), in de stamlettergreep en in de lettergrepen zonder hoofdtoon; daarna worden de medeklinkers bestudeerd, dit alles in betrekking tot het Oudwestgermaansch phonetisch stelsel.

De Vormleer behandelt achtereenvolgens de verbuiging der zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden en der voornaamwoorden, om te eindigen met het Nederfrankisch stelsel der vervoeging.

De schrijver heeft geene moeite gespaard om een werk te leveren dat ***in den tegenwoordigen stand der wetenschap*** degelijk mag genoemd worden.

Al de bestaande bronnen schijnt hij geraadpleegd te hebben, hoewel wij in de inleiding eene nadere beschrijving verlangd hadden van die, welke hij als specifisch Nederfrankisch aanziet. Want, zoo als bekend is, is 't Oudnederfrankisch niet zoo verschillend van 't Oudsassisch en 't Oudmiddelfrankisch, dat de geleerden wel eens twisten tot welk dezer dialecten dit of dat Germaansch fragment behoort.

De geschriften, in Nederland, Duitschland en

Frankrijk verschenen, heeft de schrijver benuttigd, en wij hebben met genoegen bemerkt dat, hetgeen niet altijd gebeurt, ook de werken, in België gedrukt, hem niet ontsnapt zijn. Zoo heeft hij niet weinig nut getrokken uit de studie van M. Dassonville over de Westfrankische eigennamen der *Chartes de St Bertin*, gedrukt in 't *Belfort*, in 1894, en uit een opstel van M. Schweisthal, verschenen in de *Mémoires de l'Académie royale de Belgique.*

In de algemeene Germaansche taalwetenschap is de schrijver ten volle beslagen.

Het is dus niet te verwonderen dat, aldus voorbereid, hij in staat geweest zij uit de aangehaalde bronnen algemeene regelen over Nederfrankische klank- en vormleer op te stellen.

Het schijnt mij onnoodig kleine onnauwkeurigheden in terminologie of anderszins te bespreken. B. v., wanneer de schrijver de verandering van *ŭ* (Nederl. oe) in *ŏ* eene *Brechung* noemt, is deze term ten minste onwaar; want breking veronderstelt als uitslag meer dan één deel, en dit is bij den klank *ŏ* het geval niet. Indien de schrijver de Nederlandsche benaming *klankverlaging*, die physiologisch alléén juist is, niet wil gebruiken, en volstrekt aan geijkte Hoogduitsche woorden houdt, dat hij dan hier, zoo elders, den algemeenen term. *Umlaŭt* bezige. Op eene andere plaats zegt hij dat de conservantverbinding *ld* den Umlaŭt verhinderd heeft in *behaldan*. Hij heeft waarschijnlijk

willen spreken van den 2en of 3en pers. enkelv. *behaldis*, *behaldit*.

Doch ik zal deze opsomming van kleine feilen niet voortzetten. Ik verlang eene algemeene opmerking te maken, namelijk dat het onderhavig werk moet aanzien worden als eene tweede, zeer vermeerderde en zeer verbeterde *Proeve* van Oudnederfrankische grammatica, welke den weg zal banen tot het opstellen van een volmaakt werk, waarin, zoo als in Braune's Oudhoogduitsche, en gedeeltelijk in Gallée's Oudsassische Grammatica, algemeen dialect en onderdialecten zullen onderscheiden worden. En deze latere studie, zal, ik ben er verzekerd van, vele tegenstrijdigheden doen verdwijnen, die thans niet alléén tusschen de Oudnederfrankische bronnen maar ook tusschen Oudnederfrankisch, Midden- en Nieuwnederlandsch schijnen te bestaan.

Ik stel voor, aan den Schrijver der verhandeling den prijs toe te kennen, en zijn werk uit te geven met den titel : *Proeve van Oudnederfrankische Grammatica.*

Verslag van den heer G. GEZELLE, tweeden verslaggever.

Met veel genoegen stel ik voor, zooals ons achtbaar medelid de Heer P. Willems het doet, aan den schrijver der eenige ingezondene *Verhandeling over Oudnederfrankische Grammatica*, den

uitgeloofden prijs toe te kennen, en zijn werk uit te geven met den titel : ***Proeve van Oudnederfrankische Grammatica.***

Het mag verheugend heeten dat, ten gevolge van het uitschrijven der prijsvrage der Koninklijke Vlaamsche Academie, de alleen bestaande Oudnederfrankische Grammatica verbeterd is geworden door de kundige hand van den inzender, arbeidende met bouwstoffen, die ook hier in Vlaanderen met zoo veel ijver als kunde verzameld zijn.

Verslag van den heer K. DE FLOU, derden verslaggever.

Ik had gevreesd, dat de prijsvraag voor het opstellen van de ***klank- en vormleer van het Oudnederfrankisch*** onbeantwoord zou gebleven zijn. Wel heeft men reeds enkele bronnen daarvoor bepaald toegankelijk gemaakt; doch het nog ongerangschikte materiaal voor verdere studiën op dit gebied is over zoo vele plaatsen verspreid, dat het vooralsnog zeer moeilijk blijkt een volledig werk te leveren in zake van Oudnederlandsche grammatica. Desniettemin is onze verwachting op eene verheugende wijze bedrogen geworden.

Volgens het verlangen van den steller der prijsvraag moest het in te leveren werk opgevat worden naar het voorbeeld van de bekende ***Sammlung kurzer Grammatiken Altgermanischer***

Dialecten, — natuurlijk met inachtneming van wat, met het oog op den huidigen staat der taalwetenschap, daarbij te voegen is. Het spreekt vanzelf dat men, om de volledigheid wat naderbij te komen, zich niet bepalen mag tot de grammatiek van de Wachtendonckschė Psalmen. Heden ligt immers nog andere, vaak betere bouwstof, voor de hand, die de aandacht van den geschiedchrijver der Oudnederfrankische dialecten wekken moet, als bijv. de nomina geografica, de persoonsnamen en de benamingen van allerlei voorwerpen die, tusschen den Latijnschen tekst onzer charters en diplomas in, zoo talrijk voorkomen.

Dit heeft de Schrijver der eenige ingezonden verhandeling te wel beseft om niet ook, naast de weleens onzekere taalvormen der Psalmen en der Lipsiaansche glossen, brokstukken op te zamelen, die van andere zijden bekend geworden zijn; hij heeft ook tevens zijne voorbeelden derwijze gekozen, dat de beide uiteinden van het Oudnederfrankisch taalgebied in zijne studie naar behooren vertegenwoordigd zijn : de Wachtendonckschė Psalmen en het Cartulaire de St.-Bertin. Daarbij is hij goed geraden geweest om ruimschoots gebruik te maken van hetgeen over den eventijdigen toestand van het eigenlijke Oudfrankisch te vernemen is uit de schriften van Waltemath, Schweisthal, Kern en d'Arbois de Jubainville. Zoo kregen we reeds veel stof tot oordeelkundige vergelijking. Meer tijdruimte zou den Schrijver zeer te stade geko-

men zijn om bijv. Vlaamsche, Brabantsche, Geldersche en Hollandsche charterverzamelingen te raadplegen en het nu in zijn werk ontbrekende, of nauwelijks aangeroerde, wat aan te vullen of althans met nieuwe bewijsplaatsen te staven.

In weerwil van zulke weinig gunstige omstandigheden, is de Schrijver erin geslaagd om, op Heyne's voetspoor, en met inachtneming van de eischen, die men in België redelijkerwijze stellen mag, een werk te leveren, dat wij gaarne genoeg voorstellen te bekronen en, na herziening en aanvulling daar waar 't past, door den druk tot gemeen goed te maken.

Veel aanmerkingen denk ik niet te moeten neerschrijven; alleen wil ik op enkele punten van ondergeschikt belang des Schrijvers aandacht vestigen :

Oudtijds moet, blijkens de namen van gemeenten, wijken en stukken land, het Oudnederfrankisch zich veel verder uitgestrekt hebben dan wellicht vermoed wordt : de uiterste grens ervan liep nagenoeg met de rivier de Somme samen. Daarbij, hoe meer men zuidwaartsop gaat, hoe meer men op Oudsaksische, ja zelfs op Noordsche bestanddeelen gaat stuiten, die tot nog toe niet op het overige grondgebied van het Oudnederfrankisch voorhanden gebleken zijn : eene samenvloeiing van dialecten dus, zooals « even over de grens », langsheen de oostelijke provinciën van Nederland, waarneembaar is.

Wat de *ĕ* en *ė* betreft, zou ik liever *sprĕken, mĕtan* en *lĕdig*, uit Mackel aangehaald, weglaten als onzeker : de gegeven voorbeelden van de standhoudendheid der *ĕ* zijn duidelijk genoeg en liggen overigens in voldoende getal voor de hand.

« Zelden, » zegt Schrijver op eene andere plaats, « treft men voor *ie* de spelling *ie* aan; b. v. nom. sg. van het pronomen 3e pers. is *hie* en *hĕ;* en voor *h : nuuieht* (Gl. Lips., 710; bij Heinzel II β *Siegestappus*, L. 1, 533 (1199). » — Is de *ie* uit *nuuieht* echt — en dit kan wellicht ergens uit de genomen photographiën van het Berlijnsch handschrift nagewezen worden? — dan is dit een punt van gewicht. Nu toch kan nog immer eene schrijf- of drukfout in de Glossen vermoed worden; en *ic* in de plaats van *ie* vóor *h* is toch ook eene zeldzaamheid.

Onder de *ŭ* wordt *Campinni* nevens *Campunni* vermeld. Ik weet niet of ik het een umlaut, dan wel een misschrijven zou heeten; het ware niet kwalijk gedaan eens even het woord in den oorspronkelijken tekst te herzien, die misschien bij Bondam of Crecelius gelezen werd.

Gaarne had ik, in de paragraaf betreffende de dentale *d*, de opgave gevonden van enkele woorden als : *thorp* (dorp), *Thuredrecht* (Dordrecht), *Thicabusca* (Dikkebusch), *Thikasmutha* (Diksmuide), *Theoderic* (Diederik), enz., uit vertrouwbare teksten van de 9e en 10e eeuw, die het bewijs leveren hoe de *th* in vele gevallen, en dit meer nog in

Holland dan in Vlaanderen, dienst deed om de dentale *d* uit te drukken, in anlaut en inlaut.

Ook voorbeelden van afval der *d* in eigennamen, als : Heilewi*d*, Arnul*d*, en haar rechtstreeksche overgang tot *f* als in Heilewi*f*, Arnul*f*, — wol*d*us = - wul*f*us, enz. Dit laatste verschijnsel diende wel nader besproken en tevens onder de *f* en de *th* vermeld te worden.

Er is nog eene algemeene aanmerking, die mij reeds lang op het hart weegt. Ik acht het namelijk mijn plicht tot de jongere taalbeoefenaars een waarschuwend woord te spreken over het gevaar, dat hen dreigt bij het onoordeelkundig gebruiken van middeleeuwsche teksten. In het meestedeel onzer cartularia, en bovenal in Van Mieris, Miraeus, Bondam en de eventijdige groote verzamelwerken, treft men vooreerst vele apocriefe stukken aan, die juist gedagteekend zijn van een tijdvak, dat voor de studie van het Oudnederlandsch van het grootste gewicht is; vele oorkonden zijn blijkbaar slordig en onaandachtig overgeschreven, terwijl andere weer kennelijk verjongde reproducties zijn van langverdwenen origineelen. Allerlei spelwijzen, vaak tot latere tijden behoorend, ja weleens tot den tijd zelven waarop het boek in druk gegeven werd, zal men daarin aantreffen als zoovele klemmen, waarin hij, die in de diplomatiek niet zeer gevat is, ongetwijfeld vastraken moet. Zelfs de bewaarde origineelen mogen niet altijd ongewraakt blijven : soms werden

ze opgesteld verre van de plaatsen waarop ze betrekking hebben, terwijl hij die ze schreef ook niet altijd vertrouwd was met de taal of het dialect waartoe de opgenomen plaats- en persoonsnamen behoorden. Het is voornamelijk aan deze laatste omstandigheid toe te wijten, dat er zooveel variëteit waargenomen wordt in de benamingen van gemeenten, wijken, eigendommen, enz. De weifeling tusschen oudere en nieuwere woordvormen is ook meer dan eens het gevolg van het gedeeltelijk overschrijven van gansche zinsneden uit charters en diplomas, die weleens eeuwen bestaans telden. Uit de XIIe en XIIIe eeuw, ja nog uit de XIVe, ken ik tal van vrouwelijke substantieven en een deel plaatsnamen in den locatief, op *-a* uitgaande, al was ook die uitgang reeds twee-, driehonderd jaar door de doffe *e* vervangen, en dan ook in den regel door eene *e* verbeeld : *kerika* zag ik nog in 1324 geschreven, weliswaar als eene aanhaling uit eene Latijnsche oorkonde van rond 1100. — Dergelijke omstandigheden behooren tot nadenken te stemmen. Wellicht zal het een vrome wensch blijven, dat men er haast toe komen zal om elken ongewonen, niet uit vertrouwbare bron bekenden vorm, elke afwijking van de spelwijze die aan een bepaald tijdstip meer eigen was, op de oorspronkelijke schriften te gaan collationneeren. Waar zou het immers heen, moest men de bronnen zelven niet raadplegen, overal waar dit nog doenlijk is? Men

denke slechts aan al 't onzekere, waarin ons de Lipsiaansche Glossen gebracht hebben.

TWEEDE PRIJSVRAAG.

Eene opgave van bewijsplaatsen uit taalbronnen, d. i. uit gedrukte of ongedrukte geschriften, alsmede uit gewestspraken, voor elk der woorden, door KILIAAN *als* vetus Flandricum *opgegeven.*

Verslag van den heer GUIDO GEZELLE, eersten verslaggever.

Op de vrage zijn twee antwoorden ontvangen :

N° 1, onder kenspreuk : *Rust is roest;* en N° 2, onder kenspreuk :

Omdat ic niet en wille
dat mijn sin yet ligghe stille.

N° 2 is onvoltooid : van de 251 woorden die de schrijver uit Kiliaan opgezameld heeft, zijn de 132 laatste onbehandeld gebleven. Met zulk werk schijnt het mij onmogelijk iemand te laten mededingen.

Het werk van N° 1 is insgelijks onvolledig en daarbij gebrekkig.

Onvolledig, want de volgende woorden, die bij Kiliaan als *vetus Flandricum* gedrukt staan, heeft hij overgeslagen :

Boeren (*rurari*); ciere (*facies*); daeckeren

(*volitare*); ghesellinne, gheselnede (*uxor*); holte, holde (*capulus*); huysen (*domum aedificare*); karmieten, (*jam* karmen); klijt, klijte (*argilla*); knapelinck, knepelijn (*puellus*); luysschen (*latere*); straele (*crabro*); swelten (*deficere*); trompen (*largiores manicae*); twee-borelinghen (*gemini*); waeden (*fluere*); waen (*unde*); wal (*abyssus*); wapeninghe maecken (*instruere exercitum*, enz.); wedde (*merces*); wedden (*spondere*); weyten (*graculus*); wijghant, wiegant (*gigas*); te zamen boven de 20.

't Is waar, N° 1 heeft ook woorden behandeld daar *vetus Flandricum* bij ontbreekt, zooals : ***adelbroeder; aesen, esen; aerselincks; drintigh; hornick-steen; keuwen; poortgrave; poortschap.*** Andere heeft hij verminkt en schier onkennelijk gemaakt; zoo zijn baye, beye (Kil.), ***bane, bene;*** foolen (Kil.), ***foeien;*** lardiere (Kil.), ***landiere;*** lickercke (Kil.), ***liekercke;*** maeltote (Kil.), ***marel-tote;*** ongedeghen (Kil.), ***ongheteghen*** geworden bij den schrijver van N° 1. Waar hij *vernopen* opgedaan heeft is mij moeielijk te raden.

Het werk van N° 1 is bovendien zeer gebrekkig, B. V. bij handghe*m*erck, (*signum, sigillum*), komt, als bewijsplaatse :

« Nu als onse Heere siet dat al
syn handge*w*erke bederve sal. »

Van dit slag zijn er meer voorbeelden, waar een ander woord, of een woord met een anderen zin aangehaald wordt om een *vetus Flandricum* te veroorkondschappen.

Zoo komt bij butse (*ulcus*, gezwel), « De jonghe budsen 't schole hebbende stacie » (Ed. de Dene): bij drut (trouw, *fidus*), « die felle drut, die gramme Lucifer » (Al Yeesten); bij ghetaecken (*capere*),

« Hadde achtinghe datti woude
Taken rusten in sire oude, »

uit *Haupt's Zeitschrift...*, I. bl. 79; waar niet *taken*, verre van *Ghetaecken*, maar *tAken*, *te Aken*, te verstaan is; bij Hefmoeder (*obstetrix*), « Hevelmoeder, enz.

Daarbij komt nog dat N° 1 vergeten heeft dat « de Academie de grootste nauwkeurigheid eischt in de aanhalingen, en uit dien hoofde vraagt dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. »

De nalatigheid van N° 1, in dat stuk, gaat zoo verre, dat hij ook zulke woorden doet dienen die zouden « moeten voorkomen in het » nog onuitgegeven « Waasch Idioticon van Am. Joos? »

Mijn oordeel is dat het onmogelijk valt den uitgeloofden prijs, 't zij aan N° 1, 't zij aan N° 2, toe te kennen.

GUIDO GEZELLE.

Ik deel volkomen in het gevoelen van mijnen achtbaren Collega.

C.-J. HANSEN.

Ik deel ook in het gevoelen van mijnen achtbaren Collega; doch aangezien de belangrijkheid der vraag zou ik willen dat ze door de Academie aangehouden wierde.

H. SERMON.

De inzender van het werk dat, onder kenspreuk : « Rust is roest, » de tweede prijsvrage beantwoordt, komt zijn eerste werk, herschreven, verbeterd en volledigd, aan het oordeel der Kon. Vl. Academie onderwerpen.

In 't geval dat de Kon. Vl. Academie de tweede prijsvrage andermaal zou uitschrijven, zou het hermaakte en te laat ingezonden werk « Rust is roest » kunnen overgehouden en later beoordeeld worden.

GUIDO GEZELLE.

Ik stel voor, de prijsvraag alsmede het ingezondene antwoord « Rust is roest », aan te houden.

C.-J. HANSEN.

Deze beide voorstellen neem ik aan.

H. SERMON.

DERDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene zoo volledig mogelijke lijst van de verwerpelijke neologismen, die heden gebruikt worden in de Nederlandsche taal, met aanwijzing van hunnen oorsprong en hunne onnauwkeurigheid, alsmede van de juiste Nederlandsche woorden, uitdrukkingen of zegswijzen.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Het eenig ingezonden antwoord : **Neologismen** (kenspreuk : *Die zijn kind mint spaart de roede niet*), is, tegen mijne verwachting, in het geheel niet zóo gelukkig uitgevallen als de werken van Dr. W. de Vreese en Leeraar H. Meert over *Gallicismen.*

Mijne hooggeachte Medeleden weten dat ik niet happig ben op afkeuren; maar wie als rechter optreedt, mag de waarheid niet verbergen.

En de waarheid is, dat Schrijver zijne gewichtige taak al te licht heeft opgevat.

Het goede, dat zijne inleiding en zijn werk bevatten, wordt versmacht door tallooze kleinigheden, die waarlijk, met het oog op de prijsvraag, al te nietig zijn.

Hij discht ons, — men duide mij de uitdrukking niet ten kwade, — een duivelsch allegaartje op van vrij wonderlijke zaken, door hem, met

bewonderenswaardig geduld, opgevischt uit de werken van Ecrevisse en andere dooden, die ik, vol eerbied voor alles wat Vlaamsch is, niet noemen zal; meer nog uit enkele nieuwspapieren en centenbladjes!

Ik bewonder zijnen moed, alhoewel het mij leed doet, als hij onbegrijpelijke dingen als neologismen uitstalt en ernstig bespreekt.

Moet ik voorbeelden aanhalen?

Wereldman (*Ecrevisse*) = ***homme du monde.***

Pruilkamertje (id.) = ***boudoir.***

Dubbele zienbuis (id.) = ***jumelles.***

Het vergeet (id.) = ***vergetelheid.***

Afspijzen (id.) = ***afwijzen.***

Uitvluchtend (id.) = ***ontwijkend.***

Insluipend (id.) = ***insinuant, indringend.***

Pestachtige (id.) = ***pestiférié, pestlijder.***

Lichtslagers (id.) = ?

Afdrachtsveld (*Flamingant.* — Brussel) = ***débouché*** = ***vertierweg.***

Beurshaas (*Denderbode.* — Aalst) = ? — Of bedoelde de *Denderbode* het woord ***beunhaas?***

Boekensrechten (*Het Vlaamsche Volk.* — Brussel) = ***droits d'enregistrement.***

Dubbelpas (*Volksbelang.* — Gent) = ***pas redoublé.***

Ik laat onverlet :

Heirkracht (*Beknopt Verslag, Kamer v. Volksvertegenw.*) = ***force majeure*** = ***overmacht;*** — want

heirkracht is een zeer oud woord, alhoewel heden ook niet meer gebruikt in de beteekenis van *overmacht;*

Leveling (*Vl. Volk*) = *microbe*, uitgevonden door Dr Lepla, die zeer fraai over ziekten geschreven heeft. (Zie *Biekorf*).

Maar nog verdienen aanteekening :

Hoogerhuis (*Vl. Volk*) = Senaat.

Jachtbewaarder (*Laatste Nieuws.* — Brussel) = *garde-chasse.*

Prachtzuigers (*De Truienaar*) = ?

Spoorhuis (*Vl. Volk*) = *station.*

't Huiswijs (*Vl. Volk*) = *adres.*

Voorhandneming (*Vl. Volk*) = *initiatief.*

Dubbelzakkerij (*Denderbode*) = *dubbelhartigheid.*

Gruwelheid (*Nederl. Museum*) = *wreedheid (?)*

Herboring (*Nieuws v. d. Dag.* — Brussel) = *wedergeboorte.*

Misdader (id. id.) = *misdadiger.*

Nasporigheden (*Denderbode*) = *nasporingen.*

Ontoereikenbaarheid (*Laatste Nieuws*) = *ontoerekenbaar (?)*

Dos (*Vl. Volk*) = fr. *dossier.*

Rechtwezen (*Flamingant*) = *rechtswezen.*

Zijdedeur (*Volksbelang*) = *zijdeur.*

Zelfsverdediging (*Gazet v. Antwerpen*) = *zelfverdediging.*

Rouwbeklagende (*Vl. Volk*) = ?

Onbeschaamdelijk (*De Standaard.* — Aalst) = *onbeschaamd.*

Onrustbaar (*Laatste Nieuws*) = ***onrustbarend.***

Onverwezenlijk (*Standaard.* — Aalst) = ***onuitvoerbaar.***

Zelfachtig (*Laatste Nieuws*) = ***gelijkslachtig(?)***

Verpleegd (id. id.) = ***gepleegd.***

Behandigen (*Denderbode*) = ***overhandigen.***

Vereenzelven (*Standaard*) = ***vereenzelvigen.***

Voorzetelen (*Laatste Nieuws*) = ***voorzitten.***

Totdies (*Denderbode*) = ***daarvoor.***

Zoo kan ik honderd monstertjes aanhalen. Moet ik, onzalige! een oordeel vellen?

Schrijver verge niet van mij dat ik dit heet ijzer aantast. Liever vergunne hij mij eenige vluchtige kantteekeningen, als verpoozing na de doorstane foltering!

Hij schrijft :

Blz. 12. « **Volksvertegenwoordiger**, dat trou-
« wens de slaafsche vertaling is van ***représentant,***
« laat zich maar zeer moeilijk gebruiken, vooral
« in de gesproken taal. In Noord-Nederland worden
« de leden van een parlement, ook die van onze
« Tweede Kamer *afgevaardigden* genoemd. Dat
« woord zou zeker boven *volksvertegenwoordiger*
« te verkiezen zijn. »

— Ik zal geen achterdeel zeggen van het woord *afgevaardigde*, omdat het goed is en ouder dan ons *volksvertegenwoordiger*, dat ten onzent het licht zag in 1830. Doch *ons* woord opgeven is eene onmogelijkheid : men offert geene woorden

op, die een vast bepaalden zin hebben, voor woorden, wier beteekenis, in menig opzicht, *conventioneel* is. Er zijn nog landen, waar wetgevers verkozen of benoemd worden door de standen : boeren, burgers, adel, geestelijkheid, zelfs door koning of keizer. Dat zijn *afgevaardigden*. Niet zoo in België; in het land der *volksheerschappij* past het woord *volksvertegenwoordiger*, d. i. *volksafgevaardigde*.

Bestaat er één Nederlandsch woordenboek, waarin het woord niet voorkomt?

Van Dale : « *Afgevaardigde = volksvertegenwoordiger*.

Volgens Schrijver, is het eene slaafsche navolging van *représentant*. Wel mogelijk; doch als men het reinigingsproces al te ver wil drijven, zal *afgevaardigde* niet vreemd opkijken tegen het Fransche *député* of het Hollandsche *gedeputeerde*!

Blz. 127. **Tegensprekelijk.** « Maar de socialisten ... vragen eene meeting met *tegensprekelijk* debat. » (*Laatste Nieuws*, 21, 9, 94).

— « ... Als men voor 't gebruik van *debat* niet « achteruit wijkt, zou men die bespreking een « *contradictorisch debat* kunnen noemen. Dat zou « ten minste uitdrukken wat men bedoelt. Doch « « een meeting waar 't woord vrij is » geeft vol« komen de gedachte weer. »

— Schrijver heeft ongetwijfeld vergeten dat met « een meeting waar 't woord vrij is », in 't Noor-

den, door het volk, oneerbiedig genoeg, bedoeld wordt... eene jodenkerk!

Men kan toch op alles niet bedacht zijn, zelfs niet op het Engelsche *meeting*.

Blz. 29. **Treinwachter.** « Is de vertaling van « *garde-convoi;* een gallicisme dus; ons volk zelf, « bezigt de Fransche uitdrukking; het Nederlandsch « zegt *conducteur*. Wil men van 't bastaardwoord « niet hooren, dan valt men toch in de handen « van 't gallicisme. Een *garde-barrière*, dien men « hier te lande met een gallicisme weer doopt, « *barreelwachter*, heet in 't Nederlandsch *baan-* « *wachter*. »

— 't Is mogelijk dat de Vlamingen **garde-convoi** *zeggen*; doch dat ze **treinwachter** *schrijven*, daarvoor sta ik borg. Strikt genomen, is de *conducteur* van eenen trein, de *machinist*, evenals de *conducteur* van een rij- of voertuig, de koetsier, of de *conducteur* van eene schuit, de schuitvoerder of -schipper. De bevoegdheid van eenen *treinwachter* heeft heden meer te beduiden dan die van een eenvoudig *geleider*. In den zin van *gids* of beter nog van *bestuurder*, — want sommige treinen nemen eerst, vooraleer zij onder tunnels rijden eenen gids = *un pilote* op, — zou, practisch gesproken, de *conducteur* eigenlijk die treinbeambte zijn, die men in het Belgisch-Fransch noemt de *chef-garde*; immers deze is de *gezagvoerder*.

In België bestaat het woord *garde-convoi* niet

meer. In officiëele stukken zegt men enkel *garde*. Waarom niet *garde-train*?

De Duitschers hebben het woord *conducteur* sedert lang opgegeven voor *Schaffner* en, in eene andere beteekenis, voor *Bahnaufseher*.

Julius Rübenach, die, naar de wenken van Bismarck, een der eersten bijgedragen heeft tot het zuiveren van de Duitsche spoorwegvaktaal, heeft voor het Zuidnederlandsche *treinwachter* heel wat anders over dan smaad : *Zugwächter-garde*, *conducteur* ruimt hij eene plaats in nevens *Schaffner* (1).

Zugwärter geeft hij voor *serre-frein*, in Noord- en Zuid-Nederland *remmer*.

Nu, indien wij *conducteur* aannemen, dan zie ik ook geen kans om aan het Hollandsche *hoofd-conducteur-chef* te ontsnappen. Zoodat wij in Zuid-Nederland. het woord *garde* zouden moeten vertalen door *conducteur* ; *chef-garde* door *hoofd-conducteur* en *premier chef-garde* door *hoofd-conducteur-chef*!! Wat aardig vermaak voor de verguizers onzer Moedertaal!...

Tegen de bewering dat een *garde-barrières* (op de Belgische Staatsspoorwegen, **sluitboom-wachter** niet *barreelwachter*), in Noord-Nederland een *baanwachter* genoemd wordt, heb ik niets in te brengen. Echter wil ik er bijvoegen, om elk misver-

---

(1) *Eisenbahnwörterbuch*, bearbeitet von Julius Rubenach, Berlin. 1881.

stand te vermijden, dat men in het spoorwegwezen heeft : *garde-barrières* en *garde-route*; deze laatste is, in 't Zuiden, de *baanwachter*; in 't Noorden « *de loopende wegwachter* ». Het zou mij te ver leiden, indien ik hier dat onderscheid wilde uitleggen. Doch, wie *baanwachter* goedkeurt, mag *treinwachter* niet steenigen.

Blz. 38. « Taalzuivering is het niet, wanneer « men een Romaansch woord vervangt door een « germanisme. »

— Die woorden zijn onzen betreurden Dautzenberg niet naar den mond gesproken! Geen twijfel of hij zou voor onzen Schrijver een potje te vuur gezet hebben. Schreef hij niet, — indien ik het goed voorheb aan prof[r]. Alberdingk Thijm, — dat het woord « germanisme » hem ergerde, omdat geheel onze taal één germanisme is!

Ik ken er velen, die Dautzenberg's « dichterlijke vrijheid » onvoorwaardelijk goedkeuren en zijn jongsten tegenspreker zullen veroordeelen. Laten wij bezadigd zijn en met den Franschman zeggen : « *de deux maux il faut choisir le moindre* ». Wanneer ik niet anders doen kan, kiezen moet tusschen een *gallicisme* en een *germanisme*, dan gun ik dit laatste mijne voorkeur; want het eerste is en blijft, in onze taal, een kei, terwijl het andere zaad is, uitheemsch zaad, zoo men wil; maar dat kiemen en wortel schieten kan en, mettertijd, « vernederlandscht » worden.

Blz. 84. Japaneesch. « Men leest ook *Japo-*
« *neesch* in Zuidnederlandsche kranten, natuurlijk
« onder Franschen invloed. De naam van 't land
« is *Japan* (niet Japonië!); daar wordt rechtstreeks
« door middel van *sch* 't bijv. nw. van afgeleid. »

— *Japoneesch* heb ik nooit ontmoet, zelfs niet in cacographische centenpapiertjes. Schrijvers gezegde trek ik daarom niet in twijfel. Is *Japoneesch* geen drukfeil, dan houd ik het voor oliedom. Doch *Japanneesch*, niet *Japaneesch*, is niet alleen Zuidnederlandsch. Dat is een geschenk van de Noorderbroeders, die zich eens, — 't is lang geleden! — met Japan op een witten voet wisten te stellen. Toen schreven zij *Japanneezen*. — *Japansch* kwam later als nieuwe vorm. En 't is zoo waar dat Van Dale opgeeft : « *Japansch*, o. zie *Japanneesch.* » — « *Japannees*, m. (... zen), inboorling van Japan. » — *Japanner*, dat ik dikwijls in Noordnederlandsche schriften aantref, wordt door hem niet vermeld.

Blz. 62. Inkom. « Men plaatste (de sphinxen)
« in lanen of bij den *inkom* der steden, gebouwen
« en begraafplaatsen. — DELPIRE, *Leergang v.*
« *Geschiedenis*, 12. — « (Pericles) besliste, dat de
« Staat voortaan den *inkom* der schouwburgen en
« openbare feesten voor de armen zou betalen,
« id. 38. »

« Onbekend in 't Nederlandsch dat zegt *ingang* of *toegang*. »

— Zeer waar; maar in 't hoog Nederlandsch zegt men, in de laatste beteekenis, **entrée, entréegeld**, evenals **entréebiljet, entréeprijs**; soms lees ik **intreegeld**...

Blz. 26. **Spoorhuis.** « Wij verzoeken onze « vrienden ons te helpen om *Het Vlaamsche Volk* « in al de voornaamste Spoorhuizen te doen ver- « koopen. » — *Het Vlaamsche Volk*, 10. 10, '94.

« Johan Winkler spreekt van de *Spoorhalle*; « in onze jeugd leerde men ons naar de *Stand-* « *plaats* gaan. Met allerlei namen heeft men het « hier betrokken begrip willen noemen om toch « maar geen bastaardwoord te bezigen; men zag « voorbij, dat *taal* niet is, 't geen men zou « kunnen zeggen, maar 't geen men zegt. In « Zuid-Nederland nu, noemt men bewust gebouw « de *Statie;* overal elders, waar onze taal gespro- « ken wordt, in Zuid-Afrika, in Suriname, in « Nederlandsch-Indië, in de Nederlandsche neder- « zettingen van de Vereenigde-Staten heet het « *Station;* dit laatste is algemeen Nederlandsch, « 't eerste alleen een Zuidnederlandisme. Er aan « vasthouden? 't Een is een bastaardwoord zoowel « als 't ander. »

— *Het bewust gebouw ?* Schrijver heeft het mis. In Noord- en Zuid-Nederland heet het bewust gebouw : HET ONTVANGGEBOUW. *Station, statie* is heel wat anders : wèl èn het ontvanggebouw èn de sporen met wissels en seinen, èn de halle èn

de loodsen en stelplaatsen enz., te zamen met al den grond, waar de Noordnederlandsche *station-chef* of de Zuidnederlandsche *statie-overste* heer en meester is.

Het Fransch *station* is geen Fransch meer in Frankrijk : daar werd het door het woord *gare* verdrongen : *chef de gare* enz.

Zal ik *statie* verdedigen ? In 't geheel niet.

Statie, *statie-overste* enz. bestonden reeds ten onzent, toen Minister van der Stichelen die woorden op de gevels en borden der Belgische ontvanggebouwen deed schilderen (1859). Ons volk heeft ze gemaakt en is, bij de vorming van zijn *statie* logischer te werk gegaan dan onze taalgenooten uit het Noorden, die schrijven en drukken *administratie*, *directie*, *divisie*, *sectie*, *classificatie* enz. Waarom ook niet *statie* ? — Omdat zij *station* van de *Duitschers* hebben overgenomen ? — Of, omdat zij *staatsie* uitspreken en *staatsie* beteekent *uiterlijke praal*, *pracht*, parade, *plechtigheid* ? En waarom *station-chef* of *stationchef*, of (ze schrijven dit woord op alle wijzen !) *stations-chef* of *stationschef* ? Omdat *overste* bij hen is een *luitenant-kolonel* ? Goed zoo ! Maar de *moeder-overste* van het nonnenklooster te 's Bosch en elders is toch geen moeder-luitenant-kolonel, naar ik vermeen ?

Station, *statie*, 't is koek van één zure deeg. En kans op het slopen van ons *statie* bespeur ik niet, tenzij de Franschprekende en -schrijvende Bel-

gen, naar het voorbeeld der Franschen, hun *station* naar den rommelzolder wilden verwijzen en het splinternieuw *gare* invoeren. Vraag me niet wat wij er zouden tegenoverstellen ? Voor het oogenblik zie ik er niets anders in dan aangename stof voor eenen wedstrijd !

Naar mij toeschijnt, is Schrijver goed te huis in Nederlandsch-Indië. Waarom, in stede van zijn kostelijken tijd en zijne onbetwiste kennis te versnipperen aan het verknippen van menig Brusselsch en Aalstersch onschuldig papieren ding, geen verwerpelijke *neologismen* aangevoerd uit den Oost ? Het is hem niet onbekend dat de rekening van de baten en schaden van de taal der « Oostindische Heeren en Dames » niet altijd sluit met winstaandeelen voor ons algemeen Nederlandsch. Waarom, in Zuid-Afrika, met Boer Oom geen jacht gemaakt op het Engelsch, dat er geweldig invreet ? Mag ik hem, onder twintigtalen, op één — m. i. niet al te slecht — voorbeeld wijzen ? — **To post** *a letter*, zegt de Engelschman. *Een brief* **posten**, zegt de Transvaler hem na.

Geen twijfel of Prof. F. Reuleaux, die zich ergerde om het spotversje

Die Engelländer sagen *you*,
Und die Franzosen sagen *vous*,
Nur Deutschland schwanket hin und her
Mit *Sie* und *Ihr* und *Du* und *Er*...,

en die, in zijne opstellen *Ueber den Telegrammstil*, aan Duitschland's beurs- en kooplieden, uit zuinigheid en tevens om zijne moedertaal met de Engelsche *Knappheit und Einfachheit* te beschenken, de telegramwoordjes *Postsendet*, *drahtet*, *verfrachtet*, *verpacket* aanbevool; — geen twijfel, zeg ik, of prof. Reuleaux zou, indien hij Nederlander ware, dat *posten* als een Transvaalsche diamant begroeten.

Doch genoeg, alhoewel ik Schrijver nog veel, zeer veel te zeggen heb, b. v. over (blz. 31) zijn *vergunning verleenen*, dat hij verkeerd uitlegt; over zijn (blz. 61) *bijgebouwen*, dat ook onvoldoende is; over oogenschijnlijke spelfouten en onvergeeflijke taalfouten van den eenen of anderen *krabber*, die hij *neologismen* noemt! — Hij ontdekt ergens *tweewieler* voor *vélocipède* (?) en wijdt aan die ontdekking anderhalve bladzijde om te bewijzen dat wij *rijwiel* en *wielrijder* moeten schrijven; twee woorden die, sedert geruimen tijd, door het gebruik geijkt zijn in Zuid-Nederland. — Hij verwijst ergens naar het Noordnederlandsche *perron*, beveelt het aan zonder het uit te leggen, misschien omdat het, naar mijne meening, niet zeer gelukkige Fransch-Belgische *quai d'embarquement* hem onbekend is. Op blz. 73, is hij, zacht gezegd, niet zeer kiesch;... hij vergeet dat grof zijn geen kunst is.

Hij neme mij deze aanmerkingen niet euvel op : ik laat immers veel onbesproken; niet omdat

het buiten mijn hoefslag is, maar omdat ik zijne vlijt en zijne kunde erken en hoogschat; hem graag den tijd gunnen zou, om den zoetsteen te laten gaan over menigen bobbel, die zijn werk ontsiert.

Hij beelde zich ook niet in, dat ik met het « Noordnederlandsch » een loopje heb willen nemen. Zoo verwaand ben ik, onmachtige, niet. Ik behoor immers tot de velen in het Zuiden, die den Noorderbroeder liefhebben; zijne taal, letterkunde en geleerdheid bewonderen. Ik heb Schrijver eenvoudig eeenen wenk willen geven; hem doen begrijpen dat hij, die, met goede reden en allerbeste inzichten, ons het Noorden tot zeer navolgenswaardig voorbeeld stelt, den leergierigen Vlaming tevens had moeten waarschuwen tegen de talrijke verwerpelijke *neologismen*, die aldaar tot steen en been zijn verhard.

Tegen de miswassen onzer dagbladschrijvers, om enkel van deze te spreken, is de lagere onderwijzer bestand. Door de cliniek, in athenæa en colleges, zal er ook zachtjes aan, veel genezen worden. Maar, indien de goede, ja de beste onzer Zuidnederlandsche schrijvers, in hun loffelijken ijver om het spoor onzer meer ontwikkelde taalgenooten te volgen, met het goede, ook, soms zonder oordeel des onderscheids, het minder goede overnemen — en dit doen ze reeds, helaas! — dan zullen er ongetwijfeld, in lateren tijd, sterke bijlen noodig zijn!

Overdrijf ik ?

Welnu, verneem wat J. van Gilse schreef in den Hollandschen *Gids*, 1858 :

« 't Schijnt onder ons zoo ver gekomen, dat
« men onnauwkeurigheid in stijl en uitdrukking
« en slordigheid in het gebruik van onze taal niet
« meer als gebreken acht. Zelfs van genootschap-
« pen, die er toe geroepen zijn om voor de zui-
« verheid van onze taal te waken, gaan stukken
« uit, die inderdaad als cacographiën zouden kunnen
« dienen, en neemt men de vrijheid om aanmer-
« king te maken op het invoeren van allerlei
« vreemde woorden of op spelfouten, die gemaakt
« worden door hen, van wie men eischen mag dat
« zij het voorbeeld zouden geven van zuiveren
« schrijfstijl, dan heet het kleingeestige vitterij of
« zelfs nog erger !... Wanneer zal men ook eens
« onder ons, evenals bij andere beschaafde natiën,
« erkennen dat streven naar zuiverheid van taal
« en stijl plicht is voor een schrijver ? »

Overdrijf ik ?

Welnu, luisteren wij met aandacht en eerbied naar het woord van onzen vernuftigen Dr. N. Beets :

« ... Zij (mijne bijdrage) strekke tot verpoozing
« eener anders licht al te groote wetenschappe-
« lijkheid. Zij betreft eenige *Neologismen*; nieuwe
« uitdrukkingen, woorden, zegswijzen in de heden-
« daagsche taal; of nieuwe toepassing, veranderd
« gebruik van oude en bekende; woorden van den
« dag, modewoorden, lievelingswoorden ; *quae nunc*

« *sunt in honore vocabula*. Een volledige, wijs« geerige behandeling der neologismen, zou « een schoon en leerzaam werk kunnen wezen. « Er zou veel uit op te maken zijn met betrekking « tot den geest des tijds, de ontwikkeling der natie, « het taalgevoel, het æsthetisch gevoel, het zedelijk « gevoel, den toestand van het logisch denken en « juist onderscheiden; mits men oogen hadde om « te zien, en zoo min te veel als te weinig « te zien. Ik waag er mij niet aan. Ik deel slechts « eenige opmerkingen mede, en laat de gevolgtrek« kingen over aan mijne meerderen. Zelfs spreek « ik over de neologismen, waarop ik uw aandacht « vestigen wil en waarvan het wel blijken zal dat « ik ze ook zelf gebruik, als neologismen volstrekt « geen oordeel uit. Of ze goed of kwaad zijn, noodig « of onnoodig, de taal versieren of bezoedelen — ik « stel het alles aan de beslissing van het Congres... »

De redevoeringen van den geliefden dichter der *Camera Obscura* zal Schrijver lezen in de *Handelingen van het VIII[e] Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Rotterdam, den* 11, 12 *en* 13 *September* 1865.

Met den heer Brill, zal hij zeggen : « Het is goed dat de natie gewaarschuwd worde en zich leere hoeden voor datgene wat op taalkundig gebied niet juist is. »

Bij nadere overweging zal hij erkennen dat hij te veel en te weinig gezien heeft en ons, in 1897, het schoon en leerzaam werk schenken,

dat de Koninklijke Vlaamsche Academie verlangt.

Dat kan hij.

En, aangezien ik hem, den mij onbekenden, maar verdienstelijken Vlaming, daartoe bevoegd acht, leg ik hem die taak op.

Hij weet wellicht dat mijne achtbare Collega's mij niet ongenegen zijn, mijne bede tot aanhouding der prijsvraag niet zullen afwijzen en dat het, derhalve, onnoodig is mijn verzoek te besluiten met het *neologisme*, dat ik nog al te dikwijls aantref in smeekschriften, gericht tot Koning en Minister :

't Is de Gratie!

Brussel, 12 *April* 1895.

Verslag van Mr. JULIUS OBRIE, tweeden verslaggever.

Bij het doorzien der Inleiding van het eenig ingekomen handschrift ter beantwoording dezer prijsvraag verkreeg ik dadelijk den indruk dat de steller een man is, die aan eene groote belezenheid eene zeer uitgebreide taalkennis paart en dan ook voor den door hem ondernomen arbeid ten volle berekend is. Bij nadere inzage van het werk bleek me echter dat ik mijne verwachtingen wel eenigszins te hoog had gespannen.

Dat hier geene volledigheid te verwachten was, geef ik den schrijver gaarne toe. Maar ik meen dat hij bij het zoeken naar neologismen van een

verkeerd standpunt is uitgegaan. Hij schijnt zich namelijk te hebben ingebeeld dat taalverhaspeling alleen op Zuidnederlandschen bodem woedt. Het euvel is bij ons zeker veel grooter dan in Noord-Nederland, maar ook dáár is toch ook nog al wat kaf onder het koren te vinden. Ook dáár tracht men maar al te dikwijls in de taal uitdrukkingen en zegswijzen in te smokkelen, die haar zeker niet tot sieraad kunnen strekken, als b. v. *beleediging* (van een lichaamsdeel), *ergens op tegen hebben*, *tot zijn recht komen*, hij had het van *ze* (voor van *hen* of van *haar*) gekregen, het vervangen van de comparatief- en superlatiefvormen door *meer* en *meest*, enz. Natuurlijk zou daar de oogst niet zoo overvloedig zijn als te onzent, maar toch zou men er eene niet onaanzienlijke garve kunnen bijeenlezen, die tot de zuivering onzer gemeenschappelijke moedertaal veel zou bijdragen.

Met de meening van den schrijver dat het een onbegonnen werk zou zijn ook het neologisme bij de Westvlaamsche taalparticularisten te behandelen, kan ik mij best vereenigen : daar toch wordt de taal op zulke erbarmelijke wijze verwrongen en verminkt dat zij eerder op een soort van bargoensch dan op eene beschaafde taal gaat lijken. Ongelukkig maakten sommige dier Westvlaamsche taalmonstertjes ook in andere Vlaamsche gewesten eenigen opgang, als b. v. *berek* (commissie), *gouwraad*, *gouwheer*, *gouwraadsheer*, *wederlandsch* (internationaal), die dan ook heel terecht door den

steller werden vermeld. Enkele andere misbaksels van denzelfden oorsprong, als *taalkamer* voor *academie*, *geldwezen* voor *financiën*, hadden ook verdiend opgenomen te worden.

Verwondering baart het dat de in het antwoord behandelde uitdrukkingen bijna uitsluitend bij reeds overleden schrijvers of in sommige blaadjes van zeer gering gehalte werden verzameld. Bij de levende schrijvers — de beste niet uitgezonderd – komt ongelukkig zeer veel voor, dat den toets niet kan doorstaan. Laten we het maar gulweg bekennen : het taalverhaspelen zit ons in het bloed. Sedert meer dan zestig jaren vergiftigt men den geest der Vlamingen door een onnatuurlijk, middelbaar en hooger onderwijs. Wij zijn niet in staat behoorlijk in onze taal te denken, laat staan te spreken : hoe zouden we dan eene zuivere taal schrijven? Daarbij komt onze overdrevene, soms aan het belachelijke grenzende vrees voor bastaardwoorden, die er zeker veel toe bijdraagt om ons eene taal te doen schrijven, die men, zooals Stellwagen het ergens zegt, wel als eene doorloopende *cacographie* zou moeten beschouwen.

Jammer is het dat de steller vooral zijne aandacht wijdde aan de taal van enkele kleine bladen, waaronder er voorkomen, die dingen te lezen geven, waarbij de dolste uitingen van het Westvlaamsch particularisme geen handwater halen. Wat gezegd b. v. van een infinitiefvorm *kerschapen* voor *herscheppen*? Dat is geene woordensmederij, maar grove onkunde.

In de geschriften onzer Vlaamsche letterkundigen vindt men eene rijke mijn van neologismen, waarvan de meeste dagelijks in de pers en elders gebruikt worden, en die men echter tevergeefs in het handschrift zou zoeken, b. v. *aardrijkskundige* fouten, *geschiedkundige* dwalingen (1), *dikwijler* voor *vaker*, *elkheel* voor *hoofdelijk* (solidair), *ervarenis* voor *ervaring*, *gestichten* voor *inrichtingen*, *kennissen* voor *kundigheden*, *medelijdig* voor *medelijdend*, *iemand het woord toesturen* voor *het woord tot iemand richten*, en honderd soortgelijke meer.

Met mijn geacht medelid, den heer Coopman, ben ik van oordeel dat de steller iets volledigers, iets degelijkers had moeten en kunnen leveren. Met hem stel ik dus voor de prijsvraag tot in 1897 aan te houden.

Verslag van den heer J. MICHEELS, derden verslaggever.

Mijn verslag over het antwoord op de uitgeschreven prijsvraag (Neologismen), zal niet

---

(1) Van die samenstellingen met *kundig* wordt een schromelijk misbruik gemaakt. Zoo kreeg ik vóór enkele jaren voor het raam van een behangerswinkel alhier herhaaldelijk een bordje in het oog, waarop te lezen stond : « *metaalkundig* papier (papier *métallique*) voor vochtige muren. » Maar ook in Noord-Nederland vindt men talrijke voorbeelden van verkeerd gebruik dier samenstellingen ; naast *aardrijkskundige* fouten houdt men er ook *waterstaatkundige* verordeningen en *staatkundige* misdrijven op na.

uitgebreid moeten zijn, want ik ben het met mijne achtbare collega's omtrent de waarde van dit opstel volkomen eens : de schrijver heeft te veel en te weinig gegeven. Te weinig omdat hij talrijke verkeerde woorden en uitdrukkingen niet vermeld en integendeel aan het opsommen van geringe overtredingen, die niet eens allen afkeuring verdienen, een te groot gewicht gehecht heeft.

Tot de eerste soort behooren :

Omzendbrief voor het Fransche *circulaire*, dat in Noord-Nederland in gebruik is. Ik ben er verre van af die vreemde waar, waarop geene inkomende rechten geheven worden, aan te bevelen, te meer omdat, volgens het Fransch taaleigen, dat woord de beteekenis van « une lettre qui circule » niet kan hebben, evenmin als *omzendbrief* die van « een brief welke om- of rondgezonden wordt ». De Duitschers zeggen *Rundschreiben*, dat een weinig beter is, doch ook tegen de woordvorming aandruist. Waarom zouden wij dien kolossalen onzin niet vervangen met : « een rondgaande dienstbrief ».

Gedacht. Volgens ons taaleigen is *gedacht* niets anders dan het verleden deelwoord van *denken*. Welnu, voor de meeste Zuid-Nederlanders wordt, ook in geschriften, dat woord in den zin van *gedachte*, *gevoelen*, *meening*, *zienswijze* gebruikt.

Ouderling voor *grijsaard*. Het woord is zuiver Nederlandsch, doch heeft eene andere, in Zuid-

Nederland bijna onbekende beteekenis, nl. die van *kerkmeester* bij de protestantsche gemeente.

Gemeen komt veel voor, waar *gemeenzaam* en vooral *gemeenschappelijk* zouden moeten staan.

Het verschil tusschen *verstaan* en *begrijpen*, *vergissing* en *vergetelheid*, *burgerstand* en *burgerlijke stand*, *ondernemer* en *aannemer*. *afdruk* en *afdruksel*, *verteren* en *uitgeven*, *rechtzinnig* en *nauwgezet*, *opzichter* en *opziener*, *landziekte* en *heimwee* enz., waarmede dagelijks in Zuid-Nederland gehaspeld wordt, kon S. tot nuttige aanmerkingen stof opleveren. Daartegen waarschuwen zou wel door niemand onder ons afgekeurd en stellig als meer doeltreffend beschouwd geworden zijn dan langdradige vitterijen over *spitsvindig* en *spitsvondig* en dergelijke meer tot vervelens toe.

Van de tweede soort heeft mijn achtbare collega Coopman een aantal overgeschreven, zoodat ik mij die moeite sparen kan. Nochtans wil ik van de gelegenheid gebruik maken om den schrijver, die het goed meent, daaraan valt niet te twijfelen, te raden in het vervolg met meer omzichtigheid te werk te gaan. Het gaat niet aan iemand van gebrek aan taalkennis te beschuldigen, omdat hij, om der welluidendheid wille, hier of daar eene letter ingevoegd of wel uitgelaten heeft. Met dit stelsel zou Bilderdijk en zelfs de muzikale dichter bij uitnemendheid, J.-J.-L. ten Kate, tot het gild der knoeiers kunnen gerekend worden. Ook een weinig meer eerbied jegens onze onvergetelijke

baanbrekers en moedige bestrijders van verbastering zou S. niet misstaan; ik wil slechts één voorbeeld aanhalen : hij valt ergens Pr. van Duyse hard, omdat onze grootste dichter en taalkenner het woord *welgezet* in de uitdrukking : *een welgezette pachter* neergeschreven heeft. Volgens S. zou dat een *welgestelde* pachter moeten zijn, maar dat is evenmin juist, het moet *welhebbend* zijn.

Niet altijd heeft S. scherp toegekeken en vooral zich zelven bewaakt, want dan zou hij zekere door hem gebezigde woorden en uitdrukkingen vermeden, andere aangestipt en verbeterd, elders bij uitleggingen leemten aangevuld hebben. Ik noem slechts door den band *doelmatig*, den goeden smaak *kwetsen*, een *onbewuste* schepper van neologismen, *inbeschuldigingstelling*, *bewust* werkwoord, *poeier in de oogen werpen*, een gallicisme voor : *zand in de oogen strooien*.

In den volzin : « Het gevecht begint bijna *gelijkelijk* op heel den *rang* » wordt *gelijkelijk* en dat met recht afgekeurd en door *gelijktijdig* vervangen, doch *rang* voor *slaglinie* blijft ongedeerd. Dat woordje wordt dagelijks in onze volksscholen bij de gymnastische oefeningen voor *rij*, *rijen*, *gelid*, *gelederen* zonder de minste gewetenswroeging door onderwijzers en onderwijzeressen gebruikt.

Bij het woord *broekband*, verkeerd voor *broekhouder* stipt S. aan dat het volk hiervoor het Fransche *bretelle* gebruikt. Dat is waar, doch ik zal zijne terechtwijzing volledigen met hem te doen

opmerken dat dit voor velen onder ons onmisbaar kleedingstuk in Limburg eene *hulp*, hooger in het Noorden eene *galg* heet.

Met S. verwerp ik het woord *Bohemers* als vertaling van *Bohémiens;* hij stelt daarvoor *heiden*, *heidens*, dat in de meeste spraakkunsten bij de vorming van het meervoud als verschillend van *heiden*, *heidenen* opgegeven wordt. Ik meen evenwel dat het volk dit woord niet kent of althans niet gebruikt en dat het meer tot de boekentaal behoort; op verschillende plaatsen heb ik die menschen *landloopers*, elders *ketellappers* hooren noemen.

Nog meer aanmerkingen van dien aard zou ik kunnen maken, doch vind het niet noodig, omdat ik, dunkt mij, mijne belangstelling in het werk, dat ons ter beoordeeling overhandigd werd, genoegzaam getoond heb. Ook voeg ik mijnen wensch bij dien mijner achtbare collega's, namelijk dat deze prijsvraag uitgeschreven blijve.

Gent, 14 *Mei* 1895.

VIJFDE PRIJSVRAAG.

BUITENGEWONE PRIJSKAMP.

Geschiedenis.

Men vraagt een « Volksboek » over de geschiedenis van België, van 1792 *tot* 1814.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Deze prijsvraag zou voorzeker genade verworven

hebben in de oogen van de geestige heeren *Spiritus Asper* en *Lenis*, die, zes en dertig jaren geleden, in den *Tijdspiegel*, hunne *Gedachten-Mozaïek* verrijkten met een gekleurd steentje tegen prijsvragen.

« Prijsvragen » — griften zij, ondeugend genoeg! — « behelzen niet altijd de prijzenswaardige eigenschap, dat de *vraag* zelve is aan te prijzen, ook dan niet, als het antwoord een prijs behaalt. »

Mij heugt het niet of er eene prijsvraag, door tijdschriften, week- en dagbladen, ook door Belgisch-Fransche, gunstiger besproken en lieftaliger aanbevolen werd dan deze. Zelfs een voornaam Parijzer papier wist hare « prijzenswaardige eigenschappen » te waardeeren en begroette ze met schiethagel, voorbode van het Fransch geschetter en gekletter, dat wij zullen vernemen, wanneer de kleinzonen der *brigands* zich zullen vermeten dezer heldenmoed en heldendood eerlang plechtig te herdenken in stad en dorp, in alle gouwen van het Vaderland. Eene der « prijzenswaardigste eigenschappen » van den Franschman is zijne bewonderenswaardige vaderlandsliefde; maar hij kan niet begrijpen dat ook anderen, die, wel is waar, niet leven in het licht van den *flambeau du monde*, hunnen geboortegrond beminnen, vasthouden aan eigen taal en zeden en instellingen, en hun voorgeslacht verheerlijken.

Hoe het zij, het was nu eenmaal mijne overtuiging dat de prijsvraag, uitgeschreven met het oog op het naderend hooggetijde, veler werklust zou opgewekt, talrijke Vlamingen aangespoord hebben

tot de studie en de behandeling van het gesteld onderwerp, niet zoozeer om den uitgeloofden prijs, wèl het meest om het verblijdend vooruitzicht, bij die voortreffelijke gelegenheid, door duizenden gelezen te worden en nogmaals duizenden te stemmen tot liefde voor het vaderland. Een edel doel, voorwaar, al wordt het ook voor « lèse-humanité » uitgekreten door de apostels van de nieuwe leer « sans patrie » !

In die overtuiging werd ik gesterkt, toen ik vernam dat er, in boekerij en archief, bijzonder veel navraag was naar boeken over en oorkonden uit den « Franschen tijd ». Geen twijfel of dozijnen handschriften zouden mij, ter beoordeeling, worden overgelegd.

In die verwachting, omgordde ik mij met moed en geduld; ontbood in Noord en Oost en Zuid, tot eigen studie over den geschiktsten vorm, het puik der volksboeken over vaderlandsche geschiedenis en frischte mijn geheugen op door de lezing van alles wat in den laatsten tijd het licht had gezien over de Fransche heerschappij in België.

En toen ik, ten slotte, Paul Verhaegen's zeer verdienstelijk werk doorbladerde : « *Essai sur la Liberté de la Presse en Belgique, durant la domination française* (1792-1814) » (1) — dat mij, met veel ander wetenswaardigs, bereidwillig ter hand gesteld of aangewezen werd door 's Rijks Hoofd-archivaris, den geleerden en eerbiedwaardigen heer Piot, —

(1) Bruxelles, Alfred Vromant et Cie, 1893.

vernam ik, tot mijne allergrootste teleurstelling, dat er, ter beantwoording van de prijsvraag, maar één stuk was ingekomen!

De Schrijver van *De Fransche overheersching in onze gewesten* (kenspreuk : *Leer het volk de geschiedenis van ons land kennen, en gij weert vreemden invloed*), gelieve het voor waarheid te houden dat het mij dubbel deugd zou doen, indien ik zijn werk mocht helpen bekronen. Doch, ook dit genoegen is mij ontzegd. Daar ik den moedige niet ontmoedigen mag, verzoek ik hem mijn alles behalve gunstig oordeel veeleer te wijten aan de ontevredenheid, die ontgoocheling mij baarde.

Hij leverde, naar mijne meening, eene verhandeling; iets als een beknopt, maar tevens *zeer onvolledig* overzicht van de gebeurtenissen en toestanden; van het wangedrag van den vreemden overweldiger; geen *volksboek.*

Hiertoe ontbreken de gepaste indeeling van de overvloedige stof; het behoorlijk onderscheid tusschen hoofd- en bijzaak, tusschen oorzaak en gevolg; de juiste keuze van bepaalde feiten tot lichtpunten; de vereischte bewerking van elk hoofdstuk tot een volledig en afgerond geheel, en bovenal de warmte van de schildering, de levendigheid van het verhaal.

« *Geschiedenis* is eene kunst; maar zij is ook eene wetenschap », zegde H. Taine. — « Il faut que

(1) *Essais de critique et d'histoire*, par H. Taine. (H. Michelet, p. 323).

« ses peintures soient aussi vivantes que celles de la
« poésie, mais il faut que son style soit aussi exact,
« ses divisions aussi marquées, ses lois aussi prou-
« vées, ses inductions aussi précises que celles de
« l'histoire naturelle. »

Dubbel waar is die uitspraak van den meester, wanneer het er op aankomt geschiedenis te schrijven voor het volk. De groote gemeente wil, om te leeren, niet overbluft worden door geleerdheid. Zij laat zich boeien door kleur en levendigheid, en gereedelijk ontroeren en overtuigen, wanneer haar alles eenvoudig en helder wordt voorgesteld.

Ik twijfel niet of de Koninklijke Vlaamsche Academie zal er in toestemmen hare « prijzenswaardige » prijsvraag aan te houden voor den wedstrijd van het jaar 1897. Derhalve verzoek ik den Schrijver zijn stuk eerst te volledigen en daarna geheel om te werken tot wat het moet zijn en, zonder veel inspanning voor hem, worden kan : een hoogst aantrekkelijk en alleszins nuttig *Volksboek*. Er liggen goede modellen genoeg voor de hand.

Hij verlieze vooral niet uit het oog dat het volk, *ons* volk, eenen afkeer heeft van gerekte, ingewikkelde volzinnen en voor stadhuiswoorden. Hij banne onmeedogend de tallooze oneigene uitdrukkingen en gallicismen, die zijn werk ontsieren. Sommige zijner bladzijden hebben, geheel of gedeeltelijk, het voorkomen van letterlijke vertalingen uit het Fransch. Werkelijk zijn ze dat niet; ik weet het : Borgnet, Levae, Huyghe, Orts, Henne en Wauters,

l'Esprit des Gazettes en tal andere, door hem aangehaalde, in 't Fransch gestelde schriften, zijn oude kennissen en hun omgang wel waard. Doch al te lang en te innig verkeer met hen is gevaarlijk voor den Vlaming, die oprechtelijk meent dat hij Nederlandsch schrijft, alhoewel hij, bekoord door de muziek hunner taal, in het Fransch denkt.

Met die vriendelijke waarschuwing, zeg ik Schrijver hartelijk tot wederzien in 1897!

Brussel, 6 April 1895.

Verslag van den heer F. DE POTTER, tweeden verslaggever.

Ik deel geheel en al in het gevoelen van ons achtbaar medelid, den heer Coopman, wat betreft het niet bekronen der ons aangeboden verhandeling en het aanhouden der 5e prijsvraag.

Het werk heeft, ongetwijfeld, verdienste, doch is, inzonderheid wat den Boerenkrijg betreft, zeer onvolledig. Schier geen der veelvuldige feiten, welke tijdens de droeve dagen van den opstand het Vlaamsche gewest diep beroerden, zijn er vermeld, zoodat de Lezer op het denkbeeld kan komen, dat daar niets buitengewoons is voorgevallen. En nochtans werden er ijselijkheden, moorden gepleegd, eene vreeselijke vervolging door de Franschen ingericht.

De donkere dagen van 't einde der vorige eeuw

waren getuigen van schromelijke feiten en hartroerende tooneelen, van welke de meeste thans doodvergeten zijn, maar die nochtans weer aan 't licht behooren gebracht om het volk te doen zien, dat de jolige Franschen hier noch vrijheid, noch gelijkheid, noch broederlijkheid invoerden; om het de diepte te laten meten van den afgrond, in welken de vreemde overheersching onze vaderen, honderd jaar geleden, gestooten heeft; om het tot de overtuiging te brengen, dat al de bluf der vreemde apostels, die beloven, door de vernietiging van orde, wetten en staatsinstellingen, het volk naar het Luilekkerland te zullen voeren, niets voortbrengt dan wrange vruchten en de bitterste teleurstelling.

De Schrijver raadpleegde Fransche bronnen genoeg, echter niet al de Vlaamsche, welke hem voor zijnen arbeid konden te stade komen. Deze laatste zijn nochtans genoeg gekend.

De stijl van het werk is sober, zeer sober, alleszins gepast voor een geschiedboek, dat in handen zou moeten komen van geletterde lezers. Dát, evenwel, was de vraag der Academie niet; deze verlangde een *volksboek*, d. i. : een zeer geleidelijk geschreven, boeiend, aantrekkelijk verhaal, met woorden en wendingen die het volk in den mond heeft en ook gaarne leest.

Dat Schrijver in staat is zijn handschrift in dezen zin om te werken, daar twijfel ik geenszins aan, en ik durf met den geachten eersten beoordeelaar de hoop koesteren, in eenen volgenden prijskamp het

volllediger gemaakte en behoorlijk gewijzigde werk te zien bekronen.

F. DE POTTER.

Ik voeg mij bij de meening mijner achtbare collegas om den prijs niet toe te kennen en de gestelde vraag voor 1897 aan te houden.

L. MATHOT.

Zitting van 19 Juni 1895.

Aanwezig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, P. Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, werkende leden.

Door de heeren Snieders, Alberdingk Thijm, Génard, van Droogenbroeck en de Maere is bericht gezonden dat zij ter vergadering niet kunnen aanwezig zijn.

De bestendige secretaris leest het verslag over de zitting der vorige maand, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Prins Boudewijn in memoriam, door J.-P. VAN CASTEREN, Jezuïet.

Graaf Unterwalden of eene treurige bladzijde uit de geschiedenis van den Poolschen opstand, door PETRUS BERGMANS.

Twee jaren mijner jeugd. Lyrische ontboezemingen, 1894.

Bibliographie de Belgique, 1895, n° 8.

Wallonia, 3e jaar, nrs 5 en 6.

Gent onder de Calvinisten, door E. AELBRECHT, 1894.

Dauwpereltjes, of dichtkransje voor de brave kinders van Vlaanderen, door FREDERIX WYTSGATE, 1894.

Zielsontboezemingen. Dichterlijke bloemen uit den lentetuin mijns levens, door JOZEF CRETS. Mechelen, 1894.

Mémoires couronnés et autres mémoires, publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. Tome L (8°).

Door den heer S. DAEMS :

Sinte Dimphna's Marteldood. Gewijd drama, 1874.

Door den heer N. DE PAUW :

Levensschets van den heer Joseph van Crombrugghe, in zijn leven burgemeester der stad Gent, door J.-J. STEYAERT. 1844.

Enquête sur l'authenticité de la pierre tombale attribuée à Hubert van Eyck. 1895.

Door den heer FR. DE POTTER :

Jan-Jozef Habets, een levensbericht. (Overdruk).

Beknopte natuur- en staatkundige beschrijving van het koningrijk der Nederlanden, door J.-M. SCHRANT. Gent, 1826.

Door de Académie d'Archéologie d'Anvers :

Bulletin, n° 21.

Door den heer PRAYON-VAN ZUYLEN:
Le Congo. Brussel, 1895.

Door den heer J. BUITENRUST-HETTEMA
Taal en Letteren, 4e jaargang.

Door den heer JOZ. LEENEN :
Iets over het Socialisme, door een waren volksvriend, 1895.

Door den heer A. Siffer :
Het Belfort, n° 6, 1895

Door de Opstellers van *Biekorf*; n° 10, 6e jaar, van dit tijdschrift.

De bestendige secretaris deelt een schrijven mede van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, bericht inhoudende dat de heer Kasteleyn, beeldhouwer te Gent, gelast is met het beitelen des borstbeelds van wijlen G.-J. Dodd, in leven werkend lid der Academie.

—

Namens de Commissie van Middelnederlandsche letteren wordt voorgesteld, *Beowulf*, Angelsaksisch Volksepos, in stafrijm vertaald en met inleiding en aanteekeningen voorzien door Dr L. Simons, in druk te geven. — Aangenomen.

Wordt insgelijks aangenomen het voorstel derzelfde Commissie, strekkende tot de uitgave, namens de Academie, van *Sunte Augustijns regule*, door den heer K. de Flou.

Dagorde.

Het eerste punt aan de dagorde is de stemming over de verslagen betreffende de ten wedstrijde ingezonden handschriften.

De Vergadering sluit zich aan bij het voorstel des keurraads, om den uitgeloofden prijs toe te kennen aan den schrijver der *Nederfrankische grammatica*, hetwelk onder den titel van *Proeve eener Nederfrankische grammatica* zal worden uitgegeven.

Na opening des briefjes blijkt schrijver van dit werk te wezen de heer Pieter Tack, student aan de Hoogeschool van Gent.

—

Tot buitenlandsch eerelid wordt gekozen, ter vervanging van wijlen Dr. W.-J.-Fr. Nuyens, de heer Dr. J.-G.-R. Acquoy, hoogleeraar aan de Hoogeschool van Leiden.

—

Door de heeren Hansen, Obrie en Hiel wordt mededeeling gedaan van de stukken, welke zij op de plechtige zitting van den 20 Juni zullen voordragen.

Na bericht gegeven te hebben dat de gemeenschappelijke maaltijd te 4 1/2 uren zal plaats hebben, sluit de heer bestuurder de zitting.

Na afloop der zitting vereenigden de Leden der Academie zich aan een banket, waar door den heer Hansen, bestuurder, in de volgende bewoordingen, een dronk op het heil van Z. M. den Koning en van de Koninklijke Familie werd ingesteld :

Geachte Heeren Collegas,

Ik heb de eer U den dronk voor te stellen op het welzijn van onzen doorluchtigen Koning, Zijne hoogwaardige Gezellinne en het Koninklijk Stamhuis.

Meer dan eenmaal is U, bij eene dergelijke gelegenheid, gewezen geworden op de dankbaarheid welke wij Z. M. als Stichter en Beschermer dezer Academie verschuldigd zijn, en op de menigvuldige getuigenissen, door Hem feitelijk geleverd, dat de Vlaming in zijn edel hart niet bij den Waal mag achterstaan.

Ik drink op H. M. de Koningin, Z. K. H. den Graaf van Vlaanderen en den Erfprins Albrecht, die meer en meer door hun schoon voorbeeld bevestigen, in het openbaar, dat het Nederlandsch eene nationale, en bovendien eene fijn ontwikkelde taal is, welke trouwens, voor hare bijzonder beschavende kracht alleen, in eere dient gehouden te worden.

Veel wegs is reeds afgelegd op de lange baan, die naar de volledige herstelling der Vlaamsche grieven leidt. Veel wegs dient echter nog afgedaan.

Doch met den geliefden Koning aan onze zijde, hopen wij eenmaal onze Nederduitsche Hoogeschool, ons Vlaamsch Muziek-Conservatorium, kortom een volledig Nederlandsch onderwijs en de algeheele gelijkstelling met onze Waalsche staatsbroeders te zullen verkrijgen; — ten einde samen, in geest als in leest vereenigd, wellicht in nauwere verbinding

met de Noorderbroeders te treden, ja misschien in de toekomst een Bonds-Nederland te stichten, dat in kracht en heerlijkheid voor geen gevaar zal moeten onderdoen.

En van gevaren gesproken — van welke zijden die ook dreigen mochten — zoo willen wij den gevierden Vorst op onze beurt verzekeren, dat het met de Vlamingen als met hunne Dietsche stamgenooten in Oostland gesteld is, die den eeuwenouden Eikboom der sprake gepleegd en geheegd hadden, dien machtigen prachtigen Boom, waarop de jonge Gezel, d. i. juist het nieuwere geslacht, naar de getuigenis van FRITS REUTER, zoo trotsch was :

Rasch geeft hem de Koning « vertrouwlijk » de hand :
« God zeegn' u, Gezel, voor uw' reed'!
« Wen de stormwind eens bruist door het « Belgische » land,
« Dan weet ik een zekere steed'!
« Wie eigen aard
« Vrij won en waart,
« Bij dien is in nood men het beste verwaard. »

Goedheil den Koning! Goedheil der Koningin! Goedheil aan 't Koninklijk Stamhuis.

Deze dronk werd door de aanwezigen hartelijk toegejuicht en, in korte bewoordingen, aan Z. M. den Koning, bij telegram, bekend gemaakt.

Het antwoord van Z. M. luidt als volgt :

« De Koning, zeer gevoelig aan den heildronk, hem door de Koninklijke Vlaamsche Academie op hare vergadering toegebracht, gelast mij den heeren

leden zijnen oprechten dank te doen geworden om op de gezondheid Zijner Majesteit en der Koninklijke Familie gedronken te hebben; alsook voor hunne betuiging der gevoelens van verkleefdheid aan het Vorstenhuis. »

(Ondert. : de Adjudant des Konings van dienst.)

Een tweede heildronk werd door den Bestuurder voorgesteld ter eere van den heer Fr. Schollaert, Minister van Binnenlandsche zaken en Openbaar Onderwijs, en door dezen volgender wijze beantwoord :

« Ik bedank hartelijk de leden der Koninklijke Vlaamsche Academie voor den heildronk, dien zij mij in hun jaarlijksch banket opgedragen hebben. Zij mogen op mijne medewerking rekenen om de rechtvaardige eischen der Vlamingen te doen zegepralen.

De Minister,
FR. SCHOLLAERT. »

Beide antwoorden werden door de Vergadering luide toegejuicht.

Jaarlijksche openbare zitting, 20 Juni 1895.

Aanwezig, de heeren Dr. C.-J. Hansen, bestuurder, E. Gailliard, onder-bestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, Willems, Daems, Mathot, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, werkende leden;

de heer F. van der Haeghen, binnenlandsch eerelid.

De heeren Alberdingk Thijm, van Droogenbroeck en jhr. de Maere, werkende leden, alsmede de heer G. Segers, briefwisselend lid, laten weten dat zij, tot hun spijt, niet kunnen aanwezig zijn.

Verder zijn tegenwoordig : de heeren G. Cooreman, J. Lammens, Th. Léger, senators, een aantal leeraren, letterkundigen en andere voorstanders der Nederlandsche literatuur.

Te 2 $^1/_4$ uren opent de heer Bestuurder de zitting.

Hij zegt, namens de Academie, dank aan de aanwezigen voor hunne belangstelling in de Academie, en maakt bekend dat de heeren Fr. Schollaert, minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, Vercruysse, senator, Ligy en van Cleemputte, volksvertegenwoordigers, A. Verhaegen, lid der Bestendige Afvaardiging van Oost-Vlaanderen, Lod. de Reu, provinciaal griffier, door ambtsplichten

belet zijn de hun toegezondene uitnoodiging te beantwoorden.

De heer Bestuurder leest daarop de volgende redevoering :

IETS OVER VLAAMSCHGEZINDHEID.

MM.

Het gebruik wil dat de Koninklijke Vlaamsche Academie jaarlijks eene openbare plechtige zitting houde en dat de Bestuurder te dier gelegenheid eene feestrede uitspreke.

En dit gebruik door de wetten van inwendige orde tot een voorschrift verheven, dient goedgekeurd. Hierdoor treedt immers de Academie in onmiddellijke aanraking met de buitenwereld en kan zij ruchtbaar bevestigen dat zij bestaat, kan zij vermelden waarom zij bestaat, wat zij verricht heeft, en laten oordeelen in hoeverre zij hare plicht jegens het vaderland vervuld heeft.

Die plicht betreft niet slechts de studie en de beoefening der Nederlandsche taal- en letterkunde, maar nog het grondwezen waaruit deze zijn voortgevloeid, de hoogere taalbelangen dus van den Nederlandschen stam in België, van het Vlaamsche volk, te welks bate de Academie is ingesteld.

Zóó hebben het ook mijne bestuurlijke voorgangers en andere redenaars in ons midden begrepen, toen een Willems de hoofdbeteekenis der stichting onzer Academie, een De Pauw het Wal-

halla der Zuidnederlandsche letterkunde, een Micheels de rol der letterkunde in het algemeen en die der Nederlandsche in het bijzonder, een Snieders de opkomst onzer Vlaamsche letter-beweging, een Claeys de schoonheid der tale in Vondel en in Ruysbroeck welsprekend behandelden, toen een Hiel haar in Maerlant, Van Duyse en andere onderwerpen zoo dichterlijk bezong, terwijl een De Laet den reeds afgelegden weg van ons pas driejarig taallichaam bewonderen deed, en een De Vos op zijne kernachtige en pittige wijze den beoefenaren der letterkunde, ter bereiking van hun doel, den welgemeenden wenk gaf om niet te veel te schrijven.

Hierin zie ik nu ook den wenk verborgen om niet te veel te spreken, en daarom zal ik trachten kort te zijn.

Behoudens het voorgaande, sluit mijn onderwerp zich echter nader aan de zeer opgemerkte rede van mijn achtbaar medelid den Heer de Maere, die verleden jaar op de noodzakelijke medewerking der hoogere vrouwenwereld wees, ter heropbeuring der moedertaal, welke nooit of nimmer zonder de aanneming eener zuivere beschaafde uitspraak zal verkregen worden. Het sluit zich ook aan de strijdende voordracht door mijzelven het jaar te voren over de Uitgebreidheid onzer Moederspraak ten gehoore gebracht.

De beschaafde Uitspraak, het degelijk Onderwijs

naar binnen, en de Uitbreiding der moederspraak, d. i. de letterkundige verbroedering met stamgenooten naar buiten, vormen de drie zijden van een tooverkrachtig prisma, waarvan het Taalrecht, het kostbaarste aller volksrechten, het grondvlak uitmaakt.

Met dat prisma als een pyramide op vaderlandschen bodem hoog verrezen, stralende door den glans van zoovele bezielde dichters, redenaars, schrijvers, geleerden, beeldende en toondichtende kunstenaren, edele taalverbreiders in Vlaamschen, breed-nederlandschen, aldietschen zin, knappe moed- en gloedvolle taal- en vaderlandslievende onderwijzers, bekwame willende en durvende taalkampers en staatsmannen, die allen streven naar de verheerlijking der Moedertaal in woord als in schrift, in kunst als in kunde, in uitbreiding als in onderwijs, in geest als in leest, in recht als in plicht — der Moedertaal, — ja, want de taal is gansch het volk! — met dàt prisma, zeg ik, waarvan de schittering nog versterkt wordt door den weêrglans van heel het broederlijke Noorden, dat Nederland maar ook Duitschland, Engeland en Scandinavië heet, hopen wij eenmaal het valsche licht te onderscheppen, hetwelk vanuit Parijs maar al te zeer ons volk en zijne staatspartijen verblindt, onder het driedubbel en even zooveel malen tegenstrijdig en bedriegelijk voorwendsel, dat ditzelfde wufte middelpunt eener vreemde beschaving te gelijker tijd den eenen hun geloof en hun godsdienst-rijk, den tweeden hunne burger- en geestes-

vrijheid, den derden de verwezenlijking van hunnen staathuishoudkundigen en maatschappelijken droom waarborgen kan. Alsof de godsdienstige, de burgerlijke, de maatschappelijke toestanden, in den goeden zin der rechtvaardigheid, in het Noorden en het Oosten, bij de stambroederen der Vlamingen, niet reeds lang op degelijkere, duurzamere en zedelijk vertrouwbare grondvesten gesteund waren!

Waarover ik echter in eenige woorden spreken wil, is niet de oprichting onzer Vlaamsche pyramide ofte Straalzuil, welke, dank aan een heir verdienstelijke mannen, eigenlijk bestaat. Wat Uw redenaar beoogt, vereerde Toehoorders, zijn niet de zwaluwen die eene blijde lente verkonden, doch de lente zelve die haar in het leven houden moet, — niet zoozeer de eigenlijke werkers noch het werk, maar degenen uit liefde tot en ten bate van wie dat werk begonnen werd, en die het ter verdere volmaking schragen moeten.

Betrachten wij wel onze plicht, behartigen wij haar geheel, wij, ten behoeve wier sedert vijftig jaren de besten en de edelsten uit ons geslacht gedocht en gewrocht, geleefd en gestreefd, geleden en gestreden hebben? Ten behoeve wier een leger van nog levenden in dicht als in ondicht, in kunst als in geleerdheid, bij monde en met der veder, in taalkunde als in spreekkunst, in tooneelkunst als in staatkunde, in de school als in de studiekamer, aan de balie als in 't burgerlijk leven dage-

lijks onvermoeid en onophoudend arbeidt, terwijl voor éénen dezer welke één oogenblik erkend, beloond, gevierd wordt, zoovelen naast hem miskend, ja, door vijanden van onzen stam gehoond en niet zelden vervolgd worden?

Het is echter niet hunne persoonlijkheid welke hier in aanmerking treden mag, doch hun werk, hun doel : dat is de bevrijding, de herleving, de verheffing, de welvaart, en de verheerlijking van den ouden roemrijken Vlaamschen stam.

Ziet, daar zijn vele soorten van Vlamingen. Inderdaad !

Van den verstokten nijdigen franschelaar, voor wien Frankrijk alles is, die van Belg niets dan den naam draagt, en die voor eenige verschooning zijns stam- en landverraads eene uitsluitend fransche opvoeding zoû kunnen opgeven, — tot den hardnekkigen strijder voor wien zijn vlaamsch-wezen een godsdienst geworden is, waarvoor hij desnoods sterven zoû, — is de afstand groot.

Deze wordt intusschen door vele schakeeringen aangevuld :

Hier hebt gij den halfbloed franskiljon, die in de vreemde taal grootendeels opgevoed en opgeleid, meer gemak in het bezigen dier vreemde taal vindt en in haar, evenals in het Fransche volk, dank zij het anti-nationaal onderwijs dat ons sedert 60 jaren verdrukt, de volkomenheid beschouwt, — al mag hij dan ook lijden dat de minder ontwikkelde Vlaming, voor zooveel hij geen fransch kent, in zijne taal bestuurd worde.

Daar hebt gij den belachelijken, schoon daarom niet min onhandelbaren would-be franskiljon, die soms heel gebrekkig, ja soms in 't geheel de vreemde taal niet kent, doch, naar hooger opziende, (zoo hij meent!) zijnen trots, zijn geluk tracht te vinden in alles wat van een inbeeldig boven afstraalt. Hij kan maar niet begrijpen waarom men iedereen van jongsaf niet verplicht Fransch te leeren, dewijl het « vlomsch » toch maar eene straattaal is die tot niets leiden kan...

Deze vriend staat aan de grens. Want van degenen die uit een partijbelang Fransche maatregelen gedoogen, ja soms bijtreden; noch van hen die uit eigenbelang of uit ambts-nood hun Vlaamsch vaandel tijdelijk oprollen, ook wel eilaas voor immer in den zak steken, willen wij niet gewagen.

Wij laten ook de Vlaamsch-huichelaars ter zijde, die lieden namelijk welke eene stamnationale verklaring afleggen om het een of ander persoonlijk of partijzuchtig voordeel te bejagen en naderhand, onder het mooie voorwendsel van vrijheid in alles, handelen alsof zij nooit iets versproken hadden. Wij willen dezen echter niet al te zeer bezwaren, omdat zij maar al te dikwerf zich van hunne plicht niet *kunnen* of niet *durven* kwijten.

Niet « durven! » en hier komen wij tot die soort van overtuigde Vlamingen welken schieral de moed ontbreekt met de hen omgevende gebruiken af te breken en hun Vlaamsch recht te handhaven. Groot, zeer groot is, leider! hun getal, en de beste onzer zal

wel eens, hoe tijdelijk ook, in hun gebrek vervallen zijn.

Al niet veel beter zijn de lichtzinnigen, de onnadenkenden, die een oogenblik nadat zij op vechtens af eene Vlaamsche zaak verdedigd hebben, eenen vlaamschen vriend, dien zij ontmoeten, in het Fransch begroeten, ja niet zelden een erg en ernstig vergrijp tegen hunne eigene overtuiging plegen zullen.

Slechter edoch, en geheel op de grens staande, — de Vlaamsche of de Fransche, men weet het schier niet — zijn de zoogenaamde « rechtvaardigen », die zich Belg noemen. Hunne voorgewende vlaamschgezindheid bestaat in wat zij heeten de gelijkstelling der beide talen Belgiëns, natuurlijk in de Vlaamsche gewesten, want « men mag de Walen immers toch niet dwingen Nederlandsch te leeren? » De Walen bezitten overigens eene wereldtaal, terwijl het Vlaamsch ja de taal van het mindere volk in Vlaanderen is : de Hollanders zelven leeren fransch! » Natuurlijk, en Duitsch en Engelsch daarbij. En dat het Nederlandsch voor 10 millioen menschen als taal en voor 22 millioenen als spraak geldt, zonder van de 32 millioen beheerden in de Nederlandsche bezittingen te gewagen, en dat het Nederlandsch in Europa den 6n, maar daarbuiten den 3n rang, onmiddellijk na het Engelsch en het Spaansch, inneemt, dat weet en acht zoo'n « rechtvaardige » niet, en zal ook wel niet waar zijn, vermits dit in geen enkel fransch leerboek te lezen staat. En daarbij, wij zijn immers Belgen! — In Vlaanderen Vlaamsch en Fransch

is der « rechtvaardigen » leus, en hunne moedertaal beminnen zij, ja, ja, dat verzekeren zij zelven, doch liefst *en patois;* dat is zoo vertrouwelijk, ja dat is eigenlijk de taal, de rest is maar schoolmeesterij. Het is al wel dat men éène taal correct leere spreken en schrijven, de eerste nationale taal der Belgen : het Fransch !

En dat heeten die lieden rechtvaardigheid : het eigene vernederen, het vreemde vergoden. Rechtvaardigheid ! alsof het eene deugd wezen konde, het als een vratige koekoek opgedrongene wicht met dezelfde liefde, laat staan met voorliefde, ten nadeele van den zelf gewonnen erfgenaam te behandelen ! Liefde gevoelen die « rechtvaardigen » ook niet, noch eerbied voor de oude schoone rijke taal der voorvaderen, waarin zoovele geslachten achtereenvolgens gestameld en gebeden, geliefd en geleefd hebben.

Vlaamsch sprak de ontluikende vrijheid in Europa, Vlaamsch sprak ook de Kunst, de Wetenschap in de Nederlanden. Vlaamsch was de macht der volksgemeente, Vlaamsch was de pracht van Brugge en Antwerpen, Vlaamsch was de kracht in den reuzenstrijd tegen het overweldigend Spanje, terwijl al dat Walsch was, voor ons valsch was. Doch zij zijn onpartijdig, weet U, en daarom zingen zij gaarne met den Hollander-Waal Clesse mede :

...Flamands, Wallons,
Ce ne sont là que des prénoms;
Belge est notre nom de famille.

Ja, ja, even gaarne willen wij met onze Waalsche staatsbroeders in oprechten vrede leven; doch wij kunnen, wij mogen niet dulden dat ons heilig recht van eigenbestaan als Germaansche volksstam miskend en bespot, geschrabt of vertrapt worde. Wij zijn geen droevig overschot van een lager verwonnen ras. Wij roemen op een grootsch verleden en hebben nog bloed in 't lijf dat bruisen en zieden kan. Onze stam, de Germaansche, de edelste aller, en waarvan wij Dietschers ook door onze welluidende zangerige tale de oudste en trouwste vertegenwoordigers zijn, leeft machtig en krachtig ook rondom ons. Wij voelen dat wij van Duitschen oorsprong zijn, en dat wij met alle Nederduitschen, eerst en vooral met de Nederlanders, ten nauwste samenhangen, en dit gevoel verheft en verblijdt onze ziel. Voor niets ter wereld staan wij dit troostend bewustzijn, ons eigenleven, onze dietsche toekomst, ons Vlaamsch Volksrecht af. Dat recht willen wij geheel en onverdeeld gehandhaafd zien. Gaarne, zeer gaarne wenschen wij den eeuwenouden strijd tegen Romein en Romaan minzaam te beslechten; doch men wete het wel en het klinke overal door : **Geen vrede dan na bevrediging!**

***

Met de « onmoedigen » en de « lichtzinnigen » waren wij de Vlaamsche grens al een heel eind over.

Want tusschen hen en de zoogenaamde « rechtvaardigen » of stamverzakende Belgen, staat of ligt

het groote logge onveêrkrachtige lichaam der Onverschilligen, dergenen namelijk, die in alles de mode en de gebruiken volgen en Gods water over Gods dijk laten loopen. Ze zijn eigenlijk noch fransch- noch vlaamschgezind, de eenen wat meer vlaamsch-, de anderen wat meer franschlievend, deze wat meer gene wat minder Vlaamsch van aard, noch vleesch noch visch, en wanen zich verstandig. Ja, ja, zij trekken mede op in Vlaamsche optochten en doen soms mede aan betoogingen, dat is pleizant; zij maken zelfs deel van Vlaamsche maatschappijen, doch hun uithangbord, hunne naam- en bedrijfskaart, hunne briefwisseling zijn fransch, en nooit zal het hun in het hoofd komen tegen willekeurigen taaldwang zich openlijk of persoonlijk te verzetten. Dat hoort zoo, hun gebuur doet hetzelfde, en dan dat ruziemaken, tot wat dient het? wat geeft hun Vlaamsch of Fransch, als de zaken maar vooruitgaan en de broodwinning verbetert?

Hier uit te leggen hoezeer zij ongelijk hebben in hun eigen belang, vermits elk Fransch maatregeltje in het huishouden, in den winkel, in het koffiehuis toegepast, eenen vreemdeling in de plaats des ingeborenen stelt, tot dat zij, de onverschilligen, zelven op zijde geschoven worden, — zoû ons te verre leiden.

Laat ons enkel, met het oog op den eindelijken zegepraal der Vlaamsche zaak, het instandhouden, zooniet het oprichten der noodzakelijke Straalzuil

van onzen Vlaamschen stam, doen uitschijnen dat het samengepakte heir der onverschilligen, niet door de flaminganten alleen, die vlaamsche voorstrijders wier getal natuurlijk beperkt is, in beweging en op goeden weg kan gebracht en gehouden worden.

Dezen zullen deze edele taak moeilijk, in alle geval niet zoo spoedig kunnen vervullen, indien de achterhoede, die wij een oogenblik van kleinmoedigheid en lichtzinnigheid beschuldigen mochten, niet vooruitschiet om standvastig mede te werken.

Hiertoe, vereerde toehoorders, Vlamingen en Flaminganten, hoort een krachtig en machtig middel tot opwekking, het krachtigste en machtigste aller middelen ter wereld : — ons eigen voorbeeld!

Dat men Vlaamsch dichte en schrijve, dat men Vlaamsch spreke en onderwijze, dat men in iedere partij, in elke vergadering — ook de hoogste — het taalrecht van zijn geliefd volk eerbiedigen doe..... goed, zeer goed, hiervoor dankt u het vaderland. Doch boven en beneden deze tijdelijke bezigheden, links en rechts, vóór en achter u, in uwen handel en wandel wacht u de wereld : dáár plege en huldige men de **Practische Vlaamschgezindheid!!**

Die het niet doet, komt vooreerst te kort aan zijne vaderlandsche stamplicht, hij sticht kwaad door zijn slecht voorbeeld en berokkent eindelijk schade aan zijnen trouweren strijdgenoot, door dezen voor overdreven, zonderling of dweepziek te laten doorgaan.

Handen uit de mouw, het is meer dan tijd!

Over 25 jaren had Uw. Spreker in eene groote Vlaamsche Maatschappij van Antwerpen een voorstel omtrent de Practische Vlaamgezindheid neêrgelegd, hetwelk in grondbeginsel aangenomen, echter niet in uitvoering gesteld geworden is, omdat men toenmaals meende eer met geduld, zachtheid en overtuiging het grootsche doel te kunnen bereiken.

Toegevendheid, verdraagzaamheid, inschikkelijkheid, beleefdheid, geduld.... hoe lang heeft men ons die twijfelachtige deugden niet aangeprezen, en wat hebben wij, als men onder het volk treedt, daarmede gewonnen?

Ik wil hier geene droge opsomming maken van de punten of posten waaruit de practische Vlaamschgezindheid bestaat; die staan elders te lezen, en willen ook in eene feestrede niet opgedrongen worden.

Eenige wenken zullen overigens voldoende zijn.

Laat de Vlaming vooreerst nimmer vergeten, dit zij bij herhaling gezegd, dat hij tot het edelste menschengeslacht behoort en dat zijne taal een der edelste uitdrukkingen daarvan is; dat hij én in geschiedenis, én in kunst, én in beschaving, de meeste volkeren Europas is voorgeweest,

Hij moet hiernaar beseffen, dat het voor hem eene dure plicht is, het heiligdom zijner eigenwaarde, of wat daarvan door alle stormen heen is kunnen

bewaard blijven, trouw voor het nageslacht, en ten alzijdigen bate dezes, te beschutten en te bewaren.

Fier als hij wezen mag Vlaming, Nederlander, Dietscher, ja Duitscher te heeten, moet hij zich stout verzetten tegen elke aanmatiging van den Romaan, die hem onderjukken wil. Hij wete dat hij gedurig waken en strijden moet, en dat zijn goed voorbeeld de onverschilligen opwekken moet om ons volksrecht te helpen verwinnen.

Nederlandsch is de taal van den echten Vlaming, niets dan Nederlandsch; het Fransch is eene vreemde taal, die hij slechts in nood gebruiken zal. Hij zal zoo mogelijk van den beginne af ontwijken een huishouden op te richten, waarin de moeder later de eigene kinderen tegen den vader en zijn heilig grondbeginsel opruien kan. Zijne huishouding weze uitsluitend Vlaamsch, evenals de opvoeding en de opleiding zijner kinderen; zijn uithangbord, zijne naamkaart, zijne briefwisseling wezen hoofdzakelijk Vlaamsch; wen dagbladen in zijn huis ontvangen worden, zij ten minste het voornaamste een Vlaamsch; hij koope geene Fransche boeken, als hij er geene Nederlandsche koopt. Terloops zij gezegd, dat het Athenæum, van Londen, zelf erkent dat het Nederlandsch alleen volstaan kan om den mensch tot de hoogste geleerdheid en beschaving op te leiden. Indien de Vlaming van het tooneel houdt, dan vergete hij den weg naar den Nederlandschen Schouwburg niet.

De echte Vlaming leeft voorts ook niet voor

zijne eigene voldoening, doch moet zich het lot zijner verdrukte taalgenooten aantrekken. Daarom is het zijne plicht, een wakend oog te houden op de eerlijke uitvoering en toepassing der met moeite verkregene Vlaamsche wetten in het Gerecht, het Bestuur en het Onderwijs. Waar onwaardige rechters openlijk of bedektelijk de wet verkrachten, waar moedwillige ambtenaren zich als kleine dwingelanden boven hunne dienstplicht durven plaatsen; waar schoolcommissien uit haat tegen de volkstaal en in de hoop haar door « onkunde » te bedwingen, in massa Vlaamsche leerlingen in de Waalsche afdeelingen der Athenæums stoppen, — daar moet de echte Vlaming handelend optreden, daar is zuchten, klagen, vertoogen en vuisten — ballen niet genoeg.

Wij willen dat in Vlaanderland,
Gelijk weleer,
De moedertaal in elken stand
Alleen gebiede t'allen kant,
Opdat het volk bevrijd van schand,
Gelijk weleer
Vertrappen moge 't snoode juk,
Waaronder 't lijdt in smaad en druk
Zoozeer!

Dit alles en meer nog : een taalvrij Vlaanderen, een Bonds-Nederland met een letterkundig aangesloten Platduitschland, een heerlijk Dietschland kunnen en zullen wij verkrijgen, indien wij slechts naast Recht en Vrijheid, de Eendracht of Eenigheid huldigen willen.

Eenigheid en Recht en Vrijheid
Voor het Dietsche Vaderland!
Daarnaar laat ons allen streven
Broederlijk met hart en hart!
Eenigheid en Recht en Vrijheid
Zijn des Zegens onderpand;
In den glans van dezen zegen,
Bloeie 't Dietsche Vaderland.

Zóó zong Hoffmann von Fallersleben met toepassing op zijn Duitsch vaderland. En terwijl wij hier met dank den naam herdenken van hem die zooveel voor onze middel-nederlandsche letterkunde en dichtkunst gedaan heeft, wil ik eindigen met zijnen dichtgroet aan Vlaamsch-België, door zijnen vriend Willems, den Vader der Vlaamsche Beweging, overgedicht, hetwelk op de voortreffelijkste wijze mijne wenken aangaande de Practische Vlaamgezindheid bekronen zal.

Zoek geen heil in Zuid of Westen,
Bij den vreemde is heil noch eer!
Wilt ge uw volksgeluk bevesten,
Keer dan tot u zelven weer.

Op de deugd der voorgeslachten
Ruste uw staatsgebouw voortaan.
't Zelfbetrouwen, 't roembetrachten
Leer' de leeuw op uwe vaan!

Laat u door geen' Waal vertreden,
Buig niet voor zijn' euvelmoed;
Maar bewaar uw' taal en zeden,
Uwer vadren goed en bloed.

Dan eerst moogt ge er van gewagen,
Dat ge voor uw' rechten pleit;
Dan herbloeien eens de dagen
Uwer oude heerlijkheid!

Hartelijke toejuichingen bejegenen deze redevoering, waarna de heer Bestuurder het woord verleent aan den heer J. Obrie, die voorgenomen had te spreken over

Dr. FERDINAND AUGUSTIJN SNELLAERT.

Voor de Vlamingen is het zeker een heilige plicht der dankbaarheid bij elke gelegenheid de mannen te herdenken, die door hun rusteloos zwoegen, door hun onverdroten ijver het vernederde Vlaamsche volk tot het zelfbewustzijn wederopwekten. Ook, toen mij vanwege het Bestuur gevraagd werd heden het woord te voeren, dacht ik dat verzoek niet beter te kunnen beantwoorden dan door u te onderhouden over den man, wiens krachtige, sprekende beeltenis daar in de voorzaal eene eerste plaats inneemt.

Onder de grondleggers der Vlaamsche Beweging is er wellicht geen die als Vlaming en als mensch zoozeer onze dankbare vereering verdient als hij, wiens karakter en wiens persoonlijkheid ik in enkele breede, ruwe trekken voor uwe oogen zal trachten te doen herleven.

Ferdinand Augustijn Snellaert aanschouwde het levenslicht te Kortrijk den 21 Juli 1809. Dat zijne wieg niet ver van de plaats stond, waar vijf eeuwen geleden Vlaanderens burgermoed over het ruwe geweld der Fransche huurlingen zoo glansrijk zegevierde, droeg er waarschijnlijk toe bij om reeds

van zijne vroegste jeugd af eene ontembare liefde tot den geboortegrond en tot zijne moedertaal in zijn hart te doen ontkiemen. Welk eene heerlijke toekomst droomde hij niet voor die taal, die eeuwenlang door vreemde overheerschers werd geminacht of verdrukt, maar thans onder de regeering van Koning Willem als het ware tot een nieuw leven werd geroepen! Ongelukkig zouden die prachtige droomen, die hem in 1826 bij zijn vertrek naar de Militaire Geneeskundige School te Utrecht voor de oogen zweefden, maar al te spoedig in het niet verzwinden!

De degelijkheid van het te Utrecht genoten onderwijs, evenals de omgang met de aanzienlijke Nederlandsche geleerden hadden zeker op het vormen van zijn geest, op het stalen van zijn wil den besten invloed. Werd aldus zijn vertrek hèm ten zegen, toch kan men moeielijk de vraag weerhouden of het wellicht voor zijn geliefde Vlaanderen niet beter ware geweest, indien hij niet ter voltooiing zijner studiën genoopt was geworden juist in die jaren, welke onmiddellijk aan de omwenteling voorafgingen, zich in het Noorden te gaan vestigen. Strijdlustig en geestdriftig van aard als Snellaert was, zou hij zeker met geen onverschillig oog de listen en kuiperijen hebben aangezien, waarmede men de brave, maar al te lichtgeloovige Vlamingen tegen het gebruik hunner eigene taal trachtte op te ruien, onder voorwendsel dat zij eene andere dan de « Hollandsche » was. Denkelijk zou hij met hart

en ziel, door woord of schrift, zich beijverd hebben zijne misleide landgenooten beter in te lichten. Wellicht had het voorbeeld van dien jongen mensch veel kunnen bijdragen om andere welmeenende, doch kortzichtige Vlamingen uit hunne lauwheid of hunne onverschilligheid te doen opstaan.

Bij het uitbreken der omwenteling in 1830 lag Snellaert als officier van gezondheid in garnizoen te Antwerpen. Had hij het voorbeeld van zoovele anderen gevolgd, dan zou hij spoedig tot de hoogste rangen in den gezondheidsdienst van het Belgische leger zijn opgeklommen. Maar het was hem niet te doen om naam of fortuin : zelfverloochening was en bleef het kenmerk van zijne geheele levensbaan. Den eenmaal gezworen eed wilde hij niet breken en hij vertrok met zijn regiment naar de Noordelijke gewesten, waar hij kort daarna bij het vierde regiment Dragonders werd overgeplaatst. De omwenteling beschouwde hij overigens als eene onherstelbare ramp voor Vlaanderen, wiens zedelijken en stoffelijken ondergang zij onvermijdelijk zou bewerken.

Tijdens den Tiendaagschen veldtocht in 1831 woonde hij den slag van Leuven in de afdeeling van den hertog van Saksen-Weimar bij : daarvoor werd hem door de Nederlandsche regeering het Metalen Kruis geschonken.

Eerst toen hij zag dat alles verloren, dat het schoone rijk der Nederlanden onwederroepelijk verbrokkeld was, nam Snellaert zijn ontslag uit den krijgsdienst en keerde in 1835 naar zijn geboorteland terug.

Hij kwam zijne geneeskundige studiën aan de Gentsche Hoogeschool voltooien, waar hij in 1838 tot doctor in de geneeskunde werd bevorderd. Reeds dadelijk bij zijne aankomst te Gent sloot hij zich aan bij de mannen, die aldaar de kern der Vlaamsche taalbeweging uitmaakten : Blommaert, Rens, Serrure, Van Duyse en Willems : Den 10 Februari 1836 richtte hij te Gent met zijne Vlaamsche vrienden de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde en Geschiedenis : *De Taal is gansch het Volk*, op. In 1838 werd hij door de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Fraaie Kunsten en Letteren te Brussel bekroond voor eene Verhandeling over de Nederlandsche Dichtkunst sedert hare opkomst tot bij den dood van Albrecht en Isabella. Als geneesheer bleef hij te Gent gevestigd.

Ik zeide het reeds : Snellaert was strijdlustig van aard; in hem huisde de ziel van een krijgsman. Ook was het in zijne eerste jeugd zijn droom geweest zich aan den militairen stand te kunnen wijden. Thans echter was het beslist dat hij op een ander veld lauweren zou plukken, die, hoewel ze niet bloedig waren, des te roemrijker zouden zijn.

Reeds weinige jaren na de omwenteling begonnen in Vlaanderen de oogen open te gaan van sommigen, die zich ook door ijdele machtspreuken en bedrieglijke voorspiegelingen hadden laten om den tuin leiden. Zij begrepen dat het tijd werd paal en perk te stellen aan de handelingen van enkele vreemdelingen, die om hunne dankbaarheid voor

de hier verworven ambten en eereposten te betoonen, aan de Vlamingen met hunne taal tevens hunnen volksaard zochten te ontrooven.

Het Vlaamsche volk met zijn grootsch, zijn roemrijk verleden, dat eeuwenlang zijne vrijheid en zijne taal tegen de aanhoudende aanvallen eener roofzieke natie had verdedigd, liep nu gevaar zijn naam voortaan nog enkel als die van een overwonnen, verbasterd volk in de geschiedenis vermeld te zien.

Uit het besef van dien toestand werd in 1840 de algemeene adresbeweging der Vlamingen geboren. Uit alle oorden van het Vlaamsche land werden verzoekschriften aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers gestuurd om te vragen dat de Vlamingen op hun eigen grond niet langer als een slavenras zouden behandeld worden. Van deze betooging, waarmede de eigenlijke Vlaamsche Beweging eerst een aanvang nam, was Snellaert de ziel. Van nu af was zijn naam onafscheidelijk verbonden aan alles wat op dit gebied werd beproefd. Indien ik van zijne onvermoeibare bedrijvigheid als Vlaamsche strijder hier een getrouw tafereel wilde geven, dan zou ik de geheele geschiedenis onzer Beweging behooren uiteen te zetten. Want er gebeurde bijna niet één feit van beteekenis, waarin Snellaert niet een ruim aandeel had. Enkele grepen zullen echter, naar ik vertrouw, volstaan om zijne ongemeene werkkracht, zijne taaie volharding in haar volle licht te stellen.

Sedert 1830 werd onze taal in officiëele kringen doorgaans voor een patois, voor eene straattaal uitgekreten. Tot die opvatting had het onwettig en schandelijk besluit van het Voorloopig Bewind van 16 November 1830 zeker krachtig medegewerkt. Daarin toch heette het dat de « Vlaamsche » taal bij de ingezetenen van sommige plaatsen in gebruik van provincie tot provincie, en zelfs van district tot district verschilde, zoodat het onmogelijk zou wezen daarin een officieelen tekst der wetten en besluiten uit te geven! Onze taal werd zoo nagenoeg met een soort van bargoensch of koeterwaalsch gelijkgesteld. Daarbij kwam nog dat onder de beoefenaars onzer letterkunde de jammerlijkste verwarring van spelling heerschte, wat natuurlijk koren op den molen was van hen, die beweerden dat de Vlamingen geene eigenlijke, geene letterkundige taal bezaten.

De spelling van Siegenbeek, die vóór 1830 ook in België de officiëele was, had de regeering uit bestuur en onderwijs hardnekkig verbannen en de Vlaming, die het zou gewaagd hebben ze nog te volgen, zou stellig voor een oproermaker, voor een landverrader zijn uitgescholden geworden; vooral de *aa* en *uu* waren den « vaderlanders » een doorn in het oog. In de schaarsche officieele stukken, die in onze taal gesteld waren, evenals in de volksschool was het dwaze spellingstelsel van Desroches ingevoerd : ook door enkele letterkundigen werd het toegepast, terwijl de anderen eene spelling volgden,

die meer met de « Hollandsche » overeenkwam, met uitsluiting natuurlijk der Orangistische *aa* en *uu*. De regeering zelve, hoe weinig ingenomen zij ook met de letterkundige beweging in Vlaanderen was, had in 1837 erkend dat die toestand op den duur onhoudbaar was. Zij benoemde eene commissie, die in last had het spellingvraagstuk te onderzoeken en op te lossen. Vier jaren later werd, dank zij den voortvarenden ijver van Dr. Snellaert te Gent het « Vlaemsch Taelcongres » belegd, dat zich bij de door de Staatscommissie voorgeslagen spelling aansloot. Het gevolg was dat dit stelsel bij koninklijk besluit van 1 Januari 1844 officiëel werd ingevoerd.

Door dit Congres en het daarop gevolgde koninklijk besluit was alzoo het bestaan onzer spraak als letterkundige taal officiëel bevestigd. Daardoor ook was er eenigermate bres geschoten in den scheidsmuur, dien de gebeurtenissen van 1830 tusschen het Noorden en het Zuiden hadden opgetrokken. Maar daarmede hield Snellaert zich niet tevreden : het letterkundig verkeer, dat tusschen de beide gescheiden deelen van Nederland nagenoeg geheel had opgehouden, moest hersteld worden. Tusschen de Hollandsche en Vlaamsche geleerden moest de verbroken broederband weder aangeknoopt en de eenheid van taal tegenover de verguizers van onzen landaard plechtig bezegeld worden.

Door zijne ijverige bemoeiingen kwam in 1849 te dezer stede het eerste Nederlandsch tāal- en letterkundig Congres tot stand. Dit Congres opende

de rij dier bijeenkomsten, welke tot het opbeuren onzer taal en letteren zoo krachtig medewerkten en zulke talrijke blijvende vruchten voortbrachten. Een paar daarvan wil ik hier even vermelden : de eenheid van spelling en de grootsche onderneming van het Woordenboek, die heerlijke gedenkzuil, aan onze taal gewijd.

Bij de oprichting in 1851 van het Willems-Fonds was het alweder Snellaert, die zich het meest inspande voor den vooruitgang dier vereeniging, waarvan hij eerst penningmeester en later voorzitter werd.

Als verslaggever der Grievencommissie, die in 1856 werd ingesteld, onderscheidde Snellaert zich op eene gansch bijzondere wijze. Zijn zaakrijk en kernachtig verslag, dat men terecht het *Credo* van den Vlaamschen Taalstrijd heeft genoemd, legt een schitterend getuigenis af van zijne buitengewone werkzaamheid en zijne veelomvattende kennis. Om dat werk alleen, waarin de grieven van een vertrapt volk zoo bezadigd, maar tevens zoo krachtig worden uitgesproken, zou zijn naam verdienen vereeuwigd te worden.

De blijde verwachtingen, die de Vlamingen van de inrichting der Grievencommissie aanvankelijk hadden gekoesterd, werden door de in de Kamer van Volksvertegenwoordigers in December 1858 gevoerde beraadslaging geheel teleurgesteld Een andere weg moest dus worden ingeslagen : waar smeeken niet baatte, zou men thans eischen. De Vlaamsche Bewe-

ging, die tot dusver hoofdzakelijk letterkundig was geweest, zou thans ook het staatkundig gebied betreden. Vermits men in de Wetgevende Kamers voor de grieven der Vlamingen onverschillig bleef of op zijn hoogst hen met een kluitje in het riet trachtte te sturen, moest er voor gezorgd worden dat dáár evenals in de Vlaamsche provincie- en gemeenteraden mannen zitting namen, die voor de gekrenkte taalrechten wisten pal te staan.

Den 19 Mei 1868 werden dan ook op den Vlaamschen Landdag, die te Brussel werd gehouden, de grondslagen gelegd voor een algemeen Vlaamsch Verbond, dat al de Vlamingen zonder onderscheid van denkwijze onder ééne banier voor de terugeisching hunner gekrenkte taalrechten zou vereenigen. Reeds eenige dagen later werd door Snellaert en door zijn trouwen vriend en medestrijder, Mr. Karel Van Acker, eene oproeping gericht tot al de weldenkende Vlamingen in het arrondissement Gent, tot het inrichten alhier eener hoofdafdeeling van het Vlaamsch Verbond. Dat deze echt democratische vereeniging — in haar bestuur telde zij ook werklieden — tot stand kwam, was alweder voor een groot deel aan den ijver en aan de voortvarendheid van Dr. Snellaert te wijten.

Met hart en ziel wijdde hij zich aan deze schoone instelling, die zich niet alleen met het behartigen der zedelijke en stoffelijke belangen der Vlamingen bezig hield, maar ook in het bijzonder leven den waren en onvervalschten volksgeest wilde

opbeuren en versterken. Voor Dr. Snellaert, wiens geliefkoosd droombeeld het was dat de Vlamingen eenmaal eigen candidaten naar Senaat, Kamer, provincie- en gemeenteraden zouden afvaardigen, was het zeker pijnlijk te zien hoe men door kleingeestige verdachtmaking of berekende onverschilligheid voortdurend zijne edele pogingen dwarsboomde. Toch gaf hij den moed niet op en zoolang het *Vlaamsch Verbond* bestond, bleef de verdraagzame en echt vrijzinnige man er de ziel van.

Ondanks zijne veelvuldige bemoeiingen op het gebied der taalbeweging vond Snellaert nog den tijd om zich met letterkunde bezig te houden. Dat hij ook in dit vak uitmuntte, blijkt daaruit dat de Koninklijke Academie te Brussel, die zeker niet uit Vlaamschgezindheid aldus handelde, reeds in 1847 den stoeren, onbuigzamen Vlaming tot het lidmaatschap riep. Ook hier was hij steeds voor het verheerlijken zijner moedertaal werkzaam : aan hem dankte men het tot stand komen eener commissie belast met het uitgeven der Middelnederlandsche dicht- en prozawerken. In den schoot der Academie toonde hij zich immer een man uit den heele, een onwrikbaar voorstander van de gekrenkte rechten der moedertaal. Zijne anti-Vlaamschgezinde collegas waren daar over wel eens verstoord, maar ten slotte leerden zij toch in hem den man van karakter, den onbaatzuchtigen strijder waardeeren. Altijd en overal trad zijne Vlaamschgezinde overtuiging op den voorgrond, die diepe overtuiging, welke hij, zooals

Conscience het bij zijn graf getuigde, nooit wilde of kon verbergen, zelfs niet uit beleefdheid (1).

Zeker is het dat indien de Vlamingen hadden kunnen beseffen dat, hoezeer anders hunne staatkundige beginselen mochten uiteenloopen, zij op het gebied der Vlaamsche Beweging zeer goed schouder aan schouder konden staan, Snellaert volkomen geschikt zou geweest zijn om hun aanleider te worden. Want hij was, zooals Prof. Vreede hem enkele weken na zijn dood op het Congres te Middelburg terecht kenschetste « de man der daad bij uitnemendheid » (2). Al de eigenschappen van een leider vond men in hem vereenigd. Het eenige, wat hem, ook al waren de toestanden anders geweest, wellicht zou belet hebben als hoofd der Vlaamsche Beweging op te treden, was zijn volslagen gemis aan eerzucht, zijne al te groote bescheidenheid.

De harde, eenigszins stroeve lijnen zijner gelaatstrekken gaven hem een eenigszins stuursch voorkomen. Maar die eerste, minder aangename indruk verdween dadelijk bij eene nadere kennismaking: dan bleek het dat onder dat ruwe omhulsel een voortreffelijk, een gouden hart klopte. In het huiselijk

---

(1) *Bulletin de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 1872, IIe deel, blz. 60.

(2) *Handelingen van het XIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Middelburg, den* 3, 4 *en* 5 *September* 1872, blz. 106.

leven, in den vriendenkring toonde hij zich steeds goed van harte, edel van gemoed, verkleefd en dienstvaardig tot het volledig vergeten van zichzelven (1). De jeugd vooral trok hem aan : ik kan het uit eigen ervaring zelf getuigen hoe vriendelijk en belangstellend hij zich altijd tegenover jonge Vlamingen wist te gedragen. Ook verstond hij uitnemend de kunst om door zijn bezielend woord hun hart in geestdrift voor de heilige volkszaak te doen ontvlammen. Nog heugt me die feestmaaltijd, die in 1865 door het *Vlaamsch Verbond* ter eere van twee jonge Vlaamsche dichters, de heeren A. Bultynck en J. Wytinck, die in een wedstrijd voor volksliederen bekroond waren, werd gehouden en waarbij Snellaert in zulke treffende bewoordingen sprak over de toekomst der Vlaamsche Beweging en over de plichten, welke de aankomende jeugd eenmaal tegenover haar zou te vervullen hebben. Hoewel ik te nauwernood de kinderschoenen ontwassen was, bleef de treffende indruk, dien zijne woorden op mijn gemoed maakten, mij altijd bij.

Dat Snellaert zooveel ten bate der letteren en der taal kon tot stand brengen, moet ons verbazen, wanneer wij weten dat hij als geneesheer eene zeer drukke praktijk had. Niet echter onder de hoogere standen : door zijn vrijmoedig, rondborstig

(1) *Bulletin de l'Académie de Belgique*, t. a, p.

karakter was hij daar minder op zijne plaats. Hij was en bleef zijn leven lang de dokter van den burger en van den werkman. Van datzelfde volk, aan wiens zedelijke en stoffelijke opbeuring hij zijn geheel leven wijdde, was hij steeds de trouwe helper, de onvermoeibare trooster. Ten tijde van besmettelijke ziekten, vooral toen in 1849 en 1866 de cholera Gent en omstreken teisterde, was hij van den vroegen morgen tot den laten avond op de been om te helpen, waar hij helpen kon. Niet alleen te Gent, maar ver buiten de stad tot Heusden toe, kon men dagelijks den onvermoeibaren man langs den Dendermondschen steenweg zien draven. Nauwelijks gunde hij zich den tijd om wat voedsel te gebruiken of wat rust te nemen. Eens op een avond, toen hij afgetobd naast de schamele sponde van een lijder was neergezonken, kwam men zijne hulp inroepen voor een anderen zieke, die op een tamelijk verren afstand woonde. Snellaert beproefde op te staan, maar het was hem onmogelijk : zijne moede beenen weigerden hem hunnen dienst. Wat gedaan ? Zou hij dien ongelukkige, welke om zijne hulp smeekte, ongetroost laten heengaan ? Misschien was dáár nog een menschenleven te behouden. Hij vroeg of men niet een kruiwagen bij de hand had en op dat voertuig liet de geleerde dokter Snellaert, de edele menschenvriend, zich naar het huisje van den zieke brengen !

De eenige verpoozing, die de man zich na

een welbesteden dag gunde, was het bijwonen van de eene of andere vergadering van Vlaamschgezinden, waar hij niet zelden doodmoede, bestoven en bezweet aankwam. Jammer is het dat de brave man reeds op 3 Juli 1872 overleed, en aldus niet de eerste zegepraal der Vlaamsche Beweging, het tot stand komen der taalwet van 17 Augustus 1873, mocht beleven. De gedachte, dat zijn arbeid niet vergeefsch was geweest, zou hem in zijne laatste levensure zeker niet weinig hebben opgebeurd en gesterkt. (*Toejuichingen.*)

De heer Em. Hiel het woord bekomen hebbende, draagt het volgende gedicht voor :

ARME MOEDER, MILDE MOEDER.

DE DICHTER.

Ach, daar ligt ze diep te droomen;
Nevens haar het ledig wiegsken,
Dat ze vroeger had geschommeld,
't Zoete hert vol levenswellust,
Toen ze mocht het mondje kussen,
't Rozig mondje van heur kindje,
Dat, hoe wreed, ten hemel heênvloog...
Droevig drijven voort de dagen
Droever dalen nachten neder,
Droevig is 't op 't bed te liggen,
Droever 't wiegsken aan te schouwen
Dat daar ledig staat en roerloos,
Want heur kindje vloog ten hemel...

Lange slapelooze nachten,
Doen die haar zoo bitter weenen,
Bitterder is 't stom ontwaken!
Hare hand tast in het ijdle;
Hare borsten zwellen, dalen,
Zonder dat de droge lipjens
Smakkend daar de melk uithalen.
Gaan heur oogen dwalend open
Doet het zonlicht, door de rame
Vlammend, als de bron des levens,
Plots ze scheemren? ach, dan zucht ze :

DE MOEDER.

Kom terug in 't wiegsken, engel,
Engelliefken, kom, kom weder,
Daal met 't zonneglansen neder...

DE DICHTER.

Geene stemme geeft heur antwoord.
Hooger klimt de zonne, droever
Wordt de moeder. Vult de dauw het
Dal, de zon bedekkend, erger
Zucht ze dan :

DE MOEDER.

De droefheid is een
Vale mist, die onze ziele
Niet verfrischt, maar heure bloeme
Diep verkankert. 'k Weet het zoete

Maagd Maria, milde moeder...
Toen men uwen zoon aan 't kruis sloeg,.
Toen hij hooploos stervend uitriep :
« God, waarom verliet ge mij... God!
« Vader, waarom mij verlaten? »
Leedt ge min dan ik, bedrukte
Moeder? — wee mij!.. Ik, verlaatne!
Want één God was ons geboren
Door u, ja, een zaligmaker!
Ik... ach, ik... ik baarde slechts een
Engel!... 't Engeltje werd mij ont-
nomen... Dood is 't! Dood voor eeuwig!..
'k Leef en kan mijn leed niet dragen...
Laat me, laat me sterven, reine
Maagd Maria, milde moeder!
Want de wanhoop, wee, verslindt me!

DE DICHTER.

Knielend valt ze naast het wiegsken:
Tot het hert haar weder oproept,
Om te wandlen door de wereld,
Waar heur weelde en wellust wachten..
Doch, daar klinken eensklaps klokken,
Door den sombren grijzen avend
Van den Allerzielendag....
Hoort ze klinken in haar herte:

GEHEIME STEMMEN.

Zielen! zielen! zielen!
Wie kan u vernielen?

Velen zijn er heengegaan,
Vóór hun taak was afgedaan.
Zielen! zielen! zielen!
Zij, die stervend vielen,
Rijzen weder uit den dood.
Op de stemme Gods! — De Heer is groot!
Zielen! zielen! zielen!

DE MOEDER *bidt.*

Dank u, Heer der Heeren, 'k hoor uw
Stemme!... 'k worde weder moeder...
Dwaalt er menig bedelkind,
Dat geen zoete moeder vindt,
'k Zal hun milde moeder zijn...
Heere God, gedenk thans mijn.
Schenk mij uwen liefdegeest,
Die 't gewonde hert geneest...
Schenk mij uw genadebrood,
'k Help de kindren uit den nood..
Heil! o gij, Maria zoet,
Schenkt mij mild uw kloek gemoed...
Rijst mijn engel uit den dood,
'k Groet u, God, zoo goed als groot.

DE DICHTER.

Moedvol staat weer recht, de moeder...
Nimmer bleef heur reine ziele
Bang in 't zwart verleden stikken...
Troost en licht had zij gevonden
In het onverwelkbaar weldoen.

De bestendige Secretaris maakt den uitslag bekend der Academische wedstrijden voor 1895.

Van de vijf voorgestelde vragen waren er vier beantwoord : Op de eerste, derde en vijfde vraag was ééne verhandeling, op de vierde waren twee werken ingezonden.

Slechts ééne der ingezonden verhandelingen kon bekroond worden. Zij betreft de vraag naar eene *Oud-Nederfrankische Grammatica* (*Klank- en Vormleer*), van welke gebleken is schrijver te zijn de heer Pieter Tack, van Antwerpen, student in wijsbegeerte en letteren aan de Hoogeschool te Gent.

De bekroonde komt aan het bureel en ontvangt de gelukwenschen van den heer Bestuurder, waarna hij dank zegt aan de heeren beoordeelaars van den wedstrijd, aan de Koninklijke Vlaamsche Academie en aan zijne leeraren, die hem op de goede baan hebben gezet. (*Toejuichingen.*)

Aan de Kon. Vl. Academie was de beoordeeling toevertrouwd van den driejaarlijkschen Staatsprijskamp voor Nederlandsche tooneelletterkunde. De prijs is toegekend aan het drama : ***Boudewijn Hapken***, geschreven door den heer Isidoor Albert, letterkundige te Gent, die, insgelijks aanwezig, uit handen van den heer Bestuurder zijne medaille komt ontvangen.

Ten slotte deelt de bestendige secretaris mede,

dat de Academie, ter vervanging van het buitenlandsch eerelid, Dr. Nuyens, overleden, hare keus heeft laten vallen op den heer Dr. Acquoy, Hoogleeraar aan de Universiteit van Leiden.

Na deze mededeelingen verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 17 Juli 1895.

Aanwezig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onder-bestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, Snieders, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols en de Flou, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

Door de heeren Alberdingk Thijm, werkend lid, Janssens en Fr. Willems, briefwisselende leden, is bericht gezonden dat zij niet kunnen aanwezig zijn.

Na lezing van het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk wordt aangenomen, deelt de bestendige secretaris de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1895, nrs 10 en 11.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, 1895, nr 1.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1895, nr 4.

Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie royale des Sciences, des Lettres

et des Beaux-Arts de Belgique, tome LII (8°).

Wallonia, 1895, nr 7.

Door het Stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, 19e deel, 4e aflevering.

Door de *Académie d'Archéologie de Belgique* :

Annales, 1895, 2e aflevering :

Door den Oudheidkundigen Kring des Lands van Waas :

Annalen, 15e deel, 2e aflevering.

Door de *Société d'Emulation*, van Brugge :

Annales, 45e deel, 1e aflevering.

Door het Historisch Genootschap te Utrecht :

Bijdragen en Mededeelingen. XVIe deel.

Verslag van de algemeene vergadering der Leden van het Historisch Genootschap op 16 April 1895.

Door den heer G. Gezelle :

Redevoering uitgesproken bij de inwijding van het Academisch paleis (*te Gent*), door J.-L. KESTELOOT. 1826.

Le nouveau petit Dictionnaire avec des entretiens en Français et en Flamand. Gent, 17**.

Nieuwen Dictionnaire en Vocabulaire ofte Woordenboek der Vlaemsche, Engelsche en Fransche taelen, door W. SEWEL, J. HOLTROP en TH. BERRY. Duinkerke, 1793, 2 deelen.

Door den heer A. SIFFER :
Het Belfort, 10e jaargang, nr 7.

Door den heer AD. REYDAMS :
Mol, Festival van 23 Juni 1895.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, de afleveringen 11 en 12 van het 6e jaar dezer uitgave.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van twee brieven des heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, waarbij de Academie wordt bericht : 1° dat de uitspraak der jury voor den driejaarlijkschen wedstrijd van Nederlandsche tooneelliteratuur bij koninklijk besluit is goedgekeurd; 2° dat de benoeming des heeren Dr. Acquoy, hoogleeraar te Leiden, als buitenlandsch eerelid der Academie, door Z. M. is bekrachtigd.

—

Het te Kortrijk gevormde Comiteit tot oprichting van een standbeeld aan wijlen Kanunnik de Haerne, staatsman, schrijver en taalgeleerde, noodigt de Koninklijke Vlaamsche Academie uit tot bijwoning van de plechtige onthulling des beelds, op 19 Augustus e. k., waar een lid der Academie, Dr. H.-J.-A.-M. Schaepman, als feestredenaar zal optreden. — Verzonden naar het Bestuur.

—

Uit Bailleul (Belle), in Fransch-Vlaanderen, is eene schriftelijke uitnoodiging aan de Academie gestuurd tot het leveren eener geldelijke bijdrage om in de kerk van Vleteren een gedenkteeken te plaatsen ter verheerlijking der nagedachtenis van den in die gemeente geboren JACOB DE MEYERE, den vader der geschiedschrijvers van Vlaanderen, op wien dit gewest roem blijft dragen. De brief uit Belle wijst er op, hoezeer DE MEYERE de hem toegedachte hulde verdient : terwijl al degenen, die vóór hem de pen hielden, zich nagenoeg bevredigd hadden eenige algemeene of bijzondere kronieken na te schrijven, zonder er aan te denken hunne beweringen aan eenig onderzoek te onderwerpen, poogde DE MEYERE de waarheid te achterhalen in de archieven van steden en kloosters, zelfs in die van edellieden, dorpsheeren en burgers, en verzamelde hij daar de bouwstoffen van het werk, dat hij ter eere zijns lands ontworpen had. Vrijzinnig van gezindheid, vurige vaderlander, toonde de Meyere zich een moedig en krachtdadig voorstander der gemeentevrijheden, welke door de vorsten des lands steeds bedreigd of ter neergedrukt werden. — De Academie, de uitstekende verdiensten, de schranderheid en voorbeeldige goede trouw van DE MEYERE volop erkennende, stelt vast dat zij het recht niet heeft geldelijk tusschen te komen tot oprichting van het ontworpen gedenkteeken, waartoe, evenwel, ieder lid, in het bijzonder, kan bijdragen.

—

De heer Dr. J.-G.-R. Acquoy, hoogleeraar aan de Universiteit van Leiden, dankt de Academie voor de eer, hem door zijne benoeming tot buitenlandsch eerelid bewezen, verzekerende die op hoogen prijs te stellen en met welgevallen te aanvaarden.

—

De Academie heeft vanwege mevrouw Lod. Mathot bericht ontvangen van het overlijden haars echtgenoots, werkend lid der Academie.

De heer Bestuurder stelt voor, eenen brief van rouwbeklag te zenden aan de familie, en deelt mede dat de plechtige teraardebestelling van het betreurde medelid werd bijgewoond door de drie leden van het bureel der Academie, alsmede door de heeren Daems, Hiel, Sermon, Snieders, Frans en P. Willems, en Gust. Segers.

Hij leest de redevoering, door hem namens de Academie in het sterfhuis uitgesproken :

MIJNHEEREN,

Als bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Academie rust op mij de treurige plicht, om een laatste afscheid te nemen van een onzer verdienstelijkste medebroeders, die overigens, gelijk eene Vlaamsche pers-stem het gisteren met reden getuigde, om zijn eenvoudig en goed karakter algemeen geacht werd.

U zijn veertigjarig letterkundig leven afschetsen,

waarin hij als schrijver van zoovele geschiedkundige boekwerken optrad, zou te dezer plaatse minder gepast voorkomen, te meer daar de Academie 's mans volledige levensbeschrijving uitgeven zal; ook wil ik over zijne persoonlijke eigenschappen niet uitweiden. Nadere bekenden, die in zijne staatkundige en wijsgeerige overtuiging deelen en hem dagelijks omringden, zullen gewis beter in staat zijn deze leemten aan te vullen. Maar *dit* dient vastgesteld als eene dubbele deugd in onze dagen, dat niemand de oprechtheid zijner denkwijze, noch de menschelijkheid zijner handelwijze loochenen zal.

Wat iedereen niet minder erkennen moet, is zijne liefde tot eigen Vlaamsch wezen, hetgeen wegens den Waalschen oorsprong van dien, wel is waar, geboren Antwerpenaar, inderdaad meer is dan wel verhoopt mocht worden. En groot, zeer groot was zijne liefde tot het vlaamsche volk en tot de heilige moedertaal, zonder welker volstrekt rechtsherstel en volmaakten bloei dat geliefde Vlaamsche volk niet langer voortlëven kan.

De Academie verliest in Mathot een harer ijverigste leden, die zoo door taal-geschiedelijke opstellen, als door verslagen over prijsvragen en besprekingen in commissiën, menigvuldige bewijzen van uitgestrekte kennis, belezenheid en goede trouw geleverd heeft.

Vaarwel, betreurde collega, mij schier een vriend, als ik mij het stichten onzer eerste letterlievende vereeniging, de rederijkkamer « De Goud-

bloem » herinner, alsnog de bekroning uwer eerste novelle : *Een Koning in de Kempen*, het eerste Vlaamsch boeksken, dat door ons toedoen ten jare 1854 in de algemeen Nederlandsche spelling verschenen is.

Verschillende wegen zijn wij nadien ingegaan; eenmaal nog hebben die elkanderen gekruist, toen de pas opgerichte Academie ons de eer aandeed mij gezamentlijk met U in haren schoot op te nemen; hier loopen zij nu weder te zamen, Mathot, aan den boord uws grafs, eilaas, om eindelijk in de eeuwigheid elkander voor immer te ontmoeten.

In naam der Koninklijke Vlaamsche Academie, in naam aller U vereerende collegas, in naam van uwen ouden lettervriend :

Vaarwel!

De vergadering beslist, dat deze lijkrede, welke de algemeene goedkeuring bekomt, in de *Verslagen* zal worden opgenomen.

Door den heer Bestuurder wordt verder medegedeeld het schrijven, namens Z. M. den Koning gezonden ten antwoorde op den hem gestuurden tekst van den heildronk, op het jaarlijksch banket der Academie :

Kabinet des Konings.

Paleis van Brussel.

Mijnheer de Bestuurder,

De Koning gelast mij, U Zijnen oprechten dank te betuigen om aan Zijne Majesteit den tekst gezonden te hebben van den heildronk dien gij, den 19 der maand Juni, op het jaarlijksch feestmaal der Koninklijke Vlaamsche Academie uitgesproken hebt.

Aanvaard, Mijnheer de Bestuurder, de verzekering mijner bijzondere achting.

De Overste van het kabinet des Konings,
(get.) Graaf P. de Borchgrave d'Altena.

Ten slotte wordt der vergadering het verblijdende nieuws medegedeeld, dat de Regeering, op aandringen van het Bureel, ondersteund door den heer Coremans, alsmede door de te Gent gevestigde Leden der beide wetgevende vergaderingen, er in toegestemd heeft het jaargeld der Academie te vermeerderen, derwijze dat het de beide nieuwe Commissiën zal mogelijk zijn hunne werkzaamheden bepaald en met zekerheid aan te vangen. — Aan genoemde heeren, alsook aan den heer Fr. Schollaert, minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, zal een brief van bedanking worden gestuurd.

Dagorde.

Worden gekozen tot leden der Commissie, gelast met het voorstellen van prijsvragen voor 1897 : de heeren Coopman, de Flou, de Potter, Micheels en P. Willems.

—

De heer Micheels vraagt het woord en onderhoudt de vergadering over de samenstelling van de jury voor den vijfjaarlijkschen staatswedstrijd voor vaderlandsche geschiedenis.

Na eene gedachtenwisseling daarover wordt besloten, de quaestie eerst te laten onderzoeken door het bestuur, hetwelk ze aan de dagorde zal brengen van de eerstvolgende zitting.

Te 3 1/2 uren verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 21 Augustus 1895.

Aanwezig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Alberdingk Thijm, Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, jhr. de Maere, werkende leden;

de heer Segers, briefwisselend lid.

Na lezing van het verslag over de vorige zitting wordt door den bestendigen secretaris de lijst medegedeeld der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Limburgsch Jaarboek, 1895-1896.

De Hagelander, tijdschrift voor eigen taal en zeden, 1894-1895.

Bibliographie de Belgique, 1895, nrs 12, 13 en 14.

Het Antwerpsch Knechtjeshuis sedert zijn voorhistorisch tijdperk tot op onze dagen, door EDM. GEUDENS.

Afrika, drama in vijf bedrijven en in verzen door Ridder EDWARD DESCAMPS. *Voor het*

Nederlandsch tooneel overgedicht door M.-J.-A. VAN DROOGENBROECK.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire, 1895, nrs 2 en 3.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique, 1895, nr 6.

Door den heer Gouverneur van Oost-Vlaanderen :

Conseil Provincial de la Flandre orientale. Discours d'ouverture. Jaren 1842-1844, 1847-80, 1892-95.

Door den heer D. CLAES :

De Vlamingen en de Nederlandsche Taal. (Overdruk uit *Het Belfort.*)

Door den heer JOHAN WINKLER :

In ons zeventiende gewest. (Overdruk uit *de Tijdspiegel.*)

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, 1895, n° 3.

Door de Académie d'Archéologie d'Anvers :

Bulletin, 1895, n° 22.

Door den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde :

Gedenkschriften, 1895, 1e afl.

Door het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant :

Dagverhaal van het Beleg van Bergen-op-Zoom in 1747.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, de 13e en 14e afleveringen des zesden jaars.

Door den heer A. Siffer, de 8e aflevering van *Het Belfort*, 1895.

Door den heer D. de Somviele, archivaris der stad Tielt :

Redevoering uitgesproken door M. VERHAEGEN *in de Kamer der Volksvertegenwoordigers, zitting van* 5 *Mei* 1857.

Handboek van den werkrechter, door H. D'HUYGELAERE en K.-H. VAN BOEKEL. Gent, 1859.

Algemeen reglement van policie voor Meulebeke. Kortrijk, 1842.

Idem, 1863. Tielt, 1863.

Voordracht over de oordeelkundige Bijenteelt, door K. DE KESEL. Brussel, 1888.

De nijverheid van de stad Aalst op de nationale tentoonstelling van 1880, door FRANS DE CUYPERE. Aalst, 1880.

Petrus-Joannes Maes. Eene schets door AD. D. Brugge, 1877.

West-Vlaamsch, L.-L. DE BO.

Vijftien jaren (1830-1845) door P. DE DECKER. Vrije vertaling door ECREVISSE. Gent, 1845.

Door den heer Jan Bouchery, hoofdopsteller van *de Vlaamsche Kunstbode*, den 24n jaargang van dit literarisch maandschrift.

Briefwisseling.

Lezing wordt gedaan van eenen brief des heeren de Bruyn, Minister van Landbouw, Openbare Werken en Schoone Kunsten, aangaande het plaatsen, in de Academie, van de borstbeelden der afgestorvene leden. — Verzonden naar het Bestuur.

Bij brief van 19 Augustus dankt mevrouw weduwe L. Mathot de Academie, voor dezer deelneming in het overlijden van haren echtgenoot.

De heer Bestuurder deelt mede, dat, ter beantwoordiging van den oproep, gedaan door het magistraat van Kortrijk om deel te nemen aan de plechtige onthulling des standbeelds van wijlen kanunnik de Haerne, de Academie op dit feest vertegenwoordigd is geweest door een lid des bureels : den bestendigen secretaris, en door de heeren Dr. Claeys, Dr. Gezelle en Dr. jhr. de Gheldere.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het kiezen van een werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer L. Mathot.

De heer Des. Claes, leeraar aan het Koninklijk Atheneum te Namen, bekomt de meeste stemmen.

Namens het Bestuur draagt de bestendige secretaris het verslag voor betreffende het gedane onderzoek aangaande de benoeming des keurraads voor den vijfjaarlijkschen Staatsprijskamp over vaderlandsche geschiedenis. Dit verslag besluit om bij de Regeering aan te dringen eenen afzonderlijken wedstrijd in te richten voor de in 't Nederlandsch geschreven werken over vaderlandsche geschiedenis, gelijk er, overigens, afzonderlijke wedstrijden bestaan voor de Nederlandsche letterkunde (om de vijf jaren), voor de Nederlandsche tooneelliteratuur (om de drie jaren), voor het dichten eener cantate (om de twee jaren), alsmede voor de poëzij, bepaaldelijk bij 't vieren van heuglijke gebeurtenissen of groote vaderlandsche gedenkdagen.

De vergadering, geraadpleegd, sluit zich eenparig bij het voorstel des Bestuurs aan.

Door den bestendigen secretaris wordt verslag uitgebracht namens de Commissie, die gelast is

geweest met het voorstellen van prijsvragen voor 1897. De onderwerpen der verschillende wedstrijden, door de Commissie voorgesteld, worden door de vergadering aangenomen.

———

De heer Bestuurder zegt dat er nu over te gaan is tot de bespreking en stemming over het voorstel wegens de « benaming onzer Taal ». — Dat voorstel werd door de Academie overgelegd aan het oordeel van de drie Commissiën, welke zich met die zaak onledig hebben gehouden in eene buitengewone vergadering, beroepen den 15 Mei 1895. De heer Bestuurder verzoekt den heer Coopman verslag over die zitting uit te brengen.

De heer Coopman leest het volgende beknopt verslag voor :

Zitting, gehouden door de vereenigde Commissiën, den 15 Mei 1895.

Voorzitter : de heer Prof. P. Willems; Secretaris : de heer Th. Coopman.

De zitting wordt geopend ten 1 uur.

Veertien leden zijn aanwezig. — De heeren Bestuurder, Onderbestuurder en bestendige Secretaris der Academie hebben zich doen verontschuldigen, daar zij op dit uur bestuurszitting houden.

De heer Voorzitter leest het te bespreken voorstel voor :

« De Commissie voor Nieuwere Taal en Letter-
« kunde drukt den wensch uit dat de benaming
« VLAAMSCHE TAAL in België « voortaan ver-
« vangen worde door de benaming NEDERLAND-
« SCHE TAAL. »

Hij verleent het woord aan den heer Secretaris om het voorstel toe te lichten.

De heer Coopman meent het voorstel best te zullen toelichten met voorlezing van het uitgebreid verslag over de bespreking, welke door de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde, op zijn voorstel, aan dat vraagstuk gewijd werd. Na dat verslag leest hij insgelijks de brieven, waarin de Commissie voor Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, en de Commissie voor Middelnederlandsche Letterkunde hare instemming met het voorstel betuigen.

Na eenige beschouwingen van taalkundigen en historischen aard, welke, volgens Spreker, voor eene gunstige oplossing pleiten, meent hij de aandacht der vergadering inzonderheid te moeten vestigen op de velerlei pogingen, welke heden meer dan ooit worden aangewend om het *Vlaamsch* te doen doorgaan « voor een samenraapsel van onderscheiden « *dialecten*, welke doorgaans geene grootere betee- « kenis hebben dan de Waalsche *patois*. » — Spreker haalt feiten aan en zegt dat het doel, door onze tegenstrevers beoogd, klaarblijkelijk niets anders is dan de taal van drie millioen en half Vlamingen te

doen minachten door het volk, hoofdzakelijk door de burgerij of de begoede standen, om aldus het aanleeren van onze Moedertaal tegen te werken, en het Fransch als eenige officiëele taal, als de taal van bestuur, hooger onderwijs en beschaving, in Vlaamsch-België op den voorrang te houden.

Naar het inzicht der vereerde Stichters der Koninklijke Vlaamsche Academie, behoort het tot hare roeping, dat zij wake en werke voor het behoud onzer taal, hare versterking, veredeling en uitbreiding

Dat zij, door de stemming van het voorstel, daartoe zal bijdragen, lijdt geen twijfel. Ik vlei mij met de gedachte dat hare uitspraak afdoende zal wezen, en houd mij voor overtuigd dat onderwijzers en leeraars, ambtenaars en letterkundigen, steunende op uwe bevoegdheid, de benaming *Nederlandsche* taal overal, in Vlaamsch-België, al ware het dan ook langzamerhand, door het gebruik zullen ijken.

De heer Voorzitter verklaart de bespreking geopend en verleent het woord aan den heer Edward van Even.

« Naar mijn inzien » — zegt het achtbaar lid, — moet de benaming *Vlaamsch* behouden worden. Zij heeft eene hooge, te hooge historische waarde om ze door eene andere te vervangen. Waarom heet onze Moederspraak de *Vlaamsche* taal? — De vraag is gemakkelijk te beantwoorden.

Reeds in de XIIe eeuw vormde Vlaanderen het bloeiendste en tevens het rijkste deel der Nederlanden. Gent, Brugge en Ieperen waren de machtigste steden niet alleen van België, maar van gansch het vasteland. Nijverheid en handel hadden er de welvaart doen ontstaan en de welvaart had er de beschaving met reuzenschreden doen vooruitstreven.

Door zijne hooge beschaving gaf Vlaanderen dan ook, in alles, den toon aan al de Nederlanden. Het valt dus licht te beseffen waarom de taal, die er gesproken en beoefend werd, door geheel het land den naam van *Vlaamsche taal* verwierf en behield.

Guicciardini, in zijne beschrijving der Nederlanden, ten jare 1567 verschenen, verklaart ons dat reeds toen de in de Dietsche gouwen van België gesproken taal, door de vreemdelingen gelijk door de inboorlingen, *Vlaamsche* taal genoemd werd (1).

In de roemrijke dagen der groote Vlaamsche Gemeenten, in de dagen van Pieter de Coninck en Jan Breidel, telde Vlaanderen, niet alleen werkers en krijgers, maar denkers en kunstenaars. De *Reinaert* werd er geschreven en Maerlant, de groote Maerlant, was er fier op, zich *Vlaming* te noemen.

Gij, Mijne Heeren, die uwe beste stonden wijdt aan het nasporen en in het licht brengen van onze voorvaderlijke letterschatten, weet ten overvloede

---

(1) « *Linguaggio materno...* FIAMMINGO » zegt de schrijver. Zie Guicciardini, *Descrittione de tutti i Paesi Bassi*, 1567, bl. 41.

dat onze letterkunde eene vrucht van Vlaanderen s bodem is.

Bilderdijk, in zijn voortreffelijk gedicht : *Aan de stad Brugge*, heeft gezegd :

Ons Holland, dat zijn bloei, met vrijheid zelv' en weelde
Aan Vlaandren danken moet, wiens roof het gaadren mocht,
Ontzegg' den vruchtbren grond uit wien het oogsten teelde,
Geen roem voor 't heerlijk zand, dat onze schatten wrocht !

En zinspelende op Cats, zegt nog de onvergelijkelijke meester :

.... En gij met grijze hairen
Beschaduwd Hofpoëet waar Zeeland roem op draagt,
Wie leerde uw hand den greep der echte dichtersnaren,
Dan Zuiderlandsche kunst uit Vlaamsche kim gedaagd?
Ja, prijkt, mijn bakermat, op Vondels volgelingen,
Roemt dichters, Pindus trots, bij 't Nageslacht vergood :
De hoefbron moge alom in duizend bochten springen;
't Is Vlaandren dat den wel op Neêrlands grond ontsloot (1).

Dit voor onze letterkunde. En onze schilderschool dan, vond zij ook niet hare bakermat in Vlaanderen? En die school, de hoogste kunstroem des lands, heet zij niet in den vreemde gelijk bij ons de *Vlaamsche School ?*

De benaming van *Koninklijke* **Vlaamsche** *Academie* aan onze instelling, bij hare inrichting gegeven, is als 't ware eene bestendige verheerlijking van Vlaanderen's ouden kunst- en letterroem. Zij

---

(1) *Oprakelingen*, Dortrecht, 1826, blz. 138.

heeft eene door de geschiedenis gewettigde beteekenis en moet behouden worden. »

De heer Julius Obrie drukt zijne verwondering uit over dat pleidooi ten voordeele dier benaming. Dat de oude benaming onzer taal de *Vlaamsche* zou geweest zijn, is, volgens hem, niet bewezen; want eenige maanden geleden las hij, in het West-Vlaamsch tijdschrift *De Biekorf*, een citaat uit Maerlant, waaruit bleek « dat *Vlaamsch* de benaming was van onze gewestspraken, en *Dietsch* de algemeene benaming van onze taal ». — *Vlaamsche Beweging*, *Vlaamsche Schilderschool*, zijn locale benamingen. De Vlaamsche Schilderschool is de verzameling der schilders uit het Vlaamsche land. De *Vlaamsche Academie* is de Academie gesticht in en voor de Vlaamsche gewesten. Zelfs het hooger bestuur des lands, hoe ongunstig ook gestemd tegenover de Vlaamsche Beweging, gebruikt het woord *Nederlandsch*. Op den officiëelen Reisgids prijkt het woord *Nederlandsch*.

Het achtbaar lid leest eene aanhaling uit *Les Pandectes Belges*, eene uitgave, welke bestuurd wordt door den heer advocaat Edm. Picard, en waarin de benaming *Vlaamsch* beschouwd wordt als *gewestelijk* en *Nederlandsch* als de algemeene benaming van de taal, welke in Noord en Zuid-Nederland, door Hollanders en Vlamingen gesproken wordt.

De heer Obrie hoopt dat het gewichtig voorstel zal gestemd worden.

De heer Daems huldigt de vaderlandsche gevoelens en de goede inzichten van den heer van Even. Doch de tijd verandert veel, en wij moeten met den tijd mede, al vergt hij ook de opoffering van veel wat ons eenmaal dierbaar was. De oude benaming Dietsch is verloren. Wel heeft zij voor ons nog eene zekere waarde; maar deze is enkel eene historische. De benaming *Nederduitsch* reikt te ver en *Vlaamsch* reikt niet ver genoeg. Geen twijfel of de wetenschappelijke naam onzer taal is heden : de *Nederlandsche* taal.

Het woord *Vlaamsch* beduidt voor de vijanden onzer taal : *patois*. En dat *patois* heeft voor hen geene grootere beteekenis of waarde dan het Luiksch of het Namensch of het Doorniksch *patois*. Welnu, tegen die verguizers onzer taal moeten wij op en stand houden; wij moeten verklaren en bewijzen dat wij geen *patois*, maar de gemeenschappelijke taal der Nederlanders, en dit zijn ook wij, spreken en schrijven.

De heer Jhr Napoleon de Pauw zegt dat er, sedert dertig jaren, sedert het koninklijk besluit, dat de spelling der Nederlandsche taal in België regelde, geen sprake meer is of zijn kan van *Vlaamsche* taal. Sedert zeshonderd jaren pogen al de bewoners der Nederlandsche gewesten éene taal te hebben. Voorheen heette die éene taal het Dietsch. Maerlant zei : Er is éene Dietsche taal :

Ende omdat ic Vlaminc ben
die dit Dietsche sullen lesen !

Volgens Boendale werden er, in de Christenheid, twee talen gesproken : de Dietsche taal en de Romaansche taal.

Heden is de ware naam, de wetenschappelijke naam onzer taal : het Nederlandsch. Twijfel daaromtrent is niet veroorloofd.

De heer Dr. Claeys zegt : « Niemand vergt dat het woord *Vlaamsch* uit onze woordenboeken geschrabd worde. Wij zullen altijd zeggen en schrijven : « Vlaamsche volk », « Vlaamsche land », « Vlaamsche Beweging », « Vlaamsche taalstrijd » ; omdat ons volk het Vlaamsche is; ons land het Vlaamsche land; onze strijd gestreden wordt in het Vlaamsche land en voor het Vlaamsche volk. Maar hier is de vraag : Vlaamsch — is dat de juiste benaming onzer taal?... De eenheid onzer taal is en blijft een punt van ons taalkundig geloof. En, vaststellende die eenheid, vragen wij : Welk is de eigennaam dier éene taal van Noord en Zuid? De naam, die tevens hare eenheid bevestigt en uitspreekt? De bewijsredenen werden opgegeven die besluiten —*Nederlandsch*. Laten wij dus onze algemeene taal noemen de « Nederlandsche taal. » Daarom verloochenen wij geenszins ons duurbaar woord « *Vlaamsch*. »

Aangezien niemand het woord meer verlangt, verzoekt de heer Voorzitter elk lid zijne stem uit te brengen over het voorstel.

Het wordt aangenomen met schier algemeenheid van stemmen; waarna de heer Voorzitter de vergadering dank zegt voor hare leerrijke en gewichtige bespreking.

Aldus voorgelezen, goedgekeurd en onderteekend in zitting van den 19 Juni 1895.

De Secretaris, TH. COOPMAN.

De Voorzitter, P. WILLEMS.

Namens de Academie, betuigt de heer Bestuurder den heer Coopman dank voor zijn beknopt maar zaakrijk verslag. (*Toejuichingen.*) — Vooraleer de Academie hare stem uitbrenge, drukt hij, op zijne beurt, op de belangrijkheid van de te nemen beslissing en vraagt daarna het oordeel der vergadering over het voorstel, door de drie vereenigde Commissiën schier eenparig bijgetreden. Daar geen der Leden het woord verlangt, verklaart de heer Bestuurder het voorstel : « de benaming VLAAMSCHE TAAL zij in België voortaan vervangen door de benaming NEDERLANDSCHE TAAL » door de Koninklijke Vlaamsche Academie aangenomen. (*Toejuichingen.*)

De heer Bestuurder geeft daarop het woord aan den heer G. Segers, die eene lezing doet over « *De Jongste Richting* in onze Letterkunde », welk stuk, volgens beslissing der vergadering, in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen.

Daarna verklaart hij de zitting gesloten.

Lezing.

DE JONGSTE RICHTING

door den heer GUST. SEGERS, briefwisselend lid.

« Daer elke letterkunde eene afspiegeling der zeden en gebruiken van een byzonder volk moet wezen, zoo komen wy tot eene tweede eigenaerdigheid, welke in de Vlaemsche letteren voortdurend verlangd wordt, te weten de zedelijkheid. »

Aldus drukte Jan-Frans Willems zich uit in zijne redevoering *Over den geest, waerdoor de Vlaemsche Letterkunde zich moet doen onderscheiden.*

« Hier, » ging de Vader der Vlaamsche Beweging voort, « staen wy op het meest betreden pad der Vlaemsche kunstoefening; hetzy de geschiedschryver de daden der voorvaders wil afschetsen, hetzy de opsteller van nationale drama's het gezellig leven der Belgen van vroegeren of lateren tyd begeert op het tooneel te brengen, hetzy de dichter of de romanschryver, als tolk van het volkskarakter, een tafereel verlangt op te hangen van onzen huiselyken kring, van de deugden der ouders, de liefde der kinderen, de hooghartigheid der mannen en jongelingen, het eerbaer gedrag en de beminnelyke aenvalligheden der vrouwen van ons land.

« Dat alles mag men getrouw naer de natuer afschilderen, met terzydestelling echter van dat afzichtelijke en onbetamelijke, 't welk in de meeste Fransche schriften dezer dagen op den voorgrond staet.

In dat vak kan meer dan een Engelsch en Duitsch meesterstuk tot model verstrekken. Walter Scott, die zoovele romans liet drukken, deed nimmer aan de welvoegelykheid, aan de zedelykheid te kort. Dit voorbeeld na te volgen, ware den Franschman byna onmogelyk, wyl zoo menige woorden in zyne tael het zedelooze verbloemen en verschoonen. Ieder weet, dat zyn voornaemste stelregel is : *ayez des vices, mais ne soyez point ridicule.* »

Aldus sprak de waardige man, in het jaar 1844. Het schijnt mij, dat het leven en het streven van Vader Willems door het tegenwoordig geslacht al te zeer uit het oog worden verloren; zijne woorden, met betrek op de zedelijke strekking van de letterkunde, komen mij, in onzen tijd, zoo belangrijk voor, dat ik de toelating vraag er in de Koninklijke Vlaamsche Academie de aandacht op in te roepen.

Lang werd de wijze raad van Vader Willems in eere gehouden. De eerste schrijvers, welke na de herboring onzer nationale letterkunde optraden, hadden dan ook een dubbel doel.

Men kan ze niet te onrecht met de opbouwers des tempels, na de Babylonische gevangenschap, vergelijken. Dezen ook werkten aan het opterichten gebouw, terwijl zij steeds met het zwaard omgord bleven, overtuigd als zij waren, dat zij elk oogenblik den vijand zouden hebben afteweren, die hen in hun opbouwingswerk zoude komen storen.

Aldus ook waren onze eerste letterkundigen niet alleen kunstenaars, zij waren, meest allen

strijders. Een groot deel van hen zagen zich genoopt het volk, dat zich, tengevolge van jarenlange vreemde overheersching, door vreemde navolgingszucht had laten meesleepen, tot het bewustzijn hunner waardigheid op te roepen; zij erkenden de noodzakelijkheid, hunne medeburgers, die ontoegankelijk waren voor eigen grootheid en eigen historie, op den roem van ons verleden opmerkzaam te maken; zij beseften, dat zoolang de Vlamingen slechts oogen zouden hebben voor vreemde landschappen en vreemde karakters, er van het scheppen eener letterkunde geene spraak kon zijn, en vooral zij waren diep overtuigd, dat zoolang de taal, die evenzeer de weerspiegeling is van gansch onzen stam, als zij het uitvloeisel is van ons eigen wezen, niet algemeen werd geëerbiedigd en bemind, hunne kunst nooit mocht verhopen overal door te dringen; zij wisten, in één woord, dat de nationale fierheid, zonder welke geene eigen kunst mogelijk is. slechts een ijdel woord zou blijven.

Aldus zien wij, dat, in den beginne, de vaderlandsche strijders zulk een overwegend gewicht op dat gedeelte hunner taak legden, dat zij zich zelfs in hunne zuiver letterkundige schriften niet konden verloochenen. Ik wijs hier slechts twee voorbeelden van aan : Conscience's *Leeuw van Vlaanderen*, en Ledeganck's *Drie Zustersteden.*

Wij allen herinneren ons den weldadigen indruk, welken deze twee werken in onze eerste jongelingsjaren op ons teweeg brachten. Wij danken daar in

hooge mate onze liefde tot eigen schoon aan, omdat de bron, waaruit die schriften voortvloeiden, zoo zuiver was, omdat de strijdende geest, die er zich in lucht geeft, zulken diepen gloed vond in rechtzinnige overtuiging, omdat de kunstenaar streng jegens zichzelven was gebleven, en er steeds eene eer in gesteld had ons te eerbiedigen.

Doch de zuiver verhalende letterkunde, niet min als de lyrische en de dramatische werden met onze nationale onafhankelijkheid herboren. Het is mijne taak niet thans een beeld van ons letterkundig leven op te hangen. Onze letterkunde was, in de eerste jaren van haren bloei, wat haar innerlijk gehalte betrof, dit ten minste is mijne overtuiging, niet geheel Vlaamsch van opvatting. De meeste schrijvers, welke, naar hunne bewering, zoo diep overtuigd waren, dat de letterkunde de uitdrukking van het nationale leven moet zijn, en die persoonlijk een diepen afkeer van de kunstopvatting onzer zuiderburen beweerden te hebben, waren daar, ondanks zich zelven, zoozeer mede behebt, dat menig werk, welks lof op aller lippen was, waarlijk door en door Fransch mag genoemd worden. Men vergete daarbij niet, dat de romantische tijdgeest ook van aard was om het oog af te wenden van al het schoone, hetwelk het werkelijk leven in zijnen schoot bevat, en vooral, dat onze oudheidkenners en geschiedkundigen, waarvan wij de eer hebben de voornaamsten in ons midden te tellen, nog de aandacht niet geroepen

hadden op ons volksleven in vroegere tijden, noch op de voortbrengselen der Vlaamsche schilders, de eenige ware meesters, die ons ter goeder bane kunnen leiden. Een ander gebrek, waarop ik slechts terloops wijs, was dat onze oude letterkunde zoo goed als onbekend was. Zij, die tot de gouden eeuw waren teruggegaan, waren in bewondering voor Jacob Cats; zijne levenswijsheid had misschien een gunstigen invloed op sommigen, doch zijne praatgraagte, zijne misselijke opvatting van de poëzie moest verderfelijk werken; de onbekendheid met Vondel was niet alleen nadeelig voor de poëtische vorming; daaraan schrijf ik ook toe, dat de taal van onze voorgangers, behoudens groote uitzonderingen, de juistheid en den zwier misten, die in elk kunststuk vereischt worden.

Let wel op, dat ik in geenen deele de uitstekende verdiensten van de eerste schrijvers onzer herboren letterkunde wil miskennen. Wel integendeel. Zelfs zij, die er niet in gelukten eenen naam te verwerven, hebben recht op onze dankbare hulde, niet alleen omdat zij, zoo niet eene letterkunde schiepen, dan toch die geheel uit hare puinen heropwekten, en vooral, omdat zij, in den vollen zin des woords, eene goede daad pleegden. Bekrompenheid is een gebrek, dat vele hunner voortbrengselen aankleefde : deze kenschetst vooral hunne tooneellitteratuur. Doch, hoewel de ondeugden des volks niet verborgen bleven, was de strekking, door en door gezond; en eene groote hoedanigheid ken-

merkte haast allen, zij stortten tevredenheid in veler harten, omdat zij een gunstig denkbeeld van de toehoorders zelven gaven.

Ik sprak hooger een woord over de romantische strekking; het zou mij kwalijk passen deze te veroordeelen; wij zijn daar meesterwerken aan verschuldigd, die zoolang in eer zullen blijven als de taal, waarin zij geschreven werden.

Alles wat ik hier wil doen uitschijnen, is, dat de werkelijkheid zelve eene onuitputbare bron van poëzie in zich besluit; doch, slechts op eene vóorwaarde kan zij tot leiddraad aan onze letterkunde strekken; zij moet op eene goede keus gegrond zijn, terwijl zij, verkeerd begrepen, voor onmiddellijk gevolg moet hebben alle poëzie te dooden

Niemand zal inderdaad deze stelling in twijfel trekken. Het leven, gelijk het zich voor ons ontrolt, de mensch, gelijk hij handelt en wandelt, het land, gelijk wij het dagelijks zien, is boven alle beschrijving schoon : wij mogen zelfs zeggen, dat zij het oorbeeld van alle ware schoonheid bevatten. Het moet het bestendig streven van den kunstenaar zijn, dit alles zoo waar mogelijk na te gaan, en des te beter zal hij aan zijne roeping beantwoorden, indien hij meer in zijne poging is gelukt. De tijd gehengt mij niet in breedvoerige beschouwingen over deze stellingen te treden; doch, dat de natuur de leermeesteres der kunst is, is in mijne oogen zoo waar, dat zij door de geschiedenis van alle tijden en alle eeuwen bevestigd wordt. Roepen wij ons slechts

de meesterstukken, zoowel van de beeldende kunst als van de letterkunde, voor den geest, zelfs van die voortbrengselen, wier scheppers het streven naar waarheid niet als hun ideaal beschouwen, en wij zullen in gemoede verklaren, dat die plaatsen, waar zij een diepen greep uit het werkelijk leven deden, waar de hartstochten en driften hunner helden, inderdaad den mensch vertoonden, gelijk wij hem kennen, ons tot in de ziel troffen.

Doch, deze plaatsen troffen ons om hunne waarheid niet alleen, en zij konden daarom ook niet alleen treffen. De waarheid alleen is geene kunst. In de eerste plaats moet de natuur door het prisma van den kunstenaar gezien worden, en ten tweede moet een kunstenaar een keus weten te doen in de stoffelijke en zedelijke wereld, die zich rondom hem uitstrekt. Veronderstellen wij een oogenblik, dat beide deze voorschriften over boord mogen geworpen worden, en dat de kunst integendeel de juiste weerspiegeling der werkelijkheid zij, zonder onderscheid van keus of schikking. Waarom dan, in plaats van een stil leven te schilderen, geen alem van allerlei afzichtelijke voorwerpen in zijn salon gehangen? Die zullen, in allen geval, meer waar zijn dan de rijkst begaafde schilder ze zou kunnen afmalen. Waarom, in plaats van een verhaal te schrijven, zich niet in het midden van het janhagel onzer bevolking begeven?

De schrijver, welk een diep overtuigd voorstander van de leer « het ware alleen » hij ook

zij, zal het toch nooit zoover brengen als de helden, die hij tot zijne idealen verkoos. Het is deze strekking, welke in onze letterkunde, door weinigen althans gehuldigd wordt, welke men de jongste richting kan noemen. Sommigen beweren, dat hunne werken inderdaad de fotografische weergave der natuur zijn; anderen houden vol, dat er van geene keuze spraak kan wezen, dat alles even belangrijk is, hoewel zij bij voorkeur bij het nietigste en gemeenste verwijlen, daar dit, volgens hen, de rijkste bron van poëzie aanbiedt; de eenen bevredigen zich niet dit lage en gemeene, naar hun voorgeven, door de poëzij opgeluisterd, op te disschen; zij prediken het aan; de anderen daarentegen nemen den schijn aan eene zedelijke strekking aan hunne werken te geven, en walg voor het opgevoerde inteboezemen. Volgens mijne bescheiden meening zijn al deze stellingen even valsch, even verderfelijk voor de ware letterkunde.

De photografische werken, of zij al dan niet op keuze gegrond zijn, missen datgene wat hen waarlijk tot kunstgewrochten stempelt, namelijk de vinding, de samenstelling en den alles bezielenden adem van den schrijver, die ze in het leven riep. Zij missen tevens persoonlijkheid. Zij zijn louter stoffelijk, hoe zouden zij, als letterkundig werk, dat het uitvloeisel van de verhevenste gaven van den menschelijken geest moet zijn, kunnen gelden! Hoe zouden zij den denkenden, den voelenden mensch kunnen bevredigen? Wat verschil zou hunne genieting kun-

nen teweeg brengen bij het stoffelijk genot? De zucht om echter het lage, het dierlijke, tot onderwerp van een kunstwerk te verkiezen, is echter veel strenger te veroordeelen. Hiertegen verhef ik in de eerste plaats het verwijt, dat de schrijvers, die er zich aan plichtig maken, niet eens waar zijn. O, ik weet het wel, Vlaanderen evenals al de overige landen, bevat een uitschot van bevolking, en onder al de klassen der samenleving treft men voorbeelden aan, die doen ijzen. Doch men heeft schrijvers gevonden, die niet aarzelden, ons door hunne werken te doen gelooven, dat het kwaad algemeen was; tusschen de talrijke helden, die in hunne werken voorkomen, treft men niet eenen aan, of hij is een type van de meest verachtelijke zedeloosheid, van den bandeloosten euvelmoed; volgens die kunstenaars zoude onze gansche bevolking een samenraapsel zijn van dieren, in den vollen zin des woords, zonder dat in een enkel een gevoel van ware menschelijkheid, van poëzie of schoonheidsgevoel zou te vinden zijn. Welnu, ik verklaar, dat dergelijke boeken ons volk op schandige wijze lasteren. Ik althans, die mijne schoonste jaren in onze Kempen doorbracht, en diep gevoel, dat ik waarlijk tot den grond behoor, waarop ik werd geboren en opgevoed, teeken krachtig verzet aan tegen elk stelsel, om hare bewoners op zoo bloedige wijze te hoonen. Even goed als iemand weet ik, dat onze buitenbevolking hare gebreken bezit, en ik meen te mogen zeggen, dat ik niet teruggedeinsd

ben die in mijne nederige schetsen te doen uitschijnen. Zij zijn hebzuchtig, achterdochtig, en steken nog al gaarne een vuistje uit; overdreven eerlijkheid is niet altijd hunne hoofddeugd; doch daarnevens treft men vele beminnelijke eenvoudigheid, vromen zin, en zelfs ware kunstliefde aan. Die ondeugden, welke geenen walg verwekken, hoewel zij, uit een rein zedelijk oogpunt streng af te keuren zijn, mogen zeer wel opgevoerd worden; wanneer zij inderdaad met den nationalen landaard vergroeid zijn, leveren zij dikwijls stof tot ware poëzij, wel te verstaan, indien de schrijver een man van smaak zij, en hij inderdaad de overige gaven bezitte, die van eenen kunstenaar vereischt worden.

Doch, de zedeloosheid, in de gewone beteekenis, welke wij aan het woord hechten, is stellig niet een treffend kenmerk van onze bevolking; en zij, die er aan lijden, hun peil van beschaving moge nog zoo laag zijn, verbergen hunne ondeugden met de uiterste zorg.

Zou men het wagen deze lieden, in een beschaafd gezelschap, als toonbeelden op te voeren? Zoudt gij het dulden, dat ik hier hunne uitspattingen mededeelde? En nochtans, men heeft schrijvers gevonden, die daarvoor niet terugweken, bijzooverre, dat er enkele boeken verschenen zijn, waarvan ik, die niet de rol van een preutsche wil spelen, ik verzeker het u, het niet van mij zou verkrijgen, er eene bladzijde uit voor te lezen? Ik weet zeer

wel, dat de eigenlijke schilderende letterkunde, geene leerende strekking hebben moet, doch springt het niet in het oog, dat die werken, welke door en door zedeloos zijn, den verderfelijksten invloed op onze bevolking moeten uitoefenen?

Deze invloed kan best gadeslagen worden door hen, die met het onderwijs en de opvoeding der jeugd zijn gelast. Zij weten, dat het een geheel verwerpelijk stelsel is, een tafereel van verkeerdheden en ondeugden op te hangen, zelfs met het doel daar walg voor in te boezemen; zij weten, dat niets den mensch in zijne eigen oogen meer verheft, dan dat men hem een gunstig denkbeeld van hemzelven inboezemt. Doch, er is veel meer. De letterkunde is niet alleen het uitvloeisel van den nationalen volksgeest; zij werkt anderzijds rechtstreeks op de bevolking terug. De valsche schildering van eenen gewaanden toestand is het doeltreffendste middel om dezen toestand in het leven te roepen. Daarbij moet men zeggen, dat aangezien de poëzie, het ideale, de streving naar alles wat tot de verhevene doeleinden leidt, uit deze werken gebannen blijft, zij het gevaarlijkste aller middelen zijn om alle reine poëzij uit het hart des volks te roeien; ik aarzel niet te zeggen, dat, moesten zulke werken inderdaad tot onze bevolking doordringen, zij het een gift zouden instorten, waaraan het als kunst- en kultuurvolk wellicht mocht bezwijken.

De zedelooze letterkunde geeft zich voor, alsof

zij de waarheid boven alles eerbiedigt : ik bestrijd haar met al den gloed mijner overtuiging, omdat zij meer valsch is dan het meest overdreven romantismus, omdat zij den dood der poëzie na zich kan sleepen, en vooral, omdat zij stellig den genadeslag aan een stelsel zoù geven, dat ik boven alle huldig.

Zonder uitsluiting van andere scholen, stel ik onze boeren bij uitstek gaarne voor in hun dagelijkschen omgang, aan het werk. Op het veld en in de schuur, op de hei en op de markt houd ik hun gezelschap; in hunnen eenvoud en gelatenheid bemin ik hen meer dan ik zeggen kan. Ik tracht ze af te spieden bij hunne vroolijke en ernstige gebeurtenissen; terwijl ik gaarne op hunne kermissen en in hunne danstenten verwijl, vergezel ik hen aan hun doodbed en kniel met hen nabij het eenvoudige graf neder, waar zij, in de schaduw van Gods huis, ter ruste worden gelegd. Ik zeg het openhartig, ik heb hen lief, tot zelfs in hunne bandeloosheid toe, en daar de grond van hun karakter gezonde, kerngezonde tevredenheid, bijtende humor en snedige schalkschheid is, heb ik vooral een oog voor hunne geestigheid, vroolijkheid en spotlust; ik beweer echter in geenen deele, dat hij, die vooral ontvankelijk zou zijn voor hunnen vromen ernst en diepen zin, valsch zou zijn. In 't geheel niet.

Vroeger zegde ik reeds, dat volstrekte waarheid geene kunst is; hier dient bijgevoegd, dat elkeen onzer de natuur en de menschen ziet volgens zijnen

eigen gemoedsaard. Het woord van Bilderdijk : « Dichters zien wat zij willen », kan in dezen zin toegepast worden. Bij een Fransch schrijver las ik onlangs : « Tout homme voit les faits à travers sa nature »; het best echter wordt de waarheid uitgedrukt bij Thomas à Kempis. De vrome man spreekt over het beschouwend leven, doch ik vind zijn woord, met het oog op de kunst in het algemeen, zoo diep en tevens zoo waar, dat het mij inderdaad ten hoogste verwondert het nog nergens aangehaald te hebben gezien. « Gelijk de mensch van binnen gesteld is, beoordeelt hij alles wat buiten hem is ». Dat is, volgens mij, de ware leer. De natuur zelve beoordeelen wij naar de stemming van ons eigen hart, de groote meesters trachten wij aan onze innigste verzuchtingen te doen beantwoorden, de menschen en toestanden rond ons beschouwen wij onweerstaanbaar door het prisma van ons eigen gemoed.

Zeker, de objectieve studie der modellen is van het allergrootste gewicht, en ik blijf, vuriger dan ooit, bij de overtuiging, die ons allen dierbaar is, dat ons Vlaamsche volk, wat de schilderachtigheid zijner zeden, de vroomheid zijner levensopvatting en de gezondheid zijner strevingen betreft, voor geen ander volk wijkt. Hiervan kan men best het bewijs hebben bij het lezen der zedelooze schriften. Men wordt dadelijk gewaar, dat men hier niet te doen heeft met eene bloem, die op onzen grond is ontloken.

Het is eene giftplant, die op eenen vreemden mesthoop is ontkiemd, en daar wellicht, welig tiert, doch die te onzent noodzakelijk moet kwijnen en uitsterven, juist, omdat hier de noodige voedingsstoffen haar ontbreken. In andere woorden, de zedelooze letterkunde komt uit Frankrijk, hetwelk ons reeds zooveel andere schoone dingen heeft overgezonden. Ik heb mij den strengen plicht opgelegd, in deze studie, geen enkelen naam aan te halen; doch gij zult mij begrijpen, indien ik u zeg, dat allen, die te onzent dat goedje aan den man, willen brengen, hunne waar op dezelfde markt hebben gekocht.

Terloops meen ik dat, welken dunk wij ook van den toestand van velen onzer zuiderburen mogen hebben, ik nochtans diep overtuigd ben, dat de Fransche pornographen hunne medeburgers op ergerlijke wijze lasteren. Doch, wanneer men het getal van dergelijke schriften nagaat, die daar verschijnen, en van den bijval getuige is, dien zij genieten; vooral wanneer men ziet, dat zij in periodische tijdschriften eene plaats vinden, welke tot het puik der bevolking doordringen, moet men bekennen, dat zij in den algemeenen smaak vallen. Welke verwoestingen zij aanrichten, hoort het ons niet te beoordeelen.

Wel is het ons een heilige plicht ze van onzen bodem te weren. Wij hebben dien plicht, omdat wij, die stellig niet de minst waardige vertegenwoordigers zijn van het Vlaamsche volk, voor

zending hebben, dat volk voor zedelijke besmetting te vrijwaren. Hoever onze gedachten ook uit elkander mogen loopen, ons doel vereenigt ons allen : wij willen het Vlaamsche volk met zijn vroolijken aard, zijn poëtischen geest en ontvankelijk gemoed verdedigen tegen zwart pessimismus, stoffelijke zelfzucht, lage driften en zedelijk verval. Wij willen, dat de verterende wanhoop, de akelige zwartgeestigheid, en verachtelijke zedeloosheid al de heerlijke bloemen in den schoonen gaard, welke het Vlaamsche hart heet, niet doen verstikken; mijn kreet is echter gelukkiglijk slechts eene ontboezeming; gelijk ik het nog gezegd heb : de goede planten zijn zoo levenskrachtig, dat de slechte allen veroordeeld zijn bij gebrek aan voeding en lucht te kwijnen.

LETTERKUNDIGE WEDSTRIJDEN

voor 1897.

EERSTE VRAAG.

Oudgermaansche Taalkunde.

Verhandeling over de vormen van het werkwoord in het Oudfriesch.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Letterkunde.

Opgave van bewijsplaatsen uit taalbronnen, d. i. uit gedrukte of ongedrukte geschriften, alsmede uit gewestspraken, voor elk der woorden, door KILIAAN *als* vetus Flandricum *opgegeven.*

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Men vraagt eene zoo volledig mogelijke lijst van de verwerpelijke neologismen, *die heden gebruikt worden in de Nederlandsche taal, met aanwijzing van hunnen oorsprong en hunne onnauwkeurigheid, alsmede van de juiste Nederlandsche woorden, uitdrukkingen of zegswijzen.*

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

Een volksboek over de Geschiedenis van België van 1792 *tot* 1814.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

Buitengewone prijskamp.

VIJFDE VRAAG.

Eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Meubelmaker ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en werken.

In het antwoord zullen de Mededingers ook, zoo veel

mogelijk, de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

Prijskampen voor 1898.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Historische studie over de verandering der vorming van het meervoud der zelfstandige naamwoorden. — van het Middelnederlandsch tot het nieuw Nederlandsch.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

Buitengewone prijskamp.

GEWESTWOORDEN.

Idioticon van het Antwerpsch dialect. (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen.)

Voor de twee beste verzamelingen Idiotismen, gewestelijke eigenaardige uitdrukkingen, spreekwoorden, vergelijkingen en taalkundige eigenaardigheden worden twee prijzen uitgeloofd : 1e prijs, 400 fr.; 2e prijs, 200 fr.

(A. b. c.-gewijze volgorde en duidelijke uitlegging worden verlangd. Het plan der *Idioticons* van Rutten en Tuerlinckx wordt aanbevolen.)

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De Schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften voor den wedstrijd van

van 1897 moeten ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) *vrachtvrij* ingezonden zijn vóór den 1 Februari 1897. — Die voor den wedstrijd van 1898, vóór den 1 Februari 1898.

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker Opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. — Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

Zitting van 18 September 1895.

Tegenwoordig, de heeren Hansen, bestuurder. Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou en Claes, werkende leden.

Afwezig met kennisgeving, de heeren de Pauw, Alberdingk Thijm, Daems en van Droogenbroeck, werkende leden, en Janssens, briefwisselend lid.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Wallonia, 1895, nr 8.

Biographie nationale, 2e aflevering, 13e deel.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, n° 7. 1895.

Bibliographie de Belgique, 1895, n° 15.

Une loterie de tableaux et d'objets d'art à Malines, en 1559, par H. CORDEMANS. Mechelen, 1895.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Koninklijk besluit van Willem I, houdende

erkenning van de Oprichting eener Maatschappij voor de vaderlandsche Taal- en Letterkunde te Brugge. 1819.

Redevoering over de Nederlandsche Taal, uitgesproken bij de plechtige uitdeeling der prijzen van het Kon. Atheneum te Brussel, 1825, door FELIX DE DOBBELEER, *student* in *Rhetorica.*

Discours de M. de Foere prononcé dans la séance du 31 *Janvier* 1844 *de la Chambre des Représentants* (over de spelling der taal).

Door den heer A.-V. BULTYNCK :

Godfried van Bouillon, groot opera in drie bedrijven en een naspel.

Door den heer J. BOUCHERY :

Broederliefde. Zangdicht.

Door den heer D. DE SOMVIELE, archivaris van Tielt :

Farragit, of de jonge slaaf, door JH. S. Tielt, 1885.

Levensschetsen en Kunstartikelen, door LOD. VAN PETEGHEM. Brussel, 1862.

Bericht van Hoofdbestuurders der maatschappij « Tot nut van 't algemeen. » (Verordeningen.)

De waarheid over de landverhuizers der arbeiders en de uitwijking der Belgische kapitalen naar Argentina. Gent, 1889.

Blijde gedachtenis van den gulden jubeldag des eerw. heeren Leo Slock..... Tielt, 1884.

Leidsman voor den Belgischen uitwijkeling naar de Vereenigde-Staten van Noord-Amerika. Brussel, 1840.

De Maatschappijen van onderlingen bijstand. De Volksbanken. Eene voordracht door V(AN) D(EN) B(ERGHE).

Hulde aan den zeer eerw. pater Joannes, Recollet, in de wereld Constantinus Boutens, door P. PLETS, priester. Tielt, 1877.

Proeve van verklaring van aardrijkskundige namen, door AM. DELPLACE.

Kort begrijp der spelkunst en woordenkennis van de Vlaemsche tael voor beginnende leerlingen, door J. VAN DE WALLE. Tweede uitgaaf. Tielt, 1860.

Wegwijzer en raadgever voor Landverhuizers. Antwerpen.

Levensschets van den E. H. Clarysse, door den E. H. A. DE LEYN, pr. Brugge, 1875.

Levensschets van den eerw. vader Schacht, pastor-missionnaris in Noord-Amerika, 1841-1874, door D. DE SOMVIELE. Tielt, 1878, 8°.

Door den heer JEF VAN DE VENNE :

Jozef Lefebvre en zijn werk. Antwerpen, 1895.

Door de heeren Uitgevers van *Biekorf,* nr 15, 1895, van dit tijdschrift.

Door de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam :

Jaarboek voor 1894.

Verslagen en Mededeelingen. Afdeeling Letterkunde. 1894-1895.

De Germaansche Volken bij Julius Honorius en anderen, door Mr. S. MULLER. Antwerpen, 1895.

Briefwisseling.

Aan de vergadering wordt een afschrift medegedeeld van het koninklijk besluit, waarbij de kiezing des heeren Claes, tot werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer Mathot, wordt goedgekeurd.

Bij brief van den heer Dr. B Stallaert wordt, namens Noord- en Zuidnederlandsche geleerden en boekenliefhebbers, aangedrongen op de spoedige voortzetting van het door wijlen Karel Stallaert aangevangen *Glossarium van verouderde rechtstermen* — Verzonden naar het Bestuur.

De heer Claes vraagt en bekomt het woord :

« Hij kwijt (zegt hij) eene aangename plicht met de leden der Academie, die hem als werkend lid in hun midden hebben geroepen, van harte te danken.

Hij heeft de gewichtigheid der onderscheiding, welke hem te beurt is gevallen, vooral goed begrepen door de menigte gelukwenschen, die hem zijn toegekomen. Hij beschouwt het als eene eer, naast mannen te zetelen van uitstekende ver-

diensten. Hij is tegen hen niet opgewassen. Wel heeft hij veertig jaren gestreden voor de rechten van onze moedertaal en onzen volksstam; wel heeft hij zijne overtuiging mogen overplanten in den boezem eener schare leerlingen, die voortgaat het Vlaamsche vaandel hoog te houden; doch deze laatste gelegenheid tot verdienste heeft hij zelfs nu niet meer : hij is zelfs verstoken van den bezielenden omgang met zijne stam- en taalgenooten.

In zulke omstandigheden komt hij aan de werkzaamheden der Academie deelnemen — of liever, die werkzaamheden volgen, met het rechtzinnig verlangen om nuttig te zijn, waar hij kan.

Hij hoopt dat de welwillendheid zijner hooggeachte medeleden hem niet zal ontbreken. » (*Toejuichingen.*)

Dagorde.

De heer Hiel vraagt om zijne aangekondigde lezing te mogen verdagen tot de volgende zitting, daar het hem, wegens onvoorziene omstandigheden, niet mogelijk is geweest zijn dichtstuk te voltooien. — Aangenomen.

Na bespreking van verschillende punten van huishoudelijk belang, verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 16 October 1895.

Aanwezig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, baron de Maere en Claes, werkende leden;

de heer F. van der Haeghen, binnenlandsch eerelid;

de heeren de Ceuleneer, jhr. de Gheldere, Janssens, Segers en Simons, briefwisselende leden.

De heer van Droogenbroeck laat weten, dat hij belet is aan de zitting deel te nemen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting, legt de bestendige secretaris de lijst over der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

De gilde der Antwerpsche Schoolmeesters, door Ed. Poffé.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. Derde jaar, nrs 2, 3 en 4.

Handelingen (idem), 2e deel, 1e afl.

Wallonia, 3e jaar, nr 9.

Bulletin de l'Agriculture. 1895, nrs 1 en 2.

Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, 1895, nr 8.

Bibliographie de Belgique. 1895, nr 17.

Le Congo, par HUBERT DROOGMANS.

Contes de mon village, par LOUIS DELATTRE.

Histoires lunatiques, par HUBERT KRAINS.

Verslag van een onderzoek in Engeland naar archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland, in 1892 *op last der Regeering ingesteld*, door Dr. H. BRUGMANS. 's Gravenhage, 1895.

Door den heer D. CLAES :

Le Mouvement Wallon en Belgique, par D. CRAUWERS.

Door de *Société d'Emulation*, van Brugge :

Annales, 38e deel, laatste aflevering.

Door den heer J. BOUCHERY :

De Vlaamsche Kunstbode, 1895, 8e en 9e afl.

Door den heer B. :

Ter gelegenheid der plaatsing van eenen gedenksteen voor een nieuw gasthuis (te Aalst). *Zanggedicht*.

Door den heer WILLEM DE VREESE :

Een spel van Sinne van Charon, de helsche schippere (1551), uitgegeven door Dr. W.-L. de Vreese. Antwerpen, 1895.

Notice biographique de Martin van Torout

poète flamand du moyen âge. Overgedrukt uit de *Biographie nationale.*

Ledekant. (*Overdruk.*)

Fragment van eene berijmde geschiedenis van Barlaam en Josaphat.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 10ᵉ jaargang, nrs 9 en 10.

Mgr de Haerne, door Dr. SCHAEPMAN.

Door de Uitgevers van *Biekorf,* de 16ᵉ en 17ᵉ aflev. des 6n jaars.

Door den heer D. DE SOMVIELE, archivaris van Tielt :

Eenige bemerkingen op het liberalismus en op de tusschenkomst der geestelijkheid in de kieszaken. Uit het Fransch door P.-D. CRACCO. Roeselare, 1849.

Maatschappij van onderlingen bijstand, onder kenspreuk : de Liefdadige Werklieden, te Thielt. Gewijzigde verordering. Tielt, 1868.

Aenspraek ... op de vijftigjarige jubelfeest der priesterwyding van den zeer eerw. heer Joannes de Bruyne, pastor demissionaris, door G.-J. TANGHE. Brugge, 1872.

De moorderij van Heule bij den fakkel der waarheid te klaren tooge gesteld. Brugge, 1880.

Socialist of Christen. Een verhaal uit onze tijden door een lid van Sinte Luitgaarde's gilde. Brugge, 1879.

Feest te Maldegem, 18 Sept. 1860.

Door de *Académie d'archéologie de Belgique*:
Annales, 1895, 3e aflevering.
Bulletin, nr 23.

Door de Redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, de 8e aflev. des 5n deels.

Door den heer Buitenrust Hettema, de 5e aflev. 5e deel, van *Taal en Letteren*.

Briefwisseling.

De bestendige secretaris deelt de vergadering het koninklijk besluit mede betreffende de gift eener som van 10,000 fr., namens den heer Karel Boury, in leven vredegerechtsgriffier te Brugge, door zijne zusters de juffrouwen Sophia en Maria Boury, bijzonderen te dier stede. — Op last der vergadering zal het bureel eenen brief van bedanking sturen aan genoemde juffrouwen, de acte betrekkelijk het legaat in het *Jaarboek* der Academie opnemen en daarbij voegen een beknopt levensbericht van den heer Karel Boury, met zijn portret.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het kiezen van een lid der Commissie van Geschiedenis, Bio- en

Bibliographie, ter vervanging van wijlen den heer L. Mathot.

Wordt gekozen, de heer Gailliard.

Tot lid der Commissie van onderzoek van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, ter vervanging des heeren de Vos, ontslaggever, wordt gekozen de heer Micheels.

De heer Hiel draagt een gedicht voor, getiteld : I. *Arme Moeder — Blijde Moeder*, II. *Arme Moeder — Zalige Moeder*. De vergadering beslist, dit stuk in de *Verslagen* op te nemen.

Door den heer Génard wordt medegedeeld de *Rekening over de verdediging der Schelde gedurende het beleg van Antwerpen* in 1583-1585. In zijnen naam leest de bestendige secretaris de inleiding tot deze, in meer dan één opzicht, belangrijke historische bijdrage.

De heer bestuurder dankt den heer Génard voor de mededeeling en stelt voor, het vrij uitvoerige stuk in de *Verslagen* te laten drukken. — Aangenomen.

Nadat de vergadering, in geheime zitting, eenige punten van huishoudelijk belang heeft besproken, wordt de zitting geheven.

Lezingen.

ARME MOEDER. — BLIJDE MOEDER. (1)

DICHTER.

Te Geel, in 't zandig Kempenland,
Met heidebloemen rijk beplant,
Waar men der zotten krank verstand
Geneest, door zorgen zacht en zoet,
Geneest, met vroom en kalm gemoed,
Geneest, met liefde en moedergloed...
Daar zat op eenen achternoen,
In 't rijpe frissche herfstsezoen,
Omkransd met wilde wingerdgroen,
Een moeder voor haar huis.
Ze schonk 'nen zuigeling de borst... Hij dronk
Zoo gulzig, dat het smakken klonk
Guljuichend door de heldre lucht;
En liet de moeder zucht op zucht,
Het was uit louter mingenucht.
. . . .
O God! die lieve vrouw was schoon.
Bekeek ze diep den kleinen zoon,
Dan borrelde in heur hert een toon,
Die reiner zong dan voglenzang,
Die zong zoo malsch, zoo teêr, zoo bang,
Vol goedheidsdrang, vol liefdedrang.

---

(1) Zie de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.* Juni 1895, bladzijde 373.

Zang.

Hoe dankte mild zijn kloeke stem,
Toen ik den boorling stak naar hem,
    Op mijne bevende armen.
    Rijkgod! welk warm omarmen!
De moeder is der liefde kracht,
Het is der menschheid puurste pracht.

Een zoon, riep hij, is de eer des mans,
Met de oogen vol van tranenglans.
Kom hier, mijn goedbeminde,
Kom hier, mijn zoetgezinde!
De moeder is der liefde kracht,
Het is der menschheid puurste pracht.

Toen zoende hij van 't lieve wicht
De handjes, 't rozig aangezicht...
Kom hier, beminde vrouwe,
Mijn heil, mijn eer, mijn trouwe!
De moeder is der liefde kracht,
Het is der menschheid puurste pracht.

En toen hij aan het wiegsken stond,
Toen fluisterde aardig, frisch zijn mond,
Terwijl hij hemelsch lachte :
Kom kus me, reine zachte.
De moeder is der liefde kracht,
Het is der menschheid puurste pracht.

DICHTER.

En gansch verloren in haar zuivre moedervreugd,
Straalde uit haar blauwige oog de vonk der jeugd;
En vlogen hare zwarte lokken in den wind,
Omgolvend hare blanke borsten en haar kind.
Doch, eensklaps, ach, verbleekt heur lief gelaat...
Wat is 't dat in haar wezen ommegaat?
Denkt zij aan haren man, die voor het daaglijksch br[illegible]
Moet wroeten, ja, steeds strijdend tegen argen nood!
Denkt zij aan 't zuigend kind en aan zijn lot?
Het lot der armen, wee, der wereld spot...
Het lot der armen, dat genegenheid verdient :
Een arme mensch vindt zelden hulp of vriend.
. . . .
o Neen! des is haar moedervreugd te groot,
o Neen! want hare liefde tart de dood!
Terwijl de vooglenschare duizendtongig schalt,
Terwijl de laatste zonnegloed in purpren glinsters v[illegible]
In gele kapucienenbloemen, die hun vlammend licht
Verliefd de schoone moeder zenden in 't zacht aangez[illegible]
Terwijl een tooverschemer 't hemelsch moederbeeld o[illegible]
Die enkel voor den echtgenoot en 't dierbaar zoontje le[illegible]
Terwijl... ach, weer ontsteld haar lief gelaat,
Wat is 't, dat in haar wezen ommegaat?
. . . .
O, was 't een voorgevoel?.. ze trilt... door 't weemlend loof
Klinkt eene stem, zoo zoet als 't klagend windgesuis,
Dat stroomt als in 'nen droom rond 't kleine huis.
« O schoonste vrouw der vrouwen, Jane, blijf niet doof.

Lied.

Kom ik aan heur woon,
Zij bekijkt me niet,
Voor mijn liefdeloon
Vind ik slechts verdriet!
Want aan haar, aan haar
Denk ik toch altijd,
'k Ben verstooten, maar
'k Blijf haar toegewijd.
Lijdt mijn herte zeer,
O, Jane, Jane lief... ik heb u nimmermeer!

'k Loop door dun en dik,
'k Vraag altijd naar haar,
Doch of had zij schrik
Voor een erg gevaar...
Ach, van mij, van mij
Blijft zij immer wijd...
Ach, waarom is zij
Mij niet toegewijd?
Lijdt mijn herte zeer,
O, Jane, Jane lief, ik heb u nimmermeer!

't Schoone vrouwenbeeld
Rustloos dag en nacht,
Als een engel speelt
In mijn krank gedacht...
Ach, een groet, een groet
Had mijn hert verblijd...

Ach, geen zoentje zoet
Is mij toegewijd.
Lijdt mijn herte zeer,
O Jane, Jane lief... Ik heb u nimmermeer!

DE MOEDER.

't Is de eerste vrijer, zuchtte zij, een wilde man...
Ik heb hem nooit bemind, ik schrikte er huivrend van.
Eerst kwam hij zachtjes aan en smeekte laf, met traan of
Gelijk een lam : min mij, min mij, overschoone Jane!
Dan stuursch gebiedend, wild en woest als geile Pan,
Vervolgde hij mij driftig... Ik moest hem beminnen.
Helaas, door mijne trouwe liefde voor mijn braven ma
Verloor de dompelaar zijn zwakke zinnen.

DICHTER.

Het kindje zoog steeds gulzig voort
Terwijl de moeder starlings staart,
Vol angst, vervaard!
Wee, wordt heur kalm genot gestoord?
Het kindje zoog steeds voort.

DE MOEDER.

Hij is krankzinnig.
'k Vlucht hem angstig, waar ik kan...
Ik vlucht hem overal!
Waar toeft gij, waar, mijn dappre lieve man?
Dat ik niet overweldigd, zondig vall'!

Het kindje zoog steeds gulzig voort,
Terwijl de moeder starlings staart,
Vol angst, vervaard...
Wee, wordt heur kalm genot gestoord?
Het kindje zoog steeds voort.

. . . .

Door 't somber loof der wilde wingerdranken,
Door 't bleeke groen der kapucienenbloemen,
Ai, op de schoone moeder twee vurige oogen tuurden,
Ai, twee begeerige oogen gulzig gluurden.....
In plaats de schoonheid, Godes wonderwerk, te danken!
In plaats, in pure liefde, Godes meesterstuk, te roemen,
De moeder, schooner beetrer dan het schoonste wijf der aarde
Hoort men den zot, den diepontaarde,
Der Godheid reinste vrucht verdoemen.

. . . .

Hij sprong vooruit den woesten stier gelijk,
Zijn bloedige oogen puilden uit zijn hoofd als van een beest.
Hij grolde grof : « Gij hebt mij nooit gevreesd!
Gij hebt mij steeds getard... Ge zijt thans mijn... bezwijk! »

. . . .

Haar denken stond stomstil...
Zij had noch kracht, noch wil...
Zij slaakte klacht noch woord.
Haar kindje zoog steeds gulzig voort...
Het zoog steeds voort!

. . . .

Hij greep naar heur... zij, als een doode bleek...
Smeet, voor ze in haren bangen strijd bezweek,

Smeet 't zuigelingsken in zijne armen,
Dat droef begon te kermen.
Terwijl een droppel melk uit haren rozen tepel viel,
Als zilvren traan, rein als haar kindjes ziel.
. . . .

Hij bleef een stond beteuterd staan,
En uit zijn oogen stortten traan op traan...
Dank zonk hij op zijn knieën als verpletterd neer...
De moeder zag naar hem zoo hemelsch zoet en teêr.
Hij zuchtte bang,
Welluidend eenen droeven zang :
« Erbarmen! erbarmen!
Neem 't kindeken uit mijne armen,
o, Moeder zoet, o moeder goed, ik heb misdaan,
Ja, laf misdaan!
Erbarmen! erbarmen!
. . . .

Dan kuste hij het kindje zeer,
En schonk het aan de blijde moeder weer...
Hij snikte diep... ging heen en zong,
Dat het in 't bevend hert der moeder drong...
. . . .

Dan uit de verte hoorde zij hoe het zoo traag en treurig
« Lijdt mijn herte zeer,
o Jane, Jane lief, ik zie u nimmermeer.

III. — ARME MOEDER — ZALIGE MOEDER.

DICHTER.

Fel gloeit de zonne door 't verschroeide loof,
Geen vogel zingt, geen windje waait;
't Schijnt alles stom en doof.
De geluw zonnebloeme draait
En blikkert treurloos stil in 't rond...
Verlept, verdroogd is 't gouden mos;
Thans is van zang en geur het bosch
Van dauw het veld niet dronken,
En de aarde rolt in 't gloeiend licht, als in een vlammenslond,
Verzonken.
En blootvoets waagt zich niemand op het glinstrend brandend zand,
En dorstig, hooploos dwaalt de landman zuchtend door het land.

. . . .

In 't huisje lag een kranke moeder op het blanke ledikant,
Met 't herte droef en zonder kracht, het oog vol wanhoopsbrand...
En nevens haar lag lam een mager wichtje lijdend
Aan de erge kwaal der moeder, ach tegen 't sterven strijdend.

De moeder droomde een poos :
o God, hoe moedeloos
Is 't leven mij... Mijn brave man zeilt op de zee,
Mijn man, de vader, vol gevaar en kommerwee.
De moeder droomde weer een poos
Zoo hopeloos! zoo hopeloos!

Moederdroom.

Schepper, Gij die zielen schiept
Voor het heil der liefde...
Toen Gij ze in het leven riept,
Was het niet door liefde?
Moet ik thans mijn braven man
Ziekelijk verlaten?
Ach, de goede wil noch kan,
Kan noch wil mij haten.

DICHTER.

En weder kuchte en sliep zij ademloos...
Toen, als een woeste hoos,
Op 't bliksemsstampende ros,
Als wild orkaan gezwind en los,
Zingend
Klinkend,
Met zweerden zwingend,
Een ruiterstroep voor 't huisje snelt,
Dat dreunend daverde, diep ontsteld.

Krijgszang.

Wij houden 't leven in de hand
En springen 'lijk op 't krijzlend strand,
De buitelende baar...
En moet het zijn is 't land in nood,
We storten vijands in de dood.
Wij vreezen geen gevaar!
We zijn de meesters sterk en stout,
We blijven het, tot de zonne wordt koud,
Tot ons geene sterre meer beschouwt.

Wij hebben jeugdig, krachtig bloed,
En smachten wij naar 't liefje zoet,
Na onzen bangen strijd,
Thans streelt ons niet haar gulle lach,
Thans roert ons niet haar wee of ach,
Noch, of ze smeekt of lijdt.
We zijn de meesters sterk en stout,
We blijven het tot de zonne wordt koud,
Tot ons geene sterre meer beschouwt.

Vooruit! vooruit! met hert en geest,
Een lafaard is 't die aarzlend vreest,
En denkt aan 't moederhert...
Foei, weent gelijk een onnoozel kind,
Door liefde en door gevoelen blind...
Vooruit! en weg de smert!
We zijn de meesters, sterk en stout,
We blijven het tot de zonne wordt koud,
Tot ons geene sterre meer beschouwt.

. . . .

DICHTER.

Ach, huivrend sprong de moeder op,
Met bangen herteklop;
Stuiptrekkend kermde 't arme wicht,
Met traantjes op 't zilverig aangezicht.
't Was schoon gelijk 'nen engel,
Schoon als de lelie op den stengel,
Fijn als de vlinder in de lucht,
Rein, als het puurste mingezucht.

. . . .

Thans lag het stervend op de sponde,
De ziekte knaagde 't weg, als etterwonde,
Die niet genezen wil of kan.
De moeder, denkend aan haar kloeken man,
Terwijl uit hare blauwe milde blikken
De liefde straalde als vurige zielevlam,
Keek naar het knaapje zeer...
Ze zuchtte traag en teer.

DE MOEDER.

o Kind, ge doet me schrikken...
o Dat de dood u seffens nam!
De dood, de zuster van de liefde...

God, dat zij ons verlossen kwam!
Indien 't den braven man
Niet griefde,
Dan, dan, dan,
Al waar' de zonde ontzettend groot!
Schonk ik ons zelf de dood...

DICHTER.

Zij weende in overvloed
En zong zoo siddrend zalvend zoet.

Moederzang.

Slaap, liefste kind, slaap stil,
Voldoe der moeder wil.

Doe 't blauwig oogsken toe...
Godszielken, ge zijt moê.

Gelukkig was ik kind
Door vader diep bemind.

o Moeder, sprak hij zacht :
Ons kind groeit op in kracht.

Uit 't blauwig oog straalt hij,
Zoo frisch, zoo rein als gij.

Ik neem hem weldra meê,
Vol kracht, ter woeste zee.

En thans mijn arrem kind,
Al worde ik diep bemind...

Door krankheid aangetast,
Zijn wij een overlast.

Ik heb noch gloed, noch bloed,
Omdat ge sterven moet.

Slaap zacht, kreun niet te wreed,
Vergroot niet 't moederleed.

DICHTER.

De zonne zonk... gehuld in schaamtevrees,
De geele maan ten hemel doodsch verrees,
Bleek schijnend in het ruime hemelrond,
Uit 't verre verte jankte droef een hond,
De winden waaiden wild en schreiden, kloegen,
Alsof ze 't leed der arme moeder droegen.

DE MOEDER.

Godszielken, kind, ach, waart ge dood!
Waart gij gestorven in mijn schoot!
Gij moet toch 't leven derven,
Zoon, mocht ge voor mij sterven.

Godszielken, welke diepe smert,
Verwek ik droef in 't vaderhert,
Door hem geen kind te geven,
Dat kon in frischheid leven.

Godszielken, ziek zijn is wel kwaad,
Ach, werdt ge groot, werdt ge soldaat,
En vielt ge als held ter neder....
Ach, 'k min u toch zoo teeder.

Gods zielken, 'k hoor uw laatsten snik...
Terwijl ik in mijn tranen stik!
Goddank! ik stort een bede...
Ik stik! ik stik... o, manlief... ik...

DICHTER.

Zij stierf. De dood bracht heur den vrede.

GEHEIME STEMMEN.

Gouden harpen klinken,
Englen stemmen zingen,
Bij het glans-gewemel
Open gaat de hemel...

Hij, de God der liefde,
Wacht ze in zegepraal,
Die de sombre kwaal
Hier ter dood toe griefde.
Zaligmaker, in uw eeuwig lichtgestraal,
Zingen beide zielen uwe liefde,
Smeeken beide zielen nog naar liefde
Voor den braven vader, d'eedlen eedgemaal.

Gesmeek der beide zielen.

Gij verlostet ons, o Zaligmaker,
Gij verlostet ons, o Hemelheer,
Gij bleeft trouw, ons heilbewaker,
God, wij dienden u zoo teer,
Maar terwijl we in uwe schoonheid,
In uw glorie zijn verblind,
Die Gij grenzeloos ten toon spreidt,
Hoor de bede van de moeder,
Hoor de bede van het kind.

Bede der Moeder.

Wees, o Heer, de Heilbehoeder
Van den eedlen kloeken man...
God, zoo smeekt u thans de moeder,
Schenk hem eene schoonre vrouwe,
Even frisch, als kuisch en trouwe,
En dan...

Bede des Zoons.

Wees, o Heer, den Heilbehoeder
Van den eedlen kloeken vader,
Van den eedlen dappren man... .
En dan?
Wat de beste, reinste moeder,
Heere God niet zeggen kan;
Schenk hem zonen wijs en krachtig,
Schenk hem dochters engelachtig,
Schenk de vreugd den vromen man,
God, we juichen eeuwig dan.

Beide zielen juichen.

God van schoonheid, God van goedheid!
Heil, bescherm den braafsten man!
Heil, bescherm den milden vader!
Blijf den eelsten mensch steeds nader...
Troost hem met uw hemelzoetheid,
God van schoonheid! God van goedheid!

REKENING VAN DE VERDEDIGING DER SCHELDE
gedurende het beleg der stad in 1583-85.

toegelicht door P. GÉNARD.

Het beleg van Antwerpen in 1583-85 is zonder tegenspraak een der merkwaardigste feiten der XVIe eeuw.

Evenals in onze dagen, tijdens het beleg van Sebastopol, spreidde de krijgskunst er al hare hulpmiddelen ten toon, en strekte den overwonnenen, evenals den overwinnaars, tot roem. Had men, langs de zijde der Spanjaards, Farnese en zijne schitterende officiers, zoo had men, van den kant der belegerden, Marnix van Sint-Aldegonde, ondersteund door den admiraal Jacob Jacobssen, den ingenieur Abraham Andriessens, de werktuigkundigen Frederico Gianibelli, Peter Timmermans, Jan Bovie en zooveel anderen, waarvan de geschiedenis de al te zeer vergeten namen vermeldt.

In het *Antwerpsche Archievenblad* hebben wij de verslagen van het bestuur der stad, gedurende dit merkwaardig tijdvak, medegedeeld; men kan er bijzonderheden in vinden, welke, door eene bevoegde pen benuttigd, het nog te schrijven verhaal zouden kunnen helpen opstellen van het beleg, hetwelk, evenals in onzen tijd dat van Parijs, niet met de inneming, maar met de overgaaf, na het sluiten van een verdrag, eindigde.

Om zijne belangen staande te houden, was het Magistraat of de Wet van Antwerpen verplicht geweest gedwongen belastingen te heffen, en, onder gansch bijzondere benamingen, leeningen te doen.

Een geheel bijzondere rekendienst werd ingericht, waarvan menig overblijfsel is bewaard gebleven. Een gelukkig toeval deed ons zelfs de rekening van de verdediging der Schelde ontdekken. Het is een stuk van het hoogste gewicht, onderteekend door de voornaamste personaadjes: PHILIP VAN MARNIX, JAN VAN BERCHEM, NICOLAAS VOOCHT, ADRIAAN BARDOUL, JAN ELLINCK, JOACHIM GILLES, en de secretaris HENDRIK DE MOY. Wij hebben deze bladen doorloopen; zij tintelen van belang; elke aanteekening bevat ongekende feiten, en bewijst de vaderlandsliefde onzer zestiendeeeuwsche voorgangers.

Wij zien er in, dat de Tresoriers PIETER PANHUYS en HENDRIK VAN LEMENS, gezamenlijk met den Penningmeester JAN PELGROMS, het bestuur over de gelden hadden (1). JAN PELGROMS had het bijzonder opzicht over eene wekelijksche bijdrage.

Drie commissarissen waren gelast deze laatste in te zamelen; JAN DE WEYNSSONE, CORNELIUS BUYSSEN en MATTHIAS DE HOEST.

De geldmiddelen beliepen tot :

---

(1) Zie over deze ambtenaren ons *Archievenblad*, D. XIII, blz. 386-401, en ons *Wapenboek*, alsook het werk : *Anvers à travers les âges*, D. II, blz. 167.

	Pond.	Schel.	Den.
1. Wekelijksche bijdrage . . .	36,117	18	5
2. Som voor den kolonel NORITZ, door de Staten van Brabant gestemd	16,500		
3. Andere belasting van de Staten van Brabant	12,500		
4. Derde » » .	15,249	3	6
te zamen	80,367	1	11

eene aanzienlijke som voor den tijd. De hoofdstukken over de uitgaven leeren ons verscheidene tot nu toe vergetene feiten kennen. Men deed den aankoop van verschillende oorlogsvaartuigen, en onder deze de groote schepen *De Trouw* en *De Fortuyn*, die later in branders veranderd werden.

De Fortuyn had tot eersten kapitein PIETER VAN DER VENNE, oud-deken der schippers. Later ging het bevel over aan PIETER HUYBRECHTS; het oorlogsschip *De Trouw* had in den beginne tot kapitein JAN PEETER ZWART, die vervangen werd door JACOB JACOBSSEN, van Santvliet. Deze groote aanvoerder had het bevel over al de oorlogsschepen, en het is grootendeels aan zijne bekwaamheid, dat men de langdurigheid van het beleg moet toeschrijven.

Het schip *De Haen* had tot kapitein JOOS DANIELSEN; twee oorlogsschepen en eene sloep hoorden toe aan den Baljuw van het land van Waas, en hadden tot aanvoerders JAN COCK en JAN LENAERTSEN; het schip *De vliegende Hert* had

tot kapitein BOUDEWIJN CORNELISSEN en daarna WILLEM CLOCK; de *Groote Galei* der stad had tot kapitein PIETER WOUTERS, *alias* DE BACKERE.

Gaarne vinden wij deze namen terug, omdat zij toehooren aan mannen van eene buitengewone dapperheid en wilskracht, en die, naar allen schijn, eenmaal hunne levensschets zullen hebben.

In eenen post der rekening zien wij, dat drie dezer schepen door den vijand waren genomen; doch dat onze dappere zeelieden de vaartuigen, die zij verloren hadden, wisten te heroveren. De rekening doet de wapeningen kennen, alsmede de betalingen aan de Engelsche kolonels STUART en JAN NORITZ; de toelagen, welke aan de weduwen werden verleend, en eindelijk eene menigte bijzonderheden betrekkelijk eene der merkwaardigste belegeringen, welke in de geschiedenis gekend zijn.

Buiten hare historische waarde heeft de rekening van 1583 nog een taal- en letterkundig belang. Zij bevat eene menigte uitdrukkingen, aan het krijgswezen ter zee ontleend, die men zelden vereenigd vindt.

Naar allen schijn zal de Koninklijke Vlaamsche Academie deze naar waarde schatten.

P. GÉNARD.

REKENINGHE VAN DE SCHEPEN VAN OORLOGHEN
1581-1585

(*Voor de stat* (1).

ALSOO by die vanden Raidt vanden Staten van Brabant soe aenden Edelen slants van Brabant als steden van Brussel ende Antwerpen, is verthoont geweest dat alle de ordinarise middelen van Brabant nyet en waren genouchsaem om te betalen de nootelycke garnisoenen van Brabant, vele min om eenich volck int velt te brengen, oft daer toe neffens dandere geconfedereerde provincien eenige hulpe oft assistentie te doene, noch oock om te betalen de somme van peningen dairop het lant van Brabant is byde Staten Generael gestelt geweest, daer deur tselve lantwas gevallen in diverse inconvenienten, ende noch meer gescapen ware te vallen mits dyen nyet mogelyck en was de garnisoenen ende volck van oirloge, soe te voete als te peerde, betalinge te doene, ende onder hen goede ordre ende discipline te onderhouden, ten ware dat men andere middele accordeerde ende groote notable sommen van peningen opbrachten ende dat by forme van personnele quotisatie over de borgeren ende ingesetenen van den voirs. lande van

(1) Deze zinsnede beteekent dat het afschrift der rekening voor het Antwerpsch magistraat was bestemd.

Brabant, Soe ist dat Borgermeesteren ende Scepenen, Oudescepenen ende Hooftmannen, ende Wyckmeesteren ende goede mannen vanden Ambachten, representerende tgeheel lichaem der voirs. stadt van Antwerpen, aengemerct hebbende den staet ende gesteltenisse vanden lande van Brabant, ende dattet meer dan hoochnoodich is om de Spaengiaerden ende andere gemeyne lants vyanden te resisteren, groote merckelycke sommen van peningen op te brengen, ende gesien hebbende dopinien vanden Edelen slants van Brabant desen aengaende gegeven vander daten den XXVIII^{en} Septembris lestleden, ende geconsidereert de redenen daerinne begrepen, ende alles overwegen dwelck in soe gewichtigen sake daerane de beschermenisse vanden lande ende van dese stadt ende van een jegelyck syn leven, vrouwe ende kinderen is hangende, behoort overwegen te worden, hebben geadviseert ende geconsenteert dat bynnen dese stadt van Antwerpen de borgeren ende ingesetenen van deselve, vuytgenomen de natien die ter contrarien geprevilegeert souden mogen wesen, *selen gequotiseert ende gestelt worden op wekelycke contributie ende dat de hoochste quotisatie nyet meer en sal gedaen worden dan tot een pont vlems, ende de minste vyff stuvers ter weken drye maenden*, daer voer alleenlick rekenende twelff weken ende nyet langer geduerende, sonder nadeel vande previlegien vanden lande van Brabant ende van dese stadt ende sonder de sake te trecken in consequentien,

ende alsoe opden voirs. voet de quotisatie alreede is gedaen ende dat dairaff de cohieren gemaect syn, dat deselve cohieren by de Heeren vander weth, wyckmeesteren ende gedeputeerde vuyt de ambachten, mitsgaders de capiteynen, de welcke over tmaecken vande voirs. quohieren hebben gestaen oft andere in hunne plaetse respectivelyck te surrogeren, anderwerff selen worden geexamineert ende soe vele als het mogelyck is de quotisatien vergelyct eene deene nyet meer dan dandere beswaert, regard hebbende op een jegelycx macht ende middelen, ende tverlies dwelck soe ten platten lande oft anderssins geleden is, oft alnoch geleden wordt, ende soe verre yemant macht hebbende te contribueren vuyt de cohieren is gelaten oft dat anderssins eenige persoonen te hooge oft te leege nae hunne qualiteyt gestelt syn, zelen de voirs. commissarisen de selve mogen tauxeren ende de quotisatie meerderen ende minderen soe zy tselve nae eens jegelycx macht ende middel selen bevinden te behooren. Selen oock de voirs. commissarisen by soe verre zy tselve geraden ende doenlyck vinden, de hoochste mogen stellen op thien rinsguldenen, ende de minste op drye stuvers ter weken, ende dat onder de voirs. quotisatie oock mede selen begrepen worden de borgeren oft ingesetenen deser stadt dewelcke daer vuyt syn vertrocken, oock regard nemende op henne qualiteyt, ende dat sy hun absenterende, ontgaen alle andere lasten ende voer hen vaderlant ende dese

stadt nyet en waken, oft andere sorgen ende periculen subiect syn, daertoe sy nochtans nae alle rechten ende redenen verplicht ende verbonden syn. *wel verstaende dat de stadt van Antwerpen alleene met de voirs. quotisatie sal belast zyn*, *ende dat over sulcx de Staten van Brabant haer selen goetdoen de sommen van peningen die dairaff selen procederen met redelycken intereste*, *om daermede eensdeels te betalen vele schamele weduwen ende weesen, ende andere persoonen groote merckelycke sommen aen de voirs. stadt ten achter wesende;* Ende dat van de voirs. quotisatie ierst selen worden *voldaen de scepen van oirloge* ende andere nootelycke oncosten ende garnisoenen omtrent dese stadt gelegen; *ende dat de peningen dairaff comende selen worden gestelt in handen vanden Tresorier ende Rentmeestere deser stadt*, *om geemployeert te worden ter ordonnantie van den maendaechschen Raet, geassisteert met twee hooftmannen ende vier wyckmeesteren;* ende dat de voirs. quotisatie sal gecollecteert worden by de wyckmeesteren oft de clercken, die sy daertoe in hunnen name selen stellen opden ordinarisen loon: *Ende aengesien die van de Magistraet hebben gefurneert de somme van vier duysent ende de wyckmeesteren drye duysent rinsguldenen tot behoeve van tregiment van Stuart, dat de selve somme* ierst ende voren al vande voirs. quotisatie selen getrocken ende goetgedaen worden; ende behoudelyck dat de collectacie nyet en sal geschieden

voor dat de cohieren selen syn vergelyckt ende gemaect tot vollen genoege vande voirs. commissarisen. Aldus gedaen in substantie inden Breeden Raidt gehouden den III[en] deser maent Decembris, ende daernae gelesen ende gearresteert in Collegio den V[en] der voers. maent Decembris XV[c] eenentachtentich. Onderteeckent van Uffele.

Collata cum originali concordat
JOACH. GILLIS. (1)

ALSOO men bevindt tot conservatie ende bewaernisse deser stadt ende vander Riviere vande Schelde ende de Honte noodich te syne datmen op de selve leggen sal eenige scepen van oirloge, ende nochtans Myne Heeren Borgemeesteren ende Scepenen nyet geraden en vinden eenige capiteynen met absolute authoriteyt dan alleenlyck gelimiteerde, by provisien ende tot hunnen wederroepen, aen te nemene, ende op deselve scepen te stellen, ende dat soe wel om de capiteynen alsoock de bootsgesellen te houden in goeden regel ende discipline, alsoock om andere redenen hun daertoe porrende ende moverende, begeerende oock ontslagen ende

---

(1) Joachim Gillis, zoon van den befaamden Peeter Gillis of Egidius, was licenciaat in de rechten, advocaat in den Raad van Brabant en raadordinaris fiscaal in dit hertogdom. Met zijnen broeder Jan, raadpensionaris te Antwerpen, vervulde hij eene groote rol in de gebeurtenissen der XVI[e] eeuw. (Zie onze *Aanteekeningen over P.-P. Rubens*, bl. 211 en 212.)

gelibereert te syne van verscheyden clachten ende querelen te overhooren, die ter causen van dyen dagelycx rysen mochten (als wesende met andere groote ende gewichte saken genouch geoccupeert): SOE ist dat myne voirs. Heeren hebben geauthoriseert ende authoriseren mits desen myne Heeren de *Borgermeesters, Tresoriers ende Rentmeestere omme te wesen superintendenten ende toesienders vanden voirs. scepen van oirlogen*, denselven gevende volcomen macht om de voirs. capiteynen ende bootsgesellen soo nu jegenwoirdelyck als in toecomende tyden dienende ingevalle van malversatie oft ongeregeltheyt te deporterene ende andere in heure plaetsen indyen des noot zy te surrogeren; verbiedende wel expresselyck den voirs. capiteynen yet op de voirs. scepen te attenteren oft te verranderen tware in het deportement oft aannemen van ennighe bootsgesellen ten ware by wete, wille ende consente vanden voirs. Tresoriers ende Rentmeestere. Actum XXVIII July XV^c tweentachtentich. Ende stont daer onder : Gecollationneert teghens het registere daer mede t'accorderende desen VIII^en Septembris Anno 1584 ende was onderteeckent Baecart.

Collata ut s.
GILLIS.

ALSOE tot defensie deser Riviere ende veylicheyt vande passanten ende cooplieden op dese landen negocierende nootelycken bevonden is ge-

weest te onderhouden eenige scepen van oirloge tot welvaert vande generaliteyt ende gemeyn beste, (hebbende tot onderhout derselver by de leden deser *Stadt geconsenteert te moghen employeren de peningen geprocedeert vande wekelycke quotisatie*, ende capitale impositie achtervolgende der acten van consente dairaff zynde, ende gemerct noodich is bevonden (mits dinvasie byden vyant nu onlancx gedaen vanden lande van Waes) meeder getal van oirlochscepen in dienste te houden ende te nemen tot versekerheyt als boven, soe ist dat myne Heeren Borgermeesteren ende Scepenen der stadt van Antwerpen, in conformiteyt van der acten collegiael in date XXVIII July anno XV^c tweentachtentich hebben geordonneert ende ordonneren mits desen den Tresoriers ende Rentmeestere de voirs. scepen van oirloghe alreede in dienste synde, ende by myne Heeren alnoch te nemen *maentelyccken te betalen metten peningen alreede daertoe geordonneert ende te ordonneren mitsgaders alle andere oncosten tot oprustinge derselver dienende te becostigen, aggreerende ende approberende de betalingen alreede by deselve tot noch toe gedaen;* Actum inden maendaechschen Raidt den VII^en Novembris anno XV^c dryentachtentich. Onderteeckent J. Hoboken.

Gecollationneert ut s(upra).

GILLIS.

ALSOE de Tresoriers ende Rentmeestere der stadt van Antwerpen myne Heeren Borgermeesteren, Scepenen ende Raidt derselver stadt verthoont hadden, dat zy soe vuyt laste van myne Heeren de Staten van Brabant als van de voirs. stadt in den jare van eenenachtentich lestleden last ende commissie hadden ontfangen van de administratie van seeckere wekelycke quotizatie die alsdoen bynnen dese stadt gegėven was geweest, ende anderssins wairaff zy de peningen hadden verstrect ende geemployeert totte betalinge van orloochscepen, alsdoen ende tot noch toe in dienste van den lande wesende, van welcke administratie den tyt ware geexpireert ontrent het lest van septembri lestleden, wairaff zy begeerende rekeninge te doen, ende de selve gereet gemaect hebbende, hadden myne voirs. Heeren gebeden omme tot het hooren ende sluyten derselver eenige commissarisen geordineert te wordden, welcken volgende myne voirs. Heeren gecommitteert hebben van hunnen twegen Heer PHLIPS VAN MARNICX, Heere van S[t] Aldegonde etc. buyten Borgemeester ende Heere JUNIUS DE JONGHE, riddere, out Borgermeester ende scepene der voirs. stadt oock tselve den anderen leden deser stadt inden Breedenraidt vergadert zynde, hebben doen verdragen ten eynde insgelycx by hen respectivelyck eenige commissarisen tot tgene voirs. is gecommitteert souden wordden, SOE syn ten nabescreven daghe by den voirs. anderen leden Breedenraidtsgewyse

vergadert zynde gecommitteert de persoonen nagenoempt, te wetene byden ouden scepenen Heer JACOB VAN BERCHEM, riddere ende Meester NICLAES DE VOOCHT, byden hooftmannen ende wyckmeesteren, ADRIAEN BARDOEL, hooftman, ende JAN ELLINCK wyckmeester, ende by de goede mannen vanden ambachten SEBASTIAEN CUYPERE, deken vande meersse ende AERNOUT VERVOIRT oudt deken vande bereyders omme tzamenderhant te doen ende besoigneren in tgene voirs. is, sulcx als behoirt ende verheyscht wordt. Gedaen des maendaechs den XXIX[en] octobris anno XV[c] vierentachtentich, my daerby zynde ende onderteeckent BERLICOM.

Daernae is by myne Heeren voirs. tot de voirs. commissarisen gevuecht als secretaris Meester JOACHIM GILLIS om te besoigneren nae inhoudt der voirs. acte. Actum XII[a] novembris anno XV[c] vierentachtentich. Onderteeckent: MARTINY.

Collata cum orginali concordat.
JOACH. GILLIS.

Rekeninge (1) PEETER PANHUYS, HEN-

(1) Op heden den XIII[en] Novembris anno 1584 is dese rekeninghe groot 58 bladeren by de rendanten prout in textu overgeleet ende gepresenteert aen de commissarissen by de leden deser stadt respective totter auditie der selver geauthoriseert by de acte de data 29 Octobris anno 1584 hier voeren geinsereert. Presenterende de zelve te gewarighen met behoirlycke acten, ordonnancie ende quitancie, ende op des noot zynde by eede naer constuyme. Actum ten daghe voers. my daer by synde.
JOACH. GILLIS.

RICK VAN LEMENS, Tresoriers, ende JAN PELGROMS, Rentmeester generael respective der stadt van Antwerpen, van der administratie ende bewint by henlieden gehadt ende gedaen van de peningen geprocedeert van de wekelycke quotisatie als anderssins (*wairaff de voirs. Pelgroms alleene d'administratie van de peningen gehadt heeft* (1) die by den leden deser stadt geconsenteert ende gedestineert syn geweest tot betalinge van de scepen van orloge opgenomen tot bewaernisse vande Riviere alhier, al achtervolgende der acten van consente dairaff zynde in date des vyffden Decembris anno XV^c lxxxi ende de commissie ende ordonnancie dese gecommitteerden daervan gegeven hier voren tsamen geinsereert (2). Gemaect in ponden artois van xl grooten vlems tpondt, schellingen ende peningen naer advenant.

Ierst vanden *Ontfanck* gehadt vanden peningen geprocedeert van de wekelycke quotisatie.

Op den XXVI^en may anno XV^c lxxxII van JAN DE WEYNSSONE ende Meester CORNELIS BUYSEN, gecommitteerde totter collectacie van de voirs. wekelycke quotisatie op rekeninge heurer

---

(1) By de eyghen bekentenisse vanden selven PELGROM.

(2) By de acte prout in textu hier voerens geinsereert folio II°.

voirs. collectatie de somme van vier duysent ponden artois (1), hier de voirs. IIII^m £ artois.

Opden XVIII^en Juny anno voirs. vanden voirs. gecommitteerden op rekeninge heurer collectatie de somme van drye hondert tnegentich ponden seven schellingen artois, dus hier de voirs. III^c xc VII £ sc.

Op den XXI^en dach derselver maent ontfangen vuyt handen vanden voirs. gecommitteerden de somme van drye duysent ponden arthois op rekeninge als vore, hier III^m £.

Den XXIIII^en dach derselver ontfangen by handen vanden voirgenoemden gecommitteerden op rekeninge van heurer collectacie voerseyt de somme van drye duysent ponden artois, dus hier III^m £.

Opden XIX^en dach der maent July anno XV^c lxxxii ontfangen vanden voirgenoemden JAN DE WYNSONNE ende Meester CORNELIS BUYSSEN, deur handen van LAUREIS MUREAU, de somme

(1) Blyct byde geverificeerde specificatie inhoudende de somme als in den text, mitsgaders de naegetrocken partyen tsamen beloopende ter somme van sessendertich duysent een hondert seventhien £ achthien scellingen vyff grooten arthois. In date X Septembris anno 1584; onderteeckent J. DE WINSOENE alhier gesien ende tot verificatie overgegeven.

van sesse hondert ponden artois, dus hier de selve VI^c £ artois.

Den iersten dach augusti daer naer, ontfangen vanden voirs. gecommitteerden de somme van vier hondert ponden artois op goede rekeninge heurer voirs. collectacie, hier de voirs. IIII^c £.

Ontfangen byden voirgenoemden Rentmeester PELGROMS, vuyt handen vanden voirs. gecommitteerden, de somme van vyff duysent ponden artois op rekeninge van der voirs. collectacie. Compt de voirs. V^m £.

Van denselven gecommitteerden noch ontfangen de somme van twee duysent ponden artois op rekeninge als vore, hier II^m £.

Den XVIII^en dach augusti anno XV^c lxxxII de somme van sesse hondert ponden artois vuyt handen vande voirs. gecommitteerden op rekeninge heurer voirs. collectatie, dus hier VI^c £ artois.

Op den XI^en Septembris int voirs. jaer LXXXII ontfangen vanden voirgenoemden gecommitteerden, op rekeninge heurer voirs. collectacie, de somme van thien hondert ponden artois hier X^c £.

Daernaer noch ontfangen vuyt handen vanden voerseyden gecommitteerden de somme van thien hondert ponden artois op rekeninge als vore, hier X^c £.

Opden IX^en^ Octobris LXXXII ontfangen de somme van thien hondert ponden artois by handen vanden voirs. gecommitteerden op rekeninge als vore, hier Xc £.

Opden XXIXen Novembris anno XVc LXXXII ontfangen van JAN DE WYNSSONE ende Meester CORNELIS BUYSSEN, gecommitteerde totter voirs. wekelycke quotisatie de somme van thien hondert ponden artois op rekeninge als vore, dus hier

Xc £ artois.

Den VIIen Decembris daernae ontfangen vanden voirs. gecommitteerden de somme van gelycke thien hondert ponden artois op rekeninge heurer voirs. collectacie, dus hier de voirs. Xc £.

Den XIIen January anno XVc dryentachtentich ontfangen vanden voirs gecommitteerden de somme van dry duysent negen hondert sevenen dertich ponden, seventien schellingen dry penningen artois op rekeninge als vore

IIIm IXc XXXVII £ XVII s. III d.

Opden XIIIen daernae ontfangen vuyt handen derselver gecommitteerden de somme van twelff hondert sessentzeventich ponden, thien schellingen artois op rekeninge derselver collectacie, dus hier

XIIc LXXVI. £ x s.

Opden XIen dach meerte XVc dryentachtentich ontfangen deur handen vanden voirgenoemden ge-

committeerden JAN DE WEYNSSONE ende Meester CORNELIS BUYSSEN de somme van een duysent negen hondert sevenentzestich ponden, twee schellingen, drye peningen artois op rekeninge heurer voirscreven collectacie vande wekelycke quotisatie, dus hier de voirs. XIX^{c} LXVII £ II s. III d.

Den XXVI^{en} derselver marty ontfangen vanden voirs. gecommitteerden de somme van thien hondert ponden artois op goede rekeninge heurer voirs. collectacie, compt hier X^{c} £.

Opden III^{en} novembris anno XV^{c} LXXXIII voirs. ontfangen by handen vanden gecommitteerden voirs. de somme van vyff hondert vyventnegentich ponden, vyff schellingen, ses penningen artois op rekeninge als vore V^{c} XCV £ V s. VI d.

Den III^{en} februarius anno XV^{c} vierentachtentich ontfangen by den voirgenoemden Rentmeester PELGROMS vuyt handen JANS DE WEYNSSONE ende Meester CORNELIS BUYSSEN, gecommitteerden totter voirs. wekelijcke quotisatie de somme van twee duysent vyff hondert viertien ponden, vier schellingen, elve peningen artois op rekeninge van heurer voirs. collectacie, hier de voirs.

II^{m} V^{c} XIIII £ IIII s. XI d. artois.

Opden XII^{en} february voerseyt ontfangen van den voirs. gecommitteerden de somme van seven hondert elve ponden, seventien schellingen, twee

peningen artois op rekeninge ende in mindernisse heurer voirs. collectacie

VII^c XI £ XVII s. II d.

Den lesten aprilis anno LXXXIIII voerseyt ontfangen vuyt handen voirscreven gecommitteerden totte wekelycke quotisatie de somme van hondert vierentwintich ponden, veertien scellingen, vier peningen artois ter causen als voren

CXXIIII £ XIIII s. IIII d.

Somma van de peningen geprocedeert vande wekelycke quotisatie sessendertich duysent hondert seventien ponden, achtien scellingen, vyff peningen artois. Ic segge

Bene XXXVI^m CXVII £ XVIII s. V d. artois(1).

P^a GROSSA.

Ander ontfanck gehadt van MYNEN HEEREN den STATEN van BRABANT.

Ende ierst over tremboursement van tgene dese stadt verschoten ende betaelt hadde aan den Coronnel NORITZ daer voren dese stadt voor mynen Heeren vanden Staten heur particuliere obligatie hadde gegeven alst blyct hier naer int

---

(1) Zy norende dese hooftsomme rekeninge gehouden met de Staten van Brabant als hier naer op slot van dese rekeninge sal worden gestelt.

vuytgeven a folio LIII verso articulo 1° et sequentibus.

Op den XXVIII^en may anno XV^c dryentachtentich ontfangen byden voirgenoemden Rentmeestere PELGROMS, van Meester CORNELIS BUYSEN ende MATHEUS DE HOEST, gecommitteerde totten ontfange vanden sesten hondersten peninck, de somme van seven duysent twee hondert seventien ponden, thien schellingen artois, op rekeninge van alsulke XVI^m V^c ponden artois als dese stadt bewesen is op den voirs. C^en penninck om daermede te betalen den Coronnel NORITZ, dairaff de stadt heure particuliere obligacie gegeven heeft gehadt; Dus hier de voirs. somme (1) van VII^m II^c XVII £ x S. artois.

Op den lesten dach der voerseyder maent van Meye, anno dryentachtentich, ontfangen van den voirgenoemden gecommitteerden de somme van vier hondert ponden artois op rekeninge van heurer voirscreven collectacie vanden voirs. C^en pennick, hier IIII^c £ artois.

Den XXX^en dach July anno dryentachentich

(1) Wordt dese ende de naevolghende somme tsamen beloopende sesthien duysent vyff hondert £ geaccepteert als gedaen vuyt crachte van de acte van remboursemente van de Staten van Brabant de data ut in textu folio LIII verso articulo 1° et sequentibus.

ontfangen vuyt handen van den voirgenoemden gecommitteerden de somme van ses hondert sevenentnegentich ponden, twee scellingen, ses peningen artois op goede rekeninge heurer voirs. collectacie, compt hier vuytgetrocken

VI^c XCVII £ II S. VI d.

Op den elffsten augusti XV^c LXXXIII voirs. ontfangen vanden voirseyden gecommitteerden de somme van twee hondert vyftich ponden artois op rekeninghe als vore, dus hier II^c L £.

Den XXIX^en dach der voerseyder maent augusti, ontfangen vuyt handen vanden gecommitteerden totten ontfange vanden voerseyden C^en peninck de somme van twee hondert vyftich ponden artois op rekeninge heurer voirs collectacie, dus hier II^c L £ artois.

Op den vijftienden Octobris dryentachentich ontfangen vanden voirnoemden gecommitteerden de somme van een duysent een hondert ponden artois, ter goeder rekeninghe heurer voirs. collectacie, hier XI^c £.

Den XVIII^en der selver maent Octobris. ontfangen deur handen van den voirs. gecommitteerden de somme van vier hondert ponden artois op rekeninge heurer collectacie vanden voirs. C^en penninck, compt hier IIII^c £.

Op den IIII^en^ Novembris anno XV^c^ dryentachtentich ontfangen van den voirgenoemden gecommitteerden Meester CORNELIS BUYSSEN, ende MATHEEUS DE HOEST de somme van seven hondert ponden artois op rekeninge van heurer voirs. collectacie, compt hier de voirs.
VII^c^ £ artois.

Den XII^en^ dach der voirseyder maent van November, ontvangen vuyt handen van den voirs. gecommitteerden, totten ontfanck vanden C^en^ penninck, de somme van een duysent een hondert ponden artois op rekeninge als vore, hier
XI^c^ £.

Op den XIII^en^ voirgenoemd ontfangen by handen van den voirs. gecommitteerden de somme van negen hondert ponden artois op rekeninge als vore, compt hier IX^c^ £.

Den negentiensten Novembris voerseyt ontfangen vuyt handen van den gecommitteerden voirs. de somme van acht hondert ponden op reke ninge heurer voirs. collectacie, dus hier de voirs.
VIII^c^ £.

Op den tweentwintichsten dach Novembris LXXXIII voirs. ontfangen by den voirscreven Rentmeester PELGROMS vuyt handen vanden gecommitteerden voirscreven de somme van een

duysent vier hondert dryenvyfttch ponden artois op rekeninge heurer voirs. collectacie, hier
XIIII^c LIII £ artois.

Den lesten dach der voirs. maent Novembris ontfangen vuyt handen vanden gecommitteerden voirs. Meester CORNELIS BUYSSEN ende MATHEEUS DE HOEST de somme van twelff hondert tweendertich ponden, seven schellingen, sesse peningen artois op rekeninge als vore, dus hier de voirs. XII^c XXXII £ VII s. VI d.

Somma vanden ontfanck gehadt by assignatie van mynen Heeren den Staten van Brabant vuyt den VI^en C^en peninck. (1)
Bene XVI^m V^c £ artois.
11^a GROSSA.

Ander Ontfanck gehadt van mynen Heeren de STATEN VAN BRABANT, over tgene sy gefurneert hebben tot onderhoudinge van de *scepen van oirloghe*.

Opden achtsten dach Septembris anno XV^c dryentachtentich ontfangen by den voirnoemden Rentmeester JAN PELGROMS vuyt handen van den gecommitteerde over de negociatie vanden

---

(1) Zy hier aff rekeninge gehouden met de staten ut supra Grossa P^a.

ses mael hondert duysent guldenen, de somme van twee duysent ponden artois ter zaecken van II^c L *£ artois ter weken* die hen by mynen Heeren de Staten geordonneert syn geweest wekelycken te tellen vuyte ***middelen vanden Convoyen ende Licenten*** van de vuytgaende ende incomende coopmanscappen deser stadt om ***daermede te betalen de scepen*** van oirlogen liggende op de riviere van den Schelde, ***ende dit over acht weken geeyndt respective den IX, XVI, XXIII, XXX July VI, XIII, XX ende XXVII^en Augusti*** anno dryentachtentich (1) hier de voirs. II^m £ artois.

Den dertiensten dach Octobris anno voirs. ontfangen vuyt handen van den voirscreven gecommitteerde de somme van twee hondert vyftich ponden artois over de negenste weke ter zaecken als vore geeyndt den.... Septembris daer te voren, compt hier de voirs. II^c L £ artois,

Ontfangen by handen van den gecommitteerden voirs. de somme van twee hondert vyftich ponden artois over de thienste weke geeyndt den .....Septembris voirscreven, dus hier II^c L £.

Opden IIII^en Novembris XV^c dryentachtentich

---

(1) Wordt hier aengenomen als by onderlinghe communicatie ende consenten daernae gevolcht by de Staten van Brabant, in mindernisse van tgene dese stadt by slote van dese rekeninghe is comende geordonneert ontfanghen te worden.

ontfangen van de voirs. gecommitteerde totte negociatie van de IV^{c} m ponden artois de somme van seventhien hondert vyftich ponden artois, over de II^{c} L £ ter weken die sy gehouden syn te tellen vuyt de Convoyen ende Licenten tot betalinge als vore, ende dit over de XI, XII, XIII, XIIII, XV, XVI ende XVII^{c} weke geeyndt respective den XVII^{en}, XXIIII^{en} Septembris den I^{en}, VIII, XV, XXII ende XXIX^{en} Octobris anno voirs. compt hier de voirs. XVII^{c} L £.

Opden negentiensten dach der voirs. maent Novembris ontfangen deur handen vanden voirs. gecommitteerden de somme van vyff hondert ponden artois, over twee weke by hen gefurneert ter saken als voeren geeyndt den V^{en} ende XII^{en} deser, dus hier V^{c} £ artois.

Den IX^{en} dach Decembris daernae ontfangen by handen van de gecommitteerde totte voirs. groote negociatie de somme van seven hondert vyftich ponden artois over de II^{c} L £ artois ter weken by hen gefurneert tot onderhout vande scepen van oirloghe voirs. geeyndt voor drye weken XIX^{en}, XXVI^{en} Novembris ende den III^{en} deser, hier VII^{c} L £.

Opden twelffsten January anno XV^{c} LXXXIIII ontfangen van de voirscreven gecommitteerde de somme van thien hondert ponden artois ter zaken van vier weken tyts by hen gefurneert ten fyne

als vore, geeyndt respective den Xen, XVII, XXIIII ende den lesten decembris nu lestleden, compt hier Xc £.

Opden achtsten february anno voers. ontfanghen ut supra de somme van thien hondert ponden arthois ter saken van vier weken gheeyndt den XXVIIIen January incluys, comp hier Xc £

Den sevensten dach Meerte XVc LXXXIIII voirs. ontfangen by handen van den gecommitteerden voirs. de somme van thien hondert ponden artois over vier weken contributien *a raison* als vore, geeyndt respective den IIII, XI, XVIII ende XXVen february lestleden, dus hier de voirs.

Xc £ artois.

Opden XIXen Aprilis anno LXXXIIII voirs. ontfangen by handen van den gecommitteerden voirs. de somme van thien hondert ponden artois, ter saecken van vier weken contributien vande voirs IIc L £ artois ter weken tot onderhout als vore geeyndt den IIIen, X, XVII ende XXIIen marty lestleden, compt hier de voirs. Xc £.

Den vyfden may anno XVc vierentachtentich ontvangen vuyt handen vanden gecommitteerde totte voirs. negociatie, de somme van thien hondert ponden artois voer vier weken contributien ter oirsaken als vore geeyndt respective den lesten marty VII, XIIII ende XXI Aprilis lestleden,

Xc £.

Opden XXVen may anno XVc LXXXIIII voers. ontfangen deur handen vanden voirscreven gecommitteerden de somme van thien hondert ponden artois over vier weken by hen gefurneert van den voirs. IIc L £ artois ter weken geeyndt den XXVIIIen Aprilis V, XII ende XIX deser, hier

Xc £ artois.

Den XXen Juny vierentachtentich voirscreven ontfangen van den voirs. gecommitteerden totte voirs. negociatie de somme van thien hondert ponden artois over vier weken tyts by hen gefurneert ter zaken als vore tot onderhout van de scepen van oirloge geeyndt respective (1) den...... Xc £.

Somma vanden peningen gecomen vuyt de middelen vanden Convoyen ende licenten beloopende

Bene XIIm Vc £ artois.

IIIa GROSSA.

Ander ontfanck gehadt van mynen Heeren DEN STATEN VAN BRABANT voirscreven.

Opden vyftiensten decembris anno XVc ende dryentachtentich ontfangen van mynen Heeren den Staten van Brabant deur handen van heuren ont-

---

(1) Zy dese grossa gebrocht hier nae in mindernisse van slot van dese rekeninghe.

fanger THOMAS ANRAET *de somme van dry* duysent twee hondert vyvenviertich ponden, dry schellingen, ses peningen artois, *over tremboursement van tgene de stadt theuren versuecke verschoten hadde* aende capiteynen ende *bootsgesellen vande dry vlemsche oirlooch scepen* die gevolght syn dese partye onder geloefte van betalinge van henne tachterheyt, dus hier de voirseyde (1)

IIIm IIc XLV £ III s. VI d. artois.

Opden XXVIIen Juny XVc vierentachtentich ontfangen van mynen Heeren voorgenoemt deur handen van heuren *rentmeester* JAN VAN NYVERSEEL by een hunne assignatie op tresoriers ende rentmeestere deser stadt luydende in minderinge vande selve stadts portie *In de Bede*, de somme van twelff duysent ponden artois, om de selve peningen te employerene *tot betalinge van den scepen* van oirlogen, ende welcke somme is ontfangen met VIIIc ponden artois ter weken vuyt de casse vande Reductie van de renten deser stadt, Compt hier de voirs XIIm £ artois.

Somma van de voirs. twee partyen van ontfange gehadt door ordonnancie vande Staten van Brabant (2) Bene XVm IIc XLX £ III s. VI d. artois.

IIIIa GROSSA.

---

(1) Acceptaecie in mindernisse van tgene dese stadt is competerende by slote van dese rekeninge.

(2) Zy gelycke somme affgescreven op slot ut supra.

Totalis. — Somma van alle de voers. ontfanghen beloopt ter somme van tachentich duysent drye hondert dryentsestich ponden, een schelling XI peningen arthois.

LXXX[m] III[c] LXIII £ I s. XI d. artois.

Vuytgeven jegens den voirs. ONTFANCK

Ierst aen ***incoop van Schepen*** :

PEETER VANDEN VENNE, outdeken van den scippers ambachte alhier, de somme van acht hondert ponden artois, ter zaecken van den coop van een schip genaempt de FORTUYNE wairop capiteyn is gestelt PEETER HUYBRECHTS als hiernae folio XX verso met twee chaloupen by hem aen dese stadt vercocht ende gelevert volgende d'acte collegiale vander daten XXVIII July XV[c] LXXXII ordonnancie ende quitancie tsamen hier overgegeven (1) VIII[c] £ artois.

JOOS DANIELS scippere de somme van sesse hondert ponden artois ter saecken van den coop van een scepe genaempt DEN HAEN ende dairop hy als capiteyn gestelt is als hier nae folio XXIX by hem tot behoeve deser stadt vercocht ende gelevert naer vermogen d'acte collegiael van der

(1) Blyct prout in textu by de acte collegiale de data 28 July Anno 1582, ordonnancie ende quitancie.

daten des XXIen July XVc LXXXII, ordonnancie ende quitancie hiermede gaende, dus hier

VIc £ artois.

Item soe is gecocht van CORNELIS PIETERSS. maet een scip wesende eenen *Cromsteven* voor de somme van derthien hondert dertich ponden, die betaelt zyn deur de casse vande gereduceerde renten alst blycken mach by de IIe leste rekeninge van den rentmeester PELGROMS, welck voirs. scip genaemt is DE TROUWE daer capiteyn is gestelt JAN PIETERSS. ZWART als hiernae folio .... hier voer

Memorie.

Somma vanden incoop van scepen
Bene XIIIIc £ artois.

GROSSA Pa

Ander vuytgeven aen PEETER VANDEN VENNE, capiteyn op een schip van oirloghen genaempt de FORTUYNE.

PEETER VANDEN VENNE, oudtdeken van den scippers ambacht ende capiteyn, de somme van dry duysent ponden artois voer gelycke somme hem by acte vanden Breeden Raidt vanden XVIIen februury anno LXXXII toegevuecht vande peningen procederende van de wekelycke quotisatie, in minderinge van syne tachterheyt ter causen van den scepe van oirloghe by hem *onderhouden* tot be-

vrydinghe Riviere by laste van de Staten Generael van Brabant ende dese stadt volgende de voirs. acte ende quitancie desselfs VANDEN VENNE tsamen hier overgegeven (1) III^m £ artois.

Den voirgenoempden capiteyn PEETER VANDEN VENNE de somme van vier hondert ponden artois voer gelycke somme hem by acte collegiael van den twintichsten July anno XV^c LXXXII toegevucht in minderinghe van syne voirs. tachterheyt, ende ter saecken van den scepe van oirlogen by hem als vore *onderhouden* tot bevrydinge vander riviere naer vuytwysen deselve acte (2) ende quitancie dairop dienende tsamen hier geexhibeert IIII^c £ artois.

Bene Somma III^m IIII^c £ artois.

GROSSA II^a.

Ander vuytgeven aen PEETER HUYBRECHTS capiteyn op het scip genaempt DE FORTUYNE daer capiteyn te voren op is geweest PEETER VANDEN VENNE.

PEETER HUYBRECHTS voirgenoempt, de somme

(1) By acte van den Breeden Raedt by de leden der zelver onderteeckent alhier gesien ende quitancie van den Capiteyn prout in textu.

(2) By acte collegiael ende quitancie.

van twee hondert eenentnegentich ponden, twee schellingen artois over een maent ***gagien*** soe voor hem selven als de officialen ende bootsgesellen op het voirs. schip gedient hebbende verschenen den ***lesten*** dach Augusti anno XV^c LXXXII volgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven (1) II^c XCI £ II s. artois.

Den voirgenoempden capiteyn PEETER HUYBRECHTS de somme van twee hondert sessentnegentich ponden, twee schellingen, ses peningen artois over een maent gagien soo voor hem selven als syne officialen ende bootsgesellen op het voirs. schip gedient hebbende, verschenen den lesten dach Septembris anno LXXXII vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie tsamen hiermede gaende II^c XCVI £ II s. VI d.

PEETER HUYBRECHTS voirgenoempt noch de somme van twee hondert sessentnegentich ponden, twee schellingen, ses peningen artois ter saecken van een maent gagien hem ende synen bootsgesellen competerende gedient hebbende op het schip de FORTUYN, verschenen den lesten dach Octobris LXXXII naer vermogen de specificatie, ordonnancie ende quitancie, hier geexhibeert

II^c XCVI £ II s. VI d. artois.

---

(1) By specificatie ordonnancie, quitancie.

Deselve de somme van twee hondert sessentnegentich ponden, twee schellingen, ses peningen artois voer een maent gagien hem ende synen bootsgesellen, verschenen ter causen als vore ultima novembris LXXXII vuytwysen de specificatie ordonnancie ende quitancie hier overgegeven

II^c XCVI £ II s. VI d.

Den voirgenoempden capiteyn PEETER HUYBRECHTS, de somme van twee hondert negenentnegentich ponden, twee scellingen, ses peningen artois over een maent gagien voer hem ende zyne bootsgesellen ende volck tscepe gedient hebbende verschenen sedert prima decembris LXXXII totten thienden January daerna anno LXXXIII by specificatie, ordonnancie ende quitancie

II^c XCIX £ II s. VI d.

PEETER HUYBRECHTS voirgenoempt de somme van dry hondert tweenvyftich ponden, twee schellingen, ses peningen artois over een maent gagien voer hem ende den officieren ende bootsgesellen verschenen den thienden february LXXXIII mitgaders voer een cabel, touwe ende andere oncosten bynnen de voirs. maent gedaen, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven III^c LII £ II s. VI d. artois.

Deselve de somme van drye hondert vyvenviertich ponden, vier schellingen artois ter saecken van

een maent gagien voer hem ende syn scipvolck op de FORTUYNE gedient hebbende verschenen den tienden marty LXXXIII eensamentlyck voer verscheyden oncosten bynnen de voirscreven maent gedaen ende by hem verschoten volgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert

III^c XLV £ VIII s.

Den voirgenoempden Capiteyn PEETER HUYBRECHTS de somme van drye hondert sessendertich ponden, twee schellingen, ses peningen arthois ter saecken van een maent gagien zoe voer hem syne officialen ende bootsgesellen verschenen den thienden aprilis LXXXIII mitsgaders voor oncosten bynnen de selve maent opt voirs schip gedaen vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven

III^c XXXVI £ II s. VI d. artois.

Ende aengaende de navolgende twee maenden gagien verschenen de X^en May ende Juny zyn betaelt deur middele vande casse vande gereduceerde renten, als blycken mach inde IIe leste rekeninge vanden rentmeester deser stadt JAN PELGROMS, ten welcken tyde oock tselve scip ende capiteyn met zynen volcke is afgedanct, hier voer Memorie.

Bene Somma II^m V^c XII £ I sch. artois.

GROSSA III^a.

Ander vuytgeven aen JAN PEETERSSEN ZWART, capiteyn opt schip van orloge genaempt de TROUWE.

JAN PEETERSSEN ZWART, capiteyn op een schip van oirlogen deser stadt genaempt de TROUW, die in dienst aengenomen is geweest *den XVIen Meerte*, anno XVc LXXXIII, ende is van zynen dienst betaelt geworden deur de casse van de gereduceerde renten, alst blycken mach byde tweede leste rekeninge vanden Rentmeester deser stadt Jan Pelgroms totten XVIen Juny daernae, hier pro memorie

JAN PEETERSSEN ZWART, voirs. de somme van sesse hondert vier en tnegentich ponden dertien scellingen artois, te wetene de IIIc LXXV £ X s dairaff voer de gagien van een maent soe voer hem, syn officialen ende bootsgesellen geexpireert den XVIen Juli LXXXIII ende de resterende IIIc XIX £ III S. voor de montcosten van dryendertich persoonen by hem tscepe gehadt de selve maent houdende XXX dagen geduerende à raison van VI 1/2 st. sdaechs voer elcken persoon naer vermogen de specificatie, (1) ordonnancie ende quitancie hier overgegeven

VIc XCIIII £ XIII s. artois

De voirgenoempde capiteyn JAN PIETERSSEN

(1) Bij specificatie, ordonnancie ende quitancie.

ZWART, de somme van ses hondert ende een en tsestich ponden vijff scellingen artois, voor gelycke somme, die deselve was competerende, te wetene III^{c} LIX £ dairaff voer een maent gagien, soe voer hem als syne officiale ende bootsgesellen, die hy tscepe gehadt heeft ende de resterende III^{c} II £ voor de montcosten van de voirs. persoonen wesende dertich in getale, tegen VI 1/2 stuvers sdaeghs voer elck hooft bynnen de voirs. maent houdende XXXI dagen tscepe gehadt hebbende, verschenen den XVI^{en} dach Augusti, XV^{c} LXXXIII, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie, hier overgegeven VI^{c} LXI £ V s. artois.

Deselve capiteyn JAN PIETERSSEN ZWART, de somme van acht hondert tweentsestich ponden negen scellingen artois, voer gelycke somme, die denselven waren competerende, te wetene de III^{c} LIX £ dairaff voer een maent gagien, soe voer hem selven als syne officialen ende bootsgesellen, verschenen den *XVI^{en} Septembris* XV^{c} LXXXIII andere III^{c} II £ voirs. voor de montcosten van dertich persoonen, die hy by bynnen de selve maent houdende XXXI dagen, tscepe gehadt heeft, tegen VI 1/2 stuvers sdaechs voer elck hooft, ende de resterende II^{c} I £ IIII s. voer verscheyden reparatien, soe van timmeringe als anderssins aent voirs. schip bynnen de selve maent gedaen als na vermogen de declaratie ordonnancie ende quittancie hier geexhibeert. VIII^{c} LXII £ IX s.

Omtrent welcken voirs. tyt de voirs. capiteyn SWART (1) is comen aflyvich te worddene, ende is in syn plaetse gesurrogeert PEETER HUYBRECHTS, als hier volcht, hier voer Memorie.

Somma IIm IIc XVIII £ VII s. artois (2).

GROSSA IIIIa.

Ander vuytgeven, gedaen aen PEETER HUYBRECHTS, capiteyn opt voirs. scip, geheeten de TROUWE, ende gesurrogeert in plaetse van JAN PIETERSSEN ZWART wylen.

PEETER HUYBRECHTS, capiteyn voirscreven, de somme van seven hondert vyvenviertich ponden, dry schellingen artois, te wetene de IIIc LIX £ dairaff voer een maent gagien voir hem, syn officialen ende bootsgesellen van tvoirs. schip verschoven den XVIen octobris LXXXIII; IIIc II £ V s. (3) voor de montcosten van eenendertich persoonen, die hy de voirs. maendt (houdende XXX dagen) tscepe gehadt heeft a raison van VI 1/2 st. sdaechs, voor elck hooft, de resterende LXXXIII £ XVIII s. voor den incoop van eenen boot ende reparatien opt voirs. schip bynnen de voirs. maent

---

(1) (*sic*). De eigennamen worden dikwijls verschillend geschreven. Wij geven die, gelijk zij in den akt voorkomen.

(2) Bene.

(3) Volcht wel den voers. tyt folio 23 verso.

by hem gedaen ende verschoten, naer vuytwysen de specificatie, attestatie, ordonnancie en quitancie (1) tsamen hier overgegeven VII^c XLV £ III s. artois.

De selve de somme van seven hondert vyvenvyftich ponden, seventien schellingen artois, te wetene de III^c LVI £ dairaff voer een maent gagien soe voer hem als syn officialen ende bootsgesellen, houdende XXXI dagen, gevallen den XVI^en Novembris anno XV^c LXXXIII. Item III^c XXII £ VIII s. voor de montcosten van tweendertich persoonen, die hy bynnen de selve maent tscepe gehadt heeft, tegen VI 1/2 stuvers sdaechs elck hooft, ende de reste voor extraordinarise lasten ende oncosten by hem tscepe gedoocht ende verschoten, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier gedient VII^c LV £ XVII s. artois.

De voirgenoempde capiteyn PEETER HUYBRECHTS de somme van ses hondert achtentnegentich ponden, acht schellingen, ses peningen artois, te wetene III^c LXV £ XV s. dairaff voer een maent gagien, houdende dertich dagen, gevallen den XVI^en Decembris, anno LXXXIII, zoo voor hem als syn officialen ende bootsgesellen vanden voirs. scepe; Item III^c XXIX £ XI s. voor de montcosten van de selve maent voor XXXIII persoo-

(1) By specificatie, attestatie, ordonnancie ende quitancie.

nen ende noch dry persoonen elck voer acht dagen tscepe gedient hebbende a VI 1/2 s. sdaechs, de resterende III £ II s. VI d. voor cleyn onconsten bynnen de selve maent gedaen, al vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quittancie.

VI[c] XCVIII £ VIII S. VI D.

PEETER HUYBRECHTS voirgenoempte, capiteyn opt scip genaempt de TROUWE, de somme van acht hondert tnegentich ponden, twee schellingen, ses peningen artois, te wetene de IIII[c] XXV £ XIIII s. dairaff voer een maent dry dagen gagen voor hem, syn officialen ende bootsgesellen tscepe gedient hebbende, innegegaen den XVII[en] decembris LXXXIII, ende geeyndt den XIX[en] January LXXXIIII makende vierendertich dagen, III[c] LXXXII £ XVII s. artois voor de montcosten van achtendertich persoonen voer een maent, houdende XXXI dagen, geeynt den XVII[en] January anno voirseyt, tot VI 1/2 st. sdaechs voor elc hooft, de resterende LXXXI £ XI s. VI d. voer verscheyden onconsten ende reparatien bynnen de voirs maendt tscepe gedaen volgende, de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgeleet.

VIII[c] XC £ II s. VI d.

Te welcken tyde de voirs capiteyn is gelicentieert ende afgedanckt geworden, ende in syne plaetse aengenomen tot Admirael over de scepen

van orlogen JACOB JACOBSSEN, als hier nae volght.

Somma IIIm LXXXIX £ XI s. artois (1).

GROSSA Va

Ander vuytgeven gedaen aen JACOB JACOBSSEN van Santvliet, Admirael over de scepen van orlogen ende capiteynen op eenen cromsteven, genaempt de TROUWE, daer te voren capiteyn op geweest is Peeter Huybrechts voirn.

JACOB JACOBSSEN, Admirael ende capiteyn opt scip van orloge genaemt de TROUWE, de somme van thien hondert vyff ponden twelff schellingen ses penningen arthois, procederende ter causen te wetene de IIIIc XCI £, dairaff over een maent gagien, zoe van hem, syne officialen als bootsgesellen, die hy tscepe gehadt heeft, geeyndt den XXen february anno LXXXIIII; IIIc XCIX £ XV s. voor de montcosten van eenenviertich persoonen a raison van VI 1/2 st. sdaechs voer elc hooft, de resterende CXIIII £ XVII s. VI d. artois voer XXIIII dagen vacatien tot III £ artois (2) sdaechs ende verscheyden cleyn oncosten by den selven bynnen de voirs. maent respective gevaceert ende gedebourseert, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie

(1) Bene.

(2) accordeert met den voers. tyt van affdanckinghe, folio precedente.

tsamen hier overgegeven (1), dus hier de voirs. somme van X^c^V £ XII s. VI d. artois.

JACOB JACOBSSEN admirael voirs. de somme van negen hondert achtentnegentich ponden, negen schellingen, dry peningen artois, ende dat zoo ter zaecken van een maent gagien voer hem, syne officialen ende bootsgesellen als van montcosten ven eenenveertich persoonen, die hy binnen dese maendt houdende XXIX dagen, ende geeyndt den XX[en] marty LXXXIIII à raison van VI 1/2 stuvers sdaechs voer elck hooft, tscepe gehadt heeft, mitsgaders voor andere verscheyden oncosten by den selven capiteyn bynnen de voirscreven maent verschoten ende gedebourseert, zoe tot behoeve van den voirs. Cromsteven als Galleyen ende anderssins, naer vuytwysen twee distincte declaratien, ordonnancien ende quitancien tsamen hier overgegeven IX[c] XCVIII £ IX s. III d.

Den voirgenoempden Admirael ende Capiteyn de somme van negen hondert negenentseventich ponden, vierthien schellingen artois, toecomende te wetene de V[c]VI £ II s. dairaff van een maent gagien, soe voer hem als syne officialen ende bootsgesellen, die hy bynnen de maent, houdende eenendertich dagen, ende geeyndt den XIX[en] aprilis in-

(1) By declaratie inhoudende specificatie ende ordonnancie, quitancie.

clus tscepe gehadt heeft. Item IIIIᶜ XXIII £ III s. voor de montcosten van tweenviertich persoonen voor de selve maent tegens VI 1/2 stuvers sdaechs, ende de resterende vyftich ponden IX voor extraordinarise oncosten by denselven tscepe gedoocht achtervolgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert IXᶜ LXXIX £ XIIII s. artois.

JACOB JACOBSSEN, admirael ende capiteyn, voirs de somme van negen hondert ende vierendertich ponden vyff schellingen artois procederende ter saecken te wetene de Vᶜ XXVII £ dairaff voer een maent gagien, zoe voer hem, syne officialen als bootsgesellen, gevallen den XXᵉⁿ May LXXXIIII. Item de IIIᶜ XCIX £ XV s. voor de montcosten van XLI persoonen, die hy bynnen deselve maent xxx dagen, a raison van VI 1/2 st. sdaechs voer elc hooft, tscepe gehadt heeft, ende resterende VII £ x s. voer extraordinarise oncosten by denselven bynnen de voers. maent tscepe gedoocht, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie tsamen hier overgegeven

XIᶜ XXXIIII £ V s.

Somma IIIᵐ IXᶜ XVIII £ IX d. artois (1).

GROSSA VIᵃ

---

(1) Bene.

Ander vuytgeven gedaen an JOOS DANIELSSEN, Capiteyn op het schip daermen de wacht op de riviere mede gehouden heeft, genaempt DEN HAEN.

JOOS DANIELSSEN, voirgenoempt, de somme van twee hondert dryentsestich ponden vyftien scellingen artois, om daermede te betalen diverse bootsgesellen opt voirscreven schip de wacht gehouden hebbende, mitsgaders noch ander oncosten, ende dat voor twee maenden verschenen den XXVI^en aprilis ende XXVIII may, anno LXXXII volgende twee verscheyden specificotien acte van der weth vander daten VII^a may XI Juny LXXXII ordonnancie ende quitance tsamen hier overgegeven (1).

II^c LXIII £ XV s. artois.

Denselven capiteyn JOOS DANIELSSEN, de somme van hondert dryentsestich ponden, elve scellingen, dry peningen artois, te wetene de CXLI £ VI s. dairaff hem competerende ter saecken ende om daer mede te betalen de bootsgesellen opt voirs. orloochschip gedient hebbende. Item vier tonnen ses schellincx bier, ende de resterende XXII £ III d. voer diverse oncosten, by hem verschoten bynnen de maent, verschenen den XXVIII^en Juny Anno LXXXII, volgende de specificatie acte colle-

(1) By de specificatien acten ordonnancie ende quitancie met de bescheeden als inden text.

giael (1) in date III July LXXXII ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert

CLXIII £ XI s. III d. artois.

JOOS DANIELS voirs. de somme van hondert dryentseventich ponden vyff schellingen artois ter causen van een maent gagien met syne bootsgesellen, mitsgaders oock van gedebourseerde peningen aen bier ende andere oncosten, gevallen den XXVIII[en] July XV[c] LXXXII, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven CLXXIII £ V s.

JOOS DANIELSSEN voirs. de somme van twee hondert twelff ponden, twelff scellingen artois, om daermede te betalen verscheyden bootsgesellen ende zyne gagien voer een maent verschenen XXVIII Augusti LXXXII eensamentlyck hem te rembourseren van eenige oncosten, doens gehadt ende geleden volgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven II[c] XII £ XII s. artois.

Capiteyn JOOS DANIELSSEN voirs. de somme van twee hondert vierentwintich ponden, twee scellingen artois, voer een maent gagien, gevallen den XXVIII septembris LXXXII, mitsgaders voer bier ende andere oncosten naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier mede gaende

II[c] XXIIII £ II s.

---

(1) Volcht wel met den voers. tyt.

Denselven capiteyn de somme van twee hondert eenentwintich ponden, acht scellingen artois, om daermede te betalen soe hem selven als den bootsgesellen opt voirs. schip de wacht gehouden hebbende voer een maent gagien, gevallen den XXVIII[en] Octobris LXXXII achtervolgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier gedient

II[c] XXI £ VIII s.

De voirgenoempde capiteyn de somme van twee hondert eenentwintich ponden ende achttien scellingen artois, om daermede te betalen soe hem selven als synen bootsgesellen voor een maent dienst oft gagien op het voers. schip van orlogen gedient hebbende, verschenen den XXVIII[en] Novombris LXXXII, vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hiermede gaende

II[c] XXI £ XVIII s. artois.

JOOS DANIELSSEN, voirseyt, de somme van twee hondert tweentwintich ponden, elve schellingen artois, voor een maent gagien hem, syne bootsgesellen ende volck te schepe verschenen sedert den voirscreven XXVIII novembris totten VII January anno LXXXIII mitsgaders voer bier ende andere cleyn oncosten, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert

II[e] XXII £ XI s.

Capiteyn JOOS DANIELS, voirgenoempt, de somme van twee hondert eenenvyftich ponden, vyff

schellingen artois, om daermede te betalen een maent gagien oft soldye, soe aen hem selven als den anderen officieren ende bootsgesellen van den voirs. scepe, gevallen den VII^en february XV^c LXXXIII, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven, II^c LI £ V s.

Joos Danielssen voirs. de somme van twee honderd achtenviertich ponden derthien scellingen artois, voer een maent gagien zoe voer hem zelven als syn scipvolck, gevalllen den VII^en marty, anno XV^c LXXXIII mitsgaders voor oncosten bynnen de voirs. maent tscepe gedaen naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quittancie hier overgegeven,
II^c XLVIII £ XIII s. artois.

Denselven capiteyn de somme van twee hondert negenenvyftich ponden, dry scellingen artois, om daermede te betalen zoo hem selven als verscheyden scipvolck ende bootsgesellen opt voirs. schip gedient hebbende ende dat voer een maent gagien, verschenen den VII^en Aprilis LXXXIII mitsgaders voor andere oncosten tscepe gedaen volgende de specificatie ordonnancie ende quitancie. II^c LIX £ II s.

Aengaende de twee navolgende maenden, te wetene van May ende Junius, syn betaelt geworden deur de casse van den gereduceerde renten als blycken mach by de tweede leste rekeninge van den Rentmeester deser stadt Jan Pelgroms.
Memorie.

JOOS DANIELSSEN voorgenoempt, de somme van vier hondert twee ponden, negen scellingen, ses peningen artois, te wetene de II^{c} XV £ dairaff voer een maent gagien soe voer hem selven als syn officieren ende bootgesellen, gevallen den VII^{en} July LXXXIII ende resterende CLXXXVII £ IX s. VI d. voor de montcosten (1) van negentien personen, die hy tscepe heeft gehadt tot VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft, ende II £ IIII s. voer cleyne oncosten bynnen deselve maent verschoten vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie (2) hier geexhibeert.

IIII^{c} II £ IX s. VI d. artois.

Den voirgenoempden JOOS DANIELSSEN, capiteyn van den scepe van orloge, genaempt DEN HAEN, de somme van drye hondert sessentnegentich ponden, vyff schellingen artois, wesende de II^{c} XIIII £ dairaff voer een maent gagien, zoe voer hem als syn officiers ende bootgesellen, die hy tcepe heeft gehadt, begrypende achtien in getale ende resterende CLXXXI £ VII s. voor de montcosten van de voirs. achtien persoonen voer een maent, houdende XXXI dagen tot VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft, daerin begrepen XVIII s. voer cleyn oncosten, verschenen synde deselve

---

(1) Volcht wel den tyt.

(2) By declaratie, inhoudende specificatie, ordonnancie ende quittancie.

maent VII Augusti, anno LXXXIII vuytwysen de declaratie ordonnancie ende quitancie hier gedient.

III^c XCVI £ V s.

JOOS DANIELSSEN voirscreven, de somme van vier hondert vierentsestich ponden, dry scellingen, negen peningen artois, te wetene de II^c XXV £ dairaff voer een maent gagien soe voer hem, syn officialen als bootgesellen, CXCI £ voor de montcosten van negentien persoonen, die hy tscepe was hebbende à raison van VI 1/2 s. sdaechs, ende de resterende XLVII £ XV s. III d. voer oncosten van het voirs. scip te calfaten soe aen dachueren, peck, teir, nagelen, als oock de montcosten van de voirs. wercklieden, geeyndt deselve maent, houdende XXXI dagen, den VII^en Septembris LXXXIII naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie.

IIII^c LXIIII £ III s. IX d. artois.

Deselve de somme van vier hondert ende negenentwintich ponden, sestien schellingen artois, te wetene II^c XXX £ dairaff voer een maent gagien zoe voer hem als syn officialen ende scipvolck, CXCV £ over de montcosten van twintich persoonen, die hy bynnen de selve maent, houdende XXX dagen, geeyndt den VII^en Octobris LXXXIII inclus, tscepe gehadt heeft, tegens VI 1/2 st. sdaechs voer elc hooft ende IIII £ XVI s. voer cleyn oncosten, by hem verschoten naer vuytwysen de declaratie. ordonnancie ende quitancie.

IIII^c XXIX £ XVI s.

JOOS DANIELS voirgenoempt, de somme van vier hondert sessentzeventich ponden artois, te wetene de II^c^ XXXVIII £ dairaff voer een maent gagien soe voor hem als syn officialen ende bootsgesellen, II^c^ I £ X s. voor de montcosten van twintich persoonen, die hy bynnen deselve maent ordinarie scepe gehadt heeft à raison van VI 1/2 s. sdaechs voor elc hooft, ende de resterende somme voer sekere extraordinarise oncosten, welcke hy bynnen deselve maent, houdende XXXI dagen verschoten ende gedoocht heeft, verschenen den VII^en^ Novembris, anno LXXXIII, achtervolgende de specificatie, ordonnancie ende quittancie hier overgegeven IIII^c^ LXXVI £ artois.

Denselven capiteyn de somme van vier hondert achtenviertich ponden, viertien schellingen artois, te wetene II^c^ XLV £ dairaff voer een maent gagien, soe voer hem als syn officialen ende bootsgesellen, die hy tscepe was hebbende, verschenen den VII^en^ Decembris LXXXIII, CXCV ponden, dairaff voor de montcosten van twintich persoonen opt voirs. schip bynnen de selve maent, houdende XXX dagen, gehadt hebbende tegens VI 1/2 stuvers sdaechs voor elc hooft, ende de resterende VIII £ XIIII s. voer verscheyden cleyn oncosten byden selven tscepe gedaen, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven. IIII^c^ XLVIII £ XIIII s. artois.

De voirgenoempde JOOS DANIELSSEN, de

somme van vyff hondert achtentwintich ponden, twee scellingen artois, ter saecken van een maent soe gagien als montcosten voor hem ende syne officialen ende bootsgesellen, geweest zynde twintich in getale, mitsgaders oock van reparatien ende ander extraordinarise oncosten binnen de maent, geeyndt VII[a] January LXXXIIII houdende XXXI dagen opt voirs. schip, by hem gedebourseert ende gedaen volgende declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert.

V[c] XXVIII £ II s.

Capiteyn JOOS DANIELSSEN voirgenoempt, de somme van vier hondert tweentachentich ponden vier schellingen, zes peningen artois, te wetene II[c] LXX £ dairaff voer een maent gagien zoe van hem, sijne officialen als bootsgesellen, die hy tscepe was hebbende, andere II[c] I £ voor de montcosten van twintich persoonen bynnen de maent, houdende XXXI dagen à raison van VI 1/2 s. sdaechs voer elc hooft, geeyndt den VI[en] february LXXVIIII ende de resterende X £ XIIII s. VI d. voer de cleynen oncosten, die de voirscreven capiteyn bynnen deselve maent tscepe gehadt ende gedoocht heeft naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geeschibeert IIII[c] LXXXII £ IIII s. VI d.

JOOS DANIELSSEN voirscreven, de somme van vier hondert tachentich ponden, ses scellingen, ses peningen artois, te wetene II[c] LXXX £ dairaff voer een maent gagien zoe voer hem als syn officialen ende

bootsgesellen, CXCVII £ XVIII s. VI d. voor de montcosten van eenentwintich persoonen, die hy bynnen de selve maent, houdende XXIX dagen ende geeyndt den VII^en^ marty LXXXIIII tscepe gehadt heeft tegen VI 1/2 st. sdaechs ende de resterende II £ VIII s. voer cleyne oncosten geduerende deselve maendt scepe gehadt, alles naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie, hier overgegeven IIII^c^ LXXX £ VI s. VI d.

Den voirgenoempden capiteyn op het schip van orlogen genaempt DEN HAEN, de somme van vyffhondert eenentnegentich ponden, vier scellingen artois, te wetene III^c^ XXVIII £ dairaff voer een maent gagien soe voer hem, synen officialen als bootsgesellen, II^c^ LXI £ XIX s. voor de montcosten van sessentwintich persoonen, die hy bynnen de maent, houdende XXXI dagen, geeyndt den VII^en^ aprilis LXXXIII, tscepe gehadt heeft à raison van VI 1/2 st. sdaechs elc hooft, ende de resterende XXV s. voer cleyne oncosten tscepe gedaen naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert V^c^ XCI £ IIII s. artois.

Deselve de somme van vyffhondert dryentnegentich ponden, twelff schellingen artois, te wetene III^c^ XXXIX £ dairaff voer een maent gagien geexpireert zynde den VII^en^ may LXXXIII, soo voer hem selven als syn officialen ende bootsgesellen II^c^ LII £ XVII s. voor de montcosten van XXVIII

persoonen bynnen deselve maent, houdende XXX dagen tscepe gehadt, de resterende I £ XX s. voor cleyn oncosten by hem tscepen, gedoocht achtervolgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier gedient V^c XCIII £ XII s.

JOOS DANIELSSEN voirs, de somme van ses hondert sevenenviertich ponden, dry schellingen artois, te wetene III^c XVI £ dairaff voer een maent gagien soe voer hem, syne officialen als bootsgesellen, geeyndt den VII^en mey LXXXIIII, II^c LXI £ XIXI s. voor de montcosten van sessentwintich persoonen, die hy bynnen deselve maent, houdende XXXI dagen tscepe gehadt heeft à raison van VI 1/2 st. sdaechs voer elc hooft, de resterende LXIX £ IIII S. voer extraordinarise soe montcosten als oncosten by den selven tscepe gedoocht, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven VI^c XLVII £ III s. artois.

Somma VIII^m IIII^c II £ III s. VI d. artois (1).

GROSSA VII^a

Ander vuytgeven, gedaen aen twee Orloch scepen ende een *chaloupe*, gedient hebbende onder den BAILLU VAN HET LANT VAN WAES, gevolght dese partye, ende over sulcx de twee scepen byder stadt in dienste genomen.

---

(1) Bene.

HANS COCK, Capiteyn op een cromsteven genaemt den ROODEN LEEUW ende JAN LENAERTSEN, scipper op een chaloupe, beyde geweest hebbende onder den Baillu van dlant van Waes, de somme van duysent twee hondert tweentsestich ponden artois over gelycke somme hen competerende (1) in voldoeninge van de tachterheyt, die zy met hunne bootsgesellen ende scipvolck aen den voirs. Baillu ten achter waren totten *lesten dach* octobris XV^c LXXXIII, mitsgaders noch over de twee leste payen, die den voirseyden Baillu opden voerscreven cromsteven noch sculdich was, naer vuytwysen de declaratie ende vermogen van der acte vanden maendaechschen raidt van der daten des vyffden Novembris, anno XV^c LXXXIII ordonnancie ende quittancie (2) tsamen hier overgegeven II^m II^c LXII £ artois.

HANS COCK voirscreven, de somme van negen hondert sessentachtich ponden, vyfthien scellingen, ses peningen artois, ter saecken, zoe van een maent gagien voor hem, syn officialen ende bootsgesellen, die hy tscepe gehadt heeft als voor de montcosten van XLIII persoonen, die hy bynnen de maendt, houdende XXX dagen, ende geeyndt den lesten Novembris, anno LXXXIII opt voirs

(1) Zy desen aengaende toegesien, datmen rekeninghe houde met de Staten vande landen.

(2) By de ordonnancie, quitancie ende andere bescheede als inden text.

scip heeft gehadt à raison van VI 1/2 stuvers sdaechs (1) voer elc hooft mitsgaders oock voor verscheyden oncosten by denselven bynnen de voirs maendt aent schip gedaen. Alles naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert. IXc LXXXVI £ XV s. VI d.

Deselve HANS COCK, de somme van acht hondert tweenviertich ponden artois, te wetene IIIIc XXXIX £ dairaff voer een maent gagien, hem ende het volck, die hy tscepe gehadt heeft competerende, verschenen den lesten Decembris LXXXIII ende de resterende IIIIc III £ artois voor de montcosten van tvoirscreven volck, wesende viertich in getale, ende houdende deselve maendt XXXI dagen tot VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft, ordonnancie ende quitancie tsamen hier mede gaende. VIIIc XLII £

De voergenoempde capiteyn HANS COCK, de somme van acht hondert negenentsestich ponden, negen schellingen, ses penningen artois, te wetene IIIIc XXVIII £, dairaff voer een maent gagien zoe voor hem als syn officialen ende bootsgesellen, verschenen den lesten dach January, anno XVc LXXXIIII, de IIII, XIII £ 1 s. VI d. voor de montcosten van van eenenviertich persoonen, die hy bynnen deselve maent, houdende XXXI dagen,

(1) Volcht wel den tyt.

tscepe gehadt heeft tegens VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft ende de resterende XXVIII £ VIII s. voer onconsten, soe aen gequetste als andere nootelycheden by denselven bynnen de voirs maendt gedoocht naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven,

VIIIc LXIX £ IX S. VI d.

HANS COCK voirgenoempt, de somme van acht hondert eenen vyftich ponden, thien schellingen artois, voer gelycke somme, te wetene IIIIc XLVII £ dairaff voer een maent gagien voer hem ende syne officialen ende bootsgesellen, verschenen den lesten dach february LXXXIIII, IIIc XCV £ XVII s. artois, voor de montcosten van tweenviertich persoonen, die hy bynnen deselve maendt, houdende XXIX dagen, à raison van VI 1/2 stuvers sdaechs voer elck hoofttscepe, gehadt heeft, ende de resterende VIII £ XIII s. voer verscheyden cleyn oncosten bynnen devoirscreven maent tscepe gehadt ende geleden, naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhiqeert,

VIIIc LI £ X S.

Den voirgenoempden Capiteyn HANS COCK, de somme van negen hondert sevenentnegentich ponden, ses schellingen, ses penningen artois, te wetene IIIIc XXXIIII £ dairaff voer een maent gagien, soe voer hem, syne officialen als bootsgesellen competerende, IIIIc XXIII £ II s. artois

voor de montcosten van XLII persoonen, die hy bynnen de maent, houdende eenendertich dagen ende geeyndt den lesten marty LXXXIIII, tscepe gehadt heeft, ten pryse van VI 1/2 s. sdaechs voor elc hooft, ende de resterende CXL ponden III s. VI d. voer verscheyden oncosten, soe van tymmeren, de montcosten vanden werklieden als anderssins byden voirs. COCK bynnen de selve maent tscepe gedaen ende gedoocht, naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hiermede gaende. IX^c XCVII £ VI s. VI d.

De selve de somme van negen hondert dry ponden, acht schellingen artois, te wetene de IIII^c XLIX £ dairaff voer een maendt gagien, zoe voer hem, syne officialen als boostgesellen competerende, verschenen den lesten Aprilis LXXXIIII, IIII^c XIX ponden, V s., voor de montcosten van dryenveertich persoonen, die hy binnen deselve maendt, houdende XXX dagen, tegens VI 1/2 st. sdaechs voer elck hooft, tscepe gehadt, ende de resterende XXXV ponden III s. voer verscheyden reparatien ende cleyn oncosten, by den selven bynnen de voirs maent tscepe gedaen, al naer vermogen de geverificeerde declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven. IX^c III £ VIII s. artois.

HANS COCK voirgenoempt, de somme van acht hondert vierentnegentich ponden, elve schellingen artois, te wetene IIII^c LI ponden, dairaff

voer een maent gagien soe voor hem, syne officialen ende bootsgesellen, verschenen *den lesten dach* may LXXXIIII, andere IIII^c XXIII £ III s. voor de montcosten van tweenveertich persoonen, die hy bynnen de selve maent, houdende XXXI dagen, tscepe gehadt heeft, à raison van VI 1/2 s. sdaechs voor elc hooft, ende de resterende XX £ VIII s. voer verscheyden extraordinarise oncosten by denselven bynnen de selve maent gedoocht naer volgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert. VIII^c XCIII £ XI s.

Somma VIII^m VI^c £ VI d. (1)

GROSSA VIII^a

Ander vuytgeven aen BAUDUWYN CORNELISSEN, capiteyn, gedient hebbende den Baillu van den lande van Waes op tscip genaempt den VLIEGENDEN HERT, gevolght dese partye ende alsoe by der stadt in dienste genomen.

BOUDUWYN CORNELISSEN, capiteyn op het scip van orlogen, genaempt DEN VLIEGENDEN HERT voirs., de somme van seven hondert ende sevenentachentich ponden artois, in voldoeninge van de tachterheit soo van hem als van syne bootsgesellen ende scipvolck, die hy aen den Baillu

(1) Bene

van het lant van *Waes ten achter was* (1), naer vuytwysen de declaratie vermogen van der acte van der weth in date V Novembris LXXXIII, ordonnancie ende quitancie (2) hier geexhibeert. VII^c LXXXVII £ artois.

De voirgenoempde capiteyn, de somme van vier hondert tweenviertich ponden, eenen schellinck, ses peningen artois, te wetene de II^c XL ponden dairaff voer een maent *gagien* zoe voer hem als syne officialen ende bootsgesellen, CLXXXV £ V s. voor de montcosten van negentien persoonen, die hy bynnen de selve maent, houdende XXX dagen, ende geeyndt den *lesten Novembris* LXXXIII tscepe gehadt heeft a raison van VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft ende de resterende XVI £ XVI s. VI d. ter saecken van verscheyden oncosten bynnen de voirs. maent, by hem opt voirs. scip gedaen volgende de declaratien, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven

IIII^c XLII £ I s. VI d. artois.

BOUDUWYN CORNELISSEN voirgenoempt, de somme van vier hondert sessenvyftich ponden derthien scellingen, ses peningen artois, voer gelycke somme, die hem waren competerende te wetene II^c XL

---

(1) Zy van dese navolghende partye rekeninghe gehouden met de staten vande landen.

(2) By acte ordonnancie, quitancie als in den text.

ponden, dairaff voer de gagien soe van hem, syne officialen als bootsgesellen voer een maent, verschenen de lesten Decembris, anno LXXXIII. Item CXCI £ VIII s. VI d. voor de montcosten van negenthien persoonen, die bynnen deselve maendt, houdende XXXI dagen, tscepe gehadt heeft ten pryse van VI 1/2 stuvers sdaechs voer elck der voirs. persoonen, ende de resterende XXV £ V s. voer verscheyden oncosten, by hem bynnen de voirs. maent aent voirs. schip verschoten, volgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie

IIII^c LVI £ XIII s. VI d.

Deselve de somme van vier hondert ende sevenentzestich ponden, negen scellingen artois, te wetene II^c LIII, dairaff voer de gagien van een maent, soe van hem, syne officialen ende bootsgesellen, die hy tscepe gehadt heeft, II^c I £ X s. voor de montcosten van syn scipvolck, wesende twintich in getale tot V 1/2 stuvers sdaechs, voer elc hooft ende dat voer de maendt van Januarius XV^c LXXXIIII, houdende XXXI dagen, ende de resterende XII £ XIX s. voer verscheyden cleyn oncosten ende reparatien by den selven bynnen de voors. maent tscepe gedaen, naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier gedient IIII^c LXVII £ IX s.

De voirgenoempde BOUDUWYN CORNELISSEN, capiteyn op den VLIEGENDEN HERT, de

somme, van vier hondert negenenvyftich ponden vierthien schellingen, ses peningen artois over gelycke somme hem competerende, te wetene de II^c LXI £ dairaff voer den maent gagien houdende negenentwintich dagen, gevallen ultima february LXXXIII, soe van hem als syn officialen ende bootsgesellen, die hy bynnen deselve maent tscepe gehadt heeft, CLXXXVIII £ X s. voor de montcosten van twintich persoonen tegens VI 1/2 s. sdaechs voor elc hooft, ende de resterende X £ IIII s. VI d. voer verscheyden cleyn oncosten bynnen de selve maent tscepe gedaen, alles naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert

IIII^c LIX £ XIIII s. VI d.

BOUDUWYN CORNELISSEN voergenoempt, de somme van vyff hondert dryentsestich ponden, twelff schellingen artois, te wetene III^c XIIII £ IIII s. VI d. dairaff voer een maent dry dagen gagien, soe voer hem, syne officialen als bootsgesellen, verschenen vanden iersten marty totten *III^en Aprilis* XV^c LXXXIIII beyde inclus, II^c XLII ponden, viertien scellingen VI d. voor de montcosten van tweentwintich persoonen, die hy bynnen de selve maent ende dry dagen tsamen XXXIIII dagen (als wanneer hy met syne volcke gelicentieert werdt) tscepe gehadt heeft à raison van VI 1/2 s. sdaechs voer elc hooft, ende de resterende VI £ XIII s. ter saecken van verscheyden

cleyn oncosten by den voirgenoempden capiteyn geduerende de voirs. XXXIIII dagent scepe gedaen ende verschoten ende ten welcken tyde de voirs. capiteyn als voer is gelicentieert ende affgedanckt, naer vermogen de geverifficeerde declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven

V[c] LXIII £ XII s.

Somma III[m] I[c] LXXVI £ X s. VI d. (1).

GROSSA IX[a]

Ander vuytgeven gedaen aen GUILLIAM CLOCK, capiteyn opt voirs. schip van orloghen, genaempt DEN VLIEGENDEN HERT, daer capiteyn op geweest is BOUDUWYN CORNELISSEN.

GUILLIAM CLOCK voergenoempt, de somme van sesse hondert sevenenvyftich ponden, seven scellingen, thien en half peningen artois, te wetene II[c] L £ dairaff voer een maent gagien zoe van hem, syne officialen als bootsgesellen, CXCI ponden VIII s. VI d. voor de montcosten van negentien persoonen, die hy bynnen de maent, houdende XXXI dagen, (2) begonst, prima ende eyndende ultima May XV[c] LXXXIIII inclus tscepe gehadt heeft, ende de resterende II[c] XV £ XIX

(1) Bene.
(2) Zy toegesien ut s.

s. VI d. voer verscheyden oncosten, zoo van tymmeren, de montcosten van den tymmerlieden als anderssins by hem gehadt ende gedoocht naer vuytwysen de geverificeerde declaratie, ordonnancie ende quitancie (:) hier overgegeven.

VI^c LVII £ VII s. X 1/2 d.

Somme p se (2).

GROSSA X^a

Ander vuytgeven gedaen aen PEETER WOUTERS, *alias* BACKERE, capiteyn op de groote galleyen byder stadt, opgerust tot bewaernisse van de Riviere.

PEETER WOUTERS, capiteyn voirscreven, de somme van thien hondert achtentzestich ponden, eenen schellinck artois, te wetene de V^c XXIIII £ dairaff voer een maent gagien voer hem, syne officialen ende andere bootsgesellen, geexpireert den *lesten dach der maent* van Januaris XV^c LXXXIIII ende de resterende V^c XVIIII £ 1 s. voor de montcosten van vierenvyftich persoonen, die hy bynnen de selve maent tscepe gehadt heeft, gerekent tegens VI 1/2 stuvers sdaechs voer elc hooft, al achtervolgende dacte vander weth in date XXIII

(1) By declaratie, ordonnancie, quitancie als in den text.
(2) Bene.

January LXXXIIII specificatie, ordonnancie ende quitancie (1) hier overgegeven.

X^c LXVIII £ 1 s. artois.

De voirgenoempde capiteyn, de somme van twelf hondert achtendertich ponden, elve schellingen artois, denselven competerende, te wetene VI^c LX ponden dairaff voer een maent gagien, soe voor hem ende syne officialen als bootsgesellen, gevallen den lesten February XV^c LXXXIIII, ende de resterende vyff hondert LXXVIII £ XI s. voer de montcosten van sevenenvyftich persoonen, die hy bynnen de voirs. maent, houdende XXIX daghen tscepe gehadt heeft à raison van VII s. sdaechs voer elc hooft, achtervolgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert

XII^c XXXVIII £ XI s. artois.

PEETER WOUTERS, *alias* DE BACKERE voirgenoempt, de somme van twelff hondert negenenvyftich ponden, ses schellingen, ses peningen artois, te wetene de VI^c XL ponden XVII s. VI d. voer een maendt gagien, soe voer hem, syne officialen ende bootsgesellen, ende de resterende XV^c XVIII £ IX s. voer de montcosten van LVII persoonen, die hy bynnen de maent, houdende XXXI daghen ende geeyndt den lesten Marty

(1) By acte collegiael specificatie, ordonnancie quitancie prout in textu.

anno XV^c LXXXIIII, tscepe heeft gehadt à raison van VII s. sdaechs voer elc hooft, naer vuyt-wysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven XII^c LIX £ VI s. VI d.

Deselve capiteyn de somme van derthien hondert vier en dertich ponden, ses schellingen artois, procederende, te wetene VI^c LXII £ dairaff voer een maent gagien, soe voer hem, syne officialen als bootsgesellen, gevallen den lesten dach Aprilis anno XV^c ende LXXXIIII, andere V^c XCVIII £ X s. voor de montcosten van LVII persoonen die hy bynnen de selve maent, houdende XXX dagen, tscepe gehadt heeft tegens VII stuvers sdaechs, ende de resterende LXXIII £ XVI s. voor diverse oncosten, soe aen de cure van de quetsure des voirs. capiteyns als anderssins by de selve maent by hem gedoocht, achtervolgende de specificatie, ordonnancie ende quitancie hiermede gaende
XIII^c XXXIII £ VI s. artois.

Capiteyn PEETER WOUTERS voirs. de somme van twelff hondert achtendertich ponden, vyff scellingen artois, toecomende te wetene VI^c XXXII £. dairaff over een maent gagien soe voer hem, syne officialen als bootsgesellen, verschenen den *lesten dach meye LXXXIIII*, andere V^c LXXXV £ VIII s. voer de montcosten van vierenvyftich persoonen, die hy bynnen de selve maent houdende XXXI dagen tscepe gehadt heeft, tegen VII stuvers

sdaechs voer elc hooft, ende de resterende XX £ VII s. voer verscheyden extraordinarise oncosten by denselven bynnen de voirs. maent tscepe gedoocht, achtervolgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven.

XII^c^ XXXVIII £ V s.

Somma VI^m^ CXXXVIII £ IX s. VI d. artois(1).

GROSSA XI^a^

Ander vuytgeven aen EXTRAORDINARISE WACHTEN.

STEVEN RACQUET, coronnel deser stadt, de somme van sesse hondert ponden artois, om denselven daarmede te remboursseren van gelycke somme by hem verschoten vuyt laste van mijnen heeren Borgenmeesteren ende Scepenen aen *tachentich borgeren soldaten, gesonden* by den colonnellen deser stadt op de forten van Lillo, St. Margrieten ende Willebrouc, om de ghene van te voren dairop wesende voorts te verseynden tot versterckinge van Toucxken ende thuys van Eeckeren, naer vuytwysen het appointement marginale (2) van mynen heeren den staten van Brabant gestelt op seker requeste bij den voirgenoempden RAQUET overge-

(1) Benc.

(2) Zy desen aengaende rekeninghe gehouden met de Staten van Brabant.

geven, ende der acte collegiale in date respective VI ende IX augusti LXXXII eensamentlijcken quitancie desselfs tsamen (1) hier geexhibeert.

VI^c £ artois.

Dertien persoonen gelegen hebbende op *seker schip*, om te beletten de passagie van den Francoisen opt lant van Waes, de somme van vyvendertich ponden artois, te wetene de twelff dairaff à raison van II £ X s. elcken, ende de vyff resterende ponden voer den lieutenant, alles naer vuytwysen de declaratie, billyette mette annominatie van de persoonen, mitsgaders dacte van der weth in date V february anno LXXXIII ende quitancie tsamen hier geexhibeert XXXV £ artois.

PEETER DE BACKER, capiteyn op een schip totter orloghe, by dese stadt opgerust, de somme van hondert sessentnegentich ponden, dry scellingen, ses peningen artois voer gelyke somme, hem toegevuecht in plaetse van een maent gagien, hem ende synen volcke tscepe met hem geweest zijnde vuyt dyen sy hen hebben laten employeren in sekeren *aenslach, om te becomen ende hem te versekeren van de oirlochscepen*, liggende onder het fort van Repelmonde, geweest zijnde inden dienst vanden lande van Waes, mitsgaders oock vande victuaillie,

(1) By ordonnancie, acte collegiael ende quitancie als in den text.

die hy tscepe gedaen heeft, al naer vuytwysen de declaratie, vermogen van twee acten collegiael vander daten respective XXVIII octobris ende III novembris LXXXIII een samentlyck quitancie des voirscreven capiteyn hier overgegeven.

CXCVI £ III s. VI d.

JAN LOYS, scippere, de somme van tachentich ponden, sesthien scellingen artois voer gelycke somme, hem competerende, zoe voer zyne *gagien* ende vyff bootsgesellen van dat hij inde maent van Decembri LXXXIII gedient heeft opt *cleyn galleyken* deser stadt (1) den tyt van viertien dagen, als voer montcosten ende oncosten by hem gedaen ende verschoten naer vuytwyzen de declaratie, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert LXXX £ XVI s. artois.

GILLIS SCHOUTET, scippere, de somme van sessentzestich ponden, viertien scellingen artois, van dat hij met syn scip, boot ende twee bootsgesellen vuyt laste van mynen Heere den buyten Borgenmeester ontrent sinte Michiels op den *stroom* van de riviere de wacht gehouden heeft den tyt van XXIX dagen, namentlyck sedert den tweentwintichsten Decembris LXXXIII totten XIX[en] January daernae

(1) Herhaalde malen worden de groote en de kleine *stadsgalleien* vermeld. Het eerste dezer schepen had een aanzienlijk belang. Het diende niet alleen, zooals het thans het geval is, voor de verdediging der haven, maar vooral voor de ontvangst der vorsten en de groote plechtigheden, waarin de Antwerpsche WET eene groote rol vervulde.

LXXXIIII inclus, ten pryse van II £ VI s. artois sdaechs, naer vermogen de declaratie ende taxatie van den dekens van den scippers ambacht alhier, acte collegiael vanden XXIen der selver maent Januari, ordonnancie ende quitancie hier mede overgegeven. LXVI £ XIIII s.

LOYS CORNELIS, scippere, de somme van elve ponden artois, ter saecken ende om daermede te betalen seker bootsgesellen tot twee distincte reysen gebruyct ende geemployeert geweest zynde naer vermogen de twee byllietten ordonnancie ende quitancie van den Ven Januari LXXXIII, tsamen hier overgegeven. XI £ artois.

GILLIS SCHOUTET, scippere, de somme van sevenenvijftich ponden, thien schellingen artois ter causen van dat hy vuyt laste van mynen heeren met syne scepe ende een schuyte *de wachte* gehouden heeft op den stroom van de riviere, den tyt van XXV dagen, à raison van II £ VI s. artois sdaechs, naer vuytwysen de attestatie, declaratie ende vermogen van der acte van der weth. van den Xen marty LXXXIIII, eensamentlyck quitancie hier overgegeven. LVII £ X s.

Somma Xc XLVII £ III s. VI d. artois (1).

GROSSA XIIa

(1) Bene.

Ander vuytgeven, gedaen aen REPARATIEN ende toerustingen van den SCEPEN VAN ORLOGE.

JOOS DANIELS, capiteyn van d'wachtschip, genaempt DEN HAEN, de somme van sevenentnegentich ponden, eenen schellinck artois, om daermede te betalen de sciptymmerlieden aent voirs. wachtschip gewrocht hebbende mitsgaders oock ander oncosten naer vuytwysen de specificatie, (1) ordonnancie ende quitancie in date 11 Augusti XV^c LXXXII tsamen, hier overgegeven. XCVII £ 1 s. art.

De voirgenoempde JOOS DANIELSSEN, de somme van negenentwintich ponden, elve scellingen, om daermede betaelt te wordene soe den seylmaker, schildere als anderssins gemaect ende geschildert, hebbende een schans cleet met syne coorden tot behoeff van tvoirscreven wachtscip naervolgende de geattesteerde specificatie, ordonnancie ende quitancie van den 11^en Augusti LXXXII tsamen hier geexhibeert. XXIX £ XI s.

JOOS DANIELS, voirgenoempt, de somme van hondert negentien ponden seventien schellingen, ses peningen artois, om daermede te betalene doncosten, gedaen int oprusten van den orlochscip deser stadt van Antwerpen, genaempt DEN HAEN dienende tot het houden van der wachte op de riviere voer

(1) By specifatie, ordonnancie en quitancie als in den text.

dese stadt, volgende de specificatieen, de billyetten dairop geattacheert, ordonnancie ende quitancie vanden XXI July LXXVII tsamen hier geexhibeert.

CXIX £ XVII s. VI d.

PEETER DIERICXSSEN, seylmaker, de somme van hondert acht ponden artois ter saecken van een nyeuw camfas seyl, ende eenich oudt gewaut, gelevert op het schip van orlogen, daer capiteyn op was Peeter Huybrechts, volgende de geattesteerde specificatie, ordonnancie ende quitancie van den V^en Septembris LXXXII tsamen hier mede gaende. CVIII £.

PEETER HUYBRECHTS, tonneman, capiteyn van tscip van orlogen, genaemt DE FORTUYNE, de somme van twee hondert derthien ponden, vier scellingen, dry peningen artois, om hem daermede te rembourseren van tgene hy verschoten heeft aen verscheyden reparatien, gedaen aen tvoirscreven schip, mitsgaders voor tcoopen van een cromsteven schuyte, ende dat zedert in Augusto totten lesten decembris beyde LXXXII al naer vuytwysen de declaratie, acte van der weth in date XII January LXXXIII, ordonnancie ende quitancie tsamen hier geexhibeert.

II^c XIII £ IIII s. III d. artois.

Verscheyden levereers ende schiptymmerlieden de somme van dryentsestich ponden, sestien schellingen artois, van dat zy respective gelevert ende

gewrocht hebben tot ende aen het schip, geheeten DEN ORANGE om tselve weder totter orlogen opterusten, naer vermogen de geverifieerde declaratie, ordonnancie ende quitancie van den lesten Octobris LXXXIII hier gedient. LXXX £ XVI s.

PEETER DIERICXSSEN, zeylmaecker, de somme van hondert vierentachentich ponden, ses schellingen, ses peningen artois, ter saecken van dat hy tot behoeve van het schip van orlogen daer PEETER HUYBRECHTS, capiteyn op was, gemaect ende gelevert heeft den zeyl schanscleeren ende anderssins, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie vanden XX[en] Decembris LXXXIII hier overgegeven.
CLXXXIIII £ VI s. VI d.

PIETER DIERICXSSEN, zeylmaker, voergenoempt, de somme van vyventwintich ponden, elve schellingen, ses peningen artois, van dat hy gemaect ende gelevert heeft eenen nyeuwen fock, mede oock schanscleeren ende anderssins, voor de galliotte ofte gallye deser stadt, liggende voor Lilloo, naer vermogen de declaratie, ordonnantie ende quitancie vanden VII[en] Decembris LXXXIII hier overgegeven. XXV £ VI s. VI d. artois.

JAN HAECK, sciptimmerman, de somme van tzestich ponden artois, procederende voer thien dagen werckens, die hy met vyff gesellen gewrocht heeft in Sint Jansvliet, aent repareren van de

galleye deser stadt ende dat zedert den XIXen totten XXIXen Decembris LXXXIII naervolgende de specificatie ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert. LX £.

PEETER WOUTERS, BACKER, capiteyn op de GROOTE GALLEYE de somme van vier honderd vierthien ponden, acht scellingen artois, toecomende ende, om daermede te betalen de sciptimmerlieden, groffsmidt, zeylmaker ende andere oncosten, gedaen tot het oprusten van de voirs. groote galleye, geordonneert tot dienste ende bewaernisse van der riviere voor dese stadt naer luyt der specificatien acte vander weth in date XXIII Januari LXXXIII ordonnancie ende quitancie hiermede gaende.

IIIIc XIIII £ VIII s. artois.

PEETER DIERICXSSEN, zeylmaker, de somme van veertich ponden, vyfthien scellingen, ses peningen artois, van dat hy tot behoeff van tschip van orlogen deser stadt, daer capiteyn op is JOOS Danielssen ende voor de cleyne galleye derselver stadt gemaect ende gelevert heeft verscheyden zeillaige ende anderssins, naer vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie vanden XXVIIIen January LXXVIII hier gedient. XL £ XV s. VI d.

PEETER DIERICXSSEN, voergenoempt, de somme van hondert negen ponden, ses peningen artois ter causen van dmaken ende leveren van den tenten ende anderssins, tot behoeve van de

groote galleye daer capiteyn op was PEETER WOUTERS BACKER naer luydt de specificatie, ordonnancie ende quitancie vanden XXVIII^{en} January LXXXIIII hier gedient CIX £ VI d.

GHYSBRECHT VAN DELST, de somme van vier en twintich ponden, achtien scellingen artois, voor dmaken ende het fatsoen van verscheyden vlaggen ende wimpels, tot behoeve van de groote galleye deser stadt, daer capiteyn op was PEETER WOUTERS DE BACKERE, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XXVII^{en} January LXXXIIII hier overgegeven

XXIIII £ VXIII s. artois.

ANDRIES VAN EERTVELT, de Jonge, de somme van hondert dry ponden, viertien schellingen artois vuyt saecken, van dat hy tot reparatie ende boeysel van een schip van orlogen ende de groote ende cleyne galleye vercocht ende gelevert heeft verscheyden tymmerhout, zedert den XIII^{en} Decembris LXXXIII totten XXIII January LXXXIIII naer luydt der specificatien, ordonnancien ende quitancien hier geexhibeert CIII £ XIIII s.

PAUWELS OFFENBEKE, paleymaker, de somme van dryentseventich ponden, vyfthien schellingen artois, van dat hy tot behoeve van den scepen van orlogen genaempt den ROODEN LEEUW ende den VLIEGENDEN HERT, gelevert heeft verscheyden rampaerts blocken, riemen ende anderssins, achter-

volgende de declaratie ordonnancie ende quitancie van den XXIIen february LXXXIIII hiermede overgegeven LXXIII £ XV s. artois.

PAUWELS VAN OFFENBEKE, voirgenoemt, de somme van tweenviertich ponden, achtien schellingen artois, tercausen van dat hy tot behoeff van tschip van orlogen, genaempt DE TROUWE gelevert heeft verscheyden ramparts wielen, totte selve ende ander gereetschap naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XXVen february LXXXIII hiermede gaende

XLII £ XVIII s.

GHELEYN HESSELS, groffsmidt, de somme van hondert achtien ponden, ses schellingen, ses peningen artois, voer gelycke somme, die denselven waren competerende voor gewrocht yserwerck, by denselven gemaect ende gelevert tot behoeve van den scepen ende galleyen van orlogen sedert septembris LXXXIII totten XVen Marty LXXXIIII naer vermogen de specificatie, ordonnancie ende quitancie van den iersten marty LXXXIIII voirs. hier overgegeven CXVIII £ VI s. VI d.

PEETER WOUTERS, *alias* DE BACKERE, de somme van twee hondert sesthien ponden, elve schellingen, ses peningen artois, om hem te rembourseren van tgene hy bynnen de maent van februarii LXXXIIII verschoten hadde aen verscheyden oncosten, reparatien ende anderssins aen de

GROOTE GALLEYE, daer hy capiteyn op was, naer vuytwysen de geverificeerde declaratie, ordonnancie ende quitancie vanden VII^{en} meerte LXXXIIII hier geexhibeert IIc XVI £ XI s. VI d. artois.

JAN HACK, sciptymmerman, de somme van hondert twintich ponden, thien schellingen artois, ter saecken ende om daermede te betalen verscheyden tymmerlieden dachueren sedert den XV^{en} february totten III^{en} marty beyde LXXXIIII aent repareren van eenen eertvelder van een galleye over tVeer gewrocht hebbende ende anderssins, naer vermogen de déclaratie, ordonnancie ende quitancie van den V^{en} marty voirs tsamen hier overgegeven

CXX £ X s.

PEETER WOUTERS, *alias* DE BACKERE, capiteyn, de somme van twee hondert dryenvyftich ponden, achtien scellingen artois, om hem daermede te rembourseren van tgene hy bynnen de maent van meerte LXXXIIII verschoten ende gedebourseert hadde, zoe aenden galleye als aen de curre van verscheyden gequetste persoonen, alles nae vermogen de geverificeerde declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XIX^{en} Aprilis LXXXIIII hier mede gaende IIc LIII £ XVIII S. artois.

PEETER DIERICXEN, seylmaker, de somme van vyventnegentich ponden, negentien scellingen artois, van dat hy heeft gerepareert de zeyllagien van de twee cromstevens ter orlogen toegerust, synde, mits-

gaders voor camfas ende anderssins, by hem daertoe gedaen ende gelevert, naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den IIII^en may LXXXIIII hier mede overgegeven XCV £ XIX S.

Den voirgenoempden PEETER DIERICXSSEN, de somme van achtenvyftich ponden, twee schellingen, negen peningen artois, voer verscheyden seyllagien by hem gemaect ende gelevert, zoo opden cromsteven, daer capiteyn op was HANS COCK als opt schip daer BOUDUWYN CORNELISSEN capiteyn op was, naer vermogen twee distincte declaratien, ordonnancien ende quitancien van den IIII^en may LXXXIIII LVIII £ II s. IX d.

GHYSBRECHT VAN DELFT, de somme van sessentzestich ponden, ses scellingen artois, vuyt saecken van dat hy voer ende totte scepen van oirlogen gemaect ende gelevert heeft gehadt verscheyden vlaggen ende wimpels van diverse fatsoenen, mitsgaders voor de frenyen, by hem totte selve gelevert naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie vanden XXVI^en Aprilis LXXXIIII hier overgegeven LXVI £ VI s. artois.

GELEYN HESSELS, groffsmidt, de somme van hondert twee ponden, acht schellingen, dry peningen artois, van dat hy tot behoeve van de scepen van oirloge deser stadt gelevert ende gevrocht heeft divers yserwerck zedert den XXI^en february totten XIX marty, beyde anno LXXXIIII, vol-

gende de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XV may LXXXIIII hier geexhibeert.

CII £ VIII s. III d.

PEETER HENRICXEN, de somme van seventhien ponden, twee schellingen, ses peningen artois, ter saecken van verscheiden oncosten ende verschote peningen by den selven respective van sekere huede schip deser stadt, toebehoorende nae vermogen de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XVI Juny LXXXIIII tsamen hier overgegeven XVII £ II s. VI d. artois.

PAUWELS VAN OFFENBEKE, blockmaker, de somme van sessentzestich ponden, thien schellingen ses peningen artois, van dat hy tot behoeve van de GROOTE GALLEYE gemaect ende gelevert heeft verscheyden reparatien, blocken, schyven ende anderssins zedert den XXIIII January totten XXIX marty LXXXIIII naer vuytwysen de declaratie, ordonnancie ende quitancie van den XIX Juny LXXXIIII hiermede gaende.

LXVI £ X s. VI d.

JACQUES LE POIVRE, de somme van twee hondert, sessentwintich ponden, eenen schellinc dry ponden, artois, van dat hy tot behoeve van de scepen van oirlogen ende GROOTE GALLEYE deser stadt vercocht ende gelevert heeft verscheyden strameynen van diverse coleuren, tot vlaggen ende anderssins, sedert den V^en^ January totten VII^en^ Apri-

list LXXXIII, conform de declaratie, ordonnancie ende quittancie tsamen hier geexhibeert, de voirs.
IIc XXVI £ I s. III d.

PEETER DIERICXSSEN, zeylmaecker, de somme van twee hondert een ponden, ses peningen artois, voer gelycke somme, hem competerende van dat hy tot behoeve van de scepen van orlogen ende galleye deser stadt gemaect ende gelevert heeft verscheyden zeyllagien ende gewant met wes dyen aencleeft naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie vanden 11en July LXXXIIII hier overgegeven. IIc I £ VI d. artois.

PEETER WOUTERS, *alias* DE BACKERE, capiteyn op de GALLEYE, de somme van vyff hondert vierentsestich ponden, dry scellingen, dry peningen artois, ter zaecken ende om hem te rembourseren van tgene hy verschoten heeft zoe aen verscheyden sciptymmerlieden dachueren, hare montcosten als anderssins, bynnen de maent van April ende meye LXXXIIII aen ende op de voirs. galleye gewrocht ende geteert hebbende, naer vermogen de geverificeerde specificatie, ordonnancie ende quitancie van lesten mey anno LXXXIIII hier geexhibeert. Vc LXXIII £ III s. III d.

ANDRIES VAN EERTVELT, de Jonge, de somme van vyventsestich ponden, negentien schellingen, sesse peningen artois, voer gelycke somme hem competerende voor noortsche deelen, capraven ende

dyergelycke tymmerhout, dwelck Jan Hack, sciptymmerman, tsynen huyse gehaelt heeft, om te vertimmeren ende verbesigen aen de scepen van oirloghe ende galleye zedert den VIII[en] february totten XIX[en] may LXXXIIII volgende de declaratie, ordonnancie ende quittancie hier geexhibeert.

LXV £ XIX s. VI d.

Somma van den toerustinge ende reparatie van den scepen van orloghe. Drye duysent, acht hondert dryentachenlich ponden, sesthien schellingen dry peningen artois.

Ic segge III[m] VIII[c] LXXXIII £ XVI s. III d. artois (1).

GROSSA XIII[a].

Andere vuytgeven aen de betalinge, gedaen voer mynen heeren de STATEN VAN BRABANT.

JACQUES VAN DEN WALLE, tresorier van den Raidt van de staten van Brabant, de somme van vier duysent ponden artois, om by de selve heeren de staten geemployeert te wordden tot behoeff van den regiment vanden colonnel STUART, ende welcke voirs. somme ware verschoten geweest by mynen heeren de *Wethouderen* alhier, ende die dairaff by middel van de quotisatie zyn gerembourseert, ende

(1) Bene.

dit al achtervolgende seker acte van den Breeden Raidt van den III^{en} Decembris LXXXI (1) hier voer geinsereert, ende een ander particulier acte van mynen heeren Borgemeesteren ende scepenen van den 11^{en} Aprilis (2), daer naer, met quitancie van den voirs. tresorier van den Walle ende den voirs. Wethouderen hiermede overgegeven. (3)

IIII^{m} £ artois.

Den voirgenoempden JACQUES VAN DEN WALLE, tresorier, de somme van dry duysent ponden artois, die denselven getelt zyn duer handen van den Wyckmeesteren alhier, om by denselven bekeert te wordden tot betalinge van den regiment des voirscreven colonnel STUART ende van welcke voirs somme van III^{m} ponden de voergenoempden wyckmeesteren by desen gecommitteerden zijn gerembourseert vuyt de peningen, geprocedeert van de wekelycke quotisatie, vuytwysen de voirs. acte vanden Breedenraidt ende particulier acte van mynen heeren Borgemeesteren ende Scepenen (4), van den lesten dach Aprilis tweentachentich een samentlyck quitancie des voirscre-

---

(1) Blyct by de acte als in den text.

(2) By particuliere recipisse van Jacques van de Walle.

(3) Zy toegesien, dat Jacques van de Walle hier aff verantwoirde in zyne rekeninghe.

(4) Zy toegesien ut s.

ven van den Walle ende van den voirscreven wyckmeesteren (1) tsamen hier geexhibeert.

III^{m} £ artois.

THOMAS ANRAET, ontfanger van mynen Heeren de staten van Brabant, de somme van vyff duyssent ponden artois, om de selve te employeren tot betalinge van de garnisoene van Brabant ende anderssins, soe de voirs. staten souden bevinden te behooren, achtervolgende dordonnancie van mynen Heeren Borgemeesteren ende scepenen, by advyse ende consent van den wyckmeester ende goede mannen van den Maendaechschen raet daervan gegeven ultima July XV^{c} LXXII, met quitancie des voirscreven ontfangers (2) tsamen hier overgegeven V^{m} £.

Heer JOHAN NORITZ, colonnel vanden regimenten engelssche soldaten, de somme van acht duysent, twee hondert tweentachentich ponden, thien scellingen arthois, ter causen van twee ende een halff maenden gagien, soe voer syne persoon als van syne compaignien, verschenen van den XV^{en} January totten lesten dach meerte anno XV^{c} LXXX, ende waervoer deze stadt heur particulier obligatie soe voer dese als de navolgende partyen,

---

(1) By particuliere quitancie van Jacques Vanden Walle.

(2) By acte van der weth ordonnancie van den staten daer nagevolcht ende oick quitancie van Thomas Anraet.

ten versuecke van de gedeputeerde van den rade van orlogen neffens zyne Excellentie (1) hem hadde gegeven, welcke voirscreven betalinge by desen gecommitteerden gedaen is, te wetene IV^m II^c LXXVI £ X s. in handen van GEORGE LECESTRE, als actie ende transport hebbende van den voirgenoemden Heer colonnel NORITZ, ende de resterende III^m VI £ aen HANS VAN OBBERGEN van dat hem gelycke somme by vonnisse van mynen Heeren Borgemeesteren ende Scepenen deser stadt van den XXI^en July anno tweentachentich was aengewesen ende daerna by den Rade van Brabant vanden tweeden Novembris oock anno LXXXII geconfirmeert, al achtervolgende dordonnancie van mynen Heer Borgemeesteren ende Scepenen, de voirs. originele obligatie ende transport, de scriftelycke geloeftenisse by den voirs. Heeren Raidt van orlogen den voirscreven Heer colonnel gedaen de volle quitancie van de voirs. somme by den voirgenoempden LECESTRE daervan gegeven, de voirscreven twee vonnissen met recepisse vanden selven OBBERGEN ende de diverse andere stucken ende munimenten, daer van synde tsamen hier overgegeven (2) VIII^m II^c LXXXII £ X s.

JORIS LECESTRE, als brenger sbriefs van

(1) De prins Willem van Oranje.

(2) Blyct by de stucken in den text vermelt ende quitancie vanden colonel Norits, in dorso vande obligatie gestelt alhier overgenomen.

eender obligatien deser stadt, ten versueke als vore, gegeven tot behoeff vanden capiteyn EGMONT BISSCHOP, de somme van vier dusent, acht hondert vyvenviertich ponden artois, den selven capiteyn competerende voor twee ende een halff maenden gagien, verschenen ten tyde als vore, wesende de selve obligatie, vervallen St. Jans, anno XVc tachentich, blyckende by deselve obligatie ende quitancie, in dorso derselver gestelt (1) hier overgegeven IIIIm VIIII XLV £.

Den voirgenoempden JORIS LECESTRE, als brenger sbriefs van eender obligatien deser stadt, ten behoeve vanden capiteyn GAMSFORT gegeven, wesende van der sommen van IIIm Vc LXXXV £ artois, vervallen wesende als vore, dairop dat by den gecommitteerde in desen betaelt is als reste ende in voldoeninge vander voirs. obligatien (gemerct hy vercleert heeft gehadt te voren ontfangen te hebbene by handen vanden Comis BOUCK IIc XII £ X s. artois) de somme van dry dusent dry hondert twee ende tseventich ponden, thien schellingen blyckende byder voirs. obligatien ende quitancie in dorso der selver gestelt (2) hiermede geexhibeert IIIm IIIc LXXII £ X s. artois.

---

(1) By quitancie van Lecestre (hertog van Leicester), gestelt op de originele besegelde obligatie, alhier overgenomen.

(2) By quitancie prout in textu op de rugghe van de originale obligatie alhier overgenomen.

Somma XXVIII^m V^c £ artois. (1)

GROSSA XIII^a

Ander vuytgeven aen DIVERSE SAKEN.

JAN PELGROMS, Rentmeester generael deser stadt ende een van de gecommitteerde in desen, de somme van vyff hondert dertien ponden, vierthien scellingen artois, om hem daermede te rembourseren van tgene hy verschoten heeft aen verscheyden oncosten soe van victuallie als anderssins, naer vuytwysen de declaratie acte (2) van der weth van den 11^en Augusti LXXXIII, ordonnancie ende quitancie (3) hier overgeven.

Ve XIII £ XIIII s. artois.

CONELIS PRUYNEN, scepene, de somme, van hondert sestich ponden artois, voer gelycke somme hem competerende voer den interest van een halff jaer van de IIII^m guldenen eens, à raison van acht ten hondert opt jaer, by hem voor mynen Heeren Borgemeesteren ende scepenen deser stadt tot behoeve van de Staten van Brabant opgebracht, als blyckt hiervoeren folio LII^en verso articulo 1°, naer vermogen van der acten collegiael

---

(1) Bene
(2) Zy hier afrekeninghe gehouden met staten ut s.
(3) By acte colegiael ordonnancie quitancie als in den text.

van den lesten Novembris LXXXII, ordonnancie ende quitancie tsamen hier geexhibeert CLX £.

HANS COCK (1), capiteyn opt scip van orlogen geheeten de ROODEN LEEUW de somme van tweenveertich ponden artois, om hem daermede te remboursseren van tgene hij verschoten heeft aan vijff bootsgesellen van der stede van der Verre, tot hiertoe gebracht hebbende seker galleye, die hij vuyt lasten van mijnen Heeren aldaer gehaelt heeft, mitsgaders voor de montcosten derselver (2), naer vuytwysen de declaratie, acte van der weth van den II[en] January LXXXIIII, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven. XLII £ artois.

MAYKEN, ADRIAEN JANSSEN, weduwe, de somme van veerthien ponden artois, over gelycke somme der selver by mynen Heeren toegevuecht voer een aelmoessen tot onderstant van heur nootelycheyt, vuyt consideratie, dat heuren man opt schip van orlogen deser stadt gequetst geweest zynde, dairaff is comen te sterven naer vermogen van der acte, gestelt op seker requeste aen mynen Heeren Borgemeesteren ende scepenen gepresenteert van der daten XVI February anno vieren-

(1) Hans Cock bewees aan de stad groote diensten, die op eene buitengewone wijze erkend werden. Ons Magistraat schonk hem een zilveren *schuifflet*, dat hij voortdurend, als een eereteeken, vermocht te dragen. P. G.

(2) Oyck by declaratie.

tachentich, ordonnancie ende quitancie tsamen hier gedient, hier de voirs XIIII ℔.

JAN VANDER EYCKEN, de somme van vier hondert ponden artois, van dat hy als clerck desen gecommitteerden gedient heeft den tyd bat dan twee jaren int ontfangen, boeck ende rekeninge dairaff te houdene, ende wes dairaff heeft gedependeert, volgende dordonnancie van den lesten February anno LXXXIIII, (1) eensamentlyck quitancie hier overgegeven IIIIc ℔ artois.

MERTEN SPIERINCX, (2) de somme van negen entsestich ponden, twee schellingen, ses peningen artois, van dat hy tot deser stadts behoeve gemaect ende gelevert heeft eenen silveren *schuyfflet*, ende dwelck van der stadt wegen gesconcken is aen HANS COCX, capiteyn opt schip van orlogen, geheeten den ROODEN LEEUW, gedient hebbende onder den *Baillu van dLant van Waes*, voer een gratiuteyt van dat hy hem gewillichlycken aen deser zyden in dienste begeven heeft in conformiteyt van der geloeften, den selven gedaen ende vermogen vander acte collegiael, daer op geexpedieert vanden capiteynen over die zyde gedient

(1) By ordonnancie by de tresoriers ende quitancie daerop dienende, alhier overgenomen.

(2) Merten Spierincx was een befaamde zilverdrijver, verwant met de familie Rubens; de toekenning van bovengemeld geschenk was een der grootste huldebetuigingen der XVIe eeuw. P. G.

hebbende, te recompenceren in date V Novembris LXXXIII specificatie, (1) ordonnancie ende quitancie LXIX £ II s. VI d.

JACOB JACOBSSEN, capiteyn op een cromsteven, genaempt de TROUWE, de somme van twee hondert vyff ponden, achtien scellingen artois, om hem te rembourseren van tgene hy bynnen de maent geeyndt XX may LXXXIIII verschoten heeft aen verscheyden extraordinarise oncosten, zoe tot behoeve van 't voirscreven schip van orlogen, als oock dander scepen ende anderssins achtervolgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie tsamen hier overgegeven

II^c V £ XVIII s. artois.

Den voirgenoempden capiteyn JACOB JACOBSSEN, de somme van thien hondert negentien ponden, elve scellingen, ses peningen artois, ter zaecken van den oncosten, traictement, cure ende anderssins van den gequetsten scipvolcke, die den XXVII^en marty LXXXIIII int recouvreren van den dry scepen, by den vyant genomen, geschoten ende gewont werden, naer vuytwysen de declaratie ende den anderen bescheede daerneffens gaende, ordonnancie ende quitancie (2)

X^c XIX £ XI s. VI d.

---

(1) By acte, ordonnancie quitancie als in den text.

(2) By diversche specificatien, inhoudende particulierlyck d'oncosten in den text vermelt, met ordonnancie van den tresorier tot geven derselver by acte hier geinsereert geauthoriseert.

AMBROSIUS VAN MARIENBERGHE, commis van den tresoriers, de somme van hondert ponden artois, van dat hy vuyt laste van de voirscreven gecommitteerde extraordinairie heeft gevaceert bat dan twintich maenden, geeyndt in marcio lestleden anno LXXXIIII int dresseren van de ordonnancien van de capiteynen, gedient hebbende ende alnoch dienende op de voirs. scepen van orlogen, mitsgaders int visiteren zoe van hen rekeningen als van de ghene der leveraers van de zeyllagie, gewant, sciptimmerlieden, blockmakers, ende anderssins, dairaff dependerende, vuytwysen dordonnancie (1) vanden lesten marty LXXXIIII eensamentlyck quitancie hier overgegeven C £ artois.

Item voor het scryven, minuteren ende grosseren van dese jegenwoirdige rekeninge, groot wesende LVIII bescreven bladeren, a raison van dry stuvers elck blad (2) compt mette dobbel van dyen de somme van XVII £ VIII s.

Nopende de vacatien ende moeyte van den rendanten ende de gecommitteerde in deser zaken gedaen, stellen tselve ter discretien van mynen eerweerden Heeren, ende daervan rapport gedaen zynde in 't collegie, is by mynen Heeren Borgemeesteren

---

(1) By ordonnancie van de tresoriers, vuyt crachte van de authorisatie ut s.

(2) Transeat aen de oude coustuymen.

ende schepenen beyde de tresorier toegevuecht elck hondert vyfftich guldēn eens ende den rentmeester JAN PELGROMS drye hondert gulden eens, makende tsamen sesse hondert guldens, ergo hier VIc £.

Mynen Heeren den Commissarisen, gecommitteert tot het overhooren ende examineren van dese jegenwoirdige rekeninghe voor de vacatien, by hen daer inne gedaen, mitsgaders int calculeren van den quohieren vande wekelycke quotisatie ende de rekeningen dyen volgende gedaen by JAN DE WEYNSSONE ende meester CORNELIS BUYSEN (1) als totter collectacien derselver gecommitteert zynde, tsamen IIIc LXXIIII £ art.

De weduwe PEETER DIERICXEN, seylmaecker, de somme van hondert vier en vyftich ponden, negen schellingen, ses peningen artois, over leveringe van zeyllagie ende gewant op de groote galleye, daer capiteyn op was PEETER WOUTERS, *alias* DE BACKER (2) volgende de declaratie, ordonnancie ende quitancie CLIIII £ IX s. VI d.

De voirs. weduwe, de somme van hondert ende achtenviertich ponden, ses scellingen, dry peningen artois, ter saecken van zeyllagie ende gewant tot

---

(1) Transeat naer coustuyme.

(2) By acte, in date 28 marty Anno 1585, specificatie ordonnancie quitancie.

behoeve van de groote galleye ende de schuyte van de galleye, vercocht ende gelevert naer vuytwysen de specificatie, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven CXLVIII £ VI s. III d.

Somma van diverse saecken
IIIm VIIIc XVIII £ IX s. IX d. artois.

XVa GROSSA.

Somma sommarum beloopt de geheelen vuytgeven tachentich duysent seven hondert negentzestich ponden, eenen scellinck ende eene grooten arthois.
Ic segge LXXXm VIIc LXIX £ I s. I d. arthois.

Ende den Ontfanck beloopt als hier vore folio XVI verso ter sommen van
LXXXm IIIc LXIII £ I s. I d. arthois.

Aldus compt by desen rendanten meer vuytgegeven dan ontfangen de somme van vier hondert vyff ponden, negenthien scellingen, twee grooten arthois.
Ic segge IIIIc V £ XIX s. II d. arthois.

Alsoo op den XXIIen Novembris, anno XVc LXXXIIII, rapport van deser rekeninge is gedaen geweest in collegio, is de selve in alle poincten ende clausulen onder dappostillen op de selve gestelt, gepasseert ende gelaudeert, ende voorts goet gevonden, ende geordonneert JANNE DE WEYNS-

SONE ende Meester CORNELIS BUYSEN, gecommitteert totter collectacie van de weekelycke quotisatie, over te leggen de quohieren, volgende welcken zy hennen ontfanck ende vuytgeven hadden gedaen, met behoirlycke verificatie van den restanten ende dyen volgende rekeninge te doene ter presentien van de gecommitteerde, vuyte leden respective daertoe te voren gecommitteert ende andere in plaetse van eenige absenten gesurrogeert, (1) om tslot van de selve gebrocht te worddene in dese tegenwoirdige, welcken volgende, de selve gesien ende geappostilleert wesende, soe is by desen rendanten van de voirs. gecommitteerde ontfangen geweest ierst op den XII[en] meerte anno XV[c] LXXXV, op rekeninge van hunne collectacie de somme van

III[c] II £ XV s. IX d. artois.

Item noch tgene de voirs. gecommitteerde bevonden syn geweest by slote van hunne rekeninge, gearresteert ende gesloten op den XX[en] Aprilis anno LXXXV meer ontfangen gehadt te hebbene dan vuytgegeven (2) CLXXI £ I s. X d.

Somma beloopen de voirs. twee partyen van ontfange IIII[c] LXXIII £ XVII s. VII d. artois.

---

(1) Hier aff is vuytgeven gemaect by de gecommitteerde in desen geruert in henne rekeninghe folio, 21 verso articulo 11°.

(2) Aengenomen in ontfanghe als wesende t'slot van der rekeninghe, gedaen by de gecommitteerde in text geruert prout in fine derselver rekeninghe a folio 28 verso.

Daerane afgetrocken tgene dese rendanten hiervore folio verso meer hadden vuytgegeven dan ontfangen wesende IIII^c V £ XIX s. II d. arthois.

Soe compt by desen rendanten meer ontfangen dan vuytgegeven de somme van sevenenzestich ponden, achtien scellingen, vyff peningen (1).

Ic segge LXVII £ XVIII s. V d. artois.

H. DE MOY.

Aldus gedaen ende gesloten den XX^en Aprilis anno 1585.

My daer by zynde.
JOACH. GILLIS.

PH. VAN MARNIX.
J. VAN BERCHEM. N. VOOCHT. ADRIAEN BARDOUL.
JAN ELLINCK.

Alsoe de Heeren Edelen ende andere Gedeputeerde van de Staten slants ende hertochdoms van Brabant hadden aen mynen heeren Borgemeesteren, Schepenen, Tresoriers ende Rentmeesteren verthoont den grooten noot van den lande, toegecommen deur het ONGELUCK VAN LIERE (2) ende

---

(1) Van dese reste wordt verantwoordt inde rekeninge van Pels van den demeyne deser, staet folio 116, verso articulo 2.

(2) Deze naam werd gegeven aan het verraad van Lier door *Willem Simple*, Scotsch kapitein, op 2 Augustus 1582. Bij verscheidene schrijvers draagt dit ijselijk feit den naam van *Liersche*

versterckinge van den vyant, ende mede bewesen dat men aen de geconsenteerde middelen al vele te cortte quam, sunderlinge want de hooffdelijcke impositie oft quotisatie binnen dese stadt gedestineert tot betalinge van ***deene helft van den vyfden peninck,*** was by nae al van te vorens vuytgereyct ende bewesen, versuecken daeromme, dat men soewel binnen dese stadt als in dandere steden ende ten platten lande soude totter gemeyne saecks gheven eenen geheelen vyfden peninck volgende de peticie, dyen aengaende gedaen in mayo voerleden. Soe hebben mynen Heeren Borgemeesteren, Scepenen, Tresoriers, Rentmeesteren, oude Scepenen ende andere leden deser stadt, aensiende den jegenwoirdigen noot, daerin geconsenteert, ***te weeten den geheelen vyfden peninck***, te betalen, gelyck die in andere plaetsen betaelt wordt, op condicie ende ***behoudelyck***, ***dat die voirs. quotisatie weder sal gestelt wordden in handen van deser stadt met alsulcke restrictien alsse van ierst by de leden geconsenteert is geweest, ende dat men mette Staten van Brabant sal rekeninge houden van tgene dat totter gemeyne saecken is besteedt oft bekeert vuyter voirs. quotisatie***, ***ende soe vele wederom verhalen van den peningen te procederene vuyt de vercoopinge vande gheestelycke goeden lestwerff by de staten geconsenteert,***

---

furie. Zie hierover mijne aanteeckeningen getiteld : *Lettres inédites concernant la surprise de Lierre en 1582.* Bruxelles, 1889.
P. G.

te wetene van de ierste peningen dairaff te maecken, oft vuyterlyck na dat de staten daerop sullen by negociatie oft anderssins vercregen hebben de somme van viertich oft vyftich duysent guldenen eens.

Actum den XII^en Augusti 1582, my present ende onderteeckent EVERAERTS.

Gecollationneert teghens d'originale acte is daermede bevonden t'accorderene. By my
JOACH. GILLIS.

Wij danken de heeren Gustaf Segers, onzen collega der Koninkl. Vlaamsche Academie, en L. Bisschops, beambte bij het stedelijk archief van Antwerpen, die tijdens onze onpasselijkheid deze uitgave hebben vergemakkelijkt. Onze dank ook aan den heer Fr. de Potter, bestendigen secretaris der Kon. Vlaamsche Academie, die de laatste proeven verbeterd heeft. P. G.

Zitting van 20 November 1895.

Tegenwoordig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heer de Ceuleneer, briefwisselend lid.

De heer baron de Maere laat weten dat hij verhinderd is de zitting bij te wonen.

Door den bestendigen secretaris wordt het verslag gelezen over de vorige zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Volk en Taal, 1894-1895.

Bibliographie de Belgique, 1895, nrs 18 en 19.

Wallonia, 1895, nr 10.

Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège, 2e deel.

Poissons et Crustacés des eaux douces saumâtres de la Belgique.

L'organisation de la liberté et le devoir social, ar ADOLPHE PRINS

Door den heer DAEMS :
Maria-Almanak voor 1896.

Door den heer MORIZ HEYNE :

Deutsches Wörterbuch, VI deel.

Door den heer Siffer :
Het Belfort, nr 11.

Door de uitgevers van *Biekorf*, de 18e en 19e afleveringen dezes tijdschrifts.

Door mejuffer MARIA DUCAJU :
De degelijke Huisvrouw.
Bloemen en vruchten.—Dicht- en prozastukken.
Practische en zedelijke lessen voor meisjes.
De vrouwelijke opvoeding en haar verband met de eischen des levens.

De heer Coopman, secretaris der Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde, deelt mede dat, voor het jaar 1896, de heeren Dr. de Vos tot voorzitter, en Daems tot ondervoorzitter dier afdeeling werden gekozen.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het kiezen van den bestuurder voor het jaar 1896.

Wordt gekozen, de heer Gailliard.

Tot onderbestuurder wordt gekozen de heer baron de Maere.

De heer Gailliard dankt de vergadering voor het zoo vereerend vertrouwen, dat zij in hem stelt, en verzekert haar, al zijne krachten te zullen besteden tot bevordering van den bloei der Academie. (*Toejuichingen.*)

Na lezing van een fragment eens onuitgegeven dichtstuks, door den heer Claes, verklaart de heer bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 18 December 1895.

Tegenwoordig de heeren Hansen, bestuurder, Gailliard, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, baron de Maere, Claes, werkende leden;

de heer jhr. de Gheldere, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Carte topographique de la Belgique, uitgegeven door het *Institut cartographique militaire*. 3e aflevering van de uitgave in kleur).

Sommaire de philosophie, par Léon Bossu, 4e uitgave.

Réfutation du matérialisme, par Léon Bossu, 4e uitgave.

Bulletin de la Commission royale d'Histoire, 1895, nr 4.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1895, nrs 9-10.

Revue Néo-Scolastique, publiée par la *Société philosophique de Louvain,* 1894 en 1895.

Bibliotheca belgica. Afleveringen 128-132.

Altsaechsische Sprachdenkmaeler, herausgegeben von J.-H. GALLÉE.

Wallonia, 1895, n° 11.

Door den heer Gouverneur van Oost-Vlaanderen :

Officiëele Processen-verbaal en stenographisch verslag der zittingen van den Provincieraad van Oost-Vlaanderen. 1895.

Door het Stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, uitgegeven op last van het stadsbestuur, door P. GÉNARD. 20e deel, 1e aflevering.

Door de *Académie d'Archéologie de Belgique :*

Annales. Série in-4°, 2e deel, 1e aflevering.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Vlaemsch Midden-Comiteit. (*Oproep tot de Vlaemsche maetschappyen, nieuwsbladen, letter- en tooneelkundigen enz.*) 1853.

Prysuitreiking der Fonteinisten te Gent den 28 Maert 1842.

Maetschappy van Vlaemsche Letteroefening « de Tael is gansch het Volk », te Gent (Verslag over het jaar 1847-1848)

Belgisch hoofdreglement van het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond. 1847.

Vlaemsch-Duitsch Zangverbond. Groot Zangfeest te Brussel. 1846.

Reglement van de Antwerpsche rederykkamer de Olyftak, 1838. — Idem derde uitgave. 1844. — Idem 1844.

Reglement voor de maetschappij van Vlaemsche letteroefening opgerigt te Gent in 1836.

Reglement van het Tael- en Letterlievend Genootschap onder de zinspreuk : Met « Tijd en Vlijt » te Leuven. 1836. — Idem, 1842.

Reglement voor de maetschappy van Tael- en Letteroefening : « de Vriendschap », te Roeselare. 1844.

Reglement van het Nederduitsch Taelverbond. 1848.

Reglement der maetschappy van Landbouw, Kruid- en Tuinkunde der stad Yperen. 1830.

Door den heer Dr. F. Buitenrust-Hettema :

Taal en Letteren, 5e jaar, 6e aflevering.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. 1895, 4e aflevering.

Door den heer Dr. R. Fruin :

Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. 1895, 2e aflevering.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1895, nr 12.

Door de Uitgevers van *Biekorf* :
De 20^e aflevering des loopenden jaars.

Door de Hoogeschool van Strassburg :
Jahrbuch für Geschichte, Sprache und Litteratur Elsass-Lothringens. Elfde jaargang.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van een afschrift des koninklijken besluits, waarbij de kiezing van den heer Gailliard, tot bestuurder, en die van den heer baron de Maere tot onderbestuurder voor 1896 worden goedgekeurd.

De heer Bestuurder staat recht en zegt, dat reeds eenigen tijd geleden de mare verspreid was, sedertdien bevestigd, dat eene zeer hooge onderscheiding aan onzen geachten collega, den nieuwen onderbestuurder Jonkheer de Maere, vanwege Z. M. den Koning te beurt gevallen is. « Steeds hebben wij den verdienstvollen Vlaming met ijver en overtuiging aan het hoofd van alle strevingen voor taal- en volksbelangen zien strijden. Hij is stellig ook een onzer meest geëerde medeleden. En daarom reken ik het mij tot eene zoete plicht, in naam der Vlaamsche Academie, den heer baron de Maere van harte geluk te wenschen. » (*Toejuichingen*)

De heer baron de Maere vraagt het woord en drukt zich volgender wijze uit :

MIJNE HEEREN,

Ik ben zeer getroffen door de welwillende woorden, die onze achtbare Bestuurder tot mij richt. Ik was in de verste verte te kunnen denken, dat er mij, hier, eene hulde zoude worden gebracht voor de onderscheiding, die mij vanwege Z. M. den Koning is te beurt gevallen. Te meer, daar deze onderscheiding het gevolg is mijner bemoeiingen, ten voordeele van het Vlaamsche volk, op een zuiver stoffelijk gebied, en onze pogingen en werkzaamheden hier, uitsluitend, tot doel hebben de opbeuring, die ik beoog, door zedelijke en intellectueele ontwikkeling te bevorderen.

Aangenamer nog, Mijne Heeren, ik beken het volgaarne, ware het mij geweest, indien ik de onderscheiding, waarvan hier gesproken wordt, had kunnen verdienen door den eenen of anderen grooten dienst bewezen op dit laatste terrein, 't welk het uwe is, waar gij meesters zijt, en waar uw streven reeds zoo vele goede vruchten heeft afgeworpen.

Gelukkig loopen stoffelijke en zedelijke belangen niet tegen elkander in, en daarom is het, dat ik mij gelukkig acht, U allen, en in het bijzonder onzen hooggeschatten Bestuurder, mijnen innigen dank te mogen betuigen. (*Toejuichingen.*)

De heer Bestuurder Dr. Hansen herneemt het woord en drukt zich uit als volgt :

GEËERDE COLLEGAS,

Gelijk verscheidene mijner achtbare voorgangers, kom ik, op het oogenblik van ambtelijke scheiding, U mijnen oprechten dank uitdrukken voor de welwillendheid waarmede Gij mijne taak als bestuurder zoozeer vergemakkelijkt hebt.

Langs mijnen kant heb ik getracht deze taak naar behooren te vervullen.

De vergaderingen hebben regelmatig plaats gehad en zijn, wat in veler oogen zoo wenschelijk schijnt om de eentonigheid der huishoudelijke besprekingen af te wisselen en het frissche leven van taal en letterkunst te onderhouden, door verschillige verhandelingen, voordrachten en lezingen opgeluisterd geworden. Een voorstel om in dien zin doelmatig voort te werken, zal eerlang gedaan worden ; voor dit jaar zijn wij naar best geheugen dank verschuldigd aan de heeren Hiel, de Ceuleneer, Obrie, Génard, Coopman, Segers en Simons. Spreker zelf handelde in zijne rede betreffende de *Practische Vlaamschgezindheid* over het levendigste punt van ons taalwezen, en in betrekking hiermede haal ik gaarne de groote belofte van den heer Minister Schollaert aan, dat wij op zijne medewerking rekenen mogen om de rechtmatige eischen der Vlamingen te doen zegepralen.

Zoo mogen wij ook met bijzondere voldoening

den dubbelen dank herdenken, waarmede Z. M. de Koning zich gewaardigde, naar daad en inhoud, den Vlaamsch-, ja Dietsch-vaderlandschen heildronk te vereeren, welke ter gelegenheid van het jaarlijksch feestmaal der Academie, Hemzelven en der Koninklijke Familie bij voordracht van Uwen Voorzitter toegebracht werd.

De jaarlijksche openbare zitting van den vorigen dag is behalve door een uitgelezen publiek uit de beschaafde kringen, door verscheidene leden der hoogere wetgevende Kamer en een ruim aantal letterkundigen en geleerden bijgewoond geworden. De Heer Minister Schollaert, benevens verschillige leden der tweede Kamer, hadden hun spijt uitgedrukt, zich ter oorzake van belangrijke ambtsplichten te moeten verwijderd houden.

Hierbij mag herinnerd worden, dat de zoo wenschelijke vervanging van de plaatselijke, zij 't dan ook nationale benaming onzer taal door de algemeene, van Vlaamsch door Nederlandsch, zeg ik, door de ernstige besprekingen in den schoot onzer Academie, weder eenen stap vooruitgezet heeft.

De werkzaamheden der verschillige Commissiën zijn menigvuldig en gevolgrijk geweest, voor zooveel de omstandigheden zulks toelieten. Eene veelbelovende bekroning hebben wij in den jeugdigen taalkundige Pieter Tack met zijne *Proeve van Nederfrankische grammatica* te vieren gehad, en niet minder dan zes prijsvragen over oudgermaansche, middel- en nieuwnederlandsche taal-

kunde en geschiedenis zijn uitgeschreven geworden.

Het belangrijke *Glossarium* van onzen betreurden collega Stallaert zal door bevoegde leden voortgezet worden, zoodra het middel daartoe zal zijn verschaft, wanneer namelijk de noodige bouwstoffen te hunner beschikking zullen kunnen gesteld worden.

Onze geachte collega heer Broeckaert heeft zich door de uitgave van zijn *Bastaardwoordenboek*, ter zuivering onzer geliefde moedertaal, bijzonder onderscheiden. Gaarne vermelden wij ook, als andere uitgave in dezen jare, Edward Poffé's bekroonde verhandeling over Antwerpen in de XVIIIe eeuw.

De catalogus der Academische Boekerij zal door de goede zorgen van onzen ijverigen Secretaris in éénen verzamelband eerstdaags verschijnen.

Pogingen zijn aangewend om een zeker aantal Nederlandsch-kennende leden in den keurraad van den vijfjaarlijkschen Staatsprijskamp voor geschiedenis te doen benoemen.

Een bijzonder geluk is onzer Academie te beurt gevallen door de vrijwillige erfgift van de gezusters Mejuffrouwen Boury, te Brugge, namens wijlen haren broeder Karel, en dit wel ten voordeele van het Vlaamsche Volkslied, hetwelk inderdaad dient opgebeurd te worden. Zoû men die edele en vernuftige schenkers niet op bijzondere wijze gedenken kunnen, b. v. door het dadelijk uitschrijven van eenen prijskamp voor een bundeltje Volksliederen, en dit wel ter eere van de lofwaardige Boury's?

Doch eene sombere wolk komt hare schaduw

over deze lichtende toestanden werpen. Het is de dood van onzen betreurden collega Lodewijk Mathot, wiens lijkrede bij de begrafenis door den Bestuurder uitgesproken, ook hier afgelezen werd. Een buitenlandsch eerelid, de geschiedschrijver Dr. Nuyens, werd ons insgelijks ontrukt. Eerstgenoemde werd vervangen door den heer Desiderius Claes, van wien wij veel verhopen, de andere door den heer Dr. Acquoy, hoogleeraar te Leiden.

En van lichtende toestanden gesproken, zijn er althans twee, waarin wij ons bij uitstek verheugen mogen; vooreerst de vermeerdering van jaargelden in 1896, vermoedelijk met erkenning der nieuwe Afdeelingen, waardoor de werkzaamheden dier vaste Commissien inderdaad vruchtbaar worden zullen, — en voorts — wat na herhaalde pogingen insgelijks van den bevoegden Minister verkregen werd, — het bouwen eener Feestzaal voor onze jaarlijksche en andere openbare zittingen, hetgeen ons toelaten zal in het volgend jubeljaar der instelling onzer Academie, den Vlaamschen erfprins Albrecht in ons midden waardig te kunnen ontvangen.

En thans, waarde Collegas, schiet mij bij het eindigen dezer zitting nog over, om openlijk mijn genoegen uit te drukken, den bebloemden bestuurderstaf te mogen overgeven in zoo waardige handen als die der achtbare collegas Gailliard en baron de Maere, hooger volprezen.

De heer Gailliard zij ook in 't bijzonder herdacht voor de zeer belangrijke, nauwgezette vrucht van

zijn en 's heeren de Flou's navorschend onderzoek van in Engeland berustende onuitgegevene Nederduitsche handschriften.

Waarde Collegas, nogmaals dank!

(*Toejuichingen.*)

De heer baron de Maere vraagt andermaal het woord en zegt:

MIJNE HEEREN,

Ik was niet tegenwoordig in de laatste zitting, toen mij de onverwachte en onverdiende eer is te beurt gevallen, door U te worden benoemd tot onderbestuurder dezer Academie voor het jaar 1896.

Ik haast mij U daaromtrent mijnen hartelijksten dank te betuigen, er tevens bijvoegende, dat indien ik zoo vermetel ben die benoeming te aanvaarden, het is, omdat zij mij eene plaats zal inruimen naast twee uitstekende collega's, wier ervaring en geleerdheid overgroot zijn, die dus alles bezitten wat mij ontbreekt, en die, hoop ik, mij met raad en daad zullen bijstaan en terecht helpen, daar, waar het behoeven zal. (*Toejuichingen.*)

Dagorde.

De bestendige Secretaris legt, in naam der Commissie van Rekendienst, de rekening voor over het jaar 1895, tot 15 December. Deze rekening is

onvolledig omdat, ten gevolge van zekere omstandigheden, het drukwerk der Academie gedurende ongeveer drie weken is moeten onderblijven. De volledige rekening over 1895 zal zoodra mogelijk opnieuw worden voorgelegd.

LEZINGEN.

Bibliographische mededeeling

door den heer J. BROECKAERT.

In eene onzer voorgaande zittingen werd door den bestendigen Secretaris de aandacht gevestigd op eenen bundel straatliederen van de verledene en de eerste helft dezer eeuw, aan de Academie geschonken door ons geacht medelid, den eerw. heer Guido Gezelle. De heer de Potter, altijd op de bres wanneer het de belangen der Academie, inzonderheid hare bibliotheek geldt, eindigde zijne mededeeling met ons allen aan te wakkeren het voorbeeld te volgen van den edelmoedigen schenker, ten einde eenmaal in staat gesteld te zijn de geschiedenis te schrijven van het straatlied, tot heden, bij gemis aan de noodige bouwstoffen, maar al te zeer verwaarloosd.

Aan deze roepstem van onzen geachten Secretaris gehoor leenende, heb ik het genoegen een honderdtal oude liederen onzer marktzangers, sedert jaren in mijn bezit, aan de Academie ten geschenke aan te bieden. Vooraleer er afscheid van te nemen,

zij het mij gegund in eenige woorden hunnen inhoud bekend te maken.

De verzameling bevat vooreerst een tiental liedjes van JOZEF SADONES, dien men den *zedigen Béranger van Vlaanderen* geheeten heeft. Indien men CONSTANT PIRON mag gelooven — en het feit schijnt inderdaad echt te zijn — zou deze marktzanger niet min dan 3,000 liederen hebben gedicht. Hij zag het levenslicht te Op-Brakel den 6 December 1755 en overleed te Geeraardsbergen den 17 October 1816, na gedurende meer dan het vierde eener eeuw het beroep van « liedjeszanger » te hebben uitgeoefend. Ook verscheidene tooneelstukken werden door hem, zoo men zegt, vervaardigd, waaronder : *Den wederkeerenden Requisitionnaire*, *de bekroonde Liefde* en *de Verdrukte Weeze*.

Een der liederen van JOZEF SADONES, betrekking hebbende op den « schrikkelijken brand ontstaen, op den 24 Februari 1804, in de groote kerk tot Audenaerde, » werd als een staaltje van zijnen dichttrant opgenomen in *Le Théâtre Villageois* van EDM. VAN DER STRAETEN, die de bladzijde, zijner nagedachtenis toegewijd, besluit met hem de volgende verzen van AMAND GOUFFÉ toe te passen :

La gaité dicta ses chansons,
Mais l'innocence peut les lire.
A la fois discret et malin,
En piquant jamais il n'afflige ;
Sans ivresse il chante le vin,
Et sans outrager il corrige.

Een ander zijner liedjes, *op den Oorlog aen de Musschen en Kraeyen*, de jaarteekening dragende van 1814, staat, eenigszins gewijzigd en in de hedendaagsche spelling, te lezen in de *Vlaamsche Wacht* van 4 October 1885, bl. 43, en mag, aldus ingekleed, als een zijner beste worden aangemerkt.

Wil men hooren hoe hij den spottoon aanhief bij den aanstaanden val van Napoleon, « dien vreeden aertstiran », zooals hij hem elders, na den slag van Waterloo, betitelt, luistert :

Napoleon doet vleugels aen,
'tword tyd,
Om mé over de zee te gaen,
't word tyd.
Of zet ten minsten, man of wyt,
Hem d'haezenpooten aen zijn lyf,
't word tyd. (3 *maal*).

Zyn leugens zyn blykbaer geraekt,
't wierd tyd,
Die hy de Fransche had wys gemaekt,
't wierd tyd.
Men roept in Parys openbaer
Bonapart is een leugenaer,
't wierd tyd (3 *maal*).

Hy verliest vrienden dag voor dag.
't wierd tyd,
Hy verliest agting en gezag,
't wierd tyd,
Hy heeft gespeelt den Jacobyn,
Hy heeft gedaen van Keyzer zyn,
't wierd tyd (3 *maal*).

Imand bragt op een morgent vroeg,
't wierd tyd,
Hem vleugels die Icarus droeg,
't wierd tyd,

Die zyn geplakt, habiel en ras,
Aen zyne schouders met wat was,
't wierd tyd (3 *maal*).

Hy stond en ster'oogt nae de lucht,
't wierd tyd;
Van vliegen wierd hy g'heel beducht,
't wierd tyd;
Zoo hy de streek van Rusland kiest
't Is zeker dat hy daer vervriest,
't word tyd (3 *maal*).

Hy is bevreest van 't Spaensche land,
't word tyd,
Hy vreest de hitte en zonnebrand,
't word tyd,
Zyn vleugels om zyn stout bedryf
Die zullen smilten om zyn lyf,
't word tyd (3 *maal*).

Hy zal nog vallen tot zyn wee,
't word tyd
Gelyk Icarus in de zee,
't word tyd.
Bonapartisten g'hebt gedaen,
Uw' winkel zal in rook vergaen
't word tyd (3 *maal*).

't Gaet nu den laesten term zyn,
't word tyd,
Vlugt met uw Keyzer Jacobyn,
't word tyd,
Verplet hem 't zy te land of sté,
Opdat wy leven in den vré,
't word tyd (3 *maal*).

Zoo deze verzen nu juist, wat hun gehalte betreft, niet uitmunten (verre van daar!), zij toonen ons ten minste hoe het volk van Vlaanderen, bij monde van zijnen liedjeszanger, over dengene dacht dien het eenige jaren te voren als een verlosser

begroet en kronen gevlochten had, en in dit opzicht zijn de liederen onzer marktzangers niet alleen eene kostelijke bijdrage tot de kennis van de zeden en gedachten onzes volks, maar ook in zekere mate geschikt om den toestand der gemoederen, beter dan naar welke andere bron ook, af te schetsen.

JOZEF SADONES zou in de middeleeuwen een volmaakte menestreel geweest zijn en, hadde hij in zijne jeugd eene letterkundige opleiding genoten, voorzeker zou Vlaanderen een verdienstelijk volksdichter te meer hebben geteld. Ook ging hij geene anderen te rade om wat hij gevoelde of hem in den geest schoot op het papier te zetten. Zoo drukte hij onder zijnen *Lof der wevers* :

Wat Sadones verkoopt of zingt,
't Is eygen werk dat hy opbringt,
Noyt steelt hy, zoo men hoort of ziet,
Van zyne broeders werken niet,
Zooals zomwylen een capoen
Uyt nyd en baetzugt komt te doen.

Een zijner laatste liedjes, een zege- en dankkreet om de gelukkige bevrijding onzes lands uit de klauwen van den Korsikaan, is geteekend :

Door my Sadones, die met vele zwaer gepeyzen
Tien maenden zieklyk ben, en onbekwaem tot reyzen;
Maer mynen jongsten zoon bezorgt my onderstand,
Myn oudsten is in dienst voor Vorst en Vaderland.

Deze jongste zoon, met name HENDRIK, was te Geeraardsbergen geboren in 1796 en onderscheidde zich, evenals zijn vader, door zijne hebbelijkheid in het liedjes dichten, zooals hij even ervaren was

in het maken van jaarschriften. Hij ook liep de markten van Vlaanderen af om er zijne liederen ten gehoore te brengen en had de goede inborst, de deugden en hoedanigheden zijns vaders overgeërfd. Ziehier wat men leest ten hoofde van een zijner zoogeheeten « historieliederen » :

Jongheyd en ouderdom, wie leest dees laege werken,
Door Sadones Henry zyn die thans opgesteld.
Myn waerden vader kan m'hier nimmer in versterken,
Hy leyd in 't duyster graf, door Atrops vreet geweld.
'k Verzoek dan eene gunst al wie dees werken leezen,
En die myn vaders deugd met lof hebben verspreyd,
Wilt door een goed gebed zyn ziel gedagtig weezen,
Dat zy 't Dryvuldig -een ziet in al eeuwigheyd.

Niet min dan zestien liederen, alle even zedelijk van strekking als die zijns vaders, worden in onzen bundel van hem aangetroffen en onder deze ook meer dan één, dat bij de historische moet worden gerangschikt. Bepale ik mij met de volgende strophen af te schrijven van zijn *Gezang op het tweede Babilonien en desselfs herbouwden toren in Parys, benevens ook te zien een deel der luysterlyke zegenpraelen, behaelt op de Bonapartisten langs de Sambre en de Maese, op den 17 en 18 Juny en volgende dagen, ten jare 1815* :

O Fransche ! wat kwam u te vooren !
Wie heeft u tot dit werk gestouwt,
Dat gy den Babilonschen toren
Hebt in 't verdwaelt Parys erbouwt ?
Wilde gy d'hemel gaen beklemmen,
Gelyk eertyds het Reuzengeslagt ?
Verdwaelde bende, in wat ellende
Hebt g'in deez eeuw u zelf gebragt ?

Dagt gy de Godheid te bestormen
En boven de wolken te gaen?
Wilde gy Christus Kerk hervormen.
Die zal tot 't eynd der weirelt staen?
In weerwil van u Jacobinnen
En de vrymetselaeren al:
Gy Atheïsten, die God betwisten,
Gy zult altemael komen tot den val.

. . . .
'k Laet Bonaparte 't menschenbloed zwelgen
Met al die van zynen aenhang zyn;
Ik zing liever: Viva de Belgen!
'k Zing: Viva onzen Souvereyn!
Met wensch dat Louis den Achttienden
All' Napoleons zaet verbant,
En uyt mag roeyen, dat men ziet bloeyen
De witte leliën door g'heel 't Fransche land.

Niet waar, dat er in de borst van dezen zanger een vurig vaderlandslievend hart klopte en het niet te verwonderen is zoo zijn naam thans nog in de omstreken van Geeraardsbergen met eerbied wordt uitgesproken? Ook moet zijne stem niet weinig weerklank gevonden hebben bij het Vlaamsche volk, dat, na een twintigjarig willekeurig beheer, onder den schepter van eenen Nederlandschen vorst betere dagen te gemoet zag.

HENDRIK SADONES mocht geenen hoogen ouderdom bereiken: hij overleed in zijne geboorstad den 21 October 1840, behalve zijne liedjes een groot getal gelegenheidsdichten achterlatende, welke, zoo het schijnt, nooit gedrukt zijn geworden.

Volgen nu in onzen bundel een twaalftal liedjes van eenen anderen metterwoon te Geeraards-

bergen gevestigden *componist*, met name LODEWIJK VAN NESTE, geboortig van Kortrijk. Ook deze bezong in meer dan één zijner liederen de lotgevallen van het Vlaamsche volk onder Napoleon, zooals in *den Droeven en blij- eyndigen Conscrit*, maar vooral in het dus getiteld « Merkweirdiglied », waarin hij, na de gruwelen van den oorlog te hebben gebrandmerkt, de volgende bede tot den hemel stuurt:

O God, Gy, die Almagtig zyt,
Die loont en straft op zynen tyd,
Keert u gerechte straf
Van dezen weireld af:
Doet Mars in ketens slaegen.
Maria, weerde Maget zoet!
Valt uwen lieven Zoon te voet,
Dat hy zyn straffend hand
Keert van ons Vaderland
En Mars slaet in het sant.

Ook de stad Aalst bezat op het laatste der verledene en in de eerste jaren der tegenwoordige eeuw haren rondreizenden liedjeszanger, genaamd JOANNES DIERICKX. In de verzameling komen van hem drie liederen voor, te weten: een « liefdegeval of tragedie », gezongen op de wijze: *Ik drink den nieuwen most; den vertrekkenden Requisitionair* en een *Gesang op den tegenwoordigen tyd*, aanvangende met deze regelen:

Hoe weireld vol stryd!
Vol van tweedragt en nyd;
Men hoort t' allen kant,
Soo te water als land,
Niet meer als getruer
Van het oorlogs-vuer!

Te Oordegem, een dorp op den steenweg van Gent naar Aalst, woonden ten evengemelden tijde twee rijmers voor het volk: PIETER-JOZEF VAN DURME en JAN BOGAERT, welke laatste zijn *Nieuw liedeken tot lof der Borgerlijke Wacht* volgenderwijze onderteekende:

Dit liedjen is gerymd
Van eenen weduwaer,
Tot Oordegem bekent
Na zes en veertig jaer;
Daer kreeg hy zynen naem
En heet Joannes Bogaert;
Al mint hy jong en oud
Hy blyft toch ongepaerd.

In een ander dorp van 't Land van Aalst, te Bavegem, dichtten PIETER-JAN CAEKEBEKE en LIEVEN DE MOOR insgelijks liederen, waarmede zij van de eene markt naar de andere trokken en ze met honderden onder het volk te verspreiden wisten. Te Steenhuize werden zelfs een paar vrouwen gevonden, FRANCISCA ROLENS en JUDOCA VAN WAEYENBERGHE, die te zamen « den stiel » uitoefenden, doch of de liedjes dezer « sangenarissen » door haar zelven werden « gecomponeerd », zou ik niet durven verzekeren. Ook zekere MARIA GILLIS, die de *Klagten van eenen Deserteur* berijmde, mag niet onverlet gelaten worden.

Een der weinige liedjeszangers, die het met Napoleon hielden, zoo lang, ten minste, dezes zon niet aan het dalen was, moet JAN LEFEVRE,

van Waregem, ofwel zijn gezel DE WEIRDT geweest zijn, — twee « poëten », wier namen gedrukt staan onder het *Liedeken van den Niet van dezen Weireld*, alsmede nog onder een ander *Nieuw Lied*, eindigende met deze drie regelen :

Lefevre en de Weirdt die zingen nu te gaer,
Zy woonen nu omtrent zes uren van malkaer,
Beyde Poëten, die zelden 't drinken vergeten !

Het lied van de *Kloekmoedige Marynen*, onmiddellijk volgende op het voorgaande, doch zonder naam, is, voor den tijd, waarop het geschreven werd, niet zonder verdienste. Men oordeele :

Hebt courage, bootsgezellen,
Laet ons voor den Franschen vorst
Lyf en goed te pande stellen,
'T Is hy, die ons welvaert dorst.

Wy, kloekmoedige marynen,
Nemen t'saemen 't zweird in d'hand ;
Met ons vloot gaen wy verschynen
In het goudryk Engeland.

Laet ons op de masten klemmen
Op het woord van den commandant,
En de Engelsche goedemmen
Jaegen naer een ander land.

Schoon zy op hun vloten roemen,
Zullen wy met kloeken moed
In 't kort in Engeland komen
Tot spydt van 't Engelsch gebroed.

En als Engeland is verwonnen
Hebben wy voorzeker vré :
Dan zal Napoleon ons kroonen
Met ons afscheyd en congé.

Voorts kan er in den bundel kennis gemaakt worden met zekeren J. DE MEYERE, die, onder andere, den lof bezong van den « lollepot » ; met FRANS VAN DER SEULLE, die in zijn *Nieuw Liedeken* de weldaden van den vrede verhief ; met den Lovenaar SEGERS, wiens vijf er in voorkomende liederen meer in 't bijzonder liefdesgevallen betreffen ; met den zanger van den *Spiegel der getrouwde* :

Gerymt en gezongen door Louis Drouel
en Anna de Vos,
Reyzende met hunne kinderen door
veld ende bosch ;

en ten slotte met den Zomergemschen « nieuwen componist », wiens naam onder zijne *Bly-eyndige historie* niet te lezen staat.

Onder de weinige liederen, zonder vermelding van den naam des vervaardigers, is er één, dat om het waarlijk bevallige, al zijn er betere in dien aard, nader verdient bekend gemaakt te worden. Het is het *Liedeken van de biekens*, vermoedelijk het werk van eenen of anderen rederijker en dat gezongen werd op de stemme van *Broer Jan* :

Ik ben een bieken, ik vlieg in 't veld,
Met groote menigte ongeteld,
Daer en moet my niemand leeren ;
Hoe verr' dat ik gevlogen ben,
'k Weet nog wederom te keeren.

Ik ben een bieken heel goed voorwaer,
Ons wasch, dat brand 'er op Gods autaer,
Om Godt mé te verzoenen,
Al om ons meesters boosheyd groot,
Wat konnen wy meer gedoene ?

Wy vliegen op bergen, wy vliegen in 't dal,
Wy zoeken de bloemekens overal,
In bosschen, velden en weyen;
En als ons de akkerbloeme begeeft,
Dan vliegen wy naer de heyen.

Wy werken altyd vroeg en spae,
Wy en doen niemand leed of schae;
Dit moet ik God noch klaegen,
Dat ik de dood nog sterven moet,
Daer ik my zoo wel heb gedraegen.

Als ik de dood gestorven ben,
En komt er nog niet dan deugd van my,
Ons meester wy verheugen,
Als hy den mé drinkt abondant,
Zyn 't niet wel zoete teugen ?

Drinkt hy hem dronke door een abuys,
Dat hy niet vinden kan zyn huys,
Dan kan hem ons wasch verlichten;
Wanneer hy zynen weg verliest,
Kan hy dien vinden ten rechten.

Oorlof gy princen die 't aenhoort,
Houd u gestild, maer niet gestoort,
't Is een dingen om te beminnen,
Hoe wy in de bloemekens over-al
Zoet honing weten te winnen.

Zoo nu de meeste der hooger aangehaalde en de verdere liederen onzer marktzangers eigenlijk in taal- en dichtkundig opzicht niet veel belang opleveren, ja zoo het grootste getal eenvoudig als rijmelarijen te beschouwen zijn, toch kan het niet ontkend worden dat zij hebben bijgedragen om, in zeer moeilijke dagen, den zang in de moedertaal in het leven te houden, en uit dien hoofde zijn zij niet onwaardig om langer in de geschiedenis onzer letteren onbesproken te blijven.

DROOMERIJEN

door den heer EMANUEL HIEL.

Eerste Droomerij.

Een rustig huisjen, onder weidschen starrendom,
Gelegen tusschen 't groen van wilde wijngaardranken,
In Julinacht, wen 't windje waait: o kom!
Kom, tusschen 't geurig golvend 't loof den schepper danken.

In 't huisje slaapt een droomer, zalig in genot,
Hij zweeft met zijne ziel door zeeën, wouden, bergen,
En in zijn zwijmeldroom waant hij zich groot, als God!
Wie zou hem in die weelde en grootheid durven tergen?

Wat knielt daar voor zijn voet in wondre schoonheid neer!
Een vrouw, met blauwzwart haar, met smeekend irisoogen,
En schoon ze lacht, in schijn vol reinheid, zoet en teer,
Ze heeft zoovele jongelings met list bedrogen.

Doch vóór ze viel in schand, was zij een leliebloem,
Waar, ach! een snoodaard, als een slek, is opgekropen...
Thans stelt zij haar geluk en haren vuilen roem,
Met mannen slim te leiden in haar slingerknoopen.

Ze smacht naar hem en hij naar heur... zijn ziel verzwindt,
Hij staart zich blind in hare blauwe tooverblikken,
Ze speelt en spot met hem... Hij, als onnoozel kind,
Hij voelt zich in haar krachtige armen schier verstikken.

Haar borsten zwellen op, haar schoot een oceaan...
Waar dobbert de arme ziel, in doodschen lust gevaren?
Hij voelt zich diep met haar ten donkren afgrond gaan...
Opééns, ze is heen ! hij blijft, als droomer, droevig staren.

En plots, in stormenaanval, zucht hij : 'k vind ze niet !
Hoe siddert gij mijn hert : ze is met 'nen andren henen !
Ter dood bedroefd neurt hij een oud Vlaamsch minnelied;
Terwijl ze in wellust baadt hoort men hem bitter weenen.

Lied

Ach, zijt gij heen? Mijn droom duurt nog
O Jane, heb erbarmen...
Ik lag zoo geerne, luister toch,
Gedurig in uw armen.

In uw schoone armen, blank en malsch,
Aan uwe roode lippen,
Om daar, als in 'nen hemelwals,
De zoetste vreugd te nippen.

Ach, kan 't niet zijn, verschijnt ge niet?
Moet ik u eeuwig derven?
Dan zoete Jane, van verdriet,
zoo wil ik sterven, sterven.

. . . .

Vroolijk geklank drong door
In des treurenden nederig huisje :
Schetterend boerengezang en
Het joelen von jeugdige meisjens.

Die rond een lijkkist de geurigste
Kleurigste bloemen strooiden...
Sidderend keek hij het aan
En hij wou de gestorvene kennen :
Jane! 't is Jane! gestorven
In wellust, als bloeiende jonkheid!
Jane! 't is Jane! — riep hij,
Vol doodende foltering der wanhoop.
God! wie, wie geeft ze mij weder
De schoone verleidster van mannen!
Meldt het mij dra, gij, knapen
En dochters, blijslingrend de bloemen.
Meldt het mij dra vóór het stralende
Licht zich versmacht in haar groeve!
Waarom die vreugd, zoo uitbundig,
Als hadt gij haar wulpscheid gedronken!

. . . .

En allen sprongen en zongen :
In wellust heeft ze zich gebaad,
Door wellust werd ze nooit verzaad,
Dus stichtte zij en haat en kwaad...
Thans dient de wellust haar tot smaad.

. . . .

Hij viel gebogen neer,
En zuchtte : Heer, o Heer!
Gij, die Maria Magdalena niet verstiet...
Verstoot de ziel der arme Jane niet?
Ach, heeft ze veel misdaan,
Haar geest was goed en zoet en stortte traan
Op traan, als rouw en schuldbekentenis ..

Want heeft zij velen liefgehad,
Haar herte was een milde schat...
Haar ziele bleef gedurig vroom en frisch...
Vergiffenis! Vergiffenis!

Tweede Droomerij.

En weer verzonk hij in gedroom
. . . .
Klaroenen schalden vol schrik en vol schroom,
Terwijl de hemel overtrok
Met donkre wolken...
Voelde hij schok op donderschok.
Gansch 't veld hergalmde als dreunend staal,
Waarop een reuzenbom, een bliksemstraal
Losploffend sprong en barstte....
Voorwaarts! voorwaarts! knarste
Het luid...
De vijands rukken aan, vooruit!
De droomer nam een koen besluit :
En schoon vol kommer zwol zijn gemoed,
En schoon het bloed hem was geronnen,
En schoon hij stortte meenge trane
Bij 't denken aan de lieve Jane...
Rood rolden zijn oogen vol moed!
Bij 't grollend buldren der kanonnen,
Die spuwden vuur, als helsche bronnen.
Rood rolden zijn oogen verwoed...
Hij korf en hakte en stak.
Dat 't blakend bloed des vijands als een stormvloed brak

En smolt den dorren grond.
Ja, dien bemeste, dat roode bloemen er terstond,
Als vlammen op bloeiden...
En vol walmen en vunze geuren gloeiden.

. . . .

Hoerah! hoerah! de vijands wijken,
Met duizende rotten stom de lijken,
Bij 't rochlen en bij 't angstig kermen der gewonden.

. . . .

Als door duivlen afgezonden
Krassen en knagen gulzige ravenzwermen
Het vleesch van de beenen.

. . . .

Het duister duisterde laf,
De nacht verdreef den dag.
Wat baatte 't zwakke weenen :
Ach! ach! ach!
De donderjacht was uitgebluscht.
O, welke doodsche stomme rust,
Een rust van 't graf,
als straf,
Volgde op dit naar en snood bedrijf.

. . . .

Ach! ach! ach!
Daar dreunt weer dol de trommelslag,
Droef trillend sterk en stijf.
En nieuwe drommen stormen aan :
Ze stijgen uit den boezem der nacht.
Wee! heeft de dood hen hier gebracht,
Met wilde reuzenkracht?

Wee! wordt de wereld verdaan?

. . . .

De droomer streed en viel,
Ter dood gewond, op 't bloedig veld.
Hij viel, als dichter, neergeveld, —
Want elke dichter is een held!
Hij viel...
Der dooden schimmen
Klimmen, klimmen
Snel rondom in vurigen gloedglans
Klimmen, klimmen, in wervelenden bloeddans...
Hij viel
Doch in zijn herte bleef de ziel
Niet lijdend, maar luistrend naar een zoet gezang
Van Jane... terwijl de raven hem verscheurden mond en wang,
Die zij zoo menigmaal had teer gekust,
Vol liefde en lust.
Hij zuchtte stervend : o, kon ik den lichtstraal vergeten
Van uw lieftintlend blauwige oogen?
o, Blankarmige Jane, wordt ik daarom ter hel gesmeten?
Ik kom wanhopig tot de dood gedoemd
Met bloedig krijgsgebloemt,
Tot u gevlogen....
Ach! mededoogen!

Geheime stem.

Waar zijt gij, o droomer, o held?
Waar dwaalt uw sombre geest?
In den boezem der nacht, op het doodenveld...
Indien ge uwe Jane lief niet en vreest,

Dan komt ze tot u gesneld.
Met gezang, die uw ziele geneest.

Zang van Jane.

Verdwenen uit het wild gewoel der wereld,
Verdwenen uit 't gestamp der dwaze driften,
Verdwaalde ik, als met gouden glans ompereld....
En ik zag niets dan englen, mild in giften
Van zoetheid, goedheid, reinheid, eedle deugden,
Die mij verjongden, God, mijn hert verheugden!
Thans daal ik neder om den vriend te helpen,
Thans daal ik neder om zijn smert te stelpen...
Kom, kom, ge ziet, ge moogt in mijne blikken lezen,
Gij moet me nimmer, als bevlekte, vreezen.
Ik ben gereinigd door mijn Gods-vertrouwen,
Ik ben gereinigd door mijn boetend rouwen...
Ik ben gereinigd door mijn helsche folterpijnen,
Ja, 'k mag in 't hemelsch licht, als reine ziel, verschijnen.

Engelenrei.

Komt, komt
Geliefden!
Uw wangen blozen weer
Als rozen,
Komt, komt
Geliefden!
Uwe oogen tintlen teer...
Volgt ons... Het rechte pad gekozen,

Komt, komt
Geliefden!

In de eeuwigheid versmolten met den Hemelheer,
Gezongen Godes lof van sfeer tot sfeer.

Derde Droomerij.

En weder viel hij in gedroom
Vol vrede, vrijheid, frisch en vroom.

. . . .

De donkre rook der krijgskanonnen
Was traag verdwenen,
Gelijk een vuile doom, zoo laf en loom.
Terwijl miljoenen zilvren zonnen,
Als starren schenen,
Door de zwart omgolvende nacht.
Bij 't suizen der dwarlende winden,
Bij 't ruischen der wieglende wouden,
Bij 't geuren der minnende bloemen,
Bij 't treuren dergenen die lijden,
Bij 't vloeken dergenen die strijden,
Bij 't bruisen der barnende golven,
Bij 't knettrend geklater des donders,
Vol kracht!
Vlogen de zielen der beide beminden,
Vlogen de zielen der beide getrouwden,
Vlogen de zielen, in liefde bedolven,
Om in de eindelooze hemelpracht,
Den Schepper te vinden.

De twee Geliefden.

Vader, Heere God, wij durven u aanbidden,

Laat ons toch verschijnen in het midden
Der englenscharen ?
Laat ons in uw grenzelooze goedheid en schoonheid staren...
Vader !

Jane.

Gij verhoort toch steeds een smeekend kind,
Dat gezondigd heeft, omdat het heeft gemind.
Vader !

Droomer.

Gij verhoort toch steeds den kloeken man,
Die berouw gevoelt... Maar nog iets beter kan :
U eeren, loven en u dienen in waarheid !
U dienen in oprechtheid, goedheid, klaarheid !
U dienen met het wrekend zwaard der vrijheid,
U dienen met de zuivre menschenblijheid...
Die straalt uit oog en hert,
Die zuivert liefde en zalft de smert...
En wat door zonde
Viel ten gronde,
Het verheft, ondanks der boozen spot,
Tot glorie uwer schoone liefdewijsheid, God !

Te zamen.

Vader ! vader ! vader !

. . . .

De dichter.

En de Heer luisterde naar beider smeekgezang ;

'En de Heer zeide in zijn herte :
'k Verlos die zielen uit de smerte,
'k Verlos hen uit der zonden dwang...
Zij zullen zich voor mij niet moeten schamen,
Ik schenk ze reinheid, vreugde tevens :
Ze stralen juichend in het licht des eeuwigen levens!

Hemelscharen.

Amen! amen! amen!

INHOUDSTAFEL.

A.

B.

C.

S.

T.

W.

24. £5.

